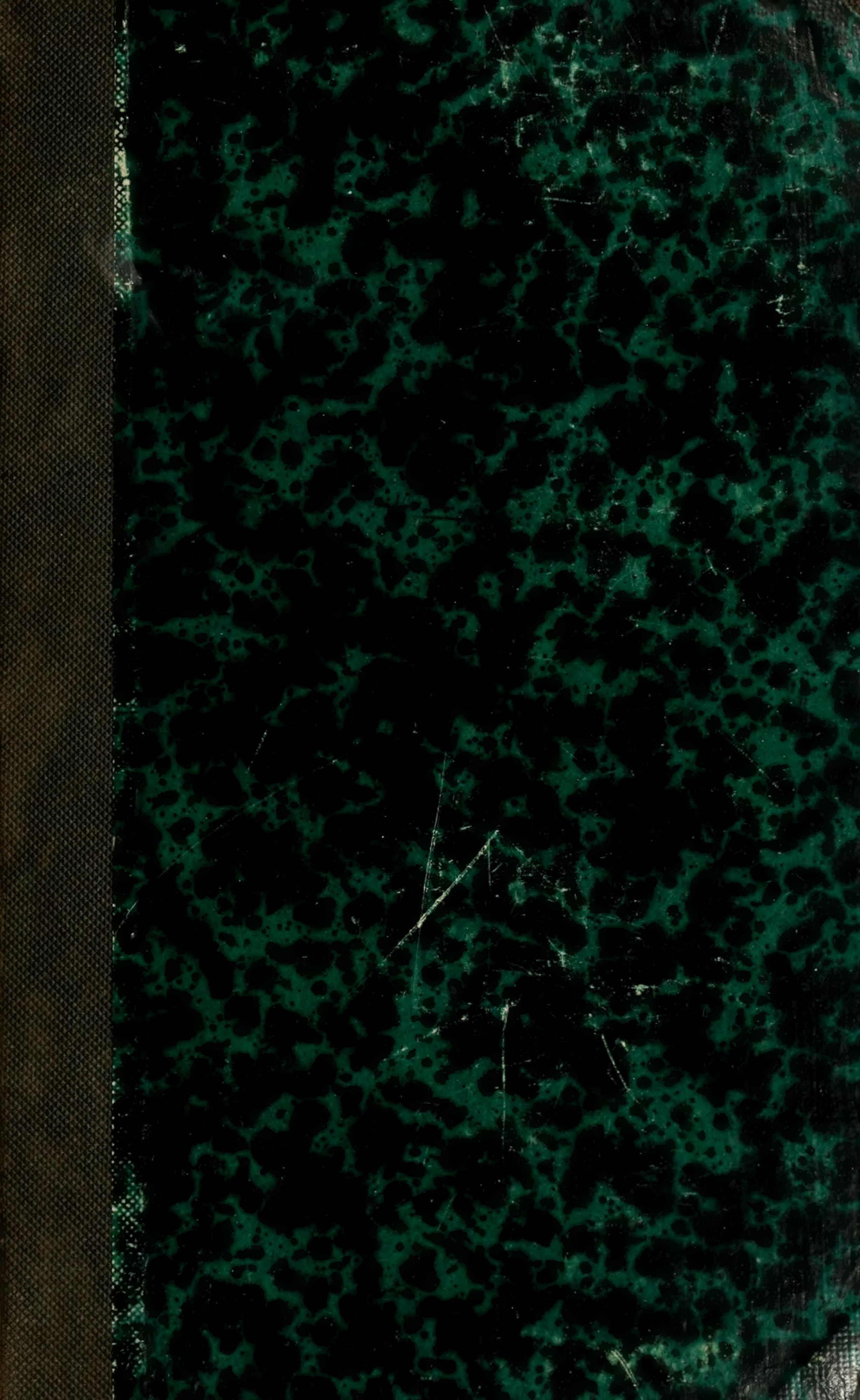

INTERLIBRARY LOAN,
McGILL UNIVERSITY,
3459 McTAVISH ST.,
MONTREAL 2, P.Q.

CONTENTS LIBRARY BOOKS ONLY

Mailed at Reduced Rate
Authorized by Post Office Dept., Ottawa

To

Interlibrary Loans
Library
University of Toronto
Toronto, Ontario

HOLLANDS RIJKDOM,

BEHELZENDE

Den Oorsprong van den Koophandel *en van de Magt van dezen Staat; de toeneemende vermeerdering van deszelfs* Koophandel *en* Scheepvaart; *de oorzaaken, welke tot derzelver aanwas medegewerkt hebben; die, welke tegenwoordig tot derzelver verval strekken; mitsgaders de middelen, welke dezelven wederom zouden kunnen opbeuren, en tot hunnen voorigen bloei brengen.*

UIT HET FRANSCH VERTAALD.

Vervolgens overgezien, merkelijk veranderd, vermeerderd, en van verscheiden misslagen gezuiverd,

DOOR

MR. ELIAS LUZAC,

ADVOCAAT voor den Hove van *Holland*, *Zeeland*, en *Westfriesland*.

TWEEDE DEEL.

Quis vir bonus est?
Qui consilia Patrum, leges, juraque, servat.
HORAT. Epist. ad Quint.

Te LEYDEN,
Bij LUZAC en VAN DAMME,
MDCCLXXXI.
Met Privilegie.

LIBRARY
JUN 5 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

BERICHT.

Zie hier, LEEZER! het Tweede Deel van HOLLANDS RIJKDOM. Het zelve zoude veel eerder te voorſchijn gekomen zijn, had ik 'er minder tijd en moeite aan beſteed. Gij hebt het Eerſte zeer verſchillende van het Franſche kunnen vinden; neemtge de moeite om daar tegen dit Deel te vergelijken, het onderſcheid zal U niet minder voorkomen. Zekerlijk zultge opgemerkt hebben, dat ik in het Eerſte mij bijzonderlijk toegelegd hebbe om, uit de vaderlandſche lotgevallen, de opkomst, bloei, voortgang, rijzing, en verheven ſtaat, zoo van onze Vaart, Koophandel, Zeemagt, als van onze Manufactuuren en Fabrieken na te ſpooren; en 't geen de gebeurtenisſen aangaat met echte ſtukken te onderſchraagen. Dien zelfden geſchiedkundigen betoogtrant heb ik in dit Tweede Deel gevolgd. Verwonder U dan niet over de

veelheid der Bijlaagen. Zij zullen ook moeten dienen, om in 't vervolg de waare oorzaaken, *zoo van de opkomst en bloei, als van het verval van onze Vaart, Koophandel, Manufactuuren, Fabrieken, en Zeemagt, gelijk mede de bekwaamste middelen, door welken men eenige beterschap kan hoopen, op te spooren en na te gaan.*

Mijn bestek is zeer verschillende van de wijze, op welke tot nog toe over den Koophandel en de Scheepvaart is geschreeven. De geschiedenissen moeten bij mij de bron der overdenkingen en redeneeringen, welken men anderzins uit een bloot voorstel, door de speeling van een vindingrijk vernuft opgeworpen, haalt, uitleveren. De geschiedenissen behooren boven-al (ten minste wat het hoofdzaaklijke betreft) zoo veel mogelijk in haaren eigen gedaante voorgedraagen te worden: wij moeten, gelijk in de proefondervindelijke natuurkunde, met vaste schreeden leeren gaan, en ons niet laaten verkloeken en vervoeren door harssenschimmen en verbeeldingen. Te veel is men aan dit lokaas of schoonschijn blijven hangen. In de Voorrede van het Eerste Deel is dit bereids te kennen gegee-

geeven; en ik meen het hier gevoegelijk te kunnen herhaalen.

Het Eerste Deel bevat, als 't ware, de oude historie van onzen Koophandel en Vaart, gelijk ook van onze Zeemagt en Manufactuuren. Men heeft die takken van algemeenen voorspoed zien rijzen tot eene hoogte, over welke men zich heeft moeten verbaazen. In dit Deel zal men die nog hooger zien klimmen, maar ook wederom zien daalen, met eene snelte, over dewelke men niet minder verbaasd zal staan, dan men het te vooren over hunne snelle vlucht is geweest. De twee volgende, welke mij te bewerken staan, zullen de oorzaaken *zoo van de opkomst, voortgang, bloei, als van de vermindering, het verval, en den kwijnenden staat van onze Fabrieken, Vaart, Koophandel en Zeemagt voordraagen, als meede* de middelen, *welken men begrijpt dat tot voorkominge van verder verval, en zelfs tot herstel, bij der hand genomen zouden kunnen worden, voor zoo verre ons die zullen toeschijnen uit de gesteldheid en de lotgevallen van het Vaderland te kunnen worden afgeleid. Omtrent*

het een en ander zal ik het meeste nut mijner Leezeren, en den meesten dienst van 't Vaderland, zoeken te betrachten; zullende het mij aangenaam zijn, indien men mij met onderrichtingen in dezen arbeid te gemoet wil komen. Zij zullen, hoe zij zijn mogen, als blijken van liefde voor 't algemeen welzijn, met erkentenis ontvangen en gebruikt worden.

ELIAS LUZAC.

Leyden den
8 SEPT. 1780.

LIJST

LIJST

DER

INTEKENAAREN.

A.

Aa, (C. v. d.) *Boekverkooper te Haarlem*, 2 *Exemplaaren.*

Aalmes, (J.) *Koopman te Rotterdam.*

Abrahams, (Johannes) *Boekverk te Middelburg*, 2 *Exempl.*

Abrahams, (Willem) *Boekverkooper te Middelburg*, 2 *Exempl.*

Ackersdyk, (Mr. C. L.) *Schepen der Stad 's Hertogenbosch.*

Ackersdyk, (Mr. W. C.) *Schepen der Stad 's Hertogenbosch.*

Aersſen Beyeren, (Baron van) *Heer van Voshol, Luit. Generaal bij de Infanterie, Commandant der Stad Deventer.*

Aillaud, (P.) *Boekverkooper in 's Hage.*

Alberda, (Jonkheer Onno Tamminga van) *te Groningen.*

Aldewereld (Rugier van) *Heer van Croonenſtein, te Leyden.*

Allart, (Johannes) *Boekverkooper te Amſterdam*, 7 *Exempl.*

Arrenberg, (Reinier) *Boekverk. en Courantier te Rotterdam.*

B.

Bakker, (J. A.) *Koopman te Harlingen.*

Beekeſtein Raket, (Mr. C. H. van) *Advocaat te Amſterdam.*

Beets, (N.) *Boekverkooper te Haarlem.*

Beman, (H.) *Boekverkooper te Rotterdam*, 2 *Exemplaaren.*

Berntrop, (D. F.) *Boekverkooper te Amſterdam*, 4 *Exempl.*

Bibliotheek (de) *van Zijne D. H. den Heere Prince van Oranje, enz. enz. enz.* 2 *Exemplaaren.*

Bibliotheek (de) *van het Provinciale Hof van Vriesland.*

Bilderdyk, (Iſaac) *Med. Doct. te Amſterdam.*

Blanken, (G. C.) *Commis van 't Kabinet van Zijne Doorl. Hoogheid Willem den V. Prince van Oranje.*

Blaauw, (D.) *Papiermaaker te Wormerveer.*

Blau, (Mr. Quiryn de) *Raad Ordinair in het Provinciale Hof van Juſtitie, in Vriesland.*

Blok, (Bernardinus) *Oud Schepen der Stad Enkhuizen.*

Blussé en Zoon, (A.) *Boekverkoopers te Dordrecht.*

Bohemer, (C.) *Boekverkooper te Middelburg*, 2 *Exempl.*

Bohn, (C. H.) *Boekverkooper te Haarlem.*

Bom en Zoon, (G.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 2 *Exempl.*

Bos, (C. K.) *Burgemeester der Stad Monnikendam.*

Bosch, (J.) *Boekverkooper te Rotterdam*, 2 *Exemplaaren.*

Bosch, (P. van den) *Leeraar in de Remonstrantsche Gemeente te Leyden.*

Bothal, (A.) *Boekverkooper te Rotterdam.*

Bouman, (L. T.) *Notaris te Middelburg.*

Braam, (P. van) *Stads Drukker en Boekverkooper, te Dordrecht*, 3 *Exemplaaren.*

Brink Jz., (G. v. d.) *Boekverk. en Stads Drukker te Utrecht.*

Bruin, (Abraham) *Boekverkooper te Vlissingen*, 4 *Exempl.*

Bruin, (T.) *te Amsterdam.*

Bruin, (M. de) *Boekverkooper te Amsterdam*, 3 *Exempl.*

Bulderen, (H. van) *Boekverkooper te Zutphen*, 3 *Exempl.*

Burger, (J.) *Koopman te Rotterdam.*

Burch, (J. R. van der) *Directeur van Java's Oostkust, mitsgaders Raad van Neerlands India.*

Burgh, (N. v. d.) *Boekverkooper te Maassluis.*

Burgvliet, (J.) *Boekverkooper te Rotterdam.*

C.

Cahais, (G. M.) *Boekverkooper te Leeuwaarden*, 2 *Exempl.*

Calm, (Adriaan) *te Rotterdam.*

Cats, (I oe) *Koopman te Leeuwaarden.*

Clement en Zoon, (S.) *Boekverkoopers te Zwoll.*

Clignet, (H. J.) *Koopman en Fabrikeur te Leyden.*

Coninck, (J. de) *Koopman te Amsterdam.*

Conradi, (P.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 5 *Exempl.*

Corbelyn, (T.) *Boekverkooper te Vlissingen*, 4 *Exempl.*

Coster, (R.) *Procureur in 's Hage.*

Cunæus, (Mr. J. A.) *Schepen en Raad der Stad Leyden.*

D.

Delfos Junior, (P.) *Boekverkooper te Leyden.*

Departement (het) *van den Koophandel, Zeevaart enz. in de Maatschappij, onder de zinspreuk,* Felix meritis, *te Amsterdam.*

Dib-

Dibbetz, (H. A.) *Hoofd-Commis van 't Generaal Post-Comptoir te Leyden.*

Dorth (P. van) *Boekverkooper te Amsterdam*, 2 *Exempl.*

Dubbeldemuts, (A.) *Koopman te Rotterdam.*

E.

Eberlein, (J.) *Koopman te Rotterdam.*

Eiken. (Ryk)

Engelberts, (E. M.) *Predikant te Hoorn.*

Esdré. (Pieter)

Esdré. (Willem Carel)

Esveld en W. Holtrop, (Wed. S. van) *Boekverk. te Amsterdam.*

Eyk en D. Vygh, (P. van der) *Boekverkoopers te Leyden.*

Eysinga (Jr. F. J. J. van) *Grietman over Donjewarstal.*

F.

Ferney. (D. K. van)

Fockinck, (Mr. J. J.) *Burgermeester en Kameraar der Stad Deventer.*

Franken, (Mr. L.) *Schepen der Stad 's Hertogenbosch.*

G.

Gartman, (H.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 10 *Exempl.*

Gillissen en Zoon, (P.) *Boekverk. te Middelburg*, 9 *Exempl.*

Gockinga, (R. B.) *Secretaris van de Provincie Stad en Lande te Groningen.*

Graswinkel, (J. H.) *Raad en Schepen te Haarlem.*

Guerin, (C. N.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 2 *Exempl.*

Gutteling (H. C.) *Boekverkooper in 's Hage*, 4 *Exempl.*

H.

Haak en Comp., (C.) *Boekverkoopers te Leyden*, 2 *Exempl.*

Haakman, (L.) *Koopman in Wijnen enz. te Groningen.*

Haar, (Joh. Will van) *Translateur van H. H. M. in 's Hage.*

Hahn (J. D.) *A. L. M. Phil. & Med. Doct. Med. Pract. & Chem. Proffessor te Leyden.*

Hanswyk, (W. P.) *Canunnick van 't Capittel ten Dom.*

Harreveld (E. van) *Boekhandelaar te Amsterdam.*

Hartman, (N. W.) *Raadsheer in den Ed. Hove van Braband in 's Hage.*

Hayman, (P.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 4 *Exempl.*

Herding, (L.) *Boekverkooper te Leyden*, 2 *Exempl.*
Heyligert, (C.) *Boekverkooper te Leyden*, 3 *Exempl.*
Hoen, (C. 't) *te Amsterdam.*
Hoffenaar, (Meyndert) *te Zaandam.*
Hoogenstraaten, (H.) *Boekverkooper te Leyden.*
Hoogeveen Junior, (C van) *Boekverk. te Leyden*, 2 *Exempl.*
Hoogkop, (D.) *Boekverkooper te Zwoll.*
Hooysingh, (H. C.) *Fabrikeur in Papieren en Ouderling te Groningen.*
Houttuin, (Cornelius) *Koopman te Groningen.*
Houttuin, (d'Erven) *Boekverk. te Amsterdam*, 3 *Exempl.*
Huisingh, (L.) *Boekverkooper te Groningen*, 13 *Exempl.*

I.

Idskes Wouterfz, (Wouter) *te Sneek.*
Jong Pz., (C. de) *Chirurgijn te Maassluis.*

K.

Kanter en Zoon, (J de) *Boekverk. te Zierikzee*, 3 *Exempl.*
Kappelle. (Gerrit Jan)
Kempenaer, (Mr. L. T. de) *Raad in de Vroedschap te Alkmaar.*
Kerckhoven (A. van de) *J U. Stud. te Leyden.*
Klinkenberg, (Johannes van) *Notaris te Leyden.*
Klippink, (W. D.) *te Amsterdam.*
Klopstok, (V. L) *te Hamburg.*
Ketwich, (A. van) *Makelaar te Amsterdam.*
Kien, *Schepen en Raad der Stad 's Hertogenbosch.*
Kribber, (C.) *Boekverkooper te Utrecht.*
Kroe, (A. van der) *Boekverkooper te Amsterdam.*

L.

Lees - Collegie (het groote) *te Deventer.*
Lees - Collegie, (het) *onder de Zinspreuk* tot Nut en Vermaak *te Deventer.*
Lees - Collegie, (het eerste) *te Dordrecht.*
Lees - Collegie, *in 's Hage.*
Lees - Collegie, (het) *onder de Zinspreuk* Rei Adunat.
Lees - Gezelschap, *Diversite*, *te Dordrecht.*
Lees - Gezelschap, *Lees en overdenkt*, *te Leyden.*
Lees - Societeit *te 's Hertogenbosch.*
Lees Societeit *onder de Spreuk*, Lees IJver, *te Leyden.*

Lelyveld, (F. van) *Koopman en Fabrikeur te Leyden.*

Leuwe, (H. W. Geboore Vrouwe Douariere) *Vrouwe van Aduwart.*

Lier, (J. van) *J. U. D. Oud Gedeputeerde Staaten, thans Ontfanger Generaal en Mede-Lidt van den Loflijken Etstoel der Landschap Drenthe.*

Loeff, (M. M. van der) *Notaris en Makelaar te Rotterdam.*

Loosen, (D. E. van) *Bewindhebber van de W. I. C. en Oud Scheepen te Enkhuizen.*

Luchtmans, (S. en J.) *Boekverkoopers te Leyden*, 2 *Exempl.*

Lutteke, (H. H.) *op Vlieland.*

M.

Mair, (J. le) *Boekhandelaar te Leyden.*

Martin, (Jean Pierre St.) *Koopman te Amsterdam.*

Martini, (De Hr. en Mr. A.) *Pensionaris der Stad 's Hertogenbosch.*

Mauritz, (J.) *Raad en Burgemeester te Vlissingen, als mede Rentmeester van zijne D. H. H. Domeinen aldaar, &c. &c.*

Meerburg, (J.) *Boekverkooper te Leyden.*

Menger, (H.) *te Groningen.*

Mensg, (A.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 4 *Exempl.*

Mensert, (Joh.) *Boekverkooper in 's Hage.*

Meyer, (A.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 3 *Exempl.*

Meyer, (G. J.) *te Amsterdam.*

Meyners, (Mr. G. F. D. V. Z.) *Raadsheer in den Ed. Hove van Vlaanderen, &c. &c. te Middelburg.*

Minninghem, (Mr. Gerard van) *Raadsheer in den Hove van Holland, in 's Hage.*

Mobachius Quaat, Junior (D.) *te 's Bosch.*

Mobachius, (W.) *te 's Bosch.*

Mulder, (J.) *Beëedigt Translateur te Amsterdam.*

N.

Niehoff, (S. J.) *Rekenmeester van de Provintie Stad en Lande te Groningen.*

Nolte, (Mr. M.) *Advocaat te Amsterdam.*

Normant, (J. W. le) *Cassier te Amsterdam.*

No-

Noteman, (J.) *Koopman te Dordrecht.*
Nyhoff, (J.) *Boekverkooper te Arnhem*, 6 *Exempl.*

O.

Olden, (Mr. Rud. van) *Advocaat in 's Hage.*
Ommeren, (J. E. van) geboorен Eversvierevant *te Arnhem.*
Onder de Linden en Zoon, (D.) *Boekverkoopers te Amsterdam.*
Onnekink, (B.) *Boekverkooper te Leyden.*
Oosting, (Mr. J. H.) *Rentmeester van de Domeinen der Lantschap Drenthe tot Assen.*
Os, (T. van) *Boekverkooper in 's Hage.*
Otterloo, (H. van) *Boekverkooper te Utrecht.*

P.

Paddenburg, (A. van) *Boekverkooper te Utrecht*, 2 *Exempl.*
Palier, (J. en H.) *Boekverkoopers te 's Bosch*, 3 *Exempl.*
Pama, (P.) *te Amsterdam*, 2 *Exempl.*
Panneboeter, *Drossaart der Stad en Baronie van Breda.*
Paspoort, (Z.) *Schepen en Raad te Middelburg.*
Pecker, (C. de) *Boekverkooper te Leyden*, 2 *Exempl.*
Plaat en Comp., (C.) *Boekverkoopers in 's Hage*, 3 *Exempl.*
Plaats en Junior, (V. v.d.) *Boekverk. te Harlingen*, 3 *Exempl.*
Ploug, (J. van der) *te Katwyk.*
Pols, (Mr. J.) *Advocaat te Rotterdam.*
Pottum, (P.) *Bode der Stad Leyden.*

Q.

Quelery, (J.) *Boekverkooper te Middelburg*, 3 *Exempl.*

R.

Radermacher, *Heer van Nieuwerkerken.*
Reinders, (Geert) *Huisman te Garnweert.*
Reytsma, (T.) *Bedienaar des G. Woords te Middelburg.*
Riel, (G. A. van) *Commis van 't Cabinet van zynen D. H. in 's Hage.*
Righout, (D. H.) *Capitein van de Schutterije te Leyden.*
Romar, (D.) *Boekverkooper te Franequer*, 4 *Exempl.*
Romswinkel, (Mr. J.) *Veertig in Raade der Stad Leyden.*
Roos de Jonge, (Carel) *te Amsterdam.*
Royen Az., (Mr. J. van) *Schepen en Raad der Stad Leyden.*

Ry-

Rykervorstel, (A. van) *Wijnkooper te 's Bosch.*

S.

Sandelyn (W.) *Boekverkooper te Wageningen.*

Sandifort (E.) *Med. Doct. Anat. & Chirurg. Professor te Leyden.*

Santen Adrz. (Nicolaas van) *Koopman te Amsterdam.*

Schalenkamp (M.) *Boekverkooper te Amsterdam*, 2 *Exempl.*

Scheffer, (C.) *in 's Hage.*

Scholten, (Mr. C.) *Vrijheer van Oudhaarlem, Heer van A-Schat, enz.*

Schomaker, (H. H.) *Secretaris der Stad, en Advocaat Fiscaal van de Stad en Graafscha Zutphen.*

Schoonhoven, (Wed. J. van) *Boekverk. te Utrecht*, 2 *Exempl.*

Schoorer, (Willem) *Gecommitteerde Raad wegens Zeeland in 's Hage.*

Schouten, (P.) *Boekverkooper te Amsterdam.*

Schuylenburg. (C. N. van)

Seert, (H.) *te Amsterdam.*

Selm (J. van) *Boekverkooper te Amsterdam.*

Setten, (A. van) *Boekverkooper te Zierikzee*, 4 *Exempl.*

Severin, (H.) *te Leyden.*

Siccama, (A.) *J. U. D. en Boekverk. te Leuwaarden*, 3 *Ex.*

Smout en J. de Groot, P. z. (E. v. d.) *Boekverkoopers te Delft*, 8 *Exempl.*

Spaan, (G. van) *Koopman te Rotterdam.*

Spruit, (Hend.) *Boekverkooper te Utrecht.*

Staatman (F.) *Boekverkooper in 's Hage.*

Swinderen, (A. H. van) *Raadsheer in Groningen.*

T.

Taddel, (P.) *te Amsterdam.*

Temminck, (Mr. A M) *Commissaris der Stad Amsterdam.*

Terveen en Zoon (Wed. J. van) *Boekverkoopers te Utrecht.*

Theoheeren, (G.) *eerste Opperkoopman des Kasteels te Batavia.*

Thierry en C. Mensing (J.) *Boekverkoopers in 's Hage*, 3 *Exemplaaren.*

Tholl, (P. van) *Boekverkooper in 's Hage.*

Thoorn, (P. O. v. d.) *Boekverkooper te Zierikzee*, 3 *Exempl.*

Tiddens, (T.) *Raad en Syndicus der Stad Groningen.*

Tie-

Tieboel, (N. C.) *Major Ingenieur te 's Bosch.*

Thiele, (J.) *Boekverkooper te Rotterdam*, 2 *Exempl.*

Toom, (Cornelis van den) *S. S. Th. Stud. te Utrecht.*

Tour, (du) *Heer van Warmenhuysen in 's Hage.*

Tranſt, *Boekverkooper te Enkhuizen.*

Tresling (G.) *Boekverkooper te Leeuwaarden*, 10 *Exempl.*

Twist, (Mr. A.) *Advocaat in 's Hage.*

V.

Vaster, (F.) *Inſpecteur van en over de Comptoiren van 's Lands Middelen en Rechten bij Collecte, in 's Hage.*

Veer, (J. de) *Fransch Kostſchoolhouder te Noordwyk*

Verdun, (Mr. C de) *Raadsheer in den Hove van Braband, in 's Hage.*

Verhell, (L. G.) *Boekverkooper te Brielle.*

Velde, (B. van der) *Notaris en Procureur te Enkhuizen.*

Vermandel, (L.) *Boekverkooper te Hoorn.*

Ville, (Jan) *te Leyden.*

Vis, (A.) *Boekverkooper te Rotterdam.*

Vis, (D.) *Boekverkooper te Rotterdam*, 10 *Exempl.*

Visch, (J) *Boekverkooper te Utrecht*, 2 *Exempl.*

Vollenhoven, Jz. (C. van) *Koopman te Rotterdam.*

Vroome, (W. H.) *te Amſterdam.*

W.

Waldorp, (Wed. A.) *Boekverkooper te Amſterdam.*

Wall, (P. H van de) *Lid van den Oud Raad te Dordrecht.*

Walré, (J. van) *Koopman te Haarlem.*

Warnars, (G.) *Boekverkooper te Amſterdam*, 11 *Exempl.*

Wasſenaar, (K. G.) *Graaf van Twickel.*

Wesſels, (A.) *te Amſterdam.*

Wesſing Wz. (J.) *Boekhandelaar te Amſterdam*, 2 *Exempl.*

Weyland, (H.) *voor het Leesgezelſchap te Amſterdam.*

Wild, (B.) *Boekverkooper te Utrecht*, 2 *Exempl.*

Winter, (Mr. de) *Advocaat te Leyden.*

Y.

Yntema en Tieboel, *Boekverkoopers te Amſterdam*, 5 *Exempl.*

Z.

Zeelt, (W.) *Makelaar te Amſterdam.*

I N H O U D
D E R
HOOFDSTUKKEN,
van dit TWEEDE Deel.

LIJST

LIJST VAN BIJLAAGEN.

Ex-

LIJST VAN BIJLAAGEN.

MIS-

HOL-

HOLLANDS RIJKDOM,

BEHELZENDE

Den Oorſprong van den Koophandel *en van de Magt van dezen Staat; de toeneemende vermeerdering van deszelfs* Koophandel *en* Scheepvaart; *de oorzaaken, welke tot derzelver aanwas medegewerkt hebben; die, welke tegenwoordig tot derzelver verval ſtrekken; mitsgaders de middelen, welke dezelven wederom zouden kunnen opbeuren, en tot hunnen voorigen bloei brengen.*

VIERDE HOOFDSTUK.

Oorſprong en oprichting van de Admiraliteiten.

DEN oorſprong, voortgang en aanwas van de vaart, den koophandel en ſcheepsmagt binnen de gewesten, welke thans, onder den naam der *Vereenigde Nederlanden*, onder de Mogendheden eene aanzienelijke plaats bekleeden, van de vroegſte tijden tot op den opſtand tegen Filips, en bijzonderlijk nog den aanwas van de zeevaart en van den koophandel, geduurende den krijg tegen de ſpaanſche heerſchappij, geſchetst hebbende, zullen wij met onze beſpiegeling overgaan tot de geboorte en

den staat der ZEEMAGT van den *Vereenigden Staat*, welke de vreemde volken eenen tijd lang, niet minder dan deszelfs uitgestrekte vaart, in verwondering heeft opgetoogen.

MEN heeft uit het geen wij van de zeebedrijven der inwoonderen dezer landen verhaald hebben, kunnen zien, dat voor de opkomst van ons Gemeenebest de krijgstoerustingen te water zeer zelden geschiedden op gezag van den Graaf of van eenige burgerlijke Overheid. De beveiliging van de vaart en koophandel stond enkelijk aan de zorg van de kooplieden en reeders van schepen, welke, ter gemeene noodweer hunner goederen, hunne schepen in genootschap lieten vaaren, het welk *Admiraalschap* genoemd werd. *Admiraalschap*, zegt H. DE GROOT, is *maatschap van schepen, verscheide lieden toekomende, tot verwering* (*a*). Zoodaanige maatschap werd ook dikwerf door de Overheid aan de reeders en kooplieden bevolen en gelast; 't welk niet alleen te zien is uit verscheiden Plakaaten en Ordonnantien, maar inzonderheid uit eene *Ordonnantie, Statut, en Edict*, van Karel den V. van den 29en dagh van Lauwe 1549. welke in derzelver inleiding aldus luidt:

„ ALSOO t'sedert seeckeren jaren haerwaert diver-
„ sche klachten ende doleantien ons gedaen zyn by
„ onse Ondersaten, van den grooten schaden en
„ verlies by hemlieden geleden in haerlieder persoo-
„ nen, goeden, en schepen, soo wel by tempeeste
„ van der zee, winden en onweder, als uyt saecken
„ van oppressie, overvallen, beschadingen en roof,
„ die de Ondersaten en Inwoonderen van den Ko-
„ ninghrijcke van Schotlandt, onse Vyanden, ge-
„ verselschapt met diversche Zeeroovers, quaedt
„ ge-

(*a*) *Inl. tot de holl. Rechtsg.* B. III. D. XXII.

„ geboufte en dieven van diverſche Natien, met
„ hemlieden gevought, hemlieden gedaen hadden;
„ en alsnoch dagelijcks meer vervorderen te doene
„ in hare Negotiatie en Koopmanſcheepe, die ſy-
„ lieden noodtſaeckelijcken moeten continueren met
„ onſe Nabuuren en Geallieerden, ende den On-
„ derſaden van dien, navolgende de goede vriendt-
„ ſchap, paeyſe en alliantie die wy tegenwoorde-
„ lijck ende met hemlieden hebben. Waer uyt met
„ der tydt meerdere inconvenienten geſchapen ſou-
„ den zyn te ryſene, indien daer inne gevoegh-
„ lijcken by ons niet voorſien nochte geremedieert
„ en worde, ons daeromme ootmoedelijck bidden-
„ de, enz.

„ Waer op begerende te voorſien, ter indemni-
„ teyt van onſen voorſeyden Onderſaten, Wy, by
„ eenige onſe Gedeputeerden, diverſche informa-
„ tien hebben doen nemen, om grondelijcken te
„ weten en verſtaen, het fondament en oorſprongh
„ van de voorſz inconvenienten, en hebben eyn-
„ delijck bevonden de ſelve inconvenienten uyt
„ veele en diverſche oorſaecken geprocedeert en
„ gereſen te zyn; en onder veel andere, uyt dien
„ dat onſe voorſeyde Onderſaten hem eensdeels
„ zouden vervordert hebben dickwils ter zee te
„ varen, ende haerlieder koopmanſchap van pryſe
„ te ſenden of te halen, buyten de palen en limiten
„ van onſe Landen, in andere diverſche en verre
„ leggende quartieren, met diverſche ſchepen,
„ groot en kleyn, qualijcken bewaert van kiele,
„ oude, verſleten en leck, en erger geſtoffeert
„ van takelinge, zeylen, cabelen, anckeren, oock
„ met ſeer weynigh Volcks voorſien, ſonder ge-
„ ſchut of ſeer weynigh, elck na ſijn ſelfs goedt-
„ duncken en fantaſie, ſonder te letten noch aen-
„ ſchouwen te nemen op de gelegentheit en ſtaet,

„ daer in onse voorseyde Landen waren, mits der
„ oorloge wesende openbaer tegens Schotlandt, die
„ eene niet verwachtende den anderen, geen or-
„ dre onder henlieden houdende, in het afvaren,
„ ter zeewaerts zynde of wederkerende, *nochte met*
„ *constitutie van Admiralen*, nochte teekenen ter
„ Zeevaert, om malkanderen te onderkennen en
„ by te staen, soo men in sulcken tyden wel ge-
„ woonlijck is en soude behooren te doen, het
„ welcke sylieden nochtans wel hadden mogen na-
„ volgen en onderhouden buyten hare schade, en
„ oock sonder merckelijcken uyt haren zeylagie,
„ wege en route (die sy te nemen voor hadden en
„ gedelibereert waren) wel hadden mogen doen;
„ de sommige van dien hem betrouwende op de
„ goede avanture van winde en weder, ende daer
„ door niet achtende hoe sy haerlieder schepen la-
„ dende waren. Eenige andere op de bomerie of
„ wissel, op de kiele of baete van de schepen, ta-
„ kelinge en toerustinge van dien, bedragende al-
„ soo veel of meer, dan het voorseyde schip met
„ takelinge en toerustinge waert was; ende boven
„ het selve de assurantie en verseekeringe van al-
„ les, en oock van haren vraghtloon door hem-
„ lieden gedaen, het selve procederende uyt de
„ Schippers, Toereeders, Deelders, en oock schips
„ Bootsgesellen en andere Officieren voor loon te
„ schepe dienen: Ende aengaende de Kooplieden
„ of Laders, betrouwende hare Goederen en Wa-
„ ren in sulcke schepen uyt te senden, uyt kraghte
„ van gelijcke assurantien en verseeckeringe door
„ hemlieden gedaen, niet alleen van de capitalen
„ van de waerde der voorseyde waren, goederen
„ en koopmanschappen, maer oock van vraghtloon
„ en winninge, die sy hoopen en meenen te doen,
„ die waren en goederen gearriveert zijnde ter

„ marck-

„ marckten daer ſy die beſchicken, en boven dien,
„ van allen intereſten, ſoo ſy ſulcks ten uytterſten
„ weten of willen calculeren: Boven dien dat
„ ſulcke verſeeckeringe inhout en begrypt alſoo wel
„ tegens de Schotten en andere Zeeroovers, als
„ tegens tempeeſte van zeebrandt of bederffeniſſe
„ van de ſchepen, goederen, waren en koop-
„ manſchappen; de ſommige oock van onſen voor-
„ ſeyden Onderſaten hemlieden vervorderen haer-
„ lieder goederen te laden in vreemde ſchepen,
„ dewelke daer na door ſulcke vreemde Schippers,
„ de voorſeyde Schotten en andere Zeeroovers met
„ wille en opſet toegevoert, of verkondight en
„ verſpiet, ende alſoo ſonder eenige weere of re-
„ ſiſtentie te doen, overgelevert werden: Andere
„ oock van onſe voorſeyde Onderſaten hemlieden
„ vertroeſtende en betrouwende op eenige ſaulf-
„ conduyten en geleybrieven, dragende de naem
„ van der Koninginne of Gouverneur van Schot-
„ landt, de voorſeyde brieven ſonder onſen wete,
„ oorlof en conſente verworven hebben, daer door
„ ſy lichtelijck hebben toegelaten en gepermitteert,
„ de Schotten, Zeeroovers ende andere (dragende
„ deckſel en ſcheyn van Vrienden) aen boort te
„ mogen komen, of ſelve zyn aen het boort ge-
„ varen: Voorts dat oock ſommige van onſe On-
„ derſaten middelen gevonden hebben ſulcke ge-
„ roofde ſchepen en goederen de Schotten en haer
„ Medeplegers te willen pryſen af kopen, door
„ haer ſelfs of door haren Factueren: Dat oock
„ eenige vreemde, in andere Landen woonende,
„ ſulcke ſchepen en goederen in haerlieder name,
„ en voor haer eygen goederen en waren onder-
„ ſtaen in deſe Landen te ſenden, en aldaer te ver-
„ koopen: Inſgelijcks dat eenige vreemde Koop-
„ lieden deſe onſe Landen hantierende, hemlieden

„ vervordert hebben (en noch dagelijcks vervor-
„ deren en onderſtaen) uyt deſe Landen diverſche
„ victuaille, goederen en waren, de voorſeyde
„ Schotten toe te voeren, en hemlieden de ſelve
„ te verkoopen, en andere waren aldaer geladen,
„ herwaertsover te brengen, daer mede de Vyan-
„ den verſterckende, de oorloge voedende, en alle
„ neeringe tot hemlieden ſelven treckende: Daer
„ by gevoegt, dat daer groote gebreeken en abuy-
„ ſen zyn geweeſt en noch zyn, onder de Schip-
„ peren, Officieren van de ſchepen, en andere
„ Bootsgeſellen of Knechten, henlieden gevende
„ tot dienſte van de Schepen, en oock in de kley-
„ ne en groote Viſſerye, daer die Buyſen en Boo-
„ ten (een yegelijck na zynder groote) wel ſou-
„ den mogen eenige weere voeren tot zynder be-
„ ſchermeniſſe, om te wederſtaen eenige ſleghte
„ Booten of Heſpingen, die henlieden vervorderen
„ ſouden mogen (ſoo het dickwils gebeurt) de ſel-
„ ve te overvallen. Mitsdien oock dat ſommige
„ hemlieden vervordert hebben te doen, de ver-
„ droncken en geinundeerde kercken en toorens,
„ ſtaende noch in het water binnen onſen Lande
„ van Zeelandt, af te breken, dewelke dienen tot
„ mercken en tekenen voor de geene die uyt der
„ zee koomende van Weſten, haren wegh na Hol-
„ landt of Zeelandt nemen willen; met meer andere
„ oorſaken van alſulcke verlieſe en ſchade, hier te
„ langh te verhalen; door alle 't welcke onſe voor-
„ ſeyde Landen grootelijcks berooft en ontrieſt zyn
„ geweeſt van ſchepen, goederen, waren, koop-
„ manſchappe, geſchut, munitien van oorloge en
„ andere equipagie en toeruſtinge, die oorloge
„ gevoert en onderhouden, die Neeringe in vreem-
„ de Landen geſtelt, en de voorſeyde Schotten,
„ haerlieder Conſorten, Medeplegers en andere
Zee-

„ Zeerovers, daer mede versterkt en rycker ge-
„ worden zijn.

„ Soo ist: Dat wy begeerende de voorseyde in-
„ convenienten te verhoeden en in alles voorsien,
„ soo verre in ons is, ten gemeenen welvaren van
„ onsen voorseyden Lande en Ondersaten, en van
„ allen goeden en rechtveerdigen Kooplieden, al-
„ daer hantierende en verkeerende, hebbende al-
„ vooren dese materie doen communiceren en voor-
„ houden diversche Kooplieden, Schippers en an-
„ dere hemlieden ter Zeevaert generende, en des
„ verstandigh wesende: Gehadt op alles het advis
„ van den principalen Gouverneurs en principalen
„ Rade van onsen voorseyden Lande, hebben met
„ rype deliberatie, by advise van onse seer lieve en
„ seer beminde Sustere, die Koninginne, Douagie-
„ re van Hongrien, van Bohemen, &c. Voor ons
„ Regente en Gouvernante in onsen voorseyden
„ Lande van herwaertsover, de Ridderen van onser
„ Ordene, die Hoofden, Præsidenten en Lieden
„ van onsen Raede van Staete, Secreten en Fi-
„ nantien, uyt onsen eygen wille en rechte wetent-
„ heyt, geordonneert en gestatueert, ordonneren
„ en statueren voor gebodt en wet deser tegen-
„ woordige oorloge, en geduyrende, en voorts al-
„ soo lange als het ons gelieven sal, de poincten en
„ articulen hier na volgende, enz. (*a*)."

Daar op volgt een order, hoe de schepen toegerust moeten zijn; en in het zesde artikel word bevolen in *het uitvaeren en keeren alle neerstigheit te doen om geselschap te gekrijgen van schepen, tot drie, vier, vijf, en soo lange bij een blijven, als het mogelijck zijn zal, makende onder henlieden een Admi*-

(*a*) Bijlaage A.

mirael of meer, naer de meenighte en getale van sulcke schepen.

„ De voorwaarden (zegt H. de Groot) van dee-
„ ze *maatschap*, (van in Admiraalschap te vaaren)
„ zijn niet eenpaarig; en dikmaal moeten ongewa-
„ pende schepen geld geeven om met gewapende
„ schepen in Admiraalschap ingelaaten te worden". Op zodaanige wijze werd aan de zorg der kooplieden en reeders van schepen de beveiliging van hun goed toevertrouwd en overgelaaten. Doch de nood zwaarder wordende, en de vijandelijkheden ter zee meerder voorzieninge vereischende, liet men het bij het vaaren in admiraalschap niet berusten. Niet alleen dat de koopvaardijschepen werden ten oorloge uitgerust, en elk bevoegd gerekend, om zich tegen gevreesd geweld te wapenen, en daadelijk geweld met geweld te keeren, maar daar werden schikkingen beraamd en overeenkomsten gemaakt door de wethouders en ingezetenen der plaatsen, die belang bij de veiligheid der zee hadden (*a*). Enkele reizen ziet men de Graaven daar in deel neemen, en 'er hun gezag onmiddelijk toe gebruiken: en dan nog alleenlijk, wanneer het hun bijzonder recht of hunne bijzondere oorlogen betrof; doch deze toerustingen, slechts aangelegd om den handel en de scheepvaart tegen allen aanstoot te dekken, werden niet zelden misbruikt. Dikwijls (men heeft het uit de verhaalen van de zeebedrijven, in het I. Deel van dit Werk voorkomende, kunnen opmaaken) gaven zij gelegenheid tot het pleegen van buitenspoorigheden en roof. De gelegenheid tot baldaadigheeden op zee, van dag tot dag ruimer wordende, naar maate dat de scheepvaart en handel toenamen, zag men zich eindelijk ge-

(*a*) Zie I. Deel, bladz. 111. en volg.

genoodzaakt, om 'er perk aan te ſtellen; en aan deze noodzaakelijkheid moet men waarſchijnelijk den eerſten oorſprong van het oprichten dier kamers, welken men *Admiraliteits Collegien* noemt, en aan welken men het rechtsgebied over de zeezaaken heeft gehecht, toeſchrijven. Ten minſte geeft 'er de Ordonnantie van MAXIMILIAAN, wegens de admiraliteit der Nederlanden, van den jaare 1487, het oudſte gedenkſtuk, het welk (zoo wij meenen) ons over dit onderwerp is nagelaaten, deze rede en dat denkbeeld van. In de inleiding van deze ordonnantie leezen wij (*a*):

„ ALSOO tot onſe kennis gekoomen is, dat on-
„ der deckſel van oorlogen en diviſien, die voor
„ deſen geweeſt zyn, ende alsnoch regneren in
„ Onſe Landen van herwaerts over, eenige eyge-
„ ner authoriteyt ſich aengematight hebben, en
„ noch dagelijcks aenmatigen, te equipeeren ende
„ te wapenen ſchepen ter zee, door welcke ge-
„ ſchiedt zyn, en noch dagelijcks gedaen werden
„ meenighvuldige kaperyen, uytſchuddingen, ro-
„ veryen ende andere ſchaden, en ontelbare be-
„ ſwaerniſſen, ſoo wel ten laſte en tot ſchade van
„ onſe eygen Onderdanen, en van die onſer Geal-
„ lieerden en Vrienden, als van andere, die op
„ Brieven van ſeekerheyt ende vrygeleyde Onſes
„ Admiraels ter zee behandelen en frequenteren
„ als Kooplieden onſe geſeyde Landen; en dat veel
„ abuyſen, exceſſen, delicten, enorme misdaden
„ en quade feyten begaen werden, door de geene
„ die de zee bevaeren, ſonder dat over haer eeni-
„ ge ſtraf ofte correctie geoeffent zy: Het welcke
„ niet alleen ſtreckt tot vertreedingh, quetſingh
„ en verachtingh van Onſe hoogheyt en heerlijck-
„ heyt,

(*a*) Bijlaage B.

„ heyt, maer oock tot irreparable nadeel en ſcha-
„ de van de koopmanſchap, welcke is het princi-
„ paelſte fundament ende onderhoudingh der ge-
„ meene ſaecke van onſe voornoemde Landen en-
„ de Heerlijckheeden, en in het byſonder van
„ onſe Landen van Vlaenderen, Holland, Zeeland,
„ Vrieslandt en andere, aen de voorſchreve zee
„ geleegen, aen dewelcke geen goedt, profyt of
„ nut kan toekoomen, als door toedoen en middel
„ van de voorſz Zee: Waer in willende voorſien,
„ doen te weten, dat Wy deſe ſaecken overwogen
„ hebbende, ende in acht genoomen het groote ge-
„ kerm, klachten en doleantien, die tot verſchey-
„ de malen ons hier over gedaen zyn, ſoo van de
„ kant onſer geſeyde Onderdanen, als van die on-
„ ſer Naburen, en andere aldus beſchaadighde Lie-
„ den; op het middel als geſeght is, begeerende
„ (als reden is) het goedt onderhoudt ende ver-
„ meerderingh onſer geſeyde Landen; en te be-
„ ſchermen onſe gemelde Onderdanen, en andere
„ daer mede trafiquerende, jegens allen overlaſt,
„ onderdruckingh en ſchade, als oock wel expres
„ tot conſervatie Onſer Rechten, Hoogheyt, Heer-
„ lijckheyt en Præëminentie; geconſidereert dat
„ het niet geoorloft of toegelaten is aen yemandt,
„ de Wapenen op te vatten, ſonder onſe bewilli-
„ gingh, toelatingh, ordonnantie ende permiſſie:
„ Ten eynde dan om ordre te ſtellen tot beleydt
„ der ſaecken van de zee, en die te reguleeren in
„ Juſtitie; om welcke te oeffenen, te beſtieren
„ ende adminiſtreren, heeft Onſe Admirael de laſt,
„ bedieninge en beleydt in Onſen Naem, ende heb-
„ ben met advis ende deliberatie van die van Onſen
„ grooten Rade, en van Onſe Finantien, en van
„ veele andere Edelen, Capiteynen en Bevelheb-
„ beren ten oorloge, midtsgaders andere notable
„ Per-

„ Persoonen, sich verstaende op soodanigen materie, gemaeckt, geordonneert en gedeclareert, maecken, ordonneren en declareren by den inhoude deses, de volgende Ordonnantien, Edicten en Declaratien."

Dus spreekt die Ordonnantie in haare inleiding. Ligt is het te zien, dat men 'er voornaamelijk het invoeren van een rechtsgebied over zeezaaken mede op 't oog gehad heeft; en 't is ook niet onwaarschijnelijk, dat *Maximiliaan* de gedachte, om een diergelijk rechtsgebied te stichten, van 't geen hij bij andere Mogendheden in gebruik zag, heeft overgenomen. Immers langen tijd voor de Ordonnantie, waar van wij zo even spraken, waren de Admiraals en Admiraliteiten bij de Spaanschen, Engelschen, Franschen, en andere volken bekend. Men kan het opmaaken, uit verscheiden brieven van Eduard den II. Koning van Engeland: onder anderen, uit eenen brief door dien Vorst aan Lodewijk den X., geschreeven den 13en Sept. 1315, en in denwelken hij van zijne Admiraals spreekt, als van zulken, die het gezag voerden over de kusten, stranden, en zeemagt (*a*). Jacobus de II., Koning van Arragon, spreekt van eenige schepen door zijnen Admiraal aan de Franschen ontnomen, in eenen brief aan den Koning van Frankrijk, geschreeven op den 19en Nov. 1326 (*b*).

„ Aartsbisschop en gij Admiraal, (schreef Karel aan de Hoofden der Admiraliteit in Frankrijk, in 1470,) de schepen, welken gijlieden zegt, dat van 's konings wege tegen de Engelschen zijn uitgerust, hebben de vloot mijner onderdaanen, naar mijne landen te rug keerende, reeds aangetast,

(*a*) Bijlaage C. *Corps. Diplom.* T. II. P. I. p. 25.
(*b*) Ibid. p. 95.

„ tast. Maar ik zweer bij Sint Joris, dat, zoo „ men daarin niet voorziet, ik 'er, met Gods „ hulp, zelf in zal voorzien, zonder uwe bevelen, „ noch redenen, noch rechtſpraak af te wachten, „ want dezelven zijn te willekeurig en te langwij- „ lig". Voor het overige is het met de oude Admiraliteits Collegien eveneens als met andere rechtbanken gelegen; zij oefenden hun rechtsgebied op gezag van den Admiraal, even als de andere rechtbanken 't zelve deeden, op het gezag van eenen Drosſaart of Bailliuw. Dus ſpreekt 'er de Heer VILLARET van (*a*).

„ MEN benoemde, om onder zijn gezag te „ dienen, Berenger Blanc, Admiraal der zee: dit „ is de naam, dien men gegeeven heeft aan „ den bevelhebber, welke het gezag voert over „ de zeemagt van den Staat; een naam afkomſtig „ van het Arabiſche woord *Amir* of *Emir*, het welk „ *Heer*, *Bevelhebber*, *Opperbevelhebber* betekent. De „ Siciliaanen zijn, indien men den vermaarden „ *Du Cange* gelooven mag, de eerſte onder de „ Christenen geweest, welke dien naam hebben ge- „ bruikt, om 'er den bevelhebber eener vloot mede „ te betekenen. Die waardigheid was in Frankrijk „ voor den tijd van *Floris de Varennes*, die in het „ jaar 1270 leefde, onbekend. Deze zelfs bekleed- „ de dezelve maar op last. *Du Tillet* merkt als eene „ zonderlinge zaak aan, dat Lodewijk, Bastaard „ van Bourbon, Graaf van Rousſillon, in het jaar „ 1466 Admiraal geworden zijnde, in het Parle- „ ment op de hooge banken zitting genomen heeft; „ zijnde het de gewoonte, dat de Admiraalen „ ſlechts op de laage banken zaten. In het begin „ ſtrekte hun gezag zich niet verder uit dan over „ Nor-

(*a*) *Hiſt. de France* Tom. VIII. p. 129.

„ Normandië en eenige nabuurige kusten: in Provence, Guienne en Bretagne was het zelve vereenigd met den persoon des Stedehouders of Seneschals, het geen nog tegenwoordig in Bretagne plaats heeft, alwaar de Stedehouder in het bezit der rechten van het Admiraalschap is in de gantsche uitgestrektheid zijns Stedehouderschaps. Heden ten dage is dit ampt eene der aanzienelijkste bedieningen van het Rijk. Hetzelve werd, in den jaare 1626, vernietigd door het afzetten van Hendrik den II, Hertog van Montmorenci. Men maakte toen, om den Kardinaal de Richelieu te begunstigen, een ampt van Groot-Meester, Hoofd en algemeen Opper Opzichter der zeevaart en des koophandels van Frankrijk. De Koningin Anna van Oostenrijk, den Hertog van Enguien 'er niet mede willende begunstigen, liet, om het aanzoek van dien Prins te leur te stellen, 'er zich zelve brieven van vervaardigen. Eindelijk werd, in het jaar 1669, het ampt van Admiraal hersteld en gegeeven aan Lodewijk van Bourbon, Graaf van Vermandois. Al het geen de zeemagt betreft, *behoort tot de rechtbank* van dezen Amptenaar: hij trekt het tiende deel der prijzen, die op zee gemaakt worden. *Op zijn naam word 'er in alle de Admiraliteits Collegien van het Rijk recht gesproken.* Hij beschikt over de ampten derzelven: hij geeft lastbrieven uit om ter kaap te vaaren; hij vervaardigt de paspoorten, welken bijzondere lieden noodig hebben. Deze mogen geen schip ten krijg, ten handel of tot eene reize of anderzins uitrusten, buiten zijne bewilliging, en verlof".

Evenwel, hoe zeer het waar mogte zijn, dat het woord *Admiraal* niet voor de dertiende eeuw bij de Franschen in gebruik is geweest, zijn 'er echter

al

al van de vroegste tijden af hoofden geweest, aan welken de beveiliging der zee en der stranden toevertrouwd werd. Wij hebben het te vooren aangetekend, en de aanstelling van Karausius (*a*), zoo wel als zijn bewind is 'er een duidelijk voorbeeld van: men kan 'er andere blijken van vinden in de *Orbis Maritimus* van MORISOTUS Lib. II. C. 1. die de opkomst en aart van de bedieninge van Admiraal bij de Christen Vorsten kortelijk voordraagt. Van Borselen is bij ons de eerste, die, onder den naam van Admiraal, als Hoofd van eene vloot, op last van het opperste gezag, gebied voerende, in de Historien bekend staat (*b*). Deze naam, door Karel den I. Hertog van Bourgondië, hem gegeeven, zal in onze gewesten te vooren, offchoon niet onbekend, vermoedelijk nog niet zoodaanig in gebruik zijn geweest, dat 'er een Gezaghebber over de zeemagt van den Vorst, Landsheer, of Oppergezag door betekend is geworden. Althans de waardigheid zelve schijnt voor dien tijd in Holland niet geoefend te zijn geweest: want hoe zeer de krijgstochten ter zee niet zonder hoofd noch bevelhebber geschiedden, zoo waren nochtans deze hoofden niet met dat gezag bekleed, het welk men naderhand aan de Admiraalen heeft gegeeven. „ Frankrijk, zegt VELLY (*c*), spreekende van den kruistocht van Lodewijk den IX in het jaar 1248, „ had toen geen vaste Admiraalen: men gaf die „ bediening gewoonlijk aan Spanjaarden of Italiaa- „ nen". Die bediening bepaalde zich mogelijk toen alleen, tot het voeren van bevel over de vloot, en

(*a*) Zie I. D. blz. 50. VAN DER HOUVEN *Handvest Chronijk* blz. 113 en volg.
(*b*) Zie I. D. blz. 117. *Vaderl. Hist.* D, IV. blz. 111.
(*c*) *Hist. de France* Tom. IV. p. 392.

en om ſchikkingen aangaande de krijgsverrichtingen te beraamen: misſchien ook om in de krijgsraaden voor te zitten; maar zij gaf dat recht en gezag niet, het welk naderhand aan de waardigheid van Admiraal is verknocht geweest, en bereids te vooren door de Franken aan de ſtrand- en zeevoogden was gegeeven; en zelfs bij de Romeinen ook in gebruik ſchijnt geweest te zijn, of ſchoon andere benaamingen aan dezelven gegeeven zijn.

De Wethouderen in Holland, altijd, en niet zonder rede, beducht, dat, onder den eenen of anderen glimp, aan hun recht tot de rechtspleegingen te kort zoude gedaan worden, weigerden de waardigheid en het gezag van eenen Admiraal aan te neemen en te erkennen, ſtaande houdende, dat de ſteden ten allen tijden het recht hadden gehad en in het bezit waren geweest, om in de eerſte plaats kennis te neemen en recht te ſpreeken over zeezaaken: dat derzelver vonnisſen alleen *reformatie* onderhevig waren geweest, en dat dezelve niet moest verzogt worden van den Admiraal, maar van den Stadhouder van het gewest; een blijk dat het opperrechtsgebied over zeezaaken den Stadhouder toegekend wierd.

Maximiliaan kon derhalven zijne ordonnantie in Holland niet ter uitvoer doen brengen, en die van *Karel den* V. van den jaare 1540, welke gedeeltelijk ſtrekte om die van Maximiliaan te vernieuwen, werd 'er almede niet afgekondigd. Dus bleeven de rechtsvorderingen over de zeezaaken op den ouden voet.

Bij den aanvang van den ſpaanſchen oorlog was men hier lande nog te minder genegen om 'er verandering aan te maaken, dewijl men niet ongaarne *Willem den* I. de beſchikking over dat gedeelte van het algemeen beſtier in handen zag hebben, tot het

het welke boven dien zijne waardigheid van Stadhouder hem ten minste een schijnbaar recht gaf. Het was zelfs uit krachte van dat recht, dat *Willem de* I. Prins van Oranje, zich aan het hoofd der misnoegden, tegen den Hertog van Alva, gesteld, en, weinig voorspoeds te lande gehad hebbende, ondernam te beproeven of hem het geluk ter zee gunstiger zoude dienen. Men wil, dat hij daartoe besloot op raad van den Admiraal *Coligny*, ruim in staat om eenen goeden raad, vooral in dit opzigt, te geeven.

Wat hier van zijn moge, de Prins van Oranje gaf, in den jaare 1569, brieven van marke aan eenige gevluchte Edelen, kooplieden, en anderen: benoemde eenen Luitenant-Admiraal en droeg dien het opperbevel over verscheiden schepen op, welker getal weldra zoodaanig aanwies, dat de Hollanders zeer ras de spaansche zeemagt met de hunne opwoogen, en zelfs voor de hunne deeden bukken.

Dus rees uit het bewind van Willem den I. niet Hollands zeemagt, maar die groote zeemagt, welke de Hollanders zoo spoediglijk tot zulken hoogen trap van magt opvoerden, en welker nuttigheid en voordeelen in het vervolg zoo zigtbaar zijn geweest. De Hertog van Alva konde het niet eens zoo ver brengen, dat hij een volk, het welk hij te lande bijna gantschelijk onder de knie had gebragt, ter zee in krachten evenaarde; en niet te min noemde men (zoo verdwaasd is de hoogmoed) die lieden, welke onder *Willem den* I. ter zee dienden, aan het Hof des Hertogen van Alva, spotsgewijze en met verachting, *Watergeuzen*: en die verachte Watergeuzen zijn 't echter, welke in den jaare 1572, zich meester van Briele maakten, en daar door den Hollanderen eene haven, welke hun ontbrak, bezorgden; en hen in staat stelden om terstond grooter

magt

magt op zee te vertoonen, en de grondslagen te leggen van die ontzaggelijke zeemagt, welke naderhand alle volken van Europa verwonderd, alle Mogendheden van Europa verbaasd heeft.

De dood des Prinsen van Oranje ontnam, in het jaar 1584, den pas geboren Staat zijn opperhoofd. De Vrije Nederlanders verlooren in het bijzonder in dien onsterfelijken en zaligen Vorst hunnen Stadhouder, in die hoedanigheid ook hunnen Kapitein Generaal en Admiraal; waardigheden, welken zij, in het volgende jaar, zijnen zoone, Prinse Maurits opdroegen; waarschijnelijk, om daar door voor te komen, dat de Graaf van Leicester, wien men de algemeene Landvoogdij toeschikte, 'er geene hinderpaal aan zoude toebrengen, en eene magt bekomen, welke men vreesde in zijne handen misbruikt te zien.

Leicester, wien dit inzigt niet ontsnapte, was naauwelijks in deeze Landen overgekomen, of hij gaf te kennen, dat de schikking, welke men gemaakt had, hem tegen de borst stond; uiterlijk evenwel veinzende genoegen te neemen met de redenen, welken men tot verschooning bijbragt; doch door zijn gedrag, geduurende zijn bewind, naderhand te klaar doende zien, hoe zeer hem de magt, Prinse Maurits toevertrouwd, zoude aangestaan hebben. Ook was het waarschijnelijk uit naijver, en om den invloed van den jongen Prins op de zeezaaken te verminderen, dat Leicester, in 't jaar 1586, Noordholland aanzette, om te *Hoorn* een Admiraliteits Collegie op te richten; en dat 'er nog twee anderen, een te *Rotterdam*, en een te *Veere* in Zeeland, aangelegd wierden.

De nood, die vaak den menschen afperst, het het geen zij allerongaarnste missen, bewoog eindelijk de Staaten de hand te leenen aan het oprichten van eene Admiraliteit. De steden, hoe wars

zij 'er van geweest mogten zijn, zagen echter, na de afzweering van FILIPS en het vertrek van *Leicester*, dat het bestier der zeezaaken een algemeen bewind en de oplettendheid van den Vereenigden Staat hoe langer hoe meer vereischte. De ligging der zeven Gewesten voor het meeste gedeelte aan zee, de noodzaakelijkheid om met vereende krachten te werk te gaan, en de uitzigten tegen eenen zoo magtigen vijand, spraken te sterk, om niet te bespeuren en overtuigd te zijn, dat 'er een algemeen bewind, en dus eene Admiraliteit over de zeezaaken, volstrekt noodig was: vooral in een tijd, in welken de vrije Nederlanders hunnen handel in de drie overige deelen der wereld begonnen uit te breiden; in welken zij een oorlog voerden tegen eenen dwingeland, zoo wel magtig ter zee als te lande; eenen oorlog, van welken zij niets goeds konden verwachten, indien zij niet, teffens met eene landmagt, eene ontzaggelijke zeemagt aanhielden, bekwaam om den koophandel, als de bron van al het vermogen van den Vrijen Staat, te beveiligen en te beschermen. Ook schijnen alle de Gewesten het eens geweest te zijn over de noodzaakelijkheid van deze instelling; en, zoo die nimmer recht tot stand en op eenen vasten voet is gebragt, men moet het wijten, niet aan eene onnuttigheid of noodeloosheid, maar aan strijdende rechten en belangen, welke te meermaalen het uitvoeren van bekwaame maatregelen tegen gaan; of aan zoodaanige andere hindernissen, die men somtijds vermoeden, zelden met zekerheid aanwijzen kan.

DE Algemeene Staaten kwamen dan, in den jaare 1589, overeen, om een Opper-Admiraliteits Collegie op terichten, bestaande uit Prins Maurits, als Admiraal Generaal, en zes Raaden, uit *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* genomen: hebbende *Gelderland* en *Utrecht* zich voorbehouden om 'er van hunnent wege Raaden

den bij te voegen. Men richtte ook laagere Collegien op, die vijf in getalle waren, en in het volgende jaar werden ingevoerd, een te *Rotterdam*, een te *Amſterdam*, een te *Hoorn*, een te *Middelburg* en een in *Friesland*. Het Opper-Admiraliteits Collegie was niet lang in weezen: en Prins *Maurits*, te veel ongelijkheid in de ſchikking der vijf Collegien, en verſcheiden gebreken in hun beſtier, beſpeurd hebbende, bewoog de Algemeene Staaten 'er eenige verandering in te maaken.

Vijf nieuwe Admiraliteits Collegien werden derhalven in den jaare 1597 opgericht; drie in *Holland*; te weeten, een te *Rotterdam*; een te *Amſterdam*; en het derde beurtelings te *Hoorn*, en te *Enkhuizen*; een te *Middelburg*, in *Zeeland*; en een te *Dokkum*, in *Friesland*: alwaar men voorneemens was om benevens *Groningen* eene afzonderlijke Admiraliteit op te richten (*a*).

Het oprichten eener Admiraliteit, van de Algemeene Staaten afhangelijk, waartoe men had moeten overgaan, om dat de Vereenigde Staat zoodanig eene inſtelling volſtrekt niet ontbeeren konde, bragt eene zeer aanmerkelijke verandering in het ſtaatsbeſtier, zoo van de Vereenigde Gewesten in het gemeen, als van de bijzondere ſteden in de afzonderlijke Gewesten, voort. Bij het berichtſchrift word den bijzonderen Collegien een rechtsgezag gegeeven over alles wat tot de zee en de bedrijven op zee behoort; en hier door word aan de bijzondere vierſchaaren dezer landen, welke recht hadden om dit gezag te oefenen of hetzelve daadelijk geoefend hadden, ontnomen het vermogen om van zeezaaken ken-

(*a*) Zie over de aanſtelling der Admiraliteits Collegien *Vad. Hiſt.* D. IV. bl. 237. D. V. bl. 196. D. VIII. bl. 322 en volg. bl. 486 en volg, Bor XXXIV. B.

kennis te neemen, en over dezelven recht te spreeken. Het laat aan dezelven slechts (art. 3) de kennisneeming van misdaaden *buiten scheepsboord gepleegd en niet wezende militair.* Het beneemt aan alle de steden der bijzondere Gewesten, en ook aan die Gewesten zelven, het recht om op eigen gezag oorlogschepen in zee te zenden. Het stelt den ophef van alle rechten, tot de zeemagt betrekkelijk, den algemeenen Staaten in handen. Drie gewichtige voorwerpen, omtrent welke men waarschijnelijk niet toegeevend zoude geweest zijn, zoo de gevaarlijke tijds-omstandigheden, in welken men zich bevond, eene diergelijke inwilliging, ten dienste van den lande, en tot een genot van andere voordeelen, niet noodzaakelijk hadden gemaakt.

Gelijk de zeevaart en koophandel aangezien werden voor de rijkste bronnen van 's lands welvaart, zoo werd 's lands zeemagt ook voor den grootsten steun van deszelfs grootheid en behoud geacht. Dit zelfs vorderde, daar men de zee moest beveiligen, den vijand ter zee afbreuk doen, en eene zeemagt bij de hand hebben, welke, van een enkel algemeen bewind afhangende, daardoor met te meerder vrucht gebruikt konde worden, eene schikking, welke, alle de bijzondere poogingen vereenigende, meerder kracht zoude kunnen oefenen. Ook zag men wel haast de gelukkige uitwerksels van dezelve. Men genoot alle de vruchten, welke men zich van die inrichting beloofd had: het geen men aan de eene zijde had afgestaan, werd aan den anderen kant goed gemaakt: 's lands zeemagt werd wel dra zoo ontzaggelijk, dat zij wijd en zijd den Staat voor eene der magtigste Mogendheden deed erkennen, en overal de zege op zijne vijanden behaalen. Zie hier eene korte schets 'er van.

Zeemagt

Zeemagt van den Vereenigden Staat, sedert de beroerte tot den Munsterschen Vrede.

UIT de scheepstochten en zeebedrijven, door de Oost- en Westindische Maatschappijen ter uitbreidinge van vaart en koophandel ondernomen, in ons voorig deel aangehaald, heeft men kunnen opmerken, dat de Vrije Nederlanders, ten tijde van den opstand tegen Spanje, bereids een schat van middelen bezeten hebben om eene zeemagt te doen verschijnen, te voren nooit gezien: deze middelen bestonden niet alleen in een voorraad van geld: wat baat toch het geld zonder vermogens om het wel te besteeden? De Vrije Nederlander bezat een voorraad, niet slechts van al het geen wat tot den scheepsbouw, en de toerustinge eener vloote behoort; maar wel voornaamelijk eenen voorraad van kloeke, braave, en wakkere mannen, bekwaam om van al het overige goed gebruik te maaken: die stelden hem in staat om, als in een oogenblik, de ruime zee met kielen te bedekken, en overal zijne zeemagt geducht te maaken. Vier- en twintig oorlogschepen werden 'er, in den jaare 1596, door de Koninginne van Engeland van den Staat tot een tocht tegen Spanje verzogt, toegestaan, spoedig uitgerust, welke, onder het beleid van *Joan van Duivenvoorde*, met de Engelsche vloot, honderd en zestig zeilen sterk, naar *Cadix* gestevend, den Spanjaard aldaar zulke zwaare slagen hielpen toebrengen, dat de zeemagt van dien Landaart, te vooren zoo ontzaggelijk, sedert dien tijd nimmer met eenig aanzien wederom heeft kunnen opdagen (*a*).

Fi-

(*a*) *Vad. Hist.* D. VIII. bladz. 438 *Maurits leven en bedrijf* bladz. 129.

Filips de III, Koning van Spanje, genoodzaakt om den oorlog (welken zijn trotſche vader met even zoo weinig roem als voordeel, tot aan deszelfs dood, gevoerd had) voort te zetten, waanende wijzer dan zijn voorzaat te zijn, en overzulks andere maatregelen te moeten volgen, ſloeg een anderen weg op, doch dwaalde niet minder. Filips de II had, niettegenſtaande den oorlog tusſchen hem en zijne oude onderdaanen ontſtoken, den voordeeligen handel, welken de ingezetenen van dezen Staat, en vooral de Hollanders en Zeeuwen, in zijne Staaten onder vreemde vlag dreeven, oogluikende, toegelaaten. Deze heimelijke handel bezorgde wel aan Spanje en Portugal, aan de eene zijde, de waaren, welken die twee volken niet konden ontbeeren; maar aan den anderen kant, deed dezelve bijna al 't goud der Indiën en van Spanje naar de Vereenigde Gewesten toevloeien, en ſtelde deze daar door in ſtaat, om de kosten van een langen en kostbaaren oorlog te kunnen verduuren. Filips de III. meenende, en 't had ſchijn, dat hij zelf dus zijnen vijanden de wapenen, om hem te beſtrijden, in handen gaf; en niet ſcherp genoeg van geest om te vermoeden, dat het menschelijk vernuft, voorzigtiglijk beſtierd, over alle hindernisſen kan zegepraalen, oordeelde, dat 'er niets beters voor hem te doen ſtond, om een einde van den oorlog, welken hem zijne wederſpannige onderdaanen aandeeden, te maaken, dan hun den handel en alle vaart op alle zijne heerſchappijen te verbieden. Het verbod werd ſtraks afgekondigd; en met die vermeetele daad leide Filips toen zelf, hoewel tegen zijne bedoeling, de grondſlagen van dien koophandel en die ſcheepvaart, welke weldra de Hollandſche vlag in alle deelen der wereld deeden ontzien.

De Algemeene Staaten, in 't eerst verſtompt over dien

dien ſtap, welke 's lands koophandel eenen gevoeligen ſlag ſcheen te moeten toebrengen, namen terſtond maatregelen, welke de Staatsdienaars van Filips wel haast overtuigden niet alleen hunne onvoorzigtigheid, maar ook van 't vermogen eens volks, 't welk eendragtig en onder bekwaame leidslieden te werk gaat. De Staaten namen het hartig beſluit, om de Spanjaarden ter zee aan te tasten; en rustten eene vloot van ten minſten zeventig ſchepen uit, welke, den 25 Mei 1599, uit de Maas in zee liep, onder 't bevel van den zeevoogd *Pieter van der Does.* Vertrokken met last, om de vloot, welke men in de *Corunha* gereed maakte, aan te tasten en te verdelgen, de westindiſche ſchepen te plunderen, en de kusten van Spanje af te loopen, gelukte het hem dien last gedeeltelijk ten uitvoer te brengen. Hy kwam voor de *Corunha*, den 11 Julij; doch de ſpaanſche ſchepen onder 't geſchut van 't kaſteel geweeken zijnde, ſtevende de hollandſche zeevoogd, het niet geraaden vindende omze aldaar aan te tasten, na eenige onderneemingen, welke niet wel uitvielen, naar de canariſche eilanden, en maakte zich meester van de ſtad *Allagone* en eenige kaſteelen. Hij veroverde vervolgens *Gomera.* Buiten ſtaat, om een genoegzaame bezetting in alle die plaatſen te laaten, roofde hij 't geen roofbaar was, en ſtak vervolgens de veroverde plaatſen in brand, zond een gedeelte der vloot met den gemaakten buit naar 't vaderland, en zette het met het overige gedeelte zijner ſchepen op Brazil.

De kaap-verdiſche eilanden en de gantſche kust van Afrika hebbende omgezeild, zonder eenige vijandelijkheid te pleegen, nam hij vervolgens eenige ſpaanſche koopvaarders: aan 't eiland *St. Thomas* gekomen, deed hij 'er eene landing, welke bijna

zonder eenigen tegenſtand geſchiedde. De ſtad *Paroaza* werd met even weinig moeite ingenomen en geplunderd. *Don Franciſco de Menezes*, welke het bevel over het kasteel voerde, geen kans ziende, om het te houden, gaf het al mede over, zoo ras als 'er geſchut tegen geplant was. Eene beſmettelijke ziekte den zeeheld en het grootſte gedeelte van 't ſcheepsvolk in 't graf geſleept hebbende, kwam deze vloot zeer verzwakt te rug; den vijand en alle volken getoond hebbende, welke vermogens de Vrije Nederlander (hoe weinig voordeels voor den Staat ſommige ſchijvers in die tocht gevonden hebben) in zijnen boezem kweekte (*a*).

WIE zal, gewag hoorende maaken van toerustingen, tegenwoordig tot eene landing ondernomen, en daar mede vergelijkende de toerusting van de vloot, die in den jaare 1600 het ſtaatſche leger naar Vlaanderen overſcheepte, over 's lands magt van dien tijd niet verbaasd ſtaan? COMMELYN ſpreekende van deze vloot, voor Rammekens liggende, zegt, dat 'er zulk „ een armade ende groote meenigte „ van ſchepen ende zeylen gezien is geweest, als „ niet gelooft werd dat ooit menſche die leeft, op „ eenen tijd bij malkanderen gezien heeft (*b*)." Mindere uitrustingen, zoo ter beveiliging van de vaart en koophandel als van de kusten en ſtroomen dezer Gewesten gedaan, voorbijgaande, zienwe, omtrent het begin van 't jaar 1606, eene vloot van vierentwintig ſchepen, onder 't bevel van den Luitenant Admiraal *Willem Hautain*, naar de ſpaanſche kusten gezonden. Deze vloot nam verſcheiden vijande-

(*a*) Zie over dezen tocht. *Vad. Hiſt.* D. IX. bladz. 55. en volg. BOR XXXVI. B. *Maurits zijn leven en bedrijf.* bl. 166. en volg.

(*b*) *Maurits zijn leven en bedrijf*, bladz. 186.

delijke schepen, en hield de portugeesche vloot zoodaanig in bedwang, dat zij haare havens niet durvende uitloopen, zich genoodzaakt zag te ontlaaden. Hautain met het overschot zijner vlooте, welke door verscheiden toevallen veel geleeden had, in Holland wedergekeerd zijnde, bevond zig, in de maand September deszelfden jaars, wederom in staat, om met vier en twintig schepen zee te kiezen. De tocht viel geheel ongelukkig uit; doch de Staaten hadden niet zoo dra den rampspoed der vloote van Hautain vernomen, of zij zonden eene andere in zee, onder het bestier van *Jacob van Heemskerk*, denzelfden, welke, met zoo veel gevaars, te vergeefsch eene doortocht door *Nova Zembla* gezogt, en vervolgens gelukkiglijk in Indiën geoorloogd had. Deze vloot ging, in de maand Mei 1607, uit Texel onder zeil, zijnde sterk zes en twintig oorlog-, en vier transportschepen. Heemskerk, welke, bij zijn vertrek, had verzekerd, dat zijn Vaderland hem leevend of dood zoude bedanken, had, in plaats van eenigen bepaalden last, eene onbepaalde magt gekreegen om alles te onderneemen en te doen, wat hij voor den dienst van 't Land nuttigst zoude oordeelen. Bericht bekomen hebbende, dat eene talrijke vloot van spaansche oorlogschepen, op de rede van *Gibralter*, de koopvaardijschepen van den Staat, die de Straat moesten doorvaaren, om in de Middelandsche zee te komen, opwachtte, stevend de Zeeheld derwaarts. Den 25 April 's morgens, de Straat zijnde ingezeild, ontdekt hij de spaansche vloot ten anker liggende. Dezelve bestond uit negen galioenen en twaalf oorlogschepen, wel van geschut voorzien en wel bemand. *Don Juan Alvarez d'Avila*, die 'er het bevel over voerde, had zeven honderd soldaaten aan boord. Het Vice-

Admiraals schip was bemand met vijf honderd koppen. Verscheiden spaansche Edellieden, vernomen hebbende, dat men de hollandsche schepen op de hoogte van *Cadix* en *St. Lucas* had gezien, hadden zich op de vloot begeeven, om 'er als vrijwilligers te dienen. Heemskerk, geen man om te deinzen, gebood den strijd. In een krijgsraad werd besloten, dat hij, en de Schout bij nacht *Lambert Hendrikszoon*, gezamentlijk den spaanschen Admiraal zouden aantasten; dat *Laurens Jacobszoon Altera*, Vice-Admiraal van Zeeland, en de Kapitein *Bras*, van Hoorn, het op den vijandelijken Vice-Admiraal zouden aanzetten; en dat de andere schepen de galioenen zouden bestrijden, in acht neemende, dat zij altijd twee tegen een waren. *D'Avila* niet kunnende begrijpen, dat schepen zoo veel kleiner dan de zijnen hem zouden durven aantasten; en echter ziende, dat zij op hem afkwamen, vroeg eenen gevangenen, die bij geval op zijn schip was, *wat hij dacht dat men mogt voor hebben? slag leveren*, kreeg hij ten antwoord. De Spanjaard, waanende dat zijn enkel Admiraals-schip genoeg was om der gantsche hollandsche vloot het hoofd te bieden, begon hartelijk over dit antwoord te lachgen. Echter gewaar wordende, dat het ernst wierd, en dat men de zeilen bijzette, om hem te naderen, kapte hij zijne kabels, en week onder 't geschut der stad, besloten hebbende, om den anderen schepen den roem over te laaten van 't eerste vuur uit te staan. Heemskerk daar en tegen, hardnekkig bij zijn voorneemen volhardende, laat bijna alle de vijandelijke galioenen achter zich, en zet het regel recht op 't schip van *d'Avila* aan. Het gevecht werd allerverwoedst (*a*).

De

(*a*) *Maurits leven en bedrijf.* bl. 311. en 312. *Vad. Hist.* D. IX. bladz. 254. en volg., VAN METEREN Nederl. Hist.

De lucht, bezwangerd met vuur en damp, uit het geschut opgereezen, zwelgende de ſtraalen der zonne, veranderde den ſchoonſten middag ijlings in een akelige nacht; dan eens flaauw verlicht door de gedüurige flikkeringen van 't aanhoudend vuur; dan in vollen gloed door de opvliegende vlam der ſchepen, die, in brand geſchooten, op den ſtroom tot asch verteerden. Een ſpaansch ſchip, door zijn eige kruid in de lucht geſprongen, gaf zulk eene daving aan den grond, dat de ſtad, het ſtrand, en de ſtroomen als door eene ijsſelijke aardbeeving geſchokt ſcheenen. Wie zich de beſchrijving, welke PLINIUS van den fellen vuurbraak, die zijnen oom deed ſneeven, doet, herinnert, zal zich eenige verbeelding van de uitwerkſels dezes ſtrijds kunnen maaken (*a*). Na deze overwinning, die minder voordeel dan roem aan de onzen en ſchade aan den vijand toebragt, bleef de hollandſche vloot twee geheele dagen op den ſlagſtroom, vervullende de gantſche kust en *Cadix* zelve met ſchrik en ontſteltenis, de opgezetenen voor eene landing doende vreezen.

ZULKE en diergelijke zee-bedrijven, hoe zeer den ſchatkist van den Staat geen toevoer aanbrengende, droegen ten minſten doorſlaande blijken, dat de Vereenigde Gewesten in ſtaat waren niet alleenlijk, om, aangerand, weerſtand te bieden; maar zelfs om hunnen vijand overal op te gaan zoeken, den magtigſten Monarch, zoo wel te water als te lande, te beſtrijden en te overwinnen; en overzulks bij de Mogendheden in aanmerking konden komen.

DUS ſtond het met de hollandſche zeemagt ten tijde, dat het twaalfjaarig beſtand met Spanje geſloo-

Hiſt. XXVIII. B. bl. 203. en volg.

(*b*) PLINIUS *Epiſt.* L. VI. Ep. XVI.

ſlooten werd. De tochten in Oost- en West-indië, welken wij te vooren verhaald (*a*), en de krijgsbedrijven, van welken wij zoo even gewag gemaakt hebben, ſtellen den aanwas der zeemagt van dezen Staat niet minder dan dien des koophandels klaarlijk voor oogen. De zeemagt verhief zich nog vrij hooger na het beſtand.

HETZELVE was zoo dra niet afgeloopen, of de Staat toonde zijne magt ter zee met nog grooter luister: behalven de uitrusting der vlooten van l'Hermite, en Willekens, van Piet Hein, en anderen, van welken wij te vooren geſproken hebben (I. D. bl. 319 en volgende) ſloot de Vereenigde Staat een verbond met Lodewijk den XIII. Koning van Frankrijk, bij het welk dezelve aannam, om dien Vorst met eenige ſchepen bij te ſtaan. Ook zonden de Vereenigde Gewesten, in den jaare 1625, daadelijk twintig oorlogſchepen onder den Luitenant Admiraal Hautain dien Monarch te hulpe, hem boven dien vrijheid laatende, om twaalf oorlogſchepen in Holland te huuren (*b*), welke gedeeltelijk tegen de Genueezen, en gedeeltelijk, om 't beleg van *Rochelle* te onderſteunen, gebruikt werden. De hollandſche vloot, zich op de hoogte van *Olone* met die des Konings vereenigd hebbende, werd 'er door de vloot van die van *Rochelle*, onder 't bevel van *Soubiſe*, leelijk gehavend (*c*); doch zegepraalde op haare beurt kort daar na over de vloot van *Soubiſe*, die genoodzaakt werd, met de weinige ſchepen, hem overgebleeven, de wijk naar Engeland te neemen.

TERWIJL de Vereenigde Gewesten den Koning van Frankrijk tegen de Genueezen en die van *Re-*

(*a*) Zie 1ſte D. bl. 235 en volg. 316 en volg.
(*b*) *Vad. Hiſt.* D. XI. bl. 16.
(*c*) *Ibid. l. c.*

Rochelle onderſteunden, voegden zij nog in het zelfde jaar 1625 (*a*) eene vloot van vijf en twintig ſchepen bij die der Engelſchen, onder bevel van *Eduard Cecil*, om eene landing te *Cadix* te onderneemen, te vooren bereids met Karel den I. een verbond geſlooten hebbende, „ waar bij van weder-
„ zijde beloofd werd den Koning van Spanje te
„ beoorloogen, ter zee en te lande; waar toe ieder
„ het vereischte aantal van ſchepen en manſchap
„ bij een zoude brengen: de Koning niet minder
„ dan dertig of vijfendertig duizend man, en de
„ Staaten een diergelijk getal, indien 't hun moge-
„ lijk ware". (*b*)

De bloeiende ſtaat des handels in de Vereenigde Gewesten en de rijzende zeemagt, daar uit voortwellende, moesten nijdigheid verwekken, vooral bij de Hoven van *Madrid* en *Bruſſel*: geduurig het dwaalſpoor volgende, werden deeze Hoven te raade, om allen handel tusſchen de onderdaanen des Konings van Spanje en de ingezetenen van den Vrijen Staat te verbieden: ook namen zij het beſluit om eene ſoort van Admiraliteit te Duinkerken op te richten, ten einde den handel van Spanje op de Noord- en Oost-zee te kunnen drijven; zij beſlooten nog tot het graaven van eene vaart tusſchen *Rhijnberk* en *Venlo*, om daar door den handel der Hollanderen op den Rhijn afbreuk te doen; en, zoo 't mogelijk was, geheel van hun af te trekken. De kaapers kreegen vrijheid om op alle hollandſche en zeeuwſche koopvaardijſchepen jagt te maaken. De Staaten aan hunnen kant draalden niet lang met middelen daar tegen in 't werk te ſtellen. Eene vloot van vijf en dertig ſchepen en eenige jagten, op last der Staaten uit-

(*a*) *Vad. Hiſt.* XI. D. bl. 26.
(*b*) *Vad. Hiſt.* XI. D. bl. 28. ib. bl. 40.

uitgerust, beveiligde wel haast dat gedeelte des handels en der scheepvaart van de Nederlanderen, en deed alle de ontwerpen, welken de Spanjaarden hadden gesmeed, zoo om hunne oogmerken te bereiken als om de poogingen der onzen te verijdelen, in rook verdwijnen. (*a*)

NIETS ontsnapte het waakend oog van de hooge Overheid. Wij hebben gezien hoe zij der Oost- en West-Indische Maatschappijen kracht en magt toevoegde, dezelven in staat stellende overal den koophandel uit te breiden, den Spanjaard afbreuk te doen, vaste plaatsen in de drie deelen der wereld te veroveren, en hunnen vijand bezittingen te ontweldigen: het bleef hier niet bij. Overal werden gezantschappen uitgezonden om verbonden van koophandel te maaken; overal toezigt gebruikt om dien te beveiligen (*a*). De Staaten, in Deenemarken in onderhandeling zijnde, om zich van den doortocht der Zond te verzekeren, stelden ter zelve tijd alle middelen in 't werk om zich meester te maaken van de vaart op de *Wezer* en de *Elbe*. Ten dien einde hielden zij drie oorlogschepen aan den mond dezer twee rivieren. Het Hof van *Weenen*, nijdig, om dat de Hollanders de vaart op deze rivieren in hunne magt hielden, en zelve toen geen zeemagt hebbende, deed bij de Hanzé-steden aanzoek en poogingen om haar tegen de Engelschen en de onzen in 't harnas te jaagen, haar groote voorrechten, en zelfs den gantschen handel op Spanje, beloovende, indien zij 'er toe wilden overgaan. Doch deze steden, welken de Vereenigde Staat reeds boven 't hoofd was gewassen, vonden niet raadzaam om de wisselvallige voordeelen des oorlogs te stellen boven die,

(*a*) *Vad. Hist.* D. XI. bl. 68.
(*b*) *Vad. Hist.* D. XI. bl. 74.

die, welken zij uit den handel, dien zij met de twee Mogendheden dreeven, trokken, en weezen de keizerlijke aanzoeken van de hand.

Terwijl de Oost- en West-Indische Maatschappijen bezig waren met de tochten, van welken wij in het eerste deel kortelijk verslag gedaan hebben, stonden 'er nog andere voorwerpen, welke voorziening vereischten; en vooral riep de koophandel in Europa om bescherming en veiligheid. De Staat zag zich verplicht, gelijk wij te vooren aangetekend hebben, om (*a*) vlooten te onderhouden, ten einde den koophandel te beveiligen tegen de roverijen en beledigingen der duinkerksche kaapers, welke de gantsche vlaamsche kust onveilig maakten, en somtijds de schepen tot in de hollandsche havens opzogten. Ook moest 'er zorg voor de veiligheid van de haringvangst gedraagen worden. De Algemeene Staaten, oordeelende, dat het vaaren ter kaap, als een bekwaam middel om het stroopen der Duinkerkschen te bedwingen, aanmoediging verdiende, kondigden een Plakaat af, het welk de zeeuwsche en andere koopluiden zoodaanig opwakkerde, dat, na weinig jaaren verloop, de zee geheel veilig raakte; doch hier toe diende ook merkelijk de eigen zeemagt van den Staat.

De Spaanschen, in den jaare 1638, onzen haringvangst hebbende willen stooren, viel 'er tusschen zeventien duinkerksche en vijftien hollandsche oorlogschepen een gevecht voor (*b*), het welk, gelukkig voor ons uitvallende, niet te min blijk droeg, dat 'er bescherming van den Staat noodig was: de spaansche zeemagt, hoe zeer aan 't zinken, was echter nog groot genoeg om zorg te baaren. Dertien spaansche oorlogschepen, drie fre-

(*a*) *Vad. Hist.* D. . . bl. 161.
(*b*) *Vad. Hist.* D. . . bl. 276.

fregatten en zeven koopvaarders, liepen in het volgende jaar 1633 (*a*) uit Duinkerken, om krijgsbehoeften naar Spanje over te voeren, welken men daar verwachtte, ter uitrusting eener aanzienelijke vloot. De Luitenant Admiraal *Tromp* werd ſtraks met elf ſchepen op deeze vloot afgezonden. Hij ſneed den weg af aan twee dier ſchepen, dezelven neemende, en de overigen noodzaakende om in hunne havens te rug te keeren. Eenigen tijd daar na ligtte hij duizend ſpaanſche ſoldaaten op; welke, door drie engelſche ſchepen te *Cadix* ingenomen, naar Duinkerken overvoeren. Kort daar na zag men eene ſpaanſche vloot, uit de *Corunha* gezeild, en de wijk naar *Duins* genomen hebbende, door zeventig Staatſche ſchepen, onder het gebied van denzelfden Luitenant Admiraal, ingeſlooten en aangetast; en, alhoewel door eene Engelſche vloot onderſteund, geen gevecht durvende waagen, gedwongen haare kabels te kappen, en het met het grootſte gedeelte (*b*) der ſchepen op ſtrand te zetten. Het Portugeeſche Admiraalsſchip werd in den grond geboord en van zijn eigen volk in brand geſtooken. Tromp bemagtigde verſcheiden ſchepen, op welken hij aanzienelijke ſchatten vond. Het overige der vloote redde zich nog met begunſtiging van een dikken nevel naar *Douvres*, van daar naar Duinkerken overſteekende. Te vooren had de Spanjaard hart getoond, en ſpits tegen ſpits geſteld: nu ſcheen hem de moed in de ſchoenen gezonken. Hier te lande had men eenen allerheetſten ſtrijd verwacht: nu behaalden de Staaten ten minſten den roem van hunnen vijand te hebben doen beeven en vluchten, en voor hun-

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. bl. 280.
(*b*) *Vad. Hiſt.* XI. D. bl. 20.

hunne vlag een ontzag verwekt te hebben, op welk zij naauwelijks had konnen hoopen. Zelfs dorst de Engelſche vloot niets onderneemen tegen den Vice-Admiraal Witte, wien Tromp bevolen had het oog op de beweegingen der Engelſchen te houden.

Middelerwijl dat den Spanjaard in Europa deze neep werd toegebragt, wedervoer hem geen gunſtiger lot met eene andere vloot van zestig ſchepen, te gelijk met die, welke in Duins werd aangetast, uit Spanje naar de West gevaaren: deze vloot op de hoogte van *Jamarike* (eene plaats, eenige jaaren te vooren, door de Hollanders veroverd) gekomen, dorst zelfs der hollandſche vloote, offchoon niet meer dan een en veertig ſchepen ſterk, geen weerſtand bieden. Aangevallen ſchuuwde zij het gevecht, dreef af, en raakte verſtrooid.

De Algemeene Staaten de vermogens hunner vijanden tot die laagte hebbende doen daalen, bleef aan den Luitenant Admiraal Tromp de beveiliging der zee, en het beteugelen inzonderheid der duinkerkſche kaapers, toevertrouwd. Echter kreeg de zeeheld geen gelegenheid om voor eerst zijne dapperheid te toonen. Tot deze kalmte gaf ook aanleiding de ſtaats-wisſeling, welke den Hertog van Bragança op den troon van Portugal plaatſte; en van welke wij te vooren (D. I. bl. 331.) melding gemaakt hebben. Deze ſtaats-wisſeling bragt niet alleen groote veranderingen in de maatregelen van dat Hof; maar zij kreeg op de krijgsverrichtingen, en inzigten van onzen Staat ten aanzien van Spanje, zoodaanigen invloed, dat het beloop van den krijg tegen Spanje eenen geheelen anderen keer nam.

Niet te min ſlooten de Algemeene Staaten nog in den jaare 1642 een verbond met Frankrijk (*a*), bij

(a) *Vad. Hiſt.* XI. D. bl. 334.

bij 't welk de Vrije Staat aannam, om, niet alleen een leger van vijf en twintig duizend man bij der hand te hebben, maar boven dien nog, eene vloot van dertig oorlogschepen op de kusten van Vlaanderen te zullen houden; en, in den jaare 1645, zag men de Vereenigde Gewesten eene vloot van veertig oorlogschepen naar de Oost-zee zenden (*a*), om de Gezanten te verzellen, welken zij naar 't Hof van Zweeden, en naar dat van Deenemarken afvaardigden, om deze twee noordsche Mogendheden tot het maaken van vrede te beweegen. Dit mislukt zijnde, werden door de Algemeene Staaten vijf duizend krijgsknechten en eene vloot van vijftig oorlogschepen afgezonden, om den Koning van Deenemarken te noodzaaken (*b*) het oor te leenen aan een verdrag, en om de rechten in de Zond te doen maatigen. Meer dan het verschijnen van de staatsche vlag, met zodaanige magt gesterkt, behoefde 'er niet, om den vrede tusschen Zweeden en Deenemarken te bewerken, en de rechten in de Zond, ten genoegen der Algemeene Staaten, geregeld te krijgen, en wel op eenen voet, op welken de Koning van Deenemarken zich verbond dezelven, geduurende den tijd van veertig jaaren, onveranderd te laaten.

Wanneer men het vermogen der Vereenigde Gewesten zulk een invloed op twee der magtigste Mogendheden in een gedeelte van Europa ziet verkrijgen, terwijl zij 'er der Monarchie van Spanje 't hoofd bieden; en in de overige deelen der wereld hun gezag ten hoogsten top voeren, moet men dan niet verbaasd staan over de grootheid, tot welke zij zich hadden weeten te verheffen. Genoopt, gedrongen, geperst, om zich eener willekeurige heerschappije te

(*a*) *Vad. Hist.* XI. D. bl. 383.
(*b*) *Vad. Hist.* XI. D. bl. 387.

te onttrekken, werden zij teffens gedwongen, om gebruik van alle hulpmiddelen, welke in hunne magt ſtonden, te maaken, en dezelven met elkander te doen werken.

Nooit had de Vrije Staat grooter en doorluchtiger helden dan in die hachgelijke tijden. Men ſloeg het oog op bekwaamheid, men kende 'er de waarde van, men wist die op haaren prijs te ſtellen: en wist men zich te bedienen van de middelen, welken de voorgaande tijden onbemerkt hadden voorbereid, en welken men misſchien zelfs niet eens zoude gekend hebben, was de nood niet aan den man gekomen. „ Het verval der ſpaanſche zeemagt „ (dus ſpreekt een hedendaagsch ſchrijver) deed de „ heerſchappy der zee tot de Hollanders overgaan. „ De hoogmoed hunner oude dwingelanden konde „ nooit beter geſtraft worden als door den voorſpoed „ van een volk, door onderdrukking gedwongen „ om het juk der koningen te breeken. Toen „ dit Gemeenebest zyn hoofd uit de moerasſen op„ beurde, ſtond het overige gedeelte van Europa „ in burger-oorlogen uit dweepery geboren. De „ vervolging bereidde overal burgers voor den „ Vereenigden Staat. De *Inquiſitie*, welke het „ huis van Oostenryk in zyne Staaten wilde invoe„ ren; de houtmyten door Henrik II. in Frank„ ryk aangelegd; de zendelingen van 't Roomſche „ Hof, door Maria in Engeland onderſteund; alles „ liep toe om een oneindig getal vlugtelingen naar „ Holland te doen overgaan. Dat Land had noch „ grond, noch oogst, omze te voeden: zy moesten „ dan ter zee de geheele waereld door hun beſtaan „ zoeken. Lisſabon, Cadix, en Antwerpen had„ den ſchier den geheelen koophandel van Europa „ in handen onder een' en denzelfden Vorst, en „ wiens magt en yverzucht hem tot een voorwerp „ van haat en nyd voor alle volken maakten. De

„ nieuwe vrye volken, zyner dwinglandye ont-
„ snapt, opgewekt door nooddruft en verbittering,
„ wierden Zeeroovers, en verkreegen een zeemagt
„ ten kosten der Spanjaarden en Portugeezen, wel-
„ ken zy vervloekten. Frankryk en Engeland welke
„ in de hooge vlugt van den opkomenden vryen
„ burgerstaat, slechts eene vermindering van de
„ grootheid van 't huis van Oostenryk bespeurden,
„ hielpen den Hollander in 't behouden van vero-
„ verde landen en plaatsen, van welken zy de waarde
„ nog niet kenden. Dus verkreegen en behielden
„ de Hollanders overal eenen vasten voet, daar zij
„ hunne wapenen overbragten; versterkten zich in
„ hunne bezittingen alvorens dezelve eenigen arg
„ konden wekken; dus maakten zy zich meester
„ van al den koophandel door haare werkzaame ny-
„ verheid; en van alle zeeën door de magt hunner
„ vlooten (*a*).

Op deze wijs spreeken vooroordeel en onkunde van de opkomst, bloei en aanwas van onzen koophandel, vaart, en zeemagt. Op deze wijs maalt een vreemdeling een tafereel van gebeurtenissen, die, uit zijne verbeelding opgehaald, nergens eenige wezenlijkheid vinden. Op deze wijs word 'er in ons land een schilderij ten toon gehangen, daar elk even graag, al was het enkelijk om den glans der kleuren, de rijkheid der gedachten, de losheid der trekken, de stoutheid van 't penseel, op blijft staaren; en door welks cierlijk bijwerk onkundigen ligt overgehaald worden om alles, wat 'er gemaald is, voor waar aan te neemen: men verliest den ouden staat van het vaderland uit het oog: zelfs raakt men ongevoelig (wij hebben het reeds aangemerkt (*b*) en kunnen het niet genoeg voor oogen hou-

(*a*) *Wijsgeerige en staatkundige geschiedenis* enz. VII. D. bl. 324.
(*b*) I. D. bl. 2. en volg.

houden) in den waan, dat 'er uit dien ſtaat niets te haalen, niets te leeren is: ja, dat men 'er de kunde wel van ontbeeren kan. De hooge vlucht, welke de Vrije Staat, ſchier bij deszelfs geboorte, genomen heeft, gaat met zoo veel luiſter gepaard, is zoo verheven, dat men zelfs niet voor een oogenblik het oog nederwaarts durft ſlaan, om te zien waar uit die vlucht haaren oorſprong heeft genomen. (*a*)

De Vrije Nederlanders zijn nooit aan een eigendunkelijk gezag, ik laat ſtaan, aan een ſlaafsch juk onderworpen geweest: alles wat men daar van vertelt, ſchrijft, of beuzelt, loopt uit op harsſenſchimmen, van welken niets wezenlijks in de hiſtorien te vinden is. Wij zullen 'er nader ter behoorlijke plaatſe van ſpreeken. Lisbon, Cadix en Antwerpen, hebben nooit den koophandel van Europa in handen gehad. Het zijn geene ontwerpen van koophandel, welke de ſpaanſche en portugeeſche zeemagt gebaard hebben. Elk een weet, dat

(*a*) De ſchrijvers der *Algemeene Vaderlandſche Letter-Oeffeningen* berispen mij, als of ik hier den hedendaagſchen te groot eene beſchuldiging aanwreeve. Meer genegen, om het geen ik bij anderen te prijzen vinde, te roemen, dan het geen mij minder naauwkeurig, of doorwerkt ſchijnt, te laaken; acht ik mij te kunnen ontſlaan van de moeite om hedendaagſche ſchrijvers aan te haalen. Ik zou, onder anderen, den *Staat der Vereenigde Nederlanden* noemen, en daar mede ook volſtaan kunnen. Beter acht ik het, dat men de goedheid hebbe, mij de hedendaagſche ſchriften (voor de uitgaave van *la Richeſſe de la Hollande* in 't licht gegeeven) aan te wijzen, in welken het algemeen vooroordeel, 't welk wij hier tegen gaan, ook meer of min verbeterd word. Ter loops zal ik nog aantekenen, dat de *Vaderlandſche Letter-oeffenaars* de naauwkeurigheid gemist hebben, wanneer zij zeggen, dat ik dit zoo genaamd verzuim aan onze *Geſchiedſchrijvers in 't algemeen* vrij ſterk te laste leg, en wel bijzonder ook onzen *Vaderlandſchen Hiſtorieſchrijver* onder die beſchuldiging betrek. *Algemeene Vad. Letter-Oeffeningen* I. D. N°. 14. bl. 579.

dat de vluchtelingen, hier te lande overgekomen, en van welken de vreemde ſchrijver even zoo verward als onnaauwkeurig ſpreekt, hun beſtaan meestal gezogt hebben met handwerken, *fabrieken*, *en manufactuuren*; en gantsch niet met zich op zeerooverijen, als een middel van beſtaan, toe te leggen. Ieder een weet, dat de Hollanders de zee geſchuimd hebben, lang voor dat Prins Willem de I. brieven, om ter kaap te vaaren, uitgaf. De zeemagt der Vereenigde Gewesten uit den ſchoot van zeeroovers te doen voortkomen, kan men voor een aartigen trek houden, maar is in 't wezenlijke belachgelijk. Lastig, doch teffens noodzaakelijk is het, dat men zulke verregaande abuizen aanroere; dat menze aanwijze, ten einde minder-kundigen, zich aan 't geklater vergaapende, niet misleid worden. Wij althans achten het vooral ten aanzien van dat boek noodig: niet alleen in 't fransch, maar zelfs in 't hollandsch, met ſmaak, gelijk men thans ſpreekt, geleezen wordende, kan het, zoo wij meenen, onzen landaart vrij veel ondienst doen.

Men ziet de Hollanders en Zeeuwen in de vijftiende eeuw, gelijk men hier voor breedvoeriger heeft aangetoond, en wij moeten, gewichtshalve, het andermaal onder een algemeen oogpunt doen voorkomen, den noordſchen Mogendheden hulp toebrengen; eene vloot voor Bourdeaux zenden tot bijſtand van Karel den VII. Koning van Frankrijk; den Hanzé-ſteden den oorlog aandoen en haare vlooten vernielen; onder 't bevel eens Admiraals, de vereenigde engelſche en franſche vlooten beſtrijden (*a*); tien der grootſte ſchepen van dezelve neemen, en 'er verſcheiden verbranden; in 't volgende jaar, de haring-visſcherij beſchermen, en de

(*a*) I. Deel. bl. 115. en volg.

de fransche smaldeelen, welke dezelve stoorden, noodzaaken weder naar hunne havens te wijken; vier jaaren daarna, de steden Amsterdam, Hoorn, Enkhuizen, Monnikendam en Edam alleen een smaldeel in zee zenden om haaren handel te beschermen; in de volgende eeuw uitrustingen doen, welke geen minder opmerking verdienen; in 't jaar 1525, Amsterdam vier oorlogschepen op de Zuiderzee onderhouden, Hoorn twee, en de andere steden insgelijks, om de scheepvaart en handel te beveiligen; eenige jaaren laater, de Hollanders en Zeeuwen op nieuws eene vloot uitrusten, om hunnen handel tegen de fransche en engelsche vlooten, andermaal vereenigd, te beschermen; in den jaare 1533, Amsterdam en de steden van Waterland alleen, den Staaten voorstellen, om 60 schepen, met 8000 koppen bemand, tegens de Lubekkers en den Koning van Deenemarken uit te rusten; en, zonder na het omslaan der kosten te wachten, den voorslag ter uitvoer brengen.

Alle deze, en een zeer groot getal andere, niet minder aanzienelijke vlooten, door den koophandel verschaft, vooronderstellen noodzaakelijk eene groote scheepvaart, en eenen grooten handel, welken men niet kan overeenbrengen met het denkbeeld van een arm volk, dat, nog in de moerassen bedolven, zijn hoofd naauwelijks opwaarts konde tillen. Wat voorraad van schepen, zeelieden en goederen; welke schatten, en rijkdommen; welke bedrevenheid moeten de Vereenigde Nederlanden niet gehad hebben, om aan hunnen moed den losse teugel te kunnen vieren. En wil men over den rijkdom dier Gewesten ten dien tijde oordeelen, men slaa slechts het oog op de verliezen, welken hun handel somtijds in die oorlogen leed, zonder dat 'er echter deszelfs aanwas door gekrenkt werd: want het is opmerkingswaardig, dat de hollandsche koophandel, hoe zeer op sommige tijden geschokt

en benadeeld, echter altijd nog bleef toeneemen. Vier en twintig schepen, uit Zeeland naar Spanje vertrokken, werden door den Admiraal der fransche galeien, onder Hendrik den II. aangetast, en vijftien van dezelven genomen: het verlies werd op een en twintig tonnen gouds geschat; eene schade, alleen genoeg, om het denkbeeld van een volk, dat zeer grooten handel dreef en zeer rijk was, te verwekken. En waar zouden de Hollanders de middelen, noodig ter uitrusting van zoodaanige vlooten, welke, zelfs van den aanvang des Vrijen Staats af aan, hen zoodanig meester ter zee maakten, dat zij de heerschappij derzelve, zoo lang de oorlog met Spanje duurde, behielden, hebben kunnen vinden, indien die middelen niet toen reeds in den schoot van 't volk berustende waren geweest? Zestig schepen, welke in 't jaar 1574 de Schelde opvoeren, om een aanslag op Antwerpen te onderneemen; 45 oorlogschepen door de Hollanders en Zeeuwen, in 't jaar 1577, onderhouden, en 40 ten zelfden tijde geschikt tot hulp van Koningin Elizabeth; eindelijk 12 oorlogschepen, in 1582, den Koning van Portugal tot hulp gezonden, konden alle deze uitrustingen en een oneindig getal anderen van minder belang, in den tijd der eerste opkomst of geboorte van den Vrijen Staat geschied, worden ondernomen anders dan door een zeevaarend volk? en door een volk, 't welk reeds de middelen, tot het oprichten eener zeemagt noodig, in overvloed bezat, en door den koophandel was rijk gemaakt?

Wij hebben (I. D. bl. 2.) aangemerkt, dat men nog algemeen gelooft, dat de Hollanders geen genot der burgerlijke vrijheid gehad hebben, dan na dat zij het juk der Graaven hadden afgeschud. Dit algemeen denkbeeld heerscht niet alleen bij de vreemden, maar zelfs bij sommigen onzer landzaaten;

ten; zoo ligt word men verbijsterd door den ſchijn; zoo weinig getroffen door den natuurlijken en ongevoeligen loop der gebeurtenisſen. Zie hier hoe de ſchrijver der *Wijsgeerige en Staatkundige Geſchiedenis van de Bezittingen en den Koophandel der Europeaanen in de beide Indiën* 'er ons van ſpreekt, in 't VI. Deel bl. 337 en volgg. van dat werk, vol van onnaauwkeurigheden, en te gelijk van oordeelkundige aanmerkingen.

„ Toen Holland den yzeren ſchepter verbrak, „ die hem verpletterde; toen hij uit de diepten der „ wateren te voorſchyn kwam, om over de Zeeën „ te heerſchen, richte, ongetwyfeld, de Hemel dit „ Gedenkteken der Vryheid op, om de Natien den „ weg des geluks aan te wyzen, en om de trouwlooze Koningen, die haar van denzelven doen verwyderen, af te ſchrikken.

„ In de daad, dit Gemeenebest, welk, langen „ tyd, hand aan hand heeft gegaan met de grootſte Koningen, is tot die glory gedeeltlyk opgeklommen, door den voorſpoed der Volkplantingen. „ Doch laat ons zien, welke middelen het hebbe „ aangewend om ze ten voordeele te doen gedyen.

„ Tot op den tyd der ontdekkinge van de Westlyke kusten van Afrika, en van den weg na de „ Indiën voorby de Kaap de Goede Hoop, doch „ voornaamlyk tot op de ontdekking van Amerika, „ kende de Volken van Europa elkander niet, en „ hadden geene gemeenſchap, dan door middel van „ barbaarſche aanvallen, die de plondering ten oogmerke, en de verwoesting ten gevolge hadden. „ Behalven een klein getal gewapende dwingelanden, die, in de onderdrukking der zwakken, de „ middelen vonden om een buitenſpoorig kostbaaren ſtaat te voeren, waren alle bewooners der „ onderſcheiden Staaten genoodzaakt, zich te ver-

„ genoegen met hetgeen een ſlegt bebouwde grond, „ en eene nyverheid, binnen de grenzen van ieder „ provincie beſlooten, konde opbrengen. De groo- „ te gebeurtenisſen van het einde der Vyftiende „ Eeuwe, een der luisterrykſte tydſtippen in de „ Geſchiedenis der waereld, bragten in de Zeden „ geene zo ſpoedige omwenteling voort, als men, „ veelligt, zich zou verbeelden. Etlyke Hanze- „ ſteden, etlyke Gemeenebesten van Italie, haal- „ den, wel is waar, van Kadix en Lisbon, toen- „ maals, reeds zeer aanmerkelyke ſtapelplaatzen, „ het zeldzaamſte en kostbaarſte dat de beide In- „ diën opleverden; doch het vertier derzelven was „ zeer bepaald, door het onvermogen der Natien „ om ze te betaalen. Meest kwynden zy in eene „ volkoomene ſlaapziekte; meest waren zy onkun- „ dig van de voordeelen en hulpmiddelen van haar „ eigen grondgebied.

„ Om een einde te maaken aan deezen ſtaat van „ verdoofdheid, was 'er een volk noodig, dat, „ van niet opgekoomen, leeven en kunde verſprei- „ de in alle gemoederen, en den overvloed deedt „ heerſchen op alle markten; dat allerlei voort- „ brengzels voor den laagſten prys kon leveren, „ het overtollige van ieder Natie, tegen hetgeen „ het zelf niet bezat, verruilen; dat veel leevens „ gaf aan het onderling vertier van leevensmidde- „ len, koopmanſchappen en van het geld; dat de „ verteeringen begunſtigende en uitbreidende, de „ bevolking, den Akkerbouw en alle ſoorten van „ nyverheid aanmoedigde. Alle deeze voordeelen „ was Europa aan de Hollanders verſchuldigd. In „ de onkundige menigte is het te verſchoonen, „ dat zy zich vergenoegt met het genot, zon- „ der de bronnen van den voorſpoed, dien zy „ ſmaakt, te kennen; doch de Wysbegeerte en

„ Staat-

„ Staatkunde moeten, indien het mogelyk zy, den
„ loop van haaren voorſpoed der vergeetelheit ont-
„ rukken.

„ Zo ras de edelmoedige bewooners der Veree-
„ nigde Gewesten het hoofd boven de Zee en de
„ Dwingelandy verheften, zagen zy, dat zy de
„ grondſlagen hunner vryheid niet konden leggen
„ op eenen grond, die hun zelf niet het volſtrekt
„ noodzaaklyk leevensonderhoud verſchafte. Zy
„ begreepen, dat de Koophandel, die, voor de
„ meeste Natien, niet meer is dan een toevallig
„ belang, dan een middel om de menigte en de
„ voordeelen der voortbrengzelen van haar eigen
„ grondgebied te vergrooten, de eenige grondſlag
„ hunner beſtaanlykheid was. Zelven geen land
„ noch voortbrengzels bezittende, beſlooten zy die
„ van andere Volken ten voordeele aan te wen-
„ den; verzekerd zynde, dat de algemeene voor-
„ ſpoed hunnen byzonderen welvaart zou ten ge-
„ volge hebben. De uitkomst bekragtigde hunne
„ Staatkunde".

Wie, die dit afbeeldſel vergelijkt met het geen wij te vooren uit de hiſtorien hebben aangehaald, zal 'er eenige gelijkenis tusſchen het een en ander in aantreffen? Toont dit afbeeldſel een kunstig penſeel van een voortreffelijken meester, niet minder toont het ons, wat misbruik men van eene bevallige kunst kan maaken; en hoe zeer men op zijne hoede moet zijn, om 'er niet door ingenomen en verkloekt te worden. Uit de korte ſchets, welke wij uit de vaderlandſche lotgevallen, ter aanwijzinge van derzelver oorſprong, voorgedraagen hebben, heeft men genoeg kunnen zien, hoe weinig men de waarheid voor oogen heeft, en hoe buitenſpoorig men aan 't dwaalen is, wanneer men zich verbeeld, dat de Hollanders gewacht hebben, tot dat Filips de II, hen

hen dwong *om den ijzeren ſchepter, die hen verpletterde, te breeken, om uit de diepte der wateren te voorſchijn te komen, om den hemel tot het oprichten van dit gedenkteken der vrijheid, te beweegen; om de natien den weg des geluks aan te wijzen, en om de trouwlooze Koningen, die haar van dezelven doen verwijderen, af te ſchrikken.* De bewoonders der zeven Vrije Nederlanden zijn (men heeft het kunnen zien uit het geen wij te vooren uit de geſchiedeniſſen te berde gebragt hebben) ten allen tijden krijgszuchtig van aart en genegen tot den handel geweest. Zelfs hadden zij zich van den oorlog weeten te bedienen, om hunnen koophandel aan te wakkeren; en wederom den koophandel te doen dienen tot het voeren van oorlog.

HET is waar, dat, om de vermogens en de middelen, welke in den boezem dezer landen beſlooten lagen, te doen uitkomen; om hun een uitgeſtrekt oppergezag in Oost- en-West-Indië, en, geduurende een tamelijk ruimen tijd, de heerſchappij der zee te doen verkrijgen, eene merkelijke omwenteling van zaaken en omſtandigheden noodzaakelijk vereischt wierd: dat dit volk eindelijk gedwongen moest worden, om door een openbaaren oorlog zich tegen de inzigten van eenen dwangzieken landsheer, welke het zelve aan ondraagelijke banden zogt te leggen, te verzetten; dat deze eigendunkelijke Vorst oneindig veele landen in de drie overige werelddelen moest bezitten, op welken de verdrukte, en wanhoopige onderdaanen zouden kunnen vallen, als op zoo veele voorwerpen, bekwaam om hen te voeden, te ſterken, en tegen hunnen Monarch beſtand te doen zijn; en dat zij daar door eene bekwaame gelegenheid moesten krijgen, om eene zeer groote menigte bezittingen voor hunnen handel in Afrika en in de beide Indiën te winnen,

wel-

welken hunne nijvere werkzaamheid alleen hun nimmer zoude hebben kunnen doen erlangen: bezittingen, welke, op hunnen vijand veroverd, daar door alleen wettige bezittingen werden. Het is waar, dat dezelfde onderdrukking en vervolging, welke dezen landaart eindelijk tot het opvatten der wapenen hadden gedreeven, ten zelven tijd den nijveren arbeid en het arbeidzaam vernuft, en met dezelven den koophandel uit de steden van Vlaanderen en Braband, vooral uit Brugge en Antwerpen, welke onder 't spaansche juk bleeven, deeden wijken; en dat die bronnen van rijkdom, naar Holland de vlucht neemende, de manufactuuren van onze gewesten deeden toeneemen. Maar niet minder waar is het, dat de pauselijke stoel, zich met allerlei slag van ondaaden bezoedeld hebbende, en het deugdzaamste gedeelte der Christelijke kerk daar door tot begeerte naar hervorming opgewekt zijnde geworden, hier uit, aan de eene zijde eene vervolging om het geloof, aan den anderen kant een wederstand tegen die vervolging, en in die vervolging zoo wel als in dien wederstand bijzondere inzigten van staat ontsprooten zijn, die op het burgerlijk weezen der verschillende Staaten eenen merkelijken invloed hadden: niet minder waar is het, dat, terwijl dit in Europa aan de eene zijde geschiedde, aan den anderen kant een lust en ijver ontstonden, om nieuwe landen, en nieuwe wegen ter zee te ontdekken; dat 'er ook, op dien zelfden tijd, vermogende bevorderaaars van dien lust en ijver werden gevonden; dat 'er, onder anderen, een Genuees, een Colombus te voorschijn kwam, stout, kloek, kundig, schrander, en vooral standvastig genoeg, om alle de wederwaardigheden, alle de stribbelingen, alle de tegenspoeden, alle de rampen, al het leed, daar duizenden voor zouden zijn

be-

bezweeken, te verduuren, en te overwinnen: en dat 'er voor, met, en na hem, door de Portugeezen en Spanjaarden gewichtige ontdekkingen waren gedaan, welke die volken, toen nog niet van hunne magt vervallen, in 't bezit bragten van landen, gewesten en rijken, zoo wel in West- en Oost-Indië, als in Afrika (*a*): niet minder waar is het wijders, dat de Spanjaarden en Portugeezen, miskennende het gebruik en het nut, dat zij uit die ontdekkingen konden haalen, waanende dat het grootste heil in het goud en zilver-metaal gelegen was; hunne geldzucht onder den uiterlijken schijn van zorge voor verdoolde zielen, en van een heiligen ijver, om die door den waaren godsdienst ter zaligheid te brengen, bedekkende; uit dien hoofde een willekeurig oppergezag over dezelven voerende; hun het juk van slaavernij op den hals leggende, en allerlei geweld aandoende; die rampzalige volken niet slechts van hun ten eenemaale vervreemden, maar te gelijk hen een onverzoenelijken haat tegen hunne overweldigers deeden opvatten; en dat de Spanjaard en Portugees dus vooraf den weg voor alle andere Europische volken baanden, om ten eenigen tijde, bij die mishandelde volken opkomende, met aanbieding om hen uit die slaavernij te rukken, met opene armen door dezelven ontvangen te worden: niet minder waar is het mede, dat de Portugeezen in het bijzonder, eerstelijk verscheiden poogingen tot eene nieuwe vaart gedaan, en zich op verscheiden plaatsen der westkust van Afrika gezeteld hebbende, in den jaare 1480. eenen nieuwen weg naar Oost-Indië, over de kaap de Goede Hoop, gevonden, en daardoor den rijken handel, aan

(*a*) *Decouvertes des Portugais dans les Indes par* LAFITEAU. *Histoire de l'Amerique par* ROBERTSON.

aan welken Venetië zijne grootheid verschuldigd was, aan zich getrokken, en Lisfabon tot de markplaats der oost-indische waaren gemaakt hadden: niet minder waar is het, dat op dien tijd, dat de onderdrukking tegen de Nederlanders op het felste woedde, en deze landen daar door tot den uitersten nood waren gebragt, Prins WILLEM de I., een der wijste, kloekste, en doorzigtigste verstanden, welken de Voorzienigheid tot heil van het menschelijk geslacht heeft doen opkomen, zich aan het hoofd van het bewind van Holland bevond; dat de ingezetenen der verdrukte Nederlanden in dien Prins een beschermer hebben mogen vinden; en dat die Vorst, zoo edelmoedig en menschlievend is geweest, dat hij, zich aan de gevolgen van den bijzonderen haat en wrok van den dwingeland bloot stellende, en, alles waagende, alles opofferende, wat hem in deze wereld lief konde zijn, die bescherming heeft aangenomen; in dezelve, niettegenstaande alle de gevaaren, alle de rampspoeden, alle de moeielijkheden, welken de nijd, naijver en ondankbaarheid tegen zijne vernuftige inzigten, heilzaame raadslagen, schrandere overweegingen en wel beleide poogingen dagelijks deeden opkomen, is blijven volharden, tot dat hij, zijn leeven ten prijs gesteld zijnde, door de moorddaadige hand van een omgekochten dweeper is ontzield: niet min waar is het nog, dat, op dien zelfden tijd, dat die grootmoedige Vorst al het zijne tot heil der bedrukte gemeente opofferde, in het geslacht van dien doorzigtigen Prins verscheiden andere wakkere helden waren, die, goed en bloed voor de gemeene zaak ten beste geevende, den zwakken burgerstaat met hunne vermogens hielpen ondersteunen; en dat die schrandere en nooit volpreezen Vorst, stervende, eenen zoon naliet, die, korten tijd daarna, aan 't hoofd van den veegen Staat gesteld, in kundigheid,

kloekheid en vaardigheid alle de veldheeren van zijnen tijd overtreffende, aan den pas geboren Burgerſtaat dat weezen en dien luiſter heeft toegebragt, welke den Staat, de gantſche wereld door, zoo veel aanziens heeft gegeeven: en niet minder waar is het eindelijk, dat nog, ten zelven tijde, een Hendrik de IV. den troon van Frankrijk, en eene Elizabeth dien van Engeland beklommen, en aan de Vrije Gewesten die hulp toebragten, zonder welke hun niet anders te wachten ſcheen dan op eene allerijsſelijkſte wijze verdelgd te worden.

Wil men over de lotgevallen, welke eene Burgermaatſchappij van weezen en ſtaat doen veranderen, niet oppervlakkig heen loopen, en het oog met aandacht op het beloop der gebeurtenisſen, die 'er aanleiding toe geeven, of 'er toe medewerken, ſlaan; wil men tot aan de oorzaaken indringen van de verwonderlijke uitkomst, die dezen Vrijen Staat tot zulk eene verbaazende magt en grootheid heeft doen ſtijgen, dan zal men bevinden en moeten erkennen, dat alle de zoo even aangeduide omſtandigheden, met duizende anderen, welke voor het ſcherpſte vernuft, en de diepſte oplettenheid, onnaſpoorlijk zijn, door de Voorzienigheid te vooren bereid zijn geweest, als zoo veele middelen, wier vereeniging en ſamenwerking (in weerwil van alle zwaarigheden en hinderpaalen) dien heilzaamen voorſpoed moesten te wege brengen, door welken de Vrije Staat tot zulk eene hoogheid is geklommen; dan zal men vinden en moeten erkennen, dat, vooral met betrekking tot de zeemagt, dezelve, bereids te vooren in de uitgebreide vaart en zeehandel der Nederlanderen gelegen zijnde, ſlechts tot eene daadelijke werking is opgewakkerd, door het vereenigen van krachten en van poogingen,

en

en het eenpaarig besteeden van vermogens, welke, minder verspreid, en door de oprichting van eene admiraliteit tot een gemeen bestier en dus tot eene eenpaarige werking gebragt zijnde, die verbaazende kracht aan den Staat gaf, welke men zich nooit van zulke geringe landen zoude hebben kunnen of durven voorstellen.

Bij den aanvang van den opstand hadden de Vrije Nederlanders hunne scheepvaart en handel bijna zoo ver, als mogelijk ware, uitgebreid, vooral op Frankrijk, Engeland en Duitschland. Zij waren, sedert langen tijd, in bezit van 't grootste gedeelte van den handel op de Oost-zee. Hunne visscherij was in een bloeienden staat. Hun handel op Spanje, Portugal en de Middellandsche zee nam van dag tot dag toe. Uit zulke eene bron was het, dat den Vereenigden Gewesten de noodige krachten opkwamen, om bij hunnen reeds bestaanden handel dien der drie overige werelddeelen te voegen; om in hun schoot de algemeene markt van Europa te brengen; en om onder het voeren der wapenen, bijna op 't zelfde oogenblik, dat zij het weezen aan een nieuwen Burgerstaat gaven, allen den zeevaarenden en handeldrijvenden volken der waereld de loef aftesteeken. De Hollanders vooral bestonden niet uit een volk, het welk (zoo als de fransche schrijver het gelieft voor te draagen) altijd in hunne moerasfen als verzonken lag: zij hadden *het hoofd uit hunne moerasfen* (om hier de schildering van dien schrijver te volgen) *opgebeurd*, *langen tijd voor dat het overige gedeelte van Europa het vuur der burgerlijke oorlogen zag aangestoken*: zij hadden, om zulke eene verheven vlucht te neemen, in hunnen eigen boezem eene welbron, geduurig aangevuld uit de voordeelen van hunnen zeehandel en scheepvaart: de slaavernij, met welke zij, zoo ten

aanzien van het burgerlijke als kerkelijke, bedreigd werden, werd toevallig de voornaamste oorzaak van den verderen aanwas en vermeerdering hunner rijkdommen, zoo als ook van den koophandel en de scheepvaart zelven. Want even daarom, dat de Vrije Nederlanders nimmer een slaafsch juk op den hals hadden gevoeld; om dat zij nooit ketenen van slaavernij gekend hadden; om dat zij zelfs nooit aan het willekeurig gebied van eenen zuiveren eigendunkelijken alleen-heerscher onderworpen waren geweest; en dat de geest en zucht van en tot de vrijheid door den koophandel en de scheepvaart geduurig bij hen leevendig was gehouden; stonden hun de onderdrukking, de vervolging, en dwingelandij te meer tegen de borst; en wel zoodaanig, dat zij alles waagden, om 'er zich tegen te verzetten, en van te ontslaan.

De gemeene nood bragt de Vereenigde Gewesten tot eendracht; en de eendracht baarde magt. Hier uit de vermogens, om, teffens en te gelijk met den opstand, Spanje het hoofd te bieden, de zee met kielen te bedekken, handel-maatschappijen aan te leggen, te vooren nooit gezien; landen, gewesten, rijken te veroveren, op welken men nimmer gedagt zoude hebben; schatten te winnen, om de tochten, tot vernedering van den vijand en aanwas van zeevaart en koophandel ondernomen, van welken wij zoo even een kort verslag gedaan hebben, goed te maaken; en die al verder dienden om de zeemagt van den Staat zoo spoedig boven die van alle andere volken te verheffen: men kan met waarheid zeggen, dat de grootheid van Spanje en Portugal de grond van hun verval en van de verheffing der Vereenigde Gewesten is geweest.

De koophandel en zeemagt van den Staat kreeg ech-

echter voor den munsterschen vrede een gevoeligen krak door de rampen, welke der West-Indische Maatschappije overkwamen. Wij hebben verhaald, dat deze Maatschappij verscheiden vaste plaatsen bekomen had in Brazil, onder anderen, de Capitanien of Bevelhebberschappen van *Fernambuc*, *Tamaria*, *Paraiba*, *Rio grande*, en dat Graaf Maurits die bezittingen vermeerderd had met de Bevelhebberschappen van *Siara*, *Siviga*, *Maragnan* in Brazil, en op de kust van Afrika de sterkte *St. George Del mina*, de stad *Paul de Condé*, en het eiland *Thomas*. Dit alles werd eensklaps verlooren. Een opstand ontnam den Hollanderen alle deze bezittingen, en met dezelven genoegzaam alle de vruchten van hunne voorige onderneemingen; een verlies, 't welk de West-Indische Maatschappij zoo diep getroffen heeft, dat zij zich nooit van die wond heeft kunnen herstellen. Men leest in de geschiedboeken, dat de Portugeezen, Graaf Maurits met het grootste gedeelte van 't hollandsche krijgsvolk hebbende zien vertrekken, deze gelegenheid waarnamen, om zich van verscheiden plaatsen, welken de Hollanders ingenomen hadden, meester te maaken: dat zij in dezen opstand ondersteund werden door verraad van eenigen der Hollanderen, welke aan 't hoofd van de hollandsche regeering gebleeven waren. Men zond eene vloot van vijftig schepen naar Brazil, maar het zenden dezer vloote strekte eer tot schande dan tot roem der Vrije Nederlanderen. Ten minste trok men geen de minste vrucht van deze aanzienelijke uitrusting, en wij zullen in 't vervolg zien, hoe vruchteloos de poogingen zijn geweest, om dit deel der bezittingen, welke in West-Indië verkreegen waren, weder te bekomen.

VIERDE HOOFDDEEL.

Zeemagt van den Staat na den Munsterschen Vrede.

De opkomst, voortgang, aanwas en bloei van den hollandschen koophandel, scheepvaart, en zeemagt, en derzelver opklimming tot den grootsten trap van vermogen, dus verre nagegaan en voorgedraagen hebbende, wenschten wij wel zulk een aangenaam veld te kunnen blijven bewandelen; en onzen lezeren de bestendigheid van de grootheid en den roem der Vrije Nederlanden te mogen aanwijzen. Tegen de onderdrukking stand grijpende, opwassende, en tot eenen volkomen wasdom gekomen, had de zeemagt van den Staat zulke vermogens gekreegen, dat de Vereenigde Gewesten zich in staat bevonden, om niet alleen, ten allen tijde, den handel der ingezetenen te beschermen, maar zelfs dien, geduurende den loop van een zeer langen en bloedigen oorlog, boven den handel van alle andere volken te verheffen. Dit vermogen bleek bijzonderlijk in de oorlogen, die zij tegen Cromwel en Karel den II. voerden.

De Staat, genoodzaakt om met Cromwel te breeken, bragt ter beveiliging en tot steun van zijne vaart en koophandel, in den jaare 1652, eene vloot van 150 zeilen in zee. Tromp van de zijde der Hollanderen en Blake van de zijde der Engelschen, waren de eersten, die gelegenheid kreegen om hun beleid en dapperheid te toonen. (*a*) Elkander ontmoet hebbende, streeden zij vier uuren lang even hardnekkig en werden alleenlijk door 't vallen van den nacht gescheiden. Kort daar na raakte De Ruiter,

(*a*) *Vad. Hist.* D. XII. bl. 217.

ter, 30 oorlogſchepen en 8 branders onder zijn bevel hebbende, ſlaags met den engelſchen Admiraal Askue, welke over een ſmaldeel van 40 ſchepen gebood, en dwong den Engelschman de wijk naar Pleymouth te neemen. Eenigen tijd laater ontmoetten de twee hollandſche vlooten, onder de Witte en De Ruiter, de twee engelſche ſmaldeelen van Blake en Askue, en leverden denzelven ſlag. De onzen ſchooten hier te kort; doch kreegen hun verhaal weinig tijds daar na. Tromp, het bevel over eene vloot van zeventig ſchepen gekreegen hebbende, ſtak in zee met meer dan drie honderd koopvaarders onder zijn geleide. Hij ontmoet de Engelſchen, raakt met hen in gevecht, noodzaaktze om naar den Theems te wijken, en verſchaft eene vrije vaart aan de koopvaarders, welken hij onder zijne vlag had. Dus zag men de Hollanders, nog weinig tijds na het ſluiten van hunnen vrede met Spanje, de eere van de ſtaatſche vlag beſchermen en ophouden; en daaden bedrijven, die de nagedachtenis der groote mannen, welken de Vrije Staat in zijne geboorte uit zijne eigen ſchoot heeft zien voortkomen en opwasſen, nog verheerlijken.

Bij den aanvang des jaars 1653. konde men de ſcheepsmagt van den Staat begrooten op honderd en dertig of veertig oorlogſchepen in daadelijken dienst. Tromp, welke op de kusten van Holland 63 oorlogſchepen onder zijn bevel had, had 'er twintig naar de franſche kust gezonden. Men telde 'er omtrent dertig in de middelandſche zee, onder bevel van Van Galen: acht anderen kruisten in de Zond, en daar waren 'er acht in eenige van de hollandſche havens. Tromp, eene vloot koopvaarders zijnde te gemoet gegaan, en honderd en vijftig van dezelve onder zijne geleide genomen hebbende, werd aangetast door eene engelſche vloot, on-

der den Admiraal Blake. Het gevecht duurde drie geheele dagen aan een, en van wederzijde met even veel hevigheid. De Engelschen namen echter eenige koopvaarders, en de Hollanders rekenden zich meer dan gelukkig, dat zij 'er het grootste gedeelte van behouden hadden. Terwijl 'er dus op de Noord-zee heftig gevochten werd, en juist niet voorspoedig aan de zijde der Vereenigde Gewesten, ging het der staatsche vlag beter in de middelandsche. De Commandeur Jan van Galen, aldaar met eene vloot van dertig oorlogschepen gezonden om te kruissen, en slaags geraakt met eenige engelsche oorlogschepen, deed 'er een in de lucht springen. schoot 'er twee van in den grond, en nam twee anderen; de overige op de vlucht jaagende.

Niet lang na den slag van Tromp tegen Blake, verscheen de hollandsche Admiraal weder met eene nieuwe vloot in zee. Die der Engelschen negentig schepen sterk, onder bevel der Admiraalen Monk en Deane, ontmoet hebbende, tastte hij dezelve aan op de hoogte van Nieuwpoort. Het gevecht duurde van 's morgens ten elf tot 's avonds ten negen uuren. 's Anderen daags, op de hoogte van Duinkerken hervat zijnde, duurde het nogmaals tot in den nacht; zonder dat men aan de eene of de andere zijde zich op de zege konde beroemen: echter schijnt het, dat de onzen te zwak tegen de Engelschen waren, klaagende Tromp bij herhaaling over den slechten toestand der vlooten, kwaalijk uitgerust en van 't noodige slecht voorzien.

Hoe groot de slagen ook weezen mogten, welke aan de zeemagt der Vrije Gewesten noodwendig in deze onderscheiden voorvallen moesten toegebragt worden, zij scheen 'er echter niet door verzwakt. In de maand Augustus van den jaare 1653 raakte Tromp aan het hoofd eener vloot van

tachtig

tachtig of negentig oorlogschepen op nieuws in gevecht met de engelsche vloot, onder bevel van Monck, op de hoogte van Katwijk. De strijd was hevig en duurde den gantschen dag met gelijk voordeel, of liever met gelijk verlies van wederzijde. De vlooten elkander aan den mond der Maas wederom ontmoet hebbende, werd de strijd hervat, en duurde tot twee uuren na den middag, wanneer de engelsche vloot goed vond naar de havens van Engeland te wijken: de staatsche, welke in dien laatsten slag den ouden Tromp, eenen der grootste zeehelden, welke het land in zijnen dienst heeft mogen hebben, verlooren had, keerde insgelijks in haare havens te rug.

Doch, daar het Vaderland zijne vermogens en krachten tot bescherming van zijnen zeehandel, en handhaaving van de eer zijner vlagge besteedde, voelde het te gelijk aan de andere zijde de bronnen van deszelfs scheepvaart, handel en welvaart magtig afneemen, en zich daar door grootlijks verzwakken. De uitrustingen van alle die vlooten putten niet alleen deszelfs schatkist uit, maar deszelfs koophandel, de bron van zijne zeemagt, had, geduurende den gantschen oorlog tegen Spanje, zoo veel niet geleeden, als die leed door de slagen, welken denzelven in de twee jaaren, waarin deze onderscheiden gevechten ter zee voorvielen, werden toegebragt. Behalven het afneemen van den koophandel, 't welk men aan alle zijden gewaar werd, telde men te Amsterdam meer dan drie duizend huizen, welke ledig stonden. (*a*)

Nog

(*a*) *Vad. Hist.* D. XII. bl. 243 „ met dusdanig een ramp „ eindigde de zeekryg van dit jaar, die zoo kostbaar, hevig, „ en schadelyk geweest was voor den Staat, dat alle de zee- „ oorlogen, te voren met Spanje gevoerd met elkanderen, „ 's Lands schatkist en den koophandel, de zenuw van den

D 4 „ Staat,

Nog waren dit de eenigste wederwaardigheden niet, welken de engelsche oorlog den Vrijen Staat op den hals haalde. Te vooren hadden de kooplieden om strijd zich beijverd om, hunnen koophandel overal uitbreidende, den vijand afbreuk te doen. De Vereenigde Gewesten genooten eenen merkelijken steun uit hunne poogingen; vooral, na dat die onder het beleid van Maatschappijen meerder kracht en invloed op de gemeene zaak hadden gekreegen: doch, hoe zeer de Oost-Indische Maatschappij haaren luister en gezag had weeten te behouden, raakte die van de West zoodaanig ten achteren, dat haar vermogen, voor den Munsterschen vrede bereids aan 't daalen (gelijk wij te vooren aangetekend hebben; bl. 51. en D. I. bl. 339.), na dien tijd ten eenenmaale verzwakte. De Portugeezen bedienden zich, onder anderen, van de gelegenheid, welke de engelsche oorlog hun aan de hand gaf, om den onzen van Brazil geheel te ontzetten. „ Ondertusschen, „ ontfing men, van tyd tot tyd, berigten van den „ deerlyken toestand der Nederlandsche zaaken in „ Brazil; daar, ter oorzaake van den Engelschen „ oorlog, de hand niet aangehouden werdt, van „ wege den Staat. Men leedt 'er nu groot gebrek „ aan oorlogs en mondbehoeften, en stondt in „ een geduurig gevaar van de Portugeezen. De „ Maatschappy was onmagtig, om het klein ge„ deelte van Brazil, welk zy nog bezat, te „ beschermen. *Michiel van Goch*, een der Raa„ den van Brazil, was, in de Zomer des jaars „ 1653, herwaards gekomen, om de elende der „ Nederlanderen in Brazil te vertoonen, middelen „ tot herstelling voor te slaan, en, zo men 'er hier „ geene ooren naar hadt, te verzoeken, dat men „ sche-

„ Staat, nooit zulke felle neepen gegeven hadden! WAGE„ NAAR.

„ schepen uitrustte, om de Nederlanders af te haa-
„ len, alzo zy 't, in deezen staat, niet langer houden
„ konden, hebbende zij toen nog wel driehonderd
„ mijlen langs den zeekant in; zonder een voet
„ landwaards in te durven zetten. Doch men bleef
„ hier nog al hoopen op handeling, tot dat de Con-
„ ful, in Wintermaand, herwaards keerde, zonder
„ iet te hebben konnen sluiten, alzo de Koning,
„ niet slegts wegens Brazil, maar ook over Oostin-
„ die, begeerde overeen te komen. —— 't Ver-
„ lies van Brazil werdt, eerlang, in 't algemeen
„ toegeschreeven, aan gebrek van mond- en krijgs-
„ behoeften: van welke men, ter oorzaake des
„ Engelschen krijgs, dit afgelegen gedeelte van
„ der Staaten gebied niet behoorlijk hadt konnen
„ voorzien. De Koning van Portugal sloot, na
„ dat hy meester van Brazil geworden was, een
„ verdrag met Kromwel, waar by den Engelschen
„ merkelyke voordeelen in den Koophandel wer-
„ den toegestaan. Doch dit Verdrag dekte den
„ Koning ook, meer of min, tegen de Staaten, met
„ welken hy klaarlyk zag, nu niet veel langer vre-
„ de te zullen konnen houden. (*a*)

Ter zelver tijd had men nog tegen de roove-rijen der Mogendheden van Barbarijen te zorgen: de Ruiter werd 'er in 1654 op afgezonden. De oorlog tusschen Zweeden en Polen deed den Staat in den jaare 1655. eenige oorlogschepen naar de Oost-zee zenden; en in het volgende jaar werd 'er eene aanzienelijke vloot gezonden, onder bevel van Wassenaar, welke de stad Dantzig, door de Zweeden belegerd, hielp ontzetten. Terwijl 'er dus voor den handel op de Oost-zee gezorgd werd, vertrok de Ruiter in 't zelfde jaar wederom naar de middelandsche zee om

(*a*) Wagenaar *Vad. Hist.* XII. D. bl. 388. en volg.

om 'er den levantſchen handel, altijd aan de rooverijen der Mogendheden van Barbarijen blootgeſteld, te beveiligen: ook gelukte het den zeeheld de roofzucht dier volken te bedwingen. Doch deze glans van 't vermogen van den Staat werd door verſcheiden vlekken eenigzins verduisterd.

De zeehandel der Vereenigde Nederlanden bleef bij aanhoudenheid ten doel aan de kwellingen zoo van de Franſchen, Engelſchen als Spaanſchen en Portugeezen, tot welken de vijandelijkheden dezer Mogendheden tegen elkanderen oorzaak gaven, of ten minſte een voorwendſel leenden (*a*): den meesten aanſtoot moesten de onzen lijden van de franſche kaapers (*b*), wier kaaperijen, geduurende negen jaaren, den ingezeetenen der Vereenigde Gewesten drie honderd agt-en-twintig ſchepen gekost hadden, en andere Mogendheden (dus ſpreekt Wagenaar) een weg geweezen, om den Staat op gelijke wijze naar hunne hand te zetten. (*c*) De Ruiter, in zijnen tocht op de middelandſche zee, twee van die kaapers genomen hebbende, baarde dit bijſtere onlusten tusſchen den Staat en Frankrijk, 't welk alle de ſchepen en goederen van de Vereenigde Nederlanders in beſlag liet neemen: na eenige ſtribbelingen en vruchtelooze onderhandelingen, werd 'er op de ſchepen, goederen en wisſelbrieven der Franſchen insgelijks beſlag gelegd, en alle invoer der franſche waaren verbooden. Dit beſtaan der Algemeene Staaten, verzeld met het voorneemen om het met magt van wapenen te handhaaven, deed het franſche hof wel wat gedweeër worden; doch de Staat moest, om verdere moeielijkheden voor te komen, de minſte weezen, en zich de geleden

(*a*) *Vad. Hiſt.* XII. D. bl. 444. en volg.
(*b*) Ibid. bl. 445. en 446. (*c*) Ibid. bl. 452.

leden ſchade getroosten; zonder dat de bitterheid van 't franſche hof tegen den Staat meer of min daar door verzagt werd (*a*). De poogingen, welke in den jaare 1657 gedaan wierden bij 't Hof van Portugal om Brazil te herkrijgen, liepen ook niet gunſtig af (*b*). Naar maate dat men den Staat met andere Mogendheden in onmin zag, verloor men het ontzag voor deszelfs vermogens (*c*).

In den jaare 1656 gebruikten de Vereenigde Gewesten, genoopt door belang van handel op de Oost-zee, hun gezag om Zweeden en Deenemarken te bevredigen. De voorſpoed der zweedſche wapenen dreigde Deenemarken met eenen gantſchen ondergang. De Staat, dien willende voorkomen, zond eene vloot van vijf en dertig oorlogſchepen af, om de ſtad Coppenhagen te ontzetten, en den Koning van Deenemarken te helpen herſtellen. Deze vloot, voorzien met landvolk, de zweedſche aangetast en geſlagen hebbende, zette des anderen daags het krijgsvolk te Coppenhagen aan land, en redde die ſtad. De Algemeene Staaten lieten het daar bij niet berusten. Zij bragten in 't volgende jaar nog veel aanzienelijker magt in de Oost-zee. Hunne vloot meer of min tachtig oorlogſchepen ſterk, zonder de galjooten en branders te rekenen, had omtrent zeventien duizend, zoo matroozen als ſoldaaten op. Zij deed de kans zoodanig ten voordeele des Konings van Deenemarken keeren, dat Zweeden genoodzaakt werd, om 't oor tot redelijke voorwaarden te leenen; en de vrede, die in den jaare 1660 tusſchen Zweden en Deenemarken getroffen werd, is eene gebeurtenis, die de roemruch-

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XII. bladz. 454.
(*b*) *Vad. Hiſt.* ibid. bladz. 460.
(*c*) Wie lust heeft om deeze bedrijven in hunne bijzonderheeden te leezen, kan de *Hollandſche Mercurius* naſlaan.

ruchtigste bedrijven van het magtig Romen, in zijne luisterrijkste tijden, zeer nabij komt.

Hoe zeer nochtans de Vereenigde Staat nu en dan zijne vermogens en magt onder de Mogendheden deed gelden, geduurig barstten 'er felle onweervlagen op hem neer, van welken de zwaarste buien uit Engeland opkwamen. Zoo ras was Karel de II, Koning van Engeland, niet op den troon hersteld, of de Vrije Nederlanders moesten het gedrag jegens hem en de toegeevenheid voor Cromwel bezuuren. Redenen en oorzaaken, om de wapenen op te vatten, ontbreeken nooit, als het gemoed verbitterd is. Hondert zeilen, onder bevel des Hertogs van York, door Karel den II. in zee gezonden, werden door de staatsche vloot, niet minder sterk, onder den Admiraal van Wassenaar, ontmoet en aangetast, op den 13. Mey 1665. Het gevecht viel ongelukkig voor de onzen uit. Het Admiraals-schip sprong; de vloot raakte in wanorde en op de vlucht. De ramp, der staatsche vloote overgekomen, werd evenwel eenigzins verzoet door eenen gelukkigen krijgstocht, welken de Admiraal de Ruiter naar de kusten van Afrika en Amerika gedaan had; en in welken hij, onder anderen, op de Engelschen hernomen had het grootste gedeelte van 't geene zij den onzen ontweldigd hadden. Men stelde dien zeeheld vervolgens over eene vloot van drie en negentig oorlogschepen, ongerekend de branders en kleindere vaartuigen, meest geschikt om den handel te beveiligen; en in 't bijzonder, de koopvaarders, welke uit Indië en van Smirna kwamen, binnen de vaderlandsche havens te geleiden. Nogmaals konden de onzen zich beroemen van, in weerwil hunner geleeden schade, de Engelschen eene vrees voor de hollandsche vlag aangejaagd te hebben.

Het

Het ſcheen, dat de Engelſchen hunne magt mistrouwden, ten minſte zij ontweeken den ſtrijd.

Hunne moed werd echter eerlang weder leevendig. Vier dagen achter een duurde de ſlag, welke in Zomermaand van den jaare 1666. tusſchen de engelſche en ſtaatſche vlooten voorviel (*a*). De ſtaatſche vloot, onder bevel van de Ruiter, beſtond uit vijf en tachtig oorlogſchepen, ongerekend de branders, jachten en andere kleine ſchepen. Die der Engelſchen, waar over Prins Robert het gezag voerde, was genoegzaam even ſterk. Na vier dagen ſtrijdens, met gelijke woede van beide zijden, moesten de Engelſchen het opgeeven.

Uit dit gevecht, en uit de zege, welke de Vrije Nederlanden daarin behaalden, zal men zekerlijk hunne vermogens en krachten in dien tijd afneemen; maar de ſpoed, met welken hunne vloot, herſteld, op nieuw in zee kwam, kan niet minder tot blijk daar van opgegeeven worden. Negentien dagen na dezen ſlag, een der hardnekkigſten, welke 'er ooit op zee voorgevallen zijn, zag men 's Lands vloot, gekalefaat, van mond- en krijgsbehoeften voorzien, gereed, om eenen inval in Engeland te doen. Zij liep uit Texel, aan boord hebbende zeven duizend krijgsknechten, ontmoette de engelſche vloot, en leverde ſlag.

Deze ſlag viel ongelukkig uit voor de Staatſchen; offchoon hun geen groot nadeel werd toegebragt. Het was genoeg, dat de Ruiter zich genoodzaakt vond voor de Engelſchen te zwichten, en de ſtaatſche vloot in onze havens te rug te brengen, terwijl de Engelſchen zee bleeven houden. Zij liep echter weinig tijds daarna weder uit; maar 't onſtuimige weder be-

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XIII. bladz. 205.

belette haar om iets van gewicht te onderneemen, en deed haar weder in de havens te rug keeren.

Aller roemrugtigst was het volgende jaar voor de ſtaatſche vlag (*a*). De Ruiter begaf zich met eene vloot van 61. ſchepen eenige branders, en andere kleine vaartuigen op de kusten van Groot Brittannië. Hij vermeesterde de ſterkte Scheernes, ſlechtte dezelve, verbrandde verſcheiden oorlogſchepen onder de ſterkte Chattam, op de Theems, en hield den gantſchen zomer zee, zonder dat de Engelſchen 'er hunne vlag deeden zien. Zekerlijk mag men dezen tijd voor den luisterrijkſten voor de zeemagt van dezen Staat aanzien. Niet alleen hielden de vereenigde Gewesten de eer hunner vlag op tegens die Mogendheid, welke toen alleen hun de heerſchappij der zee konde betwisten, en die zich dezelve ook daadelijk toeſchreef; maar zij ſcheenen zelfs op die Mogendheid zoo eene merkelijke overmagt te hebben verkreegen, dat zij zich in ſtaat bevonden, haar in haar eigen boezem aan te tasten, en haar daar door te noodzaaken, ſpoedig over te gaan tot het ſluiten van eenen vrede, welke echter zoo voordeelig niet voor den Staat getroffen werd, als hunne laatst behaalde overwinningen wel ſcheenen te vorderen; en buiten twijfel getroffen zoude zijn geweest, indien de landmagt van den Staat niet even zoo zwak als de zeemagt ſterk was geweest. „ Het werven des „ Bisſchops (zegt Wagenaar ſpreekende van de toebereidſelen des Bisſchops van Munſter om den Staat te lande te beoorloogen) „ bragt echter de Staa„ ten tot omzien: doch zy waren zoo zeer belemmerd „ met het voortzetten van den oorlog ter zee, *dat* „ *zy geene genoegzaame zorg hadden konnen draagen*, „ *voor*

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XII*l.* bladz. 260.

„ *voor de verſterking hunner landmagt , en voor de*
„ *veiligheid der grenzen. Daarenboven hadden zy*
„ *onlangs ter oorzaake van den kryg met Groot-Britan-*
„ *je alle hunne Engelſche en Schotſche regimenten afge-*
„ *dankt , waar door de gewoonlyke Landmagt nog mer-*
„ *kelyk verzwakt was* (*a*).

Den vrede met Engeland getroffen zijnde, hield de Staat haare zeemagt echter op eenen ontzachgelijken voet, altijd voor den wrok van Karel den II., en niet zonder reden, vrees voedende: de Algemeene Staaten, in den jaare 1671., de vijandelijkheden met Engeland en Frankrijk te gemoet ziende, beſlooten, om de zeemagt van den Staat met nog zes en dertig ſchepen van oorlog nevens eenige branders en galjooten te verſterken. De Vereenigde Gewesten genooten wel haast de vruchten van deze voorzorg; en zij hielden in den oorlog, welken zij weinig tijds daarna moesten voeren tegen Frankrijk en Engeland, den roem en eer van hunne vlag met geen minder luister ſtaande. De Engelſchen, de Smirnaſche vloot, voor 't verklaaren des oorlogs, in den jaare 1672. hebbende aangetast, werden dapperlijk afgekeerd (*b*). Weinig tijds na deze eerſte bedreeven vijandelijkheid kwam de vloot van den Staat negentig ſchepen ſterk in zee, en ontzag zich niet van de vereenigde franſche en engelſche vlooten op te zoeken; en, hoewel uit honderd en dertig zeilen beſtaande, aan te tasten. De ſtrijd was hevig en hardnekkig: de vlooten lieten niet af, dan na dat zij 'er door het vallen van den nacht toe gedwongen wierden.

De onderhandelingen, in welken de Staaten met de Engelſchen getreeden waren, om dezelven van hunne ver-

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XIII. bladz. 172. 200. en volgg.
(*b*) Ib. D. XIV. bladz. 13.

verbintenisfen met Frankrijk af te leiden, bragten te wege, dat de ftaatfche zeemagt eenige rust genoot, en flechts gebruikt werd, om de koopvaardij-vlooten te beveiligen, daar in gelukkig flaagende: terwijl de hollandfche en zeeuwfche kaapers den Engelfchen en Franfchen veel afbreuk deeden met hun een groot getal van fchepen af te neemen.

Het volgende jaar was roemrijker. In 't begin van Meij zag men de ftaatfche vloot, tachtig zeilen groot, met eenige fchepen verfterkt, de engelfche en franfche vlooten, uitmaakende honderd en vijftig zeilen, ontmoeten, en een gevecht aanvangen, het welk, omtrent een uur na den middag begonnen, tot in den nacht duurde. Vijf dagen laater, de ftaatfche vloot met eenige fchepen verfterkt zijnde, ging De Ruiter, welke 'er het bevel over had, die van Engeland en Frankrijk wederom opzoeken. 'Er werd een tweede flag geleverd, van welken, offchoon minder hardnekkig, de nacht andermaal een einde maakte. In de maand Julij des zelfden jaars liet de Ruiter zich op de kusten van Engeland zien, vervolgens gelegenheid zoekende, om de vloot der Franfchen en Engelfchen, mede uitgeloopen, aan te treffen. Meer dan eens gepoogd hebbende, om met haar flaags te raaken, dwong hijze eindelijk op den 21. van Augustus tot den ftrijd. Het gevecht duurde wederom tot dat de nacht de vlooten noodzaakte van een te fcheiden. Dus zag men de zeemagt van den Staat die van Frankrijk en Engeland 't hoofd bieden en opweegen.

Het was ook (gelijk fommigen, niet ten onrechte, aanmerken) naar alle waarfchijnelijkheid met den Vrijen Nederlandfchen Staat gedaan geweest, indien zijne zeemagt hem niet had ftaande gehouden. Van dien tijd af aan heeft dezelve evenwel als door eene al te groote pooging verzwakt,

en uitgeput, begonnen af te neemen, en te vervallen: de oorzaaken zullen in 't vervolg nagespoord worden.

De vrede, in 't volgende jaar 1674., tusschen den Staat en Engeland hersteld zijnde, meenden de Staaten dat zij zulke sterke smaldeelen niet behoefden in zee te houden. Frankrijk van zijnen kant hield de zijnen in zijne havens, zoo dat, geduurende 't vervolg des oorlogs met dat rijk, de Staat zig vergenoegde eenige schepen na de middelandsche zee te zenden, om zijnen handel te beveiligen. De Ruiter deed wel, in den jaare 1674, eene tocht met vijftig oorlogschepen, en eenige mindere vaartuigen, om de eene of andere onderneeming te doen op de fransche havens en bezittingen in West-Indië; doch slaagde niet gelukkig, de Franschen overal op hunne hoede en versterkt vindende. Ook zag men, na dien tijd, niet meer zulke sterke vlooten of smaldeelen als die, waar van wij hier vooren gesproken hebben, onder de staatsche vlag, in zee verschijnen. De uitgeputte schatkist liet, buiten twijfel, zulke groote kosten niet toe. De Ruiter, met eene vloot van achttien schepen den Spaanschen te hulpe gezonden, konde naauwelijks met de spaansche zeemagt die der Franschen evenaaren: ook wil men, dat hij den Staaten zijn leed en verdriet over die zwakheid en over het gevaar, aan welk hunne vlag bloot gesteld werd, getoond heeft (*a*).

Nieuwe onlusten in Europa te gemoet ziende, of ten minste vreezende, dat die mogten opkomen, besllooten de Algemeene Staaten, in den jaare 1682, zes en dertig schepen van linie te doen bouwen, onder welke 'er tien van tachtig stukken moesten zijn: zij werden echter niet in de noodzaakelijkheid gebragt, om die magt te gebruiken;

(*a*) Brandt *Leven van De Ruiter* bl. 912.

ken: doch altijd een waakend oog houdende op de beweegingen der nabuurige Mogendheden, en bespeurende, dat de Engelſchen toeſtel van wapenen maakten, lieten de Algemeene Staaten, in den jaare 1688, eene vloot van 52 oorlogſchepen uitrusten, welke gehouden werden, om 'er zich in tijd van nood van te bedienen. In 't zelfde jaar deeden zij den Prins van Oranje, op zijnen tocht naar Engeland, met eene aanzienelijke vloot, welke uit zes honderd zeilen beſtond, verzellen.

De veranderingen welke in Engeland vervolgens voorvielen; de ſtaatwisſeling die 'er een gevolg van was; de geneigtheid van 't Franſche Hof voor Jacobus den II, welke den troon van Groot-Brittanje had verlaaten; de oorlog, welken Frankrijk den Staat had aangedaan, en op nieuws aandeed; de inzigten van 't Hof van Frankrijk, de noodzaakelijkheid om door magt van buiten onderſteund te worden; dit alles verwekte zulk eene naauwe betrekking tusſchen de belangen van den Vereenigden Staat en Groot-Brittanje, dat de Algemeene Staaten natuurlijk ingewikkeld werden in de maatregelen, welke tegen de ſteeds aangroeiende magt van Frankrijk ſcheenen te moeten genomen worden, als in 't bijzonder gevaarlijk voor de vrijheid en onafhankelijkheid van den Vrijen Staat; doch de vlag der Vereenigde Gewesten verſcheen in de oorlogen, welke daar uit ontſtonden, niet met dien luiſter op zee, welke hunne zeemagt zoo geducht had gemaakt.

In den jaare 1689, werden 'er ſlechts dertig oorlogſchepen bij eene vloot van 50 engelſche gevoegd, behalven eenige branders, fregatten, en kielen van mindere grootte. Het volgende jaar deeden de Algemeene Staaten dertig oorlogſchepen uitrusten; eenige werden gebruikt om de Princes Anna Maria op haaren tocht naar Italië te geleiden en in de middel-

dellandſche zee te kruisſen: de overigen voegden zich bij eenige engelſche oorlogſchepen. In voorige tijden had men de Staatſche vlag zien zegepraalen over de engelſche en franſche vlooten; nu werd de vereenigde vloot van den Staat en van Engeland aangetast en geſlagen door den Graaf van Tourville (*a*). De onzen werden niet alleen in dat gevecht leelijk gehavend; maar zij verlooren nog daarenboven een groot getal koopvaarders, welke door franſche kaapers, wier rooverijen zij niet voorkomen nog beteugelen konden, genomen werden.

Dus zag men allengskens de zeemagt van den Staat vervallen; zoodaanig, dat zij, na de overwicht boven die van Frankrijk en Engeland gehad te hebben, niet alleen zich zwakker dan die van eene dezer twee Mogendheden, maar zelfs buiten ſtaat bevond, om, hoewel door de zeemagt der Engelſchen onderſteund, den zeehandel van den Staat te beſchermen. Wel is waar, dat in den jaare 1692 de roem der hollandſche vlagge met die der engelſche eenigzins herſteld werd. De vereenigde ſtaatſche en engelſche vloot, tachtig ſchepen ſterk, viel de franſche bij herhaaling aan, boorde verſcheiden van haare ſchepen in den grond, nam eenige anderen, en dwong de Franſchen de zee te ruimen (*b*); doch de roem dezer krijsbedrijdrijven was niet zeer luisterrijk. De vereenigde vloot der Engelſchen en der onzen overtrof in getal verre de franſche, welke ſlechts uit vijftig ſchepen beſtond. Daarenboven leeden de onzen verſcheiden zwaare verliezen aan andere oorden, en de Franſchen namen wel ras hun verhaal over hunne nederlaag. Eenige engelſche en hollandſche

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XVI. bl. 3.
(*b*) *Vad. Hiſt.* D. XVI. bl. 173. en volg.

ſche ſchepen van de vereenigde vloot, welke tot geleide van eene vloot koopvaarders diende, vervielen onder eene franſche vloot van tachtig ſchepen, onder bevel van den Graaf van Tourville. De franſche zeevoogd (*a*) nam bij die gelegenheid dertig koopvaarders; vijftig anderen werden in den grond geboord of verbrand, zoo door 't vuur der Franſchen als door de onzen zelven, welken 'er den brand in ſtaken, om te beletten, dat zij den Franſchen in handen vielen.

Dit verlies, en verſcheiden anderen, welken de koophandel onderging, wakkerde, zoo 't ſchijnt, de oplettenheid onzer Gewesten omtrent hunne zeemagt weder op: want het ſchijnt onze traagheid eigen niet dan door felle ſlagen te kunnen gewekt worden. In het jaar 1694, waren de Staatſchen en de Engelſchen geheel meester ter zee. Zij vernielden eene franſche koopvaardij-vloot van vijftig ſchepen, bombardeerden eenige zeeſteden van Frankrijk, en dwongen de Franſchen in hunne havens te blijven. In de jaaren 1695 en 1696, hield men met deze krijgsbedrijven aan, meer om Frankrijk te trotſeeren en te verontrusten, dan om voordeel te haalen uit de praalende vertooning eener overmagt, over welke zij, in 't volgende jaar, geene rede hadden zich te beroemen. Dit jaar was een der noodlottigſte voor de zeemagt der Staatſchen en der Engelſchen. Niet alleen moesten zij het beleg en 't veroveren van Barcelona met goede oogen aanzien; maar zij konden zelfs den Franſchen het veroveren van Carthagena niet beletten: al wat de engelſche ſmaldeelen deeden liep ſlechts op eenige ſtroopen in de volkplantingen uit. De Franſchen namen hun drie oorlogſchepen.

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XVI. bl. 248. en volg.

pen. Du Guai Trouin nam 'er drie van de onzen, met de koopvaardij-vloot, welke onder hun geleide was (*a*). In dezen toeſtand, zoo min roemrijk voor den Staat, werd de vrede met Frankrijk getroffen.

Den oorlog uit het verſchil over de opvolging tot den troon van Spanje kort daarop ontſtooken zijnde, zag de Staat zich genoodzaakt om zijne zeemagt eenigzins te herſtellen: doch bragt die niet tot dat aanzien, 't welk haar in de voorige eeuwen zoo geducht had gemaakt. In het jaar 1702., zond de Staat ſlechts een klein ſmaldeel van twintig ſchepen van linie in zee, het welk, bij een engelſche vloot van dertig ſchepen gevoegd, *Porto St. Maria* hielp plunderen; de franſche oorlogſchepen, welke de ſpaanſche gallioenen in de haven van *Vigos* geleid hadden, vernielen; een gedeelte dier gallioenen verbranden; ſommige van dezelven in den grond booren; en eene vrij rijken buit maaken. Maar alle deze kleine voordeelen, eer toe te ſchrijven aan het vervallen der ſpaanſche en franſche zeemagt, maakten die van den Staat niet ontzachgelijker. Zij konden zelfs de ſchade, welke de onzen in 't volgende jaar leeden, niet opweegen. De Staat had zeventien oorlogſchepen bij vijf en dertig engelſchen gevoegd. Terwijl deze vereenigde vloot zich naar de middelandſche zee ſpoedde, ontmoette een klein fransch ſmaldeel van vijf oorlogſchepen eene vloot hollandſche koopvaarders, onder geleide van eenige ſtaatſche oorlogſchepen, en tastte dezelven aan. De Staatſchen werden geſlagen; echter nog met dit geluk, dat zij den koopvaarderen tijd gaven, om zig in de havens van Portugal te bergen. Eene andere hollandſche koop-

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XVI. bl. 372.

koopvaardij-vloot, gaande onder geleide van vier ſtaatſche oorlogſchepen, werd kort daar na insgelijks door een klein fransch ſmaldeel aangevallen: drie oorlogſchepen werden door de Franſchen genomen, en dertig koopvaarders in den grond geboord. De haringvisſcherij leed geen minderen aanſtoot. Men had aan dezelve tot haare beveiliging vier fregatten toegevoegd: deze ſchepen werden aangetast; een derzelven in den grond geboord, een ander genoodzaakt zich over te geeven; het derde ſprong in de lucht; en het vierde ontkwam het door de vlucht: verſcheiden buizen werden door de Franſchen verbrand. Niets ſcheen 'er meer overig van de vermogens der oude bewoonderen dezer landen, welke, op alle middelen om hunnen handel te beveiligen bedagt, hunne beſcherming over alles uitſtrekten, en het voeren der wapenen tot aanwas van hunnen handel en ſcheepvaart wisten te doen dienen.

WANT offchoon, in den jaare 1704, de vereenigde engelſche en ſtaatſche vloot zich meester van Gibralter maakte, en de franſche vloot, na een zeer hardnekkig gevecht, het welk niet dan met den nacht eindigde, noodzaakte de wijk naar de haven van Toulon te neemen; en hoe zeer de Engelſchen en de onzen, in den jaare 1705, de franſche oorlogſchepen in de havens van Brest en Toulon ingeſlooten hielden, de zee van franſche kaapers ſchuimden; in den jaare 1707, acht franſche oorlogſchepen in de haven van Toulon vernielden, de ſtad bombardeerden, en het beleg derzelve hielpen onderſteunen; echter konden zij de rooverijen der franſche kaapers niet geheel en al beteugelen: de onzen hadden in 't bijzonder op den duur veel te lijden van twee franſche

(a) *Vad. Hiſt.* D. XVII. bl. 224. en volg. 270. en volg.

ſche ſmaldeelen, onder de bevelen van den Ridder Forbin en van Du Guai Trouin, ter kaap gezonden.

ZELFS na dien tijd ſcheen de zeemagt van den Staat langs hoe meerder te verſlappen, daar de onzen niets meer verrichtten, 't geen eenigzins zweemde naar den roem, welken zij ter zee verkreegen hadden: die magteloosheid ſcheen zelfs zoodaanig de overhand genomen te hebben, dat, in den tijd, dat de kroon van Frankrijk op het uiterſte was gebragt, de Franſchen niet te min onze volkplantingen nog onder brandſchatting zetteden (*a*); en dat de Zweeden eenigen onzer koopvaarders wegnamen, zonder dat de Staat 'er zelfs eenig middel tegen in 't werk ſcheen te willen ſtellen. 't Was eerst in 't jaar 1715, dat de Staaten, geduurig klagten hoorende over de zweedſche kaaperijen, het beſluit namen om 'er in te voorzien. Twaalf ſtaatſche oorlogſchepen werden bij twintig engelſche gevoegd, en afgezonden ter beſcherminge van den handel der beide volken in de Oost-zee, geduurig verontrust door de Zweeden, welke, met de Rusſen in oorlog, voortgingen met de vaart op Rusland te belemmeren.

SEDERT dien tijd heeft men den Vereenigden Staat weinig of niets merkwaardigs ter zee zien verrichten: deszelfs laatere zee-bedrijven loopen uit op kleine uitrustingen. In den jaare 1726 beſlooten de Staaten achttien oorlogſchepen in zee te zenden. In het jaar 1729, voegden zij twaalf oorlogſchepen bij een engelsch ſmaldeel, om den handel tegen de onderneemingen der ſpaanſche kustbewaarders te beveiligen. In den jaare 1741. bleeven de hollandſche ſchepen bloot ſtaan voor de knevelaarijen, kaaperijen, en 't pleegen van geweld der Engelſchen en Spaanſchen beiden, zonder dat de Staat ge-

(*b*) *Vad. Hiſt.* D. XVI. bl. 490.

genoegzaame vemogens ſcheen te hebben, om de klagten, welken dezelve deswegen aan deze beide Hoven liet doen, met krachtdaadiger middelen, en die meer geſchikt waren om gehoor te verwerven, te onderſteunen. Ook ſtond de vaart der Vereenigde Gewesten, eenige jaaren lang, ten doel aan de kwellingen en rooverijen der Algerijnen, bij welken (ſchrijft Wagenaar) wel veertig ſchepen verlooren waren, die, met de laading zes milioenen waardig geſchat werden, ongerekend negen honderd bootsluiden tot ſlaaven gemaakt (*a*). Tot beteugeling dier zeeroovers werd in den jaare 1721 en 1722 een ſmaldeel van zes oorlogſchepen gezonden, zonder dat men die konde bedwingen. Een koopvaardijſchip, in den jaare 1723, door twee algierſche kaapers aangetast, gaf blijken van den ouden moed en dapperheid der Nederlanderen, doch teffens van de onmagt van den Staat, om den koophandel tegen die zeeroovers te dekken (*b*): het welk eindelijk werd bewerkt, door eenen vrede in den jaare 1726 geſlooten (*c*), en in den jaare 1731. vernieuwd (*d*). In den jaare 1743., zond de Staat eenige oorlogſchepen naar de Oost-zee, alwaar deszelfs vaart op nieuws door de zweedſche kaapers, ter gelegenheid van den oorlog tusſchen Zweeden en Rusland, onveilig gemaakt werd; en in den jaare 1744, tien oorlogſchepen aan Engeland te hulpe.

Wat de ſcheepvaart van de Vereenigde Gewesten in 't vervolg geleeden heeft, in de oorlogen der Engelſchen met Spanje en Frankrijk, is overvloedig bekend. Eene lijst, te Amſterdam in de maand

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XVIII. bl. 241.
(*b*) Ib. bl. 282.
(*c*) Ib. bl. 392. 508.
(*d*) Ib D. XIX. bl. 65.

maand Julij 1758 gedrukt, van ſchepen en vaartuigen in dien tijd genomen, berekende de ſchade, den handel der amſterdamſche kooplieden op St. Euſtatius en Curaçao toegebragt, op meer dan tien millioenen; en, in December van 't zelfde jaar, ſchatte men dezelve op meer dan vijf en twintig millioenen, ongerekend de ſchade door de rotterdamſche kooplieden en die van eenige andere plaatſen van den Staat geleeden.

ZONDER meer of min te treeden in een onderzoek over de echtheid dier lijste, en der opgaave van de geleeden ſchade, ſchijnt het aanhoudend neemen van zoo veele ſchepen, op zich zelf, eene magteloosheid in de Gewesten aan te duiden, welke men uit de gebeurtenisſen der oude tijden niet zoude hebben durven vermoeden, veel min voorſpellen. Laatere gebeurtenisſen, als te versch in 't geheugen, onaangeroerd laatende, gaan wij over tot de beſchouwing van den koophandel ſedert den munſterſchen vrede.

VIJFDE HOOFDDEEL.

Staat der Vereenigde Gewesten, met opzigt tot derzelver Koophandel en Scheepvaart, ſedert den Munſterſchen Vrede tot aan onze dagen.

De koophandel en ſcheepvaart der ingezetenen dezer Gewesten zijn, gelijk wij reeds hier boven hebben doen zien, derzelver geboorte niet verſchuldigd aan die laatere tijden, in welken dezelven, ten hoogſten toppunt van voorſpoed gereezen, de verwondering van Europa tot zich getrokken, en den

naijver der volken, welken 'er de uitwerkſelen en gevolgen van begonden te duchten, gaande gemaakt hebben.

Wij hebben opgemerkt, (*a*) dat, in de vroegſte tijden, de Hollanders in 't bezit van verſcheiden takken van handel zijn geweest; dat hun handel langs den Rhijn, natuurlijker wijze, reeds ten tijde der krijgstochten van de Romeinen in Germanië plaats gehad moet hebben; dat hun handel op verſcheiden havens van 't Noorden, en de Oostzee reeds veele eeuwen voor de grondlegging van den Vrijen Staat zeer aanzienelijk was; dat zij voor deze tijden een voordeeligen handel op Spanje, Frankrijk en Portugal dreeven; en dat hunne zeemagt ontzachlijk genoeg was, om hunnen koophandel de vereischte beſcherming, zoo om dien tegen de zeeroovers te dekken, als om denzelven tegen de naijver en 't mededingen van andere volken ſtaande te houden, te verſchaffen. Wij hebben gezien, dat de Vrije Nederlanders reeds van de vroegſte tijden af manufactuuren hebben gehad, en dat hunne visſcherij de eerſte bron hunner ſcheepvaart, koophandel en fabricken is geweest.

Zonder tegenwoordig te onderzoeken, welke de oorzaaken zijn geweest, die den handel en ſcheepvaart in deze Gewesten al vroeg van tijd tot tijd hebben doen toeneemen, zij het genoeg te letten, dat deze aanwas oogſchijnelijk beſpeurd word, zoo door het ſtadig aangroeien der ſommen, welken de Nederlanders hunnen Opperheeren toeſtonden, als door den bijſtand in manſchap en ſchepen in de oorlogen, welken deze Vorsten ondernamen. Men zoude zelfs zich met rede kunnen verwonderen, dat de koophandel en ſcheepvaart dezer landen zig zoo

(*a*) Zie D. I. bl. 159 en volg.

zoo wel hebben ſtaande gehouden, bijzonderlijk in Holland, geduurende de onlusten, welke dat Gewest zoo zeer geſchokt hebben, in den tijd, dat het zelve in twee partijſchappen, bekend onder de naamen van *Hoekſchen* en *Kabbeljaauwſchen*, verdeeld, aan alle kanten verwoest werd.

De onderſcheiden takken van koophandel, welken de Vrije Nederlanders ten tijde van 't oprichten van den Vereenigden Staat bezaten, namen in krachten toe en breidden zich voor 't grootſte gedeelte, geduurende den oorlog tegen Spanje, zelfs uit. Zij kreegen, ten aanzien van den handel op 't Noorden en de Oost-zee, eene zigtbaare overmagt op die geenen, welke te vooren hunne mededingers waren geweest. De Hanzé-ſteden, welke eertijds den Hollanderen het meeste in den weg hadden geſtaan, achtten zig overgelukkig: dat zij met de Vereenigde Gewesten in 't vervolg een verbond mogten ſluiten, van het welk de Vereenigde Staat het beſtier had, en uit welk hetzelve gevolgelijk 't meeste voordeel moest trekken.

Ofschoon geduurende den oorlog tegen het huis van Ooſtenrijk de handel op Spanje den Vrijen Nederlanderen verbooden was, en 'er onze Gewesten merkelijk door leeden; offchoon Engeland hun dezelve gunſten niet als voorheen toeſtond; het werkzaam vernuft onzes Landaarts vond middel, om voordeel te trekken uit de maatregelen, welken men nam, om hen te beletten, hunnen handel en ſcheepvaart uit te breiden. De verbonden van tijd tot tijd met Frankrijk geſlooten begunſtigden hunnen ouden handel merkelijk; maar 't geen den handel en ſcheepvaart der Vrije Gewesten het meest deed aangroeien en de allergrootſte uitgebreidheid gaf, vloeide hun toe uit hunne voorſpoedige ondernemingen in de beide Indiën.

Om

Om zich een recht denkbeeld te vormen van de bezittingen en den handel, in welken de Vereenigde Gewesten bij 't sluiten van den munsterschen vrede werden bevestigd, of welken zij bij 't zelve verkreegen, slaa men slechts het oog op het vredesverdrag; en wel op den inhoud van eenige Artikelen van 't zelve.

„ De Navigatie ende Traffiequen op de Oost „ ende West-Indien (word 'er in het V. art. „ gezegd), sullen worden gemaintineert, vol- „ gens ende in conformité van de Octroyen „ daer toe albereyts gegeven, ofte noch te ge- „ ven, ende tot verseeckertheyt van dien, sal „ strecken het jegenwoordige Tractaet, ende de „ Ratificatie ten wederzyden daer op uyt te bren- „ gen: Ende sullen onder het voornoemde Trac- „ taet begrepen worden alle Potentaten, Natien en „ Volckeren, waer mede de voornoemde Heeren „ Staten, of die van de Oost en West-Indische „ Compagnien van haren t'wegen binnen de Limi- „ ten van haer Octroy in Vrundtschap en Alliantie „ staen: Ende sal een yeder, te weten, de hooghst- „ gemelte Heeren Koningh en Staten respective „ blyven besitten en gauderen soodanige Heerlick- „ heden, Steden, Kasteelen, Sterckten, Handel, „ en Landen in de Oost ende West-Indien, als „ oock Brazil, mitsgaders op de Kusten van Asia, „ Africa ende America respective, als de selve Hee- „ ren Koningh ende Staten respectivelijck zijn heb- „ bende ende besittende, daer onder specialick be- „ grepen de plaetsen by de Portugesen t'zedert den „ Jare 1641. den Heeren Staten afgenomen en „ geoccupeert, of de plaetsen die sy hier naemaels „ sonder infractie van 't jegenwoordig Tractaet „ sullen komen te verkrygen en te besitten: En „ sullen de Bewinthebberen, so van de Oost als „ West-

„ West-Indische Compagnie der Geunieerde Pro-
„ vincien, als oock de Ministers, hooge als lage
„ Officiers, Soldaten ende Bootsgesellen in actuelen
„ dienst van d'een of d'ander der voorsz twee Com-
„ pagnien wesende, of geweest zijnde (als oock
„ die uyt der selver respective diensten, soo hier
„ te Lande, als in 't district der opgemelte Com-
„ pagnien al noch continueren, ende naer desen
„ noch ge-employeert mochten werden, vry en
„ onbekommert zijn in alle de Landen staende on-
„ der de gehoorsaemheydt van den Koningh van
„ Spagnien in Europa, sullen mogen reysen, han-
„ delen en wandelen, als alle andere Ingezetenen
„ van de Landen van de voornoemde Heeren Sta-
„ ten. Voorts is besproken ende gestipuleert, dat
„ de Spaignaerden sullen blyven by hare Vaerten
„ in soodaniger voegen, als sy de selve in Oost-
„ Indien al noch hebben, sonder hun verder te
„ mogen extenderen; gelijck oock mede de Inge-
„ zetenen van de Vereenighde Nederlanden haer
„ sullen onthouden van de frequentatie van de Ca-
„ stiliaensche Plaetsen in Oost-Indien."

Het gewicht van dit Artikel zal men te beter kunnen bevatten, als men acht geeft:

1°. Dat de Vrije Nederlanders, met uitsluiting van alle anderen, toen genoegzaam alleen, in 't bezit waren van den handel der specerijen.

2°. Dat zij meesters waren in 't Eiland Java.

3°. Dat zij den handel op Japan, met uitsluiting van alle anderen, dreeven.

4°. Dat zij de Molukſche Eilanden onder hun bedwang hadden.

5°. Dat zij op Ceilon bereids een sterken voet hadden.

6°. Dat zij uit Indiën een grooten handel dreeven op Persien.

7°.

7°. Dat zij Comptoiren hadden in verscheiden gewesten van Indië.

8°. Dat zij Verbonden hadden geslooten met verscheiden Indiaansche Vorsten, welke hun een groot voordeel in den handel gaven.

Dit alles hebben we te vooren onder het oog van onze Lezers gebragt. (*a*)

„ Ende wat aenbelanght, (zegt het VI. Art.,) „ de West-Indien, de Onderdanen en Inwoonderen der Koninghrijcken, Provincien ende Landen „ der voorsz Heeren Koningh ende Staten respectivelick, sullen haer onthouden van te bevaren ende traffiqueren in alle de Havenen en Plaetsen met „ Forten, Logien, Kasteelen, en alle andere by „ d'eene of d'andere Partye beset en gepossideert; „ te weten, de Onderdanen van de voorsz Heere „ Koningh en sullen niet bevaren en traffiqueren in „ de Havenen en Plaetsen, de welcke gehouden worden by de voornoemde Heeren Staten, noch ook „ de Onderdanen van de voorsz Heeren Staten in „ die gene de welcke gehouden worden by den „ gemelten Heere Koningh; En onder de plaetsen „ die de voorsz Heeren Staten zijn besittende, sullen mede begrepen wesen de plaetsen die de Portugesen t'zedert den Jare 1641. in Brazilien van „ de voorsz Heeren Staten hebben genomen, als „ mede alle andere plaetsen die de selve jegenwoordigh besitten, soo lange als die onder de Portugesen sullen zijn, zonder dat het voorgaende Artijckel sal mogen derogeren aen den inhoudt van „ dit jegenwoordigh".

Wij hebben te vooren (*b*) van de tochten, veroveringen, groote vaart, en rijken koophandel, wel-

(*a*) Zie D. I. bl. 241 en volg. Men kan 'er ook over nazien Valentyn, *oud en nieuw Oost-Indiën*.

(*b*) Zie D. I. bl. 322.

welke de Vrije Gewesten in Amerika hadden gedaan, en van de rampen hun naderhand aldaar overgekomen, gewag gemaakt. Hadden de zaaken van de West-Indische Maatschappij hersteld kunnen worden, en de verlooren bezittingen in Amerika herwonnen, zoude zij uit krachte van dit Artikel, de rijkste landen van dat gedeelte van onzen Aardkloot behouden hebben.

„ De Onderzaten en Inwoonderen, (dus luidt „ het VIII. Art.) van de Landen van de voornoem- „ de Heeren Koning ende Staten, doende traffique „ in de Landen, d'een van d'andere, en sullen niet „ gehouden wesen te betalen meerder Rechten en „ Impositien, als de eygen Onderdanen respective, „ in voegen dat de Ingezetenen en Onderdanen van „ de Geunieerde Provincien sullen zijn ende blyven „ ge-eximeert van seecker twintigh per cento, of- „ te oock diergelijcke mindere, meerdere, ofte ee- „ nige andere Impositie die den Koningh van Spaig- „ ne geduyrende den twaelf-jarigen Trefues gehe- „ ven heeft, of hier na directelick ofte indirecte- „ lick soude willen heffen op de voornoemde In- „ gezetenen ende Onderzaten van de Geunieerde „ Provincien, ofte tot laste van de selve boven of- „ te meerder als op sijn eigen Onderzaten.

Dit Artikel, het welk in den eersten opslag niets schijnt te behelzen, is van zoodaanig gewicht, dat het onze Gewesten meester maakt van den algemeenen koophandel; om dat, zoo ras als de ingezetenen van den Vrijen Staat in vreemde landen niet meerder betaalen aan rechten dan de bewoonders of onderdaanen dier landen zelven, zij dezelven altijd door hunne meerdere kunde, bedrevenheid, en werkzaamheid kunnen overtreffen; daar de vreemden genoegzaam geene gelegenheid hebben om van het gelijk genot, dat hun word afgestaan, ge-

gebruik te maaken; en dus is het ook gelegen met Art. IX. X. XI. XII. welke dus luiden.

Art. IX. „ De voornoemde Heeren Koningh ende „ Staten, en sullen buyten hare respective Limiten, „ van de passerende Goederen, noch te Water noch „ te Lande, geen inkomende, uytgaende, efte an- „ dere lasten vermogen te ontfangen.

Art. X. „ De Onderdanen van de voornoem- „ de Heeren Koningh ende Staten, sullen recipro- „ quelijck genieten in de Landen d'een van den an- „ deren, de oude vryheydt van de Thollen, van „ de welcke sy in de vredelijcke possessie ge- „ weest sullen zijn voor het begin van den Oorlogh.

Art. XI. „ De hanteeringe, ommegang ende „ Commercie tusschen de respective Onderdanen, „ en zal niet mogen verhinderd worden, ende in- „ dien eenige verhinderingen mochten gebeuren, „ de selve sullen re-eelick en metter daedt werden „ weghgenomen.

Art. XII. „ Ende van den dagh of van 't be- „ sluyt en ratificatie van dese Vrede, sal den Ko- „ ningh doen ophouden het heffen van alle Thol- „ len op den Rhijn ende Maze, die voor den Oor- „ log geweest zijn onder het ressort ende district „ der Vereenighde Nederlanden, specialijck mede „ den Zeeuschen Thol, in voegen dat desen Thol „ niet geheven sal worden van wegen syne voorsz „ Majesteit, noch binnen de Stadt van Antwer- „ pen, noch elders: Welverstaende en op con- „ ditie, dat van den voornoemden dagh af de Sta- „ ten van Zeelandt reciproquelijck t'haaren laste sul- „ len nemen ende betalen, eerst en voor al van den „ zelven dagh af, de jaerlijckse renten die voor het „ jaer 1572. op de voorsz Thol zijn gevestight ge- „ worden, en van de welcke de Eygenaers en Rent- „ heffers in besit en ontfangh zijn geweest voor het

„ be-

„ begin van den voorſz Oorlogh: Het welcke van
„ gelijcken ſullen doen de Eygenaers van de voor-
„ noemde andere Thollen.

Het XIV. Artikel is zeer merkwaardig: het behelst:

„ Dat de Riviere de Schelde, als meede de
„ Canalen van 't Sas, Swijn, en andere Zeegaten
„ daar op reſponderende, van de zyde van de
„ Heeren Staten geſloten ſullen worden gehouden."

Niet alleen dat het zelve de oppermagt van den Vereenigden Staat doet zien; maar het geeft ook het gebruik dezer ſtroomen in handen van de Vereenigde Gewesten, met uitſluiting van alle andere volken.

Dus luidt het XVI. Artikel:

„ De Hanzee-ſteden, met alle der ſelver Bor-
„ geren, Inwoonders ende Landtſchappen, ſullen
„ in 't ſtuck van de Schipvaert en Commercie in
„ Spagnien, Rijcken en Landen van Spagnien, ge-
„ nieten alle en de ſelve rechten, vryheden, immu-
„ niteyten en privilegien, de welcke door het tegen-
„ woordigh Tractaet zijn geaccordeert, of naer de-
„ ſen mochten geaccordeert worden, voor en ten
„ opſichte van de Onderdanen en Inwoonders van
„ de Vereenigde Nederlanden; en reciproque-
„ lick de voorſz Onderdanen en Inwoonders van
„ de Vereenigde Nederlanden ſullen genieten alle
„ en de ſelve rechten, vryheden, immuniteyten, pri-
„ vilegiën en Capitulatien, ſo over 't ſtellen van
„ Conſuls in de Hooft of Zee-ſteden van Spagnie,
„ en elders daer het van noode ſal zijn, als voor de
„ Koopluyden, Factoors, Schippers, Matrooſen,
„ of anderſints, en even gelijck als de voorſz Han-
„ zee-ſteden in 't generael of in 't particulier hier
„ bevoorens hebben verkregen en gepractiſeert,

„ of hier namaels ſullen verkrygen en practiſeren,
„ voor de ſeeckerheyt, voordeelen en advantage
„ van de Schipvaert en Commercie van hare Ste-
„ den, Koopluyden, Factoors, Commiſen, en an-
„ dere die daer van dependeren."

Om over 't gewicht van dit Artikel te kunnen oordeelen, dient men de verbonden, voorrechten en vrijheden, geſlooten met- en toegeſtaan aan de Hanzé-Steden, verzameld door Du Mont in deszelfs *Corps Diplom. T. VI. P. I. p.* 403 *en volgg.* in te zien.

Dus is het ook gelegen met het XVII. Art. het welk dit volgende behelst:

„ Sullen oock de Onderſaten en Inwoonders
„ van de Landen van de voorſz Heeren Staten
„ hebben de ſelve verſeeckertheyt ende vryheyt,
„ in de Landen van den voorſz Heer Koningh, die
„ geaccordeert is aen de Onderſaten van den Ko-
„ ningh van Groot Brittagne, by het laetſte Trac-
„ taat van Vrede, ende de ſecrete Articulen ge-
„ maeckt met den Conneſtabel van Caſtilien.

Over het geheel moet men hier aanmerken, dat de Staat zorg droeg, dat 'er aan geene volken grooter of meerder voordeel in het ſtuk van koophandel werd gegeeven dan aan ons: zeker, dat wij, met gelijk voordeel, alle de anderen konden overtreffen.

En daar de oorlog tegen Spanje den Staat had doen opmerken, hoe dienstig het voor de Vereenigde Gewesten was, dat derzelver vaart en koophandel niet geſtoord wierden door opkomende vijandelijkheden tusſchen andere Mogendheden, noch bloot geſteld aan het willekeurig begrip over vrijheid van vaart en koophandel, met betrekking tot Mogendheden, die in oorlog zijn, zoo is 'er tusſchen den Staat

Staat en Spanje bij het Tractaat van den Munsterschen Vrede een afzonderlijk artijkel gevoegd, 't welk vervolgens, nader ontvouwd, in een *Tractaat van Marine* is veranderd. Eene diergelijke voorzorge schijnt de Staat des te noodzaakelijker geoordeeld te hebben „ om dat 'er (gelijk AITZEMA spreekt) „ tusschen Vranckrijck en Engèland, in het jaar negen-en-twintig, zwaare inconvenienten waaren „ voorgevallen; ende daar na tusschen Vranckrijck „ en deezen Staat, op de Middelandsche Zee, en „ in voortijden tusschen Engeland ende de Hanze-„ Steden; ende daarom nodig was geagt, dat daar „ tegens in tijds mogte worden voorsien (*a*)".

Aanwas, Bloei en Verval van de Oost-Indische Maatschappij.

BEHALVEN de bezittinge, welke de O. I. Maatschappij verkreegen had, en die haar bij het Munstersche verbond werden afgestaan, had zij (zoo als te vooren is gezegd (*b*),) geduurende den oorlog eene uitdeeling gedaan, welke, de jaaren door elkanderen geslagen, op 22 ten honderd in 't jaar beliep. Het ingelegd kapitaal, dus tien maal in den loop van die jaaren ingekomen, heeft zestig millioenen aan de ingezetenen dezer Landen toegebragt; ongerekend den jaarlijkschen schat aan den Staat geschooten, en de vermeerdering van koopwaaren en koophandel, tot welke de vaart op Oost-Indië gelegenheid gaf; en van welke wij te vooren melding hebben gemaakt (*c*). Zelfs, terwijl de vermogens van den

(*a*) AITZEMA *Zaaken van Staat* D. III. bl. 242.
(*b*) Zie D. I. bl. 306.
(*c*) Zie D. I. bl. 300 en volg, *Tegenwoordige Staat der Ver. Ned.* D. I. bl. 430 en volg.

den Staat merkelijk ſcheenen af te neemen, en het met de West-Indiſche Maatſchappij reeds was verloopen, bleef de Oost-Indiſche haaren luister, gezag, en magt niet ſlechts ſtaande houden; maar, den Staat aan den eenen kant in Europa ondersteunende, voerde zij in Indië haare vermogens en aanzien zoo hoog, dat zij alles wat de Oudheid ons als grootsch, heerlijk en roemwaardig onder de Grieken en Romeinen, aanprijst, ſcheen te evenaaren en zelfs te overtreffen.

De vrede met Spanje benam der Maatſchappije wel de gelegenheid om den Spanjaard in Oost-Indië meerder afbreuk te doen, doch dezelve gaf haar te gelijk gelegenheid tot het vastmaaken der banden, welken zij aldaar gelegd had, en 't voortzetten van haaren koophandel. Geduurende de oorlogen met Engeland hield 'er de Maatſchappij haare oppermagt boven de Engelſchen ſtaande; derzelver vaart en handel in Oost-Indië in den grond bedervende; ſchatten op hen roovende (*a*); gelukkig zoo wel tegen de Amboineezen als Macasſers oorlogende; en zegepraalende teffens over de Portugeezen. Zij dreef eenen grooten handel op Perſië, en in het rijk van den Grooten Mogol, welke haar bijzondere gunsten toeſtond (*b*). De oorlogen, welken zij van tijd tot tijd genoodzaakt werd tegen indiaanſche Vorsten te voeren, eindigden doorgaans met een verdrag, bij het welk der Maatſchappije merkelijke voordeelen in den koophandel werden afgeſtaan. Het zal niet ondienſtig zijn dit kortlijk door te loopen.

Onder de indiaanſche Vorsten, welke der Maatſchappije altijd een kwaad hart hadden toegedraagen, telde men den Koning van Macasſar. Deze zijne

(*a*) *Hollandſche Merc.* 1655. bl. 8.
(*b*) *Holl Merc.* 1654. bl. 90. 1655. bl. 64 en 65. 1656. bl. 80 en 81. 1658. bl. 124 en volg. 1659. bl. 103. 1660. bl. 137.

zijne verbittering niet kunnende verzetten, was 'er naauwlijks een verdrag geslooten of daar werden nieuwe vijandelijkheden gepleegd, en de vrede geschonde (*a*). Eindelijk werd eene gelegenheid waargenomen om het rijk van Macassar te doen buigen. Een der vorsten van Celebes, onder het gezag van dien van Macassar staande, en door deezen afgezet en weggejaagd zijnde, nam zyne toevlucht tot de Maatschappij. De Maatschappij hielp den Vorst van Celebes de stad Tuora bemagtigen; sloeg den Macassar in de straat van Boeton; ontnam hem het fort Pamandacan of Pannakoke op Borneo, en dwong hem tot eenen vrede, welke op den 18 November 1667 geslooten, weinig tijds daar na wederom verbroken werd.

De Commandeur Speelman, aan wien de nieuwe tocht tegen de Macassaaren werd opgedraagen, eene volkomen zege op dezelven behaald hebbende, bij welke hij de voornaamste macassaarsche Bevelhebbers gevangen kreeg, voerde den oorlog zoo gelukkig, dat hij, naar Java te rug keerende, twee Koningen met haare vrouwen en gantsch hofgezin, den zoon van den Koning van Macassar, en verscheiden Grooten medevoerde: *altemaal om haar aan de hooge regeering op Batavia te verdeemoedigen, en te verzoeken de agreatie van de gemaekte contracten:* by welken sleep nog kwamen, als bondgenooten van de Maatschappij, *de Koning van Palacca; de Prins van Bonoa, neffens alle andere gemachtigden der Celesse Bondgenooten; allen met hun gevolg* (*b*). Het trotsche Rome zoude gewis Speelman de zegepraal toegeweezen hebben. Men had dien Overwin-

(*a*) Valentyn, *Oud en Nieuw Oost-Ind.* D. III. St. 2. *Macassaarsche zaaken.* bl. 152. Bijlaage D.

(*b*) *Hollandsche Mercurius* 1670. bl. 75 en volg. Sylvius *vervolg op Aitzema* I. B. bl. 33. II. B. bl. 101.

winnaar de overwonnen vorsten in triumf, en tot meerder pracht achter zijnen ſtaatſie-wagen zien voeren: die glorie-zucht bekroop nimmer het eenvoudig gemoed der Nederlanderen.

Om over 't gewicht dezer overwinningen een oordeel te konnen vellen, moet men het vredesverdrag leezen, en zien, op welke voorwaarden de indiaanſche Vorst zich gelukkig rekende den vrede te erlangen (*a*).

Behalven het veroveren van *St. George* en eenige tochten van minder belang, gelukte het der Maatſchappije, om, daar zij haare magt en gezag op het eiland Java van tijd tot tijd zoodaanig had weeten uit te ſtrekken, dat zij op dat eiland meeſter was geworden, hetzelve eindelijk geheel onder haar bedwang te krijgen. De Keizer van Java naamelijk, geene kans gezien hebbende, om de Nederlanders uit Java te doen vertrekken, hield zich, na zijnen vruchteloozen tocht van den jaare 1629, ſtil; en ſtierf in den jaare 1645. Zijn zoon, hem opgevolgd zijnde, werd 'er door de Regeering van Batavia een gezantſchap aan den nieuwen Keizer afgezonden, het welk met dien Vorst eenen vrede ontwierp, naderhand te Batavia door zijne Gezanten bevestigd: de voorwaarden van dit vredesverbond ſchijnen hier in te hebben beſtaan,

„ 1. Dat men den Keizer, (welke Keizer van „ Mataram geheeten werd) zoude bekend maaken „ wat voor kleeden en zeldzaamheden jaarlijks uit „ andere landen op Batavia aangebragt werden, „ en dat men daar benevens eene bezending aan zij„ne Majeſteit doen zoude.

„ 2. Dat in gevalle zijne Majeſteit eenige lie„den, 't zij Prieſters, ofte van wat hoedaanigheid „ die

(*a*) *Hollandſche Mercurius* 1670. bl. 7 en 10. Bylaage E. Sylvius. l. c. II. B. bl. 101.

„ die mogten zijn, naar verre landen wilden ver-
„ zenden, dezelve met schepen van de Maatschap-
„ pij overgevoerd zouden moeten worden.

„ 3. Dat alle mataramsche Javaanen, op Batavia „ gevangen zittende, los gelaaten zouden worden.

„ 4. Dat alle lieden, die om schuld, of om „ eenige andere oorzaaken, geene uitgezonderd, „ wegloopen mogten, aan wederzijden, na gedaa„ nen eisch, wedergegeeven zouden worden.

„ 5. Dat in geval van oorlog, de Maatschap„ pij den Keizer, en de Keizer de Maatschappij „ zouden bijstaan, mits niet zijnde tegen zulken „ met welken zij vrede zouden hebben.

„ 6. Dat die van de Maatschappij alle kooplie„ den, onder zijne Majesteit behoorende, op alle „ plaatsen vrij en vrank met hunne koopmanschappen „ zouden laaten vaaren; en dat men zulks ook aan „ de Maleiers, naar zijne Majesteits landen zich wil„ lende begeeven, zoude toestaan; mits dat die „ kooplieden en anderen niet naar de Eilanden Am„ boina, Banda, noch Ternate, en ook niet naar, „ noch voorbij Malacca, dan met passen van de „ Maatschappij zouden mogen vaaren" (*a*).

Uit deze voorwaarden van vrede is genoeg af te neemen, dat de Maatschappij in den jaare 1645, offschoon bereids zeer magtig, echter den mataramschen Vorst niet gering achtte, en nog verre was van hem de wet voor te schrijven. Dertig jaaren bleef de Maatschappij in eene taamelijke rust, ten aanzien van dit gedeelte van Java, waar na zij gelegenheid kreeg, om 'er meerder voordeels en gezags te krijgen.

Zeker macassaarsch Prins, *Crain Montamarani* ge-

(*a*) Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*. D. IV. St. I. bl. 99.

genaamd, zeer misnoegd uit Macasſar gevlucht, had zich met een woesten hoop Macasſaaren op *Demon*, beoosten *Soerabaja*, neergezet: bij hem was ſtrax een groote toevloed van allerlei ſlag van volk aangekomen; dat zich op ſtruik- en zeerooven toegelegd hebbende, dezen oord van Java, zoo te water als te lande, zeer onveilig maakte. De Keizer geen kans ziende, om alleen zijn rijk van dat geſpuis te zuiveren, of uit krachte van het vredes-verbond meenende gerechtigd te zijn, om den beloofden bijſtand van de Maatſchappij te kunnen vraagen, zond een gezantſchap naar Batavia, om de hulp af te vorderen, welke ook terſtond toegeſtaan en verleend werd. Dezelve kwam den javaanſchen Vorſt zoo wel te ſtade, dat hij 'er niet alleen het verdrijven der Macasſaaren grootelijks aan te danken had; maar door dezelve ook gered werd uit een gevaarlijker oorlog, geſprooten uit den opſtand van een javaanſchen Prins, welke den krijg nu en dan gelukkig voerende, en aanhang winnende, den Keizer het meer dan eens vrij benaauwd maakte. Ook erkende de Keizer dezen dienst door verſcheiden voordeelen, der Maatſchappije, bij vernieuwing van het verbond van 1646, in den jaare 1681 toegeſtaan (*a*). Daar werd geſteld:

„ DAT de bataviſche landſcheiding, zoo als die „ bevoorens tot het midden van de rivier van Kara„ wang geweest, en gelijk die Anno 1652 met den „ Vorst door de Heer Rijklof van Goens in Mata„ ram vastgeſteld was, zoude blijven; en dat de „ Javaanen bewesten die rivier tot aan de Zuidzee „ zouden onderdaanen der Maatſchappij zijn.

„ ALLE gevluchte ſlaaven der Nederlanderen zou„ men, zoo menig men bekoomen kon, weder„ geven.

„ DE

(*a*) VALENTIJN l. c. D. I. St. 1. bl. 108 en volg.

„ De Maatschappij zoude overal in 's Keizers land „ tol-vrij zijn, en haar werd toegestaan, om in alle „ zijne havens, en binnens lands, daar 't haar ge- „ liefde, comptoiren en handel-plaatsen op te „ richten: tot Rembang, of elders, timmerwer- „ ven te hebben, zonder tot eenige lasten gehou- „ den te weezen, dan dat zij een spaanschen reaal „ eens aan 's Keizers bestierders zoude betaalen.

„ De kooplieden van de Maatschappij, van „ den Keizer eenige waaren, of die wederom iet „ van hen inkoopende, zouden 2 ten 100 van de- „ zelven betaalen.

„ De Keizer zoude jaarlijks 4000 lasten rijst „ op Batavia aan de Maatschappij tegen markts- „ gang leveren; doch zoo de onzen die met hunne „ eigen schepen kwamen afhaalen, dan zouden zij „ die tegen den prijs, zoo als zij ter plaatse der inlaa- „ ding was, mits dat men altijd nieuw graan leve- „ ren zou, betaalen.

„ De batavische inwoonders, en alle andere, op „ Java hier en daar woonende, onderdaanen der „ Maatschappije, derzelver zegel toonende, zou- „ den altijd voor alle anderen tegen den gemeenen „ prijs geholpen worden, mits van den tol der „ aangebragte en uitgaande goederen drie ten hon- „ derd, en van ieder Coijang rijst een spaanschen „ reaal betaalende.

„ De Keizer zou in zijn rijk geen Macassaaren, „ Maleiers of Mooren, eenigzins met de Macas- „ saaren verbonden (ten ware zoodaanige die passen „ der Maatschappije hadden, die echter in zijn land „ nergens mogten woonen) dulden.

„ Den onzen zou het vrij staan, hunne vijan- „ den in alle havenen aan te tasten, en de zijnen zou- „ den de onzen daar overal moeten helpen; gelijk „ mede, bij 't verlies van eenig schip, omtrent de

„ ſtranden van Java aan de onzen alle hulp zoude
„ moeten toegebragt worden.

„ Voor de kosten, nu een jaar lang reeds voor
„ hem gedaan, en nog verder zullende gedaan wor-
„ den, zou de Keizer twee honderd en vijftig
„ duizend ſpaanſche rijksdaalders in zuiver geld
„ betaalen, waar van hij in dit wester-ſaiſoen
„ 125000 rijksdaalders, en de andere helft in de jaa-
„ ren van 1678 en 1679, ieder jaar 62500 ſpaan-
„ ſche reaalen, voldoen zou; waar bij nog 3000 las-
„ ten rijst op Batavia in de jaaren van 1677,
„ 1678, 1679, elk jaar 1000 Coyang (of javaan-
„ ſche lasten) zoo men maar eenige noodige rust
„ daar toe bekomen konde, door den Keizer gele-
„ verd zouden worden.

„ Indien door het beleid der Nederlanderen
„ de zaaken met den vijand tot een redelijk verdrag
„ gebragt konden worden, zoude de Keizer zich aan
„ hunne uitſpraak daar omtrent volkomen gedraa-
„ gen, en die ook nakomen; dog indien de zaaken
„ van een langer duur, als tot de naastvolgende
„ maand Julij mogten zijn, zoo zou hij, buiten het
„ voorige beloofde geld, maandelijks, wegens de
„ legerlasten, en verdere onkosten, nog 20000
„ ſpaanſche rijksdaalders betaalen."

Dus ſprak het verbond; maar genooten wel-daaden, zelden lang in 't geheugen blijvende, werden de diensten, den Keizer door de Maatſchappij beweezen, ligt vergeeten; de voordeelen haar toegeſtaan beſnoeid en beknibbeld; van de ſchuld, der Maatſchappije wegens oorlogskosten ten achteren gebleeven, niets afgedaan. In die geſteldheid van zaaken ſtierf de Keizer in den jaare 1703, zijnen zoon, met goedkeuring der Grooten van 't rijk, tot opvolger genoemd hebbende. De Regeering van Batavia nochtans, den oom van den jon-

jongen Vorst als mededinger tot den troon ziende opkomen, en van beiden aangezogt om hunne waardigheid te erkennen, bepaalde haare verkiezing tot den oom. Om den jongen Vorst van den troon te ontzetten, en zijnen oom op denzelven te plaatsen, werd 'er een oorlog ondernomen, welke tot in den jaare 1713 duurde, en eindelijk het oostelijke gedeelte van Java volkomen onder bedwang der Maatschappije heeft doen bukken (*a*). Verscheiden onlusten, beroerten en andere veranderingen, sedert voorgevallen, hebben verder aanleiding gegeeven tot den staat van het tweeledig rijk, in het welk thans het rijk van Java verdeeld is, en tot de oppermagt, welke de Maatschappij daar onder verschillende benaamingen oeffent.

Even zoo als het met het oostelijk gedeelte van Java uitliep, ging het ook met het westelijke. De Maatschappij had meer dan eenmaal de wapenen tegen den Koning van Bantam moeten opvatten: de oorlog in de jaaren 1657, 1658 en 1659, tegen dien Vorst gevoerd, was gelukkig uitgevallen, en met eenen vrede, voordeelig voor de Maatschappij, geëindigd. Echter bleeven de Bantammers altijd hunnen ouden wrok houden; en hielden niet op van vijandelijkheden, daar zij 'er slechts kans toe zagen, te pleegen. Zij hadden de muitelingen, tegen den Keizer van Java opgestaan, ondersteund; doch ofschoon met die muitelingen en de vijanden van den Keizer een zelfde noodlot geleeden hebbende, liet de Bantammer Vorst echter niet na de onzen zoo veel mogelijk te kwellen, en moeielijkheden te veroorzaaken, tot dat hij den troon aan zijnen zoon afstond; en dus van zijne heerschappij afzag.

Toen

(*a*) Valentijn l. c. D. I. St. 1. bl. 212.

Toen kregen de zaaken eene andere gedaante. De jonge Vorst betoonde vreedzaamer gevoelens; zond gezanten naar Batavia, om de oude verdragen te vernieuwen; en daar werd ook een verbond gesloten tusschen hem en de Maatschappij. Kort daar op door zijnen vader aangevallen, die hem wederom van den troon wilde ontzetten, werd hij door de Maatschappij bijgestaan, terwijl andere Europeaanen zijnen vader hulp toebragten. De zege op zijnen vader (die in den jaare 1695 te Batavia stierf) behaald hebbende, en dus in zijne heerschappij door de wapenen van de Maatschappij gestijfd en gesterkt zijnde, beloonde hij dit, in den jaare 1684, met verscheiden voordeelen, der Maatschappije omtrent den koophandel toegestaan (*a*); over welken de Engelschen zich zeer gebelgd getoond hebben.

Behalven den aanwas van magt en gezag, welken de Maatschappij, door die overwinningen, sedert den vrede van Munster, verkreegen had, en welke haaren koophandel niet weinig deden aangroeien, behaalde zij nog andere voordeelen. *Mandarasjah* Koning van Ternate door eenige Grooten van zijn rijk, in den jaare 1651, van den troon ontzet zijnde, en zijne toevlucht tot de onzen genomen hebbende, werd in den jaare 1656 (*b*) in zijn rijk volkomen hersteld. Deze Vorst erkende in verscheiden opzigten den dienst hem gedaan. Hij schonk in den jaare 1650 der Maatschappije, onder anderen, alle de Christen dorpen onderhoorig aan de heidenen (*c*). Deze in den jaare 1675 overleeden zijnde, kreeg de Maatschappij nieuw werk. Zijn

(*a*) Valentijn l. c. D. IV. St. I. bl. 226. Sylvius *vervolg op Aitzema* B. XX. bl. 262. B. XXI. bl. 33.
(*b*) Valentijn l. c. D. I. bl. 285 en volg.
(*c*) Ib. D. II. bl. 263.

Zijn zoon, Koning Amſterdam genaamd (*a*), wreed, bloeddorstig van aart, nam het opzet om zich van alle de Nederlanders te ontdoen; en bereidde tot het uitvoeren van die euveldaad een gastmaal. Doch het ſnood voorneemen, uitgelekt zijnde, zoo als men zich ter tafel ſtond te begeeven, werd door den hollandſchen Gezaghebber van dien oord voorzigtelijk gekeerd. Hier uit ontſtond een nieuwe krijg tegen de Ternataanen; welke overwonnen werden. Koning Amſterdam moest zich met zijne Gemalinne naar Batavia begeeven, om zich nevens eenige andere mindere Vorsten, Prinſen, en Grooten aldaar te verootmoedigen (*b*). Hij vertrok in den jaare 1681, en werd vier jaaren daar na in zijn rijk herſteld (*c*); op zekere voorwaarden, waar door dit rijk zoodaanig onder het gezag der Maatſchappije verviel, dat de volgende Vorsten zich zelven als van haar afhangelijk aanzagen (*d*).

Ook vervielen de Amboineezen omtrent op dezelfde wijze onder de heerſchappij der Maatſchappije. „In den jaare 1650 bekenden, beleeden en verklaarden die van Rarakit door hunne Gemachtigden, om rechtvaerdige redenen door den Staet van de Compagnie beſtreden, en overwonnen, mitsgaders in gevolge door het recht van den oorlog geworden te zijn rechte vaſallen, ende Onderdanen van haer Ed. Staet, daer voor op de onderdaanigſte bede, benevens anderen haere ſubjecten, door den Heer Gouverneur mede gunſtelijk aangenomen zijn." (*e*) De Volkeren van Goram erkenden „door 't recht des oorlogs onder-

(*a*) VALENTIJN l. c. D. I. bl. 333.
(*b*) Ibid. bl. 348. (*c*) l. c. 353. (*d*) l. c. bl. 360 en volg. (*e*) Ibid. 163.

„ derdaanen van den Nederlandschen Staat geworden te zijn; met belofte van met gene natien, wie 't ook zoude mogen weezen, voornaamlijk Europiaanse, eenige contracten, of verbonden als zijnde door deeze daar van versteeken, te maaken, maar iemand derzelven bij hunne stranden ten dien einde verschijnende, tot de Gouverneur in Amboina te wijzen" (*a*).

Anderen verklaarden, (1653) „ bij monde van Gemachtigden, zedert den schelmsen afval van den verraader *Madjira*, met de zijnen deszelfs zijde, als niet beter kennende, gehouden te hebben; maar, bij verschijninge van eenige der *Nederlandsche* magt omtrent haare negarijen, verkoren te zijn, om zich neffens andere onderdaanen van haar Ed. Staat, volkomen met bede van vergiffenisse te onderwerpen" (*b*).

Anderen in den jaare 1658 „ verklaarden, zwoeren, en beleden geenen Koninck, Prins, ofte Staat subject te zijn, als eenelijk den Staat van de generaale Nederlandsche Compagnie . . . . . . bekennende dat haar Ed. de volkomen superioriteit ende eigendom over hunne landen ende volkeren uit het recht van oorlog is competeerende" (*c*).

Anderen (1661) „ baden ootmoedelijk om vergiffenis van 't geen zij in den vorigen oorlog bekenden tegens de E. Compagnie gedaan te hebben. —— Waarop de Heer Gouverneur, om verdere bloedstortinge te mijden, haar al te zaamen nevens haare onderhooringen pardon-

„ neerd.

(*a*) Valentijn l. c. D. II. bl. 167. Bijlaage F.
(*b*) Ibid. bl. 191. Bijlaage G.
(*c*) Valentijn l. c. bl. 207.

„ neerd. —— Mits zullen zij *Orankajen*, ende „ haar Onderhoorigen, voortaan de E. Compagnie „ als haren Souverainen Heer erkennen ende ge- „ hoorzaamen, gelijk de Ingezeetenen van *Leijti-* „ *mor*, *Hitoe*, ende Uliasfers" (*a*). Die van Hitoe, met welken de Maatſchappij geduurig in moeije-lijkheid was geweeſt, hadden kort te vooren, naamlijk in den jaare 1751, der Compagnie hunne trouw bezwooren door eenen nieuwen eed.

De Maatſchappij, haare heerſchappij en gezag in ſommige deelen van Oost-Indiën tot zulken hoogen trap voerende, verzuimde niet om te gelijk poogingen ter bevorderinge van haaren koophandel in andere deelen van die gewesten aan te wenden; die, hoe zeer niet met gelijken luister gepaard gaande, echter merkelijk dienden om de vaart, den handel en 't vermogen der Maatſchappije te ſtijven.

Wij hebben te voren gezien (*b*), dat de Ingezeetenen van deezen Staat al vroeg, bij den aanvang hunner tochten, zich begaven op de kusten van *Choromandel*, *Bengale*, en andere gewesten of landſtreeken van den Indoſtan. Vrijheid gekreegen hebbende om 'er koophandel te drijven, logies op te ſlaan, en verblijfplaatſen aan te leggen, ſtrekte dit gedeelte van hunnen handel merkelijk tot vergrooting van hunnen algemeene vaart en koophandel: de eerſte beginſels namen wel op. In Bengalen had de Maatſchappij verſcheide comptoiren aangelegd, waar van de twee hoofd-comptoiren te *Hoegli* en te *Casſimabazar*, de mindere te *Decca*, *Patenu*, *Malda*, *Canacoel*, *Ceirpoer*, *Sjappera*, *Ragiamahul*, *Bellaſoor*, en *Pepeli* op de kust van *Orixa*

(*a*) Valentijn l. c. D. II. bl. 217. Bijlaage II.
(*b*) Zie D. I. bl. 284.

Orixa gesteld waren (*a*). Aan deze comptoiren werden, onder het oppergezag van een hollandsch Opperhoofd, de zaaken der Maatschappije op de kust van Koromandel toevertrouwd. De eerste derzelven schijnt te *Mazulipatam* aangelegd geweest te zijn; eene plaats, welke voor de voornaamste der handelplaatsen op die kust gehouden werd (*b*). Om 'er te konnen blijven en handelen, moesten de onzen in den beginne 140,000, naderhand 25000 guldens aan pagt en tol betaalen. Verders schijnen onze Landgenooten al bij hunne eerste tochten mede eene logie te *Paticol*, achtien mijlen van Mazulipatam, gekreegen en in pacht, voor vijf duizend guldens jaarlijks, bezeeten te hebben, hun, met en beneevens een andere logie, in den jaare 1676 door den indiaanschen Vorst in eigendom geschonken (*c*). *Daarzom*, een andere logie, twaalf mijlen van *Paticol* geleegen, voorheen aanzienlijk, nu vervallen, schijnt mede al bij de eerste tochten aangelegd geweest te zijn (*d*). Nog hadden de onzen al vrij vroeg een verblijfplaats te *Bimilipatam* opgeslaagen, 't welk, niet verre van strand zijnde, zeer geschikt was geoordeeld om tot een spijskamer voor onze bezittingen in Ceilon te konnen dienen (*e*). Eene andere logie bereids in den jaare 1615. bij of aan de Stad *Paliacatta* opgeslaagen, werd naderhand in een kasteel veranderd. De Maatschappij maakte van die plaats haar hoofdcomptoir, zoo wel voor Choromandel, als voor Bengale, verkreeg 'er den eigendom van verscheiden dor-

(*a*) VALENTIJN l. c. D. V. St. I. Pl. 172.
(*b*) VALENTIJN *Oud en Nieuw Oost-Indië* D. V. St. I. bl. 25 en volg. 50 en volg.
(*c*) Ib. bl. 37. (*d*) Ib. 40 en volg. (*e*) Ib. bl. 42.

dorpen en landstreeken, en het voorrecht om alleen te moogen munten (*a*).

In laatere tijden werden verscheiden andere bezittingen door de Maatschappij aangelegd, ter uitbreidinge en bevorderinge van haare zaaken aldaar; als *Tegenapatam* in den jaare 1650; en *Sedrangapatam* (*b*) in den jaare 1654. Vier jaaren laater veroverden zij op de Portugeezen *Nagapatam* (*c*). De Land-Heer deed verscheiden aanvallen, om die plaats der Maatschappije te ontweldigen, doch vruchteloos. Zij strekten alleen om den indiaanschen Vorst te overtuigen, dat het al vrij wat in had de Maatschappij met de wapenen aan te tasten. Nagapatam werd in den jaare 1680 tot de hoofdplaats van de bezittingen der Maatschappije, op de kust van Choromandel, gemaakt. Ook werd 'er, in het jaar 1661, eene logie te *Golconda* aangelegd; die sedert den jaare 1664 tot 1684 menigmaal is vertimmerd; gelijk mede in het jaar 1674 te *Nagelwanze*, naderhand merkelijk vergroot en verbeterd (*d*).

Met den Koning van Golconda was in den jaare 1614 eene overeenkomst (het eerste, zoo men meent, van de Verbonden met de Vorsten van dat Rijk) gesloten. Bij die overeenkomst had de Nederlandsche Maatschappij verkreegen, dat de onzen 's jaars zijner Majesteit, in plaats van vier ten honderd aan tol, 25000 guldens zoude betaalen. Sedert dien tijd dreef de Maatschappij eenen goeden handel in dat rijk (*e*), dien zij van tijd tot tijd uitbreidde. In den jaare 1649 werden 'er van Batavia eenige Gezanten aan den Koning van Golconda gezon-

(*a*) Ibid. bl. 14.
(*b*) Valentijn l. c. D. V. St. I. bl. 13.
(*c*) Ib. bl. 3. (*d*) Ib. bl. 29 (*e*) bl. 61.

zonden, om te beproeven of 'er kans zoude zijn, om aldaar een vertier van ſpecerijen aan te leggen: doch deze bezending liep vruchteloos af. Twee jaaren daar na, werd het gezantſchap herhaald en viel toen beter uit (*a*). De handel op Golconda werd gaande gehouden met van tijd tot tijd een Bedienden der Maatſchappije op die plaats te zenden, tot dat 'er in den jaare 1661. het comptoir werd aangelegd. Offchoon nu de Maatſchappij in het bevorderen en uitbreiden van den koophandel veele hindernisſen ontmoette, en door de landzaaten op verſchillende wijze belemmerd en gekweld wierd, zond zij echter, (door alle de hinderpaalen, welke haar in den weg gelegd wierden, niet afgeſchrikt) wederom, in den jaare 1671, een Gezantſchap aan den Vorst van Golconda, hoofdzaakelijk om te verzoeken,

1. Tolvrijheid overal, gelijk de Engelſchen op de kust genooten.
2. De verpachting van 't dorp Palicol voor altijd, tegen 8000 guldens 's jaars, op zijn hoogst.
3. Vergoeding van eenige lasten rijst, en ontſlag van den tol te Bimilipatam, alwaar dezelven den Bedienden der Maatſchappije ontnomen waren.
4. Verlof, om de goederen op eigen handſchriften en paspoorten te mogen vervoeren.

Zij ſlaagde niet. De Koning van Golconda kort daar na overleeden zijnde, moest de Maatſchappij zich het mislukken van dit gezantſchap en het verlies van een vruchteloos geſchenk getroosten.

Weinige jaaren laater nochtans kreegen de onzen gunstiger gelegenheid tot het bereiken van hunne oogmerken. De la Haye, een franſche bevelhebber, van Ceilon op de kust van Choromandel over-

(*a*) Valentijn l. c. D. V. St. I. bl. 62 en volg.

overgestoken, nam daar met geweld bezitting van St. Thomé, eene stad op die kust gelegen, door de Portugeezen eerst aangelegd, toen van de landzaaten bezeeten. Straks werd die stad door de Mooren met bijstand van de onzen belegerd; en de fransche Bevelhebber gedwongen die over te geeven. De Vorst, in dat zelfde jaar aan 't hollandsch Comptoir op *Mazulipatam* aangekomen, en aldaar door de onzen koninglijk onthaald, schonk der Maatschappye toen deze gunsten en voordeelen (*a*):

1. Hij schold der Maatschappije de jaarlijksche pacht van 25000 guldens eens vooral kwijt.
2. Hij schonk haar den tol van Sadraspatam, bedraagende 4000 guldens jaarlijks.
3. Hij ontsloeg haar van de pacht van Paticol, die jaarlijks 5000 guldens beliep.
4. Gelijk ook van die van Bimilipatam, jaarlijks 5000 guldens bedraagende.
5. Hij stond toe, dat de onzen aan de ossendrijvers, die de koopmanschappen naar Golconda opvoerden, voortaan maar half zoo veel, als bevoorens, betaalen zouden.

Hij stond ook aan de waschers verscheiden vrijheden toe, om voortaan van de knevelaarijen der Hawaldaars en andere Grooten bevrijd te zijn.

Van alle deze gunsten heeft de Maatschappij acht jaaren lang het genot gehad; en zoude vermoedelijk in het zelve gebleeven zijn, was de Vorst, in den jaare 1687, door den Grooten Mogol niet overwonnen en van zijn rijk beroofd geworden.

Behalven alle die blijken van gedienstigheid en erkentenis voor de Maatschappij, had de Koning van Golconda nog bijzondere aan haare Bedienden gegeeven. Hij had aan de Heeren Caulier en Hart-

(*a*) Valentijn l. c. D. V. bl. 64 en volg.

Hartſing, en de Raadsperſoonen aldaar, gouden of zilveren eeren - klederen, en heerlijk getuigde paarden, naar ieders rang medebragt, geſchonken; alle de hollandſche Juffers, 't zij getrouwde of ongetrouwde, zeer heerlijk begiftigd, in zoo verre, dat de minſte van haar de waardije van 30 dukaaten kreeg (*a*).

EVEN als met den koophandel op Golconda, ging het ook met dien, welken de Maatſchappij in 't rijk van Viſiapour had aangelegd. De onzen hadden 'er dien al begonnen, ten tijde van hunne eerſte tochten; waren gunstig ontvangen; ook wel geſlaagd; niettegenſtaande zij 'er niet ongemoeid en onbelemmerd bleeven (*b*); doch Eurangzeeb, het rijk van Goa en Viſiapour, in den jaare 1653, veroverd hebbende, verloor de Maatſchappij hier door de voordeelen, welke haar van de Vorsten dier twee rijken te vooren waren toegeſtaan; ten minste werd zij in de noodzaakelijkheid gebragt, om die op nieuw te verzoeken en te verkrijgen. De moeielijkheden, welke haar zedert dien tijd aangedaan werden, gingen zelfs zoo verre, dat zij, eenige jaaren achter een, haar comptoir te Suratte opbrak (*c*). Zij heeft 'er het zelve naderhand weder opgericht (*d*), en bezit het als nog; nevens andere vreemde volken, haaren handel, doch niet in den voorigen bloeienden ſtaat, door Bedienden laatende waarneemen.

DE Groote Mogol alle de mindere Vorsten van dien oord voor zijne magt hebbende doen bukken, en hunne rijken aan het zijne onderworpen, moes-

(*a*) VALENTIJN *Oud en Nieuw Oost-Indien* D. V. St. I. bl. 65.

(*b*) Ib. D. IV. St. II. bl. 235 en volg. 243. (*c*) Ib. bl. 269 en volg. (*d*) Ib. bl. 271.

moesten natuurlijk de gevolgen van zulk eene wenteling eene merkelijke verandering in den ſtaat der zaaken van de Maatſchappije in die landen te wege brengen. Ook vervielen alle verkreegen voordeelen en gunsten te gelijk met den val der geenen, van wien men dezelven ontvangen had.

Sjah Aalem Bhadur, na Tamerlan, op den troon van Indostan in den jaare 1707 geklommen zijnde, werd aan hem, in den jaare 1710, door de Regeering van Batavia een plechtig gezantſchap afgezonden, het welk door den Keizer met eere werd ontvangen: doch de Vorst in den jaare 1712 overleeden zijnde, verdween de hoop, welke men van zijne betoonde genegenheid voor de Maatſchappij had opgevat. Zijne zoonen de wapenen tegen elkanderen, om 't bezit van den troon, opgevat hebbende, liepen de zaaken der Maatſchappij meerder achterwaarts dan voorwaarts (*a*). Zij ſcheenen eenig herſtel te belooven, toen de oudſte zoon Moſoddien op den troon was geraakt; doch de blijde hoop verdween wederom met den dood van den jongen Vorst, welken door Farochsjeer opgevolgd werd (*b*); de kosten van het Gezantſchap werden op dertienhonderd en dertig duizend guldens begroot (*c*). De nieuwe Keizer overleefde zijne verhooging mede niet lang: ſtierf in 't jaar 1713, en werd vervangen door een jongen Prins, twaalf jaaren oud.

Van dien tijd af heeft de Maatſchappij nimmer haaren voorigen ſtaat in die Gewesten konnen herkrijgen. Zij heeft 'er voor de Engelſchen, die vroeger dan zij aldaar eene vaart en handel hadden aangelegd, moeten wijken, offchoon zij 'er een aan-

(*a*) Valentijn l. c. D. IV. St. II. bl. 280 en volg.
(*b*) Ib. bl. 303. (*c*) Ib. 302.

aanzienlijken koophandel en eene vrij groote magt behouden heeft ; zelfs zich eenigen tijd zoo magtig bevonden heeft, dat zij het tegen de Engelschen zoude hebben kunnen ophaalen, indien zij de vermogens, welken zij had, had willen gebruiken (*a*). De Engelschen hebben 'er bij vervlog van tijd zoodaanig de overhand gekreegen, dat zij even zoo over den troon van den Grooten Mogol beschikken, als de hollandsche Maatschappij over die der indiaansche Vorsten doet. Wat invloed dit op de zaaken der Maatschappye hebbe is ligt op te maaken. De oorlogen, welken bij herhaaling tusschen de Engelschen en de Franschen ontstaan, en van welken de vlaagen spoedig naar Indië overdrijven, verschaffen 'er ook bij aanhoudenheid aanleiding tot onrustigheden, onvriendelijkheden, belemmeringen, stremmingen, en zelfs tot daadelijkheden en vijandelijkheden, niet alleen aan de zijde der Engelschen, maar ook van den kant der Franschen; welke beiden natien even gereed zijn, om de zoogenaamde *raison de guerre* en *droit de bienseance*, tegens ons te gebruiken; waar toe, zoo van de eene als andere zijde, ligt een voorwendsel te vinden is (*b*).

De geschillen, tusschen de engelsche en hollandsche Maatschappijen in den jaare 1756 gereezen, draagen 'er blijken van, zoo wel als van de ontzachgelijke magt tot welke de engelsche Maatschappij aldaar geklommen is, en die geschaapen staat het vermogen der onzen in Oost-Indië te zullen evenaaren, zoo niet overtreffen. Althans de invloed der Engelschen op het rijk van den Grooten

(*a*) *Bericht van Bewindhebberen der O. I. C. wegens de vijandelijkheden in Bengale gepleegd. Nederl. Jaarb.* 1761, bl. 175 en volg.

(*b*) Ibid. bl. 146.

ten Mogol, van wien de *Nababs* of andere Vorsten tegenwoordig als Leenmannen afhangen, heeft den onzen merkelijk doen daalen, en daar door ook de voordeelen en winsten verminderd, welke de onzen in dat uitgestrekt rijksgebied plagten te genieten. De Engelschen hebben 'er den handel van salpeter geheel aan zich getrokken, even gelijk de onzen, veele jaaren vroeger te Bantam, dien van peper hadden weeten in handen te krijgen (*a*). Zij hebben 'er zich meester gemaakt van den inkoop der Lijnwaaten (*b*). Eindelijk, hoe zeer de geschillen tusschen de nederlandsche Oost-Indische Maatschappij en de engelsche eenigzins gestild zijn, is 'er de groote invloed der Engelschen op den handel in het rijk van den Grooten Mogol niet door verzwakt (*c*). En hoe gewigtig de handel op Choromandel eertijds voor de onzen is geweest, kan men eenigzins opmaaken uit de raporten, van tijd tot tijd aan hunne Hoog Mogendheden over den staat der Maatschappije in *Indië* gedaan (*d*).

De handel, door de onzen in het rijk van Pegu en Siam aangelegd, en die in zijnen aanvang aan verscheiden moeijelijkheden en laagheden onderhevig was geweest, raakte ook na den munsterschen vrede op een beteren voet. Op Arracan had men in 't jaar 1640 beginnen te vaaren (*e*). Den Vorst moesten de geschenken gebragt worden door Gezanten, die, wanneer zij ter gehoor toegelaaten werden, hunne schoenen moesten uittrekken alvoorens

(*a*) *Bericht van Directeuren*, enz. bl. 217. *Ned. Jaarboek* 1761. bl. 1196.

(*b*) Ibid.

(*c*) *Considerations on India Affairs*, *by* WILLIAM BOLTZ. *A View of the rise, progress, and present State of the English Government in Bengall*, *bij* HARRY VERELST.

(*d*) VALENTIJN D. V. St. I. bl. 143. Bijlaagen D. I. en 2 II.

rens in de gehoor-zaal te treeden, nederbukken, en met het aangezigt ter aarde en met gevouwen handen voor 't voorhoofd, eene zeer slaafsche eerbiedigheid aan den Vorst betoonen. Zij mogten niet opzien, en hunne hoofden werden gestadig door twee kamerlingen ter aarde nedergedrukt. Vreemde houding voor luiden, die elders Koningen van en op den troon zetteden; de Vorsten ter verootmoediging opontbooden; en in verscheiden rijken de wet stelden!

De Regeering van Batavia, een en andermaal genoodzaakt om 't comptoir te Arracan te laaten ligten, bragt het in 't jaar 1653 evenwel zoo verre, dat 'er met den Koning een nieuw verbond wierd gesloten; waar van de voorwaarden deze waren:

„ I. Dat men alle voorige geschillen vergee- „ ten zou.

„ II. Dat zijne Onderdaanen de zeven Nederlan- „ ders, die omtrent Hoogli onvoorziens overrom- „ peld waren, en ook de sloep naar Arracan gevoerd „ hadden, weder aan ons overleveren zouden.

„ III. Dat zij de nederlandsche sloepen en vaar- „ tuigen ongemoeid laaten zouden, en dat de Koning „ zulks aan zijn vloot en galiasfen belasten zou.

„ IV. Dat men de nederlandsche schepen ten „ eerste van ervaaren lootsen voorzien, en die vei- „ lig met hunne galiasfen binnen brengen zou.

„ V. Dat de brieven van de Regeering te Bata- „ via aan zijne Majesteit ten eerste zouden worden „ overgeleverd, en niet in de logie, gelijk wel be- „ voorens, eenige weeken bewaard worden.

„ VI. Dat men aan den Kapitein of Opperhoofd „ der Nederlanderen, iets voor te draagen hebben- „ de, altijd gehoor verleenen zoude.

„ VII. Dat de Nederlanders overal in zijn „ Majesteits Landen, zoo van Arracan, als van

„ Bengale, vrij en vrank zouden mogen handelen, „ zonder dat zij eenige verspieders, of schild-wachten „ omtrent hunne logie zouden behoeven te „ gedoogen.

„ VIII. Dat zij ook met zoodaanige lieden, „ als hun goed dunken zoude, 't zij hooge 't zij „ laage, zonder hun iets op te dringen, zouden „ mogen handelen.

„ IX. Dat zij geene tollen betaalen, en van „ alle verdere lasten van raderijen, sionkans, enz. „ vrij zouden zijn, zonder iets van in- of uitgaande „ waaren te geeven.

„ X. Dat de Nederlanders hunne schepen naar „ hun welgevallen zouden mogen lossen en laaden, „ zonder eenige bezoekers of oppassers te gedoogen.

„ XI. Dat hun geld, volgens de waardije, in „ wissel, of in goederen, zonder daar op te verliezen, „ zoude aangenomen worden.

„ XII. Dat men hun een ruime en welgelegen „ plaats tot eene logie, pakhuizen en slaaven-huis, „ zonder gevaar van brand onderworpen te zijn, „ bestellen zoude.

„ XIII. Dat zij, bij 't verleenen van gehoor „ bij zijne Majesteit, aan de Opperhoofden, altijd „ hun eigen tolk dicht bij hen zouden hebben.

„ XIV. Dat zij, bij verschijning voor den Koning „ wel de behoorlijke eerbiedigheid, volgens „ gewoonte, doen, maar niet tot walging en spot „ door den Coetewaal en anderen tot voor den „ troon getrokken en gesleept zouden worden.

„ XV. Dat de Koning, tot vastigheid van „ den vrijen en zekeren handel in Arracan, en „ Bengale, vaste Firmans aan hun verleenen, en „ die ten eersten bij trommelslag zijn gantsche Rijk „ door zoude laaten afkondigen.

„ XVI. Dat ook de Koning aan de Nederlan-
„ ders ter hand zoude ſtellen alle de kinderen, die
„ door dezelve zouden worden aangeweezen, en
„ die bevoorens door neerlandsch volk bij inland-
„ ſche vrouwen geteeld waren, als daar waren, het
„ kind van Adriaan van der Stel, het kind van
„ Bastiaan Jacobsſoon, twee dochters van Jan
„ den Engelsman, en eene dochter van Klaas Her-
„ mansſoon Bisſchop. En was dit aldus getekend
„ in 't Paleis der Koninglijke ſtad Arracan den
„ twee en twintigsten van lente-maand 1653."

Van dien tijd af tot in den jaare 1683 is 'er, doch in de laatſte jaaren niet dan met veel moeielijkheid, handel gedreeven; hebbende de Maatſchappy eindelijk van dien handel af gezien, en 't comptoir opgebrooken (*a*).

Kort verſlag doende van den eerſten aanleg van den koophandel der Maatſchappye in Oost-Indië, hebbenwe ook geſproken van dien, welke door haar op Japan was aangevangen. Alles ſcheen eenen goeden uitſlag te belooven, en de onzen zouden gewisſelijk in dat rijk eenen allervoordeeligſten handel hebben kunnen vestigen, waren de gemoederen der inlanderen altijd even gunstig gebleeven, en de onzen nevens de Portugeezen bij hen niet in haat geraakt. De Japoneezen beſpeurd hebbende, hoe de godsdienst bij de Portugeezen gebruikt wierd, om invloed op het verſtand en op de begrippen der gemeente te krijgen, en haar daar door ongevoelig van den godsdienst des lands af te leiden; daar bij doorzigtig genoeg, om te beſeffen dat eene overheerſching over het geloof en de zielen der menſchen, ligt den weg kan baanen, om tot eene overheerſching van eenen anderen aart te geraa-

(*a*) Valentijn l. c. D. V. St. I. bl. 145.

zaaken, vonden, om dit te verhoeden, raadzaamer, den toegang tot het rijk voor die vreemdelingen te sluiten, dan gevaar te loopen van door dezelven overmeesterd en onder een vreemd juk gebragt te worden. (*a*) Dit, en mogelijk eenige ongeregeldheden van de bedienden der Maatschappije, zijn waarschijnelijk de oorzaaken, dat de Maatschappij niet dan met zeer veel moeite verlof heeft kunnen verkrijgen en behouden, om den koophandel in Japan te drijven; welk verlof aan zoo veele moeijelijkheden en onaangenaamheden is onderworpen, dat de Maatschappij, die op zoo menigte van plaatsen in Oost-Indië in het grootste aanzien en ontzag stond, van Japan afgezien zoude hebben, had het voordeel van den koophandel de smaadelijke vernedering, om die te erlangen, niet verre overtroffen (*b*).

Het was in den jaare 1641, dat de onzen de verbittering der Japoneezen het meeste gevoelden. In dat jaar werd de Maatschappij verplicht haaren zetel van Firando naar Nangasacki op te breeken en naar 't eiland Desima te verhuizen. In die bekrompene gesteldheid werd de koophandel der Maatschappije toegelaaten: langzaamerhand op een gunstiger voet gesteld, werd dezelve wederom bezwaard. Volgens het bericht van Sterthemius, in den jaare 1652, aan de kamer van Zeventienen overgegeeven, konden 'er de zaaken niet erger loopen dan zij toen liepen; daar Sterthemius te gelijk erkende, dat Japan de sterkste zenuwe van 's Compagnies inlandschen handel, en van de indische winsten was. Dezelve stond in de

(*a*) Valentijn *Oud en Nieuw Oost-Indiën* D. V. St. 1. bl. 24 en 77. en volg. 99 en 101 104. (*b*) Ibid. bladz. 35 en volg.

de jaaren 1665 en 1666 wederom een onweersvlaag uit (*a*). Op nieuw opgebeurd, werd dezelve, in den jaare 1672, door eene zoogenaamde taxatie-lijst gedrukt; waarop naderhand nog, in den jaare 1685, is gevolgd eene nieuwe bepaaling van 't geen (*b*) de onzen zouden mogen inbrengen en verkoopen. Volgens eenige *Confideratien*, bevattende den ftaat van 's Compagnies handel in Japan, in den jaare 1707, door de Opperhoofden en Raad in Japan aan de Regeering te Batavia overgegeeven, was 'er de koophandel der Maatfchappije zoodaanig belemmerd en beperkt, dat, *zoo 't met de negotie nog erger gaan wilde, als 't God dank dit jaar nog gedaan heeft, het dan best was Japan te verlaaten* (*c*). Tot dit befluit fchijnt de Maatfchappij niet te hebben kunnen overgaan, en het verbeteren van haaren handel op dat rijk liever van den tijd te hebben willen afwachten.

Weinig beter is het der Maatfchappije gegaan, ten aanzien van haaren koophandel op China, die dan wat meer, dan wat minder voordeelig liep, naar maate dat men aan 't hof in een goeden of kwaaden luim was. Veel werks had de Maatfchappij, om iets in China te beginnen: wij hebben 'er te vooren van gefproken. Op last van de Heeren Zeventienen vertrok 'er op den 14 Junij 1655. van Batavia naar China een gezantfchap, heerlijke gefchenken voor den Keizer medevoerende. Verachtelijk ontvangen en bejegend, verlieten de onzen dit Eiland in 1657., en kwamen onverrichter zaake te rug. Men rekende een verlies van *f* 55552 - 16 - 9 aan gefchenken, en *f* 43278-

(*a*) Valentijn l. c. bl. 55. (*b*) Ib. bladz. 127.
(*c*) Ib. bladz. 129.

f 43278 - 8 - 5 aan reiskosten (*a*). Evenwel moet de reis niet geheel vruchteloos zijn uitgevallen, alzoo 'er in den jaare 1657. tijding in 't vaderland kwam, dat 'er voor twee en dertig tonnen gouds op verſchillende plaatſen van China was verhandeld (*b*). In den jaare 1662. werd 'er eene vloot van twaalf, en in het volgende jaar eene van zestien ſchepen afgezonden. Doch de onzen konden hun oogmerk niet bereiken: de Chineezen zich naderhand op de vaart naar Batavia toegelegd, en hier door gelegenheid tot vertier van wederzijdſche waaren gegeeven hebbende, heeft de Maatſchappij van alle verdere poogingen voor een tijd afgezien. Naderhand vrijheid gekreegen hebbende, om 'er, als andere europeïſche volken, handel te komen drijven, heeft zij 'er zich ſterk op toegelegd; zoo dat 'er nu jaarlijks ſchepen van Batavia naar China tot dat einde gezonden worden (*c*).

De handel op Tonkin, in den jaare 1637. ondernomen, was wel geſlaagd, aanzienelijk geworden en gelukkig gedreeven: doch in den jaare 1700. heeft de Maatſchappij haar comptoir aldaar moeten opbreeken, en van dien handel afzien; gelijk mede geſchied is met den handel op Cambodia (*d*).

Opschoon het nu onzer Nederlandſche Maatſchappije wel niet overal, ſedert den munſterſchen vrede, voorſpoedig liep; won zij echter zulke voordee-

(*a*) Ibid. l. c. D. IV. St. II. bl. *Beſchrijving van China* bl. 8. en volg.

(*b*) *Hollandſche Mercurius* 1657. bl. 80.

(*c*) *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* D. 1. bl. 506.

(*d*) Valentijn *Oud- en Nieu-Oost-Indien, Beſchrijving van Tonkin* D. III. Stuk II. blz. 38 en 39.

deelen, dat zij bestendig rijker en machtiger wierd. Onder de aanwinningen, zedert dien tijd, door de Maatschappij gedaan, is het bezetten van de *Kaap de Goede Hoop* zekerlijk niet eene van de minsten. Deze Kaap, eerst door de Portugeezen, vervolgens door de Engelschen, en ook door ons, als mede door de Franschen, naar Indië omgevaaren, was zoodaanig buiten aanmerking gebleeven, dat niemand der Europeaanen bedagt was geworden, om zich dezelve toe te eigenen, of 'er zelfs eene vaste zitplaats aan te leggen. Eindelijk viel de Heelmeester Johan Antoni van Riebeeck, in den jaare 1648. uit Indië naar 't vaderland te rug komende, op de gedachten, dat die oord tot eene plaats van rust en verfrissching voor de schepen, vaarende en komende van en naar Oost-Indië, zoude kunnen dienen. De Maatschappij vond de gedachten goed, nam bezit van 't land, en zond 'er in 't jaar 1651. vier schepen heen. Riebeeck werd 'er, als Kommandeur in dienst van de Maatschappij, en als oppergebieder van de Kaap de goede Hoop, aangesteld (*a*). Ieder weet, hoe aanzienelijk deze volkplanting is geworden. en men kan 'er de *nieuwe algemeene Beschrijving van de Kaap de goede Hoop*, onlangs uitgekomen, over naleezen.

Van alle de overwinningen nochtans, in Oost-Indië door de Maatschappij zedert den vrede met Spanje behaald, mag men die, welken haar in Ceilon te beurt vielen, in veele opzigten voor de voornaamsten houden (*b*).

De vijandelijkheden, aldaar tusschen de onzen en de Portugeezen hervat, waren van dat gevolg, dat

(*a*) Valentijn *Oud en Nieuw Oost-Indien* D.V. St.II. *Beschr. van de Kaap*, bl. 124.

(*b*) Ibid. D.V. St.I. *Bijzondere zaaken van Ceylon* bl. 141. en volg.

dat de Portugeezen, overal te kort schietende, de eene plaats na de andere moesten ruimen, en eindelijk van hun gezag in dat Eiland afzien. *Caliture* werd hun in 't jaar 1655. afhandig gemaakt. Vervolgens *Colombo* in 't jaar 1656. Daarna maakten de Hollanders zich meester van het Eiland *Manar*, en voorts van de sterkte *Jafanapatam*. Ook bezetteden zij (ten einde het overschot der Portugeezen hun geen hinder mogt doen) *Negapatan*, *Ganor*, *Cochin*; andere plaatsen als *Meliapou*, *Cranganor*, *Coulaon*, *Cananor*, aan eenige inlandsche Vorsten afstaande (*a*). In het Raport van den staat der Oost-Indisch Compagnie, aan hunne Hoog Mogendheden in den jaare 1664. gedaan, word het Eiland Ceilon genoemd *een van de kostelijkste panden, die de Compagnie in Indien is hebbende* (*b*). Uit het zelve raport ziet men, dat *de jongste conquesten van de* Compagnie *waren gevallen op de kust van Malabar, alwaerze de Portugeesen had afgenomen de vermaerde stad van* Conchin, *item* Cranganor, Coilan *en* Conanor (*c*).

De Maatschappij eene eeuw in het bezit van den koophandel in dat rijk, met uitsluiting van alle andere europeesche volken, geweest zijnde (*d*), is 'er in den jaare 1671. tusschen haar en den Keizer van Candia een oorlog ontstaan, die ten gevolge gehad heeft, dat de Maatschappij, bij het vredes-verdrag in den jaare 1766. gesloten, niet slechts den volkomen eigendom en grondgebied van verscheiden landstreeken en van alle de stranden van dat rijk, maar den ge-

(*a*) *Histoire de l'Isle de Ceylon par* J. RIBEYRO p. 315. & suiv.

(*b*) Bijlaagen D. I. en 2. bl.

(*c*) Bijlaagen D. I. en 2. bl.

(*d*) VALENTIJN *Oud en Nieuw Oost-Indien* D. V. St. I. *Zaaken van Ceylon* bl. 341.

geheelen koophandel van 't land in haare magt gekreegen heeft: met beding daarenboven „ dat zijne „ Keizerlijke Majesteit of deszelfs Grooten met geene andere Europeesche natie als met de Heeren Hollanders alleen eenige correspondentie houden, veel „ min contracten sluiten zullen; zich verbindende om „ alle vreemde Europeaanen, die in 't land mogten „ insluipen, aan de Compagnie over te geeven." Verder kan men het niet wel brengen, vooral in een land, in het welk men bij den aanvang als beschermers is gekomen en ontfangen.

Het overheeren van volken en 't vermeesteren van landen waren echter niet de hoofdzaakelijkste voordeelen, welken de Maatschappij uit haare onderneemingen trok. De winsten, haar uit haaren koophandel aangebragt, konde men van meerder waardij rekenen. Jaarlijks kwamen 'er uit Indië zulke laadingen te rug, dat de Maatschappij zich van tijd tot tijd in staat bevond om de uitdeelingen te verhoogen. Sedert den jaare 1593, den tijd der eerste tochten, tot den jaare 1648, waren 'er uit Indië naar 't Vaderland gezeild 334. schepen; en sedert den jaare 1648. tot den jaare 1703, maakende eenen gelijken tusschentijd van vijf en vijftig jaaren, 1051. schepen; waar uit men zoude kunnen opmaaken, dat de koophandel op Indië in dien tusschentijd twee maal sterker was geworden (*a*).

En offschoon 'er nu en dan een enkel schip verlooren wierd, raakten zij doorgaans allen in behouden haven, zelfs geduurende de oorlogen met Engeland en Frankrijk.

De vloot, welke, in den jaare 1661, in 't Vaderland

(*a*) Valentijn *Oud en Nieuw Oost-Indien* D. I. bl. 211. en volg. *Holl. Mercurius* voor de jaaren 1650. en volg.

land kwam, en de tijding der nederlaage en der onderwerpinge van den Koning van Macasſar medebragt, was zoo rijk gelaaden, en zoo voordeelig (zijnde de waarde op 6 millioenen, en den inkoop op negentien en eene halve tonnen gouds berekend) dat de actien, welke in den jaare 1656 tot 380, in 't jaar 1658, tot ruim 400 waren geſteegen, nu van 405 tot 438 en 450 reezen (*a*). In den jaare 1663 liepenze tot 470 (*b*). De Schrijver van den Mercurius, verſlag doende van de berichten, in den jaare 1664. ingekomen, behelzende verſcheiden voordeelen door de Maatſchappij behaald of verkreegen, eindigt het zelve met deze woorden. „ In ſomma, de ſtant der „ Nederl. Ooſt-Indiſche Compagnie heeft God de „ Heere van jaer tot jaer ſodanig geſegend, dat „ ſelfs gekroonde Hoofden in Europa haere af- „ fectien betoonden om ſodanige Compagnien in „ haer Rijk te ſtabileeren (*c*)"

Het ging met der Maatſchappije zoo voorſpoedig, dat zij in den jaare 1671 eene uitdeeling deed van 65 ten honderd, en dat haare actien tot 570 reezen. „ Daer ſijn (dus ſpreekt de Schrijver „ van den *Mercurius*) in 't Vaderlant noch gearri- „ veert elf Ooſt-Indiſche Retour-Schepen, wiens „ Commandeur Speelman in ſeptember daeraen ra- „ port aen den Staet dede, van de geſtalte en goe- „ den ſtant van Indien in 't generael. Men verſtondt „ ook van ter zijden, hoe dat de Nederlanders in „ die geweſten in krachten dagelijks toe-namen; „ ende niemant hadden als alle andere Europiſe „ Natien, die haer meeſt bewaengunſtighden, ſij „ als

(*a*) *Hollandſche Mercurius* 1656. 1658. 1661. bl. 99 en volg. 151 en volg. 1662. bl. 108.
(*b*) *Holl. Merc.* 1663. bl. 93. 122.
(*c*) *Holl. Merc.* 1664. bl. 133.

„ als ongeluckighe handelaers, en die de Nederlan- „ ders over hare groote progresfen befcheelöog- „ den, nu fiende dat defelve foo anderhalf dofijn „ wel-gheladen fchepen op een jaer fonder onghe- „ luk in 't Patria kregen. Defe hare Ladinghe nef- „ fens d'andere fijn feer goet ende geldigh ghe- „ weest: te meer om dat de Nederlantfche Oost- „ Indifche Compagnie de Waeren van Ceylon, „ ghelijk Caneel, Foelie en de Nooten van Banda „ alleen posfideerde." In het zelfde jaar werden dertig zoo oorlogfchepen als jachten, bemand met 5200 zeelieden en krijgsvolk, uit het Vaderland naar Indië gezonden, om het gezag en de magt der Maatfchappije aldaar krachtdaadig te onderfteunen (*a*). Zekerlijk wilde de Maatfchappij, de vijandelijkheden van Frankrijk en Engeland tegen den Staat te gemoet ziende, bij tijds zorgen voor 't behoud van haare bezittingen, vaart en koophandel in die afgelegen oorden.

De Franfchen naamelijk hadden in den jaare 1671 dertien of veertien kloeke fchepen naar Oost-Indië gezonden, onder het bevel van *de la Haye*: de Engelfchen hadden 'er insgelijks hunne magt vermeerderd (*b*): De Franfchen begosten met eene onderneeming op Ceilon, alwaar zij den onzen *Trinquemale* af handig maakten; en keerden toen hunne wapenen tegen St. Thomé op de kust van Choromandel, 't welk zij insgelijks veroverden; doch het leed niet lang, of zij werden zoo uit St. Thomé als uit Trinquemale gedreeven: zelfs gaf de verovering van St. Thomé nog aanleiding, dat de Vorst

(*a*) *Hollandfche Mercurius* 1671 bl 76. Sylvius vervolg op *Aitzema* XXII. B. bl. 155. V. B. bl. 417. *Hiftoire des Indes Orientales* par Sourchu de Rennefort.

(*b*) *Holl. Merc.* 1674, bl. 175 en 176.

Vorst van 't land, alwaar die vesting lag, den onzen vrijheid van tol in zijne landen vergunde. Van de gantſche ſcheepsmagt der Franſchen kwam 'er maar een ſchip te recht: de anderen waren of vergaan of genomen (*a*).

Veertien ſchepen kwamen in den jaare 1672. uit Indië, wier laading op 140. tonnen gouds geſchat werd (*b*). De vloot, in den jaare 1697. uit Indië gekomen, werd geſchat op vijf millioenen inkoop, welke in 't Vaderland op twintig millioenen begroot werden (*c*). Zulke *retouren* het vergrooten der uitdeelingen kunnende veelen, reezen de actien van tijd tot tijd zoodaanig, dat dezelven in den jaare 1719 op 902. ſtonden; en in den jaare 1720 tot 1080. ten honderd opliepen. Verſtomt zal men ſtaan over zulke eene verbaazende rijzing: Maar, wil men niet te voorbaarig oordeelen en in aanmerking neemen, dat in den jaare 1713. dertig, in 't jaar 1714. drie en dertig en een derde, in de jaaren 1716. 1717. 1718. 1719. en 1720. veertig ten honderd aan uitdeeling was gegeeven (*d*), zal de verwondering haast verdwijnen; daar die uitdeeling loopt tegen vier ten honderd van een kapitaal tien maal grooter dan de ingelegde ſommen.

Deze uitdeelingen nu zijn gedaan, niettegenſtaande de verliezen en de rampen, welken de Maatſchappij nu en dan leed; de ſom, welke zij, ingevolge het verdrag met de Engelſchen aan dezen betaalden; niettegenſtaande de leeningen van penningen, en de hulp van ſchepen aan den Staat opgeſchooten en gegeeven. Verbaazend vermogen! Nog meer.

Op

(*a*) Sylvius l. c. p. 418.
(*b*) *Hollandſche Mercurius* van den jaare 1672. bl. 147.
(*c*) Sylvius vervolg op *Aitzema* B. XLIV. blz. 126.
(*d*) Valentijn *Oud en Nieuw Oost-Indien* D. I. bl. 298.

Op denzelfden tijd dat de Vrije Staat voor deszelfs vijanden begon te beeven, deed de Maatſchappij, (een Genootſchap van Kooplieden, ingezetenen van dezen Staat) de magtigſte Vorſten van Aſie ſidderen. Op den zelfden tijd dat de Vrije Staat, gedeeltelijk geſcheurd, bereids halfbukkende, gereed ſtond, om zich onder het juk van een vreemden heerschzuchtigen Vorst te begeeven, op dienzelfden tijd onderſchraagde de Maatſchappij, (een genootſchap uit den koophandel geboren en tot den koophandel ingericht) het magteloos Vaderland, voerde de heerſchappij over wijduitgeſtrekte en vruchtbaare landen, zwaaide den ſcepter over Koningrijken en Vorſtendommen, ſtelde de wet aan magtige volken; deed verſcheiden vorſten voor haaren zetel verſchijnen, om zich voor haar te verdemoedigen, en hunne onderdaanigheid te betuigen: en, terwijl de Vrije Staat door eenen Cromwel gedwongen werd, om van de Oost-Indiſche Maatſchappij te vergen, dat die aan de Engelſchen het eiland Pouleron zoude afſtaan, en hun ter afdoening van het geen zij voorgaven op de Maatſchappij te kunnen vorderen, eene zwaare ſomme te betaalen, en de Maatſchappij zich zulks moest laaten welgevallen (*a*); moesten diezelfde Engelſchen overal in Indië voor de Vrije Nederlanders wijken.

De grootheid der Maatſchappije ſchijnt in den jaare 1720. op den uiterſten top geſtaan te hebben; en haare welvaart ſedert dien tijd afgenomen te zijn. Ook zijn haare uitdeelingen ſedert dien tijd geduurig verminderd; gelijk men zien kan uit de volgende lijst:

In

(*a*) Aitzema *Zaaken van Staat* D. III. B. XXXIV. bl. 1069. en volg.

		Ten honderd.			*Ten honderd.*
In Januarij - -	1649.	30	In April - - -	1692.	25
——— - -	1650.	20	——— - - -	1693.	20
——— - -	1651.	15	——— - - -	1694.	20
——— - -	1652.	25	November -	1695.	25
——— - -	1653.	12½	Junij - - -	1696.	15
Junij - - -	1654.	15	——— - - -	1697.	15
Januarij - -	1655.	12½	——— - - -	1698.	15
December -	1656.	27½	September -	———	15
——— - -	1657.	0	Junij - - -	1699.	20
——— - -	1658.	40	December -	———	15
——— - -	1659.	12½	Julij - - -	1700.	25
November -	1660.	40	Meij - - -	1701.	20
——— - -	1661.	25	——— - - -	1702.	20
——— - -	1662.	0	——— - - -	1703.	25
——— - -	1663.	30	Junij - - -	1704.	25
——— - -	1664.	0	Meij - - -	1705.	25
Januarij - -	1665.	27½	——— - - -	1706.	25
——— - -	1666.	0	April - - -	1707.	25
——— - -	1667.	0	Meij - - -	1708.	25
Junij - - -	1668.	12½	——— - - -	1709.	25
Julij - - -	1669.	12½	——— - - -	1710.	25
Junij - - -	1670.	40	——— - - -	1711.	25
——— - - -	1671.	45	——— - - -	1712.	15
Julij - - -	———	15	——— - - -	1713.	30
——— - - -	1672.	15	——— - - -	1714.	33⅓
Junij - - -	1673.	33½	April - - -	1715.	40
——— - - -	1674.	0	Meij - - -	1716.	40
——— - - -	1675.	0	——— - - -	1717.	40
Februarij - -	1676.	25	——— - - -	1718.	40
——— - -	1677.	0	——— - - -	1719.	40
——— - -	1678.	0	——— - - -	1720.	40
Januarij - -	1679.	12½	Junij - - -	1721.	33⅓
——— - -	1680.	25	Meij - - -	1722.	30
——— - -	1681.	22½	——— - - -	1723.	12½
Julij - - -	1682.	33⅓	——— - - -	1724.	15
——— - - -	1683.	0	——— - - -	1725.	20
——— - - -	1684.	0	Junij - - -	1726.	25
Februarij - -	1685.	40	Meij - - -	1727.	20
Meij - - -	1686.	12½	——— - - -	1728.	15
April - - -	1687.	20	——— - - -	1729.	25
——— - - -	1688.	33⅓	Junij - - -	1730.	25
——— - - -	1689.	33⅓	Meij - - -	1731.	25
——— - - -	1690.	40	——— - - -	1732.	25
Augustus - -	1691.	20	——— - - -	1733.	25

		Ten honderd.			Ten honderd.
In Meij	- - 1734.	25	In Meij	- - 1757.	20
———	- - 1735.	25	———	- - 1758.	15
———	- - 1736.	20	———	- - 1759.	15
———	- - 1737.	15	———	- - 1760.	15
———	- - 1738.	15	———	- - 1761.	15
———	- - 1739.	15	———	- - 1762.	15
———	- - 1740	$12\frac{1}{2}$	———	- - 1763.	15
———	- - 1741.	$12\frac{1}{2}$	———	- - 1764.	15
———	- - 1742.	$12\frac{1}{2}$	———	- - 1765.	$17\frac{1}{2}$
———	- - 1743.	$12\frac{1}{2}$	———	- - 1766.	20
———	- - 1744.	15	———	- - 1767.	20
———	- - 1745.	15	———	- - 1768.	20
———	- - 1746.	20	———	- - 1769.	20
———	- - 1747.	20	———	- - 1770.	15
———	- - 1748.	20	———	- - 1771.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1749.	25	———	- - 1772.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1750.	25	———	- - 1773.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1751.	25	———	- - 1774.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1752	25	———	- - 1775.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1753	20	———	- - 1776.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1754	20	———	- - 1777.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1755.	20	———	- - 1778.	$12\frac{1}{2}$
———	- - 1756.	20	———	- - 1779.	$12\frac{1}{2}$

Volgens deze lijst heeft de Nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappij, ſedert den jaare 1649. tot aan den jaare 1684, zijnde 36 volle jaaren, den deelgenooten $624\frac{1}{2}$ ten honderd van hunne hoofdſomme uitgedeeld, 't welk $17\frac{25}{32}$ ten honderd jaarlijks uitmaakt: ſedert 't jaar 1685 tot aan 't jaar 1720; 't welk weder eenen kring van zes en dertig jaaren uitmaakt, $991\frac{1}{2}$ ten honderd; 't welk $27\frac{13}{24}$ ten honderd in 't jaar maakt. De uitdeeling, ſedert 1721. tot aan 1756., zijnde weder een tijdperk van zes en dertig jaaren, bedraagt 736 ten honderd, dat is $20\frac{4}{9}$ ten honderd jaarlijks. Sedert 't jaar 1757. tot 1779., welke drie-en-twintig jaaren uitmaaken, bedraagen de uitdeelingen 350 ten honderd, dat is 15 [illegible]/23 ten honderd in 't jaar.

Behalven dat de vermindering van uitdeeling

tot

tot eene aanwijzing van het verval der Maatſchappije kan dienen, zoude men dat verval ook uit het daalen der actien kunnen opmaaken, indien men niet wist, dat doorgaands het rijzen en daalen der actien enkelijk en blootelijk een gevolg is van het vermeerderen of verminderen der uitdeelingen. De prijs der Actien, welken men, in den jaare 1720, tot 1060. heeft zien rijzen, was in 't jaar 1745, gevallen tot 420. In den jaare 1750, zijn zij wederom geklommen tot 594, in 't jaar 1755, gedaald tot 407, in den jaare 1765, gereezen tot 585., in 't jaar 1773, gevallen tot 363. En nu (in Maart 1780.) zijn dezelven op 327½. —— Dat de meerdere of mindere uitdeelingen, als mede het rijzen en daalen der actien, evenwel geen zekere aanwijzers zijn van den weezenlijken ſtaat eener handeldrijvende Maatſchappije, behoeft geen bewijs. Op vaster gronden, doch leelijk, word de tegenwoordige ſtaat van onze O. I. Maatſchappij afgeſchilderd in *de Wijsgeerige en Staatkundige Geſchiedenis van de bezittingen en den koophandel der Europeaanen in de beide Indien.*

„ INDIEN (zegt de Schrijver van dat werk, na eenige aanmerkingen gemaakt te hebben op de beheering, het beleid en 't gedrag der Maatſchappije, en haarer Bedienden) „ onze aanmerkingen de Maat„ ſchappy niet doen beſluiten om eene hervorming „ in dit aangekeegen gedeelte van haar beſtuur in te „ voeren, dat zij dan ten minſten ontwaake op het „ gezigt der gevaaren, welke haar dreigen. Zo „ zy in Indie wierdt aangetast, zou zy haare bezit„ tingen zich in minder tyds zien ontneemen, dan „ zy beſteed heeft om ze op de Portugeezen te ver„ overen. Haare beste plaatzen hebben bedekte„ wegen, noch buitenwerken, en zouden het gee„ ne acht dagen kunnen uithouden. Nimmer zyn

„ zy voorzien van leevensmiddelen, ſchoon zy altoos overvloed hebben van Krygsbehoeften. 'Er zyn geen tien duizend Blanken of Zwarten, om ze te bewaaren, en 'er zoude meer dan twintig duizend Man vereischt worden. Deeze nadeelen zouden niet vergoed worden door de ſterkte, welke de Zeemagt zou kunnen verſchaffen. De Maatſchappy heeft niet een ſchip van Linie in haare havens, en het zou niet mogelyk zyn, de Koopvaardy-ſchepen ten oorlog uit te rusten. De grootſte van die na Europa wederkeeren, voeren geene honderd Zielen; en wanneer men de gantſche Manſchap, die op de ſchepen, welke in Indie vaaren, verſpreid is, te zamenvoegde, zoude men nog niet genoeg hebben om één ſchip naar den eisch uit te rusten. Alwie in de Kansrekening bedreeven is, zal niet ſchroomen ſtaande te houden, dat de Hollandſche magt in Aſie zou kunnen vernietigd worden, vóór dat de Regeering in ſtaat zyn zou om der Maatſchappye te hulpe te koomen. Dit Kolosſusbeeld van eene reusagtige geſtalte heeft de Molukſche Eilanden tot zyn eenigen grondſlag. Zes Oorlogſchepen en vyftien honderd Man Voetvolk zouden meer dan genoeg zyn om zich van de verovering te verzekeren. Zy kan het werk zyn der Franſchen en Engelſchen.

„ Indien Frankryk deezen aanſlag ondernam, zyn Eskader, naa zich alvoorens op de kust van Braſil ververscht te hebben, zoude, voorby Kaap Hoorn, de Philippynſche Eilanden kunnen aandoen, alwaar men het van het noodige zoude kunnen verzorgen. Van daar zoude het een aanval doen op Ternate, alwaar de vyandlykheden de eerſte tyding van zyne aankomst in deeze Zeeën zouden brengen, Een Kasteel zonder buiten-

„ tenwerken, en hetwelk van de schepen kan beschooten worden, zou geen langen tegenstand bieden. Amboina, 't welk voormaals een Bolwerk, een slegte Gragt, en vier kleine Bastions hadt, is zo dikmaals door aardbeevingen het onderst boven gekeerd, dat het buiten staat zyn moet om het twee dagen tegen een wakkeren vyand uit te houden. Banda levert zwaarigheden op, aan hetzelve byzonder eigen. 'Er is geen ankergrond rondom deeze eilanden, en 'er loopen geweldige stroomen, zo dat indien men twee of drie kanaalen miste, welke derwaarts leiden, men beneden den wind zou gedreeven worden, zonder immer tegen den zelven te kunnen opzeilen. Doch deeze zwaarigheid zou gemaklyk kunnen weggenomen worden, door middel van de Amboinasche Lootzen. Men zou slegts hebben om verre te werpen een muur zonder gragt, en zonder bedekten-weg; alleen verdeedigd wordende door vier bastions, die in een slegten staat zyn. Een klein kasteel, op eene hoogte gebouwd, hetwelk de plaats bestrykt, zou de verdeediging geene vier en twintig uuren rekken.

„ Zy allen, die de Moluksche Eilanden van naby en naauwkeurig bezigtigd hebben, koomen hier in overeen, dat zy het geene maand tegen de boven vermelde magt zouden kunnen uithouden. Indien, gelyk waarschynlyk is, de Bezettingen, die de helft te zwak, en door de behandeling, welke zy ontvangen, misnoegd zyn, weigerden te vegten, of slegts flaauwmoedig vogten, zou de verovering nog spoediger volbragt worden. Om deeze verovering op zulk een vasten voet te brengen, als zy waardig zoude zyn, zou men zich van Batavia moeten verzekeren; iets, 't geen minder zwaarigheid zoude in hebben, dan, in

„ den eerſten opſlag, zou ſchynen. Het boven „ vermeld eskader, met de zodanige zyner ſoldaaten, welke het niet in bezetting zou hebben „ gelaaten, benevens dat gedeelte der Hollandſche „ troepen, die zich aan den Overwinnaar zouden „ hebben overgegeeven, geſterkt met acht of negen honderd Man, welke het, van tyd tot tyd, „ van de Eilanden Mauritius en Bourbon tot hulp „ zoude ontvangen, zouden zekerlyk in deeze onderneeming gelukkig ſlaagen. Om hier van overtuigd te zyn, behoort iemand ſlegts een naauwkeurig denkbeeld te hebben van Batavia.

„ De meest gewoone zwaarigheid, in het beleg „ van Zee-ſteden, is de moeilykheid om eene landing te doen; niets is gemaklyker ten aanzien „ der Hoofdſtad van Java. Te vergeefs zogt de „ Gouverneur-Generaal Imhoff, dit ongemak bemerkende, hier in te voorzien, door het bouwen „ van een kasteel aan den mond der riviere, welke de ſtad verſiert. Genomen zelf dat deeze „ werken, aangelegd onder het opzigt van menſchen, welke in 't geheel geene kennis van „ deeze zaaken hadden, tot volkomenheid waren „ gebragt geworden, zoude men zich egter in „ geen gunſtiger omſtandigheid bevonden hebben. „ De landing, welke men op ééne plaats onmogelyk zou gemaakt hebben, zou altoos open geſtaan „ hebben door middel van verſcheide rivieren, die „ zich op de reede ontlasten, en allen, door middel van ſloepen, bevaarbaar zyn.

„ Aan de landzyde zou de vyand niets anders „ vinden dan eene groote ſtad zonder bedekten-weg, verdeedigd door een bolwerk en etlyke „ laage en onregelmaatige bastions, omringd van „ eene gragt, van den eenen kant beſtaande uit „ eene rivier, en van den anderen kant uit moeras-

„ ag-

„ agtige kanaalen, welke gemaklyk met loopend „ water zouden kunnen gevuld worden. Voormaals „ wierdt zy verdeedigd door een kasteel; doch „ Imhoff, tusſchen de ſtad en de plaats, alwaar „ het kasteel plagt te leggen, groote en zeer hoo- „ ge barakken hebbende aangelegd, heeft deeze „ gemeenſchap weggenomen. Naaderhand deedt „ men hem deezen misſlag opmerken, en om dien „ te verbeteren, wist hy niets beter uit te denken, „ dan twee halve-bastions van het fort, aan den „ kant der ſtad geleegen, weg te neemen. Zints „ dien tyd heeft men ze aanéén getrokken.

„ Doch genomen, dat de Vestingwerken in „ zulk een volmaakten toeſtand waren, als zy nu „ in een ſlegten ſtaat zyn; genomen dat het grof „ geſchut, 't welk 'er in grooten overvloed is, „ beſtuurd wierdt door bekwaame mannen; geno- „ men dat 'er een Koehoorn of Vauban ge- „ ſteld wierdt in de plaats der ten eenemaal onbe- „ kwaame lieden, welke thans het beſtuur van zaa- „ ken in handen hebben, zoude egter de plaats „ het niet kunnen uithouden; ten minſte zou zy „ vier duizend man ter haarer verdeedigínge noo- „ dig hebben, en 'er zyn zelden meer dan zes hon- „ derd. Trouwens de Hollanders zyn ook niet „ blind genoeg om hun vertrouwen te ſtellen in „ eene zo zwakke bezetting: veel meer verlaaten „ zy zich op de overſtroomingen, welke zy, door „ middel van ſluizen, die verſcheide kleine rivie- „ ren zamenvoegen, kunnen te wege brengen. Zy „ zyn van gedagten, dat de overſtroomingen den „ voortgang eener belegeringe zouden vertraagen, „ en de belegeraars, door de beſmetting, daar door „ veroorzaakt, zouden doen ſneuvelen. Zo men „ de zaak ernſtiger nadagt, zou men gewaar wor- „ den, dat de plaats reeds zou veroverd zyn, voor

„ dat

„ dat deeze overstroomingen haare uitwerking kon-
„ den doen.

„ Het ontwerp van veroveringe, 't welk Frankryk zoude kunnen beraamen, zoude even gevoeglyk strooken met de belangen van Groot-Britannie; met dit onderscheid, dat de Engelschen het zouden kunnen ten uitvoer brengen, vaarende door de Straaten Bali of Lombok, naa dat zy alvoorens een aanvang hadden gemaakt met zich te verzekeren van de Kaap de Goede Hoop, eene uitsteekende Ververschingsplaats, welke zy tot hunne vaart op Indien noodig hebben.

„ Op twee plaatzen kan de Kaap worden aangetast; vooreerst door middel van de tafel-baay, op wier uithoek het fort legt. Dit is eene opene reede, alwaar de kragt der zee alleen gebroken wordt door middel van een eiland, daar de ballingen der volkplantinge, en zelf eenigen van Batavia, bezig zyn met het dooden van zeehonden en het verzamelen van schulpen, waar van de kalk gebrand wordt. Deeze reede is zo gevaarlyk in de maanden juny, july, augustus en september, dat men 'er, in den jaare 1722, vyf en twintig, en, in 't jaar 1736, zeven schepen heeft zien vergaan. Schoon de geryflykheden, welke men aldaar ontmoet, haar in alle andere tyden van het jaar, door alle de zeelieden, den voorrang doen geeven, is het egter niet waarschynlyk, dat men aldaar eene landing zoude waagen, omdat de beide zyden der haven gedekt worden door batteryen, welke het gevaarlyk, indien mogelyk, zyn zoude te doen zwygen. Ongetwyfeld zou men de voorkeuze geeven aan de valsche baai, die, hoewel ter zee dertig mylen van de eerstgemelde afgeleegen, aan den landkant egter slegts drie mylen van de hoofd-

„ stad

„ ſtad legt. In deeze veilige ſchuilplaats zou de „ landing zeer gemaklyk en ongeſtoord kunnen geſchieden; en de troepen zouden onverhinderd „ eene hoogte kunnen bereiken, welke het fort „ beſtrykt. Dewyl dit kasteel, 't welk daarenboven zeer klein is, verdeedigd wordt door eene „ bezetting van drie, of op zyn meest, van vier „ honderd man, zoude het, in minder dan één „ dag, door middel van etlyke bomben, kunnen „ gewonnen worden. De Volkplanters, over eene „ onoverzienlyke vlakte verſpreid, en door wildernisſen vaneen geſcheiden, zouden den tyd niet „ hebben om het te hulpe te koomen. Misſchien „ zouden zy het niet willen doen, ſchoon zy konden. Het is geoorlofd te vermoeden, dat de „ onderdrukking, onder welke zy zuchten, hen „ na eene verandering van Opperhoofden doet „ wenſchen. Het verlies van de Kaap zou, misſchien, de Maatſchappy in de onmogelykheid „ brengen om den noodigen onderſtand, ter verdeediginge haarer bezittingen, na Indiën te zenden; althans zoude het deezen onderſtand minder „ zeker en kostbaarder doen worden. Van den „ anderen kant zouden de Engelſchen, uit deeze „ verovering, een zeer groot geryf trekken, en „ zelf onnoemelyke voordeelen, ingevalle men „ zich konde ontdoen van dien geest van monopolie, tegen welken de reden en de menschlykheid, by aanhoudenheid, haare ſtem verheffen (*a*)."

Op eene andere plaats laat dezelfde Schrijver zich over den ſtaat van onze O. I. Maatſchappij dus uit:

„ Noo

(*a*) *Wijsgeerige en Staatkundige Geſchiedenis* D. I, bl. 303. en volgg.

„ Nog minder voorbeelden zou men 'er van
„ verneemen, indien de toestand der zaaken regt
„ bekend ware. Het is eene beweezene waar-
„ heid, dat, by het sluiten der boeken, in den
„ jaare 1751, het kapitaal der Maatschappye in
„ Indiën niet meer bedroeg, dan vyf en dertig
„ millioenen en vyf honderd duizend guldens. De
„ Vloot, welke op haare thuisreize na Europa was,
„ koste negen millioenen zes honderd duizend gul-
„ dens, en de schepen na Indie bestemd, één mil-
„ lioen vyf honderd duizend guldens. Men was in
„ Indiën zeven millioenen guldens schuldig; en in
„ Europa was men elf millioenen twee honderd
„ duizend guldens ten agter: gevolglyk beliepen
„ de bezittingen der Maatschappye, de forten en
„ vestingen 'er niet onder gerekend zynde, niet
„ meer dan acht en twintig Millioenen vier honderd
„ duizend guldens.

„ Onder deeze somme, hoe gering zy ook zyn
„ mogt, waren niet meer begreepen dan elf mil-
„ lioenen zeven honderd duizend guldens aan be-
„ zittingen, met welke handel kon gedreeven wor-
„ den; dat is, aan gereede penningen, aan koop-
„ manschappen en aan goede wisselbrieven. Het
„ overige bestondt in kwaade schulden, ter waarde
„ van één Millioen vyf honderd duizend guldens;
„ in allerlei mondbehoeften en dranken, voor vier
„ millioenen; in gegooten metaalen geschut, voor
„ zeven honderd duizend guldens; in yzeren ge-
„ schut, en in yzeren en looden kogels, voor twee
„ honderd en vyftig duizend guldens; in snaphaa-
„ nen en in oorlogsbehoeften, voor negen honderd
„ duizend guldens; in allerlei zilverwerk, voor
„ honderd duizend guldens; in slaaven, voor hon-
„ derd en vyftig duizend, in vee en paarden, voor
„ honderd duizend guldens; in goede schulden,

„ voor

„ voor drie millioenen drie honderd duizend guldens; in koopmanſchappen, uit verſchillende gewesten van Indie na Batavia gezonden, voor vyf millioenen zes honderd duizend guldens. Onze berekeningen zullen naauwkeurig bevonden worden van een iegelyk, die de moeite zal gelieven te neemen om ze na te gaan.

„ Nu is nog overig te onderzoeken, welke voordeelen de Maatſchappy vermag met zo een gering capitaal te behaalen. Haare winſten, voor zo veel men ze kan nagaan, beloopen 's jaarlyks twaalf millioenen zeven honderd duizend guldens: maar haare gewoone uitgaaven in Indie beloopen negen millioenen drie honderd duizend guldens; in Europa één millioen vyf honderd duizend guldens, en haare uitdeeling één millioen zes honderd vyf en zestig duizend guldens. Gevolglyk houdt zy niet meer by kas, dan twee honderd vyf en dertig duizend guldens voor het voeren van den oorlog, voor afbranden van pakhuizen, voor verlies van ſchepen, en voor zo veele andere rampen, welke de menschlyke voorzigtigheid noch voorzien, noch voorkoomen kan.

„ Deeze toeſtand van zaaken moet zo onwaarſchynlyk dunken aan hun, die de dingen ſlegts op een afſtand beſchouwen, dat wy voor de waarheid hier van nimmer zouden hebben durven inſtaan, zo wy niet in handen hadden de brieven, tusſchen den Gouverneur Generaal MOSSEL en de Maatſchappy gewisſeld. Deez' bekwaame Koopman, de ervarenſte, misſchien, welken men immer in Indie heeft gehad, ſtelt niet hooger dan op zes honderd duizend guldens, 't geen wy op twee honderd vyftig duizend guldens bren-

„ gen,

„ gen, en hy is nogthans van zyne Meesters van
„ vergrootinge beſchuldigd.

„ Men ſtelle ondertusſchen eens, dat Mosſel
„ niets vergroot hebbe, en het zal altoos zeker
„ blyven, dat de Maatſchappy buiten ſtaat is om
„ de geringſte buitengewoone uitgaave goed te
„ maaken. Naar het oordeel van den ſchranderen
„ Bevelhebber, die ons voornaamlyk tot leidsman
„ verſtrekt, moet zy aangemerkt worden als een
„ uitgeteerd lichaam, dat alleen by hartſterkende
„ middelen het leeven houdt. Het is, om ons van
„ zyne uitdrukking te bedienen, een zinkend ſchip,
„ 't welk met pompen boven water wordt gehou-
„ den.

„ Deeze wanhoopige toeſtand van zaaken,
„ welke de Maatſchappy zal noodzaaken, by de
„ eerſte ramp, welke haar zal treffen, haar kapi-
„ taal aan te tasten, of haare uitdeeling te vermin-
„ deren, moet zekere oorzaaken, en wel zeer ge-
„ wigtige oorzaaken, gehad hebben. Deeze oor-
„ zaaken zullen wy tragten te ontvouwen, naa al-
„ voorens den weg te hebben aangeweezen, langs
„ welken zy tot haaren voorſpoed en magt is op-
„ geklommen; zy zyn de zonderlingſte, waar van
„ men, misſchien, immer heeft gehoord (*a*)."

Daar laatende, of dit Tafereel met de weezenlijkheid der zaaken over een komt, en zonder in een naauwkeurig onderzoek te treeden in hoe verre het waar is, dat de nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappij in magt en aanzien is afgenomen, zullenwe ſlechts aanmerken, dat het algemeen geroep daar over nergens, noch door iemand wordt na tegengeſproken, het verval onzer O. I. Maatſchappije

(*a*) *Wijsgeerige en Staatkundige geſchiedenis* D. I. bl. 274-277.

pije niet schijnt te kunnen worden ontkend. Haare laatste overwinningen en voordeelen op Ceilon behaald, en die haar op nieuw krachten bijgezet moeten hebben, schijnen zelfs op haaren zwakken en afneemenden staat weinig vermogen gehad te hebben; vermits sedert dien tijd haare actien nog gedaald, en van 363 tot 327. gevallen zijn. Met de W. I. Maatschappij is 't nog meerder verloopen.

WEST-INDISCHE MAATSCHAPPIJ.

IN het eerste Deel van dit Werk bladz. 313. en volgenden, hebbenwe de eerste beginselen van de vaart en handel onzer Landzaaten naar West-Indië, en voorts de oprichting der nederlandsche West-Indische Maatschappije, en derzelver tochten, opgegeeven. Men heeft 'er uit kunnen zien, dat de Maatschappij den Spanjaarden en Portugeezen, zoo in Afrika als in Amerika, afbreuk doende, hun verscheiden gewesten ontweldigende, meer dan eens op hen eenen rijken buit maakende, ook eene vaart en koophandel in die wereld-deelen aanleggende, niet te min Brazil genomen had voor het grootste en voornaamste voorwerp van haare poogingen Haar voorspoed was alle verwachting te boven gegaan; maar even zo snel als zij zich verheven had, even zoo snel is zij gevallen.

REEDS voor den munsterschen vrede waren haare zaaken in Brazil verloopen (*a*). Even na het sluiten van dien vrede verloor zij het geen 'er haar nog was overgebleeven (*b*); en met dit verlies ontvielen haar alle vermogens en krachten. Zij bleef nog wel in het bezit van eenige plaatsen op de

(*a*) Zie D. I. bl. 338.
(*b*) AITZEMA *Zaaken van Staat* D. III. bl. 1116 en volg. Bijlaage I.

de kusten van Afrika en Amerika; van eenige vaart en koophandel op die plaatsen; doch zij kon 'er geen voordeels genoeg uit trekken, om de verliezen en de schaden, die zij geleeden hadde, te vergoeden en staande te blijven.

De Engelschen, (of liever Karel de II., gebelgd op die geenen, welke het bewind van den Vereenigden Staat in handen hadden) deze magteloosheid bemerkende, jeukerig naar vijandelijkheden, in 't gebeurde te Amboina, offchoon met Cromwel afgedaan, eene rede of voorwendsel meenende te kunnen vinden, en zich te zwak kennende, om tegen de O. I. Maatschappij iets met vrucht te kunnen onderneemen, vonden de kans te schoon, dan dat zij zouden verzuimd hebben, om hun verhaal op de W. I. Maatschappij te zoeken. Men had 'er onder Cromwel al het oog op gehad. Onder Karel den II. ging men 'er mede door. De Hertog van York, 's Konings Broeder, en Opperbewindhebber der engelsche Maatschappije, werd, in den jaare 1663, uitgezonden, om de Nederlanders zoo in Afrika als in Amerika te beöorloogen. Hij nam verscheiden nederlandsche schepen; veroverde in den jaare 1664. eene sterkte op het Eiland Goerede: maakte zich stormenderhand meester van de sterkte Takorari: veroverde elf schepen onder 't geschut van Del Mina; overmeesterde Kabo Kors; begaf zich van daar naar Nieuw-Nederland: 't welk hij, de stad Nieuw-Amsterdam bemagtigd hebbende, geheel onderbragt. Tabago en het eiland St. Eustatius werden insgelijks door de Engelschen ingenomen (*a*).

De Ruiter, afgezonden, om de veroverde plaatsen en gewesten te herwinnen, slaagde redelijk gelukkig.

Het

(*a*) *Vad. Hist.* D. XIII. blz. 119. en volg.

Het eiland Goerede, en de ſterkten Oranje en Nasſau werden in 't jaar 1664. door hem heroverd (*a*); insgelijks Takorari op de kust van Guinea, in den jaare 1665. De Zeeheld nam buiten dat op de Engelſchen het kasteel Kormantijn ſtormenderhand in. Tabago en St. Euſtatius werden door de Franſchen heroverd; doch Nieuw-Nederland, bij het ſluiten van den vrede te Breda, nog in de magt der Engelſchen zijnde, is hun gebleeven.

De West-Indiſche Maatſchappij, dus, hoe langer hoe meêr geſchokt, raakte eindelijk buiten ſtaat van eenige uitdeeling te doen, eenig interest of hoofdſom te betaalen van de gelden haar opgeſchooten. In 't jaar 1667, werd men bedagt, om de goederen en 't octroi der Maatſchappije te verkoopen, en 't geen 'er van mogte komen te gebruiken, om haare ſchulden te betaalen. Dat ontwerp ging echter niet door. Honderd duizend Rijksdaalders was zij der Zweedſche Afrikaanſche Maatſchappije ſchuldig. Om die te voldoen, werd zij door de Staaten, welke die ſom, tegen vier ten honderd in 't jaar, voor haar opnamen, en, tot zekerheid van die wederom te zullen erlangen, de goederen der Maatſchappije aan zich lieten verbinden, geholpen. Bij het verbond, in 't jaar 1669, met Portugal geſlooten, werden haar voordeelen wegens den zouthandel afgeſtaan; maar die konden in lang haare geleeden ſchaden, noch het gemis van Brazil opweegen of vergoeden (*b*).

Belast met eene ſchuld van zes millioenen, zonder middelen om dezelve te voldoen, zonder hoop van de-

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XIII. bl. 149.

(*b*) Aitzema *Zaaken van Staat* D. VI. blz. 149-157. 232. en volg. 562. en volg. *Vad. Hiſt.* D. XIII. bl. 379. en volg.

dezelven ooit te zullen vinden, besloot men, in 't jaar 1674, deze Maatschappij te vernietigen, en in haare plaats eene nieuwe op te richten, aan welke de Staaten een octroi voor vijf en twintig jaaren, te beginnen met het jaar 1675, zouden verleenen. De oprichting dezer nieuwe West-Indische Maatschappij word ons door J. WAGENAAR aldus beschreeven. „ In Herfstmaand des „ jaars 1674, vonden de Staaten geraaden, de „ oude Maatschappy, geheellyk, te vernietigen, „ en eene nieuwe op te regten, die Oktroi kreeg „ voor vyfentwintig jaaren, ingaande met het jaar „ 1675. De schuld der oude Maatschappye werdt „ op dertig ten honderd gewaardeerd, en de Hoofdsomme der deelgenooten op vyftien ten honderd. Van de verminderde schuld der oude Maatschappye zou Intrest betaald worden, welke men „ vinden zou, uit het gene de nieuwe Maatschappy van de oude overnam; uit het gene men „ nog van de Kroone van Portugal te vorderen „ hadt, en uit de Rekognitie-gelden, die men, „ van tyd tot tyd, zou inkrygen voor 't vrystellen „ van den handel, binnen de paalen van 't Oktroi „ der Maatschappye. De deelgenooten moesten „ nog vier, en de schuldeischers nog agt ten honderd voegen by hunne Hoofdsommen, waardoor „ de Maatschappy honderd-en-twintig duizend guldens in handen kreeg, die, nevens het gene de „ deelgenooten en schuldeischers, daarenboven, te „ vorderen hadden, eene Hoofdsom van omtrent „ zeshonderd en dertigduizend guldens uitmaakten. „ De nieuwe Maatschappy kreeg, wyders, regt, „ om alleen te mogen handelen langs de Afrikaansche kusten, van den Kreeftskeerkring af, tot „ op dertig graden bezuiden de evennagts lyn, en

„ op

„ op alle de tusſchen beide gelegen' Eilanden: „ voorts, aan de kust van Amerika, op Iſequebo „ en andere plaatſen, met naame op het Eiland „ Curaçao. De vaart op alle andere Plaatſen, ge- „ legen, binnen het Oktroi der oude Maatſchap- „ pye, werdt nu voor alle ingezetenen van den „ Staat opengeſteld, onder beding, dat de Oost- „ indiſche, of nieuwe Westindiſche Maatſchappy, „ bezit neemende van eenigen dier Plaatſen, de „ Vaart op dezelven alleen behouden zou, zo lang „ zy in dit bezit ware. De Westindiſche Maat- „ ſchappy, op deezen voet herſteld zynde, is, „ (zegt de Heer WAGENAAR) tot heden toe, „ in wezen gebleeven (*a*)."

IN den jaare 1730. werd de Maatſchappij nogmaals voor dertig jaaren vernieuwd. „ By deeze „ laatſte vernieuwing, (leest men in *den Tegen-* „ *woordigen Staat der Vereenigde Nederlanden* D. I. „ blz. 525.) werdt de Vaart en Slaavenhandel op „ de Afrikaanſche kusten, onder zekere voorwaar- „ den, voor elk opengeſteld. Alleenlyk werdt hier „ eene ſtreek van zestig mylen, van de *Kaap* „ *Apollonia* tot aan *Rio de la Volta* van uit gezon- „ derd. Doch in den jaare 1734., werdt aan de „ Onderdaanen van den Staat ook vryheid gegee- „ ven, om op deeze ſtreek van zestig mylen, ge- „ duurende den tyd van twintig jaaren, te hande- „ len. De Schepen, die van byzondere Handelaars „ naar de Afrikaanſche kusten gezonden worden, „ mogen niet langer dan honderd en twintig voeten „ zyn. Men mag 'er met geene Fluitſchepen op- „ vaaren. De Schepen betaalen voor rekognitie „ aan

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XIII. blz. 379. en volg. overgenomen (zoo 't ſchijnt) uit den *Staat der Vereenigde Nederlanden* D. I. blz. 523. en volg.

„ aan de Maatſchappy, naar dat ze groot zyn.
„ Een Schip van 70 Voet over ſteven en daar on-
„ der, dat op 45 lasten geſteld wordt, betaalt 3000
„ Guldens. Grooter' Schepen betaalen van de eer-
„ ſte 45 lasten, ook 3000 Guldens, en van de ove-
„ rigen, 60 Guldens ieder last. Met het betaalen
„ van deeze Rekognitie zyn de Schepen vry van
„ alle inkomende en uitgaande Regten. Zy mogen
„ de in Afrika gekogte Slaaven vry op Curaçao en
„ verdere Plaatzen in Amerika verkoopen, uitge-
„ zonderd in Suriname, Iſſequebo en Berbice, al-
„ waar de Maatſchappy alleen den Slaavenhandel
„ dryft (*a*)."

HET Octroi in den jaare 1760 *geprolongeerd* zynde voor twee jaaren, is voorts nog voor dertig jaaren „ *gecontinueerd* en *geprolongeerd*, en wel van
„ den 1en January 1762 tot den 31en Decemb. 1791.
„ *incluis*; met continuatie van beide de Reglemen-
„ ten op het ſubject van de vrye vaart op de kus-
„ ten van Afrika, in de jaaren 1730 en 1731 by
„ H. H. Mog. gearreſteerd, en voorts met conti-
„ nuatie van H. H. Mog. Reſolutie en Publicatie
„ van den 15en Feb. 1754." echter met eene enkele verandering raakende de zekerheid van het betaalen der lasten (*b*).

UIT krachte van dit Octroi beſtaat de W. I. Maatſchappij als nog. Haare inkomſten moeten haar komen van haaren handel op Guinea, beſtaande in ſtaaven- en ſtofgoud, olifantstanden, en ſlaaven, welke zij meest ruilt tegen ijzer, ſpijkers, linnen, papier, koper-goed, ſterke dranken, enz. (*c*), —— van het geen zij trekt van haare bezittingen en handel op Curaçao en St. Euſtatius;

(*a*) *Vad. Hiſt.* D. XVII. bl. 47.

(*b*) Bijlaage K.

(*c*) *Tegenwoordige Staat der Vereen. Ned.* D. I. bl. 531. en volg.

tius; doch meest van de recognitie-gelden die zij op den handel van anderen heft.

Dat de Maatschappij weinig voorspoeds gehad heeft, en, wel verre van zich te kunnen herstellen, van tijd tot tijd geduurig is afgenomen, blijkt niet alleen aan 't verminderen van de waarde haarer actien, welke, voor den jaare 1723, nog stonden op 92. bij de laatste vernieuwing van 't Octroi op 35, en nu op 36¼; maar ook aan haare uitdeelingen, welken sedert den jaare 1723 aldus hebben geloopen:

		Ten honderd.			Ten honderd.
In December - -	1679.	2	In October - -	1723.	4
October - -	1682.	8	December - -	1724.	4
December - -	1684.	6	——— - - -	1726.	4
——— - - -	1687.	10	Januarij - -	1728.	3
Januarij - -	1691.	5	Julij - - -	1731.	4
——— - -	1692.	3	Maart - - -	1735.	2
September - -	——	5	November - -	1744.	4
——— - - -	1693.	5	September - -	1746.	2
December - -	1695.	4	November - -	1747.	3
Januarij - -	1697.	5	December - -	1749.	3
December - -	1699.	5	——— - - -	1753.	2
——— - - -	1700.	5	November - -	1758.	3
——— - - -	1702.	4	Julij - - -	1760.	3
April - - -	1704.	5	November - -	1762.	5
Februarij - -	1705.	4	Augustus - -	1764.	4
Januarij - -	1708.	5	——— - - -	1766.	2
December - -	1714.	4	——— - - -	1772.	4
——— - - -	1716.	6	Jan. - - -	1773.	3
——— - - -	1717.	4	Junij - - -	1773.	3
Meij - - -	1721.	4	Julij - - -	1778.	8
November - -	——	4	Januarij - -	1779.	4

Hoe sterk nu de invloed van 't aanhoudend daalen, en vervallen der West-Indische Maatschappije, op de algemeene vaart en handel der ingezetenen, en zelfs op de magt van dezen Staat moge geweest zijn, nog meerder gevoel zouden die van dit verval gehad hebben, indien de vaart en handel op West-Indië zoodaanig aan de Maat-

schappij gebonden, of van dezelve afhangelijk waren geweest, dat 'er voor de ingezetenen geene andere wegen of uitzigten op het nieuw ontdekte wereld-deel waren overgebleeven geweest, dan slechts het deelneemen in de Maatschappije. Zoo verre was de Maatschappij niet begunstigd geworden; en de algemeene ijver der handeldrijvende landzaaten, altijd gaande, vond, hoe zeer door 't octroi, aan de Maatschappij verleend, belemmerd, nog stof tot onderneemingen, van welken de Staat, zoo wel als de ingezetenen nog meerder vrucht en nut getrokken zouden hebben, dan zij 'er nu van genieten, waren zij altijd met dat oogmerk, en op dezelfde gronden voortgezet, met welken men dezelven begonnen had. Hoe gebrekkelijk ook de Schrijver der *Wijsgeerige en Staatkundige Geschiedenis* van dezelven spreekt, zal het echter niet ondienstig zijn, datwe hier onzen Lezeren het schilderij, 't welk hij 'er van maakt, onder het oog brengen; al was het alleen om te zien, hoe kunstig een schrandere geest de gebeurtenissen kan opsieren en aanlokkelijk verminken. Van de leevenloosheid, in welke hij vooronderstelt, dat de Europeïsche volken, met betrekking tot den koophandel op de andere wereld-deelen, geweest zijn, gesproken hebbende, laat hij zich verder aldus hooren:

„ Om een einde te maaken aan deezen staat van
„ verdoofdheid, was 'er een volk noodig, dat,
„ van niet opgekoomen, leeven en kunde ver-
„ spreidde in alle gemoederen, en den overvloed
„ deedt heerschen op alle markten; dat allerlei
„ voortbrengzels voor den laagsten prys kon leve-
„ ren, het overtollige van ieder Natie, tegen het
„ geen het zelf niet bezat, verruilen; dat veel lee-
„ vens gaf aan het onderling vertier van leevens-
„ middelen, koopmanschappen en van het geld;

„ dat

„ dat de verteeringen begunstigende en uitbrei-
„ dende, de bevolking, den Akkerbouw en alle
„ soorten van nyverheid aanmoedigde. Alle deeze
„ voordeelen was Europa aan de Hollanders ver-
„ schuldigd. In de onkundige menigte is het te
„ verschoonen, dat zy zich vergenoegt met het
„ genot, zonder de bronnen van den voorspoed,
„ dien zy smaakt, te kennen; doch de Wysbegeer-
„ te en Staatkunde moeten, indien het mogelyk
„ zy, den loop van haaren voorspoed der vergee-
„ telheid ontrukken.

„ Zo ras de edelmoedige bewooners der Veree-
„ nigde Gewesten het hoofd boven de Zee en de
„ Dwingelandy verheften, zagen zy, dat zy de
„ grondslagen hunner vryheid niet konden leggen
„ op eenen grond, die hun zelf niet het volstrekt
„ noodzaaklyk leevens-onderhoud verschafte. Zy
„ begreepen, dat de Koophandel, die, voor de
„ meeste Natien, niet meer is dan een toevallig
„ belang, dan een middel om de menigte en de
„ voordeelen der voortbrengzelen van haar eigen
„ grondgebied te vergrooten, de eenige grondslag
„ hunner bestaanlykheid was. Zelven geen land
„ noch voortbrengzels bezittende, beslooten zy die
„ van andere Volken ten voordeele aan te wen-
„ den; verzekerd zynde, dat de algemeene voor-
„ spoed hunnen byzonderen welvaart zou ten ge-
„ volge hebben. De uitkomst bekragtigde hunne
„ Staatkunde.

„ Hun eerste stap was, het invoeren en kragt-
„ daadig bevestigen, tusschen de Volken van Eu-
„ ropa, van de verruilinge der voortbrengzelen van
„ het Noorden tegen die van het Zuiden. Wel
„ haast krielden alle Zeeën van Hollandsche sche-
„ pen. In de havens van Holland wierden alle

„ verkoopbaare goederen zamengevoerd ; uit zyne „ havens wierden zy na de plaatzen hunner byzon„ dere bestemminge verzonden. Hier wierdt de „ waarde van alles bepaald; en dit geschiedde al„ toos met eene gematigdheid, die allen nayver „ verbande. De zucht, om meer vastigheids en „ uitgebreidheids te geeven aan zyne onderne„ mingen, deedt het Gemeenebest, door den tyd, „ vreemde landen veroveren. Zyne heerschappy „ breidde zich uit over een gedeelte van het vaste „ land der Indiën, en over alle de aangeleegene Ei„ landen van den Oceaan, welke het omringen. „ Door zyne Sterkten of door zyne Eskaders, hieldt „ het in onderdaanigheid, de kusten van Afrika, „ welke het met een aandagtig en veruitziend oog „ zyner heilzaame eerzucht hadt beschouwd. De „ eenige landstreeken van Amerika, daar de Ak„ kerbouw zaaden van weezenlyken rykdom hadt „ geplant, eerbiedigden zyne wetten. De wyd„ uitgestrektheid zyner verbintenissen omvatte het „ gantsche Heeläl, van welk het, door zynen arbeid „ en nyverheid, de ziel was. Het was in het be„ zit gekoomen van de algemeene Monarchie van „ den Koophandel.

„ ZODANIG was de toestand der Vereenigde „ Gewesten, toen het den Portugeezen, zich her„ stellende van de kwyning en werkeloosheid, in „ welke de Spaansche dwingelandy hen hadt doen „ nederstorten, gelukte, om hun, in den jaare 1661, „ het gedeelte van Brazil te ontweldigen, dat zy „ op hen hadden veroverd. Naa deezen eersten „ schok hunner magt, zouden de Hollanders uit de „ nieuwe waereld geheel verdreeven zyn, zo zy „ niet eenige kleine Eilanden hadden behouden, „ met name het Eiland Curassau, dat zy, in den

„ jaa-

„ jaare 1634, hadden veroverd op de Castiliaanen, „ die het, zedert het jaar 1527, hadden bezeeten (*a*)."

VOORTS van *Curaçao*, *St. Eustatius*, en andere mindere bezittingen, iet gemeld hebbende, komt hij op *Suriname*; en laat 'er zich aldus over uit:

„ DE grond deezer Bezittinge wierdt gelegd door „ de Franschen, in den jaare 1640. Hunne werkzaamheid deedt hen toenmaals verscheiden kli„ maaten opzoeken, doch hunne onbestendigheid „ belette hen, zich ergens te vestigen. Weinige „ jaaren naa hunne aankomst in Suriname verlieten „ zy het, en wierden aldaar vervangen van de En„ gelschen. Deeze Eilanders zetten hunnen arbeid, „ met eenigen voorspoed, voort, toen zy, in den „ jaare 1667, wierden aangetast door de Hollan„ ders, die hen door een groote uitgestrektheid „ lands verspreid vindende, met geringe moeite te „ onder bragten. Eenige jaaren laater, wierden zy, „ ten getale van twaalf honderd, overgevoerd na „ Jamaica, en het Gemeenebest wierdt, by ver„ drag, Eigenaar der Volkplantinge.

„ ZYNE onderdaanen, zich eeniglyk toeleggende „ op den Koophandel, hadden nimmer veel lusts „ in den Akkerbouw. Suriname hadt, eenigen „ tyd, gevoel van den uitsluitenden smaak zyner „ nieuwe bezitters. De Maatschappy, welke over „ dit land het opperbewind voerde, deedt, ten „ laatste, de bosschen om verre hakken, verdeelde „ een gedeelte van den grond onder de Opgezee„ tenen, en verzorgde hen van slaaven. Allen, „ die deeze landen wilden beslaan, kreegen dezel„ ve

(*a*) *Wijsgeerige en Staatkundige Geschiedenis* D. IV. bladz. 338-341.

„ ve in eigendom; zich verbindende om, van tyd
„ tot tyd, van hunne voortbrengzels te betaalen,
„ den prys, voor welken ieder plantaadje gekogt
„ was. Zelf kreegen zy vryheid om over dezelve
„ te beschikken, ten voordeele van eenen koo-
„ per, die zich wilde verbinden tot het betaalen
„ van het gedeelte van de schuld, dat nog niet was
„ afgedaan.

„ De goede uitslag deezer eerste Bezittingen gaf
„ aanleiding tot een groot getal andere Bezittingen.
„ Allengskens zyn zy uitgebreid, tot op den af-
„ stand van twintig mylen van den mond der rivie-
„ re Suriname, en van den Commenwine, die zich
„ in deeze rivier ontlast. Zelf zou men ze nog
„ veel verder hebben uitgebreid, indien men niet
„ wederhouden ware geworden door de weggeloo-
„ pene Negers, die, in ongenaakbaare bosschen
„ verschanst, daar zy hunne vryheid herkreegen
„ hebben, de uiterste grenzen der Volkplantinge
„ onophoudelyk ontrusten.

„ De zwaarigheden, welke zich vertoonden te-
„ gen het ontginnen van den grond deezer Bezit-
„ tinge, vorderden eenen ongemeenen moed, die
„ alles doet tarten, eene standvastigheid, die alles
„ doet te boven koomen. De meeste landeryen,
„ uit welke men voordeel zogt te trekken, ston-
„ den, by ieder gety, vier of vyf voeten onder
„ water. Door middel van het graaven van eene
„ menigte kanaalen en het aanleggen van Sluizen,
„ heeft men den grond droog gemaakt; en de Hol-
„ landers hebben de eer genooten, dat zy, zo wel
„ in de nieuwe als oude waereld, den Oceaan heb-
„ ben te onder gebragt. Zelf heeft men hen aan
„ hunne plantaadjen eene netheid zien geeven, die
„ hen overal kenmerkt, en geryflykheden, die in

„ de

„ de bloeiendste Engelsche en Fransche Bezittingen
„ niet gevonden worden (*a*). "

Hoe kreupel dit verhaal zij, behoevenwe niet stuksgewijze aan te toonen. Te vooren (D. I. bl. 315 en 316.) hebbenwe bereids aangetekend, dat de ingezetenen der Vrije Gewesten al zeer vroeg het oog hebben laaten vallen op de vaart en koophandel op de kusten van Amerika en van Afrika; en die ook op die Gewesten hebben aangelegd en gedreeven. Die 'er nader, en naauwkeuriger verslag van begeert, kan in het *Jaerlijksch Verhael* van de Laet (*b*) voldaan worden.

In 't bijzonder schijnen de Hollanders en Zeeuwen, al omtrent den jaare 1580, niet alleen op de rivieren de *Oronoque* en *Amazone*, maar zelfs op de gantsche kusten van Guiana gevaaren te hebben (*c*). Omtrent het einde van de zestiende eeuw, moet 'er reeds eene volkplanting aan de rivier de *Amazone* zijn aangelegd, en twee sterkten gesticht, eene onderneeming welke aan de Vlissingers word toegeschreeven (*d*). Zeker is het, dat wij de volkplantingen op of in Guiana meest aan de Zeeuwen te danken hebben, offchoon de Hollanders naderhand 'er het meeste deel en belang in gekreegen hebben. De Zeeuwen hadden zich, op het einde van de zestiende eeuw, bereids aan de rivier Essequebo neêrgezet, en aldaar eene volkplanting aangelegd, aan welke zij den naam van *Nova Zelandia* hadden gegeeven. Nog blijkt het, dat men met deze onderneemingen niet blootelijk eene vaart en handel beöogd heeft, maar hoofdzaaklijk nog, om 'er

(*a*) *Wijsgeerige en Staatkundige Geschiedenis* D. IV. bladz. 352-354.

(*b*) Zie ook Hartzinck *Beschrijving van Guiana* D. I. bl. 206. (*c*) Ib. l. c. (*d*) Ib. p. 207.

'er vaste verblijfplaatſen aan te leggen: wel is waar, dat het ontdekken van zilver- en goud-mijnen, de eerſte voorwerpen die de Portugeezen en Spanjaarden naar Amerika gelokt, en zoo belust op bezittingen in West-Indië gemaakt hadden, de hoofdzaak is geweest, welke de onzen mede gaande gemaakt, en naar vaste bezittingen hebben doen omzien; maar het is te gelijk waar, dat de ingezetenen van dezen Staat, meer dan de Spanjaard en Portugees, door winſten van koophandel, en de voordeelen, welken uit de werkzaame nijverheid getrokken worden, aangezet, en beter vooruitzigt dan die natien hebbende, in het geen tot het aanwakkeren en uitbreiden van vaart en koophandel kan dienen, al in 't begin van de zeventiende eeuw, hunne gedachten hebben laaten gaan, om gronden in Amerika te laaten bebouwen, en tot dat einde Planters daar heenen te zenden (*a*). De West-Indiſche Maatſchappij zelve ſchijnt 'er ook al meer of min werk van gemaakt, en tot dat einde eenige vaste bezittingen in Amerika aangelegd te hebben, welke naderhand aan het landſchap, in 't welk menze geſticht had, den naam van *Nieuw Nederland* heeft doen draagen: eene ſtreek lands, welke niet, zoo als de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Nederlanden* meld (*b*), eerst in den jaare 1657, is ontdekt geworden, maar veele jaaren vroeger. Daar van getuigen niet alleen verſcheiden Plakaaten, en Staats-Reſolutien, maar de gebeurtenisſen zelven. In het Plakaat van 't jaar 1664. ſtaat uitdrukkelijk (*c*), dat de West-Indiſche Compagnie

(*a*) HARTZINCK *Beſchrijving van Guiana* D. I. bl. 208. en volgg.

(*b*) Die Schrijver ſchijnt hier de NEUFVILLE, blindeling nagevolgd te hebben, *Hiſtoire de la Hollande* T. III. Ch. VI. p. 72.

(*c*) *Groot Pl. B.* D. II. bl. 3154.

pagnie zich van den beginne van haare oprichting heeft toegelegd, op het *bezetten en bevolken* van landen in Amerika (*a*).

Wanneer, in den jaare 1633, hunne Hoog Mogendheden eene *Ordre* en *Reglement* afkondigden, behelzende, *waerop en waer naer alle gemonteerde schepen uit de* Vereenigde Gewesten *zouden vermogen te varen, in seecker gedeelte van de limiten van 't Octroy van de West-Indische Compagnie*, moet *Nieuw Nederland* niet slechts bekend, maar bereids al van eenig belang geweest zijn; vermits in het eerste artikel van die Ordre en Reglement gezegd word: „ dat niemant van dezelve schepen zal vermogen „ te seylen naer de kusten van *Africa*, noch *Nieu-* „ *Nederland*, ofte elders daer de Compagnie nego- „ tie zoude mogen hebben (*b*)."

In den jaare 1653. werd 'er in Nieuw-Nederland eene afkondiging gedaan, tegen verscheiden abuisen, welke aldaar wegens het verkrijgen en vervreemden van gronden waren ingesloopen; in welke men kan zien, dat Nieuw-Nederland toen ter tijd al vrij aanzienlijk moet geweest zijn. Men vindt op dien tijd ook gewag gemaakt van plantaadjen, en van de Stad *Nieuw-Amsterdam*, door de onzen aldaar bezeten (*c*).

Ten tijde, of mogelijk voor den tijd, dat de Hollanders aan dien kant op Noord-Amerika het oog hadden laaten vallen, en 'er de eerste gronden eener volkplanting aangelegd, werden sommige engelsche vluchtelingen (bekend onder de benaaming van *Puriteinen*) welke hier te lande eenigen tijd hun verblijf gehouden hadden, te raade om van den Raad van Plymouth (eene Engelsche Maat-

schap-

(*a*) Bijlaage L.
(*b*) *Holl. Pl. B.* D. II. bl. 346.
(*c*) *Holl. Merc.* van den jaare 1653. bl. 43.

ſchappij aan welke de Kroon van Engeland den koophandel op de gantſche kust van Noord-Amerika, van Nieuw-Schotland tot aan het westelijk uiteïnde van Carolina, met uitſluiting van alle anderen, had afgeſtaan, en daar bij den eigendom dier landſtreeken bezat) een ſtukjen gronds in Amerika te verzoeken, ten einde aldaar een beſtaan te vinden. Gunſtig antwoord gekreegen hebbende, ſtaken de vluchtelingen over, en zetten zich neder op eene plaats, aan welke de naam van *New-Plymouth* werd gegeeven. Dit geſchiedde in den jaare 1621 (*a*). Wel haast kwamen andere Engelſchen, medebroeders, geloofsgenooten, of zulken, die mede, uit vreeze voor vervolging om 't geloof, naar een goed heen komen zogten, zich bij dezen geringe hoop voegen. Na in den beginne wat geſukkeld te hebben, groeide deze volkplanting zoo ſterk aan, dat zij, door eenige Grooten in Engeland aangemoedigd en onderſteund, op 't laatst van den jaare 1629, vier ſteden bouwden, *Salem*, *Dorcheſter*, *Charlestown* en *Boston*, welke laatſte ſtad naderhand de hoofdſtad van deze Landſtreek, *Nieuw-Engeland* geheeten, geworden is (*b*). Uit zulke geringe beginſels is het Noord-Americaansch volk geboren, 't welk in onze tijden Groot-Brittannië zoo veel werks heeft verſchaft; en kans loopt om eerlang onder de magtigſte volken geteld te worden.

De Engelſchen dus, aan de eene zijde, en de onzen, aan den anderen kant, ook bezig zijnde om de vaart en koophandel uit te breiden, en derzelver voordeelen aan zich te trekken, is het niet te verwonderen dat 'er tusſchen de twee volken verſchillen ontſtonden, die, meest geboren uit een verſchillend

(*a*) Burck *Hiſt. des Colon. Angl.* T. II. p. 159. & ſuiv.
(*b*) Burck *Hiſt. des Colon. Europ.* T. II. p. 161.

lend begrip over het recht der bezitneeming, altijd eene deur open lieten, om elkanderen afbreuk te doen, en over elkanderen te klaagen. Cromwel, gedwongen tot behoud van zijnen ſtaat, om alle middelen te gebruiken, welke hem het hart van de landzaaten konden winnen, kon 'er geen behaagelijker voor hen aanvaarden, dan hunnen naijver, in 't ſtuk van vaart en koophandel, tegen de onzen gaande te maaken, te voeden, en met zijne magt voor te ſtaan. Daartoe gaven hem de klagten der Engelſchen over 't gebeurde te Amboina een ruim veld; en de bezittingen der beide volken in Noord-Amerika eene bekwaame gelegenheid. Ras werd 'er aan wederzijden geklaagd over het inneemen van elkanders gronden, en eenige mindere daadelijkheden. De oneenigheden werden wel, in den jaare 1650, vereffend door een *accoord*, tusſchen de twee natien, raakende de limiet-ſcheiding tusſchen *Nieuw-Engeland* en *Nieuw-Nederland* getroffen, in den jaare 1656 door Hunne Hoog Mogendheden bekrachtigd (*a*); doch dit vereffenen der geſchillen nam de bron der oneenigheden, en der verbittering van de Engelſchen tegen de onzen niet weg.

Het kon derhalven Karel den II., op den troon van Engeland geklommen, en voorwendende een algemeen recht op Noord-Amerika te hebben, voorts dit recht uit de eerſte ontdekking dier Landſtreeke, welke, in den jaare 1497, door Sebastien Cabot geſchied zoude zijn, ophaalende, niet moeielijk vallen, om de gemoederen wederom gaande te maaken, en de oude geſchillen over de bezittingen en rechten tusſchen de Engelſchen en Nederlanders te doen herleeven. Aitzema geeft 'er een redelijk klaar denkbeeld van: de plaats, in wel-

(*a*) *Groot Pl. B.* D. II. bl. 1275.

welke hij 'er, onder de benaaming van *Klachten van de W. I. Compagnie tegen de Engelſchen*, van ſpreekt, luidt aldus (*a*):

„ *IN wat pointen die van de Weſt-Indiſche Com-*
„ *pagnie in deſer tydt ſtonden, hebben ſy den een-en-*
„ *twintigſten January te kennen gegeven, als dat*
„ *haer van den Directeur Generael ende Raden in*
„ *Nieu-Nederlandt van den derden November leſt-*
„ *leden geſchreven wierdt, hoe dat ſy getragt hadden*
„ *de queſtien aldaer gereſen, in der minne by te leg-*
„ *gen, ende dat ten ſelven eynde den Directeur Ge-*
„ *nerael Stuyveſant in perſoon naer* Boſton *was ver-*
„ *trocken, om aldaer ter Vergaderinge van de vier*
„ *Geunieerde Colonien van Nieu-Engelandt, waer het*
„ *mogelyk, in der minne de Engelſche te bewegen tot*
„ *ſurſeancie van hare onwettige Proceduren; alwaer*
„ *den voorſz. Stuyveſant gekomen ſynde, naer veele*
„ *debatten door de drie Colonien, te weten Boſton,*
„ *Nieu-Plymouth, ende Nieu-Hagen, de vierde*
„ *(te weten Hertfort) in 't regart van hare Proce-*
„ *duren tegen de Compagnie opentlyk in 't ongelyk*
„ *wierde geſtelt; welke laeſte evenwel haer ſelven het*
„ *oordeel van de voorſchreve drie Colonien niet wilde*
„ *onderwerpen, ſuſtinerende dat de voorſchreve queſtien*
„ *op de Vergaderinge van haer particuliere Colonie,*
„ *ende niet by de Geunieerde, moeſte afgedaen wer-*
„ *den, om dat de ſelve geen magt ſoude hebben de*
„ *Limiten van haer patent van den Koning van En-*
„ *gelandt geoptineert, te arcieren; ſoo ſyn in de*
„ *maendt van October laeſtleden, naer de voorſchreve*
„ *particuliere vergaderinge van Hertfort, wederom*
„ *Commiſſariſſen geſonden, die na alle devoiren tot*
„ *ruſte, vreede ende enigheyt aengewent, rapper-*
„ *teerden, dat de voorſchreve Colonie van Hertfort,*
„ *ab-*

(*a*) AITZEMA *Zaaken van Staat*, D. V.

„ *absoluyt verklaerde* datse geen *Nieu-Nederlandt* en „ kenden, *wygerende den Directeur Generael ende* „ *Raden ook dien tytel door haer Ho. Mog. Commissie*, „ nu ontrent veertig Jaren gebruikt, *dat de plaet-* „ *sen die de onse Nieu-Nederlandt noemden, door syn* „ *Koninglyke Majesteyt aen haer waren gegeven, en* „ *de dienvolgende, schoon genomen by ons gepossideert* „ *aen haer moesten werden uytgeruymt, hoewel syn* „ *Koninglyke Majesteyt wel expresselyk in 't gegeven* „ *Patent protesteerde, dat die van Hertfort geen an-* „ *dere Princen, Potentaten, ofte Staten, soude mogen* „ *beledigen; dat de Compagnie noyt patent van den* „ *Koning van groot Brittannien soude konnen tonen*, „ *ende sy dienvolgende alles wilden en souden onder* „ *hare Jurisdictie, goet of quaetwillig reduceren;* „ *'t Dorp Oostdorp ende nog vyf andre Dorpen op 't* „ *Lange Eylandt gelegen, diese alrede voor de derde-* „ *mael hadden geintimeert, om onder hare Jurisdictie* „ *te komen, mainteneren, en de Limiten van haer* „ *patent ten eynde toe uytbryden, en dienvolgende* „ geheel Nieu-Nederlandt de Compagnie afhandig „ te maken en te invaderen, *pretexerende niet lan-* „ *ger onder het gebiet van haer Ho. Mog. ende di-* „ *rectie van de Compagnie wilden blyven ende sy de-* „ *selve alomme souden en wilden maintineren, ende* „ *drygende, in cas des Compagnies Ministers haer* „ *tegens sodanige Proceduren opposeerde, deselve met* „ *vuur en swaerde te sullen vervolgen, refuserende* „ *veele billyke presentatien tot accommodement gedaen;* „ *ende daerop aenstonts weder hare proceduren by der* „ *handt nemende, soo heeft men in geheel Nieu-Ne-* „ *derlandt een generale Vergaderinge gehouden, ende* „ *de sake sodanig bevonden, dat* sonder haer Ho. „ Mog. spoedige assistentie, *alles soude verloren syn:* „ *deselve hadde darom herwaerts twee van de meeste* „ *geintresseerders gecommitteert om aen de Bewintheb-*

„ *beren, ende des noodt, aen haer Hoogh Mog., den* „ *bedroefden ſlaet waer in Nieu-Nederlandt door ſo-* „ *danige onwettelyke proceduren verviel, te remonſtre-* „ *ren, ende ootmoedig te verſoeken dat haer Ho. Mog.* „ *niet en geliefden toe te laten dat* duyſende van „ menſchen, die haer verlatende op de belofte van „ maintien *by den Octroye aen de Weſt-Indiſche* „ *Compagnie verleent, ende by* publique nodinge, „ met approbatie van haer Ho. Mog. gedaen, „ *haere Familien aldaer hadde nedergeſet, wierden* „ *geruineert, ende haer moeten bedroeven* veertig, „ dertig, twintig, min en meer Jaren daer te „ Lande te hebben geleeft, *haer gelegentheden ge-* „ *ſtabileert, ende nu ſoo onregtvaerdig verſtoten te* „ *werden, gelyk haer Ho. Mog. uyt de voorgaende* „ *redenen genoegſaem konden afnemen, op wat fon-* „ *dament de Engelſche hare pretentien ſogten vaſt te* „ *maken, waromme de ſupplianten nu ginder te Lande* „ *alles in mindelykheyt hebbende geſogt te effenen,* „ *edog ſonder eenige vrugt, geen anderen uytvlugt* „ *ſiende, als haer in de armen van haer Ho. Mog. te* „ *begeven, ende deſelve als hare beſcherm-Heeren aen* „ *te ſien, ſig wederom genootſackt vonden aen haer* „ *Ho. Mog. te addreſſeren, ende nogmaels te verſoe-* „ *ken, dat der ſelver goede geliefte zy, eyndelyk hare* „ *oogen eens te ſlaan op de proceduren door de Engel-* „ *ſche nu Jaren lang in Nieu-Nederlandt gepleegt,* „ *ende* Jaren lang aen haer Ho. Mog. geklaegt, „ *verſekerende dat deſelve ſoude bevinden dat deſe con-* „ *queſten door haer Ho. Mog. aen de Compagnie ſoo* „ *menigmael gerecommandeert, ſoo veele jaren by de* „ *Compagnie met exceſſive onkoſten gepoſſideert, door* „ *de Engelſche, ſiende dat haer Ho. Mog. haer over* „ *derſelver proceduren niet en bewogen, van deſen* „ *Staet ſouden afgerukt werden: waer door de Com-* „ *pagnie niet alleen van de voordeelen van dien wier-*

„ *den*

" *den versteken*, *ende verliesen de onkosten op haer* " *Ho. Mog. recommandatien soo veel Jaren in Nieu-* " *Nederlandt gedaen*, maer sooveele duysenden In- " gesetenen, nackt ende bloot, krytende ende jam- " merende, gelyk voordesen in Brasil door de Por- " tugesen, alsoo nu hier door de Engelschen, op den " Dyck geset synde, *weder hier te Landen souden moe-* " *ten komen*, *ten ware haer Ho. Mog. alle het voor-* " *schreve rypelyk considererende*, *de klagten van hare* " *schryende ende verongelykte onderdanen ter herten* " *namen*, *ende nae haer Ho. Mog. wysheyt de saek*, " *het sy ontrent den Koning van Engelandt ofte elders*, " *sodanig dirigeerden*, *dat haer getrouwe onderdanen* " *van dese onregtveerdige onderdruckinge wierden be-* " *vrydt*, *om 't welk te obtineren*, *de voornoemde Be-* " *winthebberen ende haren Directeur Generael ende* " *Raden*, *als voor desen is geremonstreert*, *voor 't se-* " *kerste middel* (*onder correctie*) *hadde geoordeelt het* " *vaststellen van een Limytschydinge*, *alhier in Euro-* " *pa tusschen wedersydts Natien te arresteren*, *ende* " *daeromme met alle ootmoedigheyt haer Ho Mog. ver-* " *sogten*, *dat het derselver goede geliefte zy*, *als nog* " *de saeke daer henen te dirigeren*, *dat de voorsz. Li-* " *mytschydinge met den eersten door sodanige wegen* " *als haer Ho. Mog. naer haer gewoonlyke wysheyt* " *dienstig souden oordeelen*, *mogt werden gemaekt*; " *ende dewyle dat het in de voorsz Provincie van Nieu-* " *Nederlant sodanig door de ongebondentheyt der En-* " *gelschen sig liet aensien*, *dat tewyle de voorsz. Limyt-* " *schydinge alhier in Europa wierde beverdert*, *de* " *Engelschen evenwel niet en souden supersederen onder-* " *tusschen met hare proceduren voort te gaen*, *waer-* " *door soude konnen gebeuren dat de Compagnie ligter* " *alles afgenomen soude syn*, *eer men de Limytschy-* " *dinge konde arresteren*, *ende dienvolgende by provisie* " *mede enige middelen om die proceduren te stuyten*

magten werden beraemt die de voorsz. Engelschen haer desseynen beletten, ende haer Ho. Mog. onderdanen in haer devoir houden; soo wierden de voorsz. Bewinthebberen mede genootsaekt te versoeken, eerstelyk: derselver advys, of de Compagnie de voorsz. proceduren aldaer sytelyk soude hebben tegens te gaen ofte niet, ende ingevalle van jae, dat deselve met nodige assistentie daer toe mogten werden versorgt; ende ten tweden: dat haer Ho. Mog. ten respecte van hare onderdanen, ende om deselve ondertussen onder de gehoorsaemheyt van desen Staet te behouden, aen de Compagnie een Acte onder 't Groot Zeegel geliefden te verlenen, waer by haer Ho. Mog. de Limyten van Nieu-Nederlandt geliefden te stellen naer de oude Calculatie, te weeten, van seven en dertig graden ende een half af, langs de kuste tot een en veertigh graden en een half toe, ende voort Lantwaert in so verre als komen kon; ende voorts distincte Missivens aen alle de plaetsen ende dorpen die onder de gehoorsaemheyt van haer Hoogh Mog. hebbende gestaen, haer alrede onder het gebiedt van de Engelschen hadden begeven, ende aen die gene die daer toe door de Engelschen waren geintimeert, ten eynde de eerste sig wederom onder het gebiedt van haer Ho. Mog. souden hebben te begeven; ende de twede onder 't selve te blyven, ofte dat haer Ho. Mog. met de magt van 't Landt, de voorschreve Missivens souden executeren, ende dienvolgende haer tot hare gehoorsaemheyt dwingen, houden ende straffen naer behoren; ten derden, dat haer Ho. Mog. aen syn Koninglyke Majesteit van Groot Brittannien dese proceduren geliefden bekent te maken, ten eynde syn Majesteyt in America sodanige ordre gave, dat de geinvadeerde plaetsen aenstons mogten werden gerestitueert, en gedurende 't tracteren over een Limytscheydinge van alle usurpatien gesupperseedeert."

„ DIT

„ DIT (dus ſpreekt AITZEMA daarop) wierdt „ wel geſtelt in handen van Gecommitteerden na „ gewoonte, maer ſyn klagten gebleven tot dat „ eyntlyck het geheel Nieu-Nederlandt ende Nieu-„ Amſterdam is overweldigt by de Engelſchen."

ZOO flaauw als men aan onze zijde de zaaken van Nieuw-Nederland behartigde, zoo ijverig daar en tegen ſchijnen de Engelſchen gezorgd te hebben, om Nieuw-Engeland tot aanzien en magt te brengen: en het is wel waarſchijnelijk dat het Hof van Engeland, of het engelsch bewind, zoo niet ten tijde van Cromwel, ten minſte onder de regeering van Karel den II., vooruit heeft gezien, dat 'er van Nieuw-Engeland een magtig land te maaken was; het welk aan Engeland oneindige voordeelen zoude kunnen toebrengen. Wie 'er aan twijfelt leeze het volgende, getrokken uit eenen brief van den Graave d'Eſtrades aan Lodewijk den XIV.

„ SEDERT mynen laatſten brief zyn hier by den „ Koning van Engeland afgezondenen van Nieuw-„ Engeland aangekomen, verzeld van twee franſche „ Calviniſten, de een een gewezen predikant uit „ de Sevennes en de ander uit het vlek Tarennes „ by Rochelle. Dezen hebben zich by een ſmeek-„ ſchrift aan den Koning van Engeland en het Par-„ lement gewend, verzoekende om verſcheide drin-„ gende redenen, dat niet bewilligt mogt worden, „ dat Acadie, bevattende tachtig mylen lands, met „ verſcheide bevaarbare rivieren en goede havens, „ waarin zware vaartuigen van duizend tonnen „ konnen liggen, aan uwe Majeſteit terug gegeven „ wierdt.

„ ZY brengen by, dat 'er in vier volkplantingen „ reeds verſcheide kerken gebouwt zyn, en men „ 'er den godsdienſt van Engeland grondig geve-„ ſtigt heeft, waar toe het volk van Engeland

„ zware kosten heeft aangewend en hun leven in
„ de waagschaal gestelt, volgens de vergunningen,
„ aan hun door wylen Cromwel gegeven, en door
„ den Koning van Engeland by zyne komst tot den
„ troon bevestigt.

„ VOORTS smeken zy zyne Majesteit en het
„ Parlement, te overwegen de voordeelen, die het
„ Parlement uit het behoud van dat land zouden
„ trekken, en bieden van wegens Nieuw-Engeland
„ aan, om ten hunnen kosten binnen Londen te
„ leveren alle de benodigde scheepsmasten voor
„ zyne vloot, en zodanig een menigte teer, als zyn
„ Majesteit beveelen zal; wyders om mede ten
„ hunnen kosten twee fregatten, ieder van zestig
„ stukken, te bouwen, en binnen zes maanden aan
„ zyne Majesteit te zenden; en voegen 'er by,
„ dat, zo het op geld mogt aankomen, ter scha-
„ deloosstelling van de belangen der onderdanen
„ van uwe Majesteit, zy drie honderd duizend li-
„ vres in ener somme zullen opbrengen, en verze-
„ kert te zyn, dat zes duizend fransche Calvinisten
„ hun vaderland zullen verlaten, en zich in het
„ hunne komen nederzetten, zo zy 'er meesters
„ van waren, gelyk zy 'er niet aan twyffelden, by
„ zo verre zy van de bescherming van den Koning
„ van Engeland en van die van het Parlement ver-
„ zekert konden wezen.

„ ZOODRA ik van den inhoud van dat smeek-
„ schrift bericht bekwam, begaf ik my terstond
„ by den Koning van Engeland; beklaagde my 'er
„ over; en verzocht Commissarissen tot het afdoen
„ van die zaak, vermits uwe Majesteit my zyne
„ beveelen herhaalt hadt, en recht eischte over den
„ indrang in zyne souvereiniteit en de goederen
„ zyner onderdanen gemaakt. Het zelfde zeide ik
„ aan den kanselier, en myn besloot, dat my des

„ an-

„ anderdaags Commiſſariſſen gegeven zouden worden, gelyk ook geſchied is, en wy hebben reeds in twee byeenkomſten over die zaak gehandelt.

„ Om de punten van hun ſmeekſchrift tegen te gaan, heb ik de teruggave geëiſcht van gantſch Acadie, bevattende tachtig mylen lands; dat de forten Pantagoet, Fort Royal en van la Hue zouden worden terug gegeven in den zelfden ſtaat, waarin zy zich ten tyde hunner verovering bevonden; dat het kanon, de krygsbehoeftens, wapenen, levensmiddelen en koopmanſchappen weder gegeven zouden worden volgens de lyſt, ten dien tyde daar van gemaakt, of wel naar hunne waarde in geld uitgetrokken.

„ Dat het klooſter der Kapucynen, hun woning en kerk, gelyk ook alle de katholyke kerken, kerſpelen en kapellen, in den omtrek van Acadie gelegen, ten hunnen koſten zouden worden herbouwt, zo als de zelve voor hunne afbraak waren; dat het aan geen een opgezeten, gene openbare belydenis van het apoſtoliſch en roomſch-katholyk geloof doende, geoorloft zoude wezen, in den omtrek van Acadie, den Koning behorende, te blyven of te wonen; dat de prieſters der oorden verplicht zouden zyn, weeklyx aan hem, die wegens uwe Majeſteit daar te lande gebieden zoude, rekenſchap te doen, of zich enige ketters onder de opgezetenen bevonden, om volgens zyne beveelen geſtraft te worden.

„ Dat alle de kerken en byzondere huizen, waarin gepredikt is, of door de opgezetenen andere oeffeningen van den godsdienſt van Engeland, of andere, ſtrydig met de katholyke, verricht zyn, geſlecht, en de ſtenen en het hout gebruikt zouden worden tot het weder opbouwen der afgebroken kerken.

„ Door die eischen heb ik al het bedoelde van
„ hun smeekschrift getracht te verydelen, en hun
„ ook te verstaan doen geven, dat door geld of op
„ andere wyze wegens de wedergaaf van Acadie
„ geen vergelyk van den kant van uwe Majesteit
„ te hopen was. Wanneer men daar toe eens
„ kwam, zoude ik in de verzachting van enige
„ myner eisschen konnen bewilligen, betreffende
„ alleenlyk de waarde der krygsbehoeftens en het
„ verlies in koopmanschappen, vermits in allen ge-
„ valle de eigenaars niet wel aantonen konnen, wat
„ zy verloren hebben.

„ Uwe Majesteit kan uit de aanbieding, door
„ dat volk den Koning van Engeland gedaan, be-
„ vroeden, wat voordeelen hy van dat land trekt,
„ en uwe Majesteit 'er met den tyd door een goede
„ bestiering van zoude konnen trekken, wanneer
„ men die volkplanting met ernst versterkte, door
„ dit jaar twaalf honderd mannen voetvolk onder
„ het bevel van goede officieren derwaards te zen-
„ den, waarmede men, door goed overleg, de Iro-
„ quois, die vyanden der Engelschen zyn, zoude
„ konnen winnen, en zich van een land van meer
„ dan drie honderd mylen meester maken, 't geen
„ zeer bevolkt is met Wilden, die, eenmaal het
„ gezag van uwe Majesteit erkent hebbende, on-
„ der zyne gehoorzaamheid zouden blyven, en de
„ katholyke godsdienst merklyk uitgebreid worden.
„ Vermits ik over dit alles gesproken heb met lie-
„ den, die gehele jaren in dat land gewoont heb-
„ ben, heb ik 'er my byzonder van doen onder-
„ richten, en zoude uwe Majesteit een aanzienlyk
„ koningryk konnen maken van een land, 't geen
„ tot heden toe onbekent geweest is, en de Engel-
„ schen gaarne wenschten te bezitten, om de gro-

„ te

„ te voordeelen, die zy 'er voor den koophandel
„ en zeevaart van hoopen te trekken (*a*)."

Uit andere brieven van denzelfden Graave d'Estrades, ziet men van wat gewicht *Nieuw-Nederland* door sommige Leden van onzen Staat is gerekend. In den brief van den 17^en^ Sept. 1665. schrijft hij aan de Lionne:

„ Zy zeiden my, (Gedeputeerden van Amsterdam), dat het in de magt der Staten niet stondt, hen Nieuw-Nederland te doen afstaan; dat de stad Amsterdam het van de westindische maatschappy voor zeven honderd duizend guldens gekocht hadt; dat zy daarenboven twee millioenen 'er aan hadden te kosten gelegt, en dat hunne stad 'er, na aftrek van alle kosten, zestig duizend guldens renten van trok; dat de oostindische maatschappy het eiland Poleron niet begeerde, en ook niets achtte, en dat men het den Engelschen by den vrede terug gaf, volgens de verplichting van het tractaat van 1662, in Engeland gemaakt.

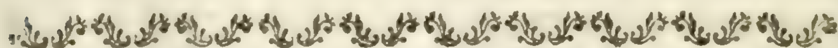
„ Dat zy zich weinig verlegen maakten, om Kabo Korse te nemen; dat het thans mooglyk reeds genomen zoude zyn; dat het de forten Delmina en Nassau niet deerde, maar deze beide laatstgenoemden in het tegendeel het benadeelden, vermits zy voor den koophandel daar te lande van ongelyk meer belang dan Kabo Korse waren.

„ Dat zy, om het verlies van Nieuw-Nederland op te wegen, middelen aan de hand hadden, om driemaal meer te winnen, nadien bevel naar de Indiën gezonden was, de vastigheden der Engelschen aldaar aan te tasten, waaruit het geenzins

(*a*) *Brieven, enz. van* d'Estrades D. I. bl. 258. Zie verders bl. 293. en volgg.

„ zins moeilyk was, hen te dryven, en dat zy
„ vervolgens dezelve zouden inhouden, of met
„ Nieuw-Nederland verruilen tegens de vastighe-
„ den, die de Engelschen in de Oostindiën heb-
„ ben (*a*). "

Daar de Engelschen op het behouden van Nieuw-Nederland bleeven staan, zagen de Staaten, door de kosten van den oorlog uitgeput, en naar vrede haakende, zich genoodzaakt dit gedeelte hunner bezittingen aan de Engelschen volkomen afte-staan, op dezelfde wijze als de Franschen, bij den laatsten vrede met Engeland, Acadia mede aan de Engelschen hebben moeten overlaaten. Het geluk heeft echter gewild, dat, terwijl men te Breda in onderhandeling was over de voorwaarden van vrede, en dat 'er bedongen werd dat elk zoude blijven in bezit van 't geen hij, tot zekeren bepaalden tijd, veroverd mogt hebben, *Suriname* door de onzen op de Engelschen veroverd was, binnen den bepaalden tijd, en uit dien hoofde ons ook gebleeven is. Sedert dien tijd heeft men begonnen bijzonderlijk werk te maaken van onze volkplantingen: zij hebben op de vaart, koophandel, en rijkdom van dezen Staat al te veel invloed, dan dat wij 'er niet in 't bijzonder nog van zouden spreeken.

Beginsels, Opkomst, Bloei, en Tegenwoordige Staat van Suriname.

De *Colonie* Suriname, welke, eenige jaaren geleeden, aan de vaart en koophandel van dezen Staat zoo veel voordeels heeft toegebragt, en thans zoo veele

(*a*) *Brieven, enz. van* d'Estrades D. III. blz. 424-425.

veele menſchen doet zuchten en klaagen, is, gelijk alle menſchelijke grootheden, uit zeer geringe beginſelen geboren.

David Pietersz. de Vries (*a*), een Hollander, in den jaare 1634, eene volkplanting in Cayenne hebbende opgericht, drong tot aan de rivier van Suriname door, en vond daar eenige wooningen, voorzien met palisſaaden, in de gedaante van eene ſterkte. Een engelsch Kapitein, Marchal genaamd, had zich met zestig Engelſchen daar ter nedergezet, en het teelen van tabak ondernomen: doch 't zij deze teelt niet wel uitviel, 't zij de Engelſchen door andere beweegredenen wierden aangeſpoord, om die plaatſen te verlaaten, het is waarſchijnelijk, dat zij kort daarna alle die bezittingen hebben verlaaten, dewijl men, in den jaare 1640, de Franſchen in bezit van dat gedeelte van Amerika vindt. Deze bleeven 'er echter niet lang. De kwaade lucht, door de groote bosſchen en 't groot getal van moerasſen, met welken toen die landſtreek bedekt lag, veroorzaakt, niet kunnende verdraagen, en daarenboven gekweld wordende door de menigvuldige invallen der Indiaanen, kreegen zij 'er een afkeer van. De Engelſchen namen die gelegenheid waar, om zich op nieuw in Suriname neder te zetten. Mijlord Willoughby zond een ſchip derwaarts: de Engelſchen werden door de Indiaanen wel ontvangen, handelden met hen, en wierpen de eerſte grondſlagen van hunne nieuwe burgerſchap. Willoughby ging voort met ſchepen derwaart te zenden, eensdeels om de aangelegde volkplanting te vermeerderen,

(*a*) Zie over 't geen wij hier van Suriname zeggen, *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* D. I. bl. 537. Hartsinck *Beſchrijving van Guiana* D. II. p. 582. en volgg., en de Schrijvers in die werken aangehaald.

ren, anderdeels om dezelven verder uit te breiden en te verzekeren. In den jaare 1652. vertrok hij zelf derwaarts. De Franſchen, welke door de ſtrooperijen der Indiaanen *Galibi*, genoodzaakt waren geweest Cayenne te verlaaten, kwamen 'er, in den jaare 1654, onder geleide der Heeren de Braglione en du Plesſis, wederom; vonden 'er het kasteel of ſchans, welke zij 'er aangelegd hadden, merkelijk verbeterd, en door de Engelſchen bezeten. Omtrent of bij de ſchans was een gehucht van omtrent vijftig hutten of huizen, naar de indiaanſche wijze gebouwd, en hier en daar, zonder orde en ſchikking, nedergezet. In de ſchans zelve was een ſteenen huis, niet zeer hoog opgetimmerd: alles ingericht om zich tegen de Indiaanen te beveiligen. Men telde 'er toen drie honderd en vijftig Engelſchen of blanken; welke zich langs de beide oevers der rivier nedergeſlagen, en hunne wooningen tot meer dan vijf en twintig mijlen ver van derzelver mond uitgebreid hadden. De Engelſchen ſchijnen zich in den aanvang ſlechts op het teelen van tabak, en het hakken van hout toegelegd te hebben. Dieper landwaarts in, op de rivier Comawine, was eene hollandſche loots, waar de Hollanders met de Indiaanen, met welken zij in vriendſchap leefden, handel dreeven.

Willoughby zijne vermogens beſteedende, om deze volkplanting verder uit te breiden, en te verſterken, werd aan hem en aan Laurens Hide, in den jaare 1662, door Karel den II. Koning van Engeland, de eigendom derzelve met alle gerechtigheden afgeſtaan. In den giftbrief leest men, onder meer andere redenen, waarom de Koning deze gifte aan Willoughby en Hide doet, dat Willoughby, „ ſedert zijne wederkomſt van daar in Engeland, „ ten zijnen eigen koſten en laſten, de gemelde Co-

„ lo-

„ lonie verder voorzien en onderhouden, van tijd „ tot tijd verzorgd en derwaarts overgezonden „ heeft verfcheiden andere perfoonen en planters, „ fchepen, en vaartuigen, wapens, ammunitie, „ goederen en koopmanfchappen, en alle andere „ noodwendigheden tot derzelver befcherming en „ onderhouding; zoo dat de gemelde Colonie *thans* „ *volkrijk zijnde geworden*, mede aangemoedigd en „ voorzien moet werden van goede en noodige „ wetten, enz." Willoughby deze gunst verworven hebbende, zette zijne onderneeming voort. In den jaare 1665. was Suriname merkelijk aangegroeid. Men zag toen, vijf engelfche mijlen de rivier opvaarende, een klein Dorp het *Fort* genaamd, en, omtrent twintig mijlen hooger, eene foort van ftad, genaamd *Teorarica*. Veertig of vijftig zuiker-plantaadjen befloegen langs de rivier eene uitgeftrektheid van omtrent dertig engelfche mijlen. De Bevelhebber, de Raad en Gemeente maakten reeds eene burgerfchap uit, leevende en beftierd volgens de wetten van Engeland, en eenige bijzondere keuren.

In dezen ftand was Suriname, toen Karel de II. Koning van Engeland, in den jaare 1666, beflooten hebbende, om de Vrije Nederlanderen van hunne volkplantingen in de West-Indiën te ontzetten, en daar toe een gebod hebbende laaten uitgaan, de onzen in 't harnas joeg, om op zijne *Colonien* ook eene kans te waagen. De Zeeuwen, het eerst daartoe gereed, maakten terftond toerustingen, zoo om de Engelfchen voor te komen, hunne inzigten te leur te ftellen, als om hun eenige bezittingen afftandig te maaken. Reeds in den winter van hetzelve jaar zonden zij drie oorlogfchepen, onder bevel van den Kapitein Abraham Krynszoon, in zee. In de maand Maart des

des volgenden jaars, op de rivier van Suriname aangekomen, voer Krynszoon, onder engelsche vlag, de rivier op, tot onder het engelsche kasteel; sprong aan land, bemagtigde het kasteel, en voorts, bij verdrag, de gantsche volkplanting. Ingevolge van dit verdrag deeden de ingezetenen en eigenaars der zuiker-plantaadjen, langs de rivieren Suriname en Comawine gelegen, eed van trouw aan de Staaten van Zeeland. Alle de goederen van den engelschen Bevelhebber en hun, die den eed weigerden, werden voor goeden prijs en verbeurd verklaard; en de bezetting van 't kasteel krijgsgevangen gemaakt. Van de Planters werd boven dien eene brandschatting van honderd duizend ponden zuiker voor de Staaten van Zeeland gevorderd; welke zij genoodzaakt werden terstond te leveren.

De Zeeuwen, dus meester van Suriname geworden, lieten van Romen tot bevelhebber over deze bezitting, en eene bezetting van honderd en twintig man tot bewaaring van 't kasteel, aan het welke zij toen den naam van *Zelandia* gaven. Bij den bredaschen vrede, geslooten den 31 Julij 1667, in 't bezit dezer volkplanting bevestigd, stonden zij dezelve echter, in den jaare 1682, af aan de West-Indische Maatschappij, voor eene somme van tweemaal honderd en zestig duizend guldens: welke afstand door de Algemeene Staaten werd goedgekeurd. Hunne Hoog Mogendheden verleenden daarenboven aan deze volkplanting een octroi, het welk voor de grondwet van eene nieuw aan te leggen burgerschap, welke eeniger maate de breuken, den handel en scheepvaart van den Staat toegebragt, hersteld heeft, moet worden gehouden. Deszelfs inleiding is te aanmerklijk om hier niet geplaatst te worden; dezelve luid aldus:

" Octroi

„ OCTROI ofte *Fondamentele Conditien*, on-
„ der dewelke haer Hoog Mog. ten bes-
„ ten ende voordeele van de Ingesetenen
„ deser Landen, de Colonie van Surina-
„ me hebben doen vallen in handen ende
„ onder directie van de Bewinthebberen
„ van de generale Nederlantsche Geoc-
„ troyeerde West-Indische Compagnie.

„ DE STAETEN GENERAEL der Vereenig-
„ de Nederlanden: Allen den genen die desen sul-
„ len sien ofte horen lesen, saluyt. *Doen te weten:*
„ Nademael wy in die persuasie syn, dat de Colo-
„ nie van Suriname van soodanige constitutie ende
„ gelegentheyt is, dat deselve in niet veele jaren
„ tot een considerable Colonie van dese Landen
„ gemaekt soude konnen werden, doch dat het sel-
„ ve met weynig hope van succes kan werden on-
„ dernomen, by aldien den Ondernemer sigh niet
„ getroost van in den beginne groote kosten te
„ supporteren, alleenlyk op verwachtinge van na
„ verloop van veele Jaren de vruchten van syn uyt-
„ geschoten geldt ende arbeydt te genieten; ende
„ dat eene Colonie nootsakelyck in syn geboorte
„ moet smoren, indien men de Coloniers in den
„ aenbeginne swaerder belast als sy bequaem ende
„ machtigh zyn te dragen, in plaetse van deselve
„ door hulpe ende assistentie te ondersteunen,
„ mitsgaders door Privilegien ende fondamentele
„ Wetten te versekeren, datse in het toekomende
„ in geene ondragelyke lasten sullen werden geïn-
„ volveert; want door soodanigen maniere van
„ doen de albereyts aanwesende Coloniers onder ge-
„ houden, en alle anderen afgeschrikt werden,
„ omme tot voortsettinge van soodanigen Colonie,
„ ende op hope van het doen van voordeel en van

 „ wel-

„ welvaren, ende van het paisibel jouisseren van
„ dien, sigh mede derwaerts te begeven; ende dat
„ ter contrarie, indien men de Coloniers in den
„ aenbeginne saghtelyk, en selfs met hulpe ende
„ assistentie handelt, mitsgaders dat men haer vol-
„ komen gerustheydt geeft, datse voor het toeko-
„ mende, als sy in staet van middelen ende welva-
„ ren souden mogen wesen gekomen, niet en sul-
„ len werden ge-exactioneert, ofte met schattingen
„ uytgeput, een Colonie op een welgelegen plaetse
„ gefondeert wesende, van een kleyn begin in kor-
„ ten tyd door toevloeyinge van alle kanten tot
„ een bysonder en groot werck gemaekt kan wer-
„ den; ende dat de generale Geoctroyeerde West-
„ Indische Compagnie deser Landen, sigh niet on-
„ genegen en toont, om op soodanige gronden en
„ andere fondamentele en onveranderlyke conditien
„ de beschermingе en den opbouw van de voor-
„ schreve Colonie van Suriname, door de Heeren
„ Staaten van Zeelandt eenige Jaren geleden, on-
„ dernomen, ten besten van dese Landen en van
„ de gemelte West-Indische Compagnie verder voort
„ te setten, en soo mogelyk, onder de genadige
„ toelatinge en segen van Godt Almaghtig, tot het
„ gewenscht en beooghmerkt eynde te brengen:
„ ZOO IS 'T; dat Wy mede considererende, dat
„ het voordeel ende welvaren, dat in gevalle van
„ verhoopt succes van deselve Colonie sal proflue-
„ ren, door accres van Commercie ende Naviga-
„ tie, door het debit van veelderhande Manufactu-
„ ren ende vrughten, door het Manufactureren
„ van de rouwe Waren, dewelke van daer in re-
„ touren herwaerts gebragt ende gemanufactureert
„ wesende, wederom in andere Landen gedebiteert
„ ende verhandelt werden, door den continuelen
„ aenbouw ende reparatie van Schepen, derwaerdts

„ va-

„ varende, en van de worm aldaer opgegeten wer„ dende, door het aenqueeken van zeevarent volck „ en bequame matrosen, ende uyt andere hoofden „ meer sal komen, aen alle de Ingesetenen gesament„ lyk, ende sulks vervolgens aen den Staet selve; „ goedt gevonden hebben, gelyk Wy goedt vin„ den by desen, de voorschreve Colonie van Suri„ name, met alle hare appendentien en dependen„ tien, onder de conditien en fondamentele onveran„ derlyke Articulen hier na volgende, te cederen en „ over te geven aen de gemelte generale West-In„ dische Compagnie deser Landen, om by deselve „ geaenvaert te werden, met al sulken regt als „ de voorschreve Compagnie is hebbende op alle „ hare Conquesten, gelegen in de Limiten van den „ Octroye aen haer verleent, met dat onderscheydt „ alleen, dat de meer gemelte Compagnie ten eeu„ wigen dage niet bevoegt sal syn, ofte vermogen „ eenige de minste veranderinge te brengen in dat „ gene het welke by de volgende Articulen bepaelt „ ende gelimiteert staet, dewyle Wy de voorschre„ ve Articulen gunnen, consenteren en accorde„ ren, gelyk wy doen by desen, als een Octroy „ ofte Privilegie gegeven ten voordeele en tot ge„ rustheyt van alle die gene, dewelke sigh op de „ voorschreve Colonie al bereyts ter neder hebben „ gesteldt of nogh sullen komen te begeven, sonder „ dat daer van oyt ofte oyt selfs by de Maghten „ van dese Landen, ten nadeele van de Opgesete„ nen aldaer sal mogen werden gerecedeert."

Op de gronden en beweegmiddelen door hunne Hoog Mogendheden hier voorgedraagen, en met zulk een goed vooruitzigt, ging Suriname over aan de West-Indische Maatschappij: doch, haare Bewindhebbers, even ontlast van eene drukkende schuld, bespeurden wel haast, dat zij deze Volk-

planting, eer die in ſtaat zoude zijn om der Maatſchappije eenig merkelijk voordeel aan te brengen, haar ontzachgelijke ſommen zoude koſten; en dat zij onmagtig was, om den laſt, dien zij aanvaard had, te draagen. De Bewindhebbers beſlooten derhalven, reeds in 't jaar 1683, om 'er zich voor twee derde deelen van te ontdoen: de ſtad Amſterdam kocht 'er een derde deel van, en het overige derde deel werd gekocht bij Cornelis van Aarsſen, Heer van Sommelsdijk. Deze koop geſchiedde naar evenredigheid van den prijs, dien de West-Indiſche Maatſchappij daar voor had betaalden: op deze wijze is geboren, en door de ſtad Amſterdam, de West-Indiſche Maatſchappij en de Erfgenaamen van den huize van Sommelsdijk, langen tijd, met betrekking tot de Volkplanting van Suriname, een Genootſchap uitgemaakt, bekend onder den naam van *Societeit van Suriname*; echter, gelijk alle andere bezittingen in de Indiën, onder de opperheerſchappij der Algemeene Staaten.

Suriname op dezen voet gebragt zijnde, begaf zich Sommelsdijk zelf, ingevolge de overeenkomst met de W. I. Maatſchappij en de ſtad Amſterdam aangegaan (*a*), in de maand September des jaars 1683, derwaart, voorzien met de waardigheid van *Gouverneur* der *Colonie*. Hij deed 'er twee ſterkten aanleggen; voorzag dezelven van krijgsbehoeften, en van eene genoegzaame bezetting. Alles ſcheen nu aan 't oogmerk en de verwachting te zullen voldoen. Dan, of de Societeit van achteren beſpeurde, dat de koſten, tot handhaaving en beſcherminge der volkplantinge, noodig, zonder daarin op de eene of de andere wijze verligt te worden, eene al te zwaare laſt voor haare ſchouders

(*a*) Hartzinck *Beſchrijving van Guiana*, bl. 639.

ders zouden zijn ; 't zij dat dezelve haare beurs wilde ontzien en den last grootendeels op de ſchouderen der Colonieren doen overgaan, het leed niet lang, of de Planters klaagden over het beſtier van Sommelsdijk, en over het ſchenden van 't octroi van Hunne Hoog Mogendheden. Men leide Sommelsdijk te laste, dat hij verzuimd had, om bij tijds Raaden van politie en crimineele juſtitie aan te ſtellen, en dat hij ondernomen had, om de rechten, tot hunne bedieningen behoorende, aan zich te trekken. De belastingen, welken hij op de Planters leide, gingen ook, zoo men al verder zeide, die, welken het octroi toeſtond te heffen, te boven. Het octroi ſtond alleen toe twee en een half ten honderd op de goederen of koopmanſchappen, die uit de volkplanting werden uitgevoerd; daar Sommelsdijk dit recht vorderde van allerlei goederen, zoo menigmaal als dezelven verhandeld werden. Men betichtte hem ook, dat hij een magazijn van allerlei waaren had aangelegd, het welk tot merkelijke ſchade der planteren ſtrekte; dat een ſchip, voor rekening van eenige bijzondere Directeurs te Suriname, gezouten vleesch en ſpek had ingevoerd, het welk het zelve in Ierland had ingelaaden, waarover het deszelfs weg had genomen, terwijl, volgens het octroi, alle ſchepen gehouden waren rechtsſtreeks uit de havens van den Staat te komen. Sommelsdijk, voegde men 'er bij, had twee Roomsch-Katholijke Geestelijken in de volkplanting laaten komen, in weerwil van 't verbod en tegen den zin der Staaten (*a*).

Eindelijk beſchuldigde men dien Gezaghebber, dat hij ſommige lieden boven anderen, in 't ſchat-

(*a*) *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, D. I. bl. 540.

ſchatten der zuiker ter waag komende, waarvan men twee en een half ten honderd moest betaalen, begunſtigde; den prijs van 't pond dan eens tegen zes, dan weder tegen acht, ſomtijds zelfs tegen tien duiten rekenende. De Algemeene Staaten, de klagten der Planteren in overweeging genomen, en dezelven niet ongegrond gevonden hebbende, namen eene Reſolutie (*a*), welke den Gezagvoerder van Suriname eenigzins van gedrag deed veranderen. Niet te min bleef hij in den haat der Planteren, en raakte in 't jaar 1688 ellendig om 't leeven, bij gelegenheid van een opſtand der bezettelingen, welke aldus voortkwam en af liep.

De *Socisteit* verzuimd hebbende, of buiten ſtaat zijnde geweest, om de noodige mondbehoeften over te zenden, vond men zich genoodzaakt om de dagelijkſche bedeeling der ſoldaaten te verminderen: Eerst ſloeg men daar over aan 't morren, toen aan 't muiten, voorts werden de wapenen opgevat. De eerſte uitwerkſels van de woedende grimmigheid vielen op de Hoofden der Regeering. Sommelsdijk verloor het leeven, na zeven en veertig wonden bekomen te hebben. De Commandeur Verboom, hoewel bij de ſoldaaten bemind, kreeg een ſchoot in den onderbuik, waaraan hij negen dagen laater overleed. Het opgeſtooven volk maakte zich toen meester van het *Fort* en van twee ſchepen, welke ten anker lagen. Gereed om de volkplanting te verlaaten, werden zij, op 't onverwachtst, zoo dapper door de manſchap van twee ſchepen op de Comawine liggende, en door de planters zelven, die eindelijk de wapenen hadden opgenomen, aangetast, dat zij zich genoodzaakt vonden, om zich op genade en ongenade over te geven. Acht belha-

(*a*) Bijlaage M.

hamels uit den hoop, tot afschrik van anderen, gestraft zijnde, raakte alles, binnen korten tijd, weder tot stilte.

Dit ongeval, zoo 't schijnt, indruk gemaakt en tot eene les gestrekt hebbende, bleef de Colonie in tamelijke rust, en nam redelijk wel op. Verscheiden nederlandsche huisgezinnen, veele fransche vluchtelingen en anderen, vrijheid van geweeten en godsdienst zoekende, begaven zich naar Suriname, geholpen en ondersteund door vermogende lieden, welke hier te lande de vaart en koophandel oefenden of ter harte namen; al vroeg waren 'er Jooden gekomen, die 'er een dorp, de *Savaane* genaamd, aanleiden, en 'er, in den jaare 1685, eene Sijnagoge bouwden: de Zuster des Heeren van Sommelsdijk, in den jaare 1684, in Suriname gekomen, bragt 'er een aanmerkelijk getal Labadisten mede (*a*). In den jaare 1683, telde men 'er slechts vijftig zuikerplantaadjen, en dertig jaaren daarna, naamelijk, in den jaare 1712, *over de twee honderd gaande zuikerwerken, van welken veele over de dertig duizend guldens waardig* geschat werden, ende ver over de 12000 slaaven (*b*), wordende de Coloniers en Planters toen reeds beschuldigd van *rijk en weeldrig geworden* (*c*) te zijn.

Een en andermaal werd de Colonie met vijandelijke aanvallen van buiten bedreigd, die meerder vrees verwekten dan schade deeden: dan, in den jaare 1712, werd zij in gevaar gebragt van overmeesterd en verdelgd te worden. Casfard, het bevel voe-

(*a*) Hartsinck *l. c.* bl. 573.
(*b*) *Bericht van Directeuren van de Societeit van Suriname, aan haar Hoog Mogenden*, van dato den 1 November 1713, p. 12.
(*c*) Ibid.

voerende over eenige fransche oorlogschepen, kwam 'er met eene aanzienelijke magt. Voet aan land gezet hebbende, maakte hij zich meester van alle de plantaadjen langs de rivieren van Suriname, Para en Surmonte, dreigende de gantsche Colonie met brand, plundering en verwoesting. Tot voorkominge van dezen ramp en meerder onheil werd 'er besloten het gevaar met eene brandschatting af te koopen. Dit geschiedde in de maand December 1712 (*a*), en deze brandschatting beliep 747350 guldens surinaamsch geld (*b*).

Ofschoon nu deze aanval den Coloniers en verdere op- en ingezetenen ten blijke strekte, hoe hachgelijk het met hunne bezittingen in Suriname stond, schijnt de hoop, van in 't vervolg meerder verzekerd te worden, sterker gewerkt te hebben, dan de vrees om door diergelijke bezoeken van staat en goed beroofd te worden. De Colonie bleef toeneemen en groeide zoodaanig aan, dat de Directeuren, in den jaare 1733, van haaren staat spreekende, getuigden, dat zij in den jaare 1712 *heeft beginnen toe te neemen, doch verre is geweest van den staat van florissance in welken zij toen* (naamelijk in het jaar 1733.) *was*; verder, dat zij was *in eenen gelukkigen staat, en beter voer als alle de omleggende Colonien der andere Europeische volken, jaa als zelfs de andere nederlandsche daar omtrent* (*c*). Wat voordeels zij aan de vaart en koophandel hebbe toegebragt, en tot welk een staat van rijkdom zij gereezen zi , behoeven wij niet te betoogen. Dagelijks zien wij 'er de blijken van. BE-

(*a*) *Missive van den Gouverneur en Raden van Suriname aan haar Hoog Mogenden*, van den 10 December 1712.

(*b*) *Generaale rekening van 't opgebragte voor de Colonie van Suriname, volgens verdrag met den Heer* Cassart, den 27 December 1712.

(*c*) *Bericht van Directeuren van de Colonie van Suriname*, Sept. 1733.

Behalven drie gereformeerde kerken, is 'er ook eene lutherſche, benevens eene hoogduitſche en eene portugeeſche ſijnagoge (*a*), waaruit het aanwasſen van volk al mede afgenomen kan worden. Het was te wenſchen, dat men deze aanzienelijke volkplanting als nog in zulk eenen gunſtigen ſtaat mogte beſchouwen; en niet te vreezen had voor haaren geheelen ondergang, met welken zij, zoo door de aanhoudende vijandelijkheden der Negers en weggeloopen ſlaaven, als door het verloopen van haare eigen zaaken, bedreigd word.

Al vroeg, en zelfs weinig tijds na dat de onzen werk van deze volkplanting hadden begonnen te maaken, werden zij ontrust door Negers en weggeloopen ſlaaven, die zich in de bosſchen ſchuil houdende, daar uit van tijd tot tijd onvoorziens op de aangelegde plantaadjen kwamen aanvallen, dezelven plunderden, en met hun roof de wijk naar hunne verborgen woonplaatſen namen. Ons beſtek vereischt, dat wij den oorſprong en voortgang dier vijandlijkheden, welken, gering in haare beginzels, bij vervolg van tijd allergevaarlijkst zijn geworden, kortlijk voordraagen.

Deze Negers worden in verſcheiden ſoorten verdeelt. In de eerſte plaats vindt men *de Saramecaanſche*, *Marons* geheeten. Deze, afkomſtig van zwarte ſlaaven, welke, de magt der Engelſchen ontvlucht, zich langs de rivieren Suriname, Sarameca en Copename, neergeſlaagen hebben, in landſtreeken vol van bosſchen, hebben 'er eene ſoort van Burgerſtaat opgericht. Zij vonden reeds, ten tijde dat de Engelſchen nog bezitters van deze landſtreeken waren, middel, om zich onder een Opperhoofd, Jezmes genaamd, te Para neder te ſlaan, en

(*a*) Hartsinck *l. c.* bl. 570.

en te verſterken. Van daar kwamen zij hunne aanvallen op de plantaadjen doen; en daar zij van dag tot dag talrijker wierden, zijnde voor weinige jaaren hun getal op vijf of zes duizend begroot, is 't ligt te begrijpen dat hunne vijandelijke tochten ook vermenigvuldigden (*a*). Onder anderen, deed dit woeste volk, in den jaare 1702, eenen inval in Para, welke het leeven aan den eigenaar eener plantaadje kostte. De timmerman eener plantaadje onderging, in den jaare 1713, het zelfde lot. Aangewakkerd door den goeden uitſlag hunner onderneemingen, die te vooren zich meest-al bepaald hadden tot het rooven van goed, en het wegvoeren van ſlaaven, werd dat volk hoe langer hoe ſtouter en baldaadiger. Onder de regeering van den Gouverneur Temminck, plunderden zij niet alleen in Comawine de plantaadje Ridderback, alles roovende wat 'er te vinden was, maar voerden zelfs de ſlaaven mede in 't boſch. Van dag tot dag namen deze wreede bezoeken toe, zoo in veelheid als in woede en moorddaadigheid. Ten tijde dat de Heer de Cheusſes Gouverneur van Suriname was, vernielden deze woeste vijanden verſcheiden plantaadjen in Pera, Tampati en Peninika; vermoordden 'er blanken en ſlaaven, mede voerende alles wat van hunne gading was.

Meer dan eens heeft men naar middelen omgezien en poogingen gedaan, om van deze geweldige bezoeken bevrijd te raaken; doch altijd vruchteloos. En wat vrucht kon men ook verwachten van maatregelen, even zoo verkeerd uitgedagt als in 't werk geſteld? In 't eerst waren het de eigenaars van plantaadjen, welke zich met dit werk belastten: naderhand gebruikte men 'er krijgsvolk toe. Het haperde ſteeds aan kunde, beleid, en orde. Directeu-

(*a*) Hartsinck *l. c.* bl. 756.

recteuren van de Societeit, in hun bericht aan Hunne Hoog Mogendheden, van September 1733, verslag doende van 't emploijeeren der Militie, *omme te onder te brengen en uit te roeyen een considerabel aantal gevlugte, en in de naastgelegene bosschen gecantonneerde slaaven*, spreeken 'er van op deze wijs:
„ Ten welken opzichte nodig is U Hoog Mogen-
„ den kortelyk te berigten, dat in de Colonie van
„ Suriname, gelyk in meest alle andere Colonien,
„ van tyd tot tyd veele slaaven zynde weg gevlugt,
„ te meermaalen gebeurd is, dat dezelven in groo-
„ ter of kleiner getal, hebben bestaan uit de on-
„ toegangklyke bosschen, waar in zy zich hadden
„ geretireerd, op de afgelegenste plantagien aan te
„ vallen, de Planters en Coloniers te massacreeren,
„ de slaaven te debaucheeren, de plantagien meer
„ of min te berooven of in brand te steeken, de
„ slavinnen mede te sleepen, en dezelve, wanneer
„ zy vervolgd zynde, die niet zagen te behouden,
„ den hals af te snyden; en alzoo alles waar zy
„ konden genaaken met moord, roof en brand
„ ellendiglyk te verwoesten. En wanneer de Co-
„ loniers ondernomen hebben dezelve te vervolgen,
„ die togten doorgaans hebben gehad dat droevig
„ gevolg, dat, ten deele door blohartigheid, ten
„ deele by gebrek van subordinatie en discipline,
„ en mede door de ontoegankelykheid der bosschen,
„ moerassen, en beeken, dezelve togten meest al
„ niet slechts zyn geweest zonder effect; maar ook
„ dat het voorsz. gespuys daar door des te stouter
„ geworden, zyne efforten heeft verdubbeld gehad,
„ tot dat Directeuren (wat men ook daar tegen
„ buiten waarheid mag voorwenden) het welwee-
„ zen der Colonie op allerlye wyze behertigende,
„ den Gouverneur hebben aangeschreeven door de
„ militie, die vlugtelingen op eene efficacieuse wy-

„ ze

„ ze te doen opzoeken, en, was 't mooglyk, ge-
„ heel te dempen en uit te roeyen. "

Naar welk verhaal Directeuren melding maaken van *diverse formeele expeditien*, op derzelver bevel, onder anderen, in de jaaren 1730 en 1731 ondernomen, welken zij zeggen „ geweest te zyn van
„ dat succes, dat *verscheide dorpen van de Negers*
„ *en weggeloopen slaaven geruineerd en verbrand*, en
„ de booze bewoonders derzelve omgebragt, of
„ zodaanig verjaagd zyn geworden, dat men ver-
„ trouwen mag, dat de Coloniers en Eigenaars in
„ veele jaaren niets diergelyks zullen hebben te
„ dugten. "

Dus spraken de Directeuren op de klagten door de Coloniers en Planters tegen hen ingebragt: doch daar het, aan den eenen kant, niet ontkend konde worden, dat de tochten door de Coloniers en Planters tegen hunne woeste vijanden ondernomen, weinig geschikt waren, om 'er een goeden uitslag van te verwachten; verdienden die van hunne militie zekerlijk niet den ophef, welken zij 'er in hun bericht aan Hunne Hoog Mogendheden van maakten. Het was den planteren en colonieren te verschoonen, dat zij, niet gevat op krijgs-middelen, zich, naar hunne begrippen, zoo goed als zij konden, te weer stelden, en veiligheid zogten. Men kon het hun toegeeven, dat zij, eerst zelve met weinig vrucht opgetrokken zijnde, en vervolgens meerder hulp zoekende, daartoe gebruikten slecht en ongeschikt volk, het welk in hunnen dienst was. Zij gebruikten allenthalve, bij gebrek van goed krijgstuig, de wapenen die zij hadden. Men kon het almede dit volk niet kwaalijk neemen, dat het weerzin toonde, om op deze wijs gebruikt te worden; en dat het, vertoond hebbende daartoe niet in dienst der planteren getreeden te zijn, ook in een afgedwon-

gen

gen dienst zich weinig ſchikte naar de bevelen die hun gegeeven werden.

De Planters, bij aanhoudenheid gekweld en aangevallen, zogten hunne beſcherming ook in den bijſtand van huurlingen, die zich voor een zekeren loon, 't zij de tocht van langen of korten duur was, verhuurden, en denzelven zoo kort maakten als mogelijk was. Men had het kunnen voorzien. Hoe kan men eenen hoop onwillig of van alle kanten bij een geraapt volk die orde en naauwgezette tucht, welke in krijgsverrichtingen zoo noodzaakelijk zijn, doen in acht neemen! Wel verre van in ſtaat te zijn, het zelve te kunnen dwingen, om hunne posten te bewaaren, ondervond men dat het zich niet ontzag, zoo dra 'er ergens gebrek aan was, de Bevelhebbers, welke over hun gebied voerden, te noodzaaken, om te rug te keeren, zonder iets te hebben verricht.

Bij alle die zwaarigheden kwam nog, dat de krijgsverrichtingen ook geſchieden moesten bij verſcheiden verdeelingen, dikwijls zeer verre van den anderen gelegen: twee maanden waren naauwelijks genoeg, om de bevelen van de eene post naar de andere te brengen; zoodaanig dat de overloopers, welke heimelijk verſtand in de volkplanting onderhielden, lang te vooren van de onderneemingen, tegen hun geſmeed, onderricht, zich in ſtaat van tegenweer geſteld, of zich weg gemaakt hadden.

In de maand April des jaars 1730, was het een Luitenant der Burgerije gelukt, eenen tocht in Cottica te doen, die redelijk wel was uitgevallen. Maar hoe moeielijk, en hoe kostbaar was die tocht? Wat werd 'er mede uitgericht? Wat vrucht trok men 'er van? Na dat de Bevelhebber zes en dertig bergen overgetrokken was, had hij een dorp van deze weggeloopen ſlaaven gevonden; het

zelve

zelve vernield, en 'er zich voorts twee dagen opgehouden, vervolgende de Bosch-Negers tot aan eene der fpranken van de Marowine. Op dezen tocht had hij twaalf zilveren lepels en vier fnaphaanen buit gemaakt; mitsgaders drie vrouwen en vier kinderen gevangen genomen, welken hij te Paramaribo bragt, met de hoofden van twee Negerinnen, die in den aanval gedood waren. De drie gevangen vrouwen werden daar gerabraakt, en dit was alle de vrucht, welke men uit dien tocht trok. Men bewoog vervolgens eene Joodfche Compagnie met een onder-officier, elf blanken en zes en dertig Negers, om op de plaats, waar 't verwoeste Dorp geftaan had, post te vatten. Een Neger, welke hun tot leidsman had gediend, werd vrij gemaakt, en met een zilveren arm-ring, een hoed, en een broek, *Maurisbroek* genaamd, beloond (*a*).

De Regeering van Suriname had reeds voor de expeditie van den 30[en] Sept. 1730, van welke in het bericht van Directeuren gewag gemaakt word, tot eenen tocht naar Sarameca befloten, onder de orders van den Burger-Kapitein Willem Bidloo, en den militairen Vaandrig August Willem Swallenberg. De hoop, beftaande gedeeltelijk uit gewapende burgers en flaaven, welke op de plantaadjen gebruikt werden, en welke men tot dezen tocht gewapend had, vertrok den 23 Julij 1730, van Paramaribo, nam zijnen weg langs de rivier Sarameca, en kwam, na een mars van vijf dagen, ter beftemder plaatfe aan, zijnde bij eene kreek waar de wegloopers gemeenelijk landden. Men liet daar vijftien man om de vaartuigen en mondbehoeften te be-

(*a*) Hartsinck *l. c.* bl. 759. en volg.

bewaaren, de overigen trokken tot in 't bosch door, om het dorp der weggeloopen Negers te zoeken. Twee Indiaanen, welke bij de vaartuigen gebleeven waren, de kreek hooger opgetrokken zijnde, om te visſchen, vonden daar twee Cojaaren met wegloopers. De Corporaal die over deze post bevel voerde, hier van onderricht, zond een blanken, een miſtiesch, en eenige gewapende Negers, om 'er nader kondſchap van te neemen. De wegloopers verlieten hierop hunne Cojaaren, en vluchtten in het bosch, 't welk aan de overzijde van de kreek was, en, het zelve doorgetrokken zijnde, kwamen zij zich plaatſen recht tegen over de post der onzen. Zij hielden zich daar zoo wel verſchoolen, dat men hen, hoe wel zij geen twintig treeden van de onzen af waren, echter niet konde ontdekken. Dus geposteerd zijnde, vuurden zij zonder ophouden op de Surinaamers, die van hunnen kant niet in gebreke bleeven het ſchieten met ſchieten te beantwoorden: doch vermits de onzen, minder nog dan hunne vijanden op den wapenhandel gevat waren, en hunne ſchooten, in 't blinde, op het vuur der Negers moesten richten, liepen deze ſchermmutzelingen eerder uit op een ſpiegel gevecht, dan op een ernſtigen ſtrijd; eer naar een ſpel van kinderen dan naar ernſtige vijandelijkheden gelijkende. De ſlag duurde echter van 's morgens ten negen tot 's namiddags ten vier uuren, en verbaasde de onzen zoodaanig, dat alleen de Corporaal met vier man geduurende dien tijd ſtand hield; alle de overigen, zoo dra zij geluid van weggeloopen Negers hoorden, of de vlucht genomen of zich achter de boomen en onder de ſtruiken verſchoolen hebbende. Welk een indruk deze kleinmoedigheid op den geest der wegloopers moest maaken, is ligt te begrijpen.

De Kapitein Bidloo, tijding van deze ſchermmutſe-

ſeling gekreegen hebbende, meende nu dat het tijd was, om met al zijn volk te rug te trekken. Zijn hertocht geſchiedde niet, zonder dat 'er nu en dan een ſnaphaan van achter een boom op de ſlaaven, die een gedeelte van zijn leger uitmaakten, en die men zorg gedraagen had te ontwapenen, wierd gelost: deze ſchooten, alhoewel van verre geſchiedende, en zonder dat men een eenigen wegloopér konde ontdekken, joegen echter eene zoo groote vreeze onder de bende der burgeren, welke een gedeelte van den hoop uitmaakten, dat de Vaandrig, zoo men wil, alle moeite van de wereld had, om te beletten, dat zij 't niet, uit al hunne magt, op een loopen zetten. Wat 'er ook van mooge geweest zijn, de heirvaart werd daar mede geëindigd. De Kapitein ſcheepte al zijn volk en mondbehoeften weder in, en keerde naar Paramaribo te rug. Hij kwam 'er gelukkig den 3 Augustij; zonder dat 'er iemand van de zijnen was geſneuveld, en zonder dat 'er meer dan twee gekwetſten waren, behalven een ſoldaat, welke twee vingers, door het ſpringen van zijn musket, had verlooren. Gelukkige tocht van dien kant beſchouwd! maar allerrampzaligst, als men in aanmerking neemt, dat zulk ſlag van tochten tot niets anders konde ſtrekken, dan om de weggeloopenen te overtuigen, dat de Nederlanders geen lieden waren, welken zij behoefden te vreezen; en om hun ten dezen opzigte een vooroordeel te beneemen, 't welk alleen in ſtaat zoude zijn geweest, om de volkplanting in ruste en voor binnenlandſche beroerten in veiligheid te bewaaren.

Weinig tijds daarna deed men eene nieuwe pooging, tot welke men, op aanſchrijving der Directeuren, behalven de ſlaaven, geene andere dan krijgsknechten gebruikte. Den 21 September deszelfden jaars, vertrok de Vaandrig Swallenberg met

zeventig soldaaten en een vrij aanzienelijk getal slaaven naar Sarameca. Bij zijne aankomst bevond hij, dat de weggeloopen Negers in 't bosch op eene ruime streek lands, van hout ontbloot, in drie onderscheiden dorpen woonden. Twee andere streeken lands waren 'er in voorraad bereid, voor de slaaven, welken deze wegloopers staat gemaakt hadden, te zullen wegvoeren van de plantaadjen van Alexander Drouilhet en Antoine de Loges, welken zij van zins waren af te loopen. Swallenberg tastte, aan 't hoofd van tien soldaaten en vijf en twintig slaaven, een dezer dorpen aan, en bemagtigde het zelve: het bevatte honderd huizen, gebouwd, als die der Negers op de plantaadjen. Dezelve bestonden uit ronde of vierkante paalen, en hadden maar eene verdieping: het dak was van bladen van zuikerriet of van tashout; en de zijmuuren waren van 't zelfde hout of gekliefd zuikerriet; voor 't overige waren die huizen zonder eenige orde hier en daar verspreid. Een Serjant, met een gelijk getal van manschap, zijnen weg genomen hebbende achter dat dorp heen, viel op het middelste of grootste dorp, bestaande uit drie honderd huizen, aan. De Negers verlieten het terstond, gelijk ook het derde of kleinste dorp, slechts uit veertig hutten bestaande. En dit is een van die *formeele expeditien*, van welken de Directeuren aan Hunne Mogendheden met zulk een ophef spreeken. Tien Negers waren 'er gedood, achttien gevangen, twee mannen, vijf vrouwen en elf kinderen.

Swallenberg op den 24en October 1730 te rug gekomen zijnde, werd 'er, vermits hij de eigenlijke dorpen, om welke de tocht was ondernomen, gemist had, terstond tot eenen anderen besslooten; hoofdzaaklijk om zeker dorp, omtrent welk men eenig bericht had ontvangen, en tot

hetwelk Swallenberg niet had kunnen doordringen, te ontdekken en te verwoesten. Het bevel van dien tocht (van welken de Directeuren in hun Bericht aan Hunne Hoog Mogendheden geene melding maaken) werd opgedraagen aan drie Burger-Officieren. Den 9^en^ November trokken zij op, met vijftig burgers en twee honderd ſlaaven, ſlaagden in die onderneeming, en keerden den 1ſten December te rug. Zestien wegloopers waren 'er gedood; vier mannen, twaalf vrouwen en tien kinderen gevangen. De tocht zoude nog beter uitgevallen zijn, had de onvoorzigtigheid van eenen Serjant het werk niet verbrod. De Burger-Corporaal Kloegen was met een zijner ſlaaven 's nachts het dorp gaan beſpieden: op deszelfs bericht had men beſlooten, om het zelve met het aanbreeken van den dag aan te tasten, ten einde aan de Negers geen tijd te laaten, van uit hunne hutten te komen. Kloegen had zich met twaalf Mistieſchen achter de wooningen begeeven, om den toegang tot aan 't uiterſte van 't dorp te bezetten; een Serjant was met eenige ſlaaven van vooren geplaatst, met bevel van 'er te blijven, zonder de minſte beweeging te maaken, tot dat al het volk op zijn post zoude zijn gekomen. De Serjant liet zich door zijne drift of ongeduld vervoeren. Zonder den tijd van den algemeenen aanval af te wachten, viel hij op een der huizen aan, bemagtigde het, en ſleepte de Negers uit hetzelve mede. Terſtond was 't geheele dorp in rep en roer. De overige Negers, uit hunne hutten loopende, ontkwamen het door de vlucht; en dus miste men het grootſte voordeel, het welk men zich van dezen tocht had beloofd. De onzen verlooren ſlechts twee blanken, twee zwarten en een ſlaaf: eenige ſlaaven waren gekwetst.

DEZE

DEZE krijgsbedrijven dus afgeloopen zijnde, oordeelde men te Suriname noodig, over de gevangenen eene rechts-oefening te pleegen. Den 16 December deszelfden jaars, werden 'er elf, bij vonnisse van den Hove van politie en crimineele justitie, wreedelijk, en, zoo men 't zeggen mag, onmenschelijk ter dood gebragt (*a*). Men verbeeldde zich, dat zulk een schouwspel den slaaven een afschrik voor het wegloopen zoude aanjaagen, even als of de ondervinding, ten allen tijde en op alle plaatsen, niet had doen zien, dat wreede straffen nooit het doelwit treffen, en veel eer strekken, om de neiging tot een kwaad, dat men weeren wil, aan te prikkelen. Uit de weinige vrucht, welke men van de gemaakte tochten had getrokken, had men ook kunnen leeren, dat zij nimmer aan het oogmerk en aan de hoope, die men 'er van had, zouden voldoen. Evenwel ging men op denzelfden voet voort.

DEN 31 Maart 1731, werden zes en dertig soldaaten gezonden naar de rivier Sarameca, onder bevel van den Vaandrig Louis George de Boisguignon, verzeld van Alexander de la Vaux, en Andries Wossink, gereformeerde Officieren. Den 11 April kwamen zij aan een der dorpen, bekend onder de benaaming van dorpen van *Claas*. Zij vatten hier twee wegloopers, welke daar waren gekomen, om mondbehoeften te haalen; vernamen uit dezelven, dat zij een dorp hadden anderhalve mijl hooger op. Op dit bericht sloeg de bende derwaarts op weg, kwam den 13 April, omtrent den avond, daar ter plaatse aan. Vier soldaaten en veertig slaaven kreegen bevel om 't dorp in te sluiten. Met het aanbreeken van den dag, moesten zij het in brand steeken

(*a*) HARTSINCK *l. c.* bl. 760. en volg.

ken. Dit, dagt men, zoude alle de Negers op de vlucht jaagen, en in de handen van de onzen doen vallen; echter mislukte deze onderneeming wederom, offchoon door enkel militairen in 't werk gefteld. Een flaaf, met zijn kruidhoorn om den hals, in flaap zijnde gevallen, raakte de kruidhoorn bij toeval in brand: de flaaf, zich gevaarlijk gekwetst voelende, maakte een zoo groot misbaar, dat de Negers wakker en ontwaar wierden, dat de vijand voor de deur was. Dit viel voor bij een donkere nacht; de foldaaten, vreezende geen vriend van vijand te zullen kunnen onderfcheiden, dorften niets beftaan. Men keerde eindelijk van dezen tocht te rug, even als men uitgegaan was.

De bevelen der Directeuren niet te min volbragt moetende worden, werd, den 27 September deszelfden jaars, eene andere bende van veertig foldaaten afgezonden, onder bevel van den Kapitein Bley, verzeld van den Vaandrig Willem Mauritz Hanecroth. Deze hadden last, om boven de Sarameca te trekken, en daar de weggeloopen Negers van de omliggende ftreeken aan te tasten en te verdelgen. Zij voeren met hun volk de rivier Suriname, tot aan den eerften waterval, op; vervolgden van daar hunne reize te land; waar door deze tocht en alle de volgende, min bezwaarlijk werden, dan wanneer men zich van de rivier Sarameca bediende, om van daar de dorpen der weggeloopen Negers te gaan opzoeken. Den 23 October, kwamen de onzen aan eene opening van 't bosch. Omtrent anderhalf uur verder, vonden zij eene andere opening, waar ten minfte tachtig hutten hadden geftaan, door de wegloopers, welke ook hunnen oogst bedorven en vernield hadden, in brand geftoken. De krijgstroep, dit dorp mede doorgetrokken zijnde, kwam, twee en een half uur hooger, aan een dorp van

Creoo-

Creoolen, gelegen aan den zuid-oost-kant van Suriname, vijftien mijlen hooger dan de dorpen van *Claas.* Men vond 'er omtrent honderd en twintig wooningen; en eenige kost-vruchten of groenten, welke omtrent vijf of zes maanden oud waren. Op de aannadering der Surinamers, waren alle de inwooners in het bosch gevlucht, van te vooren zorg gedraagen hebbende van hunne huizen wel te sluiten. Bley liet het dorp rondom bezetten, hield het eenige dagen ingeslooten, en geen kans ziende, om iets tegen de Negers uit te richten, stak den brand in de hutten, verwoestte de kost-gronden, en keerde naar Paramaribo te rug, na een van zijne Negers, door een weglooper dood geschooten, verlooren te hebben.

Dus was de uitslag van die *formeele militaire expeditien*, welke (volgens het bericht van Directeuren aan Hunne Hoog Mogendheden) *van dat succes waren geweest, dat verscheide van die dorpen* (naamelijk, *dorpen van drie en vier honderd wooningen, voorzien van allerley soorten van ambachtslieden, tot de menschelyke t'saamenwooninge noodig*) *geruineerd en verbrand, en de booze bewoonaers derzelve omgebragt, of zodaanig verjaagt waren geworden, dat men vertrouwen mogt, dat de Coloniers en Eigenaars in veele jaaren niets diergelyks zouden hebben te dugten.* Was het bericht van Directeuren, ten aanzien van deze *expeditien*, zoo onnaauwkeurig, niet beter stond het met het vooruitzigt, het welk zij van de aanstaande rust en veiligheid der colonieren en planteren opgaven. De Surinamers, telkens op nieuw ontrust, en teffens versteeken van behoorlijke middelen, zagen zich verplicht, om zich met zulke kleine tochten, hoe moeielijk en hoe weinig baátende, te behelpen.

In 't jaar 1733, ondernam Thomas Pistorius, een der Raaden van de Colonie, aan 't hoofd van negentien blanken en honderd vier slaaven, van wel-

ken 'er een en dertig met snaphaanen waren voorzien, eenen tocht tegen de wegloopers. Hoe moeielijk dezelve was, slaagde echter Pistorius beter met zijne burgers, dan Swallenberg en Bley met de militie van de Societeit. Na veertig bergen en zestig kreeken overgetrokken te zijn, was hij gekomen aan een hunner dorpen *Bongo* genaamd, naar den naam van hun opperhoofd. Hij vernielde hier het gantsche gehucht, doodde eenige wegloopers, en kwam te rug met twaalf gevangenen. De burgers van de overzijde der Comawine verbrandden, eenigen tijd daarna, het dorp Pennenberg, alwaar zij verscheiden dezer wegloopers doodden en gevangen namen. De naam van Pennenberg was aan dit dorp gegeeven van eene zekere soort van pennen, of kleine paalen, twee voeten en een half hoog, met zeer scherpe punten, waarmede de wegloopers het dorp als doorzaaid hadden, en welke als zoo veele voetangels uitmaakten.

Na deze tochten, in welken de burgers zoo weinig, en het krijgsvolk der Societeit zulk een grooten dienst niet deeden, als Directeuren aan Hunne Hoog Mogendheden berichtten, zijn 'er van tijd tot tijd anderen ondernomen, die meer of min gelukkig uitvielen: onder anderen, onder de bevelen van Reinet, Nassij, Visser, van Gieske, van Metcher, Knoffel, van Daalen, Brouwer, en anderen meer. Maar eindelijk begon men de oogen te openen: men ondervond, het geen men had konnen voorzien: men bemerkte ten allerduidelijkste, dat die tochten der volkplantinge meer kwaad dan goed deeden; dat de stoutheid der weggeloopen Negers 'er niet alleen grooter door werd, maar ook dat 'er die der andere slaaven door aanwies: dat men hen op deze wijze de heimelijke toegangen tot de bosschen leerde, en hun dus middelen verschafte, om zich

des

des te gemakkelijker bij de wegloopers te voegen. De coloniers en planters kreegen eindelijk een weerzin van die tochten; begonnen 'er van af te zien, en over gebrek van veiligheid te klaagen: met rede zoude men zich kunnen verwonderen, dat, daar de uitkomst van die onderneemingen tegen de wegloopers, de ſchadelijkheid van dezelven zoo klaar aangetoond, en teffens het eenigſte hulpmiddel voor die kwaal aangeweezen had, dit hulpmiddel echter niet bij de hand werd genomen. Men verkoos een ander, zoo men zegt, door den Gouverneur Mauricius voorgeſlagen, van welk verſcheiden franſche en engelſche volkplantingen, en die van Suriname zelve (zoo men voorgaf) de deugd en kracht ondervonden hadden. Men beſloot naamelijk om te beproeven, of men de wegloopers niet tot eenen vrede of eenig ander verdrag zoude kunnen brengen. Sommelsdijk, zeide Mauricius, had eenen vrede met de Indiaanen en Negers van Copename geſlooten. Toen Jamaica, door de ſtoutheid en boosheid der weggeloopen ſlaaven, in 't jaar 1739, zich in het zelfde gevaar, als de volkplanting Suriname, bevond, hadden de Engelſchen met de opgeworpen Hoofden dier Negers eenen vrede geſlooten: men had dezelfde redenen als dezen tot vrede: hoe gelukkig een tocht mogt wezen, zoo moest dezelve toch altijd, ten beste genomen, afloopen met het verwoesten van eenige dorpen, of 't gevangen neemen van eenigen der inwooners. Alle deze voordeelen, (dit begon men nu te erkennen) waren ſlechts voor eenige weinige jaaren: dikwijls eindigden dezelven, zelf met een jaar of twee; de wegloopers herſtelden, geduurende dien tijd, hunne wooningen, en verſcheenen zoo ſterk en in zoo grooten getale als te vooren. De ondervinding had ook nog geleerd, dat alle deze tochten niet alleen aan onoverkome-

lijke zwaarigheden onderhevig, maar ook zeer kostbaar waren. De kosten voor iederen optocht bedroegen, zoo aan vergoeding der verlooren slaven, als soldij en andere onkosten, meer dan honderd duizend guldens, zonder dat zoo aanmerkelijke sommen gelds, zoo veele moeiten en gevaaren eenigzins beantwoordden aan 't geene men noodzaakelijk daar mede moest beöogen; naamelijk, dat besmettelijk gebroedsel der wegloopers geheel uit te roeijen; of ten minste dezelven zoo verre te verdrijven en zoodanig in 't naauw te brengen, dat zij niet meer in staat waren iets tot nadeel der volkplanting te onderneemen. Het beste en zekerste middel was dan eenen ontzachgelijken tocht te onderneemen, den weglooperen een of verscheiden hunner dorpen te ontweldigen; een groot getal van hun in den een of anderen fellen aanval te doen sneuvelen; en hen met de wapenen in de hand tot vrede te dwingen.

Dit voorstel goedgekeurd zijnde, werd 'er eenparig besloten, om eene bende van honderd soldaaten, onder de bevelen van den Kapitein-Luitenant van 't krijgsvolk Karel Otto Creutz op de wegloopers van Sarameca af te zenden. De last, welken men den Luitenant Creutz, Opperbevelhebber dezer bende, gaf, bestond hier in: dat hij, eerstelijk, na eenig voordeel op de weggeloopen Negers behaald te hebben, hen met een geduurigen oorlog van de zijde der blanken moest dreigen, ten zij ze genegen waren, om met hen in vrede te leeven. In dit laatste geval moest hij trachten, om met hen over een vrede in onderhandeling te treeden; het geen hem volstrektelijk verbooden was, zoo hij niet eenig voordeel op hen had behaald. Men wilde, zoo 't schijnt, het gedrag der Romeinen eenigermaate navolgen, welke nooit van vrede spraken,

en zelfs naar geen voorslagen van vrede luisterden, dan wanneer zij overwinnaars waren. Ten tweede, werd aan Creutz verbooden vrede te maaken, anders dan op de volgende voorwaarden; 1. Dat de wegloopers, van den dag af aan dat de vrede geslooten werd, erkend zouden worden voor vrije lieden; en dat zij van hunne zijde zich verbinden zouden, zich van alle vijandelijkheden te onthouden; 2. Dat de slaaven, welke, voor het einde des voorigen jaars, tot hunne zijde waren overgegaan, in dezen vrede zouden begreepen zijn; doch dat die geenen, welke na dien tijd zich bij hen gevoegd mogten hebben, terstond overgeleverd en te rug gegeeven zouden worden. In gevalle de wegloopers iet tegen deze voorwaarden hadden, konde Creutz van dezelven wat afgaan, en de zaaken derwijze bestieren, dat de hinderpaalen tot den vrede wierden gemijd. 3. Dat, alle vijandelijkheden van wederzijden zouden ophouden. 4. Dat indien, na 't sluiten van den vrede, eenige slaaf of slaavin zich bij hen kwame te voegen, zij verplicht zouden zijn, dezelven te rug te brengen en den blanken over te leveren; en dat zij voor ieder slaaf, dien zij te rug zouden brengen, eene belooning van vijftig guldens zouden genieten. 5. Dat de Negers hunne wooningen of dorpen van de zijde der *Colonie* niet verder zoude mogen uitbreiden, dan tot het dorp, waaruit hen de Kapitein Brouwer verdreeven had. En dat, indien zij wooningen of bebouwde landen hadden, laager, dan daar zij zich toen bevonden, zij dezelven zouden aanwijzen, en, binnen den tijd van achttien maanden, gantschelijk verlaaten. Indien men daarvan in gebreke bleeve, zouden alle de dorpen gehouden worden als of zij den vijand toekwamen, en op dien voet behandeld. 6. Dat het hun geöorloofd zoude zijn, eens jaarlijks, in de maand September,

ten getale van vijftig, zoo mannen als vrouwen, de kinderen 'er niet onder begreepen zijnde, de rivier af te komen, met de goederen, welken zij te verruilen of te verkoopen hadden, mits dat het Negers waren, die in de bosſchen geboren waren, of 'er zich voor meer dan twintig jaaren naar toe begeeven hadden. 7. Dat zij met hunne goederen tot aan den mond der kreek Wanica, op de rivier Sarameca, zouden mogen komen, en daar de gantſche maand September blijven; 'er hunne goederen verruilen tegen die, welken 'er de blanken zouden brengen, om hunne landerijen te bebouwen, enz. De maand September verſtreeken zijnde, zouden alle de geenen, welke niet te rug gekeerd waren, als vijanden behandeld worden. 8. Dat alle de overige dorpen der weglooperen, welke in hunne nabuurſchap gelegen waren, en begeeren zouden in dezen vrede begreepen te zijn, gehouden zouden zijn, denzelven aan te neemen binnen den tijd van drie maanden: dat, na dien tijd, zij, met welken men vrede geſlooten had, verplicht zouden zijn, de blanken bij te ſtaan, zoo om die dorpen in bezit te neemen, als om dezelven te vernielen. 9. Dat zij de naamen der opperhoofden hunner dorpen zouden opgeeven; en dat, wanneer een dezer opperhoofden kwam te overlijden, zij 'er den Gouverneur van Suriname van verwittigen zouden, gelijk ook van de nieuwe verkiezing, die zij gedaan zouden hebben. Dat, indien zij iets te verzoeken hadden, 't hun geöorloofd zoude zijn, twee of drie uit hen af te vaardigen, welke, bij hunne aankomst te Paramaribo, zich terſtond bij den Gouverneur zouden vervoegen; en dat, ten einde zij over al vrijelijk zouden mogen gaan, men hun, tot een teken dezer vrijheid, een ſtok met een zilveren knop zoude gee-

geeven. Men ſtelde nog wijders vast, dat, ingevalle deze vredesonderhandelingen van goeden uitſlag waren, het niemand der ingezetenen vrij zoude ſtaan zich naar de vastgeſtelde markt, aan den mond der kreek Wanica, te begeeven, het zij met, het zij zonder koopmanſchappen, dan na alvoorens daar van kennis gegeeven, de lijst der koopmanſchappen vertoond, en vrijheid om 'er te gaan bekomen te hebben.

Met dezen last vertrok, in den jaare 1749, de bende onder bevel van den Kapitein-Luitenant K. O. Creutz, verzeld van den Luitenant A. C. Kulenkamp, en de Vaandrigs W. Herge, J. Koning en L. Nepveu. De reis was, geduurende eenige dagen, allerongemakkelijkst. Op verſcheiden plaatſen der rivier Sarameca moest men, wegens de ondiepten, de vaartuigen over verſcheiden zandbanken heenen ſleepen. De tochtelingen vervolgden hunnen weg, over den top van een hoogen en buitengemeen ſteilen berg, van den kant der rivier; en kwamen aan den ingang van het dorp Loango; nog vier dagreizen ver gelegen van eene kreek, aan welkers overzijde, twee dagreizen verre, twee dorpen der weglooperen gelegen waren. Creutz kwam, den 2 November, bij deze kreek aan. Op den weg rijpe Banaanen, en aan deze zijde der Kreek verſche voetſtappen van menſchen gevonden hebbende, vermoedde hij, dat dit het voetſpoor konde zijn van eene partij Negers, welke, ſtaat maakende, dat de bende te water zoude komen, opgetrokken was met oogmerk om dezelve tegen te houden. In der daad, men vond de rivier, om zoo te ſpreeken, afgeſlooten door eene menigte boomen, over welke men heenen moest klimmen. Creutz echter zijnen weg vervolgende, zag, op den 4 November, 's morgens om negen uuren, de

voor-

voorhoede zijner bende van achter eenige boomen aangetast, zonder dat men iemand gewaar konde worden: eindelijk, dicht bij 't dorp gekomen, verdeelde hij zijne bende in vier of vijf *pelotons*, om de Negers teffens van alle kanten aan te vallen. Weinig was 'er noodig om 't verlaaten dorp meester te worden; men vond 'er niets in. Eenige Negers, welke zich verfchoolen hadden, deeden eenige fchooten en vluchtten in het bosch. Creutz volgde hen, en na een klein uur wegs, bevond hij zich aan een ander verlaaten dorp. Creutz, ziende dat het meeste deel van zijn volk afgemat en buiten ftaat was de reis voort te zetten, vervolgde zijnen weg met eenigen, welke, minder zwak, zich vrijwillig daartoe bereid toonden. Na anderhalf uur gaans, kwam hij aan een dorp, alwaar veertig huizen ftonden. De onzen ftaken het in brand, vernielden eene menigte aardenwerk, katoen, en eenig gevogelte; en kwamen vervolgens zich weder bij den achtergebleeven hoop voegen, van welken een ander gedeelte een ander dorp van dertig huizen of hutten, met een fchoon ftuk bebouwd land ontdekt, verwoest en verbrand had.

Na deze twee onderneemingen, hernam Creutz zijne mars, en kwam aan een berg, in 't afklimmen van welken hij werd aangetast. De Vaandrig Herge en een Neger werden gedood, en een ander Neger gewond. Hoewel de wegloopers zich zoo veel mogelijk fchuil hielden, werden zij echter op de vlucht gedreeven. Onder het vervolgen der vluchtelingen, die geduuriglijk dan aan den eenen, dan aan den anderen kant, aangevallen werden, kwam Creutz aan den voet van een berg, waar de vluchtende Negers ftand hielden, zich gelaatende als of zij hunne vervolgers wilden beletten den berg op te klim-

klimmen. Creutz trok echter voort. Aan een dorp, waar hij post vatte, gekomen zijnde, verzekerden hem de gidsen, dat dit het laatste dorp der wegloo-peren was, het welke aan dien kant der riviere gevonden werd. Zij scheenen verzekerd te wezen, dat de wegloopers in 't onbewoonde bosch waren geweeken, en 'er hunne vrouwen en kinderen in veiligheid gesteld hadden. Op dit bericht stak Creutz het dorp, daar hij zich in bevond, en 't welk uit vier en tachtig groote hutten bestond, en voorzien was van een wijduitgestrekt stuk lands ter bebouwing, in brand. Op dezelfde wijze handelde hij met een ander dorp van honderd en dertig hutten, dicht bij de bergen gelegen. Bij dit laatste dorp lag een wijd uitgestrekt stuk bouwland, en alle de huizen van 't dorp waren vol huisraad.

Creutz, gedachtig aan het voornaamste doelwit van zijnen tocht, had middelerwijl een der gidsen naar de bosch-Negers gezonden, om te beproeven of men niet in onderhandeling met hen konde komen. Deze gids kwam te rug, en berichtte, dat de Bosch-Negers genegen waren om met de blanken vrede te maken. Ten bewijze hier van, bragt hij witte aarde, een boog en pijlen, zijnde buiten twijfel, zinnebeeldige tekenen van vrede, en oorlog mede. De bosch-Negers hadden den gids belast, Creutz te verzoeken, dat hij, tot op zekeren afstand, hun wilde naderen, vreezende (zoo zij zeiden) zich bij de blanken te begeeven. Daarop werd de Corporaal Kwelke aan hun afgezonden. Te rug gekomen, berichtte hij, dat hij zeer wel van de Bosch-Negers ontvangen was, hoewel hij terstond door veertig van de hunnen, alle van zeer goede wapenen voorzien, omringd was geworden; dat zij den Kapitein der blanken op 't krachtigste verzochten, zich onbeschroomd

naar

naar hen te begeeven, doch niet verzeld van soldaaten. Zij zonden teffens een geschenk van casfave, banaanen en peper. Creutz nam het besluit om zich bij de Bosch-Negers te vervoegen, en liet zich verzellen van drie Officieren, een Corporaal en dertig Negers. Op de vlakte gekomen zijnde, deed hij den gids vooruit trekken, om den Bosch-Negeren aan te kondigen, dat hij daar was; dat zij hem daar ten getale van vijf of zes konden komen vinden; en zich laaten verzellen door veertig van de hunnen gewapend, mits dat dezen eenen snaphaan-schoot achter bleeven. De Bosch-Negers scheenen uit vrees deze uitnoodiging niet te durven aanneemen: zij deeden Creutz verzoeken bij hen te komen: hij besloot 'er toe; en begaf zich met eenige Officieren naar hen. De Negers, alle toegerust op eene wijze, die vrij wat vrees kon baaren, ontvingen Creutz met de wapenen in de hand. Hij merkte op, dat zij op verscheiden plaatsen verspieders gezonden hadden, om zich te verzekeren, dat hij door geen grooter getal van zijne bende gevolgd wierd. Deze spionnen, alle schoone karels, bijna alle Creoolen, en wel gewapend, ten getale van veertig te rug gekomen zijnde, omringden terstond de Surinamers, welke (zegt HARTZINCK) om hun des te meer vertrouwen in te boezemen, met hen begonnen te boerten en te lagchen.

EINDELIJK sprak Creutz van vrede. De Negers geene de minste zwaarigheid over de voorwaarden gemaakt hebbende, werd dezelve gesslooten. Men gaf hun 't verdrag in geschrift over; men stelde hun den stok met den zilveren knop ter hand, en beloofde hun, dat, indien zij hunne beloften getrouwelijk onderhielden, de blanken hun nooit het minste leed zouden doen. Adoe, 't Opperhoofd der Negeren, gaf ten bewijze der oprechtheid zijner nei-

neigingen, een pijl, een boog en een mes; zich verſchoonende, dat hij op dat oogenblik niets beters had, zijnde alle hunne goederen diep in 't bosch verborgen. Hij beloofde ook, dat zij in 't vervolg al wat in hun vermogen was, ten voordeele der blanken zouden doen.

Creutz zogt hem te beweegen, om hem de *Acoariërs*, zijnde wilde Indiaanen, met de Bosch-Negers in verbond ſtaande, woonende omtrent den oorſprong der rivieren, dicht bij de dorpen der Indiaanen, met welken zij geduuriglijk in oorlog zijn, aan te wijzen. Adoe antwoordde, dat de Acoariërs zijne vrienden waren, en dat hij dezelven, van dat oogenblik af aan, in den vrede begreep, even als de andere dorpen in die ſtreeken gelegen; verzekerende, dat niemand hunner dit zoude durven afſlaan, zoo dra hij zijnen wil zoude hebben bekend gemaakt. In het geſprek, hetwelk Creutz met Adoe had, vernam hij naar het dorp Loango. Verſtaan hebbende, dat de Negers het zelve nog bewoonden, geliet hij zich, als of hij voorneemens ware, zich derwaarts te begeeven om het te vernielen. Adoe bad, hem dat hij dit niet zoude doen, hem verzekerende, dat hij ook hun Opperhoofd was. In der daad, eenige bewooners van dat dorp kwamen toen te voorſchijn, en namen insgelijks den vrede aan. Eindelijk beloofde Adoe, dat hij, binnen weinige dagen, alomme zoude doen bekend maaken, dat de vrede geſlooten was; met verbod van den blanken eenig het minſte leed te doen; 'er bij voegende, dat hij alle zijne posten en wachten, welke tot zeer verre op de Sarameca geſteld waren, terſtond zoude te rug trekken. Adoe verzekerde ook, dat 'er, behalven hem, geen ander Opperhoofd was, uitgezonderd eenen zekeren grijsaard, Kapitein Davi genaamd, welke, wegens zijne

zijne hooge jaaren buiten ſtaat was iets te verrichten. Adoe, 'er op blijvende aanhouden, dat men hem toeſtond, de verbrande dorpen wederom op te bouwen, werd zulks hem vergund: men kwam verder over een, dat alle vaartuigen, welken men in 't vervolg naar hem of de zijnen zoude zenden, eene witte vlag ten teken zouden voeren. De zaaken dus geregeld zijnde, vertrok Creutz met zijne bende weder naar Paramaribo, alwaar hij den 11 November 1749. te rug kwam.

De Colonie op deze wijze in veiligheid, zoo men meende, aan dien kant, zijnde geſteld, begon men te denken, om haar verder te redden uit het gevaar, het welk haar van andere oorden dreigde. Behalven de Bosch-Negers, met welken men vrede had geſlooten, en welker getal op omtrent zestien honderd werd begroot, waren 'er anderen, met welken de bevredigden geene gemeenſchap hadden, en welke zig meer naar beneden ophielden. Meer dan eens had men gepoogd de weggeloopen ſlaaven, woonende meer nederwaarts, dicht bij de Sarameca, te ontdekken; en hen, die zig in 't opvaaren van de Suriname hadden nedergeſlagen, te verjaagen, doch altijd vruchteloos. Deze Negers lagen verdeeld in verſcheiden dorpen, in eene zeer groote ſtreek lands, ſtrekkende van de Sarameca tot aan de Marowine, en konden zig met weinige moeite in ontoegankelijke bösſchen verbergen. Twee wegen ſcheenen 'er maar open te zijn, om zich ook van deze vijanden te bevrijden: naamelijk, met hen vrede te maaken; of hen geduurig te vervolgen, en door den tijd uit te roeien.

Weinig kans ſcheen 'er tot het eerſte, vooral indien zij 't met elkanderen eens bleeven. En ten aanzien van den anderen weg, had de

volk-

volkplanting te weinig magt, om zich te durven vleien, dat menze zoude kunnen overmeesteren. In dezen ſtaat van zaaken, dagt de Gouverneur Mauricius, dat het best ware, den bekenden ſtaatsregel *divide & impera* te volgen. Hij wilde voorts, dat, indien men met eenigen hunner vrede ſloot, dezelve ongeſchonden bewaard, en zij in allen opzigte wel behandeld zouden worden; wijders, dat men hen, die van dezen vrede waren uitgeſlooten, zonder ophouden, en zonder genade zoude vervolgen. Om in dit laatſte beter te ſlaagen, wilde Mauricius, dat men met den droogen tijd eenen tocht tegen het onbekende dorp, beneden de Sarameca gelegen, ondername, en eenen tweeden tegen de bekende dorpen, welke van twee kanten te gelijk aangevallen zouden worden, naamelijk uit Suriname en uit Tempati. Men zoude zich teffens daar toe bedienen van de hulp der nieuwelings bevredigde Negers, die afzonderlijk van eenen anderen kant te werk zouden gaan. Het gevoelen van den Gouverneur vond zoo eene ſterke tegenkanting in den Raad, en bij verſcheiden Planters, dat het verworpen wierd. Eenige Planters gingen verder, en keurden den vrede, met de Negers van Sarameca geſlooten, af; oordeelende, dat dezelve zeer nadeelig, ja zelfs zeer gevaarlijk voor de volkplanting was.

Uit dit misverſtand tusſchen den Gouverneur Mauricius en den Raad ſproot eene andere ongelegenheid. Het veroorzaakte, dat de vrede met de Negers van Sarameca geen ſtand hield. Daar en boven verſpreidde zich een gerucht, en 't vond geloof, dat de blanken ſlechts gezogt hadden, om hen door een valſchen vrede om den tuin te leiden; en dat zij, wanneer zij 'er het minſte op verdagt waren, zouden worden aangetast. Hier mede ver-

loor men al de vrucht van eenen tocht, dien wij kortelijk hebben beſchreeven, zoo om eenige kennis van de ligging dezer volkplantinge en derzelver geſteltenis met opzigt tot haare inwendige veiligheid, als om een denkbeeld van de zwaarigheden te geeven, welken haar te overwinnen ſtaan, om eenmaal de onveiligheid en den wankelbaaren ſtaat, in welken zij, bij den duur, door haare binnenlandſche vijanden gehouden word, te boven te komen.

Niet tegenſtaande den tweeſpalt tusſchen den Gouverneur en den Raad ontſtaan, en het ongenoegen van eenige Planters over den gemaakten vrede, werd 'er evenwel toeſtel gemaakt om dien vrede te doen ſtand houden. Daar werd beſlooten om, in de maand Augustus 1750, een der Officieren, welke den Kapitein Creutz op dien tocht verzeld hadden, met dertig ſoldaaten af te vaardigen, om den bevredigden Negeren de beloofde geſchenken over te brengen. Misverſtand, en het ontzien van kosten, veroorzaakten, dat men ſlechts een Officier met de geſchenken, verzeld door twee blanken en twintig Negers, om de pakken te draagen, afzond: deze kleine hoop werd door eenen zekeren Zamzam, Opperhoofd van 't dorp Papa, welke bij 't ſluiten van den vrede niet was geweest, des nachts, overvallen en vermoord. De oorlog, hieruit op nieuw ontſtoken, duurde eenige jaaren achter een. De rampen der Colonie namen derhalven meerder toe dan af. Terwijl zij aan den eenen oord haare veiligheid in een verdrag van vrede gezogt had, werd zij aan eenen anderen kant nog gevaarlijker bedreigd.

Wij hebben hier boven gewag gemaakt van de Negers van Tempati: wij dienen 'er nader van te ſpreeken, en den oorſprong, of oorzaak van hunnen opſtand aan te wijzen. De plantaadjen, aan

aan de kreek Tempati gelegen, waren meest allen hout-plantaadjen. De Negers, welken men 'er op hield, werden meest gebruikt, om boomen te kappen, het hout te ſchaaven en 'er planken van te maaken. Deze Negers hadden zich altijd getrouwelijk gedraagen, en alle aanvallen der Bosch-negeren en Weglooperen dapperlijk afgeweerd. Somtijds hadden zij zelfs ſtroopen tegen die vijanden der Colonie ondernomen: zij konden overzulks aangezien worden als een bolwerk of voormuur tegen deze laatſten. Zij hadden wijd uitgeſtrekte ſtreeken lands voor hunnen kost bebouwd, en men had hun de vrijheid gelaaten, om een groot getal vee en gevogelte aan te kweeken. Buiten dat waren alle de toppen en afval van het hout, het welk zij bereidden, voor hen: men vergunde hun ook, van tijd tot tijd, twee of drie ſtukken houts naar Paramaribo te zenden en aldaar te verkoopen. Dit alles maakte, dat zij beter en met meer gemak konden beſtaan dan de overige Negers, die, aan 't benedenſte gedeelte der rivier, op de zuiker- en koffi-plantaadjen arbeiden. Ook zagen zij niet gaarne dat zij elders vervoerd wierden.

Een der Colonieren, Martin genaamd, mede Raad van policie zijnde, vond nochtans, op een zekeren tijd, goed, om, tegen den raad zijner vrienden, ſommigen van de ſlaaven naar zijne Plantaadje, aan 't laage gedeelte der rivier gelegen, over te brengen. Deze ſlaaven, weinig te vrede met deze verhuizing, vertoonden hunne bezwaarnisſen daar tegen aan hunnen meester; doch, gelijk het gemeenlijk gaat, vonden geen ingang. Martin ſchepte meer behaagen in de woorden en in den raad van den directeur zijner plantaadje, welke hem verzekerde, dat hij zich over de vervoering dezer ſlaaven niet behoefde te bekommeren; dat hij hen wel tot rede zoude brengen. Deze raadde hem

voorts, van aan ieder der soldaaten, die op de plantaadje gelegd waren, een touw met knoopen te geeven, om de slaaven des te beter in toom te kunnen houden. De slaaven, van dit overleg onderricht, besslooten, bijna allen, zich tegen deze geweldenaarij te verzetten, en 't zij goed- of kwaadwillig op hunne plantaadjen te blijven. De zoutwater-Negers, nog meer dan de overigen verbitterd, lieten het daar niet bij berusten. In weerwil der poogingen van de overige slaaven, om hunne woede te stillen, vielen zij op den directeur aan, kwetsten hem gevaarlijk en hieuwen hem eene hand af. De Vaandrig Hertsbergen, die over het krijgsvolk daar gebood, werd mede gevaarlijk gewond; en twee soldaaten werden gedood. Na dit verricht te hebben vluchtten de slaaven in het bosch.

Veertien dagen daarna, ging de Kapitein Jan Frederik Meijer, aan het hoofd eener bende, om hen te ontdekken; hij slaagde hierin; doch werd van hun met verlies van dertig man afgeslagen. Ondervonden hebbende, dat 'er meerder manschap vereischt wierd, zond men tachtig soldaaten onder den Kapitein Luitenant Reinet op hen af. Deze, voortgetrokken, vondze op een berg verschanst, viel op hen aan, en dreef hen op de vlucht, daar zij boschwaarts-in hunne veiligheid gingen zoeken, aan hunne vervolgers een voorbeeld ter overweeginge laatende, hoe een onzinnig denkbeeld van meesterschappij over weerlooze menschen, door een enkel geval, de smertelijkste naweenen kan veroorzaaken; en hoe eene bloeiende Colonie, door eene onbedagte handelwijze omtrent slaaven, zelfs in een enkel geval, haare zekerheid en welvaart kan verliezen. De onbezonnenheid van Martin heeft aan Suriname vijanden verwekt, welke des te meer te vreezen zijn, dewijl zij de bitterheid

der

der buitenſporigheden, welken men aan hun heeft willen pleegen, hebben ondervonden. Wat middel, wat hoop, om de verachting en haat, uit zulk een beſtaan geboren, uit hunne harten te rukken, daar zij grond gekreegen hebben om voor erger te duchten, en van hunne geweezen meesters zich niets anders kunnen voorſpellen dan ontrouw en baldaadigheid?

De Negers van Tempati beſlaan acht dorpen: *Daniel Navo*, *Boſton*, *Aſarij*, *Abram*, *Thoma*, *Coffij*, *Jamprada*, en *Quaco*, gelegen ten westen der Marowine, tusſchen deze rivier en de kreek *Jouka*. Men wil, dat zij afkomſtig zijn van eenige Negers, die uit den dienst van ſommige Jooden, en van eenen Selmers gevlucht, de eerſte ſtichters dezer dorpen zijn geweest. In den jaare 1749, is hun getal vermeerderd door Negers, den Planter Thoma toebehoorende. In den jaare 1757. kreeg hun getal op nieuw een aanwas. Omtrent honderd en vijftig weerbaare ſlaaven, in de maand Februarij, op de plantaadjen *de Vrede*, *Maagdenburg*, *Wolvega*, *Bleijenburg*, *de Heremitagie* en *Barenburg* aan 't muiten geſlagen, en dezelve geheel en al vernield hebbende, namen voorts de wijk naar het bosch. Sedert dien tijd hebben verſcheiden wegloopers zich van tijd tot tijd bij hen komen voegen: en op deze wijze, zoo wel als door de voortteeling, zijn die dorpen hoe langer hoe volkrijker geworden.

Eindelijk bleef het niet met de ſlaaven bij 't enkel wegloopen. Zij, ziende, dat de onzen niet ſlaagden in hunne tochten, en dat zij 'er eenen weerzin in kreegen, begonnen van hunne zijde vijandelijk te werk te gaan. Zij kwamen uit hunne bosſchen de plantaadjen afloopen. Bij iederen ſtroop, dien zij deeden, ſtrooiden zij brieven in 't engelsch geſchreven, dog in een zoo duisteren en bedorven ſtijl, dat dezelve naauwelijks te verſtaan

ren. Men meende 'er uit te kunnen opmaaken, dat de Negers tot vrede neigden, 't zij dat men liefst gelooft het geen men wenscht, 't zij dat men 'er weezenlijk eenige blijken van vond. Daarom was het, meende men al verder, dat zij verzogten, dat men ten dien einde eenigen der Planteren aan hun zoude afvaardigen. Het geschiedde. In den jaare 1758, werden twee getrouw gebleeven Negers, *Coffij* en *Charlestown* genaamd, aan hun gezonden. Men gaf dezen afgevaardigden brieven en een geschenk voor de muitelingen mede, met last om hun den vrede aan te bieden. Bij hunne aankomst werden zij van hun Opperhoofd *Arabij* zeer wel ontvangen. Deze *Arabij*, in 't bosch geboren, was een schoon en wakker man; hij gaf hun te kennen, dat hij wel genegen was, om met de Surinamers vrede te maaken op dezelfde wijze als de Engelschen op Jamaica hadden gedaan; echter bij wijze van voorbeding vorderende, dat men een of twee blanken aan hem zond, om breeder over de voorwaarden van den vrede te spreeken; en dat men hem eenig kruid, lood en gereedschappen, volgens eene lijst, bij hem gemaakt, bezorgde. Van deze voorbedingen werd aan Gouverneur en Raaden van de Colonie verslag gedaan, en in den Raad eenpaarig beslooten, om aan de begeerte der Negeren te voldoen; met dezelven voorts in onderhandeling te treeden, en de twee Negers *Coffij* en *Charlestown* wederom aan hun af te vaardigen, benevens „ twee blanken, voorzien van ge„ noegzaamen last en eenige geschenken voor de „ Opperhoofden van dat volk, die men (zegt de „ Heer HARTSINCK) wanneer eenige onderhan„ deling met hen plaats heeft, gewoonlijk laat vooraf „ gaan tot een bewijs van de welmeening", doch welke (onzes bedunkens) eerder te houden zijn voor

een

een bewijs van ontzag voor die geenen, aan wien men dezelven aanbied, en niet zelden voor eene betuiging van nederigheid aan de zijde der geenen, die dezelven zenden. Wij hebben de Vrije Nederlanders geſchenken zien doen in Oost-Indië, niet aan weggeloopen ſlaaven, maar aan Vorsten, wier vriendſchap men zogt te winnen, en wier gezag men eere wilde betoonen.

James Aber Crombie, Oud-Commisſaris, en J. Rudolf Zobre, Kapitein der Burgerij, werden tot dit gezantſchap benoemd. Zij aanvaardden hetzelve en ſlaagden kwaalijk, om dat de geſchenken, (dat zoo genaamde *bewijs van welmeening*) welken zij medebragten, niet voldeeden aan de lijst der goederen, welken men geëischt had. De ſurinaamſche Gezanten, na dat zij van de Negers waren ontvangen, als lieden, welke den vreede kwamen afſmeeken, werden ook op dezelfde wijs te rug gezonden, na dat men hun geſchenk had aangenomen, en hun een gantsch jaar tijds vergund, om 'er bij te voegen, 't geen 'er aan ontbrak; met verlof om als dan de onderhandelingen te komen hervatten. De Negers beloofden echter, dat zij, geduurende dien tijd, geene vijandelijkheden zouden bedrijven. Een hunner Opperhoofden ſprak Crombie toe op eene wijze, in welke meer oordeel, deftigheid, vroomheid van gemoed, en rechtſchapen verhevenheid van gedachten te vinden waren, dan in het gedrag der geenen, die hen naauwelijks met onvernuftige dieren gelijk ſtelden. Hij vertoonde hun, dat de eigenaars de plantaadjen geen genoegzaame zorg droegen om zich verſtandige en bekwaame directeurs te bezorgen; dat de directeurs van plantaadjen, door hun onbedagt gedrag, aanleiding tot muiterijen gaven, welke, van wat kant ook beſchouwd, altijd tot nadeel der eigenaaren ſtrekten.

Het jaar van het bestand ten einde loopende, werden de Heeren Vieira en Colerus afgezonden, om den gewenschten vrede met de Bosch-Negers te sluiten. Men vergat het *bewijs van welmeening* niet. De Gezanten vertrokken den 18. April in 't jaar 1761, van Paramaribo, verzeld van een Luitenant, twee tamboers, twee pijpers en acht soldaaten, gevolgd door zestig pakkedraagers met zestien Bosch-Negers, zijnde gekomen om hen te geleiden. Na eene moeielijke reize, kwamen zij, den 8. Meij van dat zelfde jaar, aan de overzijde eener groote kreek, genaamd de kleine *Juka*, in hunne *Cappewirrie*, daar verscheiden Bosch-negers bij hen kwamen. Van daar trokken zij voort tot aan de kreek van de groote *Jouka*, welke zij in een corjaar overvoeren. Zij trokken vervolgens „ in ceremonie met klinkend spel en slaande „ trom, en pijpers, in een schoon opengekapt „ pad voort (*a*)." Aan het Huis van het voornaamste Opperhoofd genaamd *Pamo*, zich uitgeevende voor opper-gezag-voerder van 't land, gekomen zijnde, vonden zij hem verzeld van 't grootste gedeelte der overige Opperhoofden. *Pamo* ontving de gezanten wel, en sprakze vriendelijk aan; zij begroetten hem op hunne beurt met eenige snaphaanschooten. Na dat zij zig hier een oogenblik hadden opgehouden, trokken zij verder voort, kwamen bij *Arabij*, welke hen onder het lossen van snaphaanen, en het geschreeuw van *Huzza* of *Vivat* der vrouwen en jonge dochters, ontving. Zij ontmoetten hier dezelvde Opperhoofden, welken zij bij *Pamo* hadden gezien, en die voor uit getrokken waren.

Men deed den Gezanten hun intrek neemen in een

(*a*) Hartsinck l. c. bladz. 797.

een redelijk welgeregeld huis, voor het welk men eene wacht ſtelde: eene eer welke hun, zoo lang zij daar bleeven, beweezen werd. Schoon de Negerhuizen gering waren, vond men die echter geregelder dan men het van menſchen, van welken men zulke laage gedachten had, verwachten zoude. Het meerder deel hunner wooningen beſtond uit eene verdieping van ſchoone vierkante ſtijlen, en balken met palisſaaden omſlagen (*a*) en met bladeren gedekt; „ alle vertrekken met een voor- en achter- „ deur voorzien; en de grond of vloer met eene „ zekere aarde zoo vast geſtampt en zoo glad en „ hard, dat 'er water op vallende lange ſtaan blijft, „ eer het indringt": eenvoudige gebouwen, welke zien deeden, dat, indien het natuurlijk vernuft dier menſchen werkzaam gemaakt, met gereedſchappen geholpen, en verder met de noodige ſtoffen voorzien wierd, zij den Europeaanen weinig zouden toegeeven.

De afgevaardigden, van hunne nieuwe verblijfplaats bezit genomen hebbende, werden door de Opperhoofden, beurtelings, ter maaltijd onthaald. Zij dronken 'er, onder anderen, eene ſoort van drank, welken de Negers van ſuiker-riet maakten en die redelijk wel te drinken was.

Onder het houden van deze kleine feesten werden de artikelen, die in geſchil waren gebleeven, overwoogen, en eindelijk vereffend, waar na de vreede den 22. der maand Mey geſlooten werd. Terſtond na het ſluiten, zeide *Boſton*, een van de hoofden der Negeren, zijne rechterhand opheffende: „ dat hij bij God, en bij de Wereld konde „ zweeren, dat deze vrede niet alleen van de „ *Creoolen* of Negers in de Colonie geboren, maar „ ook

(*a*) Hartsinck l. c. bl. 798.

„ ook van de zout-water-negers, zijnde die, welke „ uit Afrika herwaarts aangevoerd zijn, onverbree- „ kelijk zou gehouden en nagekomen worden. En „ dit (voer hij voort) bezweer ik met onze Op- „ perhoofden die alhier vergaderd zitten, naamelijk „ *Pamo*, wien het land toebehoord, *Arabij*, die „ op *Jouka* woont, enz. En, vervolgde hij, onze „ begeerte is, dat die geenen, die van onzen kant „ leugenen of valſche geruchten komen uit te „ ſtrooien, mogen worden vastgehouden en ons „ daar van kennis gegeeven, wij zullen dan niet „ nalaaten, om alles toe te brengen wat tot ee- „ nen vasten en beſtendigen vrede vereischt „ word" (*a*). Vervolgens, zijne rede tot de voor- naamſte Opperhoofden wendende, zeide hij: „ Gij „ moet het nu bekrachtigen", waarop zij allen ant- woordden, dat hunne wil en begeerte waren, ge- lijk Boſton gezegd had. Dusdaanig was de wijze, op welke de Surinamers tot vrede met deze Bosch- Negers geraakten.

Meer dan eens hadden de Negers hunnen on- derdrukkeren het nadeel, het welk zij zich zelven, door hun dwaas gedrag, toebragten, voor oogen gehouden, en hen tot betere gedachten aangemaand. Zij deeden het op nieuw bij deze gelegenheid. Alles geregeld zijnde verzogt Boston de Gemagtigden, dat zij den Gouverneur en Raad wilden zeggen, dat de vrede van hunne zijde vast, beſtendig, en onverbreekelijk zoude onderhouden worden; doch dat het Hof maatregelen moest neemen tegen het ſlecht beſtier der plantaadjen: dat, indien het mogte komen te gebeuren, dat de een 'of ander Neger door kwaade behandelingen, die van hunne zijde

(*a*) Hartsinck l. c. bladz. 798.

zijde zelve niet ontkend konden worden, genoodzaakt wierd de wijk naar 't bosch te neemen, en zich bij hen kwame voegen; zij zich bezwaard zouden vinden, hun dien te rug te geeven, om hem boven de kwellingen, reeds geleeden, nog andere te doen ondergaan. Wat den overigen Negeren belangde, welke aan eenige misdaaden, als moord, of vergiftiging, of diergelijke schuldig bevonden mogten worden, zouden zij geene de minste zwaarigheid maaken, om dezelven over te leveren. Het Opperhoofd Pamo gaf vervolgens den Surinameren eenen zijner zoonen tot gijzelaar mede; waarna de Gemagtigden de terugreize naar Paramaribo aannamen, waar zij, in 't begin van Junij des jaars 1761, aankwamen.

In de maand October deszelfden jaars, werd de Major Meijer naar de Negers gezonden, om 't verdrag van vrede te bekrachtigen en hun de geschenken ter hand te stellen. Hij kwam op de plaats van een oud dorp, eertijds door de Moor, Kapitein der Burgerij, verwoest. Meijer sloeg zich met zijn volk, uit honderd en zestig soldaaten en vier honderd vijftig slaaven bestaande, neder aan eene kreek, op dezelfde hoogte geleegen, en zich in de Marowine ontlastende. Arabij, Opperhoofd der Bosch-Negers, had zich met zijn volk ten zuidoosten van dezelve kreek gelegerd.

Meijer had last om geene geschenken te overhandigen, voor dat men hem van de zijde der Negeren gijzelaars geleverd zoude hebben. Dit te kennen gegeeven hebbende, weigerden de Negers gijzelaars te geeven en eischten trotselijk de geschenken. Zij booden echter aan, den vrede eerst te bezweeren, en den eed van getrouwheid te doen; doch wilden omtrent de gijzelaars zich geen wet voorgeschreeven hebben. Zij dreigden zelfs om den

den brand in de magazijnen van Meijer te ſteeken, indien hij niet aan de hand kwam. Meijer, geperst, beſloot toen, hoe zeer een Kapitein en een Luitenant, die onder hem dienden, 'er zich tegen verzetten, zijnen last te overtreeden en gaf de geſchenken over. Dit beſtaan van den krijgsman werd zoo euvel opgenomen, dat men reeds ſprak om hem, wegens het te buiten gaan van zijnen last, in rechte te betrekken, wanneer eenige Negers kwamen opdaagen met drie gijzelaars, welken zij ſtelden in handen van twee Raaden van policie, die met den Fiscaal en Secretaris der volkplanting door den Raad afgezonden waren, om bij der hand te zijn, en op voorvallende zaaken terſtond orde te ſtellen, en welke zich daartoe op eene Plantaadje, tegen over *Auka* gelegen, vervoegd hadden.

Het verdrag werd vervolgens getekend door dertien Hoofden van de Negers; en, daar zij geen genoegen wilden neemen met den gewoonen eed onder de Christenen gebruikelijk; zagen de onzen zig verplicht den vrede op de wijze der Negeren te bekrachtigen, 't welk dus geſchiedde. „ Aan ieder der partijen werd eene opening in den „ arm gemaakt, en het daar uit vloeiende bloed in „ eene kalebas, waarin water en een weinig aar- „ de was, opgevangen (*a*): vervolgens moesten „ allen, zoo wel Christenen als Negers, van dit „ mengſel drinken. Na deze plechtigheid ſprak de „ Priester der Negeren den vloek over allen, „ welke dit verdrag breeken of ſchenden zouden. „ De afgezonden Raaden bekrachtigden den vrede „ te *Auka*, en namen de drie gijzelaars mede, wel-

(*a*) Hartsinck l. c. bladz. 800.

„ welke twee dagen op het Fort bleeven, waar „ zij wel onthaald werden.

De vrede dus met de Negers van Tempati, achter Auka, bekrachtigd zijnde, was men bedagt, om denzelven insgelijks met die van Sarameca, welke kwaalijk onderhouden werd, te vernieuwen. *Quakoe*, een weggeloopen Neger, had dit werk op zich genomen, en 'er den goeden uitslag van beloofd. Onder de zijnen Kapitein zijnde, hadden zij van hem een soort van Fiscaal gemaakt, en bekwaamheid en verstand in hem vindende, hadden zij hem dikwils naar de blanken als gezant afgevaardigd. Nochtans, 't zij dat hij den last niet wilde, of niet dorst onderneemen, zijne aanbiedingen hadden geen gevolg. Een ander Neger van Sarameca, genaamd *Wili*, slaagde beter. Deze, uit eene bijzondere rede, een onverzoenelijken haat hebbende opgevat tegen den Neger Zamzam genaamd, die zich altijd tegen den vrede met de blanken had aangekant, neemt, uit wraakzucht opgezet, het besluit, om den vrede te doen stand grijpen. Hij vertrekt, neemt zijnen weg achter het dorp van zijnen vijand om, en komt zich met zijne drie zoonen voegen bij de Negers, achter Auka, waar hij hun Opperhoofd Boston kennis geeft van de geneigtheid, welke hij en de overige Negers van Sarameca tot den vrede hadden. Boston geeft hier van kennis aan den Gouverneur en Raad van Suriname. Deze, genegen tot vrede, laaten de gelegenheid welke dit bericht hun gaf, niet ontglippen. Straks zendt de Gouverneur van Suriname gemagtigden, om met de Negers te handelen. Na eenige reizen gaans en keerens, en eenige kleine onderhandelingen, onnoodig in 't breede te verhaalen, sloot men den 19. September 1762, een verdrag van vrede met elf Opperhoofden. Het eerste

ſte artikel van dit verdrag behelst mede, gelijk als de andere verdragen, dat de *Negers voor vrij en onafhangelijk* zouden worden erkend.

Dus liepen deze kleine, doch voor de Colonie Suriname zeer gevaarlijke, oorlogen af; zouden zij met eene voorzigtige voorzorge niet voorgekomen, en hunne gevolgen door goed beleid en wakkerheid vermijd kunnen geweest zijn? Had men in de plaats van de zekerheid der Colonie te laaten ſtaan op luiden, over wier onkunde, onbedreevenheid en flaauwheid in krijgszaaken, men naderhand geklaagd heeft, geen orde dienen te ſtellen op het behandelen der ſlaaven, zoo noodzaakelijk in een land, daar het beſtier over dezelven vaak aan onbedagte en onbeſchaafde blanken toevertrouwd moet worden? Had men niet, van den beginne af, eene bekwaame manſchap dienen te onderhouden, om het gezag der Societeit over de wegloopers en Bosch-Negers met vrucht te kunnen doen gelden? De bevelen, om de tochten door militairen te laaten doen, niet met het overzenden van een goed getal krijgsknechten onder een bekwaam hoofd, dienen te onderſteunen? En zoude men de ſpreuk, *principiis obſta, ſero medicina paratur*, indagtig, en overweegende, dat, om eene kwaal uit te roeijen, dezelve bij haaren wortel moet aangetast worden, en aan dezelve geen tijd gegeeven om verder voort te ſchieten, bij den aanvang, en toen de weggeloopen Negers en Bosch-Negers nog niet gezien hadden, dat zij voor de Nederlanders niet behoefden te buigen; dat zij met een volk te doen hadden, dat, enkelijk door geldzucht gedreeven, noch moed, noch dapperheid, noch beleid, noch kunde genoeg had, om hen met geweld te overmeesteren; dat zij wel haast ſterk en volkrijk genoeg zouden zijn om van

ſlaaven meesters te worden, en hunne oude meesters tot hunne ſlaaven te maaken, eene genoegzaame landmagt in de Colonie hebben moeten onderhouden? Men heeft de weggeloopen Negers uit hunne bosſchen zien voor den dag komen, en allerlei baldaadigheid op de Plantaadjen bedrijven: „ de „ ſtoutheid der Bosch-Negeren in Surinaame (zeggen Directeuren in hun bericht aan de Staaten van Utrecht in den jaare 1762. (*a*)) geallieerd met zodaanige Negers, als zich van tijd „ tot tijd aan de gehoorzaamheid hunner meesteren hebben ontrokken, en bij hen hebben gevoegd, waardoor die *onbezuisde hoop* tot eene „ immenſe meenigte is aangegroeid, is tot zoo „ verregaande en ongehoorde buitenſpoorigheden, „ rooverijen, en moorderijen uitgeſpat, dat zij *de* „ *eene plantagie voor, en de andere na, hebben afgeloopen; de blanken vermoord; alles geruineerd, geſpolieerd, en het geene hun aanſtond, mede genomen*". Zoude de onbeſuisde hoop, die meer dan eens ſlaaven van de verwoeste plantaadjen mede genoomen heeft, ook niet wel blanken hebben kunnen mede neemen, en die bij hen tot ſlaaven gebruiken? Hun gedrag voor 't overige doet klaar zien, dat de hoop juist zoo *onbeſuisd* noch zoo verachtenswaardig niet is als men dien afſchildert. Men noemtze *Wegloopers*, *Negers*, *Slaaven*: wat doet de naam tot de zaak? zij zijn menſchen, en als menſchen hebben zij recht, om te eiſchen, dat men hen, in den ſtaat van ſlaavernij, behandele volgens algemeene plichten, die nimmer ophouden, nimmer ſtil ſtaan.

ZOUDE het van de ſlaaven kwaalijk geredeneerd zijn, indien zij den blanken toevoegden: „ Gij „ hebt ons gekocht, en in uw dienst genomen. Wij „ wer-

(*a*) *Jaarboeken*, 1762. bl. 493. en volgg.

„ werden verplicht voor U te arbeiden: gij, „ om voor ons onderhoud te zorgen. Wij werden U gehoorzaamheid verschuldigd, gij, om „ daar van behoorlijk gebruik te maaken. Uwe „ verbintenis breekende, uwe plichten jegens ons „ overtreedende, hebt gij ons, in de plaats van ons „ den staat der slaavernije zoo veel mogelijk te verzachten, dien door allerlei soort van mishandelingen verzwaard, ons minder tellende dan vrachtdieren. Met wat recht beklaagt gij u over „ onze vlucht? Waar zijn de wetten, die ons verplichten om alle uwe wreedheden met lijdzaamheid te verdraagen, en geen ander heenkomen „ te zoeken? Klaagt gij over ons rooven, en „ moorden? Hebt gij de onzen, die in uwe magt „ vielen, niet in koelen moede, met de ijsselijkste „ pijnen, ter dood laaten brengen? Vergeefsch beroept gij U, dat wij uwe slaaven zijn geweest. „ Gij braakt het eerste uwe verbintenis. De onze „ hield teffens daar mede op. Uwe magt ontkomen, staan wij gelijk jegens elkanderen; en gij „ kunt van ons niets eischen, dat wij ook niet van „ U kunnen vorderen".

Zoo de Negers, bij gebrek van taalkunde, zich juist op dien trant niet laaten hooren, hun gedrag toont evenwel, dat zij op dien voet denken. De eerste voorwaarde, welke die van Suriname den Bosch-Negeren en weglooperen moesten toestaan, was dezelfde, welke de Vereenigde Nederlanders van Spanje bedongen; te weeten, de *vrijheid* en *onafhangelijkheid*. Deze vrede, gekocht op dezelfde wijze als de roomsche Keizers, toen 't roomsche rijk naar zijn ondergang helde, dien van de Hunnen, Gothen, en Persiaanen, verwierven, had de gevolgen, welken zoodaanige stappen altijd naar zich sleepen. De surinaamsche gezanten genood-

noodzaakt om tot vrede in onderhandeling te treeden, moesten hunne vijanden in hunne verblijfplaatſen gaan opzoeken, en zich laaten welgevallen, daar geen volkomen vrijheid te genieten. Zij werden verplicht eene der voornaamſte Negerinnen bij zich te neemen en te houden, zoo lang als hun verblijf duurde. Dit geſchiedde, zoo men voorwendde, ten einde de Bosch-Negers des te beter overtuigd zouden zijn van den ernst der Blanken, om vrede te maaken en dien te onderhouden. Zoude men, alles wel ingezien zijnde, niet met meerder grond mogen beſluiten, dat de Negers, welken uit den bouw hunner huizen, uit hunne wijze van handelen, en vooral uit hun gedrag in 't algemeen, meer vernufts, beleids, oordeels, moeds en ſtandvastigheids toonden, dan men hun gewoonlijk toeſchrijft, deze voorzorg namen, om een waakend oog op het gedrag hunner gasten te houden, en tegen onvoorziene toevallen beſchut te zijn. Zij hadden genoeg doen blijken, dat zij de trouw der Blanken op geenen hoogen prijs ſtelden; en dat zij zeer wel wisten uit welke beweegmiddelen hunne begeerte tot vrede ſproot.

Deze onderſcheiden vredes-verdragen hebben echter het doelwit, 't welk men op 't oog had, niet bereikt. De volkplantinge is 'er niet ten eenemaale door geneezen van de kwaale, welke haar zoo nadeelig is geweest, en zoo veel leeds heeft gebrouwen: misſchien hebben die hulpmiddelen, gelijk de *palliativen* veeltijds doen, meer kwaad dan goed gedaan. Van tijd tot tijd zijn 'er op nieuw vijandelijkheden bedreeven; en alle die kleine oorloogen, den onzen altijd ſchadelijk zijnde, hebben te gelijk aanleiding en gelegenheid gegeeven, dat 'er de Negers ſterker, en bekwaamer tot weêrſtand door geworden zijn.

Het toeneemend gevaar, het welk der Colonie

bij aanhoudendheid over het hoofd hing, en hoe langer hoe zorgelijker werd, had nu en dan de oogen van de belanghebbenden geopend, hen overtuigd, dat 'er naar krachtdaadiger middelen omgezien, en voor beter en meerder magt gezorgd diende te worden; doch 't bleef altijd aan eenigheid en hartelijke besluiten haperen. De landmagt van de Colonie bestond, in den jaare 1714, in minder dan drie honderd man; in den jaare 1732, telde men op den 31. December zestig man van de lijf-compagnie van den Kollonel de *Cheusses*, twee-en-zeventig man van de Compagnie van den Kommandeur *de Vries*; zeven-en-zestig man van de Compagnie van den Kapitein *Bley*, negen-en zestig man van de Compagnie van *Van Bogen*, maakende twee honderd-agt-en-zestig man, behalven de staf-persoonen en treinsgasten. Men behoeft zekerlijk niet verre in de kennis van krijgszaaken gevorderd te zijn, om te begrijpen, dat zulk een getal van manschap veel te gering was, om de strooperijen en baldaadigheid der Bosch-Negeren te kunnen weeren, men laat staan, een aanval van buiten te weerstaan.

Het bezoek van Cassard, en de brandschatting, met welke men de verwoesting van de Colonie, en 't behoud van goed en leeven had moeten afkoopen, bragt den Raad van policie en de Coloniers van Suriname in beweeging en deed hen besluiten, om aan hunnne Hoog Mogendheden te klaagen over den weerloozen staat, in welken de Colonie door de *Societeit* gelaaten was en als nog gelaaten werd. De Directeuren van de *Societeit* vertoonden daar en tegen hun onvermogen, om meer te doen dan zij reeds gedaan hadden; en de onwilligheid der Planteren om in de kosten van meerder versterking te draagen. Bij Resolutie van hunne Hoog Mogendheden van den 28.

De-

December 1713. werd aan *Raaden en Coloniers van Suriname bevolen hunne gemachtigden te qualificeeren, om in cas zij meerder bescherminge zouden noodig hebben, of dienstig agten, over die verdere ende meerdere middelen van securiteit van het land aldaar, met de gemelde Directeurs te concerteeren, als mede over het geen zij Raaden ende Coloniers tot die hunne meerdere securiteit zouden hebben te contribueeren, ende dat Haar hoog Mogenden ten dien einde Gouverneur en Raaden qualificeerden, om met concurrentie ende goedvinden van de gemelde Directeuren, als dan op te stellen alle zodanige minstdrukkende lasten, als tot onderhoud van meerder manschap, ende aanleg van verdere Fortificatien, buiten het fort aan de Riviere van Suriname, zouden werden gerequireerd.* Ingevolge van deze Resolutie werden 'er eenige gesprekken tusschen de Directeuren aan de eene zijde, en de Raaden benevens de Coloniers van Suriname, aan den anderen kant, gehouden; maar, hoe zeer men 't eens was over de noodzaakelijkheid om de Colonie te versterken, en hoe dringende de nood was, het draagen der kosten bleef altijd het onderwerp, over het welk men zich niet verstaan konde.

Vijf jaaren waren 'er verloopen, zonder dat 'er iet gevorderd was. In den jaare 1718. bragten de Directeuren van de *Societeit* klagten in bij Hunne Hoog Mogendheden over de onwilligheid van de Raaden en Coloniers, *van zich uit te laaten omtrent het geene zij in de kosten zouden draagen* (*a*), daar bij voordraagende, op welke wijze zij meenden, dat de Coloniers tot het goedmaaken der kosten zouden kunnen toebrengen, en daar toe verplicht worden. Deze klagten schijnen nochtans den

(*a*) *Memorie door Directeuren van de Societeit van Suriname aan hunne Hoog Mogendheden in den jaare* 1718. *gepresenteerd.*

den ingang niet gevonden te hebben, welken de Directeuren zich daar van beloofd hadden. De Directeuren ſpreeken van deeze hunne *verzogte permisſie om te mogen doen zekere heffing van lasten*, in hun *Bericht* tegen de *Grieven* aan de zijde der Colonieren, eenige jaaren laater, ter tafel van Hunne Hoog Mogendheden gebragt *als onder de hand te zijn gediverteerd en getraverſeerd door die geenen, die nochtans zoo zeer over gebrek van nodige defenſie klaagden.* Twintig jaaren werden verſpild met ſtribbelen en twisten over elkanders verzuimenisſen en recht, zonder zelfs tot eene bepaalde onderhandeling te kunnen komen. Ondertusſchen had men onophoudelijk met de binnenlandſche vijanden te worſtelen, wier getal (gelijk wij te vooren gezien hebben) in de plaats van minder te worden, aanwies, en welke ook door den tijd bedreevener, ſterker, en ſtouter werden. Alle de wederwaardigheden, alle de rampen, alle de nutteloozе tochten tegen de wegloopers, bragten eindelijk te wege, dat men, overtuigd van de noodzaakelijkheid van beter voorzieninge, wilde men de Colonie niet bloot laaten om bij de eene of de andere overrompeling der Bosch-Negeren, wegloopers, en ſlaaven, geheel en al vernield te worden, met meerder ernſt op haare verſterking begon te denken. Bij het aanhoudend binnelandsch gevaar rees 'er nu en dan ſchroom voor oorlogen en aanvallen van buiten. Het een en ander gaf aanleiding, dat 'er zoo wel aan den kant der *Societeit*, als aan de zijde der op- en ingezetenen van de volkplanting, verlangd wierd, om tot eene ſchikking te komen. Eindelijk kwam men tot onderhandeling.

Aan de gecommitteerden der Planteren werd, in den jaare 1731, een plan van verſterkinge met eene begrooting der kosten, welke op acht honderd dui-

duizend en zes en zestig guldens liepen, ter hand gesteld, waarop aan de zijde der Planteren genegenheid getoond werd, tot het draagen *in alle zodaanige kosten, als* (de concert) *vereischt zouden worden bevonden, tot het t' eenemaal in staat van defensie stellen van de voors. Colonie, zoo tegen binnen als buitenlandsche vijanden, mits dat na deeze in staatstelling de Colonie (ter defensie van dezelve) wierde voorzien*, en altijd onderhouden van zoo *veele militaire manschap, als daar toe bij den Staat was gesteld* (*a*). Doch die aanbieding werd niet voldoende gevonden. De Raaden en de Coloniers, meenende blijken genoeg gegeeven te hebben, dat zij bereidwillig waren, om een merkelijk deel van de kosten, die tot beveiliging van de Colonie gemaakt zouden worden, te draagen, en ziende, dat 'er, aan de zijde van de *Societeit*, geen genoegen in genomen wierd, zijn, zoo 't schijnt, deze vertraaging moede geworden, en deeden bij Hun Hoog Mogenden in den jaare 1732, een verzoek, strekkende *dat Haare Hoog Mogendheden den Hoogen Raad in Holland, bij form van delegatie geliefden te committeeren, en te authoriseeren, om alle poincten en zaaken, waar over tusschen de Directeuren van de Colonie van Suriname en haar, different was, te examineeren, hen en de voornoemde Directeuren dien aangaande te accordeeren, en bij ontstentenisse van accoord, dezelve bij decisie zodaanig te termineeren, als bevonden zoude worden te behooren.* Dit verzoek werd afgeslagen, doch te gelijk gezegd, *dat de Supplianten alle de poincten of grieven, waaromtrent zij vermeenden bezwaard te zijn, in geschrifte zouden vervatten, en de die aan Haar Hoog*

(*a*) *Rapport der Gecommitteerdens uit de Planters van het gepasseerde in des Societeits vergadering van den 24sten Februarij* 1731.

Hoog Mogendheden overgeeven, om dezelven gezien zijnde, nader daarop gedisponeerd te worden.

De Raad en Coloniers van Suriname gaven, weinig tijds daarna, hunne *Grieven* over aan Hunne Hoog Mogenden, *concerneerende het poinct van het onderhoud der Fortificatien en het maaken van nieuwe of meerder versterking* (*a*), waarop, in de maand September 1733, het bericht van de Directeuren inkwam, bij het welk gevoegd was eene Memorie, behelzende een antwoord van Tourton, op de vraagen, welke hem door den Gouverneur van Suriname gedaan waren: 1. nopens de sterkten of schansen, welke gemaakt zouden dienen te worden, om de Colonie in staat van tegenweer te stellen: 2. nopens het aandeel, hetwelk de *Societeit* in de kosten, tot het maaken van dezelven vereischt, zoude dienen te draagen: waarop, den 2. Octob. 1733, door Haare Hoog Mogendheden eene Resolutie genomen werd, behelzende hoofdzaakelijk, dat het Plan van Isaac Tourton aan de gemagtigden van de Raaden van Policie en verdere Geinteresseerden zoude worden *gecommuniceerd*, en dat dezelven, dit bekomen hebbende, nader met de Directeuren zouden spreeken en trachten tot eene schikking te komen (*b*). Dit geschiedde. Ras werd men het nu eens. Men sloot eene *conventie*, welke door hunne Hoog Mogenden *geapprobeerd* en in eene Resolutie *geconverteerd* werd (*c*). De Coloniers, uit krachte van die *conventie*, verplicht, om zeven jaaren lang, ieder

(*a*) *Grieven gedaan maaken, ende de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden overgegeeven, enz. enz.*

(*b*) *Resolutie van Haare Hoog Mogendheden* 2. *Octob.* 1733. Bijlaage N.

(*c*) *Resolutie van Haare Hoog Mogendheden* 19. *Dec.* 1733. Bijlaage O.

jaar zestig duizend gulden toe te brengen, voldeeden aan die verplichting; maar naauwelijks was men gereed om hand aan 't werk te ſlaan, of daar reezen op nieuw geſchillen tusſchen de *Societeit*, en Raaden van policie, mitsgaders de Coloniers van Suriname: inzonderheid over het loon of huur der ſlaaven, welke, ingevolge het VII. Art. van de voorgemelde *conventie*, door den Gouverneur en Raaden van policie bezorgd moesten worden, *om eerst tot het opregten der Steenbakkerijen, het maaken van lootzen, het prepareeren van hout, en verder tot het werk der Fortificatien te worden geëmploieerd.* Op den 29. Julij 1734, werd bij de Raaden van policie, *alzo 'er niemand opkwam om haare ſlaaven te verhuuren, om aan de nieuw te maakene fortresſe te arbeiden, goedgevonden en verſtaan . . . . . te commandeeren, vooreerst veertig negros ſlaaven met haar eigen kost voorzien. . . . . voor welkers arbeid de Meesters van gemelde ſlaaven voor ieder ſlaaf werd toegelegd daags twaalf ſtuivers* (*a*). Op den 26. Julij 1735, werd de huur van honderd vijftig ſlaaven, welke door den *Ingenieur* gevraagd waren, geſteld voor ieder op 24. Stuivers daags, uit hoofde van het zwaare werk, daar zij toe gebruikt zouden worden (*b*). Over dit loon der ſlaaven werd eenige jaaren vruchteloos getwist, zonder dat 'er wederom toevlucht genoomen werd tot het opperſte gezag van haare Hoog Mogendheden. Maar toen, bij hoogst derzelver Reſolutie van den 13de Nov. 1744, den Colonieren was opgelegd de prolongatie der contributie voor de jaaren 1741. en

(*a*) *Notulen van de Reſolutien, genomen bij de Heeren Raaden van Policie den Colonie van Suriname van den 29. Julij* 1734.
(*b*) *Ib. van den 26. Julij* 1735.

en 1742, bragten zij daar tegen in den jaare 1744, hunne bezwaaren in; meenende, uit krachte van de *conventie*, ongehouden te zijn, om geduurende die jaaren, als het getal van zeven jaaren te boven gaande, eenige *contributie* te doen, teffens en te gelijk het geschil over de huur der slaaven ter tafel van Hunne Hoog Mogenden brengende. De *Missive* der Raaden van policie en crimineele justitie, met eene daarbij gevoegde *Deductie*, in welken de belangen der Colonieren werden ontvouwd, in handen gesteld zijnde van de Directeuren der *Societeit*, om haare Hoog Mogendheden daarop te berichten, is 'er van de zijde van dezelve Directeuren een bericht overgegeeven, getekend op den 22. Augusti 1746, hetwelk alleenlijk loopt over het geschil, raakende de huur der slaaven. Dus stond het tusschen de Directeuren van de *Societeit* en de op- en- ingezeetenen van de Colonie, toen Z. D. Hoogheid, WILLEM de IV. Prins van Oranje, in den jaare 1747, tot Stadhouder werd uitgeroepen, en aangesteld.

STRAKS rees 'er in het gemoed der Surinamesen, gelijk overal in de Vereenigde Gewesten bij de landzaaten, eene gegronde hoop, dat de staat van Suriname, door de zorg van dien weldaadigen Vorst, wiens ijver en welmeenendheid bij den naneef tot in het verste nageslacht onuitwischbaar in geheugenis zullen blijven, eindelijk eens op eenen vasten voet en in behoorlijke veiligheid gesteld zoude worden. Ook had de Vorst de hand niet lang aan 't roer van Staat gehad, of men zag 'er, met betrekking tot *Suriname*, mede de vruchten van. Op den 6. Maart van den jaare 1748, werd 'er tusschen de *Societeit* en de Coloniers eene *Conventie* gesloten, en op den 16. Januarij 1749, door Haare Hoog

Mo-

Mogendheden *geapprobeerd*, bij welke alle geſchillen vereffend werden (*a*). Voorts werd 'er door de Coloniers eene kas opgericht, om daar uit de kosten te kunnen goed maaken, welken de onderneemingen en tochten tegen de Bosch-Negers en Wegloopers mogten vereiſchen. Behalven dat werd 'er beſlooten eene verſterking van ſtaatsch krijgsvolk naar Suriname te zenden (*b*). De Directeuren van de *Societeit* vermeerderde nog daar bij hunne militie, zoo dat 'er het getal van krijgsknechten, in den jaare 1750, op twaalf honderd man begroot kon worden. Het zij nu deze bij der hand zijnde krijgsmagt den Negeren eenig ontzag gegeeven hebbe, en de eenen tot het onderhouden van den vrede bewoogen, de anderen van het ſtroopen afgehouden hebbe, gelijk dit allerwaarſchijnlijkst is; het zij de Negers en Wegloopers, om eenige andere rede, eenigen tijd in rust zijn gebleeven, zeker is het ten minſte (volgens het geen wij in de Beſchrijving van Guiana van HARTSINCK leezen) dat de Colonie, terwijl 'er de troepen van den Staat waren, minder overlast van haare woeste vijanden geleeden heeft. Dat zij echter niet ten eenemaale buiten aanſtoot was, kan men opmaaken uit het beſluit van Hunne Hoog Mogenden in den jaare 1753, medebrengende, dat het voor de Colonie nog niet dienſtig was, dat de ſtaatſche knechten te rug zouden geroepen worden; en 't geen wij hier vooren van de krijgsverrichtingen der Surinamers, na het jaar 1753, tot den jaare 1759, gemeld hebben, kan 'er ons ook van overtuigen. Zelfs zijn de onderneemingen der Bosch-Negeren hoe langer hoe gevaarlijker, hunne magt hoe langer hoe grooter, en

(*a*) *Groot Plac. Boek.* VII. D. bl. 1576.
(*b*) *Ibid.* bl.

en de vermogens der Colonie met betrekking tot die hunner vijanden hoe langer hoe minder geworden.

HET gevaar, het welk der Colonie bij den duur boven het hoofd hing, deed zich wederom klaar zien, toen het krijgsvolk van den Staat vertrokken was. De noodzaakelijkheid, om meerder krijgsmagt in de Colonie te onderhouden, was te blijkbaar om 'er tegen in te leggen: maar men bleef altijd hangen aan 't geschil over het draagen der kosten; en men kwam tot vermeerdering van macht niet dan wanneer het te laat was; wanneer de vijanden bereids zoodaanig in talrijkheid, in ondervinding, in bedreevenheid, waren toegenomen, dat de vermeerdering van militie, met betrekking tot den aanwas van de vermoogens der Negeren, telkens te gering was. In den jaare 1759, werd 'er door de *Societeit* en de Coloniers eene *Conventie* geslooten om de zes honderd man militie, bereids in dienst van de Societeit zijnde, te vermeerderen met nog een bataillon van zes Compagnien, ieder van een honderd man, tot welks oprichting en onderhoud de Coloniers jaarlijks fourneeren moesten meer dan twee honderd duizend guldens: en in den jaare 1762, gaven de Directeuren van de *Societeit* in eene *Deductie*, om betaalinge te erlangen van achterstallen, welke zij vermeenden dat de *Provincie* van *Utrecht* hun verschuldigd was, voor eene *der twee redenen, welke hen toen noopten, om met de uiterste ernst en ijver te insteeren op de betaalinge van dien*, de stoutheid der Bosch-Negeren, welke tot eene immense menigte aangegroeid waren, en verregaande ongehoorde buitenspoorigheden, rooverijen, en moorderijen pleegden (*a*); en (zeggen de Directeuren vervolgens) „ offchoon, sedert „ het

(*a*) *Jaarboeken*, Julij 1762. bl. 493. en volgg.

„ het ſluiten en aangaan dier Conventie (de Conventie tusſchen de Societeit en de Coloniers, wegens het zenden en onderhouden van het bataillon, van 't welk hier vooren geſproken is) wel een vrede met een gedeelte van dit volk is getroffen, doen echter de ſedert ingekomen berichten Directeuren, niet zonder grond, duchten, dat dezelven van geen duur zal zijn; als wanneer nog meer manſchap zoude moeten worden geëngageerd, en meer kosten geſpendeerd, die haar vermoogen te boven zouden gaan, en niet konnen worden geſupporteerd ". Tot zulk een trap waren de vermogens der Negeren bereids aangegroeid, dat de Directeuren geene zwaarigheid maakten, om te erkennen, dat de *Societeit* buiten ſtaat was, om de Colonie tegen haare binnenlandſche vijanden te beſchermen: ook heeft de uitkomst doen zien, dat zij hier beter naar den weezenlijken ſtaat der Colonie ſpraken, dan toen zij dien zoo gunſtig aan Haare Hoog Mogendheden afſchilderden (*a*).

Om alle de bijzondere rampen, welke uit de vijandſchap der Negeren, ſedert dien tijd, der Colonie overkwamen, niet op te haalen, zal het genoeg zijn aan te merken, dat dezelven zoodaanig toenamen, dat mede „ ter requiſitie en op de herhaalde „ inſtantien van de regeering der Stad Amſterdam, „ aan de Algemeene Staaten gedaan, Haare Hoog „ Mogendheden, in den jaare 1772, tot dekking „ en beveiliging van de Colonie, tegens de invaſien en depredatien der Bosch - Negers," een corps Troupes van den Staat, onder bevel van den Heer *Fourgeoud*, een man van verdienſte, en die, in 't Jaar 1763, in de Volkplanting Berbice

(*a*) Zie hier boven bladz. 171. *en* 172.

bice was gebruikt, bij gelegenheid van eenen opſtand der ſlaaven, naar Suriname zonden. Het zenden van dit krijgsvolk heeft ſedert aanleiding gegeeven tot een geſchil tusſchen de ſtad Amſterdam en de overige Leden van den Staat. De Wethouderſchap dier ſtad voorwendende, dat het verblijf van dat krijgsvolk daar onnut was; dat het daar van geene de minſte vrucht geweest was, en dat men 't zelve in de volkplanting konde misſen, werd 'er in beraad gelegd om het te rug te roepen. Zijne Doorl. Hoogheid, de Heer Prins van Orange en Nasſau, berichten aengaande den toeſtand der volkplantinge hebbende ontvangen, welke niet overeen kwamen met het verſlag, 't welk de Wethouderſchap van Amſterdam dies aangaande deed, en die meer dan ooit ſcheenen te vorderen, dat het krijgsvolk, immers voor als nog, niet wierd te rug geroepen, vertoonde den Staaten 't gevaar, aan 't welk het te rug roepen der ſtaatſche knechten de Colonie zoude bloot ſtellen; dat zelf de Kollonel Fourgeoud meer dan eens, om eene verſterking aangehouden had (*a*). De Algemeene Staaten, noodzaakelijker oordeelende, eene verſterking derwaarts te zenden, dan het krijgsvolk te rug te laaten komen; beſlooten de verſterking van manſchap te doen vertrekken; welk beſluit met eenpaarigheid van alle de Leden van Staat, (Amſterdam alleen uitgezonderd) genoomen werd. De Wethouderſchap dezer Stad verzette zich daar tegen; en ging zelfs zoo ver, dat zij, het afzenden der verſterkinge beſlooten en werkſtellig gemaakt zijnde, verklaarde, dat de ſtad de kosten, welke ten dien einde gemaakt zouden worden, niet zoude helpen draagen.

STAAN-

(*a*) Misſive van Zijne Doorl. Hoogh. Bijlaage P.

Staande dit geschil, verstond men, dat men in de volkplanting eene schikking had gemaakt, om dezelve door middel van een *cordon* tegen de vijandelijkheden der Negers te beveiligen. De Algemeene Staaten welke, alleen ten beste der Colonie en Colonieren, hunne hulp verleend hadden, zich de beraamde schikking der belanghebbende laatende welgevallen, kwamen toen der Wethouderschap van Amsterdam te gemoet; gaven bevel om het krijgsvolk te rug te doen komen, en de Wethouderschap voldeed derzelver aandeel in de kosten van 't zenden der versterkinge.

Naauwelijks was de maare van dit opontbod van 't staatsch volk in de Colonie verspreid, of men zag op nieuw de noodzaakelijkheid, om hetzelve daar te laaten. Eenige Planters vertoonden, in een smeekschrift aan 't Hof van justitie en policie van Suriname overgeleverd, dat de volkplanting het staatsch krijgsvolk niet konde ontbeeren, en dat men zelfs van de Algeemene Staaten versterking behoorde te verzoeken. De aandieningen en vermaaningen van Z. D. Hoogheid kreegen toen zulk een licht, dat men 'er de waarheid niet langer van konde verbloemen noch ontveinzen. Ook bleek het van achteren, dat de berichten, aan zijne Doorl. Hoogheid, over den weezenlijken staat van de Colonie uit Suriname overgezonden, vrij meer met de waare en weezenlijke geschapenheid der zaaken over een kwamen, dan die, op welken het begrip der Wethouderschap van Amsterdam scheen te rusten. In de Missive van de Stad Amsterdam aan Haare Hoog Mogendheden, van den 11. October 1774, worden tot het *rapel* der troepen en de onnoodigheid van hun verblijf in Suriname, deze volgende redenen voorgedraagen.

1°. „ Dat al voor het arrivement van de ſtaat- „ ſche trouppes in Suriname, aldaar door Gou- „ verneur en Raaden, met en de benevens de „ Societeit, zodaanige efficacieuſe arrangemen- „ ten reeds waren gemaakt, dat daar door alleen „ de ruſt volkomen herſteld was.

2°. „ Dat 'er genoeg trouppes gevonden werden „ om daar mede, althans op dien tijd, dezelve „ Colonie jegens de wegloopers te beveiligen.

3°. „ Dat door de ſtaatſche trouppes, geduurende „ al den tijd van hun verblijf in de Colonie, „ niets van eenig belang was verrigt.

4°. „ Dat mitsdien geen reden was om anders te „ denken, als dat, gelijk de zaaken door de „ voornoemde geaugmenteerde trouppes van „ de Colonie *alleen* in ordre waren gebragt, „ door dezelve *alleen* dan ook in ordre zouden „ konnen gehouden werden (*a*).

Omtrent welke redenen men mogelijk zoude kunnen aanmerken, dat de herſtelde ruſt van de Colonie, voor de daadelijke aankomst van de ſtaatſche knechten, geen bewijs uitlevert, dat 'er dit krijgsvolk onnoodig was. Zoude, bij voorbeeld, de tijding van het overkomen van ſtaatſch krijgsvolk niet wel hebben kunnen toebrengen, tot het herſtellen van de rust en veiligheid in de Colonie, en de tijding van het te rug blijven eene oorzaak konnen zijn geweeſt, dat de magt van de *Sociteit* te kort geſchooten ware, even zoo als men alrede meer dan vijftig jaaren lang had ondervonden? Zoude men op de rede, *dat 'er genoeg trouppes gevonden werden om daar mede, althans voor het tegenwoordige*,

(*a*) *Recueil van Authenticque Stukken, concerneerende het renfort der Trouppes, door Haar Mogenden, in den jaare* 1774, *gezonden naar Suriname*, bladz. 3.

ge, de Colonie tegens de weglcopers te beveiligen, niet kunnen aanmerken, dat eene Colonie nooit in veiligheid is, als zij flechts *voor het tegenwoordige* in rust is, vermits de bezorging van veiligheid eigenaartig beftaat in eene voorzieninge *voor het toekoomende*, en niet *van het tegenwoordige*: ook fchijnt 'er iet te haperen aan het gevolg, het welk *uit het niets verrichten* der ftaatfche troupen getrokken word. Immers fluit deze redeneering niet: de ftaatfche troepen hebben niets verricht, derhalve zullen zij niets verrichten noch te verrichten krijgen; door de troepen van de Colonie zijn de zaaken alleen in orde gebragt, derhalve zullen die door dezelven alleen in orden kunnen worden gehouden. De *Societeit* had te meermaalen zoo gunstig over haare troepen en maatregelen gedagt; doch in eene reeks van meer dan vijftig jaaren was de ondervinding haar niet gunftig geweest.

Ook is het gebleeken, dat, offchoon het al eens waar mogte zijn, dat de ftaatfche troepen niets van eenig belang verricht hadden, ten tijde dat van dezelven dus gefproken werd, zij evenwel voor de Coloniers van vrij wat nut zijn geweest. Niet alleen dat men te Suriname dit erkend heeft, en op den 15. en 16. Junij 1773, hun verblijf in de *Colonie* noodig geacht tegen de wegloopers (*a*), maar de verrichtingen van die troepen draagen 'er onwraakbaare blijken van, zoo wel als van den wankelen ftaat, in welken de Colonie zich bevond, ten tijde dat de Burgemeesters en Regeerders der ftad Amfterdam de zaaken der Colonie befchouwden als in orde gebragt, en de rust in dezelve volkomen herfteld (*b*). Men vindt naamlijk in de berichten uit Suriname, dat de Burger-

(*a*) *Recueil van ftukken*, enz. bl. 9. (*b*) Ibid. bladz. 4.

ger-Kapitein Stoelman, den 21. Junij 1774, op eenen tocht was uitgeweest, veele wegloopers had gedood, nieuwe aangelegde onrijpe kost gronden vernield; voorts den 23. Julij, drie van hunnen dorpen verwoest; dat den 24. Julij, eenige Bosch-Negers op de hout-gronden van den Heer Winne waren gevallen, en te rug waren geslagen; Joannes Winne eindigt het verhaal van dien aanval, in zijnen brief van de 14. Augustus 1774, aldus. „ Ik „ twijfel niet, als de Heer Stoelman in het leeven „ blijft die met vijf-en-twintig burgers, en de „ vrij gemaakte slaaven, in het bosch is, of hij „ zal de wegloopers uitroeien, en *de Kolonel is* „ *met zijne troepen mede in het bosch, zo dat alle* „ *de wegloopers door de zwaare magt zullen moeten* „ *vallen* (*a*). In eenen anderen brief uit Suriname van den 29. Augustus 1774, leest men „ De „ troepen van den Staat, met den Kolonel Fourgeoud „ aan het hoofd, zijn thans in de Rivieren op haare „ posten, en staan eerstdaags de bosschen te be„ trekken: men hoort thans zeer weinig van de „ wegloopers in Cottica: *dezelven zijn voor de* „ *Staaten-troepen niet bestand* (*b*)." In andere brieven vindt men dat de Kolonel Fourgeoud een verblijf der vijanden van omtrent twee-en-vijftig hutten, en een ander verblijf van zes-en-vijftig hutten ontdekt had. Dat hij den 10. Augustus 1775, de etablissementen van een groot corps Bosch-Negers, na eenige resistentie, had ingenomen; hun dorp van drie-en-tachtig huizen, meest met twee verdiepingen, in brand gestoken, vijf kostgronden, te samen groot drie duizend passen lengte, en vier honderd zestig breedte, beplant met rijst, koorn,

(*a*) Staats-Secretaris. Dec. 1774 bladz. 701.
(*b*) Staats-Secretaris. ibid. bladz. 703.

koorn, zoete en witte casfave, peetlis, enz. verwoest; en nog een ander dorp van drie en-dertig huizen mede in brand gestooken (*a*): dat de vrede met de Negers van *Achter-Auka* en van *Sarameca*, welke op het punt stond van gebrooken te worden, door den Collonel Fourgeoud, was vernieuwd (*b*). Uit deze weinige aantekeningen en anderen, te vinden in een werkjen, dat in ieders handen is, kan men zien, dat het 'er, in den jaare 1774, zeer verre van daan was, dat de rust in de Colonie hersteld en de zaaken aldaar in order gebragt zouden geweest zijn. Het is te wenschen, dat dit eenmaal moge gebeuren; doch te vreezen, dat het nimmer geschieden zal.

De Volkplanting, uit geringe beginsels opgekomen, is echter, niet tegenstaande de rampen, bij aanhoudenheid geleeden, geduurig aangewassen. In den jaare 1683, telde men 'er vijftig suiker-plantaadjen: in den jaare 1712, over de twee honderd gaande suikerwerken, van welken veelen over de dertig duizend guldens waardig geschat werden, en ver over de 12000 slaaven (*c*).

In den jaare 1762. zouden 'er vier honderd-vijf-en-twintig plantaadjen geweest zijn, welke, de eene door de andere geslagen, op honderd en-tachtig slaaven berekend, dus zes en-zeventig duizend-vijf honderd slaaven zouden bevat hebben; waar bij nog geteld werden acht duizend slaaven in de stad (*d*). Volgens de *Missive* van de Directeuren der *Societeit*, geschreeven aan Haar Hoog Mogendheden op den 6 Julij 1763, waren

(*a*) Staats-Secretaris, Nov. 1775. bladz. 592. 701.
(*b*) Staats Secretaris, Sept. 1776. Bijlaage Q.
(*c*) Zie hier voren bladz. 167.
(*d*) *Description de Suriname* par Fermin, T. I. p. 122.

ren 'er omtrent zes-en-dertig duizend ſlaaven, of meer, zoo mans als vrouwen, op de plantaadjen en in de huizen van Paramaribo.

Wat de vaart en koophandel door den aangroei van deze volkplanting moet gewonnen hebben, is ligt te begrijpen, als men gade ſlaat, hoe veele menſchen gebruikt worden tot het teelen van de vruchten dier landſtreeke, beſtaande hoofdzaakelijk in ſuiker, koffi, cacao, en katoen; dat die vruchten hier te lande overgevoerd en geſleeten worden, en daar tegen uit deze gewesten de noodwendigheden voor de in- en opgezetenen der volkplantinge bezorgd. Men heeft de voordeelen, welke daar uit voortvloeien op zulk een hoogen prijs geſteld, dat men dezelve zomwijl boven die der O. I. Maatſchappije geſchat heeft. Als men verder in aanmerking neemt, *dat de ingezetenen van het vaderland voor niet minder dan vijftig millioenen guldens*, (andere brengen die ſom tot zeventig millioenen) *alleen uit hoofde van gehypothequeerde Plantaadjen*, in de Colonie deelen, zal 'er aan 't gewicht en aanzien van deze volkplanting niet getwijfeld worden.

Men rekent, dat, geduurende het jaar 1775, in Suriname zijn aangekomen 54 ſchepen, onder welken 'er tien waren die ſlaaven in hadden, en 2356 ſlaaven hebben aangebragt: dat 'er 63 ſchepen van daar naar 't vaderland zijn vertrokken: dat deze ſchepen achttien millioenen ponden koffi, vijftien millioenen en tweemaal honderd duizend ponden ſuiker; zes honderd duizend ponden cacao; en honderd en vijftig duizend ponden katoen hebben aangebragt, behalven eenige andere waaren van minder waarde. Het voordeel, hetwelk de Scheepvaart enkelijk uit de vracht dezer goederen getrokken heeft, is op een millioen vier honderd en zestien duizend guldens begroot.

WANNEER men de Colonie van Suriname aan die zijde beschouwt, vertoont zij zich op 't allernaangenaamste, en geeft den Vrijen Nederlanderen een vrolijk uitzigt: maar slaat men het oog naar elders, en neemt men in overweeging, dat, terwijl deze volkplanting van tijd tot tijd aanzienelijker is geworden, haare inlandsche vijanden in volkrijkheid en in magt zijn aangegroeid; dat de Negers, *Marons* geheeten, op meer dan vijf- en-twintig duizend zielen geschat worden; dat men even zoo wel met de bevredigde Negers als met europeeische Mogendheden tot eene vrede-breuk kan komen; dat de Negers ligtelijk, door hunne levenswijze, de *militie* van de *Societeit*, in den wapenhandel, zullen kunnen overtreffen; dan verdwijnt die uiterlijke glans zeer ras. Om een geringen hoop wegloopers uit te roeien, schijnt een leger gedisciplineerde troepen overtollig te zijn: doch als men het gantsch beloop der verrichtingen, zoo als die tusschen de Coloniers en de Negers zijn voorgevallen, in zijnen zamenhang, van den beginne af tot nu toe, inziet; als men uit het getal der verwoesten dorpen moet opmaaken, dat het getal der weglooperen zoo gering niet is, als het misschien is opgegeeven; als men op de onbestendigheid der menschelijke neigingen acht geeft; en in aanmerking neemt, dat een enkele kwaade stap van eenen Martin der Colonie eenen gevaarlijken aanval verwekken kan; schijnt het, dat 'er ander, en beter *gedisciplineerd* krijgsvolk, dan dat van de *Societeit*, vereischt word; staande teffens onder een kloeker gezag dan men verwachten kan van een opperbewind, 't welk weinig geschikt is om krijgszaaken te beleiden. Althans niemand, zoowe achten, zal den hagchelijken staat, in welken de Colonie zich bij aanhoudenheid en als nog bevint, ontkennen.

Even weinig kan men den ongunſtigen ſtaat, in welken de Colonie door een algemeen *discrediet* is vervallen, verbloemen. Welke ſommen zijn 'er niet ter voortzettinge van het bebouwen der landen opgenomen, en hoe word met die *negotiatien*, zoo aan de zijde der Planteren als aan die der geene, welke hier te lande 'er de *directie* van hebben, veeltijds geleefd? Op wat wijze word 'er niet gehandeld, zoo omtrent de Planters als Geldſchieters! Suriname heeft aan de vaart en koophandel der Vereenigde Gewesten, ſedert den jaare 1667, eenen aanzienelijken aanwas toegebragt, van welken zij als nog de vruchten genieten; de breuken hun van eenen anderen kant toegebragt zijn 'er eenigermaate door vergoed geworden; doch niet op eene wijze, dat wij het gemis, 't welk wij lijden, niet zouden betreuren.

Ondertusschen (dus ſpreeken Directeuren van de *Societeit*, in hun bericht aan Hun Hoog Mogenden, van den 20. Dec. 1775.) „ is ſekerlijk jegenswoordig *de toeſtand der Colonie beklaaglijk*, en meriteert een oog van commiſeratie; want nu ſedert veele jaaren ſmeult het vuur van eenen binnenlandſchen oorlog, tot welken zeer veele kosten gemaakt zijn, en nog gemaakt worden, en helaas! tot nog toe MET GEEN GROOT SUCCES, zo dat 'er ſekerlijk alle mogelijke middelen zouden moeten worden aangewend, om de Finantien van de Colonie te onderſteunen, en dezelve in ſtaat te houden tot betaaling, *van al het geen tot de ſecuriteit van de Colonie vereiſcht werd.* MAAR WIJ VINDEN ONS NIET IN STAAT *om aan U Hoog Mogendheden eenige middelen voor te ſlaan, welken wij zouden durven verwagten, dat bij U Hoog Mogenden zouden worden aangenomen*, *en* WELKE DIT GEWENSCHT

EIN-

„ EINDE ZOUDEN BEREIKEN". Eene diergelijke erkentenis en betuiging, niet wel over een te brengen met de verzekering, *dat alle de zaaken van de Colonie, in den jaare 1773, in order waren gebragt, de Colonie zelve in veiligheid gesteld, en door de Trouppes van de Societeit alleen gehouden zouden konnen worden*, schijnen weinig hoop te geeven, dat de Vereenigde Staat het voordeelig genot van deze Colonie, zonder merkelijke verandering, zal kunnen behouden.

Beginsels, Opkomst, Bloei, en Tegenwoordige Staat van de Berbice.

De grondslagen van de Colonie de *Berbice* waren al gelegd, toen *Suriname* in den boezem van den Staat verviel. Een Vlissinger (*a*), met naame van Peere, had in den jaare 1626, of 1628, reeds begonnen schepen derwaarts te zenden, met welken hij van tijd tot tijd eenige Europeaanen afzond, om met de Indiaanen te handelen, en te beproeven of dit land tot het teelen van suiker en andere vruchten bekwaam te maaken zoude zijn. In 't eerst vertrouwde men 't bestier van dezen handel, die zeer voordeelig was, aan de schippers; na eenig verblijf werden zij te rug ontbooden, en hunne plaats door anderen vervuld. Naderhand zond men derwaarts een vast Opperhoofd of Gezaghebber, onder de benaaming van *Commandeur* (*b*), wien men een Raad van vijf of zes persoonen toevoegde.

DEZE oprichting van eene Colonie geschiedde even-

(*a*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, bl. 281.
(*b*) HARTSINCK, *l. c.* bl. 295.

evenwel niet zonder daar in door de Indiaanen ontrust te worden. Doch dit volk, weinig in ſtaat om tegen de onzen in 't veld te verſchijnen, verkoos de wijk en hunne woonplaatzen hooger op te neemen (*a*). Dit zijn de beginſels van deze volkplanting, welke van tijd tot tijd aangroeide, niet tegenſtaande eenige onlusten met de Planters; den aanval welken de Engelſchen 'er, in den jaare 1665, op deeden; eenen opſtand der ſoldaaten, in den jaare 1674; en eenige andere wederwaardigheden, met welken zij te worſtelen had (*b*).

De West-Indiſche Maatſchappij, vermeenende, uit krachte van het octroi, haar verleend, recht tot den eigendom en 't bezit dier Colonie te hebben; en de Heeren van Peere dit recht aan zich toeſchrijvende, ontſtond hier uit een geſchil, 't welk, met eene leenroerige opdragt van de Colonie, welke de W. I. Maatſchappij aan de Heeren van Peere deede (*c*), weggenomen werd. Deze bleven 'er Leen-Eigenaars van tot in het jaar 1712, wanneer Casſard, het bevel voerende over een ſmaldeel franſche ſchepen, ter kaap en ten oorloge door eenige franſche kooplieden uitgerust, den Baron de Mouans met een ſchip en eenige ligtere vaartuigen afzond, om Berbice aan te tasten, het geen geſchiedde. De Planters, wel draa tot het uiterſte gebragt, kogten de plundering en gantſche vernieling der volkplantinge af voor de ſomme van driemaal honderd duizend guldens; behalven nog eene brandſchatting van tien duizend guldens, die terſtond betaald moest worden, en gevonden werd uit *Contanten*, *goud of zilverwerk*, zoo veel als 'er door de gegoedſte Planters bij een gebragt konde worden; uit *casgeld*, *win-*

(*a*) HARTSINCK *l. c.* D. I. bl. 293.
(*b*) Ib. bladz. 298. (*c*) Ib. bl. 295.

winkelgoederen, en *zes oxhoofden ſuiker*. Een gedeelte der driemaal honderd duizend guldens werd betaald, in ſlaaven, in ſuiker, koopwaaren, en levensmiddelen. Voor het overige dier ſomme, ten beloope van *f* 181975 : 6 : 0. gaf men den Franſchen een wisſelbrief, den 8. December 1712, door den Commandeur en alle de Raaden der Volkplantinge getrokken op de Heeren Jan en Cornelis van Peere, Burgemeesters van Vlisſingen, te betaalen op zes maanden zigt aan de order van den Baron de Mouans. De Franſchen namen, tot zekerheid van de betaaling, de twee jongſte Raaden der Volkplantinge als gijzelaars mede; van welken de een ſtierf, eer hij West-Indië had verlaaten, en de andere, kort na zijne aankomst te Toulon.

De Heeren van Peere, liever de Colonie willende misſen, dan de ſomme op hen getrokken betaalen, weigerden den wisſelbrief te voldoen. Dit gaf aanleiding, dat, omtrent twee jaaren laater, bij gelegenheid der utrechtſche vredehandeling, de reeders van het franſche ſmaldeel en de houders van den wisſelbrief, onder bemiddeling en *protectie* van Haare Hoog Mogendheden, met vier amſterdamſche kooplieden, te weeten, Nicolaas en Hendrik van Hoorn, Aarnout Dix en Pieter Schuurmans, tot eene ſchikking omtrent de betaaling van dien wisſelbrief kwamen. Volgens die ſchikking werd, door de van Hoorns, Dix en Schuurmans, de wisſelbrief, met eene ſomme van honderd en acht duizend guldens hollandsch geld, betaald, en de eigendom der volkplanting aan hun overgebragt. De overdragt geſchiedde den 14 October 1714. De van Peeres ſtonden, den 28. November, den nieuwen eigenaaren al het recht, welk zij op de volkplanting hadden, af; Cornelis van Peere nam 'er echter weder, voor een vierde, deel in.

Dit vennootſchap, de volkplanting in eigendom hebbende gekreegen, was voort op middelen bedagt, om dezelve op een goeden voet te brengen. De grootſte zwaarigheid beſtond in het vinden van een genoegzaam getal ſlaaven, tot den arbeid der plantaadjen noodig. Men had dezelven gaarne in Africa gekogt; doch de West-Indiſche Maatſchappij, in 't bezit van den ſlaaven-handel zijnde, ſtond daar in zwaarigheid te maaken. Die hindernis werd mede door bemiddeling en hoog gezag van Haare Hoog Mogendheden uit den weg geruimd.

De West-Indiſche Maatſchappij nam aan, om den eigenaaren der volkplantinge Berbice terſtond twee honderd vijftig ſlaaven van Ardra of Angola, twee derde mans en een derde vrouwsperſoonen, en in 't vervolg zoo veele ſlaaven als 'er tot den arbeid der volkplantinge zouden vereischt worden, te leveren; van de andere zijde werd den eigenaaren bevolen, genoegzaame zekerheid te bezorgen voor de betaaling dezer ſlaaven: men ſtelde 'er den prijs van op twee honderd twaalf guldens en tien ſtuivers, voor ieder van deze twee honderd vijftig ſlaaven, en op honderd vijf en zestig guldens voor ieder ſlaaf *Macaroens*. 'Er werd nog bedongen, dat voor ieder ſlaaf, dien de W. I. Maatſchappij zoude leveren, na de twee honderd en vijftig, welken zij terſtond moest bezorgen, men haar twee honderd en vijftig guldens zoude betaalen; of, zoo de Maatſchappij dezelven den anderen volkplantingen voor een laageren prijs leverde, als dan dien zelfden prijs. In geval nochtans de Maatſchappij geen toereikend getal van ſlaaven bezorgde, zouden de eigenaars der volkplantinge bevoegd zijn, om 'er zich zelven van te voorzien, mits dat zij echter der Maatſchappije een zeker recht daar voor betaalden. De eigenaars bedongen wijders, dat het hun

zou-

zoude vrijstaan de volkplanting te verlaaten, en zich van hunne slaaven te ontdoen, op zoodanig eene wijze als zij te raaden zouden worden. Daar werd ook bepaald, dat ieder schip, dat naar de Berbice zoude vaaren, der West-Indische Maatschappije drie honderd guldens zoude betaalen; en dat de waaren, uit de Volkplanting herwaarts wordende gezonden, in de pakhuizen der Maatschappije zouden worden opgeslagen. Dit alles werd aldus geregeld, doch niet onderhouden of nagekomen.

MEN heeft te vooren, met betrekking tot Suriname, gezien, dat de W. I. Maatschappij, die Colonie overgenomen hebbende, zeer ras bespeurde, dat de last te zwaar was voor haare schouders; daarom hulp gezogt heeft; en dat de *Societeit* met de gevonden hulp altijd nog te zwak is gebleeven. Het geen de W. I. Maatschappij, ten aanzien van Suriname, had ondervonden, voelden nu ook de nieuwe eigenaars van de Berbice. Te ligt tot den last, dien zij draagen moesten, zagen zij, in den jaare 1720, uit naar middelen om deelgenooten te krijgen. De actie- of liever de windhandel, welke in dat zelfde jaar het gantsche land in beweeging bragt, heeft vermoedelijk aanleiding gegeeven tot het ontwerp, 't welk toen gemaakt werd, en aangenomen is. Volgens dat ontwerp moest 'er een kapitaal van drie millioenen en twee honderd duizend guldens bankgeld bij een gebragt worden, hetwelk, uit zestien honderd portien of actien, ieder van twee duizend guldens, zoude bestaan. De helft van dit nieuwe kapitaal moest in acht paaien, waarvan de laatste op den eersten April 1724 verviel, door de deelneemers worden opgebragt. De oude bezitters behielden voor zich vier honderd actien of portien van de zestien honderd, maakende eene somme van 800,000

guldens. Voor deze ſomme, naderhand verminderd op zes honderd duizend guldens, werd de Colonie aan de deelneemers overgedaan; waar uit men zoude moeten opmaaken, dat de Colonie, te vooren voor 108,000. guldens overgenomen, toen op 600,000. geſchat is. Voorts hadden de oude Eigenaars daar bij alle hunne rechten op de volkplanting, hunne plantaadjen, ſlaaven, ſterkten, geſchut, paarden, groot en klein vee, drie ſchepen en eenige ſuiker, aan de nieuwe eigenaars afgeſtaan, volgens eene lijst, welke daar van gemaakt werd, en uit welke te zien is, dat 'er op dien tijd zes *conſiderabele* ſuiker-plantaadjen, en twee cacao-plantaadjen zijn geweest, benevens 895 ſlaaven, de *Colonie* toebehoorende; ongerekend die der Planters, *Coloniers*, of andere in- en opgezetenen, die 'er zich mogen bevonden hebben.

GROOTE verwachting had men van deze onderneeming: behalven de goud- zilver- en andere mijnen, welken men hoop had te zullen ontdekken, vleide men zich met eene talrijke bevolking, van alle de goudmijnen, buiten tegenſpraak, de beste. Door de nieuwe eigenaars werd voorts aan Hunne Hoog Mogenden octroi verzogt, tot het openſtellen van eene vrije vaart op-, en het uitgeeven van landen of gronden in die Colonie. Het verzoek werd door de West-Indiſche Maatſchappij tegen gegaan (*a*). Eindelijk, na dat Bewindhebberen van de W. I. Maatſchappij zich met de Directeuren van het nieuwe vennootſchap of reederij verdraagen hadden, is, op den 6. December 1732, octroi verleend, *om onder zekere conditien de vaart en navigatie op de Colonie voor alle Inge-*

(*a*) HARTSINCK l. c. bladz. 238. en volg. Bijlaage, Memorie voor Directeuren. R.

gezetenen dezer landen open te ſtellen, en aan die des begeeren zouden, zoo veel landen reeds gecultiveerd of niet, onder redelijke conditien af te geeven.

De voornaamſte Artikelen, op welken de Eigenaars der volkplantinge de vrije vaart van onzen Gewesten op de volkplanting, en de vrijheid, om aan die geenen, welke zich daar ter neder zouden willen zetten, landerijen uit te geeven, verkreegen hebben, zijn: dat zij van ieder ingezeten, zoo blanken als zwarten, een hoofdgeld van vijftig ponden ſuiker jaarlijks; gelijk ook een waaggeld van twee ten honderd, op alle koopmanſchappen, welke in de volkplanting zouden verkocht, of uit dezelve zoude gevoerd worden; en drie gulden van 't last van elk ſchip, 't welk daar zoude inkomen, of uitloopen, zouden mogen heffen: dat zij, de twee eerſte jaaren, geene andere dan deze belastingen zouden mogen vorderen; en dat zij, na 't verloopen van dien tijd, geene anderen zouden mogen heffen, dan met bewilliging van Haare Hoog Mogendheden: dat behalven de reeds gebouwde ſterkte of ſterkten, de Directeurs nog eene andere op 't Krabben-Eiland zouden doen bouwen; dat zij daar in eene bezetting onderhouden, dezelve van 't noodige geſchut voorzien, en daarvoor een buiten gewoon hoofdgeld zouden genieten; dat voor 't overige alle de kosten van 't onderhoud der volkplantinge voor hunne rekening zouden zijn: dat, indien de Planters eenen Leeraar, Schoolmeester, Voorleezer enz. begeerden, de Directeurs zorgen zouden hun hier in te voldoen, zonder echter daarom tot andere kosten gehouden te zijn, dan het toeſtaan van de vrije tafel bij den Gouverneur, een anker brandewijn en een half oxhoofd wijn voor den Leeraar; dat de overige kosten bij de Planters zelven zouden moeten

ten worden gedraagen: dat de Planters verplicht zouden zijn bij iedere vijftien Negers een blanken te houden; dat zij van geen anderen, dan van de West-Indifche Maatfchappij, flaaven zouden mogen koopen, door middel van de Directeurs der volkplantinge: dat de Planters de vrijheid zouden hebben van hunne plantaadjen, flaaven, vee, en alle hunne goederen te verkoopen, en uit de volkplanting te vertrekken, wanneer zij het verkiezen zouden: dat geene waaren uit de volkplanting naar elders, dan naar de havenen van den Staat zouden mogen worden vervoerd: dat de koophandel der volkplantinge niet anders dan rechtftreeks op die havenen en uit die havenen op de volkplanting zoude mogen worden gedreeven. Dat alle ingezetenen van den Staat, op deze voorwaarden, op de Berbice zouden mogen handelen; mits een paspoort van de Directeurs der volkplanting neemende, en borg ftellende, dat zij, met hunne laading, weder in de havenen van 't vaderland zouden inloopen: dat ieder fchipper gehouden zoude zijn, om, de Directeurs zulks begeerende, dertig perfoonen op zijn fchip te neemen, twee perfoonen beneden de twaalf jaaren voor een gerekend, tegen dertig gulden, vracht voor ieder perfoon: dat de fchepen en hunne laadingen vrij zouden zijn van inkomende en uitgaande rechten: dat het een ieder, die zich in de volkplanting zoude willen nederzetten, zoude vrijftaan, om bij uiterfte wil een verfterfrecht te verkiezen, en over zijne goederen te befchikken, naar zijn welgevallen; en dat, indien de overledene geene keuze zoude gedaan hebben, men zich zoude houden aan 't Reglement, bij Haare Hoog Mogendheden, den 10 Januarij 1661, op dit ftuk voor de Oost-Indifche Maatfchappij gemaakt.

Zoo

Zoo ras was de vaart op de volkplanting Berbice niet opengeſteld, en van wege de Geoctroieerden gronden ter bebouwinge aangeboden, of daar ontſtond, vooral bij de amſterdamſche kooplieden, een lust, om 'er een kans te waagen. Sommigen deeden 'er voor hunne eigen rekening plantaadjen aanleggen; anderen ſchooten geld op aan die geenen, welke zich daar gingen nederzetten, zich verzekerende van den handel met deze Planters. Binnen weinig tijds, waren 'er de plantaadjen vrij talrijk; men telde 'er wel draa honderd, waarop men koffi, indigo, of katoen teelde. De *Colonie* nam op; en waarſchijnelijk zoude zij in een bloeienden ſtaat zijn geraakt, indien de kooplieden, al van den beginne af aan, geene onaangenaamheden van wegens de Directeurs der volkplantinge hadden moeten ondergaan.

Deze Hoofden eener maatſchappije, opgericht, zoo als wij even te voren gezegd hebben, verlooren ras den aart en natuur van 't voorwerp, dat zij te beheeren, en het doelwit, 't welk zij aangekondigd hadden, uit het oog. Van de 1600 portien of actien, welke het kapitaal van drie millioenen en twee honderd duizend guldens moesten uitmaaken, hadden de voorige eigenaars maar 941. aan den man kunnen helpen; en van deze portien, die, in den jaare 1724, geheel opgebragt moesten geweest zijn, was, in den jaare 1732. maar 42. ten honderd ingekomen: dus bleeven de oude eigenaars bezwaard met twee honderd negen-en-vijftig portien, behalven de vier honderd, welken zij gehouden hadden; en de nieuwe reederij bleef onvoorzien van eene zodaanigen kas, als 'er tot onderhoud der vestingwerken, krijgsbehoeften, en tot het bouwen der ſterkte, welke aangelegd moest worden, met een woord, tot het geen

waar

waar toe zij uit krachte van 't octroi verplicht waren, vereischt werd (*a*).

De amſterdamſche kooplieden ziende, dat de zaaken der volkplantinge weinig behartigd werden, deeden wel vertoogen aan de Directeuren, inzonderheid over den weerloozen ſtaat, in welken de Colonie gelaaten werd; doch, hoe zeer de kooplieden, in dien tijd, met wat meerder beſcheidenheid behandeld wierden, dan in laater tijd is geſchied, hunne vertoogen hadden weinig vrucht. Wij hebben 'er eene reeks van onder de Bijlaagen achter dit II. Deel geplaatst; niet ſlechts ter bevestiginge van 't geen wij van die onlusten aantekenen; maar ook ten einde men 'er uit zien moge, hoe 'er voor vijftig jaaren, in den tijd dat het werk begonnen werd, over diergelijke onderneemingen, en de middelen om 'er in te ſlaagen, gedagt is: verders wat 'er aan de zijde van de geenen, welke 'er als vrije Planters deel in hadden, voorgeſteld en aangeboden is geworden; en hoe dezelve Colonie, even na het verleenen van 't octroi, geſteld is geweest. Daar werden geſprekken gehouden tusſchen Directeuren en Gecommitteerden van de vrije Planters. Men bragt den tijd met raadpleegen door, en daar werd niets uitgevoerd. Alles wat meer of min tot beſcherming der volkplantinge konde dienen, verviel door den tijd hoe langer hoe meer: een gering getal van kwaalijk geoefende manſchap, waar aan men den naam van ſoldaaten gaf, maakte op 't laatst al de magt der volkplantinge uit.

Niet tegenſtaande deze hindernisſen nam de Colonie gaande weg toe. Verſcheiden gegoede ingezetenen bedienden zich van de gelegenheid, om'er hun geld aan 't bebouwen van de gronden te beſteeden; en

(*a*) Bijlaagen S. 1. 2. 3. en volg.

en daar werden verscheiden plantaadjen aangelegd: doch deze volkplanting, welke boven die van Suriname het voordeel had van door geene Bosch-Negers noch wegloopers gekweld te worden, ja zelfs het voordeel gehad heeft en nog heeft van in vriendschap en in goede verstandhouding met de Indiaanen te leeven, heeft daar en tegen het nadeel gehad van onder een magteloozer en onbedreevener bewind te staan, dan die van Suriname: en men mag het daar aan alleen toeschrijven, dat deze volkplanting niet beter heeft opgenomen, en nu meer naar haaren ondergang helt, dan naar eenen beteren staat. Sedert den jaare 1732, dat het Octroi is verleend, is 'er niets gedaan, dat eenigermaate konde strekken tot aanmoediging der liefhebberen; niets, dat de volkplanting in staat van tegenweer of veiligheid konde stellen (*a*). Men heeft dit gedeelte van algemeen bewind, niet tegenstaande alle vertoogen, zoo van de zijde der Planteren als door de Gouverneurs in der tijd gedaan, zoodaanig verwaarloosd, dat alles, in den jaare 1763, tot den deerlijksten toestand vervallen was (*b*). Toen heeft men de gevolgen van die verwaarloozing beproefd, welken de Gouverneur Hogenheim aan de Directeuren der Colonie voorspeld had: hebbende dezelve Gouverneur zich bij Haare Hoog Mogendheden beklaagd, „ dat sedert nu ruim twee
„ jaaren, dat hij als Gouverneur daar was geweest,
„ den zwakken en slechten staat van de Militie,
„ Forteresse, enz. aan de Heeren Directeuren van
„ voors. Colonie, wel geduuriglijk hadde voorgesteld,
„ om versterking versogt en aangehouden,
„ maar dat tot nog toe niet daar in voorsien
„ was

(*a*) Bijlaagen S. 1. 2. 3. en volgg.
(*b*) HARTSINCK l. c. D. I. bladz. 376. en volgg.

„ was geworden, waar van de droevige gevol-
„ gen als nu wierden ondervonden (*a*)". Om van die droevige gevolgen eene schets te geeven, zullen wij enkelijk, uit de *Beschrijving van Guiana* door HARTSINCK, aantekenen, dat, in dat jaar, de slaaven tot een opstand gekomen zijnde, en 'er geen magts genoeg zijnde in de Colonie, om dien opstand te stuiten, de muiters zich schielijk meester maakten van eenige plantaadjen; en, behalven die geenen, welke aan de zijde der Colonieren, in de schermutzelingen met de slaaven, het leeven verlooren, andere van hun gevangen genomen werden; van welken de meesten op eene ijsselijke wijze werden ontzield. Jean Zaint werden de armen aan stukken geslagen, en hij vervolgens nevens zijne nicht vermoord. — J. A. Muller werd dood gezweept. —— De Doctor Jan Jacob Bass werd eerst van lid tot lid gevild, en daarna dood geslaagen. —— Een Willem Hendriksen moest aanzien, dat eerst zijn kind in stukken werd gekapt, vervolgens zijne vrouw vermoord; waarna hij eerst deerlijk gezweept en voorts dood geslagen werd. —— Villiot, Dupié, Chevalier, en Richters, werden mede doodgeslaagen. — Van Reotie schoot zich zelven dood. —— Eene der Dochteren van George verdronk zich zelve, na dat zij eerst teder afscheid van haare ouders genomen had (*b*).

Het hair rijst te berge, op het leezen van diergelijke verhaalen; en wie heeft het hart zoo versteend, dat hem het droevig lot van die rampzaligen niet zoude aandoen? Wie, die eenig deel aan het bewind van eene volkplanting heeft, en dier-

ge-

(*a*) *Resol. Staat. Gener.* 1763.
(*b*) HARTSINCK l. c. bladz 375.

gelijke gebeurtenisſen, uit zijne nalaatigheid of vadzigheid ziet voortkomen, wroegt het geweeten niet bij dag en nacht? Wie doch is 'er, welke, op het leezen van diergelijke gebeurtenisſen, geen afkeer krijgen zoude van een middel van beſtaan, en van eene woonplaats, in welke men aan diergelijke gevaaren bloot is geſteld? Het is dan niet te verwonderen, dat eene Volkplanting, welke ligt Suriname zoude geëvenaard, zoo niet overtroffen hebben, niet meer heeft opgenomen: men zoude zich eerder moeten verwonderen, dat 'er luiden zijn geweest, die 'er zich zelven of hun goed gewaagd hebben, indien de dagelijkſche ondervinding niet leerde, hoe de hoop de menſchen weet uit te lokken, en te leiden.

Na dit droevig lot, dezer Colonie, in den jaare 1763, overgekomen, en door hetwelk geheele huisgezinnen zijn verdelgd, verſcheiden Colonieren, die 't leeven behouden hebben, tot den bedelzak gebragt; kinderen van ouders, maagen, en middelen van beſtaan beroofd; anderen, die in de volkplanting niet woonden, maar of door eigen plantaadjen of geldleeningen en *correspondentien*, merkelijk aandeel in dezelve hadden, groote ſchade en verlies geleeden hebben; is deze Colonie geheel aan 't kwijnen geraakt. De Belanghebbers, in beraad geſtaan hebbende of zij hun goed zouden laaten vaaren, dan 'er de hand aan ſlaan, bepaalden zich tot het laatſte, meer uit noodzaakelijkheid dan uit verkiezing. Voorziende, dat 'er geen geld voor de bezittingen te maaken zoude zijn, en hoopende, dat 'er van de zijde van Directeuren betere behandeling, betere bezorging genooten zoude worden, begonden zij 'er wederom werk van te maaken; doch door het geſchil, het welk de Coloniers, en diegeenen der amſterdamſche kooplieden, welke wegens eigen plantaadjen, of bij geldleening en *cor-*

respondentie belang hadden in de Colonie, met de Directeuren gehad hebben; en door de wijze, op welke daarin aan de zijde der Directeuren is gehandeld, is men eindelijk overtuigd geworden, dat het beter ware van die zaaken, al was het met merkelijk verlies, af te zien, dan 'er in te blijven. De erkentenis der Directeuren van de Colonie, dat zij buiten ſtaat zijn de volkplanting in goeden ſtaat te onderhouden; het vooruitzigt dat de Coloniers (*a*) (wier lasten, na zulk eene wederwaardigheid als hun is overgekomen, en na de groote verliezen door hen geleeden, zijn verzwaard, in plaats van verligt) altijd ten doel zullen blijven aan eene opſtapeling van ſchattingen, onder eene willekeurige beheering van penningen; dit alles heeft de landzaaten al verder doen zien, dat 'er van het belang neemen in Colonien geen heil te verwachten was.

DAN hoe gaarne men zich ontdaan zoude hebben van 't geen men in de Colonie had, men heeft zich gedwongen gezien om het aan te houden. Meer dan eens is de plantaadje *Sophiasburg* en *Anthoniesburg*, toebehoorende aan den Heer Hendrik Hoofd Danielsz., Burgemeester van Amſterdam, geveild, en opgehouden, om dat 'er geen geld van gemaakt konde worden. Op den 2. Augustus 1773. is dezelve voor *f* 25000:0:0. opgehouden. In den jaare 1770, zijn de plantaadjen *Petersburg* en *Welkom*, toebehoorende aan Paulus van Driest, geveild en opgehouden. In dat zelfde jaar zijn de Plantaadjen *Maria* en *Agnes*, toebehoorende aan de Wed. Louis Michel, geveild tot *f* 25000 : 0 : 0 en op *f* 36000 : 0 : 0. opgehouden. In den jaare 1778. zijn die zelfde Plantaad-

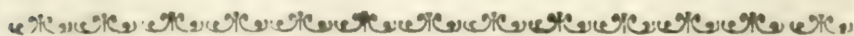
(*a*) Bericht van Directeuren aan Hunne Hoog Mogendh. 29. Maart 1773. Reſol. van Holland 26. Octob. 1764.

taadjen geveild en ingesteld op *f* 15000 : 0 : 0. en door de verkoopers gebragt op *f* 24600 : 0 : 0. voorts in slag genomen op *f* 25000 : 0 : 0. Verscheiden maalen zijn de plantaadjen aan Jean Etienne Fizeaux (die, eerst aan 't hoofd der Planteren en der belanghebberen, voor 't belang der Planteren was opgekomen, en naderhand, Directeur van de Colonie zijnde geworden, tegen het belang der Planteren medegewerkt heeft) of aan de zijnen toebehoorende, te koop gesteld, en opgehouden, om dat 'er niet op gebooden werd. In den jaare 1772, zijn de plantaadjen *Magdalenaburg en Amsterdam*, toebehoorende aan wijlen de Weduwe Vernezobre of deszelfs erfgenaamen, (bloedverwanten van Fizeaux) te koop geveild, en bij de veiling ingesteld op *f* 14000 : 0 : 0. op welke som geen bod zijnde gedaan, zijn dezelve plantaadjen voor *f* 6000 : 0 : 0. boven de *f* 14000 : 0 : 0. voor Fizeaux gemijnd. Dus is het mede gegaan met de plantaadjen *Fransenburg* en *Monbijoux*, uit den boedel van Vernezobre komende, voor *f* 14000 : 0 : 0. ingesteld, op *f* 24000 : 0 : 0. voor Fizeaux opgehouden, zonder dat 'er een bod op gedaan is. In den jaare 1773, zijn de plantaadjen de *Broederlijke Vriendschap*, en *de Eendragt*, toebehoorende, de eerste aan Jean Etienne Fizeaux, de tweede aan Jacob Fizeaux, te koop aangeslagen, doch niet ter veilinge gesteld, om dat men voorzag, dat 'er niet op geboden zoude worden. Zulke, welken men volstrekt gedwongen is geweest te verkoopen, zijn voor een appel en een ei (gelijk men zegt) verkocht; en onder anderen, de plantaadje *La Providence*, toebehoorende aan de Wed. Testas, welke, in den jaare 1779, is verkocht, en door Fizeaux gekocht; die op dezen koop de helft van de waarde gewonnen heeft.

Uit deze staaltjes, bij welken verscheiden ande-

ren zouden kunnen gevoegd worden, kan men opmaaken, hoe het thans gelegen is met de graagte, om deel te neemen aan de Colonien van den Staat; en hoe thans dezelven nog kunnen aangehouden worden door koopers, die, uit de ruïne van voorige Planters hun voordeel doende, en op een kapitaal in koop de helft van de waarde geevende, daar door beter in ſtaat zijn om, ten minſte in 't begin, dubbelde lasten te betaalen, dan zulken, die hunne plantaadjen zelven hebben aangelegd, 't zij met hun eigen geld, 't zij gedeeltelijk of geheel met het geld van een ander. De geleeden ſchaden en rampen der voorige Planteren zullen aan anderen te ſtade komen, welke van den tijd zullen moeten afwachten, of het toekomende aan hunne verwachting zal beantwoorden.

De ſtaat van de Colonie de Berbice kan nog uit den prijs der portien of actien opgemaakt worden. Niet lang geleeden, ſtonden dezelven op 210. dat is voor de 1600. Actien tegen duizend Gulden gerekend, *f* 336000 : 0 : 0. weshalven de gerekende waarde van de Colonie, met betrekking tot de eigenaars, in de plaats van drie milioen en twee honderd duizend gulden te moeten bedraagen, nog geen vier tonnen gouds beloopt.

Beginſels, Opkomst, Bloei en Tegenwoordige Staat van Esſequebo en Demerarij.

De vaart en handel op 't gedeelte van Guiana, 't welk aan de rivier *Isſequebo* of *Esſequebo* gelegen is, zijn door de ingezetenen dezer Gewesten, inzonderheid door de Zeeuwen, aan welken men wel voornaamelijk het aanleggen van Colonien verſchuldigd is, reeds (gelijk te voren is aangete-

te-

kend) omtrent het einde der zestiende eeuw, ondernomen. Het blijkt uit oude ſtukken, dat de Zeeuwen reeds voor den jaare 1621. aan dien kant van Guiana eene vaart en handel aangelegd, en 't beſtier der zaaken aldaar hadden gelaaten aan de ſchippers, welke van hun bewind en handel rekenſchap deeden aan Bewindhebbers van de W. I. Comp. voor de Kamer Zeeland. Deze Volkplanting nam in den beginne niet veel op. In den jaare 1632, werd 'er ter vergadering van Negentienen beſlooten, om dezelve te verlaaten; doch de Kamer van Zeeland, daar toe niet kunnende overgaan, weigerde haare bewilliging, en verkoos dezelve onder haar bijzonder opzigt aan te houden. Dit geſchiedde: de Zeeuwen bleeven op de Westkust vaaren, en de W. I. C. ter Kamer Zeeland beſloot op den 29. Junij 1635, *dat geen Coloniers noch andere Perſoonen de Wilde kust zouden mogen bevaaren, als haare Kamer en Confrater van Pere alleen, en met denzelven het cargaſoen gereed te maaken* (*a*). Evenwel ſchijnt de bevolking der Westkust bij de rivier Esſequebo zwaarigheid ontmoet te hebben. In den jaare 1657 (dus ſpreeken de Staaten van Zeeland) „ namen de Steden van Middelburg en Vlisſingen, en naderhand Veere bij inlaatinge, de directie, populatie, het etablisſement van plantagies en het leveren van ſlaaven op zich, zijnde daar van ſolemneele accoorden geſlooten, bij dewelke, onder anderen, was geſtipuleerd, dat de Colonie zoude worden gedirigeerd, door acht Commisſarisſen, als twee uit den Magiſtraat van Middelburg, een uit dien van Vlisſingen, en een uit „ Vee-

(*a*) *Bericht der Staaten van Zeeland*, te vinden in de *Jaarboeken*. Dec. 1750. bladz. 1494. en volgg.

„ Veere, en vier Bewindhebberen uit de Kamer „ Zeeland, als twee daar van occuperende wegens „ het Middelburgſche, een wegens het Vliſſing- „ ſche en een wegens het Veerſche Quohier, „ houdende hunne vergaderingen binnen Middel- „ burg, aan het West-Indiſche huis, beginnende „ derzelver Notulen met 1. November 1657. en „ eindigende met 19. November 1663. Waren de „ kosten en ſpenduen, alleen tot charge van opge- „ melde 3 Walcherſche Steden, groot en genoeg- „ zaam voor dezelve ondraaglijk, gaande het in „ dezen gelijk men doorgaans ziet, dat alle nieuwe „ ondernemingen, en voornamelijk de uitbreiding „ van eene Volkplanting, in het eerst kostbaar is, „ zoo had men aan den anderen kant redenen van „ zich te flatteeren, dat zoo veele deboursſemen- „ ten en aangewende devoiren met een' rijken oogst „ van Producten zouden worden gerecompenſeerd, „ maar de alverſlindende oorlog, en wel die met Ka- „ rel den Tweeden, ontnam den drie Steeden ge- „ noegzaam, alle hoop. Deze Colonie, met die „ van Surinamen werden in den Jaare 1665. door „ de Engelſchen ingenomen, wordende Esſequebo „ daar na door de Franſchen geplunderd, en dus „ onbeheert gebleeven, tot dat hun Ed. Mog. de „ Staaten van Zeeland als trouwe Voorſtanders „ van hunne Domeinen ende ouden poſesſien hun- „ ner ingezetenen, ten jaare 1666. een Esquader „ deden equiperen, voorzien met een goed aantal „ Zeeuwſche Landmilitie, principalijk gedesti- „ neerd ter recouvre en verzekering van de Colo- „ nien in America, 't geen van zulke effect was, „ dat op den 28. Febr. 1667. Surinamen den En- „ gelſchen is afhandig gemaakt, en daar na in „ Esſequebo eene goede bezettinge gelegd, en „ alzo in posſesſie genomen.

De Staaten van Zeeland, deze volkplanting als verlaaten aangezien, en, op dien voet, in bezit genomen hebbende, hebben dezelve vervolgens aan de West I. C. ter Kamer Zeeland overgegeeven (*a*). Sedert dien tijd heeft men begonnen meerder werk van die volkplanting te maaken: evenwel is zij maar federt den jaare 1745 (*b*), dat men zich ook heeft toegelegd om langs de rivier Demerarij plantaadjen aan te leggen, van eenig belang geworden.

Aan die rivier was nog niets ondernomen, toen het, in den jaare 1745, eenen der ingezetenen van de Colonie Esfequebo, Andries Pieterfe genaamd, in den zin kwam, om aan de oevers van dezelve eene Plantaadje aan te leggen. Dit gaf aanleiding, dat niet alleen aan hem, maar ook aan alle bewoonders van Esfequebo, welke daar toe genegen mogten zijn, het aanleggen van plantaadjen langs de rivier Demerary, op zekere voorwaarden, vergund wierd; het welk van dat gevolg is geweest, dat men, in 't jaar 1769, an derzelver oevers omtrent honderd en dertig zoo fuiker- als koffi-plantaadjen telde; en dat, na dien tijd, de Colonie van Esfequebo en Demerarij zoo fterk is aangegroeid, dat dezelve vrij aanzienlijk is geworden (*c*).

De Rivieren Effequebo en Demerarij, welke gemeenfchap hebben met een groot getal anderen zoo groote als kleine rivieren, zijn niet alleen zeer voordeelig voor de fcheepvaart en koophandel gelegen, maar de grond langs de Rivier Demerarij is vooral buiten gemeen vruchtbaar. Behalven dat heeft deze volkplanting verfcheiden voordeelen boven

(*a*) *Conditien en Voorwaarden*, enz. Jaarb. Decemb. 1750. bladz. 1501.
(*b*) Hartsinck *Befchrijving van Guiana*. D. I. bl. 268.
(*c*) Hartsinck, l. c.

boven die van Suriname en de Berbice. Vooreerst, heeft zij geen krijg moeten voeren tegen Bosch-Negers en wegloopers; en behoeft tot weering van 't gevaar, daar uit spruitende, geene zwaare kosten te draagen. Ten tweede, hangt zij niet af van eene *Directie*, welke, als 't ware, de plaats der deelgenooten vervullende en vervangende, echter weinig bekwaamheid heeft tot een bestier van zoodaanige zaaken, en de zorg van 't bestier op den eenen of anderen gunsteling laat staan. Ten derde, is zij niet gedrukt door zwaare lasten. Daar en boven heeft men 'er even als in de Berbice het voordeel, dat men 'er in goede eendragt met de inboorlingen des Lands, welke meer dan eens der Colonieren grooten dienst gedaan hebben, leeft. Eerst heeft men die landstreek, om handel, bevaaren: voorts heeft men 'er even als in andere vreemde Gewesten, mijnen gezogt: geen goud of zilver vindende, heeft men begonnen te bemerken, dat het bebouwen der aarde de mijnen, welken men te vergeefsch zogt, wel op konde wegen.

Dit bebouwen van gronden en 't aanleggen van plantaadjen nam nog meer op, sedert dat men voor de onderneemers en Planters een middel had gevonden, om hen met de noodige penningen te ondersteunen, en daar door in staat te stellen om iets van gewicht te onderneemen; doch dit zelfde gemak, 't welk de Colonien van den Staat boven alle anderen zoude hebben kunnen verheffen, is, door deszelfs misbruik, aan Essequebo en Demerarij, zoo wel als aan Suriname, allerschadelijkst geworden; zoo dat men in dit opzigt op Essequebo en Demerarij kan toepassen het geen wij van 't *discrediet* van *Suriname* hebben aangetekend.

Wij hebben te vooren gezien, dat Suriname en Berbice op Octroien van de Staaten Generaal tot volkplantingen zijn gemaakt: dus is het met Esse-

Esſequebo en Demerarij niet gelegen. Dit gewest door de West I. Comp. ter kamer Zeeland, in den jaare 1670, overgenomen, is vervolgens door die Kamer beheerd zonder hooger gezag. De voorwaarden van de overgifte bragten, onder anderen, mede „ dat de Colonie van Esſequebo voortaan bij „ alle en een ieder van de ingezetenen van Zee„ landt zoude bevaren, als mede door het opreg„ ten van Plantagien gecultiveerd en bewoond „ worden, en over zulks de vrijheid zouden heb„ ben haare koopmanſchappen met eigen ſchepen „ daar te brengen, van haare retouren wederom „ daar en tegens van daar te haalen, mits aan de „ Compagnie betaalende de gewoonlijke recogni„ tie over de grootte van haare ſchepen; uitgeno„ men dat de handel van Oranje Verwe alleen bij „ die van de voornoemde kamer gedreeven, en „ dienvolgende voor alle andere geſlooten, gehou„ den zoude werden, op poene van confiſcatie": welke overgifte naderhand door Hunne Hoog Mogendheden is goedgekeurd, en daar door zijn volkomen beſlag heeft gekreegen (*a*).

De volkplanting op dien grond ondernomen, en van dien tijd tot op het jaar 1750, aangehouden zijnde, ſchijnen de Zeeuwen, als enkelijk, met uitſluiting van de ingezetenen der andere Gewesten, daar toe bevoegd, deze landſtreek bevaaren, en aldaar plantaadjen aangelegd te hebben; ten minſte, zoo 't al anderen waren, waren 't zulken, welken daar door als Zeeuwen werden aangezien, en onder het gezag van de W. I. Comp., ter kamer Zeeland, vervielen, en dus gehouden werden in Zeeland t' huis te hooren, vermits de vaart uit Zeeland op Esſequebo en van daar op Zeeland moest geſchieden.

HET

(*a*) Bijlaagen T. 1. 2. 3. 4.

Het aanhoudend toeneemen van de Colonie, sedert dat 'er gronden aan de rivier Demerarij waren aangelegd, schijnt de oplettenheid der Hollanderen gaande gemaakt te hebben; althans op den 11 Aug. 1750, werd door de Kamer van Tienen, gehouden te Amsterdam, goedgevonden en verstaan, „ alle „ respective Kameren te verzoeken de particuliere „ Naviganten te animeeren en encourageeren, om „ op de Colonie op Rio Essequebo te navigee„ ren en trafiqueeren", omtrent welk besluit de Kamer van Zeeland, niet ten onrechte, zoo 't schijnt, aangemerkt heeft, dat hetzelve onmiddelijk zoude strekken, om aan de Zeeuwen de uitsluitende vaart en handel op Essequebo te ontneemen, en naar Amsterdam over te brengen (*a*); want hoe zeer bij de Resolutie der Vergadering van Tienen alle de Kameren genoemd worden, is het echter niemand onbekend, dat de navigatie op en van de Colonien van den Staat genoegzaam alleen naar Amsterdam geschiedt. De Kamer van Zeeland, vermeenende, dat de Vergadering van Tienen onbevoegd was, om eene zoodaanige Resolutie te neemen, en dat die aan hun recht te kort deed, bragten daar tegen haare klagten in bij de Staaten van Zeeland, welke de belangen van hunne Kamer ter harte namen, en ter vergaderinge van de Staaten Generaal handhaafden (*b*).

Het geschil eenige jaaren onvervolgd gebleeven, en naderhand wederom leevendig gemaakt zijnde, werd 'er tusschen Bewindhebberen der West I. C. ter Ka-

(*a*) *Extract uit de Pro-Memoria van de Remarques der Zeeuwsche Hoofd-Participanten op de Propositie door den* Heer Bransen, in 't besoigne van den 7. Maart 1769. gedaan. Bijlaage V.

(*b*) Bijlage W. I. en volgg.

Kamer Amſterdam en de Hoofdparticipanten der W. I. Comp. ter kamer Zeeland in onderhandeling getreeden, ten einde op zekere voorwaarden de Colonie Esſequebo en onderhoorige rivieren aan de voornoemde Hoofd-Participanten af te ſtaan (*a*). doch dit niet gelukt, en alle verdere onderhandelingen, om deze zaak in 't vriendelijke te ſchikken, vruchteloos afgeloopen zijnde (*b*), werd 'er in overweeging genomen, om de zaak door een Gerechtshof, het welk Hunne Hoog Mogendheden daar toe bijzonderlijk zouden benoemen, en aanſtellen, te laaten beſlisſen. Dit mede zwaarigheid ontmoet hebbende, en voorts eene nieuwe onderhandeling voor Gedeputeerden van Hunne Hoog Mogendheden zijnde voorgeſlagen, is door de Staaten van Zeeland daar op genomen eene *Reſolutie*, behelzende, onder anderen: „ dat aan haar Ed. Mog. in de ingeko-
„ men adviſen en reſcriptien der Heeren Staaten
„ van Gelderland, Utrecht, Friesland, en Stad en
„ Lande geene argumenten zijn voorgekomen, die
„ H. Ed. Mog. zouden kunnen perſuadeeren van
„ derzelver gereſolveerde van den 19. Maart jongst-
„ leden, om, namelijk de voorſz. verſchillen aan
„ eene Rechterlijke Deciſie over te laten, af te
„ gaan; maar dat H. Ed. Mog. in tegendeel met
„ de Heeren Staaten van Overysſel, volgens
„ Hoogstderzelver geadviſeerde van den 5. April
„ dezes Jaars, als nog ter goeder trouw vermee-
„ nen, dat deeze Zaak, aan zo een Rechterlyk,
„ On-

(*a*) De ſtukken daar toe betrekkelijk, benevens al het geen wat dit geſchil betreft, vind men in de *Jaarboeken* van 1750. en 1751.

(*b*) *Raport van HH. HH. Mog. Gedeputeerden tot de zaaken der W. I. Comp. van den 9. Junij* 1769. Bijlaage X. Dit *Raport* hebbenwe onder de Bijlaagen gebragt, om dat het een kort verſlag behelst van 't beloop der onderhandelingen.

„ Onderzoek en Decisie kan worden gedemandeerd, „ zonder dat de Souveraine Rechten van H. Ho: „ Mog. daar door eenige inbreuk zouden lijden „ of gecompromitteerd worden, en daarom als „ het aequitabelst en heilzaamst middel diend in- „ geslagen te worden, en zelfs verre praeferabel aan „ het op eene politicque wyze termineren dezer ver- „ schillen, wordende daaromtrent te meermaalen „ de regulen van Conveniëntie veel eerder, dan die „ van Rechten gevolgd.

„ Dat echter uit de voorsz. Provinciale advi- „ sen de eenparige inclinatie der 5 andere Provin- „ tien geremarqueerd zijnde, om ware het moge- „ lijk, deze verschillen in der minne tusschen de „ Provincien van Holland en Zeeland, tot voorko- „ ming van hier uit te vreezen verwijdering, als „ nog te schikken, en uit H. Ho. Mog. Resolutie „ van den 22. Meij jongstleden, op den 28. daar „ aan volgende ter dezer Vergadering ingekomen, „ gezien dat Bewindhebberen der West-Indische „ Compagnie ter Kamer Amsterdam, en Hoofd par- „ ticipanten van dezelve Compagnie ter Kamer „ Zeeland reeds zijn beschreeven, om zig in 's Ha- „ ge op den 6 dezer loopende maand ter minne- „ lijke Conferentie ten overstaan van Heeren H. „ Ho: Mog. Gedeputeerden te laten vinden, H. „ Ed. Mog. om zoo veel doenlijk preuves van toe- „ geeventheid te geven, en aan de voorsz. ge- „ neigdheid der Bondgenooten tot schikking te „ beantwoorden, Hoofd-Participanten voornoemd „ authoriseeren, gelyk geschied by deze, om, „ door hunne Gecommitteerdens in de te houdene „ Besoignes te laaten aanhooren, wat nadere Plans „ van Accommodement, het zij door Heeren H. „ Ho: Mog. Gecommitteerden of door Bewind- „ hebberen zullen worden voorgesteld en dezelve

„ over

„ over te nemen, om aan Hun Ed. Mog. te wor-
„ den gecommuniceerd, om daar op nader te deli-
„ bereren, zo als bevonden zal worden te behoo-
„ ren; met recommandatie aan dezelve Hoofd-par-
„ ticipanten, omme van hunne zyde geene voor-
„ ſlagen te doen, als zynde aan H. Ed. Mog.
„ nog geene voorgekomen, die niet gepaard gaan
„ met de evidenſte waarſchijnlijkheid, ja genoegza-
„ me zekerheid, dat deeze Provincie en derzelver
„ ingeſetenen, aanſtonds gedeeltelyk en binne kort
„ geheel, zullen worden ontzet van deze aan hun nog
„ eenig overgebleevene Branche van Commercie en
„ Welvaart, en 't welk, naar het oordeel Hun-
„ ner Edel Mog. ook niet zal kunnen worden ge-
„ praevenieerd door den voorſlag bij de onderſchei-
„ de gerequireerde, en den 27. en 30. April,
„ jongstleden ingekomene berigten van de Colle-
„ gien der Kooplieden te Middelburg en Vlisſingen
„ gedaan, ten einde de quaeſtieuſe Vaart op Esſe-
„ quebo cum Annexis, onder zekere nader te re-
„ guleeren, poinčten en conditien finaal open te
„ ſtellen voor alle de ingezetenen van den ſtaat,
„ mits hier uitvarende, en met de Producten van
„ daar op deze Provincie retournerende, en veel
„ minder door de Plans by de Provincie van Hol-
„ land en Westvriesland, nevens hun Ed. Gr.
„ Mog. geadviſeerde van den 26. January dezes
„ Jaars, om, namentlyk $\frac{2}{5}$ in de ſchepen of in de
„ retouren aan de Zeeuwſche ingezetenen te laten,
„ geſuppediteerd.

„ Welke Plans de Hoofd Participanten voor-
„ noemd insgelyks worden aanbevolen, als geheel
„ onaannemelyk te declineeren, zoo op de gron-
„ den by hunne Conſideratien den 8. Maart jongst-
„ leden aan Heeren Commisſarisſen in een Staats
„ beſoigne opgegeven, vermeld, als op de redenen
„ en

„ en motiven by de beide voornoemde Collegien „ van Kooplieden in hunne berigten geallegeerd (*a*)".

VERDERS deze nadere onderhandeling mede zonder vrucht zijnde afgeloopen, is, ingevolge het advies van Heeren Gedeputeerden van Hunne Hoog Mogenden, voorgedraagen, om de zaak, aan Zijne Doorluchtige Hoogheid te ſtellen, ten einde die, door *zijne hooge uitſpraak te termineeren, of wel daar omtrent zodaanige ſchikkingen te beramen, als Hoogst dezelve, om tot eene convenabele afkomst van zaaken te geraaken, na zijne hooge wijsheid meest dienstig en gevoeglijk zoude oordeelen* (*b*). De Gewesten in dit middel bewilligd hebbende, is door Haare Hoog Mogendheden, op den 17. Aug. 1770, genomen eene Reſolutie, bij welke is verſtaan en goedgevonden: „ dat Copie van 't voorſz. Rapport en de daar op in„ gebragte Reſolutien gezonden zal worden aan „ zyne Hoogheid den Heere Prince Erfſtadhou„ der, en Hoogstdezelve daar benevens op 't in„ ſtantelykſte zal worden verzogt, zoo als verzogt „ word mits dezen, om in de omſtandigheden „ waar in zig thans de voorſz. zaak is bevindende, „ als nog zyne veel vermogende officien tot ap„ planering van de ontſtane differenten te willen „ aanwenden, en ingevalle zulks onverhooptelyk „ van geen effect zoude mogen zyn, als dan deze „ gehele zaak met zyne hooge uitſpraak te willen „ termineeren, reguleeren en daar omtrent te han„ delen, zo als meer Hoog gemelde Zyne Hoog„ heid, naar zyne hooge Wysheid, meest dienſtig „ en convenabel zal oordeelen (*c*).

ZIJNE

(*a*) *Reſolutie van* 1. *Junij* 1770. *dicteerende hoe verre Hoofd Participanten, enz.* Bijlaage Y.

(*b*) *Reſolutie Staaten Generaal* van den 14. Junij 1770. Bijl. Z.

(*c*) Bijlaage A a.

Zijne Doorluchtige Hoogheid de *Arbitrage* en *Decisie* dezer zaake aangenomen hebbende (*a*), is dezelve door de *Uitspraak* en *Decisie* van Z. D. Hoogheid, op den 15. October 1770, ter tafel van Hunne Hoog Mogenden gebragt, afgedaan; waarna, op den 5. December daar aan volgende, een Reglement is gemaakt, inhoudende de bepaalingen en voorwaarden, op welken de vaart en handel op Esfequebo en Demerarij, met den 1. Januarij 1771, zouden opengesteld worden; waar bij daarna door Zijne Doorl. Hoogheid eenige nadere bepaalingen zijn gevoegd (*b*). Naderhand zijn 'er nog eenige geschillen gereezen tusschen de W. I. Comp. ter Kamer Zeeland, en de W. I. Comp. ter kamer Amsterdam, de Maaze, Noorderkwartier, en Stad en Lande; van welken men verslag kan vinden in de *Nieuwe Nederl. Jaarboeken.* Dezelven zijn niet van zodaanigen aart, dat wij 'er ons in 't bijzonder bij zouden dienen op te houden.

Vaart en Handel op Curacao, St. Eustathius, en andere West-indische Gewesten.

Weinige jaaren was de W. I. C. in weezen geweest, of men bespeurde, dat zij te zwak en te magteloos was om een vol genot te trekken van de uitsluitende vaart en handel, welke haar bij octroi waren verleend. Dit bleek nog meer na het

(*a*) Misfive van zijn Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince Erf Stadhouder, van den 20. Aug. 1770 Bijlaage B b.

(*b*) *Reglement, contineerende restrictien*, enz. Bijlaage C c. *Misfive van Zijne Hoogheid aan H. Hoog Mog. met nadere Poincten.* Bijlaage D d.

het verlies van Brazil, Nieuw Nederland, en andere landſtreeken, welke die Maatſchappij onder haar magt gebragt had. Reeds in den jaare 1633 werd 'er bij Haar Hoog Mogendheden eene *Ordre en Reglement gearresteerd, waar op ende waar naar alle ghemontcerde Schepen uit de reſpective Provintien zouden vermogen te varen in ſeker gedeelte van de Limiten van 't Octrooi van de W. I. Compagnie.* Het eerſte Artikel van die *Ordre en Reglement* zegt: „ Eerſtelyck „ ſal niemandt van de ſelve ſchepen vermogen te „ ſeylen naer de Kuſten van Africa, noch Nieu-„ Nederlant, ofte elders daar de Compaignie Ne-„ gotie ſoude mogen hebben, om geenderley oor-„ ſaake, maer ſullen vermogen te ſeylen na de Kus-„ ten van Braſil: item in Weſt-Indien, te weten „ de Rivire Oronocque weſtwaerts langs de Kus-„ ten van Cartagena, Porto bello, Honduras, Cam-„ peche, de Golfo van Mexico, ende de Kusten „ van Florida, mitsgaders alle de Eylanden binnen „ de Limiten ghelegen, omme aldaar den Koning „ van Hispanien, ſyne onderdanen ende Adheren-„ ten alle hostiliteit ende afbreuk te doen, te Wa-„ ter ende te Lande".

Het tweede behelst: „ De voorſz. ſchepen „ ſullen oock vermogen Hout, ende Zout te la-„ den, op conditie ende recognitie, allen ingeſe-„ tenen deſer geunieerde Provintien voor dezen „ geaccordeert (*a*)".

Dit verlof van vaart en handel, werd in den jaare 1635, door eene nadere Ordre en Reglement bepaaldelijker geſteld met betrekking tot het *haalen van Hout, Tobacq, Cottoen, en allerhande Waaren en Koopmanſchappen, vallende in zekere gedeelten van de limiten van 't Octrooi der W. I. Compagnie* (*b*).

In

(*a*) Bijlaage E e. (*b*) Bijlaage F f.

In den jaare 1638. werd de handel en negotie op de Stad *Olinda de Pharnambuco* en de kusten van Brazil geopend en vrij gesteld (*a*), „ met uitsluiting echter van den Neger-handel, ammunitie „ van oorlog, en brazilie-hout, welken de Compag- „ nie, met uitsluiting van alle anderen, in 't geheel „ aan zich reserveerde."

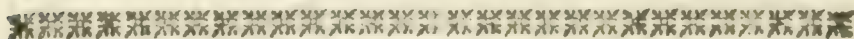
Bij vernieuwing van het Octroi, in den jaare 1730, is de vaart op Afrika, langs en op de kasteelen, forten en logies aldaar gelegen, (de kaap *Apollonia* alleenlijk uitgezonderd) vrij en open gesteld voor alle ingezetenen van dezen Staat, „ om dus te „ navigeeren en negotieeren door de geheele limi- „ ten van het Octroi van de W. I. Compagnie, in „ Afrika gelegen (*b*)". In den jaare 1734, is ook de vaart op de streek van de kaap *Apollonia* tot aan *Rio de la Volta* open gesteld (*c*), volgens twee *Reglementen, op het subject* van deze vaart, in de jaaren 1730. en 1731, bij Hunne Hoog Mogenden gearresteerd (*d*), welke nader zijn bekrachtigd, bij vernieuwing van het Octroi, in den jaare 1761.

Door dit openstellen van de vaart is 'er eene vaart en koophandel geboren, die den Vereenigden Staat zeer veel voordeels toebrengen. De vaart op *Curaçao* geeft den onzen gelegenheid, om met de Spanjaarden van 't vaste land, en de omliggende spaansche eilanden een voordeeligen handel te drijven. De vaart op *St. Eustatius* brengt den algemeenen handel ook groote voordeelen toe: vooral in de oorlogen tusschen Engeland, Frankrijk en Spanje. Bijzon-

(*a*) Bijlaage G g.
(*b*) Gr. Pl. Boek. D. VI. bladz. 401.
(*c*) *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden.* D. I. bladz. 526.
(*d*) Ook te vinden in de *Jaarboeken* Dec. 1761. bl. 1204. en volg

zonder wel gelegen, om de Spanjaarden en Franſchen van het noodige te voorzien, worden 'er van herwaarts verſcheiden goederen naar St. Euſtatius gebragt, welke van daar naar franſche en ſpaanſche havens gezonden worden, uit welken men wederom andere waaren te rug brengt, dikwijls meer dan een kapitaal op den handel winnende.

WANNEER men nu op de vaart en koophandel, tot welken de bezittingen der Vereenigde Gewesten zoo in Aſia, als in Afrika en Amerika aanleiding en gelegenheid gegeeven hebben, acht ſlaat, zal niemand twijfelen of dezelven moeten de algemeene vaart en koophandel van dezen Staat merkelijk vermeerderd hebben, en als nog grootelijks onderſteunen, hoe zeer dezelven zedert hunne opkomst en ſterkſten bloei verſlaauwd mogen zijn. Wij zullen 'er in 't vervolg de bijzonderheden van aanroeren, en tot de beſchouwing van onze tegenwoordige haringvangst overgaan.

Van de Haringvanst.

WIJ hebben in het eerſte Deel van dit werk (*a*) de opkomst, en aanwas der viſcherijen hier te lande, en inzonderheid mede die van de haringvangst nageſpoord en aangeweezen. De Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden*, ſchijnt zijne gedachten tot de eerſte tijden niet gebragt te hebben, en ſpreekt van de opkomst der Haringviſcherij, op deze wijs: „ De Haringvangst „ was, al voor verſcheiden eeuwen, de Hoofd- „ neering, in veele *Vlaamſche* Steden. De oude „ Vlaam-

(*a*) *bladz.* 136.

„ Vlaamsche Graaven hebben eenige Keuren gemaakt, om deezen handel aan te moedigen; uit welken duidelyk genoeg blykt, hoe veel voordeels zy 'er voor 's Lands ingezetenen inzagen. De Zeeuwen begonden, zo men wil, omtrent het midden der twaalfde eeuwe, ten haring te vaaren, en deeze Visschery is tot aan de opregting der Oostindische Maatschappy, en dus meer dan vier eeuwen lang, de voornaamste handel van hun en de Hollanders geweest. Merkelyk nam de Haringvangst in Zeeland toe, na dat Willem Beukelszoon van Biervliet, eene Stad in Vlaanderen, zynen Landsluyden geleerd hadt den haring te kaaken en in tonnen in te zouten. De Zeeuwen, naderhand, in de Spaansche en Fransche Oorlogen, meer smaaks hebbende om ter kaap uitterusten, verzuimden voor eenen tyd de Haringvangst, om de reine Neering voortte-zetten. Sedert week die Visschery meer naar Noord- en Zuidholland, en tegenwoordig wordt de Haringhandel voornaamlyk gedreeven in de Steden *Enkhuizen*, *Rotterdam*, *Amsterdam*, *Schiedam* en *Vlaardingen*, en in de Dorpen *Delftshaven* en *Maaslandsluis*. Ook wordt 'er van *Zierikzee* nog merkelyke handel in haring gedaan".

Uit het geen wij te vooren wegens die visscherij hebben aangetekend, heeft men kunnen zien, dat, zoo oudstijds de vlaamsche steden zich op de haringvangst en haring-neering toegelegd hebben, de ingezetenen van deze Gewesten dezelven, zoo niet vroeger, immers ten zelfden tijde, geoefend hebben. Wij hebben doen zien, dat de haring oudstijds zich omstreeks het eiland *Schonen* onthield en aldaar gevischt wierd: dat, bij verscheiden gunst- en giftbrieven der Vorsten van dit eiland, op het zelve plaatzen zijn vergund met het recht, onder anderen,

ren, van te *hebben eigen ſchuiten ende gereedſchappen tot de visſchery, ende om die daer te mogen gebruiken, ende visſchen naer heuren wille*; dat die gunst is verleend, aan die van *Kampen*, van *Amſterdam*, van *Enkhuizen*, van *Wieringen*, en van andere plaatzen (*a*); en dienvolgende is het niet te vermoeden, dat de ingezetenen dezer Gewesten, en inzonderheid die van Holland en Gelderland, welke van de vroegſte tijden de visſcherij geoefend hebben, het voorbeeld der vlaamſche ſteden afgewacht zullen hebben, om zich op de haringvangst toe te leggen; en dat die vangst, eerst door de Zeeuwen overgenomen, naderhand liefhebbers in Holland gevonden zoude hebben. De Zeeuwen, welke te vooren deel hadden aan deze vischerij, ſchijnen 'er tegenwoordig in 't geheel van afgezien te hebben: althans (zoo wij wel onderricht zijn) vaaren 'er geene buizen meer, noch uit *Zierikzee*, noch uit eenige plaats van Zeeland: ook word 'er in dat Gewest geen handel in haring meer gedreeven.

De vaartuigen, van welken men zich tot de haringvangst bedient, en welke *Haring - buizen* genoemd worden, zijn gemeenlijk van vijf en twintig tot dertig last, men heeft 'er ook van twintig en veertig, anderen van tachtig lasten. Men rekent, dat een buis nieuw zijnde op acht of negen duizend guldens komt te ſtaan. De kosten van uitrusting, voor twee reizen, loopen zes duizend, en, voor drie reizen, ten minſte op acht duizend guldens.

De haringvangst geſchiedt tegenwoordig alleen op de kusten van Groot - Brittannië, alwaar die visch zijn verblijf ſchijnt verkoozen te hebben (*b*), na dat hij de kusten van Schonen heeft verlaaten, en wel van Sint Jan tot Sint Jacob, of van den

(*a*) Zie D. I. Byl. C. l. I. en volgg.
(*b*) Zie D. I. bl. 137.

den 24 Junij tot den 25 Julij, omtrent *Hitland*, *Fairhill* en *Bockenes*; van Sint Jacob tot Kruisverheffing, of van den 25 Julij tot den 14 September, omtrent *Bockenes* of *Jeveniot*; en van Kruisverheffing tot aan Sinte Katryn, dat is, van den 25 September tot den 25 November, word de haring diep in zee, ten oosten van *Yarmouth* en niet verre van daar, tot aan 't einde van Januarij, gevangen. De ondervinding hebbende geleerd, dat de haring niet overal van gelijke deugd was, en dat zelfs die, welke tusschen de klippen van *Ierland*, *Hitland*, en *Noorwegen*, gevangen werd, geheel onbekwaam was, om gezouten te worden, is'er bij Placaat van den 12. Mei 1620, uitdrukkelijk verboden om binnen die klippen haring te vangen, denzelven te kaeken, te zouten, ofte in tonnen te leggen; als mede *om eenige haring, van die dezelven aldaar gevangen mogt hebben, te kopen, over te neemen, omme gesouten ende in tonnen geleid, ende in deze landen gevoerd ofte gebragt, veel min verkoft te worden* (*a*).

De Hooge Overheid heeft niet alleen haare toezigt laaten gaan over de plaatzen, waar men niet zouden mogen visschen, maar ook over den bekwaamsten tijd om den haring te vangen. Het is geen Buis geoorloofd, voor den 24 Junij, de netten in zee te werpen. Omtrent den langsten dag schiet de haring uit zee naar de schotsche kust; laater in den herfst zoekt hij de engelsche kust en loopt tot aan den mond van den Theems, alwaar hij zich tot aan 't einde des jaars ophoudt: dan keert hij naar Ierland; zwemt het zelve voorbij en begeeft zich in de Noordzee, aldaar kuit schietende en tot den volgenden zomer verblijvende (*b*).

VER-

(*a*) Gr. Plac. Boek. D. I. bladz. 752.
(*b*) *Tegenwoordige Staat der Ver. Ned.* D. I. bl. 575. en volgg.

Verscheiden andere Placaaten zijn 'er, zoo ten tyde der Graaven als naderhand, omtrent de haringvangst gemaakt, welke alle doen zien, hoe veel werks men van die visscherij gemaakt heeft (*a*). Men vindtze in het Placaat-Boek verdeeld in zeven deelen. Het eerste gaat over *het beschadigen van want* enz. Het tweede over *de bootsgesellen die haer metten stierluiden verhuuren, en hoe zy betaelt zullen worden.* Het derde over *de wyze hoe zich jegens de vischers van Schotland te gedragen.* Het vierde over *de verzekering van de harinck vaert.* Het vijfde over *de verpligting van de haring uit zee hier te lande te moeten brengen, zonder die in zee te mogen verkopen*, enz. *en van geen haring na den eersten January tot den eersten Juny gevangen in tonnen te souten; het maken, keuren, branden, van de haringtonnen, tyd van 't vangen, souten, haveren, en pakken van den haring*, enz. Het zesde over *het gebruiken van onzuivere en vreemde haring, van vreemd zout*, enz. *het vangen van haring binnen de klippen van Yerland*; het zevende over *den uitvoer van heele en halve ledige tonnen, duigen, kruiswant*, enz. De Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigden Nederlanden*, geeft 'er de volgende aanwijzing van (*b*).

„ De Buisluiden moeten zorg draagen, dat zy
„ elkanderen de vangst niet beletten, noch de
„ netten beschadigen. Die niet vangen konnen
„ of willen, moeten terstond onder zeil gaan. Die
„ by nood eens anders want kerft moet het we-
„ derom heelen. Het Scheepsvolk mag geenen
„ haring in zee verkoopen; maar is gehouden dien
„ in Holland of Zeeland te brengen. Niemant mag
„ in

(*a*) Gr. Plac. B. D. I. bladz. 684. en volgg.
(*b*) *Tegenwoordige Staat der Vereen. Ned.* D. I. bl. 578.

„ in zee eenigen haring uitschieten, en onder den „ naam van Scheeps Haring, Buismans voering „ enz. inleggen. De yle, kuitzieke, melkzieke, „ nagtschamele stank en want-haring moet van „ den vollen en zoeten zuiver afgezonderd worden. „ Het scheepsvolk krygt een kinnetje haring voor „ ieder reis, die de Stuurman doet. De Jongens „ genieten niet meer dan een kinnetje in den „ gantschen haringteelt, hoe veele reizen, geduu- „ rende den zelven ook gedaan mogten worden. „ De ledige haringtonnen moeten, voor dat zy „ scheep gedaan worden, door Keurmeesters be- „ zien, en vervolgens gebrand worden, met het „ merk van de Plaatse, en van den Kuiper, die de „ tonnen gemaakt heeft. De heele tonnen moe- „ ten niet minder dan van dertien duigen gemaakt „ zyn; de bodems ten hoogsten van drie stukken. „ Zo men de tonnen van twaalf duigen maaken „ wil, moeten de zelve aan de einden ten minsten „ vier en ten hoogsten vyf duimen breed zyn. De „ duigen moeten aan de einden niet dikker dan „ eenen halven en in den buik niet dikker dan een „ derdendeel van een duim zyn. Alles moet zui- „ ver hout, en de tonnen wel voorzien zyn van „ hoepels".

Ook omtrent het zouten van den haring is onderscheid gemaakt. De haring, welke gevangen word tusschen Sint Jan en Sint Jacob, moet gezouten worden met gekeurd grof zout, en zelfs spaansch of portugeesch zout, en dan draagt dezelve den naam van grof-zouten haring (*a*). Die, welke gevangen word na Sint Jacob, Sint Bartholomeus, en Kruisverheffing, *en daar men cirkel ofte brandt af begeert te pakken*, *moet gesouten worden*

(*a*) Gr. Pl. B. D. I. col. 721. 740 Art. XXV.

den met kleinen zoute van zout gezoden, volgende den Contracte met die van Keulen desaengaende gemaekt (*a*), blijvende de haring, die, ſchoon na St. Jacob, Bartholomeus, of kruisdag gevangen, met grof zout, gezouten word, den naam behouden van *grof-zouten haring:* want doorgaande word 'er na St. Jacob een gedeelte gezouten met grof zout.

Omtrent het maaken, keuren, branden van de haringtonnen zijn ook voorzorgen genomen (*a*); gelijk mede op het havenen, pakken, ophoogen, ende leggen van den haring (*b*). Onder anderen, is 'er bevolen geen andere dan gebrande tonnen te gebruiken; hoe, en op wat wijze de tonnen gebrand moeten worden; hoe groot de tonnen mogen zijn; hoe de haring gezout, gekaakt, en gelegd moet worden; wat 'er door de Keurmeesters in 't keuren in acht genomen moet worden. Geen haring, dan die van den 24. Junij tot den laatſten Januarij des volgenden jaars gevangen is, mag ingepakt worden: ook mag 'er geen haring, na St. Jans dag gevangen, binnen deze landen ter ſleete verkocht worden, ten zij hij ten minſte tien dagen op zijne eerſte pekel gelegen hebbe: de haring welke duuren moet, word aan land overgepakt en opgehoogd.

Verscheiden Placaaten zijn 'er gemaakt om voor te komen, dat vreemde volken iets van ingezetenen dezer landen bekomen, hetwelk hun in de haringvisſcherij te ſtade zoude kunnen komen. Dus is op verſchillende tijden de uitvoer van

(*a*) Ib. Art. XXX.

(*b*) Plac. van den 27 April 1582. en 24 Mey 1584. 9 Maart 1595. van den jaare 1607. 26 Junij 1619. 12 Mey 1620. Gr. Pl. D. I. bl. 7. en 8 en volg.

(*c*) Plac. van den 27 April 1582. en 24 Mey 1584. Gr. Pl. B. D. I. bl. 718.

van haringtonnen, halve haringvaten, haringwant, als mede hoepen, en hoephout, kruiswant, garen tot kruiswant, het verkoopen van buizen aan vreemdelingen; het oefenen buiten 's lands van een ambacht tot de haringvangst betrekkelijk, enz. verboden.

In voorige tijden werd ook de eerste haring aangebragt door schepen, welken men den naam van *Jaagers* gaf, en die daar toe alleen wierden uitgerust: deze uitrusting stond ieder een vrij, gelijk ook om den haring in zee te laaten koopen, en bij zijne aankomst tot bijzonder voordeel te verkoopen; doch sedert veele jaaren heeft daar omtrent een ander gebruik stand gegreepen. De boekhouders en reeders van de haringschepen, welke, zoo aan de Maas als in 't Noorder Kwartier, uitgerust worden, hebben een genootschap met elkander gemaakt, van 't welk het bestuur aan eenige *Gecommitteerden* of *Commissarissen* word opgedraagen. Deze *Commissarissen* huuren de noodige schuiten of schepen, om tot jaagers bij de haringvloot te dienen: zij worden gesteld onder bestier van een kundig man, en vaaren te gelijk met de buizen uit, op den 15. Junij; en zijn voorzien met bijzondere orders van de *Commissarissen*, volgens welken, onder anderen, ieder op zijne beurt eene bepaalde veelheid van haring overneemt, daarmede naar Holland zeilt, en bij zijne aankomst, 't zij te Vlaardingen, 't zij te Maassluis, 't zij in eene andere plaats, den haring bij openbaare veiling te koop stelt, of tegen een bepaalden prijs aan de koopers aflevert.

Gemeenlijk word de eerste haring te Vlaardingen aangebragt: de eerste ton loopt tot een zeer hoogen prijs. Op den 3. Julij 1779, is de eerste haring per ton verkocht voor *f* 1280 : 0 : 0. een prijs,

welke niemand heugt dat 'er ooit van gemaakt is.

Na 't aflooopen van de jaagerij, word aan ieder der boekhouderen van de haringschepen zijn overgegeeven haring betaald, tot zodaanigen prijs als men bepaald heeft: de huur der schepen, die als jaagers zijn gebruikt, en alle verdere onkosten voldaan; wanneer vervolgens de baate of schade bij de algemeene rederij, schip voor schip, genooten of gedraagen word, zonder onderscheid, of dezelve in zulke jaagers al of niet overgegeeven hebben: alleen heeft men, in den jaare 1779, een tweeleedig genootschap of jaagerij opgericht, als hebbende die van het Noorder Kwartier en die van de Maas, ieder op zich zelve, eene jaagerij aangelegd.

Op deze jaagerij zijn ook verscheiden orders gesteld: de jaagers mogen niet langer dan tot den 15. Julij dienen; geen haring overneemen dan van hollandsche visschers; denzelven nergens dan in Holland brengen. De schepen, welke tot jaagers gebruikt worden, zijn gemeenlijk hoekers, of kleinder vaartuigen: zij kosten aan uitrusting tusschen de acht en negen honderd guldens, naar maate dat 'er meer of min gebrek aan schepen is.

De hollandsche steden, welke den haring-handel drijven, hebben ieder een opzigter of bewindsman gesteld, bekend onder den naam van *Penningmeester der groote Visscherij.* Deze bewindsluiden maken eene kamer uit, welke bij beurten dan in deze, dan in eene andere stad, vergadert; en, nevens de Burgemeesteren der Stad, op de handhaaving der wetten, betrekkelijk op de haringvisscherij, een waakend oog houdt. Wanneer de Hooge Overheid oorbaar vindt eenige beschikking omtrent de haringvangst te maaken, worden Penningmeesters daar op gehoord. De regeerende Burgemeesters der steden hebben, met en benevens

de

de Penningmeesters, de beslissing der geschillen, die nopens de haringvisscherij ontstaan kunnen, en doen recht bij uiterlijk gewijsde. Omtrent acht dagen voor 't vertrek der buizen, houden de Penningmeesters eene algemeene vergadering, in welke zij de matroozen beëedigen, 't geen ook bij 't inkomen der buizen geschiedt. Zij draagen mede zorg, dat de buizen, vooral in oorlogs tijd, een geleide van oorlogschepen genietén. In tijd van vrede word de vloot altijd door twee oorlogschepen verzeld. Deze schepen dienen niet alleen, om de visscherij te beveiligen en te dekken, maar ook om de zieken, welke zich op de buizen mogten bevinden, binnen hun boord over te neemen. Om de kosten van het bewind der Penningmeesteren goed te maaken, heft men eene belasting van dertig stuivers op ieder last haring De haringvisscherij is vrij van inkomende en uitgaande rechten.

Gelijk de ingezetenen dezer Gewesten zich van de oudste tijden af uit de visscherij een middel van bestaan en koophandel gezogt hebben; zoo hebben zij in 't bijzonder ook, met dat zelfde oogmerk, zich op de haringvaart toegelegd; en daar toe, zoo als te vooren is aangetekend, vergunningen op het eiland *Schonen* verkreegen. Na dat de haring op de kusten van Engeland of van Groot-Brittannië was geweeken, is de haringvisscherij ook naar dien kant verplaatst; de vrijheid om 'er dien visch te vangen is met zoo veel ernst door de Hooge Overheid gehandhaafd, dat daar uit alleen opgemaakt kan worden hoe gewichtig dezelve altijd zij gerekend (*a*). Onder anderen, blijkt zulks uit de geschillen tusschen den Koning van Engeland en den Vereenigden Staat, in

(*a*) *Vad. Hist.* D. IX. bl. 318. D. X. bl. 42. 307. D. XI. bladz. 259-261. XIII. 21. 27. 30. XV. 380. XX. 107.

in den jaare 1617 ontſtaan, ter gelegenheid, dat de Hertog van Lenox, als Admiraal van Schotland, zeker recht op de visſchers, welke op de kusten van Schotland komen visſchen, willende heffen, zeker *Jean Browne*, door hem daar toe gemagtigd, op een hollandsch ſchip is aangehouden, en naar Holland overgebragt. De Koning, over dit beſtaan zeer gebelgd zijnde en voldoening eiſchende, zijn 'er deswegen onderhandelingen, welke te gelijk liepen over de vrijheid van de haringvangst, gehouden, die eenige jaaren geduurd hebben (*a*). In de brieven van Carleton over deze zaak aan den Staats-Secretaris van Engeland geſchreeven, leest men, dat 'er van wegens den Staat aan hem is voorgehouden, dat de ingezetenen van deze Gewesten meer dan twee eeuwen in het ongeſtoord bezit van de vrije haringvangst zijn geweest; dat 'er vijftig duizend menſchen hier te lande hun beſtaan uit vonden; en dat, als de Koning die aan ſchatting wilde onderwerpen, daar door aan veele behoeftige ingezetenen niet alleen het brood ontnomen zoude worden, maar de Vereenigde Staat zelfs buiten ſtaat geſteld, om aan haare verbintenisſen te voldoen (*b*).

Aitzema, van deze haringvangst, ruim veertig jaaren laater, gewag maakende, ſpreekt er op deze wijze van: „ Men maekte ook geen ander ſtaet, als „ dat de haring-buyſen ſouden te huis blyven; want „ dezelve konden veel weiniger beſchermt worden, „ als de Groenlandsvaerders. Dit was een tweede „ *Gout Myne* als geſtopt: men obſerveerde dat de Ha-

(*a*) *Lettres & Negociations de Carleton*, T. II. p. 7. 51. 76. 91. 199. 240. 318. 359. en 393. T. III. p. 254. 261. 275.

(*b*) *Lettres & Negociations de Carleton*. T. II. p. 393. T. III p. 275. & 276. 284. 346. 402.

„ haring-buysen in 't getal waren omtrent twee duy-
„ sent; op ieder haring-buys diende veertien per-
„ soonen so oudt als jongens; dat waren acht-en
„ twintig duyzent Personen; behalven deze acht-en
„ twintig duyzent Personen die varende daer van
„ leefden, waren nog wel acht-en twintig duyzent
„ die met nette breyden, timmeren, kuypen ende
„ andere arbeit daar van leefden, was ses en vyftig
„ duyzent Persoonen; van de acht en twintig duy-
„ zent arbeiders en varende, waren wel de helft
„ getrouwt; Ergo hare vrouw en kinderen leefden
„ daar ook van. Met dien Haring wierden verson-
„ den duysende van schepen na Oost, West, Zuid,
„ ende Noordt; alle die varende Lieden leefden
„ 'er ook van. Soo dat men met groot fundament
„ kon seggen, dat wel 100,000 menschen van de
„ Haring Visschery subsisteerden: Alle, ofte meest
„ die lieden moesten, of verarmen ofte vertrek-
„ ken" (*a*). Wat 'er dan ook zijn moge van de opgaave, welke men gemeenlijk doet van 't gewicht dier visscherije, van de menigte van schepen en volk, welke, daar toe gebruikt worden, en uit hoofde van welken, men wil, dat deze haringvangst zoude gekreegen hebben den naam van *groote visscherij* en *goudmijn* van den Staat, en wat 'er GERARD MALINES in zijn *Lex Mercatoria*, en WALTHER RAWLEG van mogen verhaalen (*b*); de voordeelen van deze visscherij zijn te zigtbaar, dan dat men ze niet onder de hoofdbronnen van 's Lands rijkdom zoude stellen. Het is echter zeker, dat, indien men wezenlijk haar alleen met deze twee benaamingen, afzonderlijk en bij uitneemendheid, aangeduid

(*a*) AITZEMA *Zaaken van Staat*. D. III. bl. 810.
(*b*) *Aanwijzing der heilsame politike gronden* enz., bl. 27. en volg.

geduid heeft, zij tegenwoordig deze benaamingen minder verdient dan eertijds. Sedert verscheiden jaaren, is dezelve buitengemeen afgenoomen. In onze dagen is het zeldzaam, dat 'er meer dan twee honderd buizen tot deze visscherij in zee steeken. In 1736. zijn 'er slechts 219 uit de havens van Holland uitgeloopen, te weeten:

	Buizen.		Jaagers.
Van Vlaardingen . . .	84	——	12
Van Enkhuizen. . . .	60	——	8
Van Maaslandsluis. . . .	19	——	11
Van Rotterdam. . . .	16	——	—
Van Delftshaven. . . .	15	——	—
Van de Rijp.	13	——	—
Van Schiedam.	12	——	—
	219	——	31

Dit getal is sedert nog al weder afgenoomen. In den jaare 1747, hebben de Hollanders slechts 200 vaartuigen tot de haringvangst gebruikt; in 't jaar 1765, heeft derzelver getal slechts 160 mogen bedraagen, te weeten:

Vlaardingen	69
Enkhuizen.	40
Maaslandsluis.	15
Rotterdam.	6
Delftshaven.	9
Rijp.	14
Schiedam	7
	160

In den jaare 1773, maakten de vaartuigen of buizen een getal van 169 uit, en in den jaare 1775, zou men misschien in 't geheel van deze visscherij hebben afgezien, indien de Staaten van Holland niet goedge-

gevonden hadden dezelve door eene premie van vijf honderd guldens voor ieder uitvaarende buis, aan te moedigen. Deze premie is in de jaaren 1775. en 1776 geweest van vijfhonderd guldens; en sedert verminderd op vier honderd guldens. Het getal der uitgeloopen buizen van den jaare 1774, tot 1779, is als volgt:

		Sch.					
Rotterdam	Ao.	1774. 6	1775. 6	1776 6	1777. 4	1778. 4	1779. 4
Delfshaven	—	1774. 7	1775. 7	1776. 6	1777. 6	1778. 6	1779. 6
Schiedam	—	1774. 2	1775. 2	1776. 2	1777. 2	1778. 1	1779. 1
Vlaardingen	—	1774. 74	1775. 64	1776. 84	1777. 77	1778. 71	1779. 72
Maassluis	—	1774. 18	1775. 17	1776 21	1777. 23	1778. 20	1779. 19
Enkhuizen	—	1774. 44	1775. 41	1776. 41	1777. 41	1778. 41	1779. 41
De Ryp	—	1774. 14	1775. 16	1777. 16	1777. 15	1778. 15	1779. 16
Noord Eynd	—	1774. 1	1775. 2	1776. 2	1777. 2	1778. 2	1779. 2
Egmond	—	—	—	1776. 1	1777. 1	—	1779. 1
		166	155	179	171	160	162

Niettegenstaande het verval dezer visscherije, is dezelve echter den Staat nog zeer voordeelig en nuttig. Men begroot het getal der geenen, welke 'er tegenwoordig hun bestaan van hebben, op vijf en twintig duizend. Verscheiden neeringen deelen in het algemeen voordeel, dat zij aanbrengt. Houtkopers, die in kuiphout zoo wel als in scheepstimmer-hout handelen, zoutkraamers, kooplieden in hennip, en anderen meer, hebben 'er genot van. Behalven de visschers, komen 'er meer andere werklieden aan te pas: daar zijn 'er die de netten breien en boeten; anderen die 't zeildoek maaken; anderen die tot het kuipen en herkuipen der haringtonnen; anderen wederom, die tot het pakken van den haring gebruikt worden. De ventjaagers en haring-koopers hebben 'er mede, 't zij geheel 't zij gedeeltelijk, hun bestaan van; als mede,

alle

alle die menſchen, welke denzelven uitventen en 'er in de ſteden en ten platten lande mede omloopen. Een groot gedeelte van het voordeel, het welk deze visſcherij aan den Staat verſchaft, word door de buitenlanders, aan welken de haring geſleeten word, toegebragt. Men doet groote verzendingen van haring naar Amerika, naar Polen, naar Duitschland: de grootſte verzendingen geſchieden echter op de ſteden Hamburg en Bremen. De verzending van haring, die jaarlijks door de ſteden Amſterdam, Rotterdam, Enkhuizen, geſchied, is zeer aanzienlijk: men mag het op de drie vierden begrooten van alle den grof-zouten haring, die 'er aankomt, en in dezelve ſteden herpakt, en van daar alomme verzonden word. Buiten dat is het vertier in Amſterdam zeer groot. De fijn-zouten haring daar en tegen word meest te Rotterdam, Vlaardingen en Maasſluis geſleeten, aldaar in kleine fust overgepakt, en met den gewoonen brand voorzien, te ſcheep, langs den Rhijn, door geheel Duitschland verzonden, zijnde de Jacobi, Bartholomei, en Kruis-haring, wanneer hij in de drie voorzeide plaatſen verpakt is, in *Duitschland* het liefst gewild en 't ſterkſte getrokken.

In de *Aanwijzing der heilzaame gronden*, (een werk, dat, voor meer dan honderd jaaren, in druk is uitgekomen, en meer dan eens gedrukt is) word het beloop van 't geen deze visſcherij jaarlijksch zoude opbrengen, op agt milioenen geſteld; van welke ſomme echter de onkosten van uitrusting moeten afgetrokken worden. De Schrijver van dit boek rekende, dat 'er duizend ſchepen op deze visſcherij uit gingen, welke drie reizen in 't jaar deden, en door elkander, ieder veertig lasten haring aanbragten; 't welk, ieder last tegen twee honderd gul-

guldens gerekend, acht millioenen uitmaakte. Volgens deze wijze van rekenen zoude 'er tegenwoordig ieder jaar voor omtrent twee millioenen haring worden gevangen, in veronderstelling dat 'er jaarlijks twee honderd vijftig schepen uitvaaren, welke ieder drie reizen in 't jaar doen; als mede dat de prijs van den haring twee honderd guldens 't last zoude beloopen. Doch het is 'er verre van daan, dat men 'er dien prijs thans van zoude kunnen maaken. De prijs van den haring is tegenwoordig, door elkander, honderd en vijftig guldens 't last. Men behoeft dan alleen, van 't geene deze visscherij op dien voet opbrengt, de kosten van uitrusting te trekken, om te bevinden, dat (uitgezonderd alleen als de vangst ongemeen groot is) het geen 'er voor de reders overschiet, weinig om 't lijf heeft, of liever, dat 'er over 't geheel bij verlooren word.

Behalven den gezouten of pekelharing, van welken wij tot nu gesproken hebben, en welke wel het meeste in den koophandel in aanmerking komt, word 'er nog andere haring gevangen, welken men of versch of met zout besprengd, en gedroogd, of eindelijk ook gerookt eet, wanneer dezelve *Bokking* word genaamd. Bijzonderlijk heeft men zich te Catwijk aan Zee, en te Noordwijk aan Zee, op deze visscherij en droogerij toegelegd, gelijk men kan afneemen uit het groot aantal van scheepjes, welke aldaar gebruikt worden, en uit de rookerijen, welke 'er aangelegd zijn. Ook vindt men op die plaatsen alles wat tot uitrusting der schepen, vangst van den visch, en vertier van denzelven noodig is.

Men vangt magtig veel van dezen haring in de Zuider-Zee. Dezelve word vervolgens te Harderwijk, Enkhuizen, Amsterdam, en op verscheiden andere plaatsen gerookt. Van deze bokking

geſchieden zelfs zeer aanzienlijke verzendingen buiten 's lands. De bokking-vangst word mede onder de groote visſcherij gerekend, betaalt ook een zeker lastgeld, en geniet dezelve beſcherming als de haring-ſchepen.

Sedert korten tijd heeft men begonnen zich toe te leggen, op den vangst van eene ſoort van haaring, welke in de volkplantingen gebruikt kan worden.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Walvischvangst.

Wij hebben met een woord geſproken van de opkomst der walvischvangst, (D. I. bl. 345.) en wij achten te minder noodig, om ons bij dezelven breedvoerig op te houden, vermits 'er in den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden* een goed verſlag van te vinden is (*a*): wij zullen 'er alleen op aantekenen, dat de lust, om onderneemingen bij genootſchappen te doen, door den goeden uitſlag der Oost-Indiſche Maatſchappije, zoo 't ſchijnt, algemeen zijnde geworden, daar uit ook, in den jaare 1614, de oprichting der *Noordſche Compagnie* is geboren, welke eerst uit Amſterdammers beſtond; waarna Zeeuwen en Friezen in dezelve zijn toegelaaten. Aan deze *Compagnie* werd bij Octroi vergund, om, geduurende den tijd van drie jaaren, „ alleen te mogen handelen ende visſchen op „ de kusten ende landen van Nova Sembla tot Fre„ tum Davidis toe, daar onder begreepen Spitsber„ gen, Beren-eiland, Groenland, en andere Eilan„ den, die onder de voorſchreeve Landen zouden „ gevonden mogen worden" (*a*). Het Octroi was

(*a*) *Octroi voor de Compagnie tot het handelen ende Visſchen*, enz.

was verzogt voor tien jaaren, werd, in den jaare 1617, verlengd voor vier jaaren, en in den jaare 1622, wederom voor twaalf jaaren. Bij de vernieuwing werd aan de Maatſchappij geoctroieerd; „ omme de landen en kusten van Nova Sembla tot „ Fretum Davidis toe, daar onder begreepen alle „ de landen hier vooren geroerd, (naamelijk Spitsbergen, 't Beeren-Eiland, Groenland, en andere „ landen en eilanden, die onder de voorſchreeven „ limieten gevonden zouden mogen worden,) als „ mede het Eiland Mauritius, anders Jan Maijen „ Eiland, en alle andere Landen en Eilanden ten „ Noorden binnen dezelve limiten gelegen, zoo „ die geenen die alrede gevonden waren, of die „ nog gevonden zouden mogen worden, alleen te „ mogen bevaaren, en de nering en viſcherij voor „ denzelven tijd aldaar te mogen exerceeren, met „ ſeclufie van alle anderen".

Toen dit genootſchap aangelegd werd, hielden zig de walviſchen in grooten getale, in den omtrek van Spitsbergen op, 't geen oorzaak was, dat de Engelſchen, Hollanders, en andere volken zich in 't bezit ſtelden van verſcheiden reden of baaien van dat eiland. De Noordſche Maatſchappij leed zelfs, op het eiland Amſterdam, dicht bij Spitsbergen, verſcheiden traanketels zetten, verſcheiden pakhuizen, kuipen en kuiperijen oprichten. Men bouwde zelfs te Amſterdam pakhuizen, heden nog onder den naam van groenlandſche pakhuizen bekend.

Het ging der Maatſchappije zoo voorſpoedig, dat

enz. Groot Pl. B. D. I. Kol. 670. De Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* D. I. bl. 585. heeft het woord *viſchen* afgelaaten, en, buiten dat, de woorden van 't Octrooi niet naauwkeurig genoeg gevolgd.

dat 'er met den tijd zoo veele pakhuizen en traanketels, langs eene vlakte, op het eiland Amfterdam, Smeerenburg geheeten, opgerecht waren, dat die vlakte zich als een dorpjen vertoonde. De traan, welke hier gekookt werd, werd van tijd tot tijd met fchepen afgehaald.

Het Octroi, met den jaare 1634 ftaande te eindigen, was in 't voorgaande jaar voor nog acht jaaren verlengd. Nochtans begonden de winften van die visfcherij en neering merkelijk te verminderen. Daar waren jaaren geweest, dat men bij de twintig fchepen in 't ijs had moeten laaten fteeken. Dit verlies zou het echter nog niet gemaakt hebben; maar men had, geduurende eenige jaaren, de visfcherij omtrent Spitsbergen zoo fterk voortgezet, dat men de walvisfchen eindelijk fchuuw gemaakt en van daar verwijderd hadt: men had (gelijk Montesquieu zeer aartig zegt) den boom bij zijn wortel afgekapt, om 'er de vruchten van te plukken. De fchepen joegen dikwijls de walvisfchen te vergeefsch na: het fchuuwe dier ontfnapte hun, en de fchepen bleeven of keerden ledig te rug. De visfcherij raakte onvruchtbaar. De uitdeelingen der Maatfchappije namen van tijd tot tijd af: wel dra begon men meer verlies te rekenen dan men te vooren winst genooten had. De vernieuwing van 't Octroi werd niet verzogt. De Maatfchappij ontdeed zich van haare ketels, gereedfchappen, pakhuizen, en verdere goederen; en was, met het jaar 1645, gefcheiden. De walvischvangst raakte daar mede voor een iegelijk wederom vrij, en werd, federt dien tijd, door bijzondere kooplieden gaande gehouden en gedreeven.

Verscheiden placaaten, ordonnantiën, en keuren toonen, dat de Hooge Overheid zich aan deze visfcherij mede heel fterk heeft laaten geleegen leg-

leggen: de Staaten van Holland hebben dezelve zelfs in haare bescherming genomen (*a*). Het is niet geoorloofd *direct* of *indirect* deel te nemen in de walvischvangst, waar toe de uitrusting buiten 's lands geschiedt. Het is insgelijks, op straf van lijf en goed, verbooden, tonnen, sloepen, vischwant, en andere gereedschappen, tot deze visscherij behoorende, uit te voeren of aan buitenlanders te verkoopen. Ook is verbooden het uitrusten van schepen hier te lande, het inkoopen van vischtuig, en andere behoeften, het aanneemen van ervaaren volk hier te lande, om ten dienste van anderen gebruikt te worden, op pœne van confiscatie van schepen, of de waarde van dien (*b*); insgelijks van haare „ laadinge, gevangen visch, „ traan, ofte eenig gedeelte van dien uit zee elders „ te mogen brengen, te verveilen, te verkoopen, „ ofte te verhandelen in eeniger manieren, op de „ verbeurte van de voorschreeve visch, traan ofte „ ander provenu van de voorschreeve gevangene „ visschen; en daarenboven van de somme van tien „ honderd ponden (*c*). Ieder schip moet, bij deszelfs vertrek, borg stellen voor zes duizend guldens tot verzeekering, dat het deszelfs laading in eene der havens der Vereenigde Nederlanden zal inbrengen. Geen Commandeur, Harpoenier, Sloeproeier, of wie het ook zij, welke tot de walvischvangst gebruikt word, heeft vrijheid om zich in vreemden dienst te begeeven (*d*). De wind-handel

(*a*) *Resol. Holl.* 15. April 1645.

(*b*) Placaat van den 6. Maart 1653, 16. Maart 1656, 19. Maart 1661, 24. Maart 1663, 14 Dec. 1663. Gr. Pl. B. D. II. Kol. 301, 2639, 2902, 3087, D. III. bladz. 1362.

(*c*) Placaat van 28. Mey 1652. Gr. Pl. D. I. Kol. 683.

(*d*) Placaat van den 16. April 1681. Gr. Pl. B. D. III. bladz. 1365.

del in traan en walvischbaarden, welke over honderd jaaren ſterk in zwang ging, is dikwijls bij plakaat verbooden (*d*). In tijd van oorlog gaan de Groenlandsvaarders nooit in zee dan onder geleide van een genoegzaam getal oorlogſchepen. Het ſpek, de walvischbaarden, eindelijk al 't geene ons van de landen, onder het Noorder Aspunt gelegen, word toegevoerd, is vrij van alle inkomende rechten. Die eenig goed van een gebleeven Groenlandschvaarder bergt, deelt het met den eigenaar. Die een visch vangt, blijft 'er eigenaar van zoo lang 'er iemand der zijnen bij blijft. De Gecommitteerden tot de Walvischvangst, zijnde gemeenlijk de voornaamſte reeders in Zuid- en Noord-Holland, hebben den last, om op de *Ordonnantien*, op deze visſcherij gemaakt, een waakend oog te houden.

Sedert dat de walvischvangst voor een ieder vrij geſteld is, maaken eenige kooplieden gemeenlijk onder elkander eene reederij, op gemeene kosten, om een of meer ſchepen naar Groenland of de Straat Davis uit te rusten. Elk neemt 'er eenig deel in: de een voor $\frac{1}{64}$, de ander voor $\frac{1}{32}$, voor $\frac{1}{16}$ of $\frac{1}{4}$ gedeelte. Een der voornaamſte reeders krijgt 'er het beſtier van, onder den naam van *Boekhouder*, en trekt 'er zeker loon voor.

Reeds in 't najaar begint men om 't uitrusten te denken: in 't voorjaar gaan de ſchepen in zee. Die tot de walvischvangst gebruikt worden zijn gewoonlijk van honderd tot honderd achttien voeten lang. Van de voorſteven tot agter aan de fokkerust wordenze voorzien met een borstlap van eikenhout: de zijden verdubbeld, om tegen het ijs beter gewapend te zijn. Ieder ſchip heeft, naar deszelfs grootte, een

(*d*) Zorgdrager *Groenl. Visſcherij*, bladz. 308.

een zeker getal sloepen. Sommigen moeten zeven sloepen en vijftig man op hebben; anderen, die kleiner zijn, veertig man en zes sloepen. Men gebruikt somtijds, doch echter zelden, schepen, welke slechts vier of vijf sloepen hebben: die 'er zes hebben, zijn meest in gebruik. Men rekent zulk een schip, nieuw en zeilvaardig, op omtrent vijfentwintig duizend guldens; het vaatwerk, en 't geen tot de visscherrij behoort, met het geld, welk men aan 't scheepsvolk, bij de monstering, op hand geeft, loopt op eene somme van acht of tien duizend guldens. De Groenlandsvaarders gaan gewoonlijk in de maand April onder zeil. Die naar de Straat Davis vaaren vertrekken eene maand vroeger (*a*).

Het getal der schepen, welke jaarlijks tot deze visscherij naar Groenland en de Straat Davis gezonden worden, beloopt tusschen de honderd zestig en twee honderd. Men vindt 'er eene opgaave van bij Zorgdrager, (*b*) loopende van den jaare 1669 tot den jaare 1725, met eene aanwijzing van die, welke in 't ijs gebleeven of verongelukt zijn, van de visschen die gevangen zijn, van het geen 'er mede gewonnen is; enz. In den *Koophandel van Amsterdam* vindt men insgelijks twee diergelijke lijsten, gaande van den jaare 1669 tot den jaare 1777 (*c*). Uit deze lijsten kan men eenigzins opmaaken, hoe deze visscherij, sedert haaren aanvang, is afgenomen: echter blijft zij voor den Staat in 't algemeen zeer nuttig en voordeelig. Behal-

(*a*) Zie hier over Zorgdragers *Groenlandsche Walvischvangst in haare behandeling en bijzonder scheepsleven* &c. badz. 392. en volgg.

(*b*) l. c.

(*c*) Druk van 1780. D. II. bladz. 224. en volgg.

halven het zeevaarend volk, het welk 'er door onderhouden word, komen 'er verſcheiden handwerken en neeringen aan te pas; niet alleen met opzicht tot de uitrusting, maar ook tot den koophandel, neeringen, en handwerken, welke uit deze vischerij geboren worden. Twee *Gisrekeningen*, die over de voor- en nadeelen van deze visſcherij gemaakt, en in *den Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden* te vinden zijn (*a*), geeven 'er een redelijk klaar denkbeeld van, en kunnen te gelijk ſtrekken tot een blijk zoo van het gewicht dezer visſcherije, als van haar verval. Amſterdam en verſcheiden ſteden en dorpen van Noord-Holland, Rotterdam, Delftshaaven en Schiedam, zijn thans de plaatſen, in welken deze tak van vaart, visſcherij, en koophandel nog aangehouden word.

BEHALVEN de walvisſchen, worden 'er in de noordpoolſche gewesten zeehonden, of robben en walrusſen, gevangen. De Hamburgers leggen zich voornaamelijk op de robbenvangst, of het robben ſlaan toe. De walrus heeft twee tanden, welke boven de Olifants tanden geacht worden. Men maakt 'er mes-hechten en andere ſnuisterijen van. Van de robben-vellen worden tabaksdoozen, brille-huisjes, ſcheden tot mesſen, en wat dies meerder is gemaakt. Men drijft ook eenigen koophandel met de bewooners der kusten van de Straat Davis, hun planken, kopere ketels, bijlen, mesſen en andere ſnuisterijen geevende tegen robben- en vosſen-vellen, beerenhuiden, walvischbaarden en ſpek (*b*).

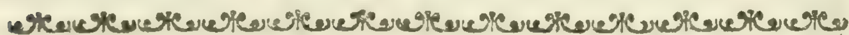
(*a*) D. I. bl. 601.
(*b*) *Koophandel van Amſterdam.* D. II. bl. 366 en volgg.

Van

Van de Kabbeljaauw vangst.

Wij hebben in ons eerste deel gewag gemaakt van de kabbeljaauw-vangst, en daar bij gemeld, dat de kabbeljaauw, in tonnen gezouten, den naam van zoutevisch of aberdaan kreeg; en gedroogd den naam droeg van stokvisch. De visscherij van den kabbeljaauw, tot aberdaan geschikt, en die meest al op de hoogte van IJsland geschiedt, word voornaamlijk gedaan met schepen die te Maaslandsluis t'huis hooren: doch dezelve moet sterk verminderd zijn, indien 'er, gelijk wij aangetekend vinden, in den jaare 1763 148 schepen op deze visscherij zijn uitgegaan; in den jaare 1776 slechts 36 (*a*), en in den jaare 1778 maar 24.

Staat van den Koophandel der Vereenigde Gewesten in Europa, sedert den Munsterschen Vrede.

Overweegende het geen wij van de Oost- en West-indische Maatschappijen, van onze Volkplantingen, en van de Groenlandsche-vaart en Walvisch-vangst gezegd hebben, zal men ligtelijk kunnen opmaaken, dat de vaart en koophandel der Vereenigde Gewesten, sedert den oorlog tegen Spanje en ook nog sedert den munsterschen vrede, met verscheiden takken zijn vermeerderd en verrijkt geworden; en dat, hoe zeer dezelven sedert eenige jaaren meer of min mogen zijn afgenomen, zij thans nog van merkelijk gewicht zijn. Dit zal

(*a*) *Koophandel van Amsterdam.* D. II. bl. 195. *Nieuwe Nederl. Jaarboeken*, 1778. bl. 1494.

zal nog klaarder blijken uit de beschouwing van den algemeenen staat van onzen koophandel in Europa, tot welken wij nu overgaan.

De oorlog tegen Spanje, en de voordeelen in dien oorlog behaald, voerden de vaart en koophandel der Vereenigde Gewesten ten hoogsten top.

De Hanzé-steden in den handel op de Oostzee, verre den loef afsteekende, hadden zij gelegenheid, om denzelven westwaarts ten sterksten uit te breiden; vooral kreegen de onzen in Frankrijk, in welk rijk de koophandel van den Vereenigde Staat op alle wijze begunstigd werd, genoegzaam den ganschen koophandel in handen: zij voorzagen dat Rijk van vreemde waaren, en kochten het zijne vruchten af. Zelfs raakten zij in 't bezit van de vaart van de eene fransche haven op de andere. Uit de onderhandelingen, van tijd tot tijd, van wegens dezen Staat met Frankrijk, in 't bijzonder mede ten tijde van den Ambassadeur *Boreel*, gehouden, kan men afneemen van wat gewicht onze vaart en koophandel op Frankrijk is geweest. Men kan 'er uit zien voor welke somme aan vruchten uit dat rijk jaarlijks getrokken wierd, waar tegen de onzen wederom hetzelve voorzagen, onder anderen, van oostindische en noordsche waaren (*a*), van gedroogden en zouten visch. De instructie in den jaare 1650 aan den Ambassadeur Boreel gegeeven, en de poogingen van Frankrijk, om onze Gewesten in hunne vaart en koophandel te benadeelen, kunnen ons al mede het gewicht van den handel en vaart op dat rijk leeren kennen (*b*). Colbert, die, aan 't hoofd

(*a*) *Aanwijzing der heilzaame politieke gronden*, enz. bl. 282. Aitzema *Zaaken van Staat*. D. III. bl. 475. D. IV. bladz. 289.

(*b*) Men vindt in den *Koophandel van Amsterdam* D. II. bl. 336. en volgg. welke waaren uit de Oost-zee gehaald worden.

hoofd van 't fransch bewind, de vaart en koophandle van zijn Vaderland zogt te herstellen, en weetende welke voordeelen de ingezetenen van dezen Staat uit die welken zij met de Oosterlingen hadden, trokken, heeft, doch vruchteloos, poogingen aangewend, om eene vaart, rechtsstreeks uit Frankrijk op de Oost-zee, tot stand te brengen. Daar en tegen hebben de fransche volkplantingen in de West-Indiën den handel der onzen met de Oosterlingen niet alleen doen toeneemen; maar, daar de vruchten dier volkplantingen door de onzen uit Frankrijk en vervolgens door geheel Europa gevoerd en ter markt gebragt wierden, is 'er onze koophandel in 't algemeen door vermeerderd. De handel, uit dezelven voortvloeiende, is op meer dan twintig millioenen geschat, en was, ten tijde van den Gezant Boreel, niet bekend. Uit een Request, in den jaare 1776, door verscheiden Amsterdamsche kooplieden den Edelen Gr. Mogenden Heeren Staaten van Holland overgeleverd, en in 't welk zij eene vermindering van waaggeld op de koffi verzoeken, zoude het schijnen, dat de Hollanders als nog eeniger maate meester van den koffi-handel zijn.

De handel op de Oost-zee en met de noordsche volken is benevens de visscherij ook de voornaamste grond van den handel op Spanje. Die handel nam toe, onder de regeering van Karel den V, en onder Filips den II. hield dezelve zich staande, zelfs in 't begin van den opstand. Offschoon dezelve in den oorlog, door het verbod van de kroon van Spanje, tot aan het twaalfjaarig bestand, en vervolgens bij 't hervatten der wapenen, in den jaare 1621, tot aan den munsterschen vrede, gestremd wierd, verviel dezelve niet geheel en al. De pakhuizen bleeven hier altijd voorzien van spaansche waaren; en alles wat de onzen door den oorlog verlooren, was blootelijk de rechtstreeksche of onmid-

middelijke vaart. Zij wisten zich van de spaansche waaren, welken zij tot den handel op Duitsland en op de Oost-zee noodig hadden, te voorzien, en al wat Spanje van noode had, in dat Rijk te brengen onder onzijdige vlaggen en geleende naamen. Bij 't sluiten van den munsterschen vrede, werd aan de onzen het gedeeltelijk gemis van dien handel in den oorlog rijkelijk vergoed. Het verval van den landbouw en van de manufactuuren in Spanje deeden onze vaart en handel op dat Rijk sterk toeneemen. Wij kreegen dikwijler gelegenheid om het zelve van graanen te voorzien; en tot Spanjens ongeluk genieten de onzen dit voordeel nog. Boven dien heeft het verval der manufactuuren in dat Rijk een onbedenkelijk groot vertier van alle soorten van wollen- en zijden stoffen, lijnwaaten, yzerwerk, mutsen, kousen, en wat dies meer is, uit onze Gewesten te wege gebragt. Spanje had ook hun zelfs den weg geopend, om een groot gedeelte van 't goud en 't zilver, 't welk de mijnen van Mexico en Peru uitleverden, tot zich te trekken. Spanje leverde hun zijne vruchten, wynen, zyde, wolle; en vermits deze waaren niet toereikende waren, om het beloop der geenen, welken zij uit deze Gewesten trokken, goed te maaken, viel het baatige slot altijd aan onze zijde. Spanje vond zich derhalven verplicht, om jaarlijks eene groote somme gelds aan de onzen te betaalen.

De suiker, de koffi, de thee, de cacao gaven, naar maate dat 'er het gebruik algemeener en menigvuldiger van werd, met en benevens de oostindische specceryen en andere waaren uit Oost- en West-Indië, een nieuw voedsel aan den algemeenen koophandel, gelijk mede de rook- en snuif-tabak. Naar maate dat de menschen zich aan 't gebruik dier waaren verslaafd heb-

hebben, is de handel in dezelven in waarde gesteegen, zoo dat men dien thans niet veel minder dan den graan-handel kan stellen. Lang zijn de onzen alleen in bezit geweest van den handel in rook-tabak; welke, sedert dat het tabakrooken zoo algemeen is geworden, onder de voornaamste takken van den algemeenen koophandel gesteld mag worden, zoo wegens het vertier, het welk 'er hier te lande van geschiedt, als uit hoofde van de verzendingen, welke 'er naar andere landen van gedaan worden. Onder de verschillende soorten van rooktabak munt de Varinas uit. Zij word door de maatschappij van Guipuscoa in Spanje aan een huis te Amsterdam gezonden en aldaar verkocht. Hier door zijn de onzen nog meester van den handel in dat soort.

De handel in deensche ossen, in pot-weed- en alle andere soorten van asschen, is bijna op den zelfden voet gebleeven als in voorige tijden. Dagelijks heeft men de vetweiderij onder het oog, en 't zou overzulks noodeloos zijn onze lezeren op te houden, met een vertoog van het nut, hetwelk ons Land uit dat gedeelte van den handel op de Oost-zee trekt. Het vertier van pot-weed- en andere soorten van asschen is in zonderheid zeer groot, zoo in de Nederlanden als in Frankrijk.

Het is bekend, welk een handel in hout en andere waaren tot den scheepsbouw benoodigd, gedreeven word, en van wat belang die handel, vooral in tijden van oorlog, zoude zijn, indien de vaart niet onmiddelijk door de onzen uit de fransche en andere vreemde havens naar de Oost-zee, en van daar naar de fransche havens, wierd gedreeven; eene vaart, waar tegens men, in de vroegste tijden, zoo zorgvuldig gewaakt heeft, en tot aanmoediging van welke hedendaags zulke dringende poo-

ging-

gingen zijn aangewend. Offchoon nu de onzen veel van hunnen handel op de Oost-zee en met de noordfche volken verlooren hebben, zoo drijven zij echter nog een aanzienlijken handel op Rusland, Zweeden, Deenemarken, en andere noordfche Gewesten: zij hebben zelfs den ganfchen graanhandel behouden, zoodaanig dat, ten tijde van 't gebrek aan graan, 't welk Europa eenige jaaren geleeden, zoo deerlijk gedrukt heeft, Holland zoo wel daar van voorzien was, dat men genoodzaakt is geweest om 'er nieuwe magazijnen toe aan te leggen, zelfs op plaatfen, waar men niet gewoon was graanen op te flaan.

De handel op de Levant en op de havens van de middelandfche zee, van welken wij de opkomst te vooren aangeweezen hebben (*a*), hoe zeer in de laatfte tijden verminderd, blijft echter nog een aanzienlijke tak van den algemeenen koophandel en zeevaart (*b*).

De vaart en koophandel op Braband, Vlaandereren en in 't algemeen langs de ftroomen van de Maas, den Rhijn, de Moezel, de Nekker, de Main en andere mindere ftroomen, welke met dezen gemeenfchap hebben, zijn van de eerften en oudften, welke in Holland ondernomen en aangegroeid zijn. Wij hebben 'er te voren eene fchets van gegeeven (*c*). Deze tak van den algemeenen koophandel, van groot gewicht voor den Staat, heeft zich altijd redelijk wel ftaande gehouden. Onder de menigvuldige waaren (*d*), welke 'er geflee-

(*a*) D. I. bl. 340. en volgg.

(*b*) Men kan 'er over nazien den *Koophandel van Amfterdam*, D. III. bl. 317. en volgg.

(*c*) D. I. bl. 155. en volgg. 193. en volgg.

(*d*) *Koophandel van Amfterdam*. D. III. bl. 1.

ſleeten worden, en welke dien handel nog meerder aangezet hebben, mag men aan de ſpecerijen de eerſte plaats geeven. Ook meent men, dat nergens meer van de Oost- en West-Indiſche en levantſche waaren, vruchten en koopmanſchappen, en zulke, welke uit het Zuiden van Europa gehaald worden, geſleeten word, dan in die Gewesten. Holland is deze vaart en handel aan zijne ligging verſchuldigd. Alle de volken, welke opwaarts van hier de oevers van den Rhijn, en van andere ſtroomen, welke met denzelven gemeenſchap hebben, bewoonen, hebben geene andere markt, daar zij te koop en te verkoop kunnen gaan, dan Holland. Zij kunnen, zonder zich zelven te benaadeelen geen anderen weg dan den Rhijn kiezen; zij zijn gedwongen dien ſtroom te volgen, om het meerdere en beste gedeelte hunner waaren, als wynen, yzer, hout, en meer anderen, kwijt te raaken. Holland heeft hier, met uitſluiting van alle anderen, een zeer voordeeligen koophandel, dien de toeneemende pracht en weelde nog rijker hebben gemaakt; en die nog rijker worden zal, naar maate dat 'er nieuwe voorwerpen van koophandel zullen opkomen. Sedert dat de tabak, de koffi, de thee, de ſuiker, de cacao, zoo algemeen in gebruik zijn geraakt, is deze vaart en handel nog al meer aangegroeid, maar daarentegen verminderd door het verlies van een hunner voornaamſte voorwerpen, naamelijk het timmer- en ſchrijn-hout, het welk langs den Rhijn wast. Sedert veele jaaren verſchaft deze rivier geen eikenhout meer, bekwaam om tot timmerhout of ſchrijnwerken te worden gebruikt; de eigenaars der bosſchen, welke dit ſoort van hout, onder alle ſoorten van den houthandel voor het beste gehouden, uitleveren, en welke voor de vaart op den Rhijn het best gelegen zijn, hebben

die

die bosſchen uitgeroeid, en daar zoude eene eeuw noodig zijn, omze wederom aan te brengen, indien men 'er zich al op wilde toeleggen. Van den handel in dat ſoort van hout is niets meer overig dan 't welk de Nekker uitlevert, en 't welk verre na zoo goed niet is. Deze vermindering van den handel langs den Rhijn is de eenigſte welke dezelve heeft ondergaan: doch dit gemis word mogelijk opgewoogen door de aanvulling van andere waaren, welken de weelde en pracht uit Holland naar Duitschland lokken, en te vooren daar niet in gebruik waren: als, bij voorbeeld, ſuiker, thee, koffi, cacao, ſpeceryen, olien, franſche, ſpaanſche, portugeeſche, italiaanſche vruchten, enz.; welken den hollandſchen koophandel naar boven, langs den Rhijn, oneindiglijk vermeerderd hebben. Evenwel ſtaat het te duchten, dat deze handel van tijd tot tijd ook af zal neemen. De ſchikkingen, welke 'er gemaakt worden, om Braband, Vlaanderen en de Rijn-kreitſen over Duinkerken en Ooſtende van het noodige te voorzien, en van daar hunne waaren naar Spanje, en de havens van de middelandſche zee te brengen, geeven rede om het te vreezen.

Wij hebben te voren gezien, dat de vaart en koophandel op Engeland van de oudſte en eerſte takken van den algemeenen koophandel en zeevaart dezer Landen, en vermoedelijk de allereerſte welke over zee geſchiedde, is geweest. Men voer, onder anderen, van *'s Graveſande*, *Texel*, *Goederede*, *Schouwen*, en *Walcheren*, op Engeland; en de vaart van Holland op Engeland; en van Engeland op Holland geſchiedde met hollandſche ſchepen (*a*). Verſcheiden waaren, doch wolle,

(*a*) Zie D. I. bl. 113. 181. en volgg. 353. en volgg.

werden 'er van daan gehaald; die in de Nederlanden, langs den Rhijn, en in Duitschland gesleeten werden; en daarentegen verscheiden koopmanschappen uit dezelve Gewesten overgenomen, welke wederom elders vertierd werden. De koophandel met Engeland is, staande den spaanschen oorlog, op een gunstigen voet gebleeven; en sedert dat de kroon van Schotland aan die van Engeland is gekomen, is dezelve nog meer aangegroeid: doch deze Staat, even na den munsterschen vrede, met dat rijk in oorlog geraakt zijnde, en de Engelschen zich bijzonderlijk toegelegd hebbende, om, aan den eenen kant, hunne zeevaart en koophandel op te beuren en uit te breiden, en de onze daar en tegen te verzwakken, zijn zij daarin zoo wel geslaagd, dat zij in veele opzigten de onzen niet alleen overtreffen, maar zoo magtig ter zee zijn geworden, dat zij ons tegenwoordig niet minder verbaasd doen staan, dan wij te vooren de andere volken in verwondering hielden opgetoogen.

Verscheiden koopmanschappen worden uit Groot-Brittannië getrokken; onder welken veele gewerkten; als lakenen, greinen, hoeden, gedrukt linnen, gewerkt yzer, garens, catoenen, indische en turksche stoffen, zijden en wollen kousfen; waar tegen wij aan de Engelschen hollandsche lijnwaaten, zeildoek, papier, stijffel, baleinen, zijden manufacturen, osnabrugs linnen, vlaamsche kanten, en meer andere waaren leveren; hen inzonderheid voorziende van foeli en kaneel, orliaan en bollen, kwikzilver, droogerijen, specerijen, gentiana, vermillioen, jenever-bezien, klaverzaad, meekrap, wijnsteen, wagenschot, genever, garens, linten, en eenige andere waaren. Men rekent de waarde van het geen door de onzen word ingevoerd op een millioen ponden sterling, en het geen

uit gevoerd word, op drie en een half millioen (*a*). Het voordeel, 't welk de Engelschen in dezen handel boven de onzen genieten, is des te grooter, nademaal wij de vrijheid missen van in die vaart onze eigen schepen te gebruiken, en genoodzaakt zijn engelsche te neemen.

BEHALVEN deze vaart en koophandel, de oudste van onze Gewesten, zijn 'er geene takken van onzen algemeenen koophandel in Europa, of zij draagen merkelijke blijken van vermindering en verval.

IN de *Propositie* van Zijne Doorl. Hoogheid WILLEM den IV. glor. ged. word de tegenwoordigen staat van onzen koophandel, met betrekking tot deszelfs verval, op deze wijze voorgedraagen.

„ TEN einde (leest men in dezelve) met eenige „ preciesheid den teegenwoordigen staat van Onse „ Commercie te bepaalen, soude men daar toe „ moeten examineeren ieder tak in het bysonder, „ soo als die sig thans bevind, en deselve vergelijken met den staat, waar in die selve tak van „ desselfs grootste bloei tot de teegenwoordige vermindering en verval geweest is.

„ HIER toe soude veel ligt konnen gevonden „ worden in de Registers van de Admiraliteiten, „ indien behoorlijke aanteekeningen gehouden waren, welke goederen ingekoomen, wat gedeelte „ daar van weederom uitgevoert zyn, van en na „ alle plaatsen en van alle specien. Door soodanige Registers soude men het verval van de „ Commercie over het geheel en van ieder tak „ in het bysonder konnen decouvreeren, en het „ verloop in dessefs begin en voortgang kunnen aantoonen; maar by gebrek van soodanige directe „ preuves die wel by onse Nabuuren maar by Ons „ niet

(*a*) *Koophandel van Amsterdam*, D. II. bladz. 61.

„ niet voor handen zyn, ſoo is men genoodſaakt „ ſig te moeten bedienen van indirecte bewyſen; „ deſelve zyn meenigvuldig, maar om een laſtige „ prolixiteit te vermyden, ſal men ſig vergenoe- „ gen met eenige weinige by te brengen, alhoe- „ wel het adveu van de reſpective Admiraliteits „ Collegien in der ſelver Miſſive aan haar Hoog „ Mog. van den 1 Juny 1745 de queſtie in faveur „ van de klagten der Kooplieden, ſonder eenige „ verdere conteſtatie, behoorden te decideeren, „ alſoo haar Edele Mog. daar in ſelfs ſeggen dee- „ ſe vermindering ſeedert veele jaaren in den Han- „ del en Commercie deeſer Landen te beſpeuren, „ daar van ſpreekende als van een ſaak die ieder „ een bekend is. Hier in concurreeren ook alle „ Kooplieden en alle Makelaars, ja alle die haar „ beſtaan van de Commercie hebben.

„ Men ſiet het verval in de voornaamſte Koop- „ ſteeden van de Republicq, door het leedig ſtaan „ van een conſiderabel getal Winkelhuiſen. Die „ Amſterdam ſeedert vyf en twintig jaaren hebben „ gekent zyn gefrappeert van deeſe waarheid. Ja „ de vermindering en ſchaarsheid van het Zeevaa- „ rend Volk leevert daar van ook een onbetwiſt- „ baar bewys.

„ Onse Kooplieden klaagen, dat, daar ſy in voo- „ rige tyden de Noordſche en Ooſterſche Volken „ voorſagen met de producten van Vrankryk, „ Spanjen, Portugal en Italien, en deeſe laatſte „ weederom met de producten van de eerſte, men „ alsnu voorby het Land vaart om de koſten van „ Onſe Convoyen, Licenten en andere Laſten te „ menageeren.

„ Het is nog weinig jaaren geleeden, dat de „ Stad Amſterdam het Magazyn was, onder andere „ mede van de Indigo en andere verfſtoffen,

„ waar van teegenwoordig byna geen vestiges ge-
„ vonden worden.

„ Duitsland begint seedert eenige jaaren de
„ Goederen direct van Vrankryk, Spanjen, Por-
„ tugal en Italien te ontbieden, en laaten deselve
„ over Altona en Hamburg komen.

„ By het laatste Register van den uitvoer van
„ Suiker, Koffy en Indigo van Bourdeaux van
„ 1 Juny 1750 tot ultimo Mey 1751, en uit
„ de comparatie van die selve Waaren van Nan-
„ tes na Amsterdam, Rotterdam en na Ham-
„ burg seedert 1 October 1750 tot 1 Augusty
„ 1751, blykt het, dat van deese Waaren maar een
„ vierde na deese Landen en drie vierde na Ham-
„ burg gescheept is, een partage die maar kort
„ te vooren regt contrarie was.

„ Waar ziet men nu de Hennip, Vlassen en
„ andere Oostersche Waaren, van hier na Spanjen
„ Portugal en Vrankryk scheepen soo als in voo-
„ rige tyden: men behoeft maar de Sondsche
„ Lysten te consuleeren, om te sien dat alle deese
„ natien die goederen direct en voorby ons Land
„ voeren.

„ Men heeft teegenwoordig geen Hollandsche
„ Huisen meer in Spanjen; en het is verbaasend,
„ hoe weinig de Republicq meer in de Galjoenen
„ geinteresseert is: ook hoe sterk de Hollandsche
„ Commercie op de Levant insgelyks is afge-
„ noomen.

„ De meenigvuldige Catoendrukkeryen, Rafi-
„ naderyen en andere Fabriquen, die seedert
„ korte jaaren in Hamburg, Breemen, en nu
„ onlangs in Braband en Vlaanderen zyn opgeregt,
„ zyn immers alle bewysen van ons verval; en
„ waar aan kan men dit verval anders imputee-
„ ren als aan de swaare belastingen?

Te recht word hier gezegd dat de *indirecte bewysen meenigvuldig zijn.* Bij de optelling der vervallen takken van koophandel, welke in die *Propositie* voorkomt, zouden verscheiden anderen kunnen gevoegd worden. Bij voorbeeld, de handel in fransche waaren, welke voorheen genoegzaam alleen in onze handen was, wordende dezelven door de onzen in Frankrijk op gekocht, hier gebragt, en van hier naar de Oostzee, Duitschland, en andere vreemde gewesten verzonden en aldaar verkocht. Die tak van koophandel is meestendeels weg; en zoo is het geleegen met de geheele vaart en koophandel, van welken de Staaten van Holland spreeken, in hunne *Remonstrantien* aan Karel den V. wanneer zij zeggen „ dat „ de principale hanteringe van den lande zoude „ zijn die zeyllagie ende zeeneeringe, daar bij zeer „ groote menichte van volck aldaer onderhouden „ moeste worden, als coopluiden, schippers, pi„ loten, stierluyden, bootsgezellen, sciptimmer„ luiden, met all datter aen clevende is, *dewelck* „ *voeren, halen, ende brengen, omme ende wederom*„ *me*, diversche coopmanschappen, ende die bij „ henluiden gehaelt worden vercoopen zij ende ver„ thieren in desen onsen Nederlanden, als in Bra„ bant, Vlaenderen, ende andere onse landen (*a*), dat de oostersche koopluiden, komende in Engelant „ weder Ingelsche lakenen, wolle, tin, loot, „ ende ander goet kochten; daer zij comende in Hol„ lant, plagen lakenen te coopen, ende ander goet „ daer veyl zynde; van gelijke den Oisterlinck, zey„ lende met zyn coren in Spangnien oft Portugal „ brengt wederomme wynen, olie, zout, spece„ rien, en andere coopmanschappen, de welke de Oos-

(*a*) D. I. Bijlaage A. bladz. 6.

„ Oosterlingen uyt dese landen plagen te halen, „ oft men plag die oistwaerts te bringen by onsen „ ondersaten (*b*). . . . . . . Dese onse voirsz. „ landen van Hollant (leest men verders in die „ *Remonstrantien*) liggen notoirlick in 't midde „ van den Oosterſche en Westerſche zee, ende „ plagen de coopluiden van Oosten alhier te ont- „ laden, ende hun weder te laden met coopman- „ ſchappen, comende uyten Westen, die hen dien- „ den, ende van gelycken, ſo deden wederomme „ die van Westen, in welcken gevalle wy hadden „ uit zulcke coopmanſchappen dobbel thol, 't welk „ te nyeten ginck; ende als nu die Oisterſche zey- „ lende waren met huer coren westwaerts, merck- „ lick in Vrankryk, ſoe verſagen zy hen daer oick „ van zout, wyn, laeken, ende andere coopman- „ ſcappen, die daer zyn, dewelck zy alle uyt de- „ ſen lande plagen te halen". . . . . . men zoude „ bevinden (waert noot) dat die Van Danſyck, „ zekeren tyt geleden, ſiende dat men heeft wil- „ len uſeren van het voirſcreven congié ghelt, heb- „ ben huer ſcepen met coren geladen, ende oick „ Hollantſche ſcepen bevracht gehadt in grooten „ getalle op Lyſſenbone, Andalouzye, Engelant „ ende elders, daar dierte van coren es geweeſt, „ voorby gaende deſe landen van herwaerts over, „ daer ſe te vooren plagen te comen binnen deſen „ landen, ende oick andere vremde natien corens „ gebreck hebbende, dat plagen te halen; dit oick „ bemerckende de Brethoenen, hadden mede, om- „ trent den ſelven tyt, met zout voirby deſen „ landen, 't welck zy in deſen lande plagen te bren- „ gen, in Ooſtlant gevaren, mangelende zout te- „ gen rogge oft terwe, ende wederom zeylende „ metten rogge oft terwe in anderen Heeren lan- „ den

(*b*) Ibid bladz. 10.

„ den, daer 't hen Luyden gelieft heeft: dit oick
„ verstaen hebbende de coopluyden van Spaen-
„ gien, Secilien, Italianen, Portugalesers, en an-
„ dere vremde natien, waren getrocken ende ge-
„ reyst tot Dansyck, Breemen ende elders in
„ Oistlant, ende hadden aldaer scepen bevracht,
„ met coren geladen, ende in andere landen ge-
„ sonden, daer zy proffyt hebben weten te doen:
„ soe hadde van gelycken de Factuer van Portu-
„ gael tot Breemen doen coopen, ende daer affche-
„ pen naar Lissebonne groote quantiteyt van ter-
„ we, ende by gebreck van schepen, die hy
„ daer nyet genoegh gecrygen en conde, hadde
„ hy tot Amsterdam groote scepen doen halen,
„ die ledig derwaerts zeylden; ende van daer gela-
„ den met coren na Lissebonne gevaren waren; by
„ alle welke middelen onse voorsz. lant van Hollant
„ mettertyt die neeringe zoude moeten verliesen".

Het geen de Staaten hier zeggen dat zj *zouden moeten verliezen* is weezenlijk verlooren: want hoe zeer de Hollanders nog meester zijn van den graanhandel, is het niet te min vast en zeker (wat 'er ook sommigen van mogen zeggen) dat de koophandel, welken in deze *Remonstrantien* door de Staaten van Holland, als de grond en steun van de algemeene vaart en koophandel, voorgedraagen word, en aan welken de Franschen den naam van *commerce d'oeconomie* gegeeven hebben, genoegzaam geheel en al te niet is geloopen. Tot verder blijk zullenwe, bij de staaltjes in de *Propositien* van Z. D. H. Willem den IV. glor. ged. opgegeeven, nog eenige anderen voegen.

Het is algemeen bekend, dat de fransche, spaansche, en portugeesche wijnen, in voorige tijden, door de onzen uit Frankrijk, Spanje, en Portugal gehaald, hier gebragt, en voorts naar andere gewes-

ten voor 't grootste gedeelte verzonden werden; en, zoo men 'er aan mogt twijfelen, kan men 'er uit de vaderlandsche geschiedenissen, en ook uit de bovengemelde *Remonstrantien* der Staaten van Holland van overtuigd worden. Welken tak van koophandel heeft de handel in wijnen niet uitgemaakt? en is die tegenwoordig niet gebragt tot het enkel vertier binnen onze Gewesten, en naar onze bezittingen buiten Europa?

Wij hebben aangetekend, dat de handel in tabak een merkelijk deel van den algemeenen koophandel dezer Landen heeft uitgemaakt. In vroegere jaaren rekende men, dat 'er jaarlijks vijf, zes, zeven duizend rollen brazilische tabak, weegende tusschen de drie honderd en vijftig tot vier honderd ponden de rol, hier te lande ingevoerd werden. Deze soort van tabak, welke bij ons weinig in gebruik was, en dus naar buiten vertierd werd, is van tijd tot tijd rechtsstreeks naar Hamburg, Bremen en elders gezonden; en de handel van dezelven heeft zich in die plaatsen zoo gevestigd, dat dezelve voor ons geheel verdweenen is. Geduurende dezen tegenwoordigen oorlog is van dit en van eenige andere soorten van tabak, iet binnen onze havens gekomen, en 't zou mogelijk wel de rechte tijd zijn geweest, om die verlooren takken aan onzen koophandel te herwinnen. Men heeft zich door andere voorwerpen laaten afleiden.

De Heer Rogge, spreekende van de vaart, welke door onze schepen, rechtsstreeks van 't westen naar 't oosten, voor buitenlandsche rekening geschiedt (*a*), voegt 'er in eene kleine aantekening bij „ Ten bewijze hier van strekt, dat jaarlijks „ eene meenigte van onze schepen met zout na de

(*a*) *Verhandeling der Holl. Maatschappij.* D. XVI. bl. 227.

„ de Oost-zee, en met rondhout en deelen van
„ daar naar de West, zonder dit Land aan te doen,
„ ſtevenen; en dat 'er, zonder deze bevragtingen
„ aan te neemen, voor den Reders in ſchepen,
„ geene; of zelden, op zijn best genoomen, be-
„ ſtaanbaare vragten te winnen zijn".

Dus is het ook gelegen met verſcheiden waaren uit Rusland en Duitschland herwaarts gebragt, en van hier wederom naar elders verzonden, als het geel waſch, jucht-leder, enz.

Wagenaar, in eenen brief, geſchreeven over het *project van een meer of min gelimiteerd Porto Franco*, tekent aan, dat de verzending van kuipershout naar Frankrijk, Spanje, Portugal, de ſpaanſche en portugeeſche eilanden, en andere gewesten, zoo goed als weg is. „ Te voren (zegt hij) plagt
„ hier de algemeene markt te zyn, en de Holland-
„ ſche kooplieden konden de markt van inkoop zet-
„ ten. Nu moetenze vreemden volgen, en hooge
„ pryzen beſteeden; waarom ze weinig durven
„ inbrengen" (*a*).

Van de oliezaaden ſpreekende, en aanmerkende, dat de *zwaare belasting alle verzending van oliezaaden bijna inpracticabel heeft doen worden*, voegt hij 'er bij: „ en wat is 't gevolg? de aanvoer is
„ verminderd naar evenredigheid, en de olieſla-
„ gers moeten zoo veel of meer voor 't zaad be-
„ taalen dan zij zouden behoeven te doen, als de
„ belasting op 't uitgaan weggenomen of zeer
„ veel verminderd, de verzending gemakkelyk ge-
„ maakt, en derhalve ook de aanvoer ſterker ge-
„ worden was. *Brabant en Vlaanderen, die veel*
„ *Lynzaat van hier zouden trekken, gaan nu in de*
„ *Oost-*

(*b*) *Brieven van en aan* Jan Wagenaar bl. 84. en 85. Ibid. bladz. 89.

„ *Oostzee ter markt; en laaten dit zaad, en by die* „ *occasie meer andere waaren, naar Ostende of Duin*„ *kerke voeren*, enz.

Van den handel der engelsche lakenen, van welken wij te vooren D. I. bladz. 335. en volgg. gewag gemaakt hebben, zijn geen spooren meer te vinden; en te naauwer nood weet men, dat 'er een slag van kooplieden is geweest, welke *avanturiers* genoemd werden. Kort om, als men de takken van den algemeenen koophandel, welken den eersten grond van *Hollands Rijkdom* gelegd heeft, nagaat, is 'er geen, die niet of verminderd, of vervallen, of te niet gelopen is.

Het vermeerderen van koopwaaren, de onmogelijkheid om zelve alles te kunnen doen, en de noodzaakelijkheid, om zich, tot het uitvoeren van zekere zaaken, op anderen te vertrouwen, heeft in den koophandel een gebruik doen opkomen, hetwelk, als een nieuwe tak van koophandel aangezien, *negotie in commissie* genoemd word. Langen tijd hebben de kooplieden overal, waar zij gingen handelen, *comptoiren* gehad. Deze comptoiren werden door bewindslieden of lasthebbers gehouden. Veele kooplieden verzelden zelve hunne koopmanschappen, verkochten dezelven zelve, en deeden insgelijks zelve inkoopen, even als hedendaagsch noch de keulsche en andere schippers, die bij de schipperij wat koophandel voegen, doen. Dit heeft eertijds de jaarmarkten van verscheiden steden, als die van Frankfort, Leipzich, Beaucaire, en anderen, zoo beroemd gemaakt, en is nog de rede waarom dezelve zoo vermaard zijn. De vreemde kooplieden hebben 'er hunne winkels en pakhuizen; ontsluiten dezelven, bij hunne aankomst op de mis; anderen komen zich voorzien van 't geen zij rekeken, dat zij, geduurende den tijd van de eene mis tot

tot de andere, benoodigd zullen hebben; en daar geschiedt alsdan, in den tijd van veertien dagen, een wederzijdsche handel tusschen de vreemde kooplieden, over welken men verbaasd moet staan. Deze missen of jaarmarkten zijn in 't groot, het geen onze kermissen en jaarmarkten in 't klein vertoonen. Zij zijn aangelegd, om den ingezetenen van een gewest aanleiding te geeven zich van het noodige te voorzien; en daarom zijnze met veele vrijheden begiftigd. Toen Antwerpen onder de groote handelplaatsen van Europa uitmuntte, hadden 'er de Hanzéſteden een huis, genaamd het ooster-huis. Hetzelve diende, om de kooplieden van die steden te herbergen; en was daar toe met drie honderd kamers voorzien. Uit dit huis gingen zij, verzeld van een drom muzijkspeelers, die voor uit traden, ter beurze; eene verzamelplaats van kooplieden tot het doen van koophandel te Antwerpen aangelegd, die langen tijd de eenigste, ten minste de bekendste, in haare soort is geweest; en die, in 't vervolg, ten voorbeelde voor diergelijke instellingen heeft gestrekt.

De gewoonte van zich naar vreemde plaatsen te begeeven, om handel te drijven, is, vooral wat den zeehandel betreft, langsaamer hand in onbruik geraakt. Men heeft het gemakkelijker gevonden en minder kostbaar de koopen en verkoopen te laaten doen door eenen lasthebber: en daar uit is de negotie in commissie gesprooten: dezelve schijnt eerst in de voorleeden eeuw algemeen in gebruik geraakt te zijn. Sedert dien tijd heeft men opgehouden van comptoiren, winkels, pakhuizen, en factoors te onderhouden; men is ook uitgescheiden van zelve naar vreemde plaatsen te reizen, om koopen en verkoopen te doen: men heeft zich tot het drijven van koophandel begonnen te verlaaten op eene briefwisseling, bij welke men zoodaanige onderrich-

richtingen en bevelen gaf, als men noodig oordeelde, om de lastneemers in ſtaat te ſtellen van de inzigten en belangen, die men had, waar te neemen en uit te voeren. Men begrijpt zeer ligt, dat deze *negotie in commisſie* bij het aanhoudend toeneemen van den koophandel en het vermenigvuldigen van koopwaaren, binnen deze Gewesten, door den tijd zeer gewichtig heeft moeten worden, en een aanzienelijk middel van beſtaan aan de hand geeven; voornaamelijk in eenen tijd, dat de gantſche handel van Europa, en die, welken Europa met de drie andere werelddeelen dreef, in Holland als tot een middenpunt ſamenvloeide. Geen wonder dan, dat 'er in eene koopſtad als Amſterdam magtige huizen zijn opgekomen, wier voornaamſte bedrijf in de *negotie in commisſie* beſtaat, en wier grootheid aan dezen nieuwen tak van koophandel toegeſchreeven moet worden. Dezelve heeft verder nog aanleiding gegeeven, dat 'er verſcheiden hollandſche huizen buiten 's lands, en wederom vreemde huizen in Amſterdam en Rotterdam, zijn aangelegd. — Deze handelaars in commisſie, hunne winst trekkende uit het bezorgen van koopen en verkoopen, en, even als de makelaars, belang hebbende, dat dezelve geduurig vernieuwd worden, om hunne winſten te vermenigvuldigen, hebben dus natuurlijker wijze een grooter loop van zaaken in den algemeenen koophandel voortgebragt, en denzelven daar door zeer vermeerderd. Evenwel, offchoon die tak zeer veel goeds aan den algemeenen koophandel heeft toegebragt, heeft zij denzelven ook veel kwaads gedaan. De eigenlijke aart van den koopman is bij ons genoegzaam weg geraakt; en in de plaats van denzelven is gekomen de neiging, om zaaken, niet voor eigen rekening, maar voor rekening van ande-

ren

ren te doen, en daar uit zoo veel winst te trekken als 'er op mag zitten: en ligt begrijpt men, dat het belang van den lastgeever voor dat van den lastneemer heeft moeten wijken, telkens als die tegen elkander ſtonden, vermits zodaanige commisſien niet vallen onder de lastgeevingen, welken de Romeinen oordeelden dat zonder belooning, als uit vriendſchap ſpruitende, moesten geſchieden. Men heeft door de *negotie in commisſie* gekreegen meerder zekerheid tot het plaatſen der goederen die men mogt koopen, of opſlaan, en eene vermeerdering van winst, door het berekenen van de *proviſie*. Geen wonder derhalven, dat deze tak eindelijk de hoofdneering der hollandſche koopluiden is geworden; en dat de eigenaars van de meesten der zwaare comptoiren *commisſionarisſen* zijn.

Die tak echter bepaalt zich niet bij het eenvoudig bezorgen van koopen en verkoopen: zij zorgt ook voor de betaalingen. Een koopman als commisſionaris, voert den last uit voor zijne eigen rekening, naamlijk met betrekking tot die geenen, van wien hij koopt, en met wien hij handelt: hij ſtaat ook in voor de betaaling, en doetze; den vreemden hier mede een crediet geevende op de gekochte waaren. Hier uit ontſtaat een tweeledig crediet voor de vreemden, hetwelk van tijd tot tijd grooter is geworden, naar maate dat de huizen graag naar *commisſien* zijn geworden: te weeten een crediet op de betaaling, welke men hier doet, wegens de gekochte koopwaaren; en een crediet voor de waaren, welken de vreemden zenden om te verkoopen: men geeft naamelijk den vreemden tijd, om de betaaling der gekochte waaren laater te doen dan de betaaling geſchied is; en men doet hun eene betaaling voor uit voor 't grootſte gedeelte van 't beloop der goederen, welken zij zenden, al eer die goederen ontvangen of verkocht zijn. De

Com-

Commissionaris loopt dus geen kans van winst en verlies met koopen en verkoopen, maar met het uitschieten van geld; en men kan ligt beseffen dat die geen, welke den vreemden daarin het meeste te gemoet komt, alles buiten dat gelijk staande, de meeste commissien aan zich trekt. Uit dezen handel, zoo dezelve eigentlijk dien naam verdient, is voorts het aanneemen van betaalingen te doen, voor rekening van vreemden, aan denzelven een zekeren tijd geevende, om die betaalingen te *rembourseeren*, voor welken dienst eene zekere winst bedongen word, voortgesprooten. Daar uit is wederom ontstaan, dat comptoiren, welke zich op dat slag van koophandel toelagen, in de omstandigheden zijn geraakt van zwaare uitschotten voor vreemden te doen, zonder eenige waarde onder zich te hebben, en enkelijk op het geloof en vertrouwen in- en op die geenen, welke dus aan geld geholpen werden. Aan wat gevaar men zich met diergelijken handel bloot stelt is ligt te beseffen: wij zullen van dat gevaar en van de gevolgen, welken die handel na zich sleept, nader spreeken, als wij over de oorzaaken van den bloei en van het verval des koophandels zullen handelen. Wij moeten nu van eenen anderen tak van koophandel spreeken, welke uit de menigvuldige geldleeningen is voortgesprooten.

Koophandel in Actien en Publieke Effecten.

De toevlugt tot het opneemen van geld is onder de Vorsten en Mogendheden even zoo min nieuw als onder de bijzondere luiden. Het opschieten van geld, met toezegging van eene zekere uitkeering voor 't gebruik, is al vrij vroeg bekend geweest, en mogelijk wel te gelijk met het gebruiken

ken van munt-ſpecien in zwang geraakt. Ook in deze landen ſchijnt dit middel al vrij vroeg bekend te zijn geweest. Men leest van lijf- en losrenten, van de zwaarigheid om de kosten van eenen oorlog goed te maaken; van geld daar toe te vinden en wat dies meerder is (*a*). Ligt begrijpt men, dat die geenen, welke geld leenden, een blijk en bewijs moesten hebben van de leening, en van 't voordeel, het welk zij uit die leening moesten trekken; en derhalve dat 'er aan de geldleeners beſcheiden moesten worden afgegeeven, ten bewijze zoo van de geldleeninge als van de aanſpraak, welke zij, uit krachte van deze geldleenigen, op de Overheden, die gelden opgenomen hadden, kreegen; deze beſcheiden of ſchuldbrieven, vertoonende de grootte van den ſchuld, en ſtrekkende tot bewijs, dat men zoo voor de ſomme gelds, als voor de renten, welke 'er in ſtaan vermeld, recht van aanſpraak heeft; heeft men om die reden aangezien als de waardij van dit recht vertoonende; en dus als gelijk ſtaande aan de ſomme der penningen voor dezelven gegeeven. Men heeft zich verder voorgeſteld, dat de Burgerſtaat, aan wiens Overheid het geld opgeſchooten werd, altijd in weezen en overzulks goed voor de geleende penningen bleef: en dit denkbeeld is de grond van vertrouwen en gerustheid geweest, op welken men gemeend heeft, met zekerheid, het geld te kunnen uitzetten. Eigenaars echter van zulke ſchuldbrieven konden 'er veelen van bezitten, en niet te min verlegen zijn om gereede penningen: de afloſſing dier ſchuldbrieven niet kunnende vergen, moest men door de noodzaaklijkheid om gereed geld te hebben natuurlijk gebragt worden tot het zoeken van ge-

(*a*) Vad. Hiſt. D. III. bladz. 427. D. IV. bladz. 214. D. V. bladz. 275.

gelegenheid, om deze papieren tegen gereede penningen te verpasſen; welke gelegenheid in een land, daar de luiden dikwijls geld hebben leeg liggen, zich ligt opdeed. De ſchuldbrieven zijn te koop aangebooden; men heeftze verkocht en gekocht, en ongevoelig heeft men ze onder de koopwaaren beginnen te ſtellen. Men ſtelle zich eenen boedel voor, door verſcheiden erfgenaamen te verdeelen, in welken diergelijke ſchuldbrieven gevonden worden, en men zal natuurlijk vallen op de gedachte, om die ſchuldbrieven, even gelijk alle de andere goederen van den boedel, te verkoopen: te meer als men weet, dat aanſpraaken, rechten en inſchulden even zoo wel verkoopbaar zijn, als goederen, die men met de hand tasten kan: en uit deze overdenking zal men vervolgens kunnen afleiden, dat het koopen en verkoopen van ſchuldbrieven, ſpruitende uit geldleeningen, niet zeer lang na dat de geldleeningen zijn opgekomen, geboren moet zijn geweest. Deze koopwaar is door den tijd hoe langer hoe menigvuldiger geworden. Het zijn de Vorsten niet alleen, welke tot dit gevaarlijk middel toevlucht genomen hebben. Wethouderſchappen van ſteden, Kamers tot zeker bewind aangeſteld, Admiraliteiten en menigvuldige andere *Collegien* hebben 'er zich ook van bediend: daar is ſchier geen broederſchap, die de beſmetting van deze geld-ligting niet ondervonden heeft. Naderhand is 'er het deelneemen in verſcheiden groote maatſchappijen, als in de Oost- en West-indiſche dezer Landen, bijgekomen. In vroeger tijd was het in Holland verboden aan vreemde Mogendheden geld op te ſchieten (*a*) en deel te neemen in maat-

(*a*) Placaat van Holland van den 7. April 1720. Gr. Pl. B. D. IV. bladz. 317.

Maatschappijen, bij vreemde volken opgericht: doch de overvloed van geld, en het gebrek van gelegenheid om hetzelve in den koophandel te besteeden of hier te lande te beleggen, heeft gemaakt, dat men deel in buitenlandsche fondsen genomen; veel gelds op verschillende wijze buiten 's lands geplaatst; en zelfs zoo wel aan de Colonieren van vreemde Colonien als aan die van den Staat, zwaare kapitaalen opgeschooten heeft: zoo dat tegenwoordig de ingezetenen van dezen Staat onnoemelijke sommen, bij deelneeminge, buiten 's lands staan hebben.

De aandeelen der sommen, welke tot de Maatschappijen zijn aangebragt, worden gemeenlijk *actien* genoemd; om dat men, bij het deelneemen in eenige Maatschappij, van dezelve deelgenoot of *Participant* word, en daar door op het *fonds* van die Maatschappij een recht of eene *actie* verkrijgt. Het geld, tot het deelneemen opgebragt, word gewaagd, even als het geen door mede-reders van een schip te samen uitgezet word; en, even als dezen, op hoop van gewin. De brieven of papieren, welke blijk van deze deelneeming draagen, en zelfs de bloote aantekening op de boeken van de maatschappij, zijn in den koophandel even zulke voorwerpen van koop en verkoop geworden, als de schuldbrieven, van welken wij te vooren gesprooken hebben, en welke met den naam van *obligatien* betekend worden. De waarde der schuldbrieven, eerst genomen naar de som van 't geleend geld, werd door den tijd veranderingen onderhevig. Men begon die te berekenen, naar maate dat de renten stipt op de vervaltijden betaald of niet betaald werden; naar den staat van hem, welke de renten moest betaalen; naar de waarschijnlijkheid, dat de renten op den duur betaald, en de kapitaalen afge-

lost zouden worden; naar de mogelijkheid dat men het kapitaal en den interest zoude verliezen; naar het bezwaaren of verminderen van interesten of renten: kort om, men maakte de waarde op uit alle de omſtandigheden, welke eene meerdere of mindere zekerheid voor het geleend geld aan de hand gaven, of ſcheenen te voorſpellen. Dit bragt de ſchuldbrieven aan 't rijzen en daalen van prijs; en die rijzing en daaling namen toe of af, niet naar maate van de omſtandigheden zelven, maar naar maate van de verbeelding, welke men zich uit die omſtandigheden maakte. Met een woord, het begrip of de inbeelding der menſchen werd de ſchaal, op welke de waarde van die ſchuldbrieven afgewoogen werd; en het is deze inbeelding, welke tot eene bron verſtrekt heeft van alle handelingen van koop en verkoop, die dagelijks met *obligatien* geſchieden.

Op gelijke wijze is het gelegen met de waarde der Actien. Dezelve zijn van meerder of minder waarde geacht, naar maate dat de zaaken der maatſchappijen, in dewelken men deel genomen had, voorſpoedig of onvoordeelig liepen; veel of weinig winst beloofden; meer of min beſtendig ſcheenen te zijn, of aan 't wankelen raakten. Onze Oost- en West-Indiſche Maatſchappijen geeven van beiden de duidelijkſte voorbeelden: en, gelijk men, met betrekkinge tot de geldleeningen, uit eene opvatting van de omſtandigheden, de waarde der ſchuldbrieven heeft begonnen op te maaken; zoo is ook het begrip van de omſtandigheeden in welken men zich verbeeldt, dat eene Maatſchappij is, doorgaands de toets, waar aan de waarde dier actien bepaald word, offchoon men veeltijds die waarde alleen maar bepaalt op de meer of mindere jaarlijkſche interesten, welke 'er van betaald worden, en

op

op de ſtiptheid van die betaalingen. De begrippen omtrent den gunstigen of ongunstigen ſtaat der Maatſchappijen; of, zoo men wil, de verbeelding, dat 'er binnen kort eenige merkelijke verandering in dezelven zal voorvallen, maaken eigenlijk den grond uit van alle de beweegingen, die tot het rijzen en daalen der actien, zoo van de hollandſche, als van de vreemde maatſchappijen, aanleiding geeven, en met den naam van *agiotage* betekend worden: de kunst der actie-handelaaren beſtaat deswege ook in het gaande houden van die begrippen, en in het verwekken van zulken, uit welken zij voordeel meenen te trekken.

Van alle de geldleeningen en deelneemingen in zaaken, die door 't opſchieten van geld geſchieden, is 'er geen, die meerder vruchten geeven, en den Staat meerder dienst zoude doen, den geldneemer en geldſchieter dadelijk meer tot baat zoude kunnen ſtrekken, en die teffens meer misbruikt en voor welker beſtendigheid minder gezorgd is geworden, dan het geldſchieten ten dienſte der Colonien van onzen Staat.

Men heeft gemeend, en niet ten onrechte, dat even als men aan Vorſten, Wethouderen, Broederſchappen, en anderen, geld opſchoot tot ſteun van hunne zaaken, en gelijk men deel nam in algemeene maatſchappijen, men dus ook met vrucht geld beſteeden kon tot het aanleggen en opbeuren van volkplantingen; dat men, aan den eenen kant, luiden, die weinig of niets hadden, in ſtaat zoude kunnen ſtellen, om landen te bebouwen, en gronden te bewerken, uit welken nieuwe vruchten voor den koophandel te trekken zouden zijn; en dat men, aan de andere zijde, gelegenheid zoude krijgen, om zijn geld te beſteeden, of met genoegzaame zekerheid uit te zetten. Men heeft begreepen, dat de Planters, arbeidende op een grooter ka-

pitaal, zonder naar evenredigheid de kosten der beheering te vermeerderen, daar door beter in ſtaat zouden zijn, om hun beſtaan te vinden, de interesten der opgenomen kapitaalen te voldoen, en voorts ook de kapitaalen af te losſen; en dat hier uit geboren zoude worden eene *correspondentie* tusſchen de Planters, en in 't algemeen tusſchen de volkplantingen, en de ingezetenen van dezen Staat, waar uit een tak van koophandel ſtond voort te komen, daar de kooplieden en Planters veel vrucht van zouden plukken, en die tefſens den algemeenen koophandel dezer landen merkelijk zouden vermeerderen, en derzelver fabrieken en manufactuuren onderſteunen en aan vertier helpen. De vorderingen en de goede uitſlag van onderneemingen, die bereids gedaan waren, ſtrekten ten blijke, dat deze uitzigten geen hersſenſchimmen waren; en de ijverige werkzaamheid, geduurig op winst aazende, wist die overal ſmaakelijk te maaken. Men zogt, en vond geld voor de Planters. Daar werden algemeene *negotiatien* ten behoeve der Planteren aangevangen, verdeeld in ſchuldbrieven of obligatien. Dezelven werden verkocht; en wel ras was 'er een nieuw ſoort van papier onder de publieke effecten, welke papieren, eerst hunne natuurlijke waarde behoudende, naderhand, even gelijk de andere, en om ſoortgelijke redenen, aan 't rijzen en daalen gebragt werden. Dit rijzen en daalen heeft zich geregeld voornaamelijk naar de ſtiptheid van 't betaalen der interesten, en naar 't crediet van het comptoir, onder welks bewind de negotiatie ſtond. De geldſchieters meenden, daar de Planters hunne Plantaadjen voor de zekerheid der opgenoomen penningen bij kustingbrieven verbonden, even als de Overheden ſomtijds de inkomſten van zekere landen of zekere rechten, tot zekerheid en onderpand der betaalinge van de verſcheenen inte-

teresten en aflossinge der kapitaalen geeven, uit dien hoofde nog te meer vertrouwen op de zekerheid van hunne geschooten penningen te kunnen stellen.

Op deze wijze zijn niet alleen de Planters aan geld geholpen, en in staat gebragt om iet van gewicht te onderneemen; daar door is aan den algemeenen koophandel en zeevaart niet alleen een aanwas van zaaken toegevoegd, door welken dezelve eenen krachtigen steun hebben gekreegen; maar dit bedrijf heeft ook uit den algemeenen koophandel eenen tak doen voortschieten, aan welken zelfs zij, die geen kooplieden van beroep zijn, deel konden neemen. Kapitalisten hebben daar door eene nieuwe gelegenheid gekreegen, om hun geld te beleggen, en om door dit beleggen, schoon niet onmiddelijk, ter bevorderinge van de zeevaart en koophandel mede te werken. Anderen, die hunne schranderheid den teugel vieren, en gestaadig bezig zijn met het be. rekenen der waarschijnlijkheden van het rijzen en daalen dezer onderscheiden effecten, welke, van den eenen op den anderen overgedraagen en eenigermaate voor gereed geld dienende, daardoor mede het algemeene kapitaal van 't in handen zijnde geld vermeerderden, hebben nieuwe stof en voedsel voor hunne winzuchtige begeerlijkheid gevonden; en hier uit is wederom een nieuwe tak van koophandel gesprooten.

Geen volk is 'er, hetwelk zoo veel deel heeft genomen in de onderscheiden geldleeningen, welke zoo door hooge en laage Overheden, als genootschappen, broederschappen, maatschappijen, gemeenschappen, bijzondere persoonen en anderen zijn geschied, als de ingezetenen van dezen Staat. Zij hebben niet slechts geld opgeschooten aan den vereenigden Staat, aan de bijzondere Gewesten, aan steden, en andere collegien; zij hebben niet

alleen deel genomen in de verschillende geoctroieerde maatschappijen dezer landen; gelden besteed tot aanwas en bevordering van onze Colonien; maar zij hebben nog bij geldleening aan vreemde Mogendheden, en deelneeming in vreemde fondsen onnoemelijke sommen uitgezet. Alle die uitgezette gelden verschaffen door de schuldbrieven of bescheiden, welke 'er het bewijs van draagen, eene onophoudelijke af- en aanvoer van koopwaaren, op welken het verstand geduurig blijft speelen, en welke dus eene geduurige bron van *speculatie* uitlevert, uit aanmerking der waarschijnlijkheid van oorlog of vrede, de goede of kwaade tijdingen, welke uit de volkplantingen en andere wereld deelen overkomen, en van alle andere omstandigheden, welke het denkbeeld van gerustheid, of zekerheid, versterken of verzwakken.

Deze tak van koophandel, welke eene groote menigte lieden in beweeging houdt, en een redelijk uitgebreid nut aanbrengt, om dat dezelve aan de eene zijde geld-sommen door de handen doet gaan, welke anders voor 't gemeen een dood kapitaal zouden uitmaaken, en aan den anderen kant, lieden aan den koophandel deel doet neemen, welke, zonder dat, slechts ledige aanschouwers 'er van zouden zijn, heeft echter in deze laatste tijden eenen geweldigen krak gekreegen door 't misbruik, het welk men van 't algemeene crediet heeft gemaakt. Van dien handel is in een klein maandwerkjen (*) eene schets gegeeven, welke wij met eenige veranderingen en bekortingen zullen overneemen.

„ Zoo lange de actien een onderwerp van wee-
„ zenlijken handel hebben uitgemaakt, viel 'er niets
„ te zeggen op het belang, het welk welgestelde lie-
„ den,

(*) *Annales Belgiques Mois de Janvier* 1778.

„ den, of kooplieden, in ſtaat om hunne handelingen goed te maaken, 'er in namen: maar het is bij geen weezenlijken koophandel in effecten gebleeven: de begeerlijkheid van allerlei ſlag van menſchen, welke zich verbeelden eenen weg om ſchielijk rijk te worden, en tot een groot fortuin te klimmen, gevonden te hebben, gaande gemaakt zijnde, is de actie-handel eene bron van algemeen bederf, zoo voor den koophandel zelve, als voor de ingezetenen geworden. Men heeft 'er een wed-ſpel van gemaakt: allerlei menſchen hebben zich in dat ſpel begeeven; en het geen onbegrijpelijk is, zelfs welgeſtelde en rijke menſchen, welke, buiten dat, in eer en aanzien leefden, zijn zoo verblind geweest, dat zij alles in de waagſchaal hebben geſteld en gevaar hebben geloopen van tot de uiterſte elende te vervallen en zelfs hunne eerampten te verliezen, alleen door de dwaaze hoop, om ſchatten op een te ſtapelen, welke hun geen ander genoegen konden aanbrengen, dan het onnozel vermaak van dezelven te bezitten. De keus was zekerlijk niet van dien aart, om iemand van gezonde herſſenen in verzoeking te brengen.

— " De Actien (dus ſpreekt de Schrijver der *Wijsgeerige Geſchiedenis* enz.) worden, even als alle andere koopmanſchappen, voor gereed geld of op Credit verkogt. Geene andere plegtigheden worden in dezen handel in agt genomen, dan dat, in de Boeken der Maatſchappye, de naam van den kooper in de plaats van dien des verkoopers wordt geſteld; geen ander regt van eigendom hebben de Actionisten. De geldzucht en de geest van koophandel hebben een ander middel verzonnen, om deel te hebben aan dezen handel. Zy, die geene Actien hebben om te verkoopen, en de zulken, die 'er geene willen koopen, gaan eene

 " ver-

" verbintenis aan, om een bepaald getal, tot een
" zekeren prys, en op een vastgestelden tyd, te le-
" veren en te ontvangen. Dien tyd verscheenen
" zynde, wordt de rekening opgemaakt, voor hoe
" veel de Actien zyn verkogt geworden, en hoe
" veel zy op dat oogenblik waardig zyn; men be-
" taalt elkander in geld, en de handel neemt een
" einde. De hoop om te winnen, de vreeze van in
" deze bespiegelingen te zullen verliezen, baart ee-
" ne geweldige gisting in de gemoederen. Men ver-
" ziert goede of kwaade tydingen; men tragt de
" ingekoomene tydingen geloof by te zetten, of ze
" te wederleggen; men zoekt agter het geheim
" der Hoven te geraaken, of men koopt de vreem-
" de Staatsdienaars om, tot het openbaaren van de
" hunne. Deze verschillende belangen hebben dik-
" maals de openbaare rust verstoord. Dit is zelf me-
" nigmaalen zo verre gegaan, dat het Gemeenebest
" zich genoodzaakt heeft gevonden, de buitenspoo-
" righeid van deezen Actie-handel te keer te gaan.
" Het kragtigste middel, ten dien einde, heeft men
" bevonden te zyn, eene verklaaring, dat alle Actie-
" handel op tyd van geene waarde zyn zoude, ten
" minsten zo het niet met de Boeken der Maat-
" schappye kon beweezen worden, dat de verkoo-
" per, ten tyde als de koop wierdt geslooten, 'er
" eigenaar van was. Eerlyke kooplieden rekenen
" zich door deeze Wet niet ontslagen van hun
" woord te houden; doch diergelyk een handel
" moest, door zulk een Gebod, eigenaartig zeldzaa-
" mer worden, gelyk ook met 'er daad gebeurd is.

„ DIT is het denkbeeld, hetwelk de Schrijver
„ der *wijsgeerige en staatkundige Geschiedenis van de*
„ *Bezittingen en den Koophandel der Europeaanen*
„ *in de beide Indiën* (a) geeft van den schijnhan-
del

(a) D. 1. bladz. 273. en 274.

„ del, welke eertijds met de actien der hollandsche
„ Oost-Indische Maatschappij plagt gedreeven te
„ worden, en 't welk men kan toepassen op dien,
„ welke in de actien der engelsche fondsen zoo
„ sterk gedreeven is en nog gedreeven word.

„ Daar zijn in der daad verschillende wijzen, op
„ welken deze handel gedreeven kan worden, uit-
„ gedagt, doch zij komen allen weezenlijk op eene
„ weddenschap, over het *rijzen* en *daalen* der *Pu-*
„ *blieke effecten*, uit. Ik verkoop, bij voorbeeld,
„ aan U 100 actien tegen 200 ponden sterlings,
„ den eersten Januarij te leveren. Dien dag zijn
„ dezelven op 210. In dat geval geeft gij mij dui-
„ zend Ponden, welke het verschil van 200 tot
„ 210 op de 100 actien uitmaaken. Ik geef U
„ de duizend ponden, zoo zij dien dag niet hooger
„ dan 190 zijn. Ik verkoop U 100 actien, tegen
„ 210 ponden, op een bepaalden tijd te leveren,
„ en laat U de vrijheid om dezelven alsdan te nee-
„ men of niet te neemen, mits betaalende eene ze-
„ kere somme, welke men *premie* noemt. Indien
„ de actien, op den bepaalden tijd, op 200 staan,
„ neemt de kooper dezelven niet, hij laat zijne pre-
„ mie loopen, en daar mede is het af. Staan de actien
„ op 216 dan krijgt hij het geen zij boven de 210
„ waardig zijn. Het is ligtelijk te zien, dat men
„ verschillende gedaanten aan deze gewaande koo-
„ pen en verkoopen geeven, dezelve oneindiglijk
„ veranderen, en dat spel zoo lang aanhouden kan,
„ als men iets heeft om te waagen.

„ Dit is 't nog niet al: om dezen gewaanden
„ handel voort te zetten, en uit de algemee-
„ ne verblindheid der menschen voordeel te trek-
„ ken, heeft men alle middelen, welke de koop-
„ manschappen kunnen doen rijzen of daalen, in 't

„ werk gesteld. Men weet, dat, hoe minder waaren men ter markt brengt, hoe hooger de markt staat, en zoo ook omgekeerd. Op dezen grond hebben zij, die belang hadden in het doen rijzen der actien, en voor te komen dat men 'er geenen te koop veilde, 'er boven hun vermogen opgekocht, dezelven vervolgens verpandende, om op die verpande actien geld op te neemen, 't welk zij op nieuw in dat spel gebruikten. Langs dien weg bekwaamen zij een aanzienlijk deel in de publieke kapitaalen, met slechts eene middelmaatige somme daar toe te besteeden. Ik koop, bij voorbeeld, 100 actien tegen 210 ponden, derhalve moet ik 21,000 ponden betaalen: maar ik verpande deze 21,000 ponden voor eene somme van 20,000 ponden: gevolgelijk heb ik slechts 1000 ponden van doen, en met die duizend ponden doe ik in de actien voor 21,000 ponden Die geen nochtans, welke dezelven in pand ter minne neemt, doet zulks niet dan onder voorwaarde, dat, indien de actien daalen, ik wederom van de geleende somme zoo veel zal te rug geeven, als het verschil is van 210 tot 200; en onder deze mits, dat, indien ik in gebreke blijve, dit te rug te geeven, hij, die 't geld heeft uitgeschooten, de actien zal mogen verkoopen. Bij voorbeeld de actien, heden waardig 210, zijn beleend tot 200. Ik heb voor 100 actien 20,000 ponden gekreegen. Zij vallen morgen op 200; dan moet ik twee duizend ponden te rug geeven: kan ik dat niet doen, dan worden mijne actien verkocht.

„ Dit gemak, om met het beleenen van effecten gereed geld te vinden, heeft den actionisten een middel verschaft om eene zeer hooge vlucht te neemen, doch teffens om hunne wasschen vleugels

„ te zien ſmelten, en van zeer hoog zeer laag neder „ te ſtorten: want de actien daalende, moest men „ of verkoopen 't geen men had, of aan de voorwaarde, waarop het geld geſchooten was, voldoen, en het meerdere, dat de actien mogten „ waardig zijn, te rug geeven. Verkoos men het „ eerſte, dan liep men gevaar van dezelven nog „ meer te zien daalen, en 'er de ſomme, voor welken men dezelven had beleend, niet van te maaken: men was *geruineerd*. Om die *ruine* te vermijden, bevond men zich dan in de noodzaakelijkheid geſteld, om op nieuw geld op te neemen, om dit meerdere te kunnen bezorgen: men „ heeft beleeningen op beleeningen gedaan, ſchulden op ſchulden geſtapeld, tot dat men eindelijk, geheel en al uitgeput, de beurzen overal „ geſlooten heeft gevonden. Toen was het uit, en „ daar bleef niets anders over dan den boedel op te „ geeven. Op deze of diergelijke wijze is het gegaan „ met verſcheiden luiden, welke, eenige weinige „ jaaren geleeden, in den actie - handel eene vermeerdering van rijkdom, welke zij niet van noode „ hadden, gezogt, en hun bederf gevonden hebben. Men wil, dat een bijzonder perſoon in Holland voor meer dan zes millioenen guldens in de „ engelſche Oostindiſche Maatſchappij gehad hebbe, en dat zelfs het kapitaal dier Maatſchappije, „ voornaamelijk in Holland, t'huis hoort.

„ Het belang, het welk ſommigen in het rijzen en „ anderen wederom in het daalen der actien ſtellen, „ maakt dat 'er altijd twee partijen zijn, van welken de eene de actien zoekt te doen daalen, ten „ einde koopjes te kunnen doen; de andere dezelven te doen rijzen, om met winst te kunnen „ verkoopen. De *Actionisten* hebben aan dit tegenſtrijdig belang, en aan de listen en kunſtenaarijen,

„ rijen, welke van wederzijde om malkanderen
„ eene vlieg af te vangen, in het werk worden
„ gesteld, den naam van *mine* en *contremine* gegee-
„ ven.

„ BIJ dezen tak van koophandel (zoo 'er de-
„ zelve voor aangezien mag worden) is een an-
„ dere gevoegd, welke, zoo men wil, weezenlij-
„ ker doch evenwel gevaarlijk is. Voorheen plag-
„ ten onze Gewesten de algemeene markt te wee-
„ zen, daar men zich van koopgoederen kwam
„ voorzien: nu sedert eenige jaaren schijnen zij de
„ algemeene schatkist geworden te zijn, tot wel-
„ ke men, om gereede penningen te bekomen, eene
„ vaste toevlucht kan neemen. De Hoven van
„ Weenen, Rusland, Frankrijk, Deenemarken heb-
„ ben 'er geld gevonden: gelijk mede andere Vor-
„ sten, Burgerschappen, Steden, Genootschappen,
„ en zelfs bijzondere luiden: men is zelfs met het op-
„ neemen van geld zoo gelukkig geslaagd, dat men
„ begonnen heeft van de gemakkelijkheid, om geld
„ te leen te vinden, een misbruik te maaken. Te
„ veel op de gereedheid der luiden, om geld te
„ schieten, tellende, heeft men het bezorgen van
„ eene zekere somme op zich genomen. Daar
„ moest, bij voorbeeld, een millioen guldens gevon-
„ den worden: die geen, welken men aansprak om
„ die te bezorgen, gaf 'er kennis van aan eenige
„ magtige huizen; deze huizen namen op zich, om
„ 'er een bepaald gedeelte van op te brengen, mits
„ genietende een *beneficie* van een half, een, of
„ twee ten honderd meer of min. Vonden deze
„ huizen gelegenheid, om hun aangenoomen aan-
„ deel bij anderen te plaatsen, dan hadden zij eene
„ zuivere en vaste winst. Om 'er toe te komen,
„ werd de som van een millioen gesplitst in sommen,
„ bij voorbeeld, van duizend guldens, en van die
som-

„ sommen werden obligatien gemaakt, behelzende „ de voorwaarde der geldleening. Naar maate van „ de meer of min gunstige gedachte, welke men „ het gemeen van deze geldleening wist in te boeze- „ men, bragt men deze obligatien aan den man; „ doch konde men hier in niet naar genoegen slaa- „ gen, dan bleef men met een gedeelte van dezel- „ ven zitten. Dezelve niet te koop durvende stel- „ len uit vrees, dat 'er de prijs te veel van daalen „ zoude, nam men de gewoone toevlucht van 't „ verpanden en van 'er geld op te neemen tot 95, „ 90, 85 of 80 ten honderd, naar maate dat men „ 'er op krijgen konde. Allengskens heeft men „ overvloed van papier en gebrek aan gereed geld „ begonnen te krijgen: eindelijk het papier in „ waarde verminderende, geen vermogens hebbende „ om de effecten te lossen en te bewaaren, heeft men „ het niet staande kunnen houden, en van zijne „ zaaken moeten afzien. Dit is, zoo men zegt, in „ 't bijzonder het geval van hun, welke sterk deel „ hebben genomen in de geldleeningen voor de „ deensche eilanden.

„ De wisselbrieven, welke zoo veel gemak „ en nut aan den koophandel toebrengen, zijn al „ mede in de handen van sommigen, werktuigen „ van slechte zaaken geworden; en zijn meer dan „ eens de voornaamste oorzaak geweest van den „ val van groote comptoiren. Men kan 'er een „ vrij goed verslag van vinden in een werk, 't welk „ niet lang geleeden in 't licht is gekoomen (*a*).

„ Deze drie onderscheiden takken van koop- „ handel of speculatie hebben, zoo men verze- „ kert, den val veroorzaakt van een der mag- „ tig-

(*a*) *Interets des Nations de l'Europe developés relativement au Commerce* T. II. p. 200. in 4to.

„ tigste huizen van ons land, en 't welk, sedert „ omtrent twee eeuwen, te Amsterdam in aan„ zien was. Te vooren had men sommigen van „ de actionisten zien buitelen; maar hunne tuime„ ling had op den algemeenen loop van den koop„ handel weinig of geen invloed gehad. Doch de „ val van het huis, dat wij bedoelen, bragt den al„ gemeenen koophandel in verwarring. Zoo dra het „ zelve zich onmagtig verklaarde om staande te „ blijven, scheen het een donderslag op de Beurs „ van Amsterdam, die alles deed stilstaan. Onzeker „ hoe groot de bankbreuk wel zoude kunnen zijn; „ welke huizen daar door aan 't wankelen zouden „ raaken, hield straks het vertrouwen op, de ver„ legenheid werd algemeen, het crediet ver„ dween, en in een oogenblik was 'er geen geld „ meer te bekomen. Dezen vreesden voor wanbe„ taaling van hunne wisselbrieven; geenen, dat „ zij de gelden, welke hun te ontvangen stonden, „ niet zouden krijgen; anderen, uit de algemeene „ elende voordeel willende trekken, bespiedden „ eene gunstige gelegenheid om tot eenen gerin„ gen prijs inkoopen te doen; ieder vreesde om „ zich van gereed geld te ontdoen, en de *circula„ tie* of *rouleering* van penningen hield geheel op. „ Dit was het eerste gevolg van het vallen van „ dat comptoir, 't welk den val van verscheiden, „ meer of min aanmerkelijke anderen, na zich „ sleepte".

Bij dit verslag kunnen wij nog voegen, dat de geldleeningen, voor de Planters in Suriname gedaan, op gelijke wijze eene zeer gevoelige neep aan die Volkplanting hebben toegebragt. Men heeft die geldleeningen tegens een interest van vijf of zes ten honderd gedaan. Sommigen heeft men vol gekreegen; anderen niet. De kooplieden, welke 'er het

het bewind van hadden, de gantſche ſom, die 'er vereischt werd, niet kunnende vinden, behielden een gedeelte van de obligatien, welken zij verpandden voor gereed geld. Zoo lang de interesten op hunnen tijd betaald werden, bleeven de obligatien op prijs, en de Directeur van de negotiatie had 'er een goed beſtaan van. Maar de Planters, door 't een of 't ander toeval buiten ſtaat raakende, om vruchten tot betaaling der interesten te leeveren, moest de Directeur der negotiatie die betaaling of geheel of gedeeltelijk uit zijne eigen beurs doen, wilde hij de obligatien niet in prijs zien daalen en zijn crediet in gevaar ſtellen. Om dit uiterſte te ontgaan, hebben de meeſten der geenen, die de directie van eene diergelijke negotiatie hadden, een weg ingeſlaagen, die nog gevaarlijker was. Zij zijn voortgegaan met het betaalen der interesten voor de Planters, offchoon de vruchten, die zij van de Planters kreegen, daartoe niet toereikende waren: hoe langs hoe meer in verſchot raakende, en om dit te kunnen doen, zich in ſchulden ſteekende, zijn zij eindelijk buiten ſtaat geraakt, om de interesten langer op te brengen. De betaaling van dezelven ophoudende, of de interesten verminderd wordende, zijn de obligatien uit zulke negotiatien ſpruitende in prijs gedaald, en zelfs zoo verre (want men ſlaat altijd van 't eene uiterſte tot het andere over) dat kapitaalen, tegen een interest van vijf of zes ten honderd opgenomen, tot 40. 30. en 20. ten honderd zijn gedaald; en dat de kooplieden, de directie hebbende, genoodzaakt zijn geweest, om den boedel op te geeven, en hunne zaaken te laaten vaaren. Sommigen van dezelven worden boven dien van oneerlijken en ſlinkſchen handel beſchuldigd: zeker is het, dat het middel van geldleening voor de

Planters

Planters thans in zulk een flechten naam is, dat men 'er naauwelijks van reppen durft.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Van het Vaaren op vracht van de eene haven op de andere.

Wij hebben gewag gemaakt van eenen tak van onzen algemeenen koophandel, welke minder gewichtig fchijnt dan zij waarlijk is, naamelijk van het *vaaren op vracht*, in 't fransch genaamd *cabotage* (*a*). Hoe zeer het natuurlijk overleg der Vrije Nederlanderen tot zuinigheid hun altijd iets boven de andere volken omtrent het goed koop vaaren gegeeven, en hoe zeer het maakfel hunner fchepen hun daar in geholpen moge hebben; is die vaart echter, gelijk alle andere takken van koophandel, afgenomen, door de poogingen, welke bij de vreemde volken zijn gedaan, om zelve hunne waaren over zee te voeren: en wat de *fabrieken*, *manufactuuren en handwerken*, welke tot den fcheepsbouw, en uitrusting van fchepen betrekking hebben, door die vermindering mede geleeden moeten hebben, en hoe die daar door verminderd moeten zijn, is ligt te befeffen. In tijden van oorlog tusfchen vreemde Mogendheden bloeit deze tak wel het fterkfte; om dat de oorloogende Mogendheden, en hunne onderdaanen, tot het overvoeren van hunne goederen ter zee, zich, ter beveiliginge van dezelven, als dan bedienen van hollandfche fchepen; als begunstigd door den bekenden ftelregel *vrij fchip vrij goed.* De verfchillende requesten aan de Hooge Overheid, uit naam van

(*a*) Zie D. I. bladz. 367. en volgg.

van verſcheiden kooplieden, reeders van ſchepen, en andere ingezetenen van dezen Staat, belang bij de ſcheepvaart hebbende, geduurende den tegenwoordigen oorlog tusſchen Engeland aan de eene zijde, en Frankrijk en Spanje met de Amerikaanſche volken aan de andere zijde, overgeleverd; om tegen het beſtaan der Engelſchen ſchut en ſcherm te erlangen, kunnen ten bewijze daar van ſtrekken: inzonderheid, onder anderen, dat, het welk aan de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, van wegens eenige kooplieden, boekhouders en reeders, woonachtig binnen de Provintie van Friesland is overgegeeven; en in het welk het volgende geleezen word. „ Het is niet minder bekend, dat de Pro-
„ vintie van Friesland uitlevert het grootſte getal
„ der ſchepen van de republieck, welke de vaart,
„ van en naar het noorden, de engelſche en fran-
„ ſche haavenen, de bogt van Frankrijk, Portu-
„ gal en Spanjen waarneemen; welker getal, voor
„ zoo verre deze Provintie van Friesland betreft,
„ tegenwoordig *op wel ruim twee duizend begroot*
„ mag worden. — alle deze ſcheepen zijn, voor
„ een groot gedeelte bevaaren, door gebooren,
„ en alhier gevestigde onderdaanen van den Staat,
„ welker harten zich ongetwijffeld alle met de
„ ſupplianten vereenigen in dit needrig en eerbiedig
„ adres".

HET ware te wenſchen geweest, dat men wat meerder vrucht van deze en diergelijke adresſen had konnen verwachten, en dat dezelven ook niet juist zich bepaald hadden tot het vaaren op vracht van goederen, van welken de Engelſchen meenden het overvoeren en brengen aan hunne vijanden niet te moeten gedoogen. Met dit gedeelte van het vaaren op vracht te willen ſtaande houden, en naar

geene schikkingen deswegen te willen hooren, heeft men eindelijk het meerder en grooter gedeelte van dezen tak onzes koophandels verlooren. De Engelschen, welke ons het vaaren op vracht van alle soorten van goederen, behalven van zulken, welke tot den aanbouw van schepen dienden, vrij lieten, zijn eindelijk gekomen tot het besluit, om ons ook ten aanzien van andere goederen het gebruik van den regel *vrij schip vrij goed* te betwisten. Reeds hoort men klaagen dat de *cabotage* geheel weg is. Of de *gearmeerde Neutraliteit*, zoo als die door eenige Mogendheden ontworpen is, en tot haar beslag schijnt gebragt te zullen worden, ons wederom het genot daar van zal bezorgen, is iets, dat de tijd zal moeten leeren. Ondertusschen ziet men nu hoe heilzaam de *Propositie* ware, door zijne Doorl. Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder, op Woensdag den 10 Maart 1779, aan hunne Ed. Groot Mogendheden, de Staaten van Holland en Westfriesland, gedaan, in dewelke zijne Doorl. Hoogheid zegt:

„ Ik agte my verpligt UEdele Groot Mog. my„ ne Sentimenten omtrent het gewigtig onderwerp „ van derzelver Deliberatien te openbaaren: naame„ lyk, dat ik verre geëloigneert ben van te oordee„ len, dat dit Gemeenebest, om geen oorlog te „ waagen, behoorde te renuntieeren aan de wet„ tige rechten aan derselver Ingezeetenen by solem„ neelen Tractaaten competeerende; in tegendeel „ begrype ik, dat dezelve moeten worden gemain„ tineert, door alle middelen, die de voorsienig„ heid in handen van deese Republick heeft ge„ stelt; maar dat het aan niemand, dan aan UEd. „ Gr. Mog. en de Ed. Mog. Heeren Staaten der „ andere Provincien competeert, om te decidee„ ren, wanneer het tydstip daar is, dat haar Hoog

„ Mog.

„ Mog. behooren te resolveeren, om eene onge-
„ limiteerde protectie aan derzelver Commerciee-
„ rende Ingezeetenen te verleenen, en dat haar
„ H. M. door geen Tractaat, hoe genaamt, met
„ eene buitenlandsche Mogendheid, zig verbon-
„ den hebbende, om alle takken van Commercie
„ zonder distinctie te protegeeren, niemand het
„ recht heeft, om van dezelve te vorderen, dat
„ zij protectie verleenende, zulks aan alle sche-
„ pen zonder distinctie moeten verleenen, *zonder*
„ *aan derzelver voorzigtigheid over te laaten, om te*
„ *decideeren, of zy in staat zyn alle Takken van*
„ *Commercie te protegeeren, en of zy in dit tydstip*
„ *het konnen doen, zonder gewigtige belangens in de*
„ *waagschaal te stellen, en zig aan het grootste ge-*
„ *vaar te exponeeren.*

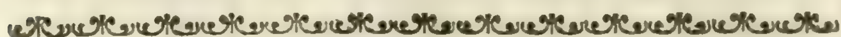
„ Ik ben dan van begrip, dat in deezen op niets
„ behoorde te worden gezien, dan op de waare
„ belangens van de Republieck: en derhalve, dat
„ alvorens eene finaale Resolutie genoomen wer-
„ de omtrent het convoyeeren der houtscheepen,
„ geexamineert werde de staat, waar in dit Ge-
„ meenebest zig bevind, zoo te Lande als te
„ Water.

„ Maar voor dat de Republiek in eenen re-
„ spectabelen staat van defensie is gebragt, zoude
„ ik vreesen, dat eene Resolutie om indistincte
„ volgens den letter van voorf. Tractaaten, naa-
„ melyk houtscheepen, onder Convoy te neemen,
„ van zeer kwaade gevolgen voor de waare belan-
„ gens van deesen Staat zoude konnen zyn, en de
„ eer van desselfs Vlag aan een affront zoude ex-
„ poneeren (*a*)".

Waren de gedachten van zijne Doorluch-
tige

(*a*) Bijlaage. Hh.

tige Hoogheid gevolgd, zoude het vaaren op vracht niet wel op eenen gunſtiger voet, dan hetzelve thans ſtaat, gebleeven zijn?

Staat der Fabrieken en Manufactuuren, ſedert den Munſterſchen Vrede.

HOE groot het verval van onze zeevaart en koophandel, voornaamelijk met betrekking tot Europa, moge zijn, nog grooter is het verval van de manufactuuren en fabrieken. Wij hebben te vooren doen zien dat dezelven al vroeg in deze Gewesten gebloeid hebben (*a*). De Schrijver van de *Aanwijſing der heilſaame politike gronden en maximen* meent „ dat waarlyk de visſery ende de negotie met „ de vragt-ſcheepvaart alhier haar oorſprong meer „ van de manifactuuren als de manifactuuren van de „ visſerij en negotie ofte ſcheepvaart hebben ge- „ had (*b*)." Wat 'er van zij, zeker is het, dat, al in de vroegſte tijden, de ingezetenen dezer landen *om haren cost voor wijff, kinderen ende huysgezin te winnen, hen behelpen moesten met eenigen hantwercken ende negociatien, die ſtoffe in vremde landen halende, ende 't gemaect werck wederomme wech voerende* (*c*). Ook hebben wij aangeweezen dat onze manufactuuren en fabrieken, geduurende den oorlog tegen Spanje, merkelijk zijn aangegroeid (*d*). Doch naauwelijks was de vrede te Munſter geſlooten, of zij raakten aan 't kwijnen. Bereids in het zelfde jaar werd in Frankrijk de invoer van onze wollen en zijden ſtoffen verbooden; welk verbod, onder anderen, tot gevolg moest hebben „ dat veele duizende handwerkslui- „ den

(*a*) Zie D. I. bl. 216-229. (*b*) bl. 35.
(*c*) Zie D. I. Bijl. A. bladz. 5. en volgg.
(*d*) Zie D. I. bl. 350.

„ den van hier uit het land zouden moeten vertrek-
„ ken, om elders haar kost te soeken; sulks dat
„ het gemeene land zoude komen te missen de
„ consumptie van zo veele menschen, en daar en
„ boven de gerechtigheid, die op het uitgaan ende
„ inkomen van de goederen geheeven werd; behal-
„ ven dat ook bij gevolge van dien de schipvaert,
„ ende die daar van leven, daar door merkelyk
„ zoude worden geinteresseerd (*a*)". Neemt men nu in overweeging, dat, sedert het jaar 1648, alle Mogendheden in Europa zich toegelegd hebben, om eigen fabrieken en manufactuuren te hebben, en om die van anderen te kunnen ontbeeren; dat zij daarin zoo wel geslaagd zijn, dat wij in het maaken van dezelven geheel achter liggen; dat, daar wij te vooren de vreemden voorzagen met onze gewerkte goederen, wij thans die van de vreemden ontvangen en draagen; dat, daar wij te voren de wolle haalden, om die te fabriceeren, wij 'er nu alleenlijk of voor 't grootste gedeelte handel in drijven, om 'er vreemden van te voorzien, die ons de gemaakte stoffen leveren: overweegt men daar bij den samenhang, welken de fabrieken en manufactuuren met de scheepvaart en koophandel hebben, dan zal men mogelijk het verval van de fabrieken en manufactuuren zoo onverschillig niet aanzien, maar hetzelve meerder betreuren, dan in 't algemeen gedaan word. Het is onder ieders oog, en 't behoeft geen bewijs, dat 'er in onze Gewesten vrij meer vreemde manufactuuren gesleeten worden dan inlandsche. „ De meenigvuldi-
„ dige Catoendrukkeryen, Rafinaderijen, en an-
„ dere fabriquen, (leest men in de *Propositie* van
„ Z. D. H. WILLEM den IV. gl. ged. p. 20.) die
„ see-

(*a*) *Resol. Holl.* 11. *Dec.* 1748.

„ feedert korte jaaren, in *Hamburg*, *Breemen*, en
„ nu onlangs in *Braband en Vlaanderen* zyn opge-
„ regt, zyn immers alle bewyfen van ons verval ".
„ Zijn 'er niet (zegt de Heer ROGGE) (*a*) eene aan-
„ zienlijke meenigte fuikerrafinaderijen, ververijen,
„ weeverijen, rolreederijen, en dergelijken verplaatst
„ in *Hamburg*, *Berlin*, en *Petersburg*, en de daar
„ bij liggende fteden, als mede in *Spanje* en *Frank-*
„ *rijk?* hebben de *Zweeden* en *Russen* geene voor-
„ naame en meenigte houtzaagmolens opgeregt,
„ voorzien met de daar toe benodigde gereed-
„ fchappen, waar door eene meenigte van fchee-
„ pen in hun land belaaden worden, en direct na
„ *Spanje* en *Portugal* ftevenen"? In eene aantekening
zegt dezelve fchrijver, „ dat, binnen de dertig
„ laatst verloopene jaaren, meer dan honderd balk-
„ zaagmolens zijn afgebroken; en dat de menigte
„ der gezaagde deelen, van allerlei lengte, die
„ jaarlijks in Holland gebragt en verkocht worden;
„ ten minfte in de laatfte drie jaaren, jaar voor
„ jaar, meerder voeten aan balken bedraagen, dan
„ honderd balkzaagmoolens in één jaar konnen
„ zaagen".

WIJ hebben te vooren aangetekend, dat reeds onder de regering der Graaven de fcheepstimmering binnen deze landen in zulk eenen bloeienden ftaat was, dat vreemde volken zich bij ons kwamen voorzien van fchepen (*b*). De Schrijver van de *aanwijfing der heilfaame politique gronden en maximen* doet zijnen leezer opmerken; „ dat
„ de *fcheeps-timmerij* in Holland niet moet werden
„ geconfidereerd als eene puere confumtie, maar
„ als

(*a*) Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandfche Maatfchappij D. XVI. bladz. 242.

(*b*) D. I. bladz. 210, 218.

„ als eene zeer gewigtige manufactuure en koopmanschap, *vermits meest alle de groote schepen voor de vreemde volkeren van Europen, door de Hollanders werden getimmerd*" (*a*). Dit werk is gedrukt in 't jaar 1669, derhalve werden, ruim eene eeuw geleeden, *meest alle de groote schepen voor de volkeren van Europe, door de Hollanders getimmerd.* In de brieven van d'Estrades vind men 'er ook blijken van. En wat is 'er nu van deze fabriek overig. Daar worden zekerlijk schepen getimmerd, maar gelijkt het naar het geen te vooren plagt te geschieden?

MET de lijnbaanen is het even zoo gelegen: het touwslaan maakte in vroeger tijden eene aanzienlijke fabriek, waar aan duizenden van handen, even als aan het netten breijen, te pas kwamen. Hoe zijn die allen niet verminderd? De stad Delft is vermaard geweest wegens haar aardewerk, wat is 'er van overgebleeven? Tegenwoordig ziet men op de tafels, in de plaats van delfsch, engelsch, rouaansch, en andere vreemde porceleinen.

DE hollandsche hoeden hebben langen tijd den voorrang gehad boven alle vreemden. Men heeft met het verliezen van bever, ook moeten ophouden hoeden van bever te maaken, en thans kan men tegen de brabandsche niet markten; ook worden'er binnen 's lands meest brabandsche hoeden gedraagen.

De tabaks-negotie heeft hier te lande een aanzienlijke fabriek doen opkomen, die geheel verdweenen is: naamelijk de inlandsche gesponnen tabak in diverse soorten, welke in de Oost-zee en in de noordsche gewesten in groote menigte vertierd werd, en aldaar bekend was onder den naam van *Amsterdamsche tabak.* Thans word de tabak, die in de provintien van Gelderland en Utrecht geteeld

(*a*) bladz. 36.

teeld word, ongeſponnen verzonden, en door de vreemden zelven geſponnen.

Hoe zijn de verwerijen in onze ſteden niet verminderd? Men leeze de Brieven van den Ridder Carleton, om van 't gewicht van dit verlies te oordeelen.

Hoe deerlijk ſtaat het nu niet met onze brouwerijen, welke in vroeger tijden aan 't hoofd van onze trafieken geſteld konden worden, en van welken ſomtijds geſproken is, als eene neering, op welke de ſteden, in dewelken dezelven aangelegd waren, *geſondeert waren, en die, wanneer zij* dezelven zouden verliezen, *'t eenemale zouden moeten vergaen en bedorven weſen* (*a*)? Men behoeft ſlechts in aanmerking te neemen, dat het bier de gewoone drank der landzaaten is geweest, om te kunnen oordeelen, wat men aan 't verliezen der brouwerijen komt te misſen: behalven de bieren, welke buiten 's lands geſleeten werden.

Om nu van geen verdere of andere fabrieken, manufactuuren, ambachten, en handwerken te ſpreeken, zullenwe dit gedeelte van ons werk eindigen met het verval van de boek-neering: eensdeels, om dat dezelve aan verſcheide kunſten en handwerken verknocht is; anderdeels om dat dezelve ſchier buiten tel geſteld word, wanneer 'er over den koophandel gehandeld word; daar zij echter, voor eenige jaaren, eenen zeer aanzienelijken tak van de algemeene neering heeft uitgemaakt, en als nog geen gering gedeelte van dezelve uitlevert.

Aartig ſpreekt 'er de Dichter Voltaire, met zijne gewoone luchtigheid, van. „ Twee eeu-
„ wen

(*a*) *Handvesten en Privilegien van Leyden*, bladz. 348. gr. Plac. B. D. II. col. 2060.

„ wen is het geleeden (zegt hij) dat de menſchen
„ langzaamer hand gewaar zijn geworden, dat zij
„ eene ziel hadden. Elk wil leezen: 't zij om zijn
„ verſtand te ſterken; 't zij om die ſierand bij te zet-
„ ten; of om te kunnen zeggen: *ik heb geleezen.*

„ Zoo ras als de Hollanders deze nieuwe behoef-
„ te van 't menschdom beſpeurden, werden zij de
„ handelaars van onze gedachten, gelijk zij 't wa-
„ ren van onze wijnen en zout; en een amſter-
„ damsch boekverkooper, die naauwelijks eene A
„ voor eene B kende, won een millioen, om dat
„ 'er Franſchen waren, welke om den broode
„ ſchreeven.

„ De gedachten der menſchen zijn eene gewich-
„ tige koopwaar of koopmanſchap geworden. De
„ hollandſche boekverkoopers winnen jaarlijks een
„ millioen, om dat de Franſchen vlug van geest zijn.
„ Een middelmaatige roman is, ik weet het wel,
„ 't zelfde dat in de wereld een zot is, die zich
„ verbeelt verſtand te hebben. Hij word beſpot
„ en men verdraagt hem. Deze roman helpt niet
„ alleen den ſchrijver, welke dien heeft geſchree-
„ ven, en den boekverkooper, welke denzelven uit-
„ geeft, maar ook den lettergieter, den drukker,
„ papiermaaker, binder, uitventer, en herbergier,
„ bij wien alle deze lieden hun geld komen verteeren,
„ aan de kost. Het werk vermaakt daarenboven,
„ een uur twee drie, ſommige vrouwen, bij wel-
„ ken het met een nieuw boek even als met al het
„ overige gaat. Dus, hoe verachtelijk ook die Ro-
„ man zij, heeft hij echter twee zaaken van be-
„ lang voortgebragt, voordeel en vermaak".

Op deze wijze heeft de Heer Voltaire, naar zijne gewoonte, ſpottende en de onderwerpen vergrootende, eenigzins de waarheid gezegd, en 't gewicht van den koophandel in boeken aangeroerd en aangeduid.

Het is zeker dat de boekhandel in Holland gebloeid, en verscheiden luiden rijk gemaakt heeft. Het is ook waar, dat de grootste winst komt van de beuzelachtigste boeken; ten minste van die soorten, welke in de handen van vrouwen en kinderen meer vallen, dan in de handen van Geleerden. Een roman is daarom voor een boekverkooper meer waard, dan een wel uitgewerkt boek over de wis- of starrekunde. Maar de boekhandel, als een middel van bestaan voor de ingezetenen beschouwd, dan hebben de zwaare werken, de historiesche boeken, de reisbeschrijvingen, alle de boeken tot de weetenschappen behoorende, niet minder voordeels aan het algemeen toegebragt dan de romans, offschoon 'er juist een enkeld mensch al het voordeel niet van getrokken hebbe. Hebben de romans boekdrukkers, lettergieters, papiermaakers, tekenaars, plaatsnijders, plaatdrukkers aan den kost geholpen; wat voordeel hebben dan deze konsten en fabrieken niet genooten van de uitgaave van die menigvuldige werken, welke de voorgaande en tegenwoordige eeuw in allerlei takken van geleerdheid hebben zien uitkomen? welke onnoemelijke schatten zijn 'er met dien handel niet gewonnen, sedert dat die geenen, welke het oppergezag in handen hebben, de geleerheid hebben aangemoedigd, en de Geleerden als weldoeners van 't menschelijk geslacht, ontvangen, bejegend, en geëerd hebben?

De hollandsche boekhandel heeft, geduurende bijna eene eeuw, zig verrijkt met het drukken van boeken, van welken hun de *manuscripten* uit Frankrijk gezonden werden, of die zij op de fransche drukken nadrukten; of die voor hen hier te lande bearbeid werden: waar toe de vrijheid van ons land, als eene schuilplaats tegen de onverdraagzaamheid

heid en vervolging, gelegenheid heeft gegeeven. De vrijheid der drukperse heeft de boekneering hier te lande langen tijd doen bloeien, boven alle anderen. Welk een roem hebben de drukken van Elzevier en de plaaten van Picart niet behaald boven alle anderen? tot welke onderneemingen hebben die kunstenaars geene aanleiding gegeeven? Wat nut trekken de plaatdrukkers, plaatverkoopers, papiermaakers niet uit het vernuft en den arbeid van Vinkeles, die de eer van onze plaatkunst ophoudt, en wiens graveerseels de vreemden in netheid en schoonheid tarten?

MEN kan den koophandel in boeken, welke in Holland gedreeven word, in twee takken verdeelen, waar van de een zich binnen 's lands bepaalt, en de andere den buitenlandschen handel in zich vervat. De eerste dezer twee takken is, in een zekeren zin, van 't minste aanbelang; en bepaalt zig tot het vertier van de hollandsche boeken. De andere, welke het vertier der latijnsche en fransche werken ten onderwerpe heeft, is in der daad van meer gewicht geweest, en heeft tegenwoordig bijna niets meer te beduiden. Wie zoude tegenwoordig in Holland durven denken op 't drukken van een *Thesaurus Graevii*? een *Corps diplomatique*? een *Ceremonies, & Coutumes*? Op het verval des boekhandels is de vermindering der papiermaakerijen, welke in Holland zeer wel gingen, gevolgd. Tegenwoordig gebruiken de Hollanders voor de boeken in klein *formaat*, en zelfs dikwyls voor die in groot formaat, geen ander dan fransch papier. De buitenlanders in 't algemeen geeven in 't drukken aan de fransche papieren den voorrang. Men heeft in Frankrijk de papiermolens vermeerderd; men heeft 'er verscheiden in de oostenrijksche Nederlanden opgericht; men heeft 'er den uitvoer van lompen, op de

de ſtrengſte ſtraffen, verbooden. Dus hebben de hollandſche papiermaakerijen het voordeel verlooren, hetwelk zij hadden, om aan de oostenrijkſche Nederlanden, aan Frankrijk zelfs, aan Spanje en Portugal, alle jaaren, allerlei ſoorten van papier, voor eene zeer groote ſomme gelds, te verkoopen.

Zoo iemand aan het verval onzer manufactuuren en fabrieken nog mogte twijfelen, hij reize door onze Gewesten en ſteden; verneeme, naar het geen 'er geweest is, en nu is; en overtuige zich door zijne eigen bevinding.

In den jaare 1645 (om 'er uit de ſtad Leyden, de fraaiſte van Holland, wat haare ligging en omliggende dorpen en landsdouwen betreft, eene enkel ſtaaltje van bij te brengen) zijn 'er twintig duizend vier honderd en negen ſtuk lakenen *gefabriceerd:* op dien voet is die fabriek gebleeven tot in den jaare 1719. in 't eene jaar wat meer of minder dan in het ander, zijnde in den jaare 1698. agt-en-twintig duizend honderd en zes ſtukken gefabriceerd. Zedert het jaar 1719 is die fabriek geduurig verſlapt. In het jaar 1729. werden 'er maar elf duizend agt honderd zes- en-zeventig ſtukken gemaakt; in het jaar 1739. agt duizend honderd en een; in het jaar 1749. zes duizend vier honderd en negentien; in het jaar 1759. drie duizend negen honderd en een; in het jaar 1769. drie duizend drie honderd zes-en-veertig; in het jaar 1777. drie duizend zes honderd vijf- en-tagtig ſtukken, daar onder begreepen zijnde de ſtukken, welken in de landen van de Generaliteit gemaakt worden.

Niet minder is de grijn-fabriek afgenomen. In den jaare 1656. zijn 'er gemaakt drie- en-dertig duizend honderd en zeventig ſtukken grijn: die fabriek wakkerde nog aan, zoo dat 'er in het jaar 1668. zeven-en-zestig duizend drie honderd vijf-

en-

en-dertig ſtukken gemaakt werden. Na dien tijd raakte zij aan 't minderen. In het jaar 1678. werden ſlechts drie-en-dertig duizend agt honderd vier-en-negentig ſtukken gefabriceerd; in den jaare 1688. agt-en-twintig duizend honderd twee-en-zestig: in het jaar 1708. vijftien duizend vijf honderd zes-en-zestig; in het jaar 1718. drie-en-dertig duizend zes honderd en vier-en-twintig ſtukken; in het jaar 1740. wederom vijftien duizend vier honderd negen-en-zestig; in het jaar 1750. veertien duizend en dertig; in het jaar 1760. vijf duizend drie honderd en vijftig; in het jaar 1770. drie duizend zes honderd en zes; in het jaar 1779. ſlechts drie duizend vijf honderd en tagtig.

Nog ſterker is het verval der Saay-fabriek. In den jaare 1600. zijn 'er gemaakt vijf-en-dertig duizend zeven honderd negen-en-vijftig ſtukken ſaay. Drie en twintig jaaren laater een-en-vijftig duizend vier honderd twee-en-negentig. Zedert dien tijd is die fabriek nimmer tot dat getal geklommen. In den jaare 1643. zijn 'er vier-en-dertig duizend vier honderd en tien ſtukken gemaakt; in het jaar 1663. zeven-en-dertig duizend honderd vijf-en-zeventig; in den jaare 1683. drie-en-twintig duizend negen honderd zes-en-zestig; in den jaare 1703. ſlechts vier duizend vijf honderd en dertig. In het jaar 1747. was het getal gevallen tot zeven honderd een-en-vijftig; in het jaar 1758. tot zes honderd en elf; in den jaare 1768. tot vijf honderd en elf; in het jaar 1776. tot drie honderd twee-en-negentig.

De Baay-fabriek heeft zig wat beter ſtaande gehouden: zij heeft in den jaare 1608. geleverd twaalf duizend zeven honderd vijf-en-dertig ſtukken: in den jaare 1621. zeventien duizend zeven honderd en twintig; in het jaar 1633. zeven-en-twintig duizend

drie

drie honderd negen-en-vijftig; het hoogfte getal tot hetwelk die fabriek gereezen is. In den jaare 1641. was zij gevallen tot zeventien duizend zes honderd negen-en-negentig, en viel vervolgens nog laager; doch nam naderhand wederom toe; zoo dat 'er in den jaare 1659. zeventien duizend vijf honderd een-en-zeventig ftukken gemaakt zijn geweest. Doch na dien tijd is men tot dit getal niet wederom geklommen. In den jaare 1677 (om van de jaare 1672 en 1673. niet te fpreeken) was het getal flechts van zeven duizend zes honderd vier-en-negentig; en is omtrent zedert dien tijd tot het jaar 1692. gebleeven op ruim negen, tien, en elf duizend 's jaars. In den jaare 1693. zeven duizend drie honderd een-en-zeventig, na welk jaar het getal is geweest, ruim negen, agt, zeven, zes duizend, tot in het jaar 1704. toen hetzelve beftaan heeft in tien duizend agt honderd en vier-en-veertig ftukken; doch het jaar 1709. heeft maar negen duizend en een-en-veertig ftukken mogen uitleveren; en federt dien tijd is die fabriek wederom aan 't verminderen geraakt. In het jaar 1739. is het getal det gemaakte ftukken flechts geweest zes duizend zes honderd en vijftien; doch in het jaar 1747 agt duizend agt honderd drie-en-vijftig; in het jaar 1748. tien duizend vier honderd drie-en-veertig; naamlijk 8755. ftukken dekens, 1267. ftukken Baay, 421. ftukken Rollen. In den jaare 1776. agt duizend negen honderd en dertig ftukken; naamlijk 8370. ftukken dekens, 314. ftukken Baay; en 246 ftukken Rolle. Dus deze fabriek, of fchoon minder vervallen dan de voorigen, echter een derden minder is dan in den jaare 1608. en meer dan twee derden minder dan in den jaare 1633.

Als men nu let op het verband, in welk alle ambagten en neeringen ftaan met de fabrieken,

en op den invloed welken deze hebben op het bestaan van Timmerlieden, Metselaars, Kleermaakers, Schoenmaakers, en eene meenigte van andere Lieden, inzonderheid van de Verwerijen, en die wederom van Kooperslaagers, Loodgieters en andere Ambagtslieden, zal men zich dan wel verwonderen over de doodsheid, welke men in onze binnen-steden ontmoet, en zich onthouden konnen van dezelven met traanende oogen aan te zien. Wij hebben echter nog maar eenige fabrieken opgegeeven, welke door haare hallen bekend zijn: men zou 'er de mutsen, kousfen, hoeden, en andere fabrieken bij konnen voegen, indien men het werk noodeloos wilde verlangen.

Evenwel zijn 'er te Leyden eenige Fabrieken welken niet in verval geraakt, maar zelfs toegenoomen zijn: naamelijk die, welke tot de gecombineerde Warp en Fustyn Halle behooren. In den jaare 1652. zijn 'er op die Halle gebragt vier duizend negen honderd en negen-en-twintig stuks goederen; in den jaare 1664. negentien duizend drie honderd zes- en-tagtig; in het jaar 1675. slegts tien duizend negen honderd drie- en-dertig. Op dien voet zijn de fabrieken tot die Halle behoorende omtrent vijftig jaaren lang gebleeven; doch zijn zedert dien tijd merklijk toegenoomen. In het jaar 1713. was het getal der stukken twaalf duizend agt honderd negen- en-vijftig; in 1733. agttien duizend negen honderd negen- en-zestig; in 1753. zeven- en-twintig duizend agt honderd en veertien; in den jaare 1763 negen- en-twintig duizend vier honderd vier-en-veertig; in den jaare 1765. een-en-dertig duizend negen honderd en een-en-veertig stuks: zedert dien tijd zijn die fabrieken wat verslapt. In het jaar 1773. zijn 'er maar drie-en-twintig duizend en negen- en-dertig stukken aan de

de Halle gebragt: naamelijk 9482. ſtreepen, 12851. boezels; 153. barcannen; 653. drogetten; 722. pover-ſoldaaten; in den jaare 1776. drie-en-twintig duizend negen honderd en twee ſtukken; naamelijk 10303. ſtreepen, 12083. boezels; 81. barcannen; 690. drogetten; en 745 pover-ſoldaaten.

Ofschoon de aanwas van deze fabrieken wel niet te verſmaaden is, kan zij weinig tegen de vermindering der anderen in vergelijking komen. Men heeft in het jaar 1752. gerekend dat de zeven-en-twintig duizend drie houderd-drie- en vijftig ſtukken aan arbeids loon gekost hadden *f* 238173 — 't welk omtrent de waarde van 't arbeidsloon van niet meer dan twee honderd en agt-en-dertig ſtukken laken opweegt; ieder ſtuk voor arbeidsloon gewoonlijk op honderd guldens geſteld wordende; weshalven men aan 't verlies van de laken-fabriek (bij verſchil van den jaare 1645, in welk jaar 20409 ſtukken zijn gefabriceerd, met het jaar 1777.) een gemis aan arbeids loon voor de lakenen alleen kan ſtellen meer dan anderhalf millioen, ongerekend het geen 'er nog bij moet komen voor de lakenen, welken in de Generaliteit gefabriceerd worden.

Uit al het geen wij in dit Deel van onze Vaart en Koophandel gezegd hebben, kan men, derhalven zoo 't ons voorkomt, opmaaken:

1. Dat, ſedert den munſterſchen vrede dezelven wel eenigermaate zijn toegenoomen door de vaart en koophandel van de Oost-Indiſche Maatſchappij, maar dat het verval dier Maatſchappije thans dien aanwas ſterk vermindert.
2. Dat het verval der West-Indiſche Maatſchappije zoo groot is, dat de koophandel en vaart van dezelve weinig vrucht doen.

3. Dat

3. Dat het openstellen van de vaart en koophandel op eenige gewesten in Afrika en Amerika, als Curaçao, St. Eustatius, onze vaart en koophandel vermeerderd hebben, en nog vermeerderen; doch meest in tijden dat de Engelschen met de Franschen en Spaanschen in oorlog zijn.

4. Dat de walvisch-vangst en groenlandsche visscherij onze vaart en koophandel, sedert den munsterschen vrede, al mede vergroot hebben; doch dat dezelve in de laatste tijden zoo merkelijk afgenomen zijn, dat die vermeerdering weinig daar aan toebrengt.

5. Dat onze Colonien, als *Suriname*, *Berbice*, *Essequebo*, *Demerarij*, sedert den munsterschen vrede, onze vaart en koophandel grootelijks vermeerderd hebben; doch dat dezelven tegenwoordig zijn in eenen toestand, dat, hoe zeer zij onze vaart en koophandel nog merkelijk ondersteunen, zij, voor het vervolg van tijd, weinig vrucht belooven.

6. Dat onze visscherijen, en in het bijzonder onze groote visscherij, sedert den munsterschen vrede, zoodaanig verminderd zijn, dat zij tot een geheel verval overhellen.

7. Dat onze vaart en koophandel met alle de Europeïsche volken, zedert den munsterschen vrede, sterk verminderd zijn.

8. Dat alle onze manufactuuren en fabrieken sterk verminderd zijn, en sommigen geheel te niet zijn geloopen; zoodaanig, dat onze binnen steden zich vertoonen als ziellooze ligchaamen, in vergelijking van de steden, die tot de vaart aan de hand liggen.

9. Dat, alles bij een genomen, de vaart en

koophandel der Vereenigde Gewesten tegenwoordig op zulk een voordeeligen voet niet ſtaan, als die ſtonden ten tijde dat men begonnen heeft zich tegen de tierannij van Filips den II. te verzetten.

Einde van het Tweede Deel.

DRUK-FEILEN.

Bladz. 11. reg 20 *ſtaat* 13. *lees* 18.
—— —— *in de aantekening a ſtaat* T II P I *lees* T. I. P II.
—— 15 reg. 33. *ſtaat* hier lande nog te *lees* hier te lande nog
—— 23. reg. 4. *ſtaat* niet alleen hunne, *lees* niet alleen van hunne
—— 86. *in de aantekening (a) ſtaat* 7. en 10. *lees* 70 en 105.
—— 288. reg 34. en 289. reg. 1. *ſtaat* doch wolle, *lees* doch voornaamlijk wolle

BIJLAAGE A.

Ordonnantie, Statut en Edict, op het faict der Zeevaart, Equipagie en toerustinge van Schepen, soo Koopvaarders als Visschers en andere, mitsgaders van den Geschutte, Munitien, Mannen van wærre, en meer andere saaken dienaangaande. Gegeven tot *Brussel* den 29. dagh van Lauwe 1549.

KAERLE, by der gratie Godts Roomsch Keyser, altydts vermeerder des Rijcks, Koningh van Germanien, van Castilien, &c. Eertshertoge van Oostenrijcke, Hertoge van Bourgoignen en van Brabant, &c. Grave van Vlaenderen, van Artois van Bourgoignen, &c. Allen den geenen die dese tegenwoordige sullen sien, salut.

Alsoo t'sedert seekeren jaren haerwaert diversche klachten ende doleantien ons gedaen zyn by onse Ondersaten, van den grooten schaden en verlies by hemlieden geleden in haerlieder persoonen goeden en schepen, soo wel by tempeeste van der zee, winden en onweder, als uyt saecken van oppressie, overvallen, beschadingen en roof die de Ondersaten en Inwoonderen van den Koninghrijcke van Schotlandt, onse Vyanden, geverselschapt met diversche Zeeroovers, quaedt geboufte en dieven van diversche Natien, met hemlieden gevought, hemlieden gedaen hadden en alsnoch dagelijcks meer vervorderen te doene in hare Negotiatie en Koopmanscheepe, die sylieden noodtsaeckelijcken moeten continueren met onse Nabuuren en Geallieerden, ende den Ondersaden van dien, navolgende de goede vriendtschap, paeyse en alliantie die wy tegenwoordelijck ende met hemlieden hebben. Waer uyt met der tydt meerdere inconvenienten geschapen souden zyn te rysene, indien daer inne gevoeghlijcken by ons niet

voorsien nochte geremedieert en worde, ons daeromme ootmoedelijck biddende (*a*).

Waer op begerende te voorsien, ter indemniteyt van onsen voorseyden Ondersaten, Wy, by eenige onse Gedeputeerden, diversche informatien hebben doen nemen, om grondelijcken te weten en verstaen, het fondament en oorsprongh van de voorsz inconvenienten, en hebben eyndelijck bevonden deselve inconvenienten uyt veele en diversche oorsaecken geprocedeert en geresen te zyn; en onder veel andere, uyt dien dat onse voorseyde Ondersaten hem eensdeels souden vervordert hebben dickwils ter Zee te varen, ende haerlieder Koopmanschap van pryse te senden of te halen, *buyten de palen en limiten van onse Landen* (*b*), in andere diversche en verre leggende quartieren, met diversche schepen, groot en kleyn, qualijcken bewaert van kiele, oude, versleten en leck, en erger gestoffeert van takelinge, zeylen, cabelen, anckeren, oock met seer weynig Volcks voorsien, sonder geschut of seer weynigh, elck na sijn selfs goedtduncken en fantasie, sonder te letten noch aenschouwen te nemen op de gelegentheyt en staet, daer in onse voorseyde Landen waren, mits der oorloge wesende openbaer tegens Schotlandt, die eene niet verwachtende den anderen, geen or-

(*a*) Verscheiden redenen worden hier gegeeven van het nadeel, hetwelk de koophandel sedert eenigen tijd leed; en welke allen eene aanzienlijke vaart en handel vooronderstellen: naamelijk in de eerste plaats: *het vaaren buiten de palen en limiten van de Landen van Karel den* V. *met schepen daer toe niet genoegzaam in staat.* Ten tweede: *het verzuim of onoplettenheid om in* Admiraalschap *te vaaren.* Ten derde: *een misbruik van het geeven op* Bodemrie, *als mede van de assurantie.* Ten vierde: *het laaden van goederen in vreemde schepen.* Ten vijfde: *het koopen van de prysgemaakte schepen en goederen.* Ten zesde: *het zenden van schepen en goederen door vreemden voor eigen rekening naar deze Landen.* Ten zevende: *het toevoeren van goederen uit deeze gewesten naar Schotland en van daar te rug naar deze gewesten, door vreemde kooplieden.* Ten achtste, *het kwaalijk bemannen der vaartuigen.*

(*b*) *Buiten de palen en limiten van onse Landen*, enz.] Derhalven moeten de ingezetenen dezer Landen in dien tijd bereids eenen zeer aanzienlijken en uitgestrekten koophandel gedreven hebben.

ordre onder henlieden houdende, in het afvaren, ter zeewaerts zynde of wederkerende, *nochte met constitutie van Admiralen* (*c*) nochte teekenen ter Zeevaert, om malkanderen te onderkennen en by te staen, soo men in sulcken tyden wel gewoonlijck is en soude behooren te doen, het welke sylieden nochtans wel hadden mogen navolgen en onderhouden buyten hare schade; en oock sonder merckelijcken uyt haren zeylagie, wege en route (die sy te nemen voor hadden en gedelibereert waren) wel hadden mogen doen; de sommige van dien hem betrouwende op de goede avanture van winde en weder, ende daar door niet achtende hoe sy haerlieden schepen ladende waren. *Eenige andere op de bomerie of wissel* (*d*), op de kiele of baete van de schepen, takelinge en toerustinge van dien, bedragende alsoo veel of meer, dan het voorseyde schip met takelinge en toerustinge waert was; ende boven het selve de assurantie en verseekeringe van alles, en oock van haren vraghtloon door hemlieden gedaen, het selve procederende uyt de Schippers, Toereeders, Deelders, en oock schips Bootsgesellen en andere Officieren voor loon te schepe dienen: Ende aengaende de Kooplieden of Laders, betrouwende hare Goederen en Waren in sulcke schepen uyt te senden, uyt kraghte van gelijcke assurantien en verseeckeringe door hemlieden gedaen, niet alleen van de capitalen van de waerde der voorseyde Waren, Goederen en Koopmanschappen, maer oock van vraghtloon en winninge, die sy hoopen en meenen te doen, die Waren en Goederen gearriveert zijnde ter marckten daer sy die beschicken, en boven dien, van allen interesten, soo sy sulcks ten uyttersten weten of wil-

(*c*) *Nochte met constitutie van Admiralen*, enz.] Dat is om in genootschap met elkanderen te vaaren, zoodaanig dat te vooren eene zekere orde en schikking beraamd en bepaald wierden; ten einde in geval van nood elkanderen te kunnen helpen en bij te staan. Zie Art. VI. hier na volgende.

(*d*) *Eenige andere op de bodemerie*, enz.] Uit het geen hier van de *bodemerie*, en vervolgens van de *assurantie* gezegd word, schijnt men bereids ten tijde, dat deze *Ordonnantie* is afgekondigd, een misbruik gemaakt te hebben, zoo van de geldleeningen, welke ten gevaare der geldleeneren geschiedde; als van het middel van het verzekeren.

willen calculeren: Boven dien dat ſulcke verſeeckeringe inhout en begrypt alſoo wel tegens de Schotten en andere Zeeroovers, als tegens tempeeſte van Zeebrandt of bederffeniſſe van de Schepen, Goederen, Waren en Koopmanſchappen; de ſommige oock van onſen voorſeyden Onderſaten hemlieden vervorderen *baerlieder Goederen te laden in vreemde Schepen* (*e*) dewelke daer na door ſulcke vreemde Schippers, de voorſeyde Schotten en andere Zeeroovers met wille en opſet toegevoert, of verkondight en verſpiet, ende alſoo ſonder eenige weere of reſiſtentie te doen, overgelevert werden: Andere ook van onſe voorſeyde Onderſaten hemlieden vertrooſtende en betrouwende op eenige ſaulfconduyten en geleybrieven, dragende de naem van der Koninginne of Gouverneur van Schotlandt, de voorſeyde brieven ſonder onſen wete, oorlof en conſente verworven hebben, daer door ſy lichtelijck hebben toegelaten en gepermitteert, de Schotten, Zeeroovers en andere (dragende deckſel en ſcheyn van Vrienden) aen boort te mogen komen, of ſelve zyn aen het boort gevaren: Voorts dat oock ſommige van onſe Onderſaten middelen gevonden hebben ſulcke geroofde Schepen en Goederen de Schotten en haar Medeplegers te willen pryſen afkopen, door haer zelfs of door haren Factueren: Dat oock eenige vreemde, in andere Landen woonende, ſulcke Schepen en Goederen in haerlieder name, en voor haer eygen Goederen en Waren onderſtaen in deſe Landen te ſenden, en aldaer te verkoopen: *Insgelijcks dat eenige vreemde Kooplieden* (*f*) deſe onſe Landen hantierende, hemlieden

(*e*) *Haerlieder Goederen te laden in vreemde Schepen*, enz.] Een bewijs, dat de Ingezetenen dezer landen zich in dien tijd ook bedienden van *vreemde ſchepen* tot het drijven van hunnen koophandel; en dat op dien tijd de koophandel niet enkelijk door de onzen, maar ook door andere volken gedreeven wierd

(*f*) *Insgelijcks dat eenige vreemde Kooplieden*, enz.] De vreemden bedienden zich derhalven van het bedwang, onder het welk de Ingezetenen van deze gewesten lagen, van geen goederen naar en uit Schotland te mogen voeren; waaruit te zien is: eerſtelijk, dat ook andere volken dan de onzen handel dreeven; ten tweede, dat dezelven in ons land middel hadden om koopmanſchap te drijven; en ten der

den vervordert hebben (en noch dagelijcks vervorderen en onderstaen) uyt dese Landen diversche Victuaille, Goederen en Waren, de voorseyde Schotten toe te voeren, en hemlieden de selve te verkoopen, en andere Waren aldaer geladen, herwaertsover te brengen, daer mede de Vyanden versterckende, de oorloge voedende, en *alle Neeringe tot hemlieden selven treckende* (*g*). Daer by gevoegt, dat daer groote gebrecken en abuysen zyn geweest en noch zyn, onder de Schipperen, Officieren van de Schepen, en andere Bootsgesellen of Knechten, henlieden gevende tot dienste van de Schepen, en oock in de kleyne en groote Visserye, daer die Buysen en Booten (een yegelijck na zynder groote) wel souden mogen eenige weere voeren tot zynder beschermenisse, om te wederstaen eenige sleghte Booten of Hespingen, die henlieden vervorderen souden mogen (soo het dickwils gebeurt) de selve te overvallen. Mitsdien oock dat sommige hemlieden vervordert hebben te doen, *de verdroncken en geinundeerde Kercken en Toorens* (*h*), staende noch in het water binnen onsen Lande van Zeelandt, af te breken, dewelcke dienen tot mercken en tekenen voor de geene die uyt der Zee koomende van Westen, haren wegh na Hollandt of Zeelandt nemen willen; met meer andere oorsaken van alsulcke verliese en schade, hier te langh te verhalen; door alle 't welcke onse voorseyde Landen grootelijcks berooft en ontrieft zyn geweest van Schepen, Goederen, Waren, Koopmanschappen, Geschut, Munitien van oorloge en andere Equipagie en Toerustinge, die oorloge gevoert en onderhouden, die Neeringe in vreem-

derde, dat 'er op dien tijd binnen onze gewesten voorraad geweest moet zijn van vreemde goederen, en bekwaame gelegenheid om die te vertieren, vermits niet alleen goederen naar Schotland gevoerd werden; maar wederom andere goederen van daar herwaarts.

(*g*) *Alle Neeringe tot hemlieden selven treckende*. enz.] Gevolgelijk moet 'er een vrij aanzienlijke handel op en uit Schotland zijn geweest, welke men vreesde te zullen verliezen.

(*h*) *De verdroncken en geinundeerde Kercken*, enz.] De melding van verdronken landen, welke hier voorkomt, doet te gelijk zien, dat deze gewesten in vroegere tijden verscheiden veranderingen hebben ondergaan, door watervloeden en overstroomingen veroorzaakt.

vreemde Landen gestelt, en de voorseyde Schotten, haerlieder Consorten, Medeplegers en andere Zeeroovers, daer mede versterckt en rycker geworden zijn.

Soo ist: Dat wy begeerende de voorseyde inconvenienten te verhoeden en in alles voorsien, soo verre in ons is, ten gemeenen welvaren van onsen voorseyden Lande en Ondersaten, en van allen goeden en rechtveerdigen Kooplieden, aldaar hantierende en verkeerende, hebbende alvooren dese materie doen communiceren en voorhouden diversche Kooplieden, Schippers en andere hemlieden ter Zeevaert generende, en des verstandigh wesende: Gehadt op alles het advis van den principalen Gouverneurs en principalen Rade van onsen voorseyden Lande, hebben met rype deliberatie, by advise van onse seer lieve en seer beminde Sustere, die Koninginne, Douagiere van Hongrien, van Bohemen, &c. Voor ons Regente en Gouvernante in onsen voorseyden Lande van herwaertsover, de Ridderen van onser Ordene, die Hoofden, Præsidenten en Lieden van onsen Raede van Staete, Secreten en Finantien, uyt onsen eygen wille en rechte wetentheyt, geordonneert en gestatueert, ordonneren en statueren voor gebodt en wet deser tegenwoordige oorloge, en geduyrende, en voorts alsoo lange als het ons gelieven sal, de poincten en articulen hier na volgende.

I.

Ten eersten, dat alle Kooplieden, onse Ondersaten of Inwoonderen van onsen Lande, willende voeren of doen voeren uyt de Havenen, Hoofden, Rivieren, Reden ofte Stranden van dien, *naer Vrankrijck*, *Spaignen*, *Portugael* (i), Canarien, Eylanden van Madera, St. Thome, Italien, Cypers, Candien, Raguse of elders, Suytoost of Suytsuytwest, of oock na Yrlandt, Ingelandt, Noorwegen, Denemarcken, Sweeden, Oostlandt ofte andere Landen, hemlieden streckende Westnoordtwest, Noordtnoordtoost, of uyt die selve Landen bren-

(i) *Naer Vranckrijck*, *Spaignen*, *Portugael*, enz.] De optelling der Landen, welke hier gedaan word, geeft eenigermaate de uitgebreidheid der vaart en koophandel dezer Gewesten, ten tijde van Karel den V., te kennen; en inzonderheid mede, dat 'er toen bereids gevaaren wierd op de *Canarien*, Eilanden van *Madera*, *St. Thome*, enz.

brengen of brengen laten na onse Landen eenige Koopmanschappen van waerden, importantien en prysen, *als namentlijck Wolle (k)*, Yser Stael, Koper, Tin en andere Metalen, Alluyn, Syde, rollen van Boldavid of Canivetsen, Lakenen, Sayen, Lynwaet, Tapisseryen, Was, Cremerie of Mercerie, te verkoopen met den gewighten of met der ellen, Weed of Pastel, Meed of Garancen, Speceryen, Wynen, Suyckeren, Cyropen, Olyen en andere Koopmanschappen van diergelijcke importantie, sullen gehouden wesen die te voeren, halen, of doen voeren of halen, met sulcke Schepen, en alsoo toegerust en geëquipeert, als in het tweede articul hier na volgende verklaert is. Des sullen sy mogen vente-goedt en eetelijck-goedt, niet mogend wesen beswaert, (als versche Visch, versche Haringh, Wracke, Bruygen, ydelen Haringh, Mout, Bier, Loock, Anjuyn, Appelen, Peeren, Kerssen, en diergelijcke Fruyt, in desen Landen wassende, en oock andere grove Waren, als Smeekolen, Pick, Tarre, Vlas, Sperren, Hoppe, Wagenschot, Hout of Berninge of Timmerhout, Masthout en diergelijcke Houten, Moolensteenen, Zout en soodanige Waren) uyt- of invoeren, met sulcke Schepen, en alsoo toegerust als elck goedtvinden sal, sonder nochtans dat sy onder het decksel van sulcke kleyne Goederen en Waren niet en sullen mogen laden of doen laden eenige Goederen van importantie en pryse, boven gespecificeert, op de verbeurte van dien, en arbitralijck gecorrigeert te werden; behoudelijck dat den vremden Koopman hem sal mogen behelpen met den Schepen van sijnen Lande, of tot sijnen keure van Schepen, toebehoorende onse Ondersaten, navolgende dese Ordonnantie toegerust en versien.

I I.

Te weten, dat elck Schip, varende met sulcken Goederen van pryse en importantie, op en na Vranckrijck, Ingelandt, Noorwegen, Sweeden, Denemarcken en Oostlandt, deser of geender zyde van der Sont of Belt, sal

(*k*) *Als namentlijck Wolle*, enz.] Een aanwijzing van goederen, welke tessens de voornaamste waaren doet kennen, in welken hier te lande toen ter tijd, onder anderen, handel gedreeven werd.

ſal weſen groot van veertigh vaten ten minſten, ende op Spaignen, Portugael, Andaluſie, Levante, en Landen van Canarien, Madera, St. Thome en diergelijcken, groot van tachtigh diergelijcke vaten, goet en geriefſelijck *om Geſchut tot zynder beſchermeniſſe, en geweere te voeren, wel voorſien, geſtoffeert en toegeruſt met zeylen, maſten, anckeren, touwen, cabelen* (*l*), vaſt en getrouw van bodem en kiel, oock voorſien met goede ende verſtandige Pyloten, Schiplieden, Bootsgeſellen, Geſchut, Pulver of Buskruyt, Wapenen en ander Geweer, in der qualiteyt en getal (aengaende de Schippers, Geſchut en Munitie) als hier na geſpecificeert ſal werden, oock de ſelve Schepen van veertigh vaten, voorſien van Koebruggen en Bouvenetten, of ten minſten met een Overloop en met een Bouvenet, na dat ſulks ten beſten ſal konnen dragen, ſonder in de zeylatie te kranck te vallen, ende alle die andere van grooter dragte, van vyftigh of ſeſtigh vaten, met de voorſeyde Koebrugge en Bouvenetten.

III.

Item, dat ſulck Schip van omtrent veertigh vaten groot, ſal moeten hebben ten minſten acht weerbare Mannen, elck oud zynde boven achtien jaren: Een Schip

(*l*) *Om geſchut tot zynder beſchermeniſſe* enz.] Zonderling moet het voorkomen, dat hier, door het Oppergezag voorzien word tegen eene nalaatigheid, welke niet ligt te vooronderſtellen is; en waar tegen het overtollig ſchijnt, eenige regels of wetten te maaken. Het is evenwel te vermoeden, dat de Kooplieden wat te veel gewaagd zullen hebben; daar zij, zonder convoi vaarende, en hunne eigen veiligheid in zich zelve moetende zoeken, op de middelen daar toe noodig te weinig oplettend zullen zijn geweest; of de ſpaarzaamheid deswegens te veel betracht zullen hebben: ten minſte zoude men dit kunnen opmaaken uit het geen in het VIII. Art. en volg. gezegd word wegens het *viſiteeren* van de ſchepen. Ook blijkt uit deeze Ordonnantie, dat, hoe zeer het bereiden of toeruſten van oorlogſchepen eene daad was, welke de Graaven begreepen niet te mogen geſchieden buiten verlof van hunnen Admiraal of Luitenant, echter het niet alleen veroorloofd was de koopvaardij-ſchepen zoodaanig toe te ruſten dat zij tegenſtand konden bieden, en aanvallen afweeren; maar dat de zeehandelaars zelfs verplicht waren om het te doen.

Schip van tachtigh vaten, feſtien diergelijcke Mannen; Van tachtigh vaten tot hondert vaten, achtien Mannen: Van hondert tot hondert vyftigh vaten, twee en twintigh Mannen: En een Schip van twee hondert tot twee hondert vyftigh vaten, acht en twintigh Mannen: Van twee hondert vyftigh vaten tot drie hondert vaten, ſes en dertigh Mannen: Ende alle andere Schepen boven vier hondert vyftigh vaten, vier en veertigh Perſoonen: Maer ſullen alle de voorſz Schepen meerder getal van weerbare Mannen dan boven verklaert is, tot heurlieder meerder verſeeckeringe innemen en voeren, ſonder hier inne te begrypen de Putgers en Jongen, weſende beneden de achtien jaren voorſeyt, die elck Schip ſal mogen hebben in ſulcken getal als het hem goedtduncken ſal.

I V.

Item, dat elck Schip van veertigh vaten als vooren, ſal op moeten hebben ten minſten ſes dubbelde of enckelde baſſen, ſes haken, ſes of acht ſpieſſen: En een Schip van vyftigh tot tachtigh vaten, twee dubbelde baſſen, ſes enckelde baſſen, ſes haken, een douzyn ſpieſſen: Een Schip van tachtigh tot hondert vaten, vier halve ſlangen, ſes dubbelde baſſen, een douzyn heele of halve haken, anderhalf douzyn ſpieſſen: Een Schip van twee hondert tot twee hondert vyftig vaten vier ſlangen, vier halve ſlangen, ſes dubbelde baſſen, ſes enckelde baſſen, anderhalf douzyn haecken of halve haecken, drie douzyn ſpieſſen: Een Schip van twee hondert vyftigh tot drie hondert vaten, ſes heele ſlangen, vier halve ſlangen, twaalf dubbelde baſſen, twee douzyn haken, vier douzyn ſpieſſen, en alle andere Schepen na advenant van Perſoonen en Geſchutte. En aengaende het kruyt en klooten voor elck ſtuck Geſchuts ſoo veel als men behoeven ſal, om het ſelve Stuck twintigh of vyf en twintigh mael los en af te ſchieten: Welverſtaende dat ſulcke quantiteyt van buſſenen, kruyt en geweer, wel grooter en beter, maer niet min noch erger weſen mogen, elck na zynder gelegentheyt, en boven die voorſeyde weere ſal mogen voorſien zyn met andere Wapenen, kort en langh, oock Hagelgeſchut, Vierwerck, Yſeren, Terlingen, Darden, Steenen, Corſſeletten, Panſyſeren, Schilden, Pavoyſen, oock ſtalen Stormhoeden of Backeneelen, en

 dier-

diergelijcke, om de Vyanden te wederſtaen, en of het van nooden ware te beſchadigen, welck getal van Volck, Geſchut, Kruyt en andere Weere, alleenlijck aengaen de Onderſaten van deſe onſen Erfnederlanden, en niet de geene die in het navolgende Articul begrepen zyn.

V.

Item, en aengaende de Schepen van onſen Koninghrijcken en Landen van Spaigne, en haren dependentien en appendentien, dewelcke gemeenlijck zyn Schepen van bequamer groote, ſullen moeten toegeruſt en voorſien zyn ſoo hier na volght; te weten, een Schip van de groote van hondert tot hondert vyftigh vaten, ſal moeten inhebben twee en dertigh Perſoonen, daer onder weſen ſullen vyf en twintigh weerbare Mannen, daer onder begrepen drie Buſſemeeſters, vier groote ſtucken genaemt Paſſemurs, twee Bombaerden, makende ſes leggende ſtucken, tien baſſen, vier en twintigh kloten en kruyt om vier en twintigh maal los te ſchieten, tien harquebuſen, ſes ſtalenbogen, ſes douzyn ſpieſſen, ſes douzyn derden, rondellen en pavoiſen, ſoo hem eerlijck ſal willen weeren; en alle andere Schepen, grooter ofte kleynder na advenant, den voet nemende op ſulcks als voorſeyt is.

V I.

Item, dat ſulcke Schepen, ſoo wel toebehoorende de Ingezetenen en Onderſaten van Spaigne, en oock den Ingeſetenen en Onderſaten van deſe onſen Erflanden reſpectivelijck, in het uytvaren en keeren, alle neerſtigheyt doen ſullen om geſelſchap te gekrygen van Schepen, tot drie, vier, vyf, en ſoo lange by een blyven als het mogelijck zyn ſal, makende onder henlieden een Admirael of meer, naer de meenighde en getale van ſulcke Schepen: Ende ſullen alle Schippers voor haerlieder vertreck gehouden zyn eedt te doen in handen van de Officiers, die wy ter viſitatie van den Schepen ordonneren ſullen, dat ſy geſelſchap hebbende in haerlieder afzeylen, ſulcks onderhouden willen en ſullen, en geen geſelſchap hebbende, het ſelve onderwegen ſoecken ſullen, tot haerlieder beſten gerief, ende ſoo wanneer ſy ſulck geſelſchap (ſonder merckelijck intereſt van den geenen die hemlieden gevraeght hebben) ſullen konnen gevinden, oock naer de gelegentheyt

heyt van den Landen en Quartieren, daer sy toe of afvarende zyn. Maer de Schepen die met onverderffelijcke Waren van pryse (als Wolle, Yser, Alluynen, Pastel, Meede, Lakenen en diergelijcke) geladen sullen werden, in plaetsen wesende, daer sy binnen korten dagen na haerlieder ladinge eenigh geselschap van andere Schepen souden mogen verkrygen, sullen gehouden zyn soo lange te vertoeven, tot dat sy drie of vier Schepen by een anderen wesen sullen, ende sullen met malkanderen accorderen, op de ordre, teeckenen en mercken, die sy in haerlieder reysen en voyage sullen onderhouden, op dat sy mogen de een by den anderen blyven, of gescheyden wesende, malkanderen wederomme vinden, ende alsoo malkanderen goedt en getrouwe geselschap houden, helpen en bystaen.

V I I.

Item, dat alle Schipperen schuldigh sullen wesen, in sulcker voegen en manieren haer Schepen te laden (soo wel onder den oppersten Overloop of Coebrugge als elders) dat daer door het Geschut niet belet, nochte die waren en defensie van den Schepen niet verhindert of benomen sal werden, het sy dat sulcke Schepen geladen zyn met Wijnen of andere kostelijcke Waren, ter discretie van de Officiers, gespecificeert en genaemt in de navolgende Articulen, op de pœne, indien daer inne gebreck viele, den Koopman, te betalen en op te leggen de schade die daer uyt spruyten soude, en boven dien arbitralijk gecorrigeert te worden.

V I I I.

Item, dat in elcke Stadt of Haven van onsen Lande, daer sulcke Schepen ter zeewaerts af en aenvaren, gedeputeert sullen werden twee Officiers, den eenen van onse wege, en den anderen van der Stadt of Plaetsen wege, ende eenen Contrerolleur, alle wesende Lieden van experientie, en goedt verstandt hebbende op het stuck van der Zeevaert, en wesende Persoonen van authoriteyt, goede fame, name en gelove; en boven dien sullen de Kooplieden, Laders of Huerraers van den voorseyden Schepen (soo verre hemlieden dat goedt dunckt) yemandt van haerlieder wegen daar by hebben mogen, om te beter toe te sien, dat in het laden of ontladen haer Koopmanscheepe en Goedt te beter bewaert,

waert, en die visitatie rechtvaerdelijcken en sonder dissimulatie gedaen magh worden, om alle abuysen en frauden te schuwen, of sulke frauden gevonden zynde, ter behoorlijcker correctie te brengen, andere ten exemple.

I X.

Item, dat alle Schippers, onse Ondersaten en Inwoonders, als vooren afvarende van eenigen onsen Landen, na anderen onsen Landen of Vremden, ofte van daer komende, geladen wesende en inhebbende Waren van pryse alsoo voorseydt is, sullen voor haerlieder vertreck gehouden zyn te doen (by de naest gesetene Officiers voorseyt) visiteren haerlieder Schepen en takelinge, eer sy laden, en voorts geladen wesende, wederomme te doen visiteren die Ladinge, Geschut, Munitie en Volck, daer inne wesende, volgende t'inhouden als boven; en gehuert wesende om Koopmanschappen te gaen halen, en alsoo varende op het ballast alleen, te doen visiteren haer Schip, Takelinge, Volck, Artillerye en Munitie, eenmaal voor haerlieder vertreck, na het beste gerief en commoditeyt van den Koopman en Schippers, op verbeurte van den Schepe, en boete arbitrale.

X.

Item, sullen de Officiers voorseyt gehouden zyn, ten versoecke van den voorseyden Kooplieden en Schippers, die voorseyde Schepen te visiteren en besien of die goedt zyn, dichte en van alderly Schipsgewaende, tot der reysen dienende toegerust, en of die van competenter grooten zyn, behoorlijcken geladen, voorsien van Mannen, Geschutte en Provisie hier boven verhaelt.

X I.

Item, sullen oock de voorseyde Officiers gehouden zyn het getal en qualiteyt van den Geschutte op te teekenen, tot den dage van der wederkomste der voorseyde Schipperen, indien sy bevraght zyn om wederkommene; tot welcken dage van haer voorseyde wederkomste, of binnen vier en twintigh uuren, sy haer aenkomste, den voorseyden Officiers sullen gehouden zyn te laten weten, op dat sy alsdan komen visiteren of sy al haerlieder Stucken wederomme gebraght hebben of niet; en indien dat yet achter gebleven ware, soo sul-

len

len de Schippers daer af gehouden wesen goedt bewys te doen; Ende indien sy alleen wederkeeren en Geschut haerwaertsover gekocht hadden, alsdan sullen gehouden wesen te stellen cautie sulck Geschut niet te vervremden, of onder wege te verkoopen, volgende onse Placaten daer af gepubliceert, op de verbeurte als vooren.

XII.

Item, de voorseyde Officiers sullen voor het weghvaren den Schipper, hy zy Proprietaris of Huerlingh, en sijn Mannen (soo wel Piloten en Bootsgesellen als Bussemeester) den eedt afnemen dat sy gehuert zyn, om met sulcke Schepen de reyse te doen, ende de een den anderen, nochte het voorseyde Schip en Goedt niet te verlaten, soo lange sulks in hare maght is, haerlieder reyse geduyrende, op de verbeurte van den Lyve indien sy contrarie deden.

XIII.

Item, om sulke visitatie te beter te mogen doen, soo sullen de voorseyde twee Officiers en Contrerolleur voor haer moeyte en arbeydt hebben elck drie stuyvers van elck Schip, geladen met sulcker Koopmanscheepe van importantie als boven, groot wesende van veertigh tot tachtigh vaten: En van elcke Schepe, groot wesende van tachtigh tot anderhalf hondert vaten, elck vier stuyvers; en van der groote van twee hondert vaten en daer boven, voor elcke visitatie eenen schellingh Vlaems; mits welcken sy sullen gehouden zyn den Schipper te geven schriftelijcke Attestatie, sulcke visitatie gedaan te hebben, en boven dien register te houden van de stucken Geschuts, het welck elck Schip in hebben sal; welverstaande, dat sulcken salaris sal tweemael betaeldt werden, te weten, eens voor die een of twee visitatien, eer sulck Schip uyt varen sal, en andermaels in het wederkeeren, en sal sulks gereekent werden als groote avarye, sonder dat de selve Visitateurs, ofte Besienders sullen mogen eenigh meerderen salaris eysschen, noch oock den Schipperen eenighsints composeren.

XIV.

Item, in gevalle de meenighte van Schepen t'eender plaetsen soo groot ware, dat de voorseyde Officiers en Besienders de visitatie niet gevoegelijck doen konden,

100

soo sullen onse Officieren en Wethouders maght hebben anderen te substitueren (om den Schipper en Koopman te beter te gerieven) op den loon en salaris boven verhaaldt, dewelcke Officieren en Wethouders, des versocht zynde, sullen gehouden wesen sulcke substitutie te doen, op pœne, indien daer inne gebreck viele, den Koopman en Schipper te moeten opleggen alle de kosten en interessen, en boven dien gepriveert van haer Officien, en daer toe arbitralijcken gecorrigeert.

X V.

Item, en mitsdien soo sullen oock de voorseyde Besienders gehouden zyn de Schippers korte expeditie van visitatie te doen, sonder eenigh uytstel of verachteringe, op gelijcke pœne als boven.

X V I.

Item, in gevalle tusschen de voorseyde Visitateurs en Schipper eenige twist of questie oprese, *soo sullen de Wethouders aldaer dies versocht zynde* (*m*), gehouden wesen sulck geschil sommierlijcken te verhooren en op staende voet daer over recht en justitie doen, sonder eenigh vertreck of vorme van processe, op dat sulcke reyse niet verhindert en worde, op pœne als boven.

X V I I.

Item, sullen de voorseyde Kooplieden met den Schipper mogen overkomen van den Vrachtloon van haerer Goederen, welcke Vracht en Schiploon de voorseyde Schippers sullen na reden of oude costume exigeren en vorderen, *anschou en consideratie nemende, dat de onkosten die zy* (*n*) (navolgende dese ordonnantie, gehouden

(*m*) *Soo sullen de Wethouders aldaer dies versocht zynde*, enz.] Eene bijzondere *delegatie*, gelaaten ter verkiezinge van die geenen, welke geschil met elkanderen zouden hebben, of van eenen van dezelven, want dit schijnt niet duidelijk genoeg bepaald.

(*n*) *Anschou en consideratie nemende, dat de onkosten*, enz.] Al het geen wat in deze *Ordonnantie* bepaald word met betrekking tot de verplichting om genoegzaam gewapend den zeehandel te drijven, schijnt zoo niet onnoodig, ten minste minder noodzaakelijk geworden te zijn, sedert dat de Mogentheden begonnen hebben eene bestendige zeemagt te onderhouden; en aan de zeevaart de sterke hand tot bescherming van de vaart en veiligheid van de zee te leenen.

den worden te doen) *keeren en redunderen ſullen*, ſoo wel tot conſervatie, beſchermeniſſe en verſeekeringe van haren Schepen en Perſoonen, als van de Goederen daer inne geladen: En ſoo verre ſy van den voorſeyden Vraghtloon niet vergelijcken en konden, ſoo ſullen onſe Officieren en Wethouders gehouden weſen als boven, daer op ſulcke verklaringe en uytſpraecke doen, als ſy na reden bevinden ſullen te behooren; en nadien de Schippers en Kooplieden t'ſamen van den voorſeyden Vrachtloon veraccordeert ſullen weſen, ſoo ſullen de ſelve Schippers gehouden worden den Koopman te dienen, en de ruſtinge van ſijnen Schepen, ten minſten als boven te volbrengen, op verbeurte van ſijnen Lyve, Schepe en Goederen, indien daer inne gebreck viele.

XVIII.

Item, dat niemandt van onſen Onderſaten, of in onſe Lande woonende of reſiderende, van nu voortaen ſal geoorloft zyn eenige Waren of Koopmanſchappen van importantie, als boven geroert, te mogen laden, om te ſenden buyten onſen Landen, of oock van buyten daer inne te brengen, of doen brengen, noch part noch portie hebben in ſulcken vreemde Schepen, ſoo verre als ter plaetſen daer ſulcke ladinge geſchiet, eenige andere Schepen (onſe Onderſaten toebehoorende, wel opgeſet en toegeruſt als boven weſende) vintbaer zijn, om dewelcke te vinden, hy gehouden ſal weſen diligentie te doen; van welke diligentie alſoo gedaen, en gebreecke van ſulcke Schepen, den Koopman ſal ſenden by den Schipper die ſijn Goedt brengen ſal goede atteſtatie, en die leveren den Viſitateurs van den Plecken daer hy aenkomen ſal, op de verbeurte van de Goederen alſoo geladen, en amende arbitraire.

XIX.

Item, dat niemandt desgelijcks en ſal geen geldt op Schips bodem, (dat men gemeenlijcken boemerie of wiſſel op het hol of kiele van den Schepe namende is, mogen eyſſchen by hem ſelven of yemandt anders, directelijck of indirectelijck, ten ware dat de ſelve Schippers by fortuyne van der Zee, of van den Vyanden in gebreke viele buyten 's Lands, daer hy geen Goedt oirboirlijcken geventen en konde; in welcken gevalle hy op Schips bodem ſal mogen nemen ſoo veele als het

vie-

vierendeel van den selven bodem weerdigh ware, en andersints of hooger niet, ten ware dat die noodt hem bedwonge te nemen grooter somme van die waerde dan den voorseyden vierendeele, in welcken gevalle hy sulcke meerdere somme sal mogen op de voorseyde bomerie nemen, mits doende blycken van alsulcken noodt; ende en sal oock niet mogen ter venten stellen of vervreemden eenige Goederen, wesende in sulcken Schip, soo lange als hy sal vinden wissel of bomerie, op den bodem van de Schepen als vooren; en die niet vindende, en sal niet mogen verkopen boven het vierdedeel van alsulcke Koopmanscheepe, en mitsdien sal gehouden wesen, den Koopman die sulcke verkochte Goederen toebehoort hebben, te betalen de waerde van dien, soo veele als sy soude gegolden hebben ter plaetse daer sy bevraght waren, en mitsdien sal hem betaelt werden van den voorseyden Koopman de geheele vraght, alsoo wel van sulcken Goederen onderwegen verkocht, als van die onverkochte, op de pœne, indien de Schipper anders dede, dat hy sijne Medereders hare schade oprechten sal, en daerenboven arbitralijck gecorrigeert werden.

Van Assurance of Verseekeringen.

X X.

Item, dat niemandt van nu voortaan en sal mogen tegens de Schotten of andere Zeerovers doen verseekeren voor hemlieden nochte hare Medereders, *over de helfte van sijnen Schepe* (o), met der toeredinge en takelingen, sulcke als hy daer mede voeren sal eens, soo verre sulck Schip vaert of keert op ballast alleen, of min geladen wesende dan tot der helfschede; maer hebbende sulck

(o) *Over de helfte van sijnen Schepe*, enz.] Het is uit dit Artikel, en uit de volgenden, klaar te zien, dat de Wetgeever gewild heeft, dat die geenen, welke deel aan de zeevaart of zeehandel hadden, ook deel zouden behouden aan 't gevaar van de zee; ten einde zij niet alleen te meer zorg zouden draagen voor 't behoud van schip en goed, maar ook om zoo veel mogelijk alle slinksche daaden en slegte konstenaarijen te weeren en voor te komen.

ſulck Schip meerder ladinge van der helft, ſoo ſal de Schipper mogen verſeekeren den bodem, kiel of het hol van de Schepen, oock dat Geſchut, Kruyt en Klooten daer toe dienende, maer niet de takelinge, equipagie of xarcia van dien.

XXI.

Item, dat geen Schipper, Schips-officier, Stierman, Hoogebootsman, Schieman, Timmerman, Busgeſchut, Kock, nochte Bootsgeſelle of Knechts, en ſal mogen ſijnen verloon of huere op ſulcke Schepen als boven, tegens de voorſz Schotten, of andere Zeeroovers doen verſeekeren.

XXII.

Item, dat een yegelijck Koopman ſal gehouden zijn te laten onverſeekert, en ſonder aſſeureren tegens de invaſie van de voorſeyden Schotten en Zeerovers het tiende deel van der waerde van ſijne Koopmanſcheepe, alſoo die gekoght is geweeſt ten eerſten koope, ter plaetſe van daer ſy komende is, noch en ſal mogen verſeekeren, ſulcke winninge als hy meent of verhoopt te doen, ſijn Koopmanſcheepe komende en gebraght weſende ter plaetſen daer hy ſe bevraght heeft, en dit tot der tydt toe dat wy op het ſtuk van der Aſſurantien ende Verſeekeringen anders ſullen geordonneert hebben.

XXIII.

Item, en indien bevonden werdt dat eenige Schippers, onſe Onderzaten of Inwoonders van onze Landen, aengenoomen hebbende ſulcke Goederen te voeren, met beſpreekinge ſijn Schip toe te ruſten na deſe Ordonnantie of anderſins, ſulck Schip verſeekert ende niet toegeruſt hebbende, ofte dat eenige gelijcke Koopman bevonden werdt, ſijne verſeeckerde Koopmanſcheepe, na het inhouden van het voorſeyde Articul, ſal hebben geladen op vreemde Schepen, of op andere Schepen, onſen Onderſaten toebehoorende, en nochtans niet toegeruſt en opgeſet naer het inhouden van deſe Ordonnantie, of eenighſins de ſelve gecontravenieert in eenige poincten daer inne begrepen, in gevalle dat ſulck Schip en Goederen onderwegen verlooren worden, ſoo en ſal de verſeekeringe van ſulcke Schepen en Goederen niet gehouden zyn ſulcke ſijne verſeekeringe te voldoen of te betalen, alwaer het oock

ſoo dat ſijnen Brief van verſeeckeringe, inhoudende ware clauſel expreſſe; te weten het Schip gereet weſende na de Ordonnantie, of niet gereet; dewelcke clauſule en alle andere doende ter præjuditie van deſe onſe Ordonnantie; wy verklaren by deſen nul, van onwaerden en maghteloos te zijn. Verbiedende allen en een yegelijcken van onſen Onderſaten ofte Inwoonderen van onſen voorſeyden Lande, geen andere aſſurantie of bomerie te geven, directelijck noch indirectelijck, alles op de verbeurte van de penningen, en boven dien arbitralijck gecorrigeert te worden.

Van Geleybrieven en Saulfconduiten.

XXIV.

Item, dat van nu voortaen niemandt en ſal geoorloft weſen, wie dat hy zy, eenige geleybrieven of ſaulfconduiten te ſolliciteren of verkrygen, het zy van Schotlandt of anderſins, noch de ſelve ter executie ſtellen, het zy voor de Viſſcherye in het generael of in het particulier, noch om te voeren of halen eenige andere Koopmanſchepen, van wat waerde of pryſe die mogen zyn, nochte met de ſelve hem behelpen, ſonder onſen oorlof of conſent, op verbeurte van Lyf en Goedt.

Van de uytvarende Goederen.

XXV.

Item, en desgelijcks ſoo en ſal niemandt (het zy Onderſaet of Vreemde) van nu voortaen mogen binnen onſen Lande eenige Goederen, Waren of Koopmanſchappen koopen, ende die van hier voeren, ſonder cautie te ſtellen, dat hy ſulcke Goederen brengen, verkoopen en vertieren ſal, in de Landen of Quartieren van onſen Vrienden en Geallieerden, en niet in Schotlandt; en omme ſijn voorſeyde cautie t'onſlane, ſal hy gehouden zyn te brengen of te ſenden goede Atteſtatie van de Plaetſe of Plaetſen daer hy alſulck Goedt ontlaſt en gebroght heeft, op de pœne van bevonden anders gedaen te hebben, gehouden te weſen voor Vyandt, en voor ſulck geacht, in wat Plaetſen (te Water of te Lande) hy bevonden ſal weſen.

Van de ingebroghte Goederen.

XXVI.

Item, dat niemandt van onsen Ondersaten en sal mogen koopen, brengen, nochte senden in onsen Landen, eenige Goederen, Waren ofte Koopmanschappen in Schotlandt gewassen, noch oock andere Goederen of Schepen by de Schotten of Zeeroovers op onse Ondersaten genomen, noch hebben part, portie, verstant of intelligentie met eenige vreemde Kooplieden, die gewoonlijck zyn de Schotten of Zeerovers te onderhouden ofte frequenteren, ten ware door onsen oorlof of consent, op de verbeurte van de voorseyde Waren, Goederen en Koopmanschappen, en boven dien arbitralijck gecorrigeert te worden.

Welverstaende nochtans, indien het gebeurde dat eenigh Schip van onsen Ondersaten, na dat het hem eerlijck ter weere en defensie tegens de Schotten of andere Zeerovers gestelt sal hebben, overmandt en met krachte van hemlieden genomen werden, en nochtans die daer op sullen gevangen zyn geweest, soo veele met den voorseyden Schotten of Zeerovers handelen konden of moghten, dat sy te vreden waren hemlieden sulck afgenomen Schip te overlaten, voor een somme van penningen, minder wesende dan die waerde van den selve Schepe, dat in sulcken gevalle onse voorseyde Ondersaten sullen haer verlooren Schip en Goedt mogen afkoopen en lossen, sonder tegens dese Ordonnantie te misdoen, mits doende blijcken den voorseyden Gecommitteerden en Besienders, van der weere by henlieden gedaen, mitsgaders van den koope, betalinge of belofte van dien, en dat den koop minder en onder de waerde van den Schepen en Goederen voorseyt geweest is, en anders niet.

Behoudelijck dat sulcke Schepen en Goederen alsoo wederkoght en gebraght wesende in behouder handt, den Koopman sal wederomme sijn Goedt mogen aenverden, mits betalende den Schipper het Geldt door hem verleydt of toegeseyt, voor den pryse van den selven Schepen en Goederen als vooren, mits hem recompenserende van der schaden die de selve Schipper sal mogen hebben geleden in sijn Schip en Takelinge, uyt oorsaecke van sulcke defensie door hem gedaen, naer advenant, mits welcken

de voorseyde Koopman gehouden sal zyn te betalen den voorseyden Schipper sijne geheele Vraght.

XXVII.

Item, desgelijcks geen uytlandige nochte vreemde Kooplieden en sullen buyten onsen consente mogen in onse Landen brengen nochte senden eenige gelijcke Goederen in Schotlandt gewassen, noch oock andere Schepen of Goederen by Schotten of Zeerovers op onse Ondersaten genoomen; maer sullen gehouden zyn te doen blycken by suffisante certificatie, dat sy sulcke Schepen, Goederen en Waren, van geen Schotten of Zeerovers, noch Onderhouders van sulcken Schotten of Zeerovers, noch oock van andere Vreemde (hebbende bestel-brief uyt Schotlandt, sonder ordinaris onderhoudt of tractement, dewelcke wy gelijckerwys voor Zeerovers houden, en voor sulcke verklaren) niet gekoght of verkregen hebben, op de verbeurte van dien, en arbitralijck gecorrigeert te worden, soo de Koopers als de Verkoopers.

Van der Bestellingen.

XXVIII.

Item, wy ordonneren en statueren voorts, dat alle Capiteynen, Schippers en andere, wie die zyn, die bevonden sullen wesen, gewapenderhandt ter Zeewaerts varende, sonder bestellinge of met, valscher bestellinge, of met twee diversche bestellingen van twee diversche Landen, de eene ons Vyandt wesende, ende de ander Vriendt, alwaer het dat sy de eene over boordt geworpen, of anders afhendigh gemaeckt hadden, als sy onse Ondersaten souden hebben gewaer geweest, dat die sullen gehouden en geacht wesen voor Zeeroovers, uytgenoomen de Schotten alleen, die onse openbare Vyanden zyn, ofte andere hebbende in Schotlandt dienst en jaerlijcks onderhoudt.

Insgelycks alle de geene die bevonden sullen wesen inhebbende vaentgens, gewapent met de wapenen van twee diversche Princen of Landen, staende in oorloge met elckanderen, die sullen oock voor Zeeroovers gehouden werden, ten ware dat sy bewysen konden, dat sy sulcke Vaentgens van haerlieder Vyanden, of van de Zeeroovers gewonnen of verkregen hadden, of anderlints te we-

wege gebraght, sonder daer mede beschadight te hebben, noch in wille gehadt te beschadigen of bedriegen onse Ondersaten, het welcke sy sullen gehouden zyn volkomelijcken, ende soo veel als behoorlijck is, te doen blycken

Ende aengaende andere ter Zee varende Koopmansch wyse, die sullen gehouden zyn by hunlieden te hebben haerlieder Zeebrief of Chartepartie, in behoorlijcke forme, met expressie van der woonstede, name en toename van de Persoonen die de Koopmanschappen senden, en oock van dien, tot welcke sulcke Koopmanschappen gesonden werden, sonder sulcken woonsteden, namen en toenamen eenighsints te veranderen of vervalschen, op pœne van gehouden te wesen van goeder prinse.

Ende indien eenige van sulcke Koopvaerders, uyt kraghte van heymelijcke bestellinge, of onder het decksel van Schotten of Pyraten, hunlieden onderstonden of vervorderden onsen Ondersaten te beschadigen of overvallen, of sulks gedaen hadden, ofte oock Schotsche Wapenen inne hadden, soo sullen sy geacht en gehouden werden voor Zeeroovers, ten ware dat sy natuerlijcke Schotten waren, of ordinaris tractement in Schotlandt hadden als vooren, in welcker voegen sy sullen gehouden wesen van goeder prinse, gevende oorlof en consent onse voorseyde Ondersaten, soo wel ter oorloge als oock koopmansch wyse varende, te mogen aentasten en aengrypen alle de geene die sy bevinden sullen useerende en doende tegens dese ordonnantie, en die te rechte te stellen, navolgende en observerende hier inne onse Ordonnantie van der Admiraliteyt, en andere onse Mandamenten en Placaten tot der zeylatie en hantieringe ter Zee dienende, hier voormaels uytgegaen.

X X I X.

Item, soo verre onse Ondersaten vinden en achterhalen konnen binnen onsen Lande eenige Goederen, Schepen, Takelinge of andere toebehoorte van Schepen, Artillerie of Victuaille, die hunlieden met fortsen door andere dan Schotten, of openbare by andere, en onder het decksel van Vrienden, tegens haren wille in de Zee, of in eenige Havenen, Reeden of Stranden afgedrongen en benomen zyn sullen, in sulcken gevalle sullen onse voorseyde Ondersaten mogen doen beslaen en arresteren sulcke Schepen, Goederen en Waren als vooren, om tegens

de ſelve te procederen by wegen van arreſte ordinaris, alwaar het ſaecke dat ſulcke Schepen (naer dat ſy genomen hadden geweeſt) diverſche reyſen gedaen hadden, en de voorſeyde Goederen, Takelinge en Geſchut te meer reyſen verſcheept, mits by onſe voorſeyde Onderſaten genoeghſame, alſoo het behoort en gewoonlijck is doende blycken, dat hunlieden ſulcke Schepen, Takelinge, Victuaille, Goedt of Geſchut, inder manieren voorſz, afgenomen of afhandigh gemaeckt zyn.

X X X.

Item, dat een Schip t'zeyl gegaen zynde, niemandt vreemts en ſal gehouden zyn te laten komen aen het Boordt, onder wat deckſel dat zy, maer ſal ſulcks na ſijn beſte maght mogen van hem keeren, ſonder daeromme tegens ons te misbruycken, ten ware dat Schepen waren notoirlijcke Vrienden, ende niet ſuſpect van bedrogh, roof, of quade meeninge weſende.

X X X I.

Item, dat voortaen niemandt van onſen Onderſaten, ter Zeewaert zynde, en eenige andere Schepen aldaer ontmoetende, of oock in eenige Havenen koomende, of voorby Kaſteelen, Bolwercken, of vaſte Plaetſen varende, onſe Vrienden en Geallieerden toebehoorende, en ſal mogen het principael Vaenkin van onſe Wapenen, op het Schip weſende, uyt ſijnen plaetſen weeren of afnemen, maer ſal wel mogen doen teeckenen van ſalutatie en vriendtſchap, met de Wapenen van den Quartiere of Stede van daer het Schip toebehoort, of met den Topzeyle of Focke t'ſamen of beſonder, alſoo het hem beſt duncken ſal; en ſoo verre eenige Dienaren of Onderſaten van onſen voorſeyde Vrienden en Geallieerden, onſen Onderſaten anders te doen ſouden willen bedwingen, ſoo ſullen onſe Onderſaten van hunlieden vriendelijck begeeren hunlieden daer van te willen verdragen; en in gevalle van weygeringe, ſullen onſe voorſeyde Onderſaten hunlieden daer tegens mogen wachten en ter weere ſtellen, na gelegentheyt van der ſaecke, ſoo hunlieden beſt duncken ſal.

X X X I I.

Ende aengaende de Viſſcherye, die Buyſen en Booten ſullen hunlien moeten verſien van eenige middelbare ſtucken van Geſchut, Handtbuſſen en Haecken, met eenige Piecken of Hellebaerden en gelijke Stocken, om

om hunlieden te weeren en beschermen; namentlijck, elcken Buyse sal moeten inhebben een halve Slange, of twee a drie Bassen met Hagelgeschut, vyf of ses Haecken soo voorseydt is, een douzijn Piecken of gelijcke Stocken, en die Booten een dubbelde Basse, vier Haecken of Handbussen, aght of tien Piecken, ende daer toe eenige Boodtsgesellen, hem verstaende ten regimente van sulcke stucken.

X X X I I I.

Ende want eenige van onse Ondersaten ons ootmoedelijck versocht hebben te mogen onder hunlien eenen tydt langh examineren seeker beworp van sommige andere Poinčten en Articulen, die wy hebben laten begrypen, aengaende andere portien van der Navigatie, als Schippers, Bootsgesellen, Kostumen en Rechten van der Zee, met des daer aen kleeft, grootelijks dienende, en wel noodtsaeckelijck wesende tot onderhoudenisse van der voorseyde Navigatie, om by de selve te voegen, wat een yegelijck bevinden sal, tot vorderinge van dien te dienen, soo hebben wy tot haerlieder begeerte de publicatie van dien eenen tydt langh uytgeset, wesende nochmaels gedelibereert sulcke Poinčten en Articulen binnen korten tyden te doen uytroepen en volbrengen.

X X X I V.

Item, wy verbieden en interdiceren voor eenen yegelijcken voortaen af te breecken eenige Tooren ofte Kercken, resterende van de inundatien van Zeelandt, nochte oock te vervoeren eenige Steenen of Materialen van dien, op de verbeurte van den lyve.

Reserveerende t'onswaerts dese onse Ordonnantie te modereren, vermeerderen, verminderen of veranderen, soo wy t'allen tyden t'onsen dienste, welvaren en bewarenisse van onsen Landen en Ondersaten sullen bevinden behoorende.

Ontbieden daeromme, en bevelen onsen lieven en getrouwen, die Hoofden, Præsidenten en Lieden van onsen secreten en grooten Rade, Cancelier en Lieden van onsen Rade in Brabant; Præsident en Lieden van onsen Rade in Vlaenderen; Stadthouder, die eerste en andere onsen Raden in Hollandt; Stadthouder, Præsident en Lieden van onsen Rade in Vrieslandt; Stadthouder van Overyssel; Rentmeester van bewest- en beoosterschelt

in Zeelandt; en allen anderen onſen Rechteren en Officieren die dit aengaen ſal, haeren Stedehouderen, en elck van hunlieden byſondere, ſoo hem toebehooren ſal, dat ſy deſe onſe tegenwoordige Ordonnantie en Statuut in alle hare Poinćten en Articulen boven verhaelt, doen uytroepen en publiceren, elck binnen ſijne Provincie, Limiten en Officie, daer het van noden weſen ſal, en de ſelve doen onderhouden, navolgen en obſerveren, en de publicatie van dien ververſchen, van half jaer tot half jaer, op dat daer van niemandt ignorantie pretenderen magh, procederende, en doende procederen tegens de Overtreders, by executie van den voorſz pœnen daer toe geſtelt; niettegenſtaende oppoſitie of appellatie gedaen of te doen, en ſonder præjudicie van dien, en des te doen met dieſſer aenkleeft, geven wy hunlieden volkomen maght, authoriteyt en ſonderlinge bevel by deſen, want ons alſoo gelieft. Des t'oirkonden hebben wy onſen Zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onſe Stadt van Bruſſel den negentienden dagh van Januarii, in het jaer ons Heeren duyſent vijf hondert negen en veertigh, van onſen Keyſerlijcken het dertighſte, en van onſen Rijcken van Caſtilien en anderen het vier en dertighſte. Onder ſtondt geſchreven, by den Keyſer in ſynen Rade, ende geteeckent, *Verrycken.* Noch wat onder ſtondt geſchreven, gepubliceert in de Conſiſtorie van der Kamere van den Rade 's Keyſers onſes Geduchs Heeren, geordonneert in Vlaenderen, myn Heeren van onſen Rade, Advocaten, Procureurs en andere præſent, deſen acht en twintighſten Januarii vyftien hondert negen en veertigh. My preſent. *P. Stelandt.*

BIJLAAGE B.

Ordonnantie op de Admiraliteyt der Nederlanden, gearresteert by Maximiliaan, Roomsch Koningh, en sijn Soon Philips, Aarts-Hertogh van Oostenrijck, tot Brugge den 8 Januarii 1487.: Met een vidimus der Magistraat van Antwerpen, in date den 3. Maart 1492.

Aen alle de geene die dese jegenwoordige Brieven sullen sien of hooren: Burgermeesters, Schepenen en Raedt der Stadt Antwerpen, salut en dilectie; Doen te weten: Dat wy op huyden gesien hebben, gevisiteert ende naerstigh geëxamineert, seekere opene Brieven, gegeven en geoctroyeert van onse seer hooge en seer machtige Princen, den Roomsch Koningh, ende myn Heer den Aerts-Hertogh sijn Soon; gezegelt met haer groot Zegel in rooden Wassche, gaef ende geheel, ende sonder eenige suspicie, als ter eerster opsicht bleeck, en welckers inhoudt hier na volght.

MAXIMILIAAN, by der gratie Godts, Koningh der Romeynen, altoos Augustus: En Philips, door de selve genade Aerts-Hertogh van Oostenrijck, Hertogh van Bourgogne, van Lotharingen, van Brabandt, van Limburgh, Luxemburgh en Gelder, Graef van Vlaenderen, van Tirol, van Artois, van Bourgogne, Palatin, van Henegouw, van Hollandt, Zeelandt, Namen ende Zutphen, Marquis des H. Rijcks, Heer van Vrieslandt, van Salems en van Mechelen. Allen den geenen die dese jegenwoordige Brieven sien sullen, salut: Alsoo tot onse kennis gekoomen is, *dat onder decksel*

van (*a*) oorlogen en divisien, die voor desen geweest zyn, en alsnoch regneren in Onse Landen van herwaerts over, eenige eygener authoriteyt sich aengematight hebben, en noch dagelijcks aenmatigen, te equipeeren ende te wapenen Schepen ter Zee, door welcke geschiedt zyn, en noch dagelijcks gedaen werden meenighvuldige kaperyen, uytschuddingen, roveryen ende andere schaden, en ontelbare beswaernissen, soo wel ten laste en tot schade van onse eygen Onderdanen, en van die onser Geallieerden en Vrienden, als van andere, die op Brieven van seekerheyt ende vrygeleyde Onses Admiraels ter Zee behandelen en frequenteren als Kooplieden Onse geseyde Landen; en dat veel abuysen, excessen, delicten, enorme misdaden en quade feyten begaen werden, door de geene die de Zee bevaeren, sonder dat over haer eenige straf ofte correctie geoeffent zy: Het welcke niet alleen streckt tot vertreedingh, quetsingh en verachtingh van Onse hoogheyt en heerlijckheyt, maer oock tot irreparable nadeel en schade van de Koopmanschap, *welcke is het principaelste fundament* (*b*) ende onderhoudingh der gemeene saecke van Onse voornoemde Landen ende Heerlijckheeden, en in het bysonder van Onse Landen van Vlaenderen, Holland, Zeeland, Vrieslandt en andere, aen de voorschreve Zee geleegen, aen dewelcke geen goedt profyt of nut kan toekoomen, als door toedoen en middel van de voorsz Zee: Waer in willende voor-

(*a*) *Onder deckfel van*, enz.] Hier uit zoude men kunnen opmaaken, dat de Graaven den ingezetenen dezer Landen nimmer toegekend hebben het recht, om op eigen gezag ter zee te wapenen, en 'er wapens te gebruiken; *maar zulks aangezien hebben als streckende tot vertreedingh, quetsingh en verachting des Graaven hooghcyt, en heerlijkheeik; geconsidereert dat het niet geoorloft of toegelaeten is aan yemandt de wapenen op te vatten, sonder hunne bewilligingh, toelaetingh ordonnantie en permissie*; gelijk verder in deeze Inleiding gezegd word. Op dezelfde wijs spreekt Karel de V. in de Ordonnantie op de zeevaart, gegeeven te *Naamen*, op den 27. Decemb. 1540.

(*b*) *Welcke is het principaelste fundament*, enz.] Onder anderen, een blijk dat men ten Hove der Graaven van Holland zeer wel wist, dat de welvaart van onze gewesten van den koophandel afhing, *aen dewelcken geen goedt, profyt of nut kan toekomen als door toedoen en middel van de zee.*

voorſien, doen te weten, dat Wy deſe ſaecken overwogen hebbende, ende in acht genoomen het groote gekerm, klachten en doleantien, die tot verſcheyde malen ons hier over gedaen zyn, ſoo van de kant onſer geſeyde Onderdanen, als van die onſer Naburen, en andere aldus beſchaadighde Lieden; op het middel als geſeght is, begeerende (als reden is) het goedt onderhoudt ende vermeerderingh Onſer geſeyde Landen; en te beſchermen Onſe gemelde Onderdanen, en andere daer mede trafiquerende, jegens allen overlaſt, onderdruckingh en ſchade, als oock wel expres tot conſervatie Onſer Rechten, Hoogheyt, Heerlyckheyt en Præëminentie; geconſidereert dat het niet geoorloft of toegelaten is aen yemandt, de Wapenen op te vatten, ſonder onſe bewilligingh, toelatingh, ordonnantie ende permisſie: Ten eynde dan om ordre te ſtellen tot beleydt der ſaecken van de Zee, en die te reguleeren in Juſtitie; om welcke te oeffenem, te beſtieren ende adminiſtreeren, heeft Onſe Admirael de laſt, bedieninge en beleydt in Onſen Naem, ende hebben met advis ende deliberatie van die van Onſen grooten Rade, en van Onſe Financien, en van veele andere Edelen, Capiteynen en Bevelhebberen ten oorloge, mitsgaders andere notable Perſoonen, ſich verſtaende op ſoodanigen materie, gemaeckt, geordonneert en gedeclareert, maecken, ordonneren en declareren by den inhoude deſes, de volgende Ordonnantien, Edicten en Declaratien.

I.

Eerſtelijck, *dat al die geene welcke zal zyn* (c) onſen

(c) *Dat al die geene welcke zal zyn*, enz.] Hier uit blijkt, 1. Dat de waardigheid van *Admiraal* eene bijzondere waardigheid is, ten tij e der Graaven bekend. 2. Dat die waardigheid behelsde en in zich bevatte, *de kennisſe, jurisdictie, en diffinitie over alle gevallen, delicten, misdaden, excesſen en maleficien, die begaen werden op de zee of haere ſtranden, onder de groote Vlote van Mars. . . . en dat door hem of zijnen Lieutenant de opkoomende differenten gedecideert, geappoincteert en gedetermineert moeten werden*; welke waardigheid volgens de aangehaalde Ordonnantie van Karel de V. bevattede *het Stadhouderſchap, het Generaelſchap, en opperſte Officierſchap* IN DE ZEE ENDE IN DE KANTEN *van diere, onder de groote vloote van Meerte*, en het vermogen, om, uit krachte van die waar-

ſen Admirael ter Zee, nu en voor het toekoomende, die is uyt oorſaecke van ſijn Ampt, en ſal zyn Onſen Lieutenant Generael over de Zee en hare Stranden, en in Onſen naem ſal hy alleen hebben, en in het geheel, de kenniſſe, jurisdictie en diffinitie over alle gevallen, delicten, misdaden, exceſſen en maleficien, die begaen werden op de Zee of hare Stranden, onder de groote Vlote van Mars, het zy die begaen werden ter occaſie van den oorlogh of anderſins, insgelijcks oock van alle contracten, die gemaeckt werden om of ter ſaecke van bevraghtingen der Schepen, ende gages der Zeevarende Lieden. Ende door hem of ſijnen Lieutenant ſullen de opkoomende differenten gedecideert, geappoincteert en gedetermineert werden, als mede de ſtraffen en gedane correctien, ſonder eenigh uytſtel of delai, ten exempel van allen.

I I.

Item, *en ſal niemandt vermogen te bereyden een Schip ten oorloge op Zee* (*d*) binnen de palen van ons Gebiedt, ſonder verlof en expreſſe toelatingh van Onſen gemelden Admirael ofte ſijnen Lieutenant, in welck geval hy ſich ſal informeren, of doen informeren, of het voorſz Schip wel dight gebraeuwt, en voorſien ſal zyn van alle ſaecken, nodigh tot den Oorlogh, ende al het geene dat aen het voorſz Schip ontbreken ſal, dat ſal hy daer inbrengen of doen inbrengen tot een reedelijcke prys.

I I I.

Van gelijcken ſal hy weten wie het Opperhooft zy van het voorſz Schip, ten eynde, dat onder deckſel van den Oorlogh, de Koopluyden van onſe Landtſchappen, Landen en Heerlijckheeden, of die van onſe Vrienden en Bondtgenoten, niet geſpoliceert en berooft wer-

waardigheid in naame van den Graave ALLEEN *en* VOORAL *te hebben de jurisdictie en determinaite van alle ſaecken, delicten, crimen, excesſen en die op de ſchepen van oorloge of ter cauſe der oorloge, in der zee, of in de kanten der ſelver gecommitteert worden.* enz.

(*d*) *En ſal niemandt vermogen te bereyden een ſchip ten oorloge op zee:* enz.] Des ten tijde der Graaven het uitrusten van oorlogſchepen, buiten gezag van den Graave of deszelfs Admiral verboden is geweest. Zie *Ordonn.* van Karel den V. Art. II.

werden. En soo hy bevindt de voorschreve Schepen genoeghsaem voorsien en gewapent te zyn, en dat op de selve Hoofden en Commisen zyn, zynde Inwoonders van onse voorsz Landtschappen, of aldaer hebbende eenigh goedt, sal de voorsz Hoofden doen zweeren met de Meester en Quartiermeesters, van niet te sullen uytschudden of berooven onse Onderdanen, of die van onse Vrienden en Geallieerden, nochte die welcke hebben een vrygeleyde en seeckerheyt van onsen Admirael, en dat sy sich gedragen sullen wel en na behooren, in het voeren van den oorlogh alleen tegen onse Vyanden, en dat sy sullen moeten verantwoorden voor al het Volck dat aen haer boordt is tot de Vojagie, ende belooven, dat soo yemandt misdeedt op Zee, sy die op haer aenkomst te Lande sullen overgeven aen onsen voorsz Admirael (*e*) om straffe ende correctie te doen, na exigentie van saecken. Ende sal onsen Admirael ordonneren aen de Oorlogsgasten den geseyden Meester en Quartiermeesters te gehoorsamen, op pœne van te sullen swaerlijck gestraft ende gecorrigeert werden op haer wederkomste uytter Zee.

I V.

Item, wanneer eenige Armade ofte Oorloghsdessein ter Zee gemaekt sal werden door Volck, staende of sullende staen tot onse besoldinge, sal de voorsz Admirael van gelijcken doen zweeren de Hoofden van yeder Schip, en de geseyde Meesters en Quartiermeesters, even als hier vooren, te sullen verantwoorden alle de schade die haer voorsz Volck souden mogen doen.

V.

Item, van alle prysen, die van nu voortaen sullen gemaeckt werden ter Zee, door wat Volck het oock zy, houdende onse zyde, of onder decksel en couleur van onse

(*e*) Uit den inhoud van de III, IV, V, VI en VII. Artikelen ziet men dat het oppergezag en rechtsgebied aan den Admiraal werd toegekend; en, zoo veel mogelijk, gewaakt tegen het pleegen van geweld ter zee, zoo wel ten aanzien van eigen onderdaanen als van volken met welken men vrede had, of in verbond stond. De III, IV, V, VI, en VII. Artikels van de *Ordonnantie* van Karel den V. spreeken op dezelfde wijze.

onſe Oorlogen, ſullen de Gevangens gebragt werden aen Landt, voor onſen gemelden Admirael, of ſijn Lieutenant, dewelcke eerſt en voor alle werck haer ſal vragen en examineeren, om te weten waer ſy van daen zyn, en aen wie de Goederen toebehooren, indien men eenige vindt in de voorſz Schepen, om te doen reſtitueren die geene welcke ſonder reeden ſullen genoomen zyn of beſchadight indien het geval ſoodanigh bevonden werdt: Ende indien eenige Schepen genomen werden hier na door onſe Onderdanen en Volck van Oorloge, en dat men in de ſelve niet en vindt eenigh Bootsvolck, dewyl ſy haer ſalveerende met haer kleyn Vaertuygh of anderſints, haer voorſz Schepen geabandonneert ſouden hebben, den gemelde Admirael of ſijn Lieutenant ſal ſich wel en behoorlijck informeren op de voorſz Pryſen, en ten dien eynde vragen de Nemers, en yeder der ſelven apart, wegen het Schip dat genoomen is, wegen het Landt daer het geſchiedt is, ſal ſien en doen ſien de Koopmanſchappen, door Lieden ſich daer op verſtaende; en ſoo hy bevindt by apparentie of ſtercke præſumptie, dat die onſe Vyanden toebehooren, in dat geval ſullen de ſelve weder gelevert werden aen de Nemers by inventaris, en nemende by Geſchrift haer namen en toenamen, om, in gevalle hier na eenigh vervolgh gedaen wierdt, ter oorſaeck van de voorſz Schepen en Koopmanſchappen, haer regres te hebben op de voorſz Nemers: Ende ſoo het bleeck by eenige middelen of preſumptie, als geſeght is, dat de voorſz Schepen of Koopmanſchappen toebehoorden aen eenige onſer gemelde Onderdanen of Geallieerden, in dat geval ſullen de voorſz Schepen en Koopmanſchappen geſtelt werden door onſen gemelden Admirael, in goede en ſeeckere bewaringh, ten koſte der ſaecke of der Nemers, indien het geval ſulcks vereyſt, tot ſeekeren competenten tydt, dat men ſijn vlyt ſal konnen aenwenden en de waerheyt weten, en de ſelve geweeten zynde, vervolgens te appoincteren over de prys, ſoo als in reden behooren ſal.

V I.

Item, ſal den gemelden Admirael verbieden, aen alle de geene aen welcken hy vryheyt geven ſal van den Oorlogh ter Zee te voeren, als ſy eenige Schepen aentref-

treffen, dat ſy geen Koffers of Papieren ſullen opbreecken, Packen of Balen los doen, of andere ſaecken waer in de Koopmanſchappen gepackt zyn, maer dat ſy alle de Koopmanſchappen, die ſylieden in haer handen vinden, door haer genoomen, ſullen hebben aen Landt te brengen, ter kennis der gemelde Admirael of ſijnen Lieutenant, ende dat op pœne van daer over geſtraft te werden als over dieſſtal.

VII.

Item, indien de geſeide Nemers verhinderen eenige Schepen, Koopluyden of Koopmanſchappen, ſonder wettige oorſaecke; in dat geval ſal onſen Admirael behoorlijck doen reſtitueren alle ſchaden en intereſſen, gevallen ter oorſaecke van de voorſz neeminge, gelijk ſylieden gewoon zyn te rantcoeneren en exactioneren op allerhande manier.

VIII.

Item, dat van alle Pryſen, die gemaeckt ſullen werden door onſe Lieden van Oorlogh, onſen Admirael, om hem te helpen dragen de koſten, miſen en het verſchot, welck hem betamen ſal te doen tot uytvoeringh van ſijn Ampt, ſal hebben (gelijck *van alle tyden gebruyckelijck is*) (*f*) het recht van den tienden Penningh, ſonder dat yemandt, wie het oock ſy, daer op yets vermagh te neemen.

IX.

Item, ordonneeren Wy dat onſen gemelden Admirael van nu voortaen geven ſal vryheeden, paſſagien, ſeekerheeden en vrygeleyden, over de Zee ende Stranden, nemende de gewoone rechten der voorſz Vrygeleybrieven, ende van de Oorloghsgevangens, genomen op de voorſz Zee, aen wat deel die gevangen zyn, ende gevoert onder onſe gehoorſaemheyt, ſonder dat yemandt anders, van wat ſtaet of conditie ſy zyn, vermogen de voorſz Vrygeleydens te geven, of deswegen eenigh recht te neemen, nochte over de voorſz Gevangens, maer

(*f*) *Van alle tyden gebruiklijck is*, enz.] Wederom een blijk dat de waardigheid van Admiraal al vroeg bekend en in gebruik is geweest. Zie *Ordon.* van Karel den V. Art. VIII.

maer ſal ſulcks alleen toekoomen aen onſen gemelden Admirael (*g*).

X.

Item, ordonneren Wy, dat alle Schepen van onſe gehoorſaemheyt, die de Zee hanteren en frequenteren ſullen, aen wien ſy toebehooren, of wat voor Banieren ſy voeren, ſullen gehouden zyn mede te voeren de Banieren, Vleugels en Standaers van Onſen gemelden Admirael.

X I.

Item, ten eynde de affaires van de gemelde Admraliteyt, des te beter, gereguleerder en ordentelijcker mogen beleydt worden, geregeert en gegouverneert; ende op dat Partyen aldaer te doen hebbende, mogen erlangen beter ende korter expeditie van juſtitie, ſoo ordonneeren Wy, *dat onſe gemelden Admirael ſal vermogen* (*h*) *te maecken een Lieutenant* (*i*) en andere Officieren van Juſti-

(*g*) Uit dit Artikel en de volgenden blijkt, dat aan den Admiraal en aan deszelfs Stedehouder de daadelijke uitvoering of oeffening van de opperſte magt met betrekking tot de zeezaaken was opgedraagen. In de *Ordonnantie* van Karel den V. Art. IX. word het vermogen van den Admiraal ten aanzien *van het geven of octroyeren van brieven van ſaulfconduite, van pasſagie, van ſeekerheyt, of van oorlove*, enz. ingetrokken, en den Graave zelven voorbehouden; den Admiraal echter laatende het recht, dat die brieven zonder zijne *attache* niet konden gebruikt worden.

(*h*) *Ordonneeren dat onſe gemelden Admirael ſal vermogen* enz] Dit Artikel en de volgende XII, XIII, XIV, XV en XVI. gelyk mede de Artikels X – XVI. van de Ordonnantie van Karel den V. ſtrekken ten blijke, niet alleen van het hoog gezag aan de waardigheid van Admiraal gehecht; maar doen te gelijk zien, uit welken hoofde Prins Willem den I. zich bevoegd heeft kunnen achten om ten aanzien van de zee het gezag te oefenen 't welk hij in deze landen gebruikt heeft; en op welken grond Prins Maurits naderhand het oprechten van Admiraliteits Collegien zich heeft kunnen aantrekken. Zie het geen wij in dit deel blz. 16 en volg. gezegd hebben.

(*i*) *Dat onſe gemelde Admirael zal vermogen te maecken een Lieutenant* enz.] Een blijk dat de Gecommitteerde ter Admraliteit oorſprongelijk de plaats bekleeden van den Admiraal, en in het oefenen van hun gezag en van hun rechtsgebied den Admiraal *repreſenteeren*. Hier mede komt over een het XII.

Justitie, in soodanigen plaets als hem goetduncken sal, welcke Lieutenant en Mannen van den Raedt sullen exerceren en administreren recht en gerechtigheeden, aen yeder een, na den styl van onse Canceleryraedt.

X I I.

Item, vermits dickmael gevallen konden voorkomen op andere Plaetsen, daer de Lieutenant des gemelden Admiraels niet en resideert, soo sal den gemelde Admirael vermogen te committeeren in elke Zeehaven van ons Gebiedt, en door ons gantsche Landt, Landeryen en Heerlijkheeden, Lieutenant en Officieren, om te exerceren sijn Ampt, ende recht, en gerechtigheyt te doen aen yeder een: Ende dat van alle amende, welcke geoordeelt sullen worden soo by den gemelden Admirael als desselfs Lieutenant Generael, of de andere geseyde Lieutenants en bysondere Officieren, de helft der amenden sal koomen en toebehooren aen ons, ende tot ons profyt, waer van onsen gemelden Admirael voor ons sal houden, of doen houden reekeningh, en de andere helft tot sijn voordeel.

X I I I.

Item, sal den gemelden Admirael, soo dikwils als het hem goedtduncken sal, en het geval sich opdoet, vermogen sijne Gevangens ter bewaringe te stellen in onse Steden, Fortressen en Sterckten aen de Zee gelegen, mits betalende de onkosten der voorsz Gevangens, met bedingh nochtans, dat hy gehouden sy daer toe permissie te vragen aen de Capiteyns der Plaetsen, eer hy aldaer eenige Gevangens inbrengt. Ende na dat de voorsz permissie versocht sal hebben, sullen sy het niet refuseren te doen, en hier in hem geen beletsel toebrengen.

X I V.

Item, soo dikwils, en wanneer het in tyden van Oorlogh sal behooren, dat men op de Zeekanten waght houdt en viert, soo sal den gemelden Admirael doen besichtigen de voorsz Vierbakens, en weten wat waght en toesicht men hout op de voorsz Kusten, en soo hy hier

XII. Art. van de Ordonnantie van Karel den V. Het geen wij hier aantekenen blijkt ook uit andere plaatsen van deze twee Ordonnantien.

hier in bevindt eenige faut, waer voor Burgermeesters en Schepens der Steden (aen welcke de kennis toebehoort van de voorsz wachten en Brandarissen) niet laten sorgen; in dat geval, en by haer versuym en nalatigheit, sal den gemelden Admirael haer dwingen te doen den toesicht, en de Vuirbaeckens doen maken na den eys van het geval.

X V.

Item, vermits alle weghgedolven onbeheert goedt, in de aerde gevonden werdende, Ons moet competeeren ende toebehooren, door costume van allen tyden geobserveert in Onse Landtschappen, Landen en Heerlijckheeden, soo ordonneeren Wy, dat soo daer eenige quæstie ontstaet over het gescyde lagan, de kennisse daer van sal gehooren aen den gemelden Admirael ter oorsaecke van sijn Ampt.

X V I.

Item, by aldien eenige Armée ter Zee door ons by een gebraght werdt, als geseydt is, en tot onsen laste, soo sal aen den gemelden Admirael toekoomen de sorgh, ordonnantie en kennis over de selve, soo op de Equipagie a's Artillerye, Soldye en Victuailles, en sal het Opperhooft en Capitein zyn, en als soodanigh de Lantaern voeren, ende salder van onsent wegen gevierdt werden, en moet aen hem competeren en toebehooren de Vlaggekist, welcke voorsien moet wesen met alle soort van Vlaggen en Wimpels, nodig tot zeynen in de voorseyde Oorlogh.

X V I I.

Item, van alle Prysen die van nu voortaen gemaeckt werden ter Zee, door ons gemelde Volck van Oorloge, sullen de verkoopingen, buyten en verdelingen, gemaeckt werden voor onsen Admirael of sijnen Lieutenant, welcke gehouden sal zyn, onder sich te houden een Register der voorsz Buyten, om de reekeningh te maecken, soo het de manier is, en om naderhandt recours te hebben tegen den geenen die de voorsz buyten genooten hebben, soo men naderhandt bevondt dat het ten onrecht genoomen was.

X V I I I.

Item, alsoo onsen geseyden Admirael hier na soude konnen stellen tot sijne Officieren ende Lieutenant, Menschen van geringen staet en kleyne conditie, dewelcke

welcke, om te behaegen aen de Nemers, door corruptie van gaven, ofte door begeerte van des gemelde Admiraels Tienden des te grooter te maken, mochten verklaren de saecken te zyn van goede pryse, die soodanige niet souden zyn, en dat in sulck geval de beschadighde niet souden weten het hare wederom te krygen, het welck haerlieden tot groot nadeel en ondienst zyn soude: Omme het welck tegen te gaen, soo ordonneeren en willen Wy, dat onsen voorsz Admirael niet stelt voor sijn Lieutenants, als seer notable Mannen, van een goedt leeven, verstandigh en wel gerenommeert; welcke solemneel zweeren sullen, dat sy haer oordeel vellen sullen sonder eenig faveur of corruptie.

X I X.

Item, en vermits de voorsz particuliere Lieutenants namaels souden konnen geeven eenige verkeerde oordeelen, tot druckingh, beswaringh en schade der parthyen in reghtsplegingh voor haer zynde, soo ordonneren Wy, dat men sal konnen appelleren van der voorsz particuliere Lieutenanten Sententien, voor onsen gemelden Admirael; welke Admirael, in cas het blyckt door waerschynelijcke præsumptie of andersints suffisantelijck, dat 'er abuys ofte beswaernis was door sijn oordeel, sal reformabel konnen zyn voor onsen Persoon, of die van onse Erfgenamen, Princen van den Lande.

X X.

Item, soo sal sich onsen gemelden Admirael voortaan genoegen met sijn tiende der winst, en andere rechten hier vooren verklaert, sonder dat hy onder decksel van Ampt andere rechten neme, tot druckingh onser Onderdanen.

X X I.

Item, soo de Schepen, die eenige Particuliere Burgers, Kooplieden, en andere van ons District, Landen en Heerlijckheeden, op haer eygen kosten uytgereet hadden eenige Prysen namen van Victuaille, Buskruyt, Kanons, Panais of andere Artillerye, Wy verstaen niet dat onse gemelde Admirael die hebben moet tot sijn profyt, maer alleen zyn tiende, of de valeur der selve, maer soo daer eenige saeck was in de voorsz Pryse, die hem noodigh was tot onsen oorloge, of tot fournissement voor sijne Schepen, hy sal dat vermoogen, mits in reedelijckheyt betalende, sijn tiende aftrecken,

indien nochtans het faecke was dat hy Admirael de voorsz Schepen voorsien hadt (aldus uytgereedt zynde) van Artillerye, hy sal oock moeten profiteeren van het gewin der Artillerye welcke die Schepen gewonnen hebben, na rate der onkosten by hem gedragen, om de voorsz Schepen met Artillerye te voorsien.

XXII.

Item, indien eenigh ongeval voorviel in de Vlooten of ondernemingen, alwaer sich Onsen Admirael of sijn Lieutenant in Persoon bevondt, en het quam tot haer kennis, soo sal Onsen voorsz Admirael of sijn Lieutenant voor haer wederkomst doen oeffenen Justitie, sonder uytstel, of haer wederkomst af te wagten, soo het alsoo is dat het geval sulcks vereyst.

XXIII.

Item, en van alle andere saken welcke souden mogen voorvallen, en waer van hier vooren geen verklaringh of specificatie ge laen is; Wy willen en ordonneren dat onsen gemelden Admirael en sijne Lieutenants sich reguleeren en gebruycken na de kostumen en gewoontens der plaetsen daer die gevallen voorkoomen, en by aldien de selve door het gebruyck niet konnen gedecideert werden, sullen sy haer reguleeren na de dispositie van het beschreve recht, sonder dat Wy met dese tegenwoordige verstaen ergens in te willen præjudicieren aen het recht van een ander, maer sal yeder in volle besit blyven van die sijne rechten, sonder difficulteit, alles echter onder het ressort van onsen gemelden Admirael, welcken Wy door dese tegenwoordige Ordonnantien, (als gesegt is) hebben gecommitteert en geordonneert, als Wy committeren en ordonneren by desen tot onsen souverainen Officier, op de voorsz Zee hare Stranden, onder de gemelde groote Vloot van Mars.

XXIV.

Alle welcke saken, en yeder der selve, Wy, tot conservatie onser Rechten, Hoogheeden en Heerlijckheeden, en bysonder der Koopmanschap, willen voortaen gehouden, bewaert ende waergenomen hebben, sonder die te verbreecken, tegen te gaen, of te doen, en sullen sy over al gepubliceert werden daer sulcks gehoort: Over sulcks gelasten Wy aen onsen beminden en getrouwen den Cancelier en Lieden van onsen grooten Rade,

de, Cancelier en Lieden van onsen Raedt in Brabandt; den Gouverneur en Mannen van onsen Raedt in Luxemburgh; den Lieutenant ende Mannen van onsen Raedt in Gelderlandt; den Præsideut en Mannen van onsen Raedt in Vlaenderen; den Lieutenant en Mannen van onsen Raedt in Hollandt; den groot Bailliuw van Henegouwen, en de Mannen van onsen Raedt tot Bergen, Gouverneurs van Namen en Ryssel, Doornick en Orchies; dat sy publiceren en doen publiceren dese tegenwoordige onse Ordonnantien, op en door alle plaetsen en palen van haer gebiedt, alwaer men gewoon is uytroepingen en publicatien te doen; en dat gedaen zynde, sullen sylieden, en alle andere onse Justicieren, Officieren en Onderdanen, die onderhouden en doen onderhouden, van poinct tot poinct, volgens haer form en inhoudt, want aldus behaegt Ons dat gedaen werde. Ten oirkonde deses hebben Wy Ons Zegel aen desen tegenwoordigen doen hangen. Gegeven in Onse Stadt Brugge den achtsten dagh van Januarii in het jaer Ons Heeren veertien hondert seven en tachtigh, en van ons Koninghs Rijcke het tweede. Aldus geteeckent by den Koningh.

Wy Abt van St. Bertin en Heer van Maingoval, groot Hofmeester, en Heer van Wiere. Mr. Johan de Eynatte, Provoost van Utrecht, en andere tegenwoordigh zynde. Was geteekent, *Goudebault.*

Ten getuyge van welcke visie, lesingh, visitatie ende naerstige examinatie, hebben Wy Burgemeesteren, Schepenen en Raed hier boven gemeldt, doen stellen Ons Zegel, tot de saecken der voornoemde Stadt Antwerpen, aen dese tegenwoordige Letteren van vidimus, desen derden dag van Maert, in het jaer onses Heeren veertien hondert twee en tneegentigh, na den styl van het schryven in het Hof van Brabandt. Op de plicque was geschreven, *Jo. de Bost.*

BIJLAAGE C.

Lettre d'EDOUARD II, Roi d'*Angleterre*, à Louis X, Roi de France, pour s'excuſer auprès de lui de ce qu'il ne peut pas employer toute ſa Flote contre ſes Ennemis de Flandres, quoiqu'il y en deſtine une partie. Donnée à Dytton le 18 Septembre 1315 [Rymer, Fœdera, Conventiones, Literæ, &c. Tom. III pag. 535.]

A Tres-excellent Prince, e ſon treschier Frere, Sire Lowis, par la grace de Dieu, Roi de France e de Navarr, Edward, par cele mesme grace, Roi d'Engleterre, Seigneur d'Irlond, & Ducs d'Aquitaine, ſalutz, oue encres de honur, & victoire de ſes enemis.

Treschier Frere, nous resceumes nadguerres vos Lettres de requeſte, que nous vous aidiſſons de noſtre Navie contre vos enemis de Flandre.

Sur quoi, Sir, vous feſoms ſavoir, que nous avoms grant deſir e volunte de faire, en totes choſes, ceo que purra torner a honur e profit de vous, e a bon eſploit de vos buſoignes contrevos ditz enemis.

Mes, chier Frere, vous ſavez ben, coment nous avoms eſte, einz ces heures, preſſez par nos enemis d'Eſcoce; e puis ſont il entre noſtre terre d'Irlond, e il ſont arſons, roberies, e touz les autres maus de guerree, q'il pout commiſes;

Par quoi nous ordenasmes n'adgueres, par noſtre conſeil, avant que veſtre guerre de Flandr: ſe commencet, d'enveer tote la Navie, que nous purrions extrere, vers les parties d'Irland, e auſuit devers le Eſt, pour grever nos enemis avanditz, e l'envaismes depiezea.

Dont

Dont nous vous prioms, que vous nous teigrez a excusez de ceo, que nous ne pooms furnir vestre requeste a ore, si pleinement, come nous desirions, par les dites resons, que nous poise forment.

Ne pour quant nous avoms mande a *nous Amirails de nostre dite Navie*, d'une part, e d'autre, q'il purchacent a vos dits enemis tout le damage, q'il saveront, e purront.

Et ausuit avoms mande & estreitement comande a nous feals e loiaux, Monsire Humfrei de Littlebury, e Monsire Johan de Sturmy, queus nous avions assigne *Amiraus a Cheventeins d'une partie de nostre Navie*, que nous avions assigne pur grever nos ditz enemis, e *pur garder la costere de la Mer*, que eus, sanz delai, voisent oue cele Navie, contre vos ditz enemis, solom cao q'il vous plerra ordener, pur grever vos ditz enemis si come les noz, a tout lour Poer. Don. a Dytton le 18 Jour de Septembre 1315 (*a*).

(*a*) Zie RUMONT *Corps Diplomatique* T. I. P. II. p. 25.

BIJLAAGE D. 1. l.

RAPPORT (*a*) door de GECOMMITTEERDE BEWINTHEBBEREN van de *Oost-Indische Compagnie* deser Landen, mondeling aen haer Ho. Mog. gedaen, ende vervolgens by geschriften [in den jaare 1664] overgelevert, wegens den toestant der saecken in Oost-Indien, so als deselve op het vertrek van de Retour-Vloot, jongst in dese Landen gearriveert, volgens de Brieven en Advysen van daer bekomen, zyn geweest.

HO. MOG. HEEREN!

Dewyle door 't overlyden van den E. Dirck Steur, Raedt Ordinaris en voor Commandeur over de Voorsz. Retour-Vloot mette Vlagge in Zeelant aengeko-

(*a*) Dit *Rapport* en de drie volgenden hebben wy onder de Bijlaagen gebragt, om dat men 'er uit kan zien en opmaaken, 1. Welke bezittingen de O. I. Maatschappij ten dien tijd in *Oost-Indië* had. 2. Op welke Rijken, Staaten en Plaatsen zij handel dreef. 3. In welke waaren op die plaatsen haar handel wierd gedreeven. 4. Van wat gewicht dezelve meer of min was. 5. Welke middelen zij gebruikte om tot dien handel te geraaken en dien staande te houden. 6. Tot welk vermogen zij gerezen was. 7. Welke onkosten vereischt wierden om 't gevaarte, door haar opgeworpen, te onderschraagen. 8. Welke middelen zij aan de hand had, om die kosten te vinden, en teffens om nog, boven dien, aan de Participanten uitdeelingen te doen.

komen, de Bewinthebberen van de Ooft-Indiſche Compagnie deſer Landen belet ſijn geweeſt om na de ordere van het Lant, den voornoemde Commandeur voor U Ho. Mog. te preſenteren, om Rapport van den toeſtant der ſaeken in Ooſt-Indien te doen; ſoo hebben ſy lieden niet willen in gebreken blyven van haer zyde te preſteren en te volbrengen 't gene door de voorſchreve toeval niet gedaen heeft konnen worden.

Het is dan ſulks, dat de voorſchreve Retour-Vloot in negen Schepen beſtaende, den twintigſten December des voorleden jaers van Batavia t' zeil gegaen, mitsgaders van twee naſchepen, die den ſeven en twintigſten January deſes jaers mede van daer vertrokken zyn, gevolgt weſende, zyn de eerſte Schepen ontrent het laeſte van Maert, ende de twee andere den ſevenden en den negenden April daer aen, aen de *Cabo de Bonne eſperance* wel gearriveert, van waer nae genoten behoorlyke ververſinge, den ſeſtienden van de ſelve maend geſamentlyk weder in Zee geſteken zynde in 't laeſt van Auguſtus (God lof) behouden hier in 't Vaderlandt gearriveert zyn.

Het Retour daer mede overgebragt is in vergelyking van voorige jaren niet ſeer ſchoon geweeſt, niet boven de vyf en twintigmael hondert duyſent guldens ſtyf inkoops gekoſt hebbende.

Van de drie agter gebleven Retourſchepen in 't laeſt van 't jaer ſeſtienhondert en ſeſtig van Batavia vertrokken, hadden verhoopt dat als nu enige tydinge bekomen ſouden hebben; maer dewyle daer van ſedert nog in Indien nog aen de *Cabo de Bonne eſperance* niets ter wereld is vernomen, wort aen derſelver behoudeniſſe nu t'enemael gedeſpereert, en waer by de Compagnie 't verlies van 't Schip *Arnhem* daer bygevoegt, een ſeer gevoelyke ſchade in de *vyftig tonnen gouds* importerende, gehad heeft.

Hier tegens waren alle de ſchepen uit het vaderland vertrokken, God lof, wel en behouden in Indien gearriveert, daer aengebragt hebbende een getal van drie duyſent ſevenhondert en agt en twintig koppen, daer onder ſeſtienhondert en ſes Soldaten, vierhondert en tnegentig dooden hadden onderwegen over boord geſet.

(*Amboina*) Ende om dan te treden tot de Reſpective

Gouvernementen, Residentien en Comptoiren die de Compagnie onder de Souverainiteyt van U Ho. Mog. in Oost-Indien is hebbende, en sulks een aenvang nemende van de Oosterse Quartieren, heeft de Compagnie daer voor eerst gelegen het considerable Eyland van *Amboina* waer onder nog verscheyde andere Eylanden sorteren. Dese Eylanden en voornamentlyk *Amboina*, syn die gene die tegenwoordig de Nagelen uitleveren: daer is jongst so soberen gewas geweest, dat men niet boven de negen en veertig pont daer van tot Batavia bekomen heeft, tot een grote veragtering van de Negotie van Indien, mitsgaders Notable schade van de generale Compagnie, als wordende een goede quantiteyt daer van tot hoge prysen in Indien gedebiteert, en het verdere herwaerts overgesonden, hier door is dan veroorzaekt, dat met de voorschreve Retour-Vloot niet een pont nagelen gekomen is; dat hier in Europa mede geen kleyne verlegentheid is gevende, en ten ware de Compagnie nog een partye daer van in voorraet van vorige jaren overgeschoten, gehad hadde, souden t'enemaal daer van destituyt geseten hebben; van 't gewas van 't naeste jaar word mede sobere hope gegeven, 't welk sodanig uitvallende, des te groter verslegenheid, so in Indien als hier te lande baren sal, ook een swaren slag voor de Compagnie wesen, dat sy so groten Capitael. als van de Nagelen jaerlyks komt te procederen, sal moeten missen, welken niet tegenstaende de Compagnie mette sware lasten van guarnisoenen, mitsgaders forten, ende fortificatien, die sy tot versekering van de selve is houdende: beswaert blyft, ondertussen word 'er aenplantinge gedaen van een grote menigte jonge boomtjens, om daer door metter tyd wat in de ruymte te komen; maer die moeten haar tyd van wasdom hebben.

Wy hebben in de vyftig jaren tot voortsettinge van 't Christendom onder de Heydenen en Mooren aldaer met het senden van Predicanten, Siekentroosters, en Schoolmeesters ende andere seer gelaboreert, nog kosten nog moeyten daar toe ontsien, ende evenwel van de progressen van dien, vermits traegheid en soberen yver van de Predicanten konnen wy, God betert, ons seer wynig roemen.

(*Banda.*) In de Eylanden van Banda, daer de Noo-

ten

tenmuscaten ende Fouillie vallen, was alles nog in goeden toestant gebleven.

Na *nova Guinea* en verdere Oostersche Eylanden, waren enige Chaloupen gesonden tot nader ontdekkinge van de selve, om te sien wat daer ten dienste van de Compagnie soude mogen te doen ofte te handelen zyn, maer zyn met sobere verrigtinge weder in Banda geretourneert.

Wegens de inruiming van Pauleron aen de Engelsche, schryven de Generaal en Raeden, dat nu volkomentlyk syn verdragen: deselve hadden daer toe eene acte van den Koning van Groot Brittanien geproduceert, die so vuyl, besmult en besmeert was, dat de onse grote reden hadden om te twyfelen of al ene orginele acte was, dewyle men gewoon is sodanige instrumenten in sorgvuldiger bewaring te houden, en 't welke de oorsake is, dat met over en weder schryven, spreken en handelen, enige weken doorgelopen en gepasseert zyn; Edog op de versekering van d'Engelsche ende 't verlenen van een Schrift daer van, dat een orginele acte ende Zegel van den Koning was, so is men eyndelyk daar over eens geworden, de onse niets anders wetende of de Engelse souden daer op aenstonds derwaerts aengegaen zyn om possessie daer te nemen, heeft men bevonden, dat zy volk nog schepen daer toe in voorraet hadden, maer dat zy volgens haer voorgeven, die nog eerst uyt Engeland waren wagtende; waer uit gebleken is, dat sy de voorschreve besmulde acte alleen tot dien eynde hebben gepresenteert, om ons daer door reden van weygering te geven, en dan occasie te krygen om daer over te protesteren, en grote pretentie te maken. Dan dewyle na alle apparentie met haer desseyn nog endelyk sullen komen voort te varen, heeft het selve ons genootsaekt, om de Landen en de Forten die wy daer by, en omtrent gelegen hebben, tot voorkominge van alle ongelegenheden die daer uyt souden kunnen ontstaen, met swaerder Guarnisoenen tot grote beswaernisse van de Compagnie beset te houden, synde niet weinig bedugt dat die nabuurschap, en mits sy daar alles van noden sullen hebben, als een Eyland synde, dat nog water nog iets tot der menschen onderhout van noden is uytleverende, ons veel questie en onlusten sal komen te baren, hoewel die ordre van hier successivelyk gege-

geven is, dat de onſe haer zullen hebben te wagten die Natie enige de minſte reden van offenſie te geven: ondertuſſchen heeft men twee jaren geleden ondervonden, dat ſy met twee ſchepen, daer omtrent leggende, onſe ingeſetene ſo verre hebben weten te debaucheren, dat ſy een partye ſpeceryen van deſelve ſyn magtig geworden, welke ingeſetenen daar over hare verdiende ſtraffen hebben moeten gevoelen. Diergelyke onderkruypingen, Lorrendrayerien en andre practyken ſyn wy niet wynig bedugt, of ſullen by haer aenweſen doorgaens komen voor te vallen, en in 't werk geſtelt worden, ſo men haer enige koſten weigert, daerom ſy haer telkens benodigt ſullen vinden, en die ons ſomtyts mede niet veel overſchieten, ſal men ons voor incivil, cruel, ja barbariſch decrieren: wy hebben dit by deſe occaſien niet kunnen voorbygaen in 't korte aen te roeren, om dat wy deſe onluſten en vordre onheilen al menen te voorſien. God geve, dat het anders mag komen uyt te vallen.

In *Tarnata* of de *Moluxe Eylanden*, die in voortyden de meeſte nagelen plagten uyt te leveren, dog enige jaren geleden, genoegſaem geextirpeert zyn, bleef alles meeſt op den ouden voet continueren, uytgeſondert dat de Spanjaerts, die van alle tyden daer gereſideert, en de vermaerde Stad Gammalamma gehad hebben, van daer ſyn opgebroken en met allen haeren ommeſlag na Manhila geweken, ſonder enige de minſte tekenen van poſſeſſie te laten, en waer op Gammalamma door de Inwooners ſtond gedemanteleert te worden; wat redenen de Spanjaerts daer toe hebben gemoveert, blyft ons onbekent: dan wert gemeent dat, dewyle ſy lieden niet alleen geen voordelen daer uyt waren trekkende, maer ſelfs ſware laſten te dragen hadden, dat ſy onmagtig ſynde die langer te ſupporteren, eyndelyk tot die reſolutie gekomen zyn.

Tuſſen de Koningen van *Tarnate* en *Tidoor*, beyde door ons geſtelt, was tegenwoordig die intelligentie nog vertroutheit niet, die tot geruſtheid van de Compagnie wel ſouden werden vereyſt; dan de entremiſe van de Commandeur van Voorſt wierd gemeent, dat haer wel in ordre houden ſoude.

(*Manado*) Op Manado, gelegen op den hoek van Celebes, hebben wy mede een beſettinge, principalyk

die-

dienende tot insameling van de Rys aldaer vallende, maer alſo ſulks niet veel ſchynt te beſchieten, zal de ſelve ligtelyk komen ingetrokken te worden.

(*Macaſſer.*) Op *Macaſſer*, heeft de Compagnie weder een Comptoir geſtabileert, alwaer een tamelyke negotie is vallende. Den Koning en Groten geven voor, by 't Contract en vrede met ons gemaekt, te ſullen continueren, ſo lange Son en Maen aen den Hemel loop zullen hebben: niet te min ſyn dapper doende met het voltrekken van de muur rontſom haer Stad, die wel ſes mylen diſtantie in den aanvang zal beſlaen; volgens 't gemaekte contract, ſyn alle de Portugeſen daar uytgeſet op drie a vier geringe familien nae, en een partye ſlegte Canaille.

(*Timor.*) Op *Timor*, daer de Compagnie haer beſetting is hebbende, ſyn de ſaken meeſt in de ſelve geſtalteniſſe gebleven. De Portugeſen blyven daer nog op verſcheyden plaetſen reſideren, dog ſeer arm en ſwak, waer om de ingeſetenen haer hier en daer met gehele troupen beginnen af te vallen, haer toevlugt tot ons nemende. Datter goud in 't Gebergte gevonden word, is al lang kennelyk geweeſt; maer de regte gelegenheid, en of de quantiteyt de moeyten en koſten ſal kunnen opwegen, is nog niet bekent: van 't koper ſchynt meerder ſekerheid te weſen.

(*Bina.*) Den Radia van *Bina* ſchynt in alle manieren de vriendſchap met de Compagnie te onderhouden, ſyn Land niet als Rys en Sappanhout uytleverende, en waerom 't ſelve by ons alleen bevaren word.

(*Martapura.*) Martapura, een plaats gelegen op 't Eyland Borneo, word by de Compagnie beſogt om de Peper die daer is vallende, mitsgaders eenig goud dat daer mede van daen komt, dog 't jongſte jaer heeft de Compagnie weynig Peper van daer gekregen, wat hoog in prys geſtygert ſynde.

(*Sumatra.*) Onder de Peper quartieren, of daer de ſelve is waſſende, is wel 't voornaemſte het grote Eyland van *Sumatra*, daer op de Compagnie verſcheide handel plaatſen is hebbende: voor eerſt, op *Jambi*, daer wy van allen ouden tyden een aanſienlyke Comtoir tot inſameling van peper gehad hebben en als nog hebben, gelyk daer nu en dan mede inkoop van gout gedaen word. Ten ſelven eynde word by de Compagnie mede

een

een Comtoir gehouden, op *Palambang*, op 't voorſz. Eyland mede gelegen, mitsgaders nu en dan mede op *Adrigiri* enige handel gedreven. Dan op de Weſt-Kuſt- van 't ſelve Eyland, heeft de Compagnie altyd in Contract om de Peper alleen te mogen inkopen en vervoeren, geſtaen gehad, gelyk 't ſelve nog jongſt met de Afgeſanten van de Volkeren dier Landen tot Batavia met ſeer notable prerogativen ten voordele van de Compagnie is geamplieert: als onder andren, dat de Compagnie op de voorſz. kuſt de negotie alleen ſal bezitten met uytſluyting van alle andere, geen uytgeſonderd, en dat die contrarie doet, of anderen enigen handel gunt, ſal werden geſtraft: dat de Land-Heeren, Landen, en ingeſetenen, voortaen ſullen ſtaen en voor altoos blyven, onder de protectie van de Compagnie, die ook daer tegens aengenomen heeft, haer naer vermogen te beſchermen tegens alle haere vyanden ter Zee, gene uytgeſondert; dog op de t' huys komſte van de voorſz. Afgeſanten, heeft de ratificatie nog eerſt daer op niet willen volgen, wordende niet te min vertrout dat ſig alles wel ſal ſchikken; nog heeft de Compagnie op *Atchin*, insgelyks op het voorſz. Eyland gelegen, doorgaens mede een Comptoir gehad, dog onlangs om verſchydene redenen daer toe dienende, geligt.

(*Queda.*) Vermits de Vorſt van Queda, tot het byleggen van de voorgevallen verſchillen, voor als nog niet heeft konnen reſolveren, is deſſelfs Rivier met enige ſchepen beſet gebleven, om alle vaertuygen, ſoo veel mogelyk, daar buyten te houden; anderſints heeft den Tinhandel in *Perab*, *Ligor*, en die quartieren, 't voorleden jaer een redelyk ſucces gehad.

(*Porab.*) Dog mits het ligten van 't Comtoir in *Archin*, daer onder *Porab* mede ſorteert, is ons volk daer insgelyks opgebroken, latende, tot den Radia ſig weder komt te voegen, de Rivier beſet, die daer op vaſtgeſteld heeft, ſyn geſanten van alles te accomoderen, na Malacca af te zenden.

(*Malacca.*) Malacca is een Stad, die de Compagnie in voorgaende tyden de Portugeſen heeft afgenomen, gelegen in de Straet, waer van de Stad ſyn naem voert, die ook het principaelſte gebied daer over heeft: ter oorſaeke van de guarniſoenen die daer moeten werden gehouden, valt deſelve de Compagnie ſeer laſtig,

en

en 't welke oorſake is, dat men voorgenomen heeft, die vrey te verkleynen, om met des te minder guarniſoen te konnen worden beſet, wordende ſtaet gemaekt dat de onkoſten van de verkleininge omtrent twehondert duyſent guldens ſullen komen te koſten, dog aen de laſten van 't guarniſoen ſal als dan ontrent veertig duyſent guldens jaerlyks worden verſpaert, ſullende evenwel de handel, ſo wel als nu, ſonder verhinderniſſe ſynen vryen cours konnen houden. Onder 't Gouvernement van *Malacca* is mede dependent den handel op *Tanaſſori* en *Oudjamſalang*: dan de ſelve is altans van weynig conſideratie.

Ons volk, varende op ſeker ſcheepjen den Exter genoemt, heeft een execrabel ſchelmſtuk aen ſeker Moorſch Vaertuyg gepleegt, hebbende drie a vier en dertig menſen, daer onder enige vrouwen, na dat deſelve vry mishandelt hadden, om 't leven gebragt, waer van tot *Malacca* vier der misdadige ſyn gebragt ende vyf opgehangen.

Om de ſmaet en affronten in *Siam* geleden, en voornamentlyk mede ten inſigte van ſekeren ganſch ongefondeerden eyſch van vier en tagtigh duyſent guldens, die ſy wegens ſekere aengehaelde Jonck hebben gedaen, is 't Comptoir aldaer op de bekomen ordre van de Generael en Raeden in alle ſtilligheit geligt, met intentie evenwel om de ſaaken, hoe eer hoe liever, weder tot een billyk accommodement te brengen; hier op ſyn twee afgeſanten van den Koning aen boord van onſe Schepen haer voor de Rivier onthoudende verſchenen, om te vernemen nae de oorſaek van dien, de welke in een Brief aen den Koning geſchreven vervat weſende, ſyn de ſelve eenige dagen daer nae wedrom gekomen, verklarende dat de wederwaerdigheden ons bejegent, buiten kennis en tot groot leetweſen van de Majeſteyt geſchiet waren, met verſoek dat daer over geen onluſten tuſſchen hem en de Compagnie mogten ontſtaen, en werd voor vaſt gehouden, dat eerſtdaags een geſant van daer nae Batavia ſal werden geſonden om alles by te leggen.

Mits deſe onluſten in *Siam* voorgevallen, heeft het Comtoir in *Ligor*, een Stad onder 't Ryk Siam gehorende, daer, onder anderen, de Tin is vallende, insgelyks moeten werden geligt; twee ſchepen heeft den Koning

ning van daer nae Japan met een aensienlyk Capitael van allerhande koopmanschappen gesonden, en is te vresen dat daer in sal blyven continueren.

(*Arracan*) In Arracan, is de Compagnie gewoon jaarlyks goede partye Rys, mitsgaders Slaven, of Lyfeygenen, te negotieren; dan mits de grote toevoer van Rys tot Batavia, word den handel daer meest in slaven gecontinueert, dewelke van daer nae Batavia gevoert, en aldaer so by de Compagnie als by particulieren gebruikt worden, die haer daerom doorgaens seer verlegen vinden

Den handel in *Toncquin* die vele jaren herwaerts gans niet beschoten heeft, is weder wat beginnen te revivisceren, ter oorsake van 't welk vastgesteld is, daer weder een vaste Residentie te houden; boven de Syde daer vallende, word nu en dan mede goede partyen gout daer genegotieert, wordende uyt de Provincie *Junam* in *China* gelegen, daer aengebragt: de Rivier was hoog opgevloeyt, so datter verscheyde Dyken waeren doorgebroken, en wel drie Provincien in de boven Landen ondergelopen, waer door de Zyde Oegst voor 't meerendeel bedorven, en grote veragtering in 't maeken van Syde Stukgoederen, mitgaders het inkopen van Gout en Muscus gecauseert was.

Den Koning heeft een verbot gedaen, dat gene van syne onderdaenen het Christen Gelove sullen vermogen aen te nemen, en waer op de Jesuiten uyt dat Ryk ook syn uytgeset.

Het Opperhoofd van de Compagnie in Japan, dat, volgens de ordre van 't Keyserryk Hof, gehouden is jaerlyks de opreyse van Mangasaki na Jedo te doen, om neffens enige geschenken de reverentie aen den Keyser te bewysen, hadde die reyse volbragt en sonder dat daer in yet remarcabels was voorgevallen; Den Keyser was van Jedo na Inco geweest, om syns Vaders Graf te besoeken, hebbende in elf a twaelf dagen, dat daer toe was uytgeweest, over de dertig tonnen Gouts gespendeert en aen de Tempels vereert.

Tot *Mangasacki* heeft de Compagnie een Cargasoen aengebragt van agthondert dertig duysent Guldens De schepen de *Peperael* en *Vollenboven* met een Cargasoen ter monture van twehondert tagentig duysent Guldens mede derwaerts gesonden, zyn tot Mongasacki niet

ver-

verſchenen, wordende uyt enige ſekere tekenen deſelve voor vergaen of gebleven gehouden, waer van indien die behouden waeren, ſeer ver over de vyf tonnen gouts ſoude ſyn geprocedeert geweeſt, 't welk een gevoelyke ſchade voor de Compagnie is. De Negotie is daer wel afgelopen, ende ſeſtienhondert duyſent guldens van daer weder in retour gekomen, dog 't ſchip s' Gravelant in ſyn reyſe daer van daer na Malacca met een cargaſoen ten bedrage van omtrent tweehondert vyftig duyſent guldens door ſtorm van ſyn geſelſchap afgeraekt zynde, is nergens te voorſchyn gekomen, ende ſulks mede voor verloren gehouden, dat wederom geen klyne ſchade en is: deſe ſchade hebben dan de behaelde winſten dat jaer in Japan by na t'enemael geabſorbeert, ſynde een ſeer crap ende ſorgelyk vaer water, ende waer op de Compagnie, God betert, doorgaens veel ſchepen komt te verlieſen.

Het gene van daer in retour wert gebragt, beſtaet ten meerendeel in ſilver en koper; tot den uytvoer van gout heeft den Keyſer tot nog toe niet willen verſtaen.

Om de ſaken om de Noort weder te herſtellen en 't vordere oogwit van de Compagnie aldaer te bereiken, is door den Generael en Raeden weder een aenſienlyke magt van ſeventien ſchepen van oorlog met twaelfhondert Soldaten verſien, onder den Commandeur Balthaſar Bort, derwaerts afgeſonden; de voorſz. ſchepen zyn in de Piscadores alle by den anderen gekomen, ende van daer na Hockſieuw, in China gelegen, overgeſteken, daer den Koopman Nobel, die van 't jaer te voren met nog enige Suppooſten daer was overgebleven, aenſtonts aen boort quam, doende een verhael van 't gene by hem tot het bekomen van den vryen handel in dat Ryk mitsgaders verdelginge van Coxinia of de ſyne was gedaen ende verrigt: dat op 't eerſte noyt reſoluyt of cathegorycq antwoord hadden kunnen bekomen; maer altyd een agterdeur was opengehouden; dog op 't twede, dat een goede genegenheyt daer toe in haer hadde beſpeurt, ende waer op ook de apparentien die haer tot de vrede tuſſen de Tarters en Coxinia hadden vertoont, geheel waren verdwenen.

De grooten chineſen Coopman Savia, Oom van de voornoemde Coxinia, die hem na 't overlyden van ſyn

voorſz. Neef, onder den Tarter hadde willen ſubmitteren, was door den ſoon van Coxinia, tot wiens kenniſſe ſulks was gekomen, in de gevanckeniſſe geſtelt alwaer hy hem ſelven om 't leven gebragt hadde, een man van ſeer groot vermogen geweeſt ſynde, met wiens ſchatten, eenlyck uyt den koophandel getrocken, Coxinia alleen heeft weten te voeren den oorlog.

De Roomſche Geeſtelyckheyt dede in 't Ryk van Cina grote progreſſen in 't voortſetten van 't Chriſtendom. Tot Pekin, Hoekſieuw, ende meer andere plaetſen haddenſe veel Kerken geſtigt.

Om dan weder op de voorſz. zeemagt te komen, heeft deſelve dat ongeluk getroffen, dat in 't zeylen nae de Tartares om met haer te conjungeren, het oorlogſchip 't Wapen van Zeeland op de klippen geraekt ende aen ſtukken geſtoten is, dog met berginge van 't Volk.

Voor Guemoy gekomen ſynde, hebbenſe getragt die Stad met een aſſault te overweldigen, mitsgaders een ſtorm daer op gedaen, maer mits den harden tegenſtant weder moeten afwyken. Dan 't gene ter ſee daer op is gevolgt, is van vry beter ſucces geweeſt. Des vyants zeemagt in tagtig grote en twintig kleyne joncken beſtaende, de onſe ontrent Guemoy ontmoetende, ſyn met de ſelve in hevig gevegt geraekt, dog dede den vyant blyken dat ſe Zeeluyden en Soldaten waeren, ende het hun aen geen moet nog courage ontbrak, weerden tot dien eynde haer dapper 't in ſchieten met grof kanon, daerſe wel van waeren voorſien, als met 't werpen van vuyrwerken; maer onſe ſchepen, onder 't chargeren van muskets hun te met wat na bykomende, gaven op haer ſo geweldig vuyr, datſe geen ſtand en dorſten houden, maer 't op een lopen ſetten, eyder om een goed heen komen ſiende; de Tartarſche armade haer daer omtrent mede onthoudende, liet den Commandeur Bort aen de Overſte van dien afvragen, waerom hy niet geſogt hadde de vyant van ſyn zyde mede afbreuk te doen, ende wat nu vorder ſyn intentie was, die daer op tot antwoord gaf, dat onder haer volk een grote verſlagenheid was geweeſt, dog verſogt dat onſe vloot haer naer Aymoey wilde begeven, om den vyant die daer na toe geweken was, te vervolgen; waer op de onſen daer na toe gegaen ſynde, des vyants magt weder

der aengetroffen en deselve sodanig aengetast hebben, datse voort van een separeerden, en confuselyk de vlugt namen, sonder dat in dit laeste treffen mede een enige Tartarise jonk haer by de vloot vertoonden, gelyk sy ook van dese Victorie ons alleen de eere toeschryven, en voor 't selve grote recompensen belooft hebben te geven.

Na 't eyndigen van de zeeslag is bevonden dat de Coxinders de steden Aymoey en Quemoey, mitsgaders alle vordere eylanden, kastelen en stercten daer ontrent gelegen, verlaten hadden, hebbende haer vrouw en kinderen met haere voornaemste goederen in twee hondert en festig stuk joncken geladen, en daer mede de vlugt genomen, sonder dat men weet waer na toe, waer op de Tarters haer meester van de voorsz. verlaten plaetsen gemaekt hebbende; alles met branden en blaken geruineert hebben. Tien van des vyands jonken syn 'er in de grond en veel reddeloos geschoten: vier joncken die aen de Tartarsche sy wilden overkomen, syn in onse handen vervallen, ende daer nae nog vier vaertuygen met rys en pady geladen.

Van het eyland Gousoe hebben de onse seven en dertig stucken yser geschut gehaelt, daer van agt in Europa ende de rest in China gegoten syn.

Om dese oorlogs desseynen wel uyt te voeren, heeft haer onse vloot by een moeten houden, en waer door haer de occasie benomen is geweest om op de koopvaerdy joncken te passen, en daer uyt een goeden buyt te bekomen.

De Commandeur Bort was na de battaille na den Tartarisen Viceroy en Veltoverste vertrocken, by dewelke hy ontboden was, om haer naeder te spreken, wat resolutie by haer nu vorder sal sijn genomen, bleef nog onbekent, dog konden niet wel geloven, wat beloften te vooren ook hebben gedaen, dat de Tarters sullen verstaen met ons na Tayvan over te varen, geen zeeluyden wesende, of die de zee gewent sijn, evenwel maeckten de onse staet na Tayvan mette vloot over te steeken 't sy dan met of wel sonder de Tarters, schynende tot recuperatie van dien goede apparentie te wesen, de onse sijnde gelast, om te tragten een bequaem rendevous op een van de eylanden, by de Coxinders verlaten, te begrypen, werdende wyders met groot verlangen verwagt hoe den Tartar, daer wy 't Ryk van

China nu van fodanigen formidablen vyant, die hy nooit magtig foude fyn geweeft te onder te brengen, verloft hebben, hem tegens ons aenftellen ende in 't reguard van deffelfs gedane belofte van recompenfe, gedragen fal; Het omflag van onfe magt word gemeent dat haer den handel fal doen toeftaen; ondertuffchen hadde den Gouverneur van Cinchieuw den Commandeur Bort doen begroeten, met verfoek, wy onfen koophandel het aanftaende jaar hy hem wilden komen dryven, heeft ook perfonen na Batavia gefonden om te verfoeken, dat fijne joncken daer fouden mogen komen, dat geen quade teykenen zyn.

Op de kufte van Cormandel heeft de Compagnie een feer importanten handel, 't gene het jongfte jaer, foo voor 't Vaderland als voor Indien, principaellycken in lynwaten, van daer is gevordert geweeft, heeft inkoops over de vier a vyfentwintig tonnen gouts komen te bedragen. De plaetfen en comptoiren die de Compagnie daer toe is hebbende, fijn eerft 't Kafteel *Geldria* op *Paleacatte* daer den Gouverneur fyn refidentie is houdende, ende ten anderen *Negapatnam*, een ftad die fy nu eenige jaren geleden de Portugefen heeft afgenomen, de comptoiren, die fy daer heeft zyn voor eerft, om de Noort, *Malfupatnam*, waer onder nog verfcheide andere minder comptoiren forteren, als *Palicol*, *Daehtrom*, *Omivlepatnam*, &c. ende om de Zuyt, *Tegenepatnam* ende andere mindere; De negotie heeft daer alomme in voorige goede toeftand blyven continueren.

(*Pogu.*) Onder de Kuft van Cormandel is mede gehorig den handel op *Pogu* daer de Compagnie insgelyks haere comptoiren, als in *Ava* en *Siriangh* is hebbende, welk Ryk nu eenige jaren herwaerts vol troubles door den inval der Baftaerd-Chinefen geweeft fynde, veroorfaekt heeft dat de negotie aldaer meeft heeft moeten ftilftaen, dog begon als nu weder eenige wackering in te komen.

(*Bengale.*) In 't Ryk van Bengale heeft de Compagnie mede een feer importanten handel, en daer toe verfcheyde comptoiren als voornamentlyk tot *Ougli*, *Cafumabafar*, *Decca*, *Patiena*, *Pipeli* ende foo voorts. Het gene by de Compagnie daer wert genegotieert, beftaet ten meeftendeel in zyde ftukgoederen, voort lywaten, falpeter, fuyker, muscus, rys, boter en dierge-

gelyke; metten handel ging het daer nae wens: En alsoo den salpeter in Pattena vallende, die ook aldaer word gerafineert, met klyne barquen de Ganges of moet worden gevoert, een seer periculeuse rivier zynde, heeft de Compagnie met negen barquen door storm op de selve rivier, jongst verloren gehad, de quantiteyt van over de negen hondert duysent ponden, sonder welk verlies wy dit jaer vry groter quantiteyt mette Retourvloot souden gehad hebben.

(*Orixa.*) Van *Bengale* wort nu ende dan mede bevaeren het Ryk van *Orixa*, veel rys ende andere lyfs behoefte uytgevende, tot spysinge van 't eyland Ceylon, dat daerom doorgaens benodigt is.

(*Ceylon.*) Het eylant Ceylon is altans een van de costelykste panden, die de Compagnie in Indien is hebbende. Het gene 't selve is uytleverende bestaet ten principalen in caneel, voorts olyfanten, areeck ende diergelyke, de steden en fortressen die de Compagnie op 't selve is possiderende, zyn *Colombo*, *Gale*, *Negombo*, *Manar*, en *Jaffenapatnam*, die met seer swaere Guarnisoenen werden beset gehouden, 't getal der selver jongst over de twe duysent vyf hondert koppen bedragen hebbende, ende waer t' elkens een goed getal tot versekeringe van de caneelschillers in 't velt moet werden gebruykt, de Koningse niet veel te vertrouwen synde, alhoewel den selven sig enige tyt herwaerts vry stil ende gerust gehouden heeft, de onse hebben weder een Gesant aen hem gesonden, met een eerlyke schenckage; hebben tydinge dat hy seer feestelyk is gerecipieert: Het caneelschillen hadde weder een onverhinderden voortgang gehad en een goede quantiteyt in de schueren gehaelt.

Van de olyfanten waeren de stallen tot Jaffenapatnam ende Mature treffelyk voorsien, om de coopluyden die daerom soude komen te gerieven; Het rys planten nam ook van tyt tot tyt toe.

Op *Tutucourin* gelegen op de vaste kust over Ceylon, heeft de Compagnie mede haere residentie en negotie, wordende daer mede, seer veele lywaten gehandelt, gelyk 't selve ook een peerelvisscherie is hebbende.

Op Manar is insgelyks een perelvank, maer die heeft sig tot nog schuyl gehouden.

(*Touchin.*) De jongste conquesten van de Compagnie op de Portugesen, syn gevallen op de cust van Malabar, alwaer se de Portugesen heeft afgenomen de vermaerde stad van *Couchin*, item *Cranganor*, *Coilan* en *Cananor*, die gantse kust meest peper en wilde caneel uytleverende, die nu al by contracten met de Vorsten dier landen gemaeckt, als den Sammorin en andere aen de Compagnie, met uytsluyting van alle andere, is verbonden; tot nog toe heeft de Compagnie weynig voordeel van die kust getrocken, de sware garnisoenen de winsten alle hebbende geabsorbeert; het getal der selver verre over de duysent koppen monterende, en waerom goedgevonden is, 't werk op *Couchin* een stad van een seer groote estendue synde, tot een beknopter gelegenheyt te brengen en tot dien eynde deselve tot een defensyf kasteel te reduceren, andersints is 't een seer schoon vrugtbaer landt ende waer door alle eetwaeren tot een seer civilen prys daer te bekomen syn.

(*Cananor.*) Naer de verroveringe van Cananor was de meyninge die stad te demanteleren en een comptoir alleen daer te houden, maer ten aensien van de sterke situatie, en dat het de sleutel van de nonquesten aen die kant is, mitsgaders in voortyden al considerable negotie gehad heeft, is verstaen de selve met een guarnisoen van twee honderd koppen in besit te houden; Dese guarnisoenen so op de kust van Malabar als voornamentlyk op Ceylon, strecken de Compagnie tot ongeloofelyke lasten, en die voor een groot gedeelte mette voordelen, die de caneel is gevende doorgaen.

Soo haest als Cananor vermeestert was, heeft sig onse magt weder nae Couchin en vervolgens nae Porca gewent, om die plaets mede te subjugeren, dan heeft den Radia het leger aen 't marcheren synde, sig komen onderstellen, met belofte dat hy voor eerst aen de Compagnie die getrouwigheyt soude bewysen, die oyt aen de Portugesen bewesen hadde, dat hy noyt peper of caneel in syn land soude doen wegen nog uytvoeren dan met consent van den Koning van Couchin, en de Compagnie, die hy met enen verklaert na de wetten van 't landt het regt alleen daer van te competeren, dat tot dien eynde de Compagnie in syn landt soude mogen doen bouwen een stene pakhuys tot versekeringe van haere middelen en maintenuen van haer regt, en voorts ge-

genieten alle preëminentien en voordelen, die de Portugesen oyt gehad hebben, gelyk alle 't selve in diervoegen van woord tot woord in een formeel contract is begrepen.

Ende hoewel de Engelsche wel behoort hadden, insonderheit door den Koning van Couchin en den voornoemde Radia daer toe aengemaent zynde, van daer te delogeren, syn syluyden niet alleen daer vooreerst gebleven, en sonder dat wy der selver vertrek, niet tegenstaende daer toe wel bevoegt waren, en niet als een woord by den Koning van Couchin te kosten hadde, enigsints hebben aengedrongen, maer syn soo veel verder gegaen, dat haer Schip de Hoepwel voor de twede mael daer voor komende, hoewel het daer niet te koop was vindende, gelyk wy insgelyks nog niet een corl peper daer gekogt hebben, en sulx van daer onverrigter zaken hadden moeten vertrecken, egter evenwel nae haere oude wyse, met nieuwe protesten voor den dag syn gekomen, daer nogtans haer geen het minste belet is aengedaen geweest, blykende wyders by beëdigde attestatie, dat ten tyde haer schip de Luypaert te vooren voor Couchin quam, om insgelyks nae Porca te gaen, de Engelschen nog voor nog nae date van dien niet een blad peper by haer pachuysen daer hebben gehad, en dien niet tegenstaende heeft men ons doenmaels al mede met gelyke protesten bejegent gehad.

(*Wingurea.*) Den handel die de Compagnie tot *Wingurea* heeft, is geensints van de grootste consideratie, synde de logie en 't comptoir ten principalen gestigt met die intentie, om, geduyrende den oorlog met Portugal, en wanneer onse vloot voor Goa haer onthielt, daer van daen alle nodige verversinge te mogen bekomen, dat nu komt te cesseren.

(*Suratte.*) Maer in Suratte, mitsgaders de Ryken van *Industan* en *Gusaratte* is den handel wederom van vry groote importantie; het principaelste comptoir wort gehouden in Suratte, daer den Directeur sijn residentie heeft; waer onder gehorig syn de Comptoiren in *Amadabat* en *Agra*; met de negotie aldaer sou de Compagnie, het jongste jaer, seer wel gestaen hebben, in gevalle het ongeluk van 't schip den Dolphin niet en was voorgevallen; 't welk van Suratte na Batavia zeylende voor Ponto Gale op Ceylon met syn volle ladinge van

vier hondert en dertig duysent guld. ten merendeel in contanten, door lekte gesoncken is, zynde niet boven de twee duysent agt hondert guldens daer van gesalveert; Den grooten Safjaen wiens troon door een van syn soonen, onder voorgeven dat de vader overleden was, met gewelt geoccupeert, en sulks althans daer in geseten is, wort in 't casteel van Agra nog in gevanckenisse gehouden, wetende dien Moorsen Koning te seggen, dat hy nu de regtveerdige oordelen van Godt Almagtig is gevoelende, dat gelyk hy met syn vader omgesprongen heeft, syn kinderen, als nu met hem doen, en dat de selve gelyke bejegening weder van de haere sullen te verwagten hebben, tot dat sijn geslagte t'eenemale sal komen uytgeroeyt te worden, ofte te gronde te gaen.

Ondertusschen, mits de voorschreve voorgevalle verandering, is de Compagnie genootsaekt geweest desen nieuwen Koning, door een aensienlyk gesantschap, in syn nieuwe regeringe, te doen complimenteren, met versoek, dat de preëminentien en voorregten die de Compagnie ontrent haren handel in desselfs Ryken van syn Voorvaderen gunstelyk heeft geobtineert, door hem mede soude mogen worden geconfirmeert, en 't welk den selven toegestaen, ende daer van de nodige firmans, gelyk die brieven genoemt worden, gegeven heeft; De onkosten van dat gesantschap al verre in de sestig duysent guldens belopen hebbende; De Gouverneur-Generael is door den Koning beschonken, dat voor een grote eere gehouden wert, schynende de stad van Dilly in plaets van Agra, tot syn hofhoudinge verkoren te hebben.

Het wort voor een verwondering opgenomen, dat over het doen van den franschen kaper op het roode meer, daer Hubert Hugo Commandeur is geweest, ons geen meerder molestie en ongemak tot nog toe in Suratte is aengedaen.

Volgens de advisen met de Engelsche schepen onlangs van daer bekomen, sou die Stad door sekeren rover Sivasii genaemt, seer onverwagt overvallen, ingenomen ende t'enemael geplondert syn geweest, hebbende de onse de loge van de Compagnie nog met gewelt gedefendeert, en haer voor schade behoet.

(*Persien.*) Met de saken van de Compagnie in 't Ryck van *Persien*, daer de selve mede een importante nego-

tie

tie heeft, ging t'ten enemael nae wensch; 't hooftcomptoir word gehouden tot *Ganiron*, waer onder dat van Ispahan is sorterende; ses hondert balen syde is de Compagnie, volgens contract, gehouden jaerlyks van den Koning tot sekeren pryse te ontfangen: waer tegens de selve weder vryheyt van tollen is genietende; dan vermits op deselve syde hier in Europa de vragte, risico, ende anders gerekent, weynig voordeel gevoelt wert, heeft men die quantiteyt t'elcken soeken te verminderen, sulks dat die op de helft en daer beneden gekomen is.

(*Mocha en Bassora.*) *Mocha* en *Bassora* heeft de Compagnie voor desen mede bevaren ende haren handel aldaer gedreven gehad, maer mits de sobre profyten, die daer behaelt wierden, heeft die voor enigen tyd gestaekt, dog nu, op hope van beter voordeel, die van Mocha weder hervat gehad.

(*Cabo de bonne Esperance.*) De *Cabo de bonne Esperance* heeft de Compagnie alleen met die intentie in besit genomen, om aldaer een bequame ververspláets voor alle gaende en komende Schepen te hebben; dit oogmerk is tegenwoordig bereykt, zynde alle aerdvrugten ende andere verversingen daer altans in abundantie te bekomen, enige andere voordelen hebben haer aldaer tot nog toe niet opgedaen; verscheyde landreysen tot hondert mylen ende meer landwaert in, syn by de onsen ondernomen geweest, maer niet ter werelt uitgevonden, meest een dor en schrael landt synde, en weynig bevolkt.

(*Mauritius.*) Het eyland *Mauritius*, dat wy enige jaren geleden, hebben verlaten; word by ons, om redenen daer toe dienende, weder in possessie genomen, tot welken eynde enig volk derwaerts afgesonden is.

(*Mattaram.*) Uyt 't landt van Mattaram, op 't eylandt van Java gelegen, is sodanigen overvloet van rys boven alderhande slag van hout werken tot Batavia aengekomen, als by de gedenken der menschen niet en is geschiet, so dat altemet qualyk raet geweten hebben de selve te bergen, en dat vyftien of twintig realen het last.

(*Japara.*) Op Japara heeft de Compagnie haer comptoir, behalven dat zy verschyde andere havens in desselfs landt mede bewaert; Den Sousouhounang synde den Vorst van dat land, en een magtig Heer, hout

de volcken daer omtrent in een geduerigen allarm en ſchrik, heeft tegenwoordig ſyn meeſte vermaek met vliegers, en 't welk door alle de Grooten word nagevolgt; voor deſen was hy ſeer met hanen en der ſelver gevegt beſig, die 'er nu hier door wat geruſt hebben. De gemelden Vorſt ſoude geern ſien, dat wy hem weder met een hornoable legatie quamen begroeten, om, ſo het ſchynt, ſyn aenſien en reſpect omtrent de gebuurvolkeren aldaer mede wat te vergrooten, alſo hy het dan den naem van homage weet te geven, om haer te bewegen van gelyken te doen, maer den Generael ende Raeden ſeggen, dat ſy haer houden of zy zyn meninge niet en verſtonden.

(*Bantam.*) Die van Bantam, daer wy insgelyks een comtoir, dog van weynig omſlag hebben, blyven met het aenhouden onſer lyfeygenen tot een ſeer groot ongemak en ſchade van onſe ingeſetenen van Batavia, nog al continueren; het minſte dat men haer doet of vergt, ſtellen ſy haer aenſtons fugityf nae Bantam, maer omtrent twaelf mylen van Batavia gelegen ſynde, daer ſy hare protectie vinden, directelyk tegens het tractaet, dat wy nog ſo onlangs met haer gemaekt hebben.

(*Batavia.*) De goede koop rys is een gewenſte ſaeke voor Batavia, het planten van ſuyker-riet neemt ſo veel niet toe als wel wenſten; maer neemt evenwel niet af, het maken van tuynen en planten van bomen accreſſeert nog al van tyt tot tyt, ſo dat alle ſoorten van groente en moeskruyden voort vrugten en boomgewaſſen daer abondant te krygen zyn.

De Nederlandſche Burgerye vermenigvuldigt wel in getalle, maer in rykdom en welvaert ſchyntſe eer te declineren, dat ſy niemand als haer eygen luyheyt, en datſe geen bequame middelen by der hand en nemen, te wyten heeft.

Agt en twintig Predicanten waren altans in Indien over de reſpective plaetſen, landen en reſidentien van de Compagnie verſpreid, doen de ſelve 't eyland Formoſa nog was hebbende, was derſelver getal gereguleert op twee en dertig; hebbende boven dien nog een ſeer grote menigte Sieckentrooſters en Schoolmeeſters.

Zyn tegenwoordig tot Batavia beſig met een papier molen op te ſtellen; en weten albereydts daer ſeer goed papier te maken; in treyn ſynde ſal de Compagnie

meer

meer als vyftig duysent guldens jaerlyks komen te profiteren.

Staen mede om eene bequame school voor de jeugt op te regten; waer toe jongst een Rector hier te Lande is aengekomen.

De generale onkosten van Batavia daer onder de soldyen, equipagie van schepen en anders gerekent, bedragen in 't jongste jaer een millioen negenhondert drie en dertig duysent guldens; waer uit aftenemen is met wat omslag de Compagnie daer te lande beswaert is.

De onkosten van Ceylon hebben 't jongste jaer tot agthondert en sestig duysent guldens gemonteert.

Amboina, hondert ses en negentig duysent guldens.

Banda, hondert vier en tagtig duysent.

Cormandel, tweehondert twee en sestig duysent.

Malacca, hondert negentig duysent.

En so andere plaetsen, als Tornate, Solor en Cabo de bonne Esperance mede nae advenant: alle welke lasten uyt de winsten van de negotie weder moeten werden gevonden; en goed gemaekt.

Hier te landen syn de lasten, 't jongste jaer, geweest ses en seventig tonnen gouts.

Om de negotie in Indien nae behoren waertenemen, mitsgaders alle de landen, plaetsen en comtoiren, die de Compagnie daer is hebbende, en in een goed aental bestaen, te bewaren, ende de selve van alle behoeften en noodruftigheden te voorsien, voorts de retouren van daer jaerlyks over te brengen, en den staet aldaer wederom met volk en alle andere noodlykheden van hier t'elkens te voorsien, heeft de selve altans in dienst en effective employ hondert veertig schepen, alle van volk, geschut, ammunitie van oorlog, provisien en verdere behoeften voorsien, wordende buyten des staet gemaekt, dat sy, jaer uyt jaer in, niet minder als vyf en twintig duysent man, so matrosen als soldaten, in haer soldye is hebbende; wat vrugten, beneficie en voordelen den Staet deser landen daer uyt trecken en genieten, is ligtelyk te apprehenderen.

De seventig, tagtig en meer tonnen gouts, die de equipagien jaerlyks komen te kosten, moeten gevonden worden uytte retouren, die jaerlyks uyt Indien overkomen, somtyds negentig, somtyds hondert, ook

wel

wel hondert en tien tonnen gouds, 't ene Jaer min 't andre jaer meer, na gelegenheid van tyden en saken, by verkoop komende te renderen.

't gene dan boven die lasten komt over te schieten, wort aen de gemene participanten uytgedeelt, en 't welk al wederom in 't landt blyft, of ook wel ten dele tot ontlasting van de Compagnie geemployeert word.

In voegen dat al het gene jaerlyks minder naer Indien gesonden word, als van daer herwaerts komt, tot verrykinge van 't gemene land, ende de ingesetenen van dien is streckende, als by exempel, van 't gene de Compagnie uyt Indien overbrengt, komt jaerlyks gelyk gesegt is, negentig, hondert, hondert en tien tonnen gouds nae gelegenheid te procederen, ende 't gene wederom nae Indien gesonden wert, bestaende in contanten, koopmanschappen, provisien en scheepsbehoeften, voort de deterioratie van de schepen daer by gereckent, wort van twintig tot op dertig tonnen gouds jaerlyks gecalculeert, invoegen dat al 't verdere in 't landt blyft, jaerlyks so veel millioenen importeerende en waer mede 't selve effective word verrykt; waer by nog concurreert, dat alle de retouren, hier verkogt synde, weder nae andere landen moeten werden getransporteert, die dan vooreerst haer regt van uytgaen, mitsgaders waeggelden en arbeydsloonen moeten betalen, schepen tot uytvoer van dien van noden hebben, en diergelyk, behalven nog de groote correspondentie en verderen handel die 't selve alomme geeft, en ontallyke andere voordelen daer nessens concurrerende, soo dat seer wel en met regt mag worden gesegt dat het Compagnie van particulieren, maer eygentlyk van Staet is. Den Staet het principael voordeel daer van treckende, en waer uyt aftenemen is dat sodanige Compagnie, waeruyt so veel hondert duysent menschen soo hier te lande als in Indien haer subsistentie trecken, ende den Staet sodanige voordelen toebrengt in wesen mag blyven, ende gemainteneert worden, en waer toe de Bewindhebberen van dien, U Hoogh Mog. gunst en behulpelyke hand met alle schuldige eerbiedigheyd syn implorerende.

Aldus gerapporteert en overgelevert desen een en twintigsten October sestien hondert vier en sestig, geteeckent. P. van Dam.

BIJ-

BIJLAAGE D. 2. l.

RAPPORT (*a*) door PIETER DE BITTER Commandeur van de Retour-Vloote van de Ooſt-Indiſe Compagnie deſer Lande, deſes jaers [1665], aen haer Ho. Mog. mondeling gedaen, en ſchriftelyk overgelevert, wegens den toeſtant der ſaken in Ooſt-Indien, en 't voornaemſte 't gene op de reyſe is komen voor te vallen.

HO. MOG. HEEREN!

Dewyle het de Heeren Generael ende Raeden in India, tot Batavia, gelieft gehad heeft my te ſtellen tot Commandeur over deſes jaers *koſtelyke Retour-Vlote*, omme deſelve onder, Godes zegen, naer ons lieve Vaderland te geleyden, waer door dan verbonpen ben aen U Ho. Mog. rapport te doen van den toeſtant der ſaeken in Ooſt-Indien op myn affcheiden van daer, ſoo ſal dan met U Ho. Mog. welnemen, begin maken, met voor eerſt te ſpreken van de quartieren van Amboina.

(*Amboina.*) De Nagel Oogſt in Amboina is dit jaer beter als men gemeent hadde geſlaegt, en waer van nu vier hondert veertig duyſent en ſeven en t'negentig ponden naer het Vaderlandt zyn gegaen, alles is daer wel, den Hittoeſen Landtraet is ſouder moeyten geſcheyden, de verſtrooyde van Siſſabetta ſyn weder by

(*a*) Uit dit Raport kan men opmaaken hoe de ſtaat van de O. I. Compagnie is geweest in den jaare 1665 op welke Rijken en plaatſen dezelven eenen handel had aangelegd, en in welke goederen en koopmanſchappen de handel op die plaatſen werd gedreeven.

by den anderen vergadert, synde Heydenen, maer niet te min tot het Christendom seer genegen, de Papouse rovers in Amboina, sal men sien van daer te verdryven; Capiteyn Joncker van Manipa is op Batavia gekomen, alwaer hy aengehouden sal worden, ende tot dien eynde heeft hy ook zyn huyshoudinge uyt Amboina ontboden, de scheeps timmeringe op Bouro en valt soo breed niet uyt, als men wel gemeent hadde, soo dat het bouwen van groote schepen sou nagelaten worden; d'Amboinse borgers tragten de Chinesen uyt Amboina te hebben, om dat sy hun in haren zeehandel hinderlyk syn, dog de Chinesen en sullen om den dienst die sy de gemeente aldaer toebrengen, niet afgewesen mogen werden; vermits het overlyden van den Gouverneur Cos, is de Heer van Dam in desselfs plaets gevolgt; nae Amboina zyn twee hondert soldaten gesonden.

(*Banda.*) Vincent Vette, een Nederlander in dienst van de Engelschen overgegaen, is met de synen van 't eylandt Damme, op syn versoek, tot Banda, ende van daer tot Batavia gebragt, alwaer syn proces sal gemaekt worden; hy heeft middelerwyl ontdekt, dat de Prins Calematta tot Macassar wonende, aen de Engelsche Compagnie in Engelandt soude geschreven hebben, aengaende seker desseyn op Coram, en de bygelegen eylanden, dat waerschynlyk is, ende daarom sal men den selven Calematta, soo hy daer komt, tragten in de knip te krygen; van de Oosterse eylanden is aen den Gouverneur van Dam ordre gegeven, als mede wegen d'overleveringe van Poeleron aen de Engelschen; de besending nae Nova Guinea is niet wel uitgevallen, vermits die van Ony d' onse verradelyk hebben overvallen, dat vergolden sal worden; d' onsen hebben een Macassers vaertuyg daer ontrent vermeestert, maer dat en geeft geen verandering tot Macassar, alsoo 't selve geschiet volgens contract. Tot de Perel Visscherye op Arou, schynt weder goede hoop te syn, en syn daerom drie peereduykeren van Batavia nae Banda gesonden; men verstaet datter nog een ander Ony is, daer de masseye valt, en daer de Macassaren komen handelen, 't welk besogt sal worden. d'Edelen Heer Jacob Cops is geworden Gouverneur van Banda, in plaets van den Heer van Dam: Banda is met hondert mannen meer als nae gewoonte versterkt.

(*Ter-*

(*Ternata.*) De Spaensche fortresse Gammelamme is gedemoljeert, mitsgaders Romy, maer Tahoer wil Sayfaudyn op Tidore self behouden, ende Siwelle staet nog overeynt; tusschen de respective Koningen van Ternate ende Tidore en is geen regte grondt. Den Commandeur van Voorst steld voort om een reduyt op Gillalo te leggen, dat naeder overleyt sal worden. Mannodo en geeft geen rys genoeg uyt, den washandel op Boutuan heeft ook niet veel om 't lyf, de silver en tin-mynen op Amack is niet, gelyk ook de swavel, met de caneel beschiet het al mede niet; op Ragelau is goede hope tot 't Christendom, den Koning van die plaets wort als vasal van de Ed. Compagnie aengenomen.

(*Macassar.*) De Masen syn aldaer tot op dertig stuivers gestelt, hebben voorleden jaar veertig stuivers gedaen, daer syn seventig duysent Masen in contant overgebleven. Over de questie by den Koning van Macassar, aengaende 't eylandt Pangesane gemoveert, sal aen de Koning van Ternaten geschreven worden, de Macassaren soeken de Bougys van Batavia te hebben, maer dit is hun ontseyt, de Regeringe is aldaer twedrachtig, Francisco Vierra is eyndelyk op Batavia gekomen, en terwyl hy met de Ed. Compagnie in rekeninge treed, neemt hy stilswygens de vlugt naer Macassar, onder schyn van syn huysvrouw te halen, hy sal vooral van daer moeten geweert worden; de schenkagie van d'Ed. Compagnie aen den Koning en Grooten van Macassar is begroot op agt a negen duysent guldens inkoops, Carin Crongo is van Bantam vertrocken, sonder afscheyt van den Sultan te nemen, in voornemen sig ontrent Banjemassinge ter neder te setten.

(*Timor.*) Van daer komen magere advysen, ende daer ook niet bysonders voorgevallen.

(*Bima.*) De Mey-Boom na Timor gesonden, sal in 't passeren daer aenlopen

Den Pangoran heeft Gesanten aen de Matteram gesonden, maer die komen vrugteloos t'huys, alsoo den Matteram seyt dat den Pangoran daer self mogte komen.

(*Palimbang.*) Compagnies pakhuys is voltrocken, de inwoonders hebben twee vaertuygen naer Siam gesonden, tot den handel, de provincie-dalers en konnen daer niet gangbaer gemaekt worden.

(*Jamby.*)

(*Jamby.*) 't Opperhoofd Andries Bogaert is daer nu wel gesien, de jongste Pangoran heeft eerst willen trouwen met de dogter van Bantam, daer na met een Dogter van Crain Crongro: daer syn veel handel-vaartuygen van Macassar ende Java op Jamby gekomen, de Engelschen zyn met de Jambuysen in questie geweest, die door tussen komen van de onse bygelegt is, die van Jamby siende op het exempel van Palimbang, en sullen niet ligt aen de Mattaram senden.

(*Marsapura.*) Den koopman Antony Hurt en heeft van daer niet meer als ses en dertig lasten peper gebragt, het contract is met den nieuwen Pangoran geconfirmeert: het Engels schip den Royael Oack is in enen dag in Banjer geweest, het peper-gewas is sober, Elsenborg is daer overgebleeven.

(*Malacca.*) Den kleedenhandel begint toe te nemen, en den toevoer van tin is redelyk; dog het aenbrengen van de peper is slap; de Perase besettinge word gecontinueert, tot Malacca zyn twee booden van de Coninginne van Aetchin gekomen; om te vernemen, waarom wy van daer opgebroken zyn, ende syn met goed bescheyt weder nae huys gekeert: Reuda blyft nog beset, in Siam hebben wy tot den handel lincency-brieven van den Koning verworven, de onse hebben besending naer Johor gedaen, om de questie met Jamby by te leggen.

(*Andragiry*) Den vry koopman Wesenhaghe, is met Purmerlandt naer Andragiry vertrocken met een kleyn cargasoen, wierd alle uren op Batavai weder verwagt.

(*Siam.*) Naer Siam, als commissaris gesonden zynde, ben ik van daer weder gekeert, hebbende de saken aldaer bygelegt, ende de logie herstelt, onder beding van den vryen handel in Siam, Ligoorn, Audiangsalang, ende in alle des Conings onderhorige landen. Des Conings pretensie van vier en tagtig duisent guldens, nevens een driejarigen intrest van twee per cent, 's maents, is afgemaekt met agtien duisent seven hondert en twintig, waer af bondig contract gemaekt ende wedersyds getekent is, dat by haer ongemeen was, so dat het met Siam op een gewenste voet staet. De Portugesche schepen die van Batavia vertrocken waren, so men men meende naer Maccu, syn in Siam gevonden.

den, den Koning hadde een Jonck naer Japan gesonden, die nog niet weder gekomen is

(*Ceylon.*) Radia Singa houd hem geheel stil: op Ceylon syn twee hondert fardelen caneel overgebleven, den olyfantvangst neemt toe: Item den landbouw. Den monster syde op Colombo gewonnen, is herwaerts gesonden. De Heer van Goens is den sesden September nae Ceylon vertrocken, om den Gouverneur Hustaert te vervangen; daer wert voorgeslagen of men in de landen van Jaffanapatnam een heydensche Pagodt, sal mogen gedogen.

(*Mallabaer.*) Calewylang en konnen wy niet missen, om de peper; met den Teckencoer en Berkencoer is een contract gemaekt. Met de fluyt de Spreeu, komende van Persia over Cochin, ontfangen advys van de Heer van Goens, dat daer alles in beroerte heeft gevonden, dog is met syn komst wederom in rust gebragt: van der Laen was naer Cannanoor. Den Samaryn steld hem wel in; de peper eysschen sullen rykelyk voldaen worden. De Portugesen hadden een aenslag op Ramanicol, staende onder 't gebiet van den Teuver. De St. Tomese Christenen versoeken een Latynsche school te mogen opregten, daer in hun de hand geboden sal werden. De Franciscaner papen blyven daer nog.

(*Mocha.*) De voyagie op Mocha is maer redelyk uytgevallen, sal weder hervat worden.

(*Wingurla.*) Het Ryk van Visiapour is vol onrusten, 't welk eene slappe negotie geeft: de oude Coninginne van Visiapour van Wocha gekeert, is over Persia naer Bassora vertrocken, hebbende twee Nederlanders medegenomen, die men haer niet heeft kunnen weygeren. Sivasy heeft veertig oorlogsvaertuygen te water toegerust: Die van Cannarra restitueren Bassaloor en Mangloor aen de Portugesen: In Cannara soude veel wilde caneel vallen en een specie van foelie; daer en syn geen schepen uyt Portugael in Goa gekomen; de Viceroy heeft de kerk aengesogt, om te hebben een seker gedeelte van hare middelen, tot voldoeninge van 't gene den Koning van Portugael schuldig is, wegens de saken van Brazyl.

(*Suratte.*) De fluyt Amstellandt, van Suratten komende, heeft na vyf maenden swervens syn anker voor

Batavia laten vallen. De dieven hebben Compagnies Caffila, komende van Aminadabat na Suratte op den weg bestolen. Den nieuwen Gouverneur in Suratte versoekt een schip tot convoy van 's Konings schepen, die van Mocha verwagt worden tegens Sivafys roofschepen, 't welk hem vergunt is. Sivafy word de Moren al te magtig.

(*Baffora.*) 't Jagt Vlielandt word van Baffora verwagt, fynde nevens 't jagt de Kat met een fmal cargasoen derwaerts gesonden.

(*Persia.*) In Persien was groot gebrek aen gelt onder de kooplieden: den doekhandel van de kust, is nu in Persia aen den gang. Den inkoop van suyker voor Persien, fal op Batavia wat gematigt worden, ende alle bruyne suykeren afgewesen: toekomende jaer zal een legatie derwaerts moeten geschieden, wordende den Directeur van Wyck, dit jaer nog daer gehouden. Op den voorslag van den Sabandaar, om Mascatte te helpen winnen, is niet gedisponeert, maer is de sack uitgestelt tot nader schryvens van den Koning selfs; dog men meent dat Mascatte beter is onder de Arabieren als onder de Persianen; de Engelschen brengen al vry wat veel suyker in Persia: nader schryvens met den Spreeu, melt van slegte negotie, daer syn drie honderd vierendertig baalen Konings zyde ontfangen.

(*Cormandel.*) Op de kust van Cormandel blyft den handel op den ouden voet continueren, fonder dat daer enige naemwaerdige verandering is voorgevallen.

(*Bengale.*) De Bengaelse zyde heeft in Japan dertig ten hondert minder gehaelt als voorleden jaer. Om Japan beter te doen genieten de goederen, die van Bengale in 't laetste van 't mousson gesonden worden, ende dikmaels te laet op Batavia komen, om nae Japan te gaen, is goed gevonden dat daer toe een expres jagt in de Straet Malacca fal gehouden werden, om de capitalen uyt de Bengaelsvaerder te ligten, en daer mede naer Japan over te steken. Den harpuis is in Bengale duerder als op Malacca ende elders. Bengale doorgaens met vyf a ses hondert duysent pont hennip op voorraedt voorsien zynde, daer toe dan een brand vry pakhuys in Ougly fal gemaekt werden: de zyde verdiert; den Nabab Chasthacam reet 'er mede in; in de

mo...

mond leyt hy ons ook seer dwars, en tragt de salpeter aen hem te verbinden, maekt veel gewoel van equipagie, en wil een expresse nae Batavia senden om vaertuygen: ondertussen verstroyt den Arrakander twee hondert festig Konings vaertuygen, daer over den Nabab in disgratie rackt. De onsen hebben hem te Ragiemahol begroet. Melckbeeck zynde Commissaris van den Nabab doet ons veel goets. Op de Ganges heeft de Ed. Compagnie, God lof, geen schade geleden: veel salpeter isser door den groten onverwagten regen omtrent Kattena vernielt: uyt Decca zyn seven en tagtig packen doecken afgekomen, daer in den Nabab ook al wil handelen. De suyker procure is wel uytgevallen. De vertier der koopmanschappen is slegt. De Ceylonse vrye luyden setten de Compagnie de markt in de Chancos: 't jagt de Goutsbloem, van de kust in Bengale gekomen, sal gesloopt worden, mitsgaders 't jagt de Haen, dat door de maelstroom op 't landt te bersten geset is, de peper meest nat geworden synde; de procure van hennip gaet wel.

(*Arracan.*) Hasselt ende Terveer syn nae Arracan; van de twehondert en vyftig slaven met de Goutsbloem van Arracan gesonden, zyn hondert veertien op Batavia gekomen, de rest gestorven en op de kust behouden.

(*Japan.*) over het vernielen van den Chinesen jonck door de fluyt Klaversbergh voorleden saison geschiet, syn de onse in Jedo wel drie en twintig dagen lang geconfineert geweest, maer naderhand weder ontslagen, mits dat gene Chinese joncken op Japan handelende, meer souden gemoeyt worden, schoon van Cozinjas volk zynde. De Keyser staet ons dan toe in Japan te mogen blyven, onder de voorsz conditien, ende de oude losse. In 't aenslaen van de Chinese joncken, sal men dierhalve grote voorsigtigheyt moeten gebruyken, de schepen zyn alle behouden gevaren ende ook tot Pula Timon in 't wederkeren by een geweest. De Bengaelse zyde is op een lage marckt, gelyk ook de Toncquinse, vier en dertig Chinese joncken syn in Japan gekomen, daer onder een uyt Hoecksieuw waerdig negen a tien tonnen; een jonck nae Siam kerende, is verongelukt. Tot het open laten der scheeps luyken en is nog geen verlof, maer het uitvoeren van goud is toegestaen,

dog ons tot hoger prys opgedrongen. Men ſal s' jaers ſes, agt a tien tonnen daer van kunnen bekomen, op 't laeſt heeft ſig een nieuwe præciſiteyt der Japanders geopenbaert, namentlyk, het blyvende opperhoofd en mag niet mede aen boort gaen, om de brieven te tekenen.

(*Sina.*) Den Commandeur Borth met de vloot voor de Piscadores komende, heeft met de Chineſen een gevegt uitgeſtaen, ende naer bevogten victorie ſyn cours na Quelangh geſtelt, 't ſelve ſonder wederſtant ingenomen ende met twehondert en veertig man beſet, onder Kapiteyn de Bitter, ſynde die plaets bequamer als Tayovan: de inwoonders hebben haer onder ons begeven, en vergiffenis bekomen van 't ombrengen van drie Nederlanders door de laſt der Chineſen: daer ſyn elf duiſent, een hondert, negen en tagtig elants huyden ende harte-vellen geruylt, mitsgaders een partye ſantgoudt. De vloot van Quelangh vertrekken weſende, komt in vier en twintig uren zeylen in Hoeckſieuw: de reſtanten waren daer meeſt verkogt, ende was verzogt, om in twee jaeren eens te mogen komen handelen. De Keyſer hadde een brief en duyſent . . . . met ſeſtig ſtoffen aan den Commandeur geſonden, en gelaſt Tayoan in te nemen en aen de Compagnie overtegeven; veel Chineſen waren tot den Tartar overgekomen, maer men kan den handel nog niet krygen voor nieuw beſcheyt uyt Pekin, ende die dan nog ſeer nauw bepaelt. Over de poſſeſſie op Quelangh wiert Borth twe dagen lang geconſineert, dog kregen op den derden dag gehoor; ende de ſake wierd herſtelt, maer moeſt beloven haer joncken, die uyt Japan verwagt wierden, niet te moeyen: de vryen handel wiert aen de andere ſyde bedongen en reſtitutie van Tayoan, driehondert vyftig joncken en dertig duyſent ſoldaten, ſouden tot dien eynde met onſe vloote na Tayoan gaen. Bort was met een gedeelte van de Tartarſche magt onder zeyl gegaen om naer Tayoan over te ſteken; Naeder aen de Caep uyt de twee naeſchepen vernomen, dat van geſeyde overſteken met de Tartaren niet gekomen is, maer voor enige maenden by haer uytgeſtelt bleef.

(*Tonkin.*) De Zee-Ridder komt van Tonckin, de Chinees Concquam was daer van Japan gekomen, met twee

twee joncken en twee hondert duysent . . . silver. des wiert Hoghelande daer behouden om op hem te passen; daer is grote droogte geweest en weynig syde, Eiborgh gaet den agtentwintigsten Augusto na Japan, de zyde is seer dier ingekogt, 't Spaens vaertuyg komende van Manilla met vyf en twintigh duysent pattacons, hindert de onse seer in 't procuren der stukgoederen, van den handel op Timmana en wil den Koning niet meer gerept hebben: den handel van goudt en muscus sal daerom meer af als toenemen.

(*Westkust.*) D. E. Cauw is den sesden September met vier schepen en drie hondert soldaten nae de Westkust vertrocken, vint den Mamethia in Indrapoura herstelt, ende den Panghlima uyt Sillida verdreven, maer op Padangh hapert het: twee van de Hoofden die 't contract getekent hebben, syn overleden: op Tico sal het wel gaen, maer op Priamom sal wel meest te doen vallen: met de negotiatie heeft het nog weinig beschoten, voor 't vertrek der schepen was den E. Cauw met onverrigter saken op Batavia gekomen.

(*Batavia*, *Maturam*, *Bantam*) In India is dit jaer geen naem weerdig verlies ter zee voorgevallen. Van Matturam is sulken opulenten toevoer van rys, dat deselve by de Compagnie word aengenomen voor twaalf ryksdaelders 't last: den landbouw van Batavia gaet nog al tamelyk, te meer om dat het catoen planten tusschen de Padie nu toegelaten word, dat voor desen was verboden: daer is ook overvloet van houtwerken van Japorra getrocken, maer Bantam stelt sig soo wel niet in, den Sultan heeft een goudtsmit die hem van de Compagnie geleent was, tot het moorsdom verleyt, sonder deselve te willen wedergeven, wordende door de Engelschen tegens ons wacker opgemaekt.

BIJLAAGE D. 3. I.

RAPPORT door CAUW, Commandeur van de Retour-vloote van de Ooſt-Indiſe Compagnie dezer Landen, in den jaare 1666, aen haer Ho. Mog. mondeling gedaen, en ſchriftelyk overgelevert, wegens den toeſtand der ſaken in *Ooſt-Indien*, en 't voornaemſte 't gene op de reyſe is komen voor te vallen.

HO. MOG. HEEREN.

Den Gouverneur Generaal en Raden in Ooſt-Indien hebben goedt-gevonden my in qualiteyt als Commandeur over ſeven ſchepen, genaemt de Waſſende Maen, Buyenskercke, Venenburgh, de Meerman, het Kalf, de Voogelſangh, en Elburgh van Batavia op den een en dertigſten January verleden af te vaerdigen, ende hier in 't Vlie den vyfden October gearriveert, en vervolgens te lande gekomen zynde, ben ik door myne ſwakheyt ſoo in tong als leeden tot nog toe verhindert geweeſt, om, volgens d'ordre van 't Landt, rapport van den ſtaet van 't voorſeyde Indien, ſoo die enigen tydt voor en op myn affcheydt van Batavia was, aen U Ho. Mog. te doen; verſtaende naer de kenniſſe die ik van de voorſz ſtaet van de Indien hebbe.

Omme dan, onder het welnemen van u Ho. Mog. van het Ooſten te beginnen, offereert ſig de ryke Provintie van Amboina, met regt den perel van alle de landen, die aldaer onder U Ho. Mog. ſouverainiteyt reſſorteren, genoemt, in welke de inwoondren gedurende myn verblyf in Indien, haer geruſtelyk gedragen hebben, gelyk dan ook den gereformeerden godtsdienſt

dienst aldaer redelyke progressen doet; ende waren de sterkten met welgeoeffende, dog niet te groote militie versien. Het voorleden jaer sestien hondert vyf en zestig, is het gewas van de nagelen daer seer slegt gevallen: zynde geen driehondert balen gepercipieert: waer door bygekomen is, dat de meeste quartieren van Indien op de helft, jae op de derde part nae, niet en hebben konnen bekomen de nagelen die de respective comptoiren versogt hadden. Dog is volgens de nature van de grondt van Amboina te verhopen, dat, in dit nog lopende jaer, het gewas seer goed wesen, en wel sestien à seventien hondert balen uytleveren sal, dat Godt geve: wierd voorts aldaer met d'aanplantinge van jonge nagelboomen sterk gecontinueert.

Komende tot Banda een ryke provintie voor de Compagnie van dit jaer een goed gewas van foulie ende nooten - muskaten hebbende opgebragt, is egter, door misverstandt tusschen den Gouverneur en kerkelyke persoonen als andersints opgeresen, wat geturbeert, waer door den godsdienst enigen tyd na behooren, tot ergernisse van de tedre gemoederen der ingesetenen, niet en is waergenomen. De militie was aldaer vry wat onsterk door de besettingen en beveylinge van het eylandt Damme, tegens de Engelschen, die het selve door een van des Compagnies gewesene dienaers, vermeynden in possessie te nemen. Moetende nu aldaer ook meer kruysent vaertuyg geequipeert worden tot weringe van de vreemde handelaers, op de eylanden van Nova Guinea, onder 't gouverno van Banda ressorterende, in welke eylanden schone ambre de grys te vinden is, daer van ik een stuk van over de agt en dertig Catti wegende, gesien hebbe: Ende is ook aldaer den Paradysvogel meer als op andre plaetsen te vinden. Heeft voorts Banda weynig perykel van revolte van binnen, gelyk wel Amboina doet, dewyle 'er seer weynig naturelle Bandanesen meer resideren, als elders by de Compagnie getrocken en verovert wordende.

Van Pouleron hebden de Engelschen possessie genomen, en hare besettinge daer op gestelt; dog so haest de kennisse van den oorlog met Engeland tot Batavia was gekomen, is ordre naer Banda afgegaen, om de natie weder daer van daen te dryven.

Zynde voorts d' ingesetenen door de vrede, met die

van Coram weynig meer geplaegt met het weglopen van hare slaven: sulks dat, hoewel arm genoeg, egter nu hare parken met nooten - muskaetboomen beset, volkomen cultiveren konnen: Is wyders aldaer remarquabel, dat om redenen voorschreven, meest alle de inwoondren originele Nederlanders en halfslag syn. De beste nooteboomen wassen aldaer en ook op andre eylanden daer omtrent; door de nooten die den noot - eeter, een vogel de wilde duyven in groote gelyk, op de aerde vallen laet, dewelke, als volkomen ryp zynde, veel eer opschieten, en ook grooter boomen maken, als die gene, die door menschen handen geplant worden.

Waer mede komende tot de eylanden van Ternate, dewyle de nagelen aldaer gantsch uytgeroeyt syn, daer voor de Compagnie enig gelt betaelt, op conditie dat geen meerder mogen geplant werden, ook alle nieuwe uytspruytselen uyt trekken laet, soo en is daer voor de Spangiaerden en andere niet meer te hoopen, soo lang de Compagnie op dien voet met de Koningen in verbondt blyft.

Het guarnisoen is daer vry zwak, nae advenant de perykelen die te vresen staen van de ingeboornen, meer geporteert zynde tot den oudsten, als wel tot den jonger broeder, die door authoriteyt van de Compagnie in 't Koningryk tog nog toe gemainteneert werd. De Spangiaerden hadden hare verlatene besettingen aldaer, tot op myn vertrek, niet weder ingenomen. Het eylandt Bouton, by contract van den jare sestien hondert sestig, wegens de Compagnie met den Koning ende die van de regeringe van Macassar aengegaen, bedongen synde dat aen den Koning van Ternate overgelaten soude werden, is niet ontruymt voor myn twede overkomste in Macassar, als wanneer onder andere voordelen de dadelyke evacuatie bedongen en ook gevolgt is. Dit Landt is ryk van eet - waren, en ook voor de Compagnie dienstig om dat het in de passagie naer Amboina ligt, daer dikwils schepen verongelucken.

Welke kleine eylanden dus overgelopen hebbende, offereert sig naest de kust van Celebes, anders Macassar genaemt, meest van alle natien daer omtrent te vresen door de magt en welgelegentheyt van 't eylandt, in de breete wel ses, en in de langte omtrent drie

drie graden begrypende, zynde een seer volkryke en stoute natie. 't Selve Ryk word door seven Keurvorsten geregeert, die *Jus belli & pacis*, mede 't aen- en afzetten van de Koningen aen haer collegie behouden. In welker vergadering ook geen Koning sonder voorgaende verzoek en consent inkomen mag; een der voornaemste Princen genaemt Crondron (wiens vader voor desen 't meeste gesag gehad heeft) een groot vyandt van de Compagnie, is in Mey sestien hondert vyf en sestig by den selven Raedt voor eeuwig gebannen. Den Gouverneur Generael en Raden van Indien my, in 't jaar sestien hondert sestig, derwaerts, in qualite van Gesant of Commissaris, gesonden hebbende, omme enige differenten aldaer te vereffenen, syn de selve tot groote reputatie van de Compagnie door een formeel contract geluckig bygelegt.

Dog zedert weder nieuwe moeyten over 't selve geresen, en voor de twede maal in voorsz. qualité, in den jare sestien hondert vyf en sestig, aldaer gesonden synde, heeft Godt, de Heere, de gemoederen van de Grooten soo gedisponeert, dat, met het ligten van een opper-hoofd, en het aanstellen van een ander, als andersints, weder alle moeyte gestilt, en tot voordeel van de Compagnie de differenten vereffent zyn geworden. Dog, enigen tyd naer myn vertrek, het nieuwe Opper-hoofd sig menende daer niet seker te konnen onthouden, en de logie, tegens wille van den Koning, op speciale ordre van de regeringe op Batavia geligt en verlaten hebbende, hebben verstaen dat de Koning en de voorsz. Vorsten seer beswaerlyk tot het admitteren van een permanent Opperhoofd voor de Compagnie sullen te brengen syn, hoewel sy protesteren van in geen oorlog te willen treden, maer wel te mogen lyden dat de Compagnie nevens andre natien, sal mogen negotieren; zoo nogtans dat se geen fixum domicilium sal mogen houden, welk voordeel egter in de vredens artykelen van den jare sestien hondert sestig, wegens de Compagnie by my ondertekent, bedongen, en by het tractaat van den jare sestien hondert vyf en sestig voorsz. gebleven was. Waer door te vresen is, dat andre natien haer voordeel mede doen sullen, gelyk het voorleden jaar de Spangiaerden, aengelokt door menigvuldigheit van de vreemde waren, die aldaer van buyten ingebragt wer-

den, gedaen hebben; want of wel het landt weynig van sig selfs voor de uytheemschen uytleveren kan: soo werd nogtans in de stad Macassar alles van buyten gebragt, dewyle vreemde koopluyden daer weynig tol, als maer een percent van wackgelt betalende, daer door den handel aangelokt word. Den stapel van sandelhout en schilpatshoorn is aldaer. De noote boomen, daer voortyts gestaen hebbende, syn meest uytgeroeydt, door ordre van de regeringe, uyt vrese van door dat aanloksel van de Europischen overmeestert te worden.

Op het eylandt Bima valt rood-hout, tot verven seer bequaam, in redelyke groote quantiteyt, ook sandelhout dog van weynig duree, mede veel cauris, een soort van witte hoorentjes in veel gewesten van Indien voor gelt gebruikt: aldaer syn seer goede paerden, die meest uyt de natuur een tel gaen, dog in dit eylandt mede onder 't gebied van Macassar, en heeft de Compagnie geen logie meer.

Uyt de eylanden van Solor en Timor komt veel sandel-hout, schilpatshoorn en was, dat meest na Macassar by de Portugesen en andre gevoert werd. Op 't eylandt Timor heeft de Compagnie een fortresse met omtrent hondert soldaten beset, omme den Portugys, die het meeste onder syn magt heeft, wat onder de oogen te sien; werd by 't opperhoofd Anthony Hurt, volgens syn laetste brieven, geoordeelt enige mynen te begrypen, daer valt wel enige besoar en amber, maer meest amber-noir, die in deugt by de andre niet te vergelyken is.

Volgt het diamant en perel-ryke ende gout-ryke eylandt Borneo, staende onder verscheyde Koningen, daer over den grooten Materam enig gebied, hoewel niet gehoorsaamt, pretendeert. Alwaer peper, benjum, camfer, aquilhout, calemback, besoar &c. valt. Den Koning aldaer is met de Compagnie, nopende de peper, wel in contract, van dat aen niemandt enige peper als aen de Compagnie mag werden gelevert, dog onderhout het niet wel: Alhier is geen vaste logie: maer de Compagnie handelt jaerlyks met twee schepen op de kust.

Dit eylandt heeft niet alleen een diamant myn maar syn ook deselve veel harder als de kustdiamanten. De peerlen, die daer gevist werden, syn mede redelyk schoon.

schoon. Onder de reden waromme dit landt soo weynig bevaren word, is mede dese, om dat het van een troulose, bedrieglyke en moordadige natie beseten word.

Van hier overvarende na Malacca, een plaets de Compagnie eygen, daer de Mooren van de kust sterk met lynwaten ende andre coopmanschappen plagten te komen, maer nu soo veel niet meer, deselve is met tamelyk guarnisoen voorsien, dog is het gouvernement in een commandement by de Gouverneur en Raden van Indien verandert. Den handel op de tin quartieren is door schaersheyt van gelt seer slap, de peper komt hier soo veel niet als te voren, dewyle meest alle de psaetsen op de west-kust ofte Sumatra met des Compagnies comptoiren beset syn, welke kust een grote quantiteyt peper levert, insonderheyt Jamby en Palimbancq, op welke eerste plaats de Engelschen wel een comptoir, maer geen gelt om te negotieren hebben; waer door de negotie meest aan 't comptoir van de Compagnie aldaer vervalt, hoewel de Koning tot de Engelschen van oudts meer genegen is: de Compagnies dienaren affronterende, waer hy kan of mag; dog ingevalle met vyf à ses hondert man onthaelt en de stadt in brandt gesteeken wierdt (gelyk over omtrent ses jaren aen die van Palimbancq geschied is) soude hy ontwyfelyk sig beter bedenken, en hem soo wel als syn voorsz. gebuuren gevoegelyker aenstellen. Het weynig gout, dat hier te koop gebragt werdt, vervalt meest in handen van particulieren. Hier vallen mede pedro del porco, die aldaer wel twee hondert en meer ryksdaelders verkogt werden, een medicyne, soo gelooft werdt, tegens de koortsen kragtig; dese, soo de meeste meninge is, worden gevonden in 't hoofdt van de ysere verkens, een dier dat, met uytwerpen van syn scherpe pennen, leeuwen en tygers te dooden weet. Op Andragiri heeft de Compagnie wederom een nieuwe logie gestelt, dog de kleyne quantiteyt van peper en gout, die daer ingekogt werdt en kan de onkosten van 't comptoir niet goed maken.

Dus verre van de binnekust van Sumatra, by die van Java, de west-kust genoemt, gesproken hebbende, soo volgt de buyte-kust van 't zelve eylandt, tegens 't zuyden streckende; alwaer de Koninginne van Atchim, naer het humeur en mening van die volkeren, wat streng rege-

gerende, en ſy lieden aſſiſtentie van de Compagnie verſoekende, ende de Compagnie met die Croon genoegſaem in oorlog zynde, ben ik, in 't laaſte van 't jaer ſeſtien hondert vier en ſeſtig, derwaerds met vyf ſchepen en drie hondert vyftig ſoldaten geſonden. Waer door naer het innemen van haer ſterkten, de Atchimſe Gouverneurs met hare volkeren verjaegt ſyn, en is die kuſt genoegſaem onder de gehoorſaemheyt van U Ho. Mog. gebragt: is voorts met die volkeren een contract gemaekt, van geen peper of gout aen iemandt anders als aen die Compagnie, ende dat tot een geſette prys, te mogen verkopen; hier valt ook de beſte campher in durabelheyt, zynde daer in van de Japanſche onderſcheiden, dat in deſe alle en den reuk in het hout, en in die van de buyte-kuſt van Sumatra in de camfer ſelfs ſit, ſonder dat het hout enige reuk behout. Het gout is hier in de mynen ſeer ryck, dog werd weinig gegraven, heeft niettemin de Koninginne daer uyt omtrent duyſent ponden jaerlyks, en de Compagnie voor de eerſtemaal, ofte 't jaer ſeſtienhondert vyf en ſeſtig, wel drie hondert pond getrocken: de peper-tuynen op veel plaetſen door den oorlog verwoeſt zynde, hebben tydt van doen om weder beplant te werden, zyn ook aldaer voor deſen veel peperboomen uytgeroeydt, en catoenboomen in plaetſe aengeplant, ſulks dat de oude quantiteyt peper niet te verhoopen is, hoewel nogtans dat de Compagnie daer uyt omtrent drie hondert laſt, het voorleden jaar getrocken heeft.

De voorſz kuſt is vry ongeſont, dog op de eene plaats meer als op de ander: Indapura en Priaman overtreffen in ongeſontheit, ende is remarquabel dat op het duyvels eyland in de riviere van Indapura mens of beeſt komende aldaer, of ſterft, of dadelyk weder afkomende, korts daer aen te overlyden komt, daer van ik veel exemplen weet. Het water is hier omtrent twee mylen in zee bloedt rood, gecauſeert door de taen-boſſchen, die in de moeraſſchen waſſende, de rivier en dienvolgens de zee met haer roode couleur infecteren. Waer door ook het water om te drinken ſeer ongeſont is.

Het eylandt Cinco heeft de Compagnie in beſettinge, door opbouw van een gefortificeerde logie genomen, is anders ſterk van nature, als een rotſe zynde; De kuſt word door de Compagnie veilig gehouden, kruy-

kruysende voor Baros, om de ingesetenen, volgens contracte, tegens de Atchinders te bevryden, dewelke gedurende myn verblyf aldaer, drie mael aengevallen, dog telkens meestendeel geslagen en geruineert zyn. Maer is te bedugten dat die van Atchin tragten zullen, dese kust weder onder haer gehoorsaemheyt te brengen. Voorts is vreemdt dat het eylandt van Sumatra het eenigste in Indien is, dat beeren voet; olyphanten, rhinocerotes, tygers ende andere gediertens syn aldaer in overvloedt.

Drayende na Japan, is sulks dat de Compagnie aldaer nog een comptoir heeft op het eylandeken Nangesacki, dog de negotie is daer 't voorleden jaer, door het treffen van een lage mart seer slegt geweest, bedervende de Chinesen de negotie, door dien daer nu sterk komen, en een swaer capitael met twee a drie en dertig joncken, wel omtrent van hondert tonnen gouts jaerlyks aenbrengen, daer de Compagnie door schaersheyt van gelt, in koopmanschappen, maer vyftien a festien tonnen gouts als nu in waerde nae toe sendt. Waer jegens in retour gout, silver, speauter, koper, camfer, lackwerken, &c. genomen en mede gebragt werden: de onsen zyn aldaer, buiten kennisse van den Keyser, weinig gesien, dreygende de tolken nu en dan selfs de Opperhoofden van de Compagnie te slaen. Het land, hoewel ryk, voedt egter menigte van arme menschen, die dikwils genood-drukt worden hare kinderen in de bosschen ende elders te vondeling te leggen, ofte wel in de rivieren te smyten. Wegens de regeringe en verdere eygenschappen van 't land, referere my tot de particuliere beschryvinge, insonderheyt tot die van Caron daer van gedaen.

In het Ryck van China heeft de Compagnie maer een logie, ende dat in de stadt Hocksieuw, in de aenkomst van onse schepen, wierden soo wel het Opperhoofd als de andere dienaers van de Compagnie 't voorleden jaer vastgeset, en de negotie verboden, om redenen dat volgens genoegsame toesegginge, geen gesant wegens de Compagnie mede gesonden was. Dog alsoo de Compagnie in 't jaer sestien hondert vier en sestig, daer tusschen de vier a vyf tonnen gouts schuldig gebleven was, heeft het Opperhoofd, door syn beleyt soo veele te wege gebragt, dat niet alleen de ontslaginge, maer ook

ook de verhandelinge van de aengebragte cargasoenen, onder den duym bekomen is, onder strickt verbodt van in toekomende, sonder gesant, niet meer te negotieren. Insgelyks heeft de Compagnie 't voorlede jaer 't schip de Marsch nae Thinxium gesonden, om een proeuve van negotie te doen, dog afgewesen wordende, zyn genooddrukt geweest haer na Hoeksieuw te begeven, sonder dat ik verstaen hebbe of aldaer gearriveert is of niet, alsoo tegen den windt op laveren moest. In 't generael gesproken, heeft den Keyser seer weinig genegentheyt tot voortsettinge van de negotie, selfs onder syn onderdanen, ende dewyle hem door hulpe van de Compagnie den doorn uyt de voet getrocken is, alvooren met hem een vast contract te maken, soo is weinig apparentie, dat hy de Compagnie aldaer toelaeten sal: heeft ook sedert twee jaren alle de Roomsche genaemde Geestelykheyt aldaer doen opsoeken en dooden laten, als vreesende door de uytheemsen nieuwen oproer in syn Ryk.

In Colang aen 't eylandt Formosa heeft de Compagnie een besettinge, sterk omtrent twee hondert koppen, op hoope van de negotie derwaerts te sullen trecken: dog is niet apparent dat daer veel voordeels mede sal gedaen worden: te min dewyl een nieuweling tot Opperhoofd aldaer resideert, werdende Formosa als nog door de soon van Coxinia geregeert.

In 't Koningryke van Tonquin heeft de Compagnie mede een logie, daer in 't jaer sestien hondert vier en sestig een ryke zyde teelt geweest synde, de Compagnie voor hondert sestien a hondert twintig ingekogt heeft, 't gunt daer te voren wel tot twee hondert gegolden hadde. Alhier komt jaerlyks uit Laulandt een groote quantiteyt muscus, die tot vyf a ses en twintig taylen het catty ingekogt werd: de Compagnie staet aldaer redelyk wel, en mogen derselver suppoosten rustelyk woonen.

In 't Koningryk Quinam en resideert jegenswoordig niemandt wegens de Compagnie, alhoewel den Koning het selve dikwils versogt heeft; schynende de voordelen aldaer weinig, en de volkeren niet veel te betrouwen synde. In 't jaer sestien hondert vyf en sestig zyn twee joncken met verscheide coopmanschappen van daer op Batavia gekomen.

In

In het Ryk van Cambodia heeft de Compagnie weder een logie gestelt, dog op de coopmanschappen aldaer ingekoft en nae Japan vervoert, is weinig voordeel gevallen. Dit Ryk van Cambodia heeft sedert den overval van de Contchinders syn adem nog niet wel konnen halen. De principaelste waren syn muscus en benjouin, werden aldaer uyt Laulandt gebragt, de andere die in 't Ryk vallen syn van weinig valeur, als van champenhout, herte en buffels vellen, der selver hoorens en weinig tin, &c.

In het Ryk van Siam heeft de Compagnie weder een possessie van haer oude logie, tot groot contentement van den Koning genomen. Maer door dien, tegens het contract, de hertevellen ook aen andere alhier, onder de handt, gelevert worden, en kan de Compagnie soo groote quantiteit als voor desen niet bekomen, om na Japan te senden. Hier valt veel tin, maer werd by de Compagnie weinig gekogt, vermits den hogen tol: insgelyks werd het timmerhout en rys van daer weinig meer getrocken, vermits op Java tot lager prys te bekomen zyn.

In het Coningryk Arrakan heeft de Compagnie het comptoir secretelyk geligt, uyt vrese van door den Prins van Bengale of grooten Mogol gespolieert te werden, die het selve Ryk met oorlog dreigde, en daer toe assistentie tot Batavia versogt, dog tot nog toe gedeclineert was: alhier valt niet als rys, slaven ende weinig lynwaet, dog te duer om aldaer in te kopen.

In Bengale, staende onder 't gebied van den Grooten Mogol, negotieert de Compagnie in veele logies gerustelyk, welkers Opperhoofden door weigeringe van de voorsz assistentie, by den Prince eniger maten gedreigt wierden. Hier valt veel zyde, fyne lywaten, muscus, saltarwe, suyker, &c.

Op de kust van Cormandel heeft de Compagnie nog het kasteel Geldria met goede besettinge, ook verscheide logies, &c. insonderheyt om de zuydt, daer de meeste lywaten gemaekt worden, die de Compagnie heel Indien door verhandelt.

In de Stadt Matulipatnam is in 't jaer sestien hondert vyf en sestig een groote brandt geweest; sonder dat egter de Compagnie aldaer enige schade geleden heeft. Den nieuwen Gouverneur, door de Compagnie aldaer aen-

aengestelt, is de inwoonderen seer aengenaem, alsoo hy haer naturel wel kent en intevolgen weet, dog de negotie werd nu daer gelyk ook door geheel Indien, niet seer sterk gedreven door schaersheit van penningen, daer in de Compagnie door gans Indien, tot haer groote schade en nadeel is vervallen: veroorsaekt dat twee jaren herwaerts seer weinig gelt daer uyt het Vaderlandt hebben gekregen: waer door op verscheide plaetsen de negotie ten dele stille staet, en 't gene voor 't Vaderland wordt geeyst, niet en kan worden ingekogt of versorgt: Boven andere coopmanschappen vallen hier veel Diamanten uyt de mynen van Golconda, gommelack, ende yser. Dit landt is gedurende myn verblyf in Indien, te meermalen met soo grooten hongersnoot, door de quade gewassen, geplaegt geweest, dat vele hare kinderen voor een handt vol rys verkogt hebben. De Denen hebben op dese kust nog een fort Tranquebar genaemt, voor desen op haer versoek door de Compagnie beset, en naderhandt verlaten zynde, hebben sy nu daer een constapel voor alle besettinge, ende dewyle sy geen capitael hebben, werd daer by haer niet meer genegotieert: Alleen is nog een deens scheepjen op de kust, dat sedert enigen tydt by een moors koopman gekogt is.

In Pegu heeft de Compagnie mede een logie, behoorende onder het Gouvernement van de kust van Cormandel. In dit Ryk worden de beste robynen gevonden, en verhandelt. De volkeren alhier hebben weinig rust, door dien dikwils van de Siammers en Chinesen overvallen werden.

In de stadt Suratte, en 't gehele landtschap van Gusaratte, heeft de Compagnie verscheide logies, daer de speceryen byna tot soo goeden prys als in Hollandt verhandelt konnen worden, en dat meest tegens lywaten, poetsicko, diamanten, &c. Dese stadt is in 't jaer sestien hondert vyf en sestig door een Veldtoverste, synde een rebel van 't Ryk van Visiapour, meest verdestrueert en verbrandt, hebbende egter de Compagnie hare pakhuysen ende logien geen schade geleden: maer syn selfs verscheide pakhuysen van particuliere op haer versoek wegens de Compagnie gereclameert, ende gesalveert, staet voorts by den Grooten Mogol seer wel.

Komende tot het Ryk van Persien, daer in heeft de Com-

Compagnie twee logies, een op Camron, en het ander in Spahan. Op de coopmanschappen die daer gebragt worden, vallen groote voordelen, insonderheyt op de suykeren, gevende de inkomende goederen weinig of geen tol, de zyde die daer tegen getrocken werd, valt seer duer, ten respecte van 't contract met den Persiaen, omtrent het jaer sestien hondert een en vyftig gemaekt.

In Bassora en Mocha handelt de Compagnie jaerlyks wederom, sonder nogtans permanent verblyf te houden. Werdende de besendinge van de schepen, die voor desen van Gusaratte te geschieden plag, tegenwoordig van Ceylon gedaen; in welke beyde plaetsen jaerlyks verscheide kooplieden van alle quartieren op gesette tyden aenkomen.

In 't caneel-ryk eyland Ceylon staet alles voor de Compagnie nog wel, dog den Keyser en de Grooten aldaer tegen den anderen in wapenen zynde, hebben beyde assistentie van de Compagnie versogt, om welke moeyte *pro forma* by te leggen, den Gouverneur van de Compagnie in 't voorleden jaer met vyf honderd man aen 't marcheren was, synde het selve eylandt voornoemt sterk beset.

Den kleedenhandel en 't verwen van dien, door den Gouverneur van Goens getragt in 't Koningryk Jaffanapatnam te trecken, en heeft niet willen succederen; gelyk mede niet seer is toenemende de aenplantinge van Colonien aldaer, niettegenstaende haer den vryen handel overal toegelaten wordt. Onder 't gouvernement van Ceylon, gehoort mede 't gouvernement van Couchin, daer de beste peper van gans Indien valt.

Dus verre myne reyse in de voorsz gewesten van Indiën U Hoogh. Mog. kortelyk voorgedragen hebbende, sal ik met een woord seggen, dat het guarnisoen op Batavia, op myn vertrek, was omtrent twee duysent man sterk; hoedanigen last uit de voordelen aldaer niet konnende gevonden worden, is de Compagnie genooddruckt een somme gelts tot Batavia op intrest te nemen, behalven nog ettelyke tonnen goudts op de buyten comptoiren, welke tegens een, anderhalf, ja twee ten hondert ter maent, op intrest syn lopende. Voorts is alles op Java in ruste, hebbende de Compagnie op Japara ende Bantam hare logien. De laeste levert jaerlyks

een grote quantiteyt peper, die de Compagnie nu alle na sig getrocken heeft, door dien de Engelschen nog daer, nog elders meer negotieren, sulks dat hare Comptoiren niet alleen op Bantam, maer ook op Macassar, Jamby, Bengale, Cormandel, Suratte en Persien stille staen, ende ook meest sonder gelt, en koopmanschappen sitten, sulks dat in gevalle de Compagnie nu van gelt voorsien ware, meest overal een goeden ougst vinden, en haer genoegsaem meester van den ganschen handel maken soude.

Was wyders op Batavia nog een redelyk cargasoen voor 't Vaderlandt gereed, maer syn ses van de principaelste schepen, uyt vrese van door de Engelschen in Europa verrast te worden, te rugge gehouden. Dog ik, als hier boven gesegt is, als Commandeur over seven schepen naer 't Vaderlandt gedestineert, daer van twee in Bengale waren, die by my aen de Cabo de Bonne Esperance gekomen syn, hebbe 't ongeluk van twee andere zeer lecke en swacke schepen, het ene de Vogelsang het ander Elburg genaemt, onder de vloot gehadt; den 23 April aen de Cabo voorsz gekomen synde, hebben wy om de voorsz lecke schepen te doen repareren, daer wat langer moeten vertoeven, als wel onse ordre was, welken tyd ik ten dele in 't verdelen van de kostelyke goederen, met de schepen van Bengale gekomen, op de andere bequame bodems; ten dele in 't visiteren van 't comptoir aldaer, besteed hebbende, en bevonden, dat alles op de Cabo in goeden stant, ende 't guarnisoen omtrent vyf hondert man sterk was, die dagelyks aen het nieuwe kasteel arbeydende waren. De colonies van de vrye luyden, konnen aldaar by gebrek van slaven niet bestaen, waer door 't land niet konnende gecultiveert werden, de Caep sig selven nooit en sal konnen voeden, heeft oock grote schaersheyt van brand- en timmerhout.

De wyngaerden en olyven aerden daer redelyk wel, als ook de andere vrugten: maer alsoo de vrye bouwknegts met de voordelen doorgaen, verarmen de meesters ofte coloniers. De rede is hier, vermits de weste winden en harde travades, vry onveyl, 't gunt wel gewaer geworden syn, doen wy den seventiende Mey zeyl rede leggende, door die harde winden, tot den vyf en twintigsten toe belet wierden uyt te lopen, 't sedert

dert welken tydt wy door schaersheyt van victuaille genootdrukt syn geweest in de canarische eylanden aen te loopen, daer ons van levens behoeften, brandhout en andere nootdruften versien hebbende, naer veertien dagen vertoevens, voorts nae Patria gezeylt zyn, en van een overmaten swaren storm omtrent Fero overvallen en van den anderen geraekt zyn, waer omtrent soo 't blykt, het swacke schip de Vogelsang, den selven niet konnende tegenstaen, gesonken is, soo nogtans, dat het volk door de boot en schuyt sig aen het schip Elburg, daer omtrent toen nog swevende, gesalveert, en door welk overnemen het selve schip weder van de attacq van drie schotse capers gesalveert is. Dog nae de storm de vyf andere schepen weder by den anderen gekomen synde, syn benoorden Hitlandt omgeloopen, en alsoo den derden October voor 't Vlie gearriveert, ende den vyfden binnen gekomen. Onderwegen van de canarische eylanden af, syn ons wel verscheide schepen in 't gesigt, maer niemant by ons gekomen, sonder egter te hebben konnen weeten wat voor schepen het waren. Syn voorts sonderlinge van den Almogenden daer inne gesegent, dat onder het scheepsvolk van de geheele vloot, niemant op de reyse krank ofte overleeden is, als alleen dat, door abuys van de loots, het schip 't Kalf voorsz in ons gesigt, binnen de eerste ton, verseylt, en in een quartier uur tyds vergaen is, sonder dat meer als twee en twintig personen hebben konnen gebergt werden.

Aldus gerapporteert en by geschrifte overgelevert, in 's Gravenhage den twee en twintigsten December sestien hondert ses en sestigh.

BIJLAAGE E.

Articulen, waer op tusschen den Groot Mogende Paducca Siri Sultan Hassan Oudyn, Koning, en vordere Regeringe van Macassar, ter eenre: Ende de Ed. Heere Cornelis Speelman, oud Gouverneur van de kust Choromandel, Super-intendent en Commissaris over de oosterſche Provintien, Admirael ende Krygs-Overste over de ſcheeps- ende krygs-magt: in den name van den Ed. Heere Joan Maetzuyker, Gouverneur Generael, ende de Heeren Raden van India; repreſenterende de Hooge Regeeringe en Opper-magt, wegens de Generale verenigde Nederlandſche geoctroyeerde Oost-Indiſche Compagnie in India, ter andere zyde, is gemaekt, geſlooten ende vastgestelt een eeuwig-durende, vaste en goede vreede, vriendſchap en bondgenootſchap.

1. Worden geconfirmeert voor goet, vast en van weerden gehouden de contracten, in dato den 19 Augusti 1660 op Batavia, in 't kasteel, tusſchen den Koning van Poepoe, volmagtigde van hoog-gemelde Re-

Regeringe op Macassar, en de Heer Gouverneur Generael, en de Heeren Raden van India; item in dato den 2 December 1660, tusschen de voorsyde Regeringe, ende Jacob Caeuw, als Commissaris van gedagte hun Ed. gemaekt en gesloten, sullende deselve in alle hare deelen en poincten soodanig nagevolgt werden, voor soo veel die in desen niet en werden wedersprooken.

2. Sonder enig uytstel, sullen aen handen van den Admirael overgegeven en getransporteert werden alle Europiaensche dienaren ende onderdanen van de Compagnie, die haer present op of in Macassar bevinden, soo die nu nieuwelyks zyn overgeloopen, als die nog van voortyden hier mogten gevonden werden, geene uitgesondert.

3. Dat aen handen van de Compagnie sullen overgelevert en gerestitueert werden alle scheeps-gereedschappen, canonnen, contanten en andere goederen, gene uytgesondert, welke uyt het schip de Walvisch op Saleyer, en 't jagt de Leeuwinne op Paulo Don Duange verongelukt, gebergt ende tot nog toe aen de Compagnie bevonden komt te werden, niet weder gegeven te wesen, blyvende niet te min eygen aen de hoogstgemelde Regeringe van Macassar, sodanige agt stucken yser canon, als van de Walvisch hier berusten, indien blyke dat de Compagnie daer van met 4000 ryders, ten jongsten aengewesen, van den Commissaris Caeuw is voldaen.

4. Dat als nog sal geschieden prompte en regtvaerdige justitie, ten aenschouw en overstaen van de Nederlandsche Resident, over sodanige persoonen, als men bevinden sal schuldig en nog in 't leven te wesen aen verscheyde moorden, aen diversche Nederlanders op verscheyde plaetsen gedaen, en de welke door de hoogstgemelde Regeringe met alle naerstigheit sullen moeten werden opgesogt, tot afschrik van sodanige boosdaaden in het toekomende.

5. Den Koning en vordere Grooten van Macassar sullen besorgen, dat nu ten eersten des Compagnies debiteuren koomen te voldoen, en te betalen alle het gene aen de Compagnie schuldig syn, en ten agteren staen, en voor soo veel daer mogte komen te ontbreken, dat selve opregtelyk aen de Ed. Compagnie te

vergoeden, is 't niet dit faysoen, dan ten langsten het naestkomende, sonder enig vorder dilay of uitstel, waer toe hun hoogst-gemelde Regeringe door desen specialyk zich verbindt.

6. Sullen als nog doen vertrecken, in conformiteyt van de laest gemaeckte contracten, alle Portugesen met haren aenhang, gene uytgesondert, waer die onder de regeringe van den Macassar werden gevonden: en dewyl de Engelschen gehouden moeten werden voor groote aenstokers, en veroorsakers van 't breeken der voorsz. contracten, soo sal de regering die, met al haer aenhang, met de aldereerste occasie, mede van onder haer jurisdictie doen weggaen, sonder dat ymant van de voorsz. natien of haere creaturen, ooyt of ooyt nae desen in enigen plaetse, onder der Macassaren gebied weder ter negotie of anders geadmitteert sullen mogen werden, ook nu niet langer sullen mogen verblyven, als uytterlyk tot ultimo .... toe. Soo en sal hoogstgemelde Regeringe ook nimmermeer ergens onder haer gebiedt, nu of nae desen ter negotie of anders mogen inlaten, admitteren of vergunnen eenige andere Europiaensche natie, of ymant van harent wegen, 't zy wie se ook zyn, of hoese genoemt werden, geen uytgesondert (*a*).

7. En werd de Compagnie alleen met uytsluytinge van alle andere voorsz. Europiaensche natien, onder 't gebied van Macassar, overgegeven de vrye handel en negotie, sonder dat ook eenige andere Indiaensche natien, 't sy Mooren, Javanen, Malyers, Aetschynders, Siammers, geen uytgesondert, hier ter marckt of te koope sullen brengen eenige Cormandelsche, Suratsche, Persiaensche, Bengaelsche kleeden of koopmanschappen, nog ook geen Schineesche waaren, daer van het aenbrengen de Compagnie alleen word toegelaten: en so

(*a*) Bijzondere oplettenheid van de onzen, om te zorgen, dat 'er geen europeische volken hun in Indië in den weg mogten staan; maar ook te gelijk een gedrag, hetwelk de jaloezij der vreemde volken moest opzetten, en vooral die der Engelschen gaande maaken. Aan anderen de vryheid van koophandel in zekere gewesten afsnijdende, of daar toe pogingen doende, was het te verwachten, dat men met gelijke munt zoude betaald worden, daar men de zwakste zoude zijn. Dit heeft men vooral van de zijde der Engelschen ondervonden.

ſo bevonden wierde, dat contrarie deſen egter quame te geſchieden, dan ſullen ſulke kleeden en waaren ten profyte van de Compagnie geconfisqueert, en de overtreders daer en boven geſtraft worden, waer onder nogtans niet ſyn begrepen ſodanige ſlegre kleden als op de ooſt-kuſt van Java ſelf werden geweven (*b*).

8. De Compagnie werd by deſen vry gekent en ontſlagen van alle tollen en geregtigheden, ſoo van de goederen, die ſe komt aentebrengen of weg te voeren, geen uytgeſondert (*c*).

9. De Regeringe of onderdanen van Macaſſar en ſullen nae deſen haere vaerten nergens anders mogen maken, als op Baly, de Javaenſche kuſt, Jaccattra, Bantam, Jamby, Palembang, Johor, Borneo, en gehouden weſen daer toe van den Commandant, van wegen de Compagnie hier reſiderende, te vorderen pascedullen, op poene, dat wie ſonder deſelve in zee ofte elders koomen te vinden, voor vyanden aengeſien en weggenomen ſullen worden, ſonder dat voortaen op Biema, Soloor, Timor, &c. enige vaertuygen ſenden, of ook beooſten den hoek van Laſſen, zynde de ooſtkant van de ſtraet Salyer komen mogen, ook niet aen de andere zyde benoorden of beooſten Borneo, na Mingdanau, of de eylanden daer omtrent, op verbeurte van lyf en goed dergenen, die daer elders komt gevonden te worden.

10. Ende dewyle alle de fortificatien langs den zeeoever van Macaſſar meeſt reflecteren, om te dienen tot verſterkinge tegen de Compagnie, ſoo is geaccordeert dat deſelve in alle promptitude ſullen geſlegt en weggenomen worden, als Borrambon, en Pannekoeke, Gres-

(*b*) Niet alleen werden de Europeaanen uit den indiſchen koophandel geweerd, maar ook de indiaanſche Vorſten zelven: en wat indruk moeſten zulke bedingen op het gemoed der indiaanſche volken maaken? Zekerlijk was eene diergelijke voorzorge niet zeer geſchikt, om de indiaanſche Mogendheeden een goed hart voor de Hollanders in te ſcheppen, en hen te beweegen, om ons veel gunst in den koophandel te bewijzen. Om redelijk behandeld te worden, moet men redelijk handelen.

(*c*) Deze vrijheid van tollen zoude, zoo 't ſchijnt, genoeg geweest zijn, om den vrijen Nederlander den koophandel dier geweſten, geheellijk in handen te doen vallen.

Groffe, Mariffon, Borrebos, of andere: fullende alleen mogen ftaen blyven het groote fort Samboupo, voor den Koning, fonder dat nae defen eenige nieuwe, daer ter plaetfe of elders, weder mogen gemaekt werden, ten ware met gemeen goedvinden van de Compagnie.

11. Het Noorder fort, genaemt d'Joupandam, fal aenftonds nae de folemnele beëedinge van defen contracte van Macaffars guarnifoen werden geleedigt, ende aen de Compagnie in bequame en behoorlyke ordere overgegeven, om door haer guarnifoen befet te worden, blyvende het dorp en land daer onder behoorende, gelyk voor defen; fonder dat de regeringe van Macaffar fig met de inwoonders van dien fal hebben te bemoeyen, des fullen de koopluyden voor hare negotie, aen den Koning fodanigen tol en geregtigheyt betalen, als tusfchen hoogft gemelde Regeringe en Compagnie nog bedongen ftaen te werden: maer en fal de Compagnie onder 't voorfz. reffort niet vermogen aen te nemen of te admitteren eenige misdadigers of fodanige als aen de Koning of de Grooten enig gelt fchuldig fyn, ten ware alvoorens voldeden; en fal Compagnies logie ook ten eerften in fodanige ordere als die gelaten is door den koopman Verfpreet, 't zy binnen of buiten 't fort, ter keuze van de Compagnie weder werden opgeregt.

12. De Hollandfche munte fodanige als die op Batavia in ryksdaalders, fchellingen, dubbele ftuyvers, en pitjens, gangbaer is, fal hier op Macaffar in eygener waerden mede cours hebben; en voor foo veel mogte bevonden werden, dat het de gemeente tegenftont, neemt de Regeringe aen, met alle vermogen de felve munte onder 't gemene volk op de Bafaer mede aengenaem te maken.

13. Tot een breuke van den laeft verbroken vreede, beloven den Koning en de Grooten aen de Compagnie op te brengen, duyfent flaven en flavinnen, jonge, gefonde, volwaffen menfchen, behoudens dat haer vry fal ftaen, de betalinge felve of met flaven felve, of met kanon, goudt of met filver te doen, werdende in conformiteyt van de Macaffarfche gewoonte, in fulken geval gerekend op twee en een half teyl, of 40 Macaffaerfche goude maefen yder, mits dat hier van ten minften

ſten de helft met de te doene beſending in Juny aenſtaende, nae Batavia, ende de ganſche reſte ten langſten 't volgende ſayſoen voldaen werde.

14. Dat den Koning en Grooten van Macaſſar voortaen hun niet ſullen vermogen te bemoeyen, met het landt van Biema en 't reſort: maer de Compagnie daer mede laten gewerden naer hun welgevallen, ſonder de ſelve nu of ooyt naer deſen, op de eene of de andere wyſe, directelyk of indirectelyk, met raet of met daet te hulpe te komen tegens de Compagnie.

15. De hoogſtgemelde Regeringe bekent gedaen weſende, de grouwelyke moord en ſchelmſtuk, waer aen ſig de Koning van Biema, ſyn ſchoonſoon Crain Coimpo, Radja Tamboro, Radja Sangarre, en hun volgers, ſterk te ſamen 25 perſoonen, meeſt Bimaneſen in haer furie tegens de Compagnie hebben vergrepen, nemen aen den ſelven Radja Biema, ende ſoo veel van ſyn conſoorten als 'er gevonden worden, in handen van de Compagnie over te leveren; om regtvaerdige ſtraffe te ontfangen, insgelyks Crain Montemarano, op dat hy van ſyne misdaet in alle ootmoed vergiffenis verſoeke.

16. Sullen aen den Koning van Bouton ten eerſten vergoeden en reſtitueren alle ſodanige menſchen, als met den laetſten in een overval der Macaſſaren in dat land geroofc en weggevoert ſyn, voor ſoo veel de ſelve nog in 't leven werden bevonden, geene uytgeſondert, en ſullen ook aen den Koning van Bouton uytkeren 't gelt, ontfangen voor ſodanige Boutonners, als zedert den verkoop geſtorven ſyn, en dien volgende niet wedergegeven konnen werden, ſonder nu of ooyt immer naer deſe te houden of te hebben, eenige de alderminſte pretentie, op enige van de landen van Bouton, daer van by deſen wel expres renuncieerende.

17. Ook ſullen aen den Koning van Ternaten reſtitueren in eygener wyſe als in 't 16 poinct, de geroofde menſchen van de xulas, en daer benevens 10 ſtukken yſer canon, 2 metale prince ſtucken, en 3 baſſen, 't zy met de ſelve die van daer gehaelt zyn, of andere in de plaetſe, verklarende op de ſelve eylanden gene pretentie te hebben of te houden, nevens die opregtelyk renuncierende ten behoeve van gemelde Koning, van alle gepretendeerde eygendom op de eylanden Zalyer, ende Pantſiano, als mede op de gantſche ooſtkuſt van Celebes,

bes, te rekenen van Manado af tot aen Pantſiano toe, d'eylanden Bangay en Capy, als andere, op de ſelve kuſt gelegen, daer onder mede begrepen; item tuſſchen Manthaer Manado, de landen van Lambagy, Caydicpa, Booltoly, Dampellas, Balaysſangh, Silenſa en Cayely, van oudts de Krone van Ternaten in eygendom competerende, en de welke de hooggemelde Regeringe van Macaſſar opregtelyk afſtaet, belovende nimmermeer na deſen den Koning van Ternate daer inne te turberen.

18. Voorts renuncieert de hooggemelde Regeringe van alle heerſchappye der Bougis en Loeboe, de ſelve Landheeren erkennende voor vry gebooren Koningen, Princen en Heeren, daer hy geen de alderminſte pretentie op is hebbende, belovende mitsdien, ſonder enig uytſtel, den ouden Koning van Soping, met alle ſijne landen, vrouwen, kinderen, huysgenoten, goederen, niets uytgeſondert, in volle vrydom te ſtellen, en aen onſe handen over te geven, benevens ook ſodanige andere Heeren Bougis, als elders onder 't Macasſers gebiet in gevangenis en ballingſchap op heden mogten ſyn: item alle vrouwen en kinderen der Bougis, welke nog onder de magt van hooggedagte Majeſteyt mogten gevonden worden, gene uitgeſondert, op dat alſoo de grond gelegt werde tot een opregte vrede en vriendſchap.

19. Soo verklaren ook de Koningen van Layo en Bancala, met het ganſche landt van Turata ende Badjingh, en al wat daer onder hoort, ſtaende den oorlog, tot de Compagnie overgekomen, te erkennen voor vrye Koningen, Heeren en landen daerſe niet ter wereld op en hebben nog en houden te pretenderen, deſelve ontſlaende van alle voorgaende heerſchappye en gebied, nu en altoos (*d*).

20. Alle landen door de Compagnie en hare bontgeno-

(*d*) Uit dit en het voorgaande artikel, ziet men, dat de onzen zorg droegen, om aan hunne bondgenooten, vergoeding en voordeel te doen erlangen: en deze zorg heeft de onzen wederom in ſtaat geſteld, om van die bondgenooten voordeelen te bedingen, welke de vaart en koophandel der onzen in Indië merkelijk moeſten bevorderen.

noten, ſtaende den oorlog, gewonnen ende verovert, gerekent van Boeloe af, tot aen de landen van Turata toe, voorts weder van ginder tot hier aen Bongaya, ſullen ſyn en blyven als eygen gewonnen landen van de Compagnie ende hare bondgenoten volgens regt van oorloge, waer op mitsdien de Koning niet meer en behoud enig regt of eygendom, nog ook niet op de inwoonderen van dien, blyvende alleen ter dispoſitie van de Compagnie, omme aldaer mede te handelen naer welgevallen, ſullende by overkomſte van de Koningen van Patina en Bacca konnen aengeweſen werden, wat ons in kragte voorſz. benoorden Macaſſar is competerende (*e*).

21. De landen van Watjo, Boeloeſen. Mandhaer, als zynde misdadig aen de Compagnie ende hare bontgenoten, verklaert de hoogſtgemelde Regeringe te abandonneren, ende ons daer mede te laten gewerden, ſonder de ſelve directelyk of indirectelyk, nu of ooyt na deſen, te ſullen ſeconderen met volk, wapenen, kruyt, loot, ſpyſe, raet, daet of anderſints, hoe het ook genoemt mogte worden, ter goeder trouwe.

22. Zynde onderling verſtaen ende overeengekomen, dat die Bougis of Tauratſche vrouwen hebben, elk de ſyne ſal vermogen na ſig te nemen, t'ſynen believen, gelyk als dat betaemt, en voorts, dat nu voortaen de Macaſſaren, ſig begevende onder de Bougis en Tauraters, ook weder de Bougis en Tauraters onder de Macaſſaren, niet ſullen vermogen aengehouden of ingelaten werden, als met toeſtemminge en licentie van een ygelyks wettig Heer en Koning, ende ſonder die, moeten werden afgeweſen, en weder nae huys geſonden.

23. De hoogſtgemelde Regeringe belooft in conformiteyt van 't ſeſte Articul, haere landen voor alle andere natien geſloten te houden, en in cas enige van de ſelve, tegens hunnen dank, daer in ſig begeerden ter neder te ſlaen, de ſelve met alle vermogen en magt te ſullen

(*e*) De onzen lieten het niet bij de vaart en koophandel berusten; maar eigenden zelfs het grondgebied van veroverde gewesten aan zich, en ſtelden zich dus in het volſtrekt oppergezag van dezelven; zoo als het recht van oorlog dat aan overwinnaars over overwonnenen geacht word te geeven.

len afweren volgens haer gehoudenisse, in kragt van desen contracte; dog in gevalle zy daer toe niet vermogens waren, en onder de hand te swak vielen, als dan de Compagnie, als haren schut- en schermheer, tot assistentie souden versoeken; alsoo sy verklaren de selve Compagnie in dier qualiteit te erkennen; des sullen sy ook gehouden wesen, daer toe geroepen synde, d'Edle Compagnie te assisteren met alle vermogen, tegen sodanige vyanden als hun hier, by of omtrent Macassar, tegen de Compagnie mogten openbaren, met verbintenisse, dat sy in geen onderhandelinge van vrede of andersints treden sullen met enige natie, daer mede de Compagnie in oorloge is (*f*).

24. Op alle welke voor gereciteerde contracten, en van nieuws geraemde poincten, tusschen hooggedagte Koning en Grooten van Macassar, is beslooten ende gemaekt een altoos durende vrede, vriend- en bondgenootschap, in dewelke ook werden begrepen de grootmogende Koningen van Ternata, Tidor, Batchian, Bouton, de Koningen van Bougys, Soping, Locboë, Taurata, Laays, Badjingh, met alle hare landen en onderdanen; item ook Biema, ende nog sodanige Landtheeren en Vorsten, als naer desen sullen versoeken mede in dit bondgenootschap te mogen treden.

25. Of het geviele dat tusschen de bondgenoten en de respective Koningen door het een of ander misverstandt, enige differentie quame te ontstaen, soo sullen partyen niet straks malkanderen daerom enig ongemak of oorloge aendoen: maer haer questie den Capiteyn der Hollanders bekent maken, omme (soo 't mogelyk is) door bemiddelinge van de selve, de onenigheden uyt den

(*f*) Dit artikel, 't welk het natuurlijk denkbeeld van eenen onderlingen bijstand medebrengt, stelt het rijk der Macassaaren daar door leenroerig aan de O. I. Maatschappij, voor zoo verre de leenroerigheid schut en scherm, aan de zijde van den leenheer, en bijstand, aan de zijde van den leenman, behelst. Het naauwste verband van leenroerigheid is bescherming in alle gevallen, aan de eene zijde, en bijstand tegen allen, aan de andere zijde. Dit laatste bedingt de Maatschappij alleen, ten aanzien van haere vijanden omtrent Macassar, doch teffens, dat de Macassaaren, geene verbintenissen met de vijanden van de Maatschappij zullen aangaan.

den weg te leggen, en de goede broederschap te conserveren: maer indien een van de partyen naer geen bemiddelinge luysteren, ende hardnekkig blyven wilde, sonder sig naer de reden te voegen, als dan sullen de gemene bondgenoten de andere, naer vereysch ende regt van de sake, te hulpe komen (*g*).

26. Wanneer nu dit vredeverbond ondertekent, beëdigt en versegelt sal wesen, sal den Koning en Grooten van Macassar gehouden syn, nevens den Admirael, naer Batavia te committeren twee voorname Koningen uyt het midden van den Raed, het zy Crain Tello, Linques, Popoc, Cronron, Gresse, Cattapan, of ten minsten twee uyt de selve, ter keure van hooggemelde Regeringe, om desen contracte van vreede aen d'Edle Heer Gouverneur Generael, en de Heeren Raden van India te presenteren, ende hun Ed. aggreatie daer op te versoeken, onder versekeringe, dat gemelde Heeren met contentement weder sullen na huys trecken; dog sal het den Heer Generael vrystaen, wanneer het hem goeddunkt, twee voorname Konings soonen te vorderen, omme so lange daer als ostagieren te resideren, als syn Ed. meent nodig te zyn; dog sal ook weder den Koning van Macassar, tot synen believe, by langer verblyf van een jaer, de selve door andere mogen doen vervangen, en de Compagnie gehouden zyn sodanige Princen te conserveren in compatibel respect ende eere, sonder van yemant de alderminste overlast te lyden (*h*).

27.

(*g*) Het geen in dit artikel bedongen word, toont de bijzondere oplettenheid der onzen, om, door middelen van vriendelijkheid, de indische Mogendheden van haar afhangelijk te maaken, hen doende afzien van een gedeelte van haare vrijheid, welke voor een van de voornaamste voorrechten van het opperste gezag gehouden word; naamelijk het recht van oorlog en vrede. Deze bijzondere staatkunde van de Maatschappij gaf haar teffens zulk een invloed op het hoogst gezag der landen, welken zij onder zoodaanig bedwang bragt, dat zij 'er meer gezags konde voeren, dan de Vorsten, aan wien het oppergebied gelaaten werd.

(*h*) Wanneer wij de oude geschiedenisfen leezen, vinden we van diergelijke vredens verdragen geene voorbeelden: ten minste het heugt mij niet, dat ik 'er van dien aart aangetroffen hebbe. Het veroveren van gewesten, om 'er de Vorsten van

27. Tot ampliatie van 't ſesde artykel werd vergunt, dat de Compagnie de Engelſchen ende haere goederen alhier ſullen vermogen te ligten, ende naer Batavia te voeren, ſonder dat het den Koning ſal vermogen tegen te ſtaen.

28. Item tot ampliatie van 't vyfde Artykel is belooft, dat indien de Koningen van Biema en Montemarano, levende of dood, in tien dagen niet werden gevonden, als dan tot borge in handen van de Compagnie te ſullen ſtellen de ſoonen van Biema en de ſoonen van Montemarano.

29. De Regeringe belooft aen de Compagnie uyttekeren, in vergoedinge van haer onkoſten ten oorloge, twee hondert en vyftig duyſent rycksdaalders, in vyf mouſſons naeſt aen een volgende, 't zy in canon, 't zy in koopmanſchappen, 't zy in gout, ſilver of juweelen, elk nae ſyn waerde.

30. Ende op dat alle de bovenſtaende poinćten des te religieuſer mogen worden onderhouden, ſoo ſyn de ſelve door den Koning van Macaſſar, en ſyn hier ondergeſchreven Grooten, en by wegen van de Compagnie door den Admirael, nevens ook alle de Koningen en Princen in dit verbondt begrepen, nae aenroepinge van des Heeren heyligen Name beëdigt, getekent en verſegelt, elk op ſijn wyſe, in een velt-tent, op vrydag den 18 November 1667, omtrent Borrombon, op 's Compagnies eygen grond.

Naer-

van te ontzetten en zijn eigen gebied, door aanwas van landen, te vergrooten; het overheerſchen van Staaten, om die door eenen landvoogd te laaten regeeren; vreemde volken tot onderwerpinge te brengen, om die onder een nieuw gezag, anderen godsdienst, en vreemde wetten te doen leeven; dit alles kwam onder de bedoelingen der Vrije Nederlanderen niet. Zij lieten kroon en gebied aan de Vorſten: zij lieten aan de volken hunnen godsdienst, hunne wetten, en regeringsvorm; en niet te min kreegen zij 'er het hoogst gezag; terwijl de overwonnen volken zich gelukkig rekenden, dat hunne overwinnaars zich niet meerder aanmaatigden; en de overwinnaars dat geene, 't welk hun weinig te ſtade konde komen, en enkelijk geſchikt was om haat en afgunst tegen hen te verwekken, aan de overheerschten lieten.

NAERDER CONTRACTEN, gemaekt met Radja Tello ende Crain Linques.

Den 9 en 13 Maert anno 1668.

Ik Paducca Siri Sultan, Horrounarra Chyt, Koning van Tello, nu in de laest gemaekte vrede met Macassar, geworden synde Compagnies vriend en bondgenoot (*i*), gelyk daer van 't gemaekte ende door ons beëdigde contract in 't breede spreekt, my errinnerende de getrouwheyt en vaderlyke sorge, waer mede de Compagnie doorgaens en altoos is aengedaen, over hare verbonde vrienden en bondgenooten; verklare door desen, naer ingenomen advys van myne Lands-Heeren, broeders ende onderdanen, te rade te zyn gewerden, my en de myne, ook nevens dien myn gansche Ryk en jurisdictie nog nader ende in 't bysonder met deselve Compagnie te verbinden, en tevens te versoeken, dat ik niet alleen in haer bescherminge particulierlyk aengenomen, neen maer ook myne kinderen, soo by myn leven als ook nae myn dood, met my aengesien mogten werden als vrienden en verwanten van d'Ed. Oostindische Compagnie, diese houdt en neemt in sijn vaderlyke bewaringe, op dat ons van niemandt ter weereld enig leet of onregt mogte overkomen, 't gene den Heere Cornelis Speelman, Admirael van 's Compagnies magten alhier, representerende, door kragt van sijne commissie, de Hooge Overigheyt van den Gouverneur Generael, ende Raeden van India op Batavia, tot mynen begeren door Paducca Siri Sultan Mandarsaha, Koning van Ter-

(*i*) *Vriend en Bondgenoot:* zoo als de vreemde Vorsten bij de Romeinen onder hunne vrinden en bondgenooten geteld werden. De vriendschap en het Bondgenootschap, op welken de indiaansche Vorst zich hier beroept, leggen hem eene taal van onderwerping in den mond, van welke men ook, zoo we vertrouwen, geen voorbeeld zal vinden. Onder de streelende naamen van *vaderlyke sorge*, *vaderlyke bewaringe*, stelt hij zich zelven, zijn huis, vrouw en kinderen, zijn rijk en onderdaanen ten believe van de Oost-Indische Maatschappij. Wat onderscheid tusschen de eerste stappen der Vrije Nederlanders, om, tot den dienst van den koophandel, lootsen te mogen bezitten; en vredehandelingen, in welken zij over rijken en landen, naar hun believen, schikken! Zie de volgende Bijlaagen F. G. H.

Ternaten, ende Mamalyang, Koning van Linques voorgedragen, en te kennen gegeven wesende, heeft het goedertierentlyken en in een opregt herte believen aen te nemen: mits welken ik my, myne kinderen, broeders en susters, voorts alle myne Ryks-Heeren en onderdanen verbinde tot alle opregte getrouwheyt, ons geheelyk overgevende aen de goede voorsorge van de Compagnie, alsoo dat hare vyanden ende vrienden de myne en onse, en wy altyd bereyt sullen weesen met ende nevens haer, daerse ons komen te roepen, ten oorloge te trecken, gelyk dan ook myne kinderen en kinds kinderen, in cas van myn overlyden, sullen staen en blyven onder haere vaderlyke voogdye, en soo der by myn afsterven gene in 't leven waren, of dat sylieden stervende, gene naerlieten, sullen myne Lands-Heeren, broeders en vrienden, genen Koning in myn plaets mogen verkiesen, als ten overstaen en met het goedvinden van de Compagnie. Ja in gevalle ook sulke myner kinderen haer niet na behoren quamen te gedragen, sal de gemelde Oost-Indische Compagnie, ten goeden van myn land en onderdanen, ook yemant van de naeste in haer plaetse mogen stellen, 't geen ik alles uyt opregte herte de Compagnie toevertrouwe; en op dat hier van voor de gansche wereld blyke mogen, soo hebbe ik desen door myn ryks-zegel verzegelt, ende door Dain Mangeppa myn broeder, en Carre Motulle, met Galeran Care Pato laten ondertekenen: ook de getrouwe onderhoudinge van dien op den Alcoran, na onse wyse, ten overstaen en bywesen van Monsieur Danker van der Straten, Opper-Koopman, Pierre du Pon, Capiteyn, ende Abraham Gabbema, Fiscael, besworen: sullende als het des Admiraels begeren en goedvinden sal wesen, desen in myn stadt en plaetse, door openbaere omslag werden verkondigt. Aldus gedaen, besworen en verzegelt, in myn Fort genaemt Tello, op den 25 van de maend Remelan, des jaers 1078. Zynde hier over tot getuygen geroepen den hoogst-gebooren grootmogenden Mandarsena, Koning van Ternata, ende mynen bloedverwant Mamalayangh, Koning van Linques, die tot beteykening van dien mede haer Zegel hier onder gestelt hebben.

Wy, zynde geweest expresse gecommitteert door den Heere Admirael Cornelis Speelman, verklaren dat in onse

onſe preſentie ter plaetſe voornoemt alſoodanig deſen contracte is, ſolemnelyks ſelfs ook door den Koning en getuygen op den Alcoran beëdigt ende verzegelt, het ſelve al te vooren duydelyk begrepen, ende grondelyk verſtaen, gelyk wy het dan ook aen welgemelde ſyn Ed. in diervoegen gerapporteert hebben en over ſulks geordonneert zyn, Compagnies Zegel hier nevens te ſtellen, met onderſchryving van den Secretaris, ten dage en jare als boven, in 't kaſteel Rotterdam, op Macaſſar. Was getekent, D. van der Straten, Pierre du Pon, A. Gabbama. Ter zyde ſtond Compagnies zegel gedrukt in rooden lakke, waer onder geſchreven ſtond, ter ordonnantie van den Heer Admirael voornoemt, ten dage en plaetſe gemeld, ende was getekent Hendrick Louf, Secretaris.

Ik Mamalyang, Erfkoning van Chinrana Linques, &c. Vryheer in 't Koningryk van Macaſſar, met rype aendagt, en wel ter degen opgemerkt, gelezen ende begrepen hebbende, het geannexeerde contract, waer met de mynen over ſtaen, mynen broeder den Koning van Tello ſig aen de Compagnie heeft verbonden, verklaer voor my en alle myne ſoonen en dogteren, huysgenoten, landen ende volkeren, my niet alleen ſodanig te verbinden, *maer ook in 't geheel te ſtellen onder de gehoorſaemheyt* (*k*) en beſchermінge van de Ed. Compagnie, die ik belove in allen haere bevelens, dienſten en ordonnantien nu en altoos in der euwigheyt gehouw en getrouw te weſen, overſulks tot betekeninge van waeragtige waerheyt en myne ſinceere goede meninge, hebbe ik deſen, houdende 't contract van Tello, hier in geinſereert, met mynen ſoone, genaemt Tatara Crami van Patena, in handen van den Admirael beſworen, verzegelt ende ondertekent, mede ten byweſen van Dankert van der Straten, Opper Koopman, Pierre du Pon, Capiteyn, en Abraham Gibbema, Fiſcael, zynde hier over getuygen, alle Bondgenoten, Koningen, van wiens wegen haer zegels en handtekeningen hier onder geſtelt hebben,

(*k*) *Maer ook in 't geheel*, enz.] Hier gaat de Maatſchappij een ſtap verder: de Vorſt ſtelt zich hier met zijne landzaaten tot onderdaanen van de Maatſchappij. De Maatſchappije word Opperheerſchereſſe. Zie ook de volgende Bijlaagen F. G. H.

ben, den grootmagtigen Koning van Ternata, de Koning van Palacon, en de Prince Calemarta, en den Koning van Layo, op den 13 van de maend Maert, 1668. zynde nae onſe rekeninge den 29. van de maend Ramelan, des jaers 1078. in 't kaſteel Rotterdam, op Macaſſar. Onder ſtonden de zegels van de Koningen van Ternata en Palacca, in rooden lacke gedrukt. Lager ſtond. Nota: deze beſegelinge en ondertekeninge van 't bovenſtaende is eerſt in vollen rade den 21 Maert geſchied. Was getekent, Dankert van der Straten, Pierre du Pon, Abraham Gabbema. In Margine ſtond Compagnies zeegel in rooden lak gedrukt; daer onder ſtond: Ter ordonnantie van de Ed. heer Admirael, ten dage en plaetſe voornoemt, ende was getekent, Hendrik Louf, Secretaris.

Naerder Poinčten.

Waer op den Koning en de Galerans, voorts de gehele Regeringe van Tello, item ook Crain Linques, naer voorgaende verootmoedigingе, weder tot ware bondgenoten van de generale Compagnie, en van wegen deſelve uyt den naem van d' Ed. Heer Joan Maetzuycker, Gouverneur Generael, ende de Heeren Raden van India, aengenomen ende ingelaten ſyn door de Heer Cornelis Speelman, Super-Intendent ende Commiſſaris over de Ooſterſe Provintien, Admirael ende Krygs-Overſte, over de ſcheeps- en krygsmagt, hier, op en omtrent Macaſſar.

1. Dat welgemelde Heeren Koningen, ende de gantſche Regeringe heyliglyk onderhouden, ende getrouwelyk naekomen ſullen, nu altoos eeuwiglyk en onveranderlyk, het Contract en eeuwig Verbond tuſſchen de Regeringe van Macaſſar, en de Regeringe van de generale Nederlandſche Compagnie gemaekt, wederzyds verſegelt, en ſolemneelyk beëedigt op den 18. November 1667. tot Bonaye: Item nog een ander contract tuſſchen den Koning en de Regeringe van Tello en Crain Linques, met welgemelde Compagnie aengegaen, beſlooten, verzegelt en beëedigt op den 9 Maert des aenvolgende jaers 1668. Verklarende dat het aftreden van 't ſelve, door quaden en verkeerden raed, haer was ten alderhoogſten leed, en derhalven datſe hun kenden grotelyks verpligt, van daer over by de generale Compagnie, op *haer ootmoedige bede*, *genade te*

bek-

hebben ontfangen (*l*), aen de welker goedertierenheit sy hun mits dien in 't geheel overgaven, onder versoek, dat se in 't reguard van de geltsommen, by 't Bonayse verbond besprooken, voor soo veel daer in haer quota aenging, niet boven hare magt beswaert mogten werden, protesterende grotelyks onvermogens te wesen, tot het voldoen van dien, sulks is hun ook verseker, dat se ongetwyfelt op hunne vertoninge door de Hooge Regeringe van India, desen aengaende, met alle billyke en betamelyke civiliteyt getractcert souden werden.

2. Hebben sy verklaert voor een grote gunste en weldaet aen te nemen, dat de Compagnie haer beliefde te laten behouden, hare gemene handgeweeren en musquetten, en dat ten opsigt, sy haer van de vordere Regeringe van Macassar afgebrooken hadden, en de eerste uytquamen om haer te verootmoedigen, met beloften, dat se sonder eenige verschuyling, souden aenwysen, en aenstonds overgeven, alle sodanig ligt canon en bassen, (swaer canon hadden se niet meer) als de Koning en de Regeringe van Tello en Crain Linques nog toebehoorden, 't zy dan dat 't was berustende in Tello, Goa, Sadrebone of elders, sonder daer yets voor te pretenderen, maer bedankten de gemelde Compagnie grotelyks, dat het selve beliefde aen te nemen tot minderinge van opgemelde schuld voor de waerde.

3. Beloven sy tot repetitie en te meerder bevestiginge van 't Bonayse contract, soo haest het de Compagnie sal believen te ordonneren, de wallen van Tello rondom neder te werpen, en nooyt andere fortificatien

(*l*) *Haer ootmoedige bede*, enz.] Hoe nederig de taal der vorige verbond-brieven zyn moge, deeze is het nog meer: en waarlijk de Maatschappij toont hier eene houding zoo groot en aanzienelijk, en te gelijk zoo deftig en staatkundig, dat 'er de oude volken niet bij haalen kunnen. Het verdelgen van Karthago was het doelwit der Romeinen, ten tijde van Scipio: het bestaan der indische gewesten, op eene wijze dat 'er nut voor de Compagnie uit te trekken mogt zijn, is het doelwit van de nederlandsche Regering in Indië geweest, ten tijde, dat zij door geen andere inzigten van dat oogmerk werd afgeleid. Zie ook de Bijlaagen F. G. H.

tien maken, als nae voorgaende toestemminge en bewillinge van de Compagnie, directelyk nog indirectelyk.

4. In gevalle de Koning en de Regeringe van Goa, haer, op de overgesonden acte van pardon, niet mede quamen aen de Compagnie te verootmoedigen, dat sy als dan, als goede en getrouwe bontgenoten van de Compagnie, nevens de vordere geallieerde vrienden, deselve souden houden voor haer openbare vyanden, en deselve naer vermogen helpen doen alle mogelyke schade en afbreuke: dog soo, alschoon den Koning van Goa wederhorig bleef, soo en sullen daerom de andere Koningen en Konings kinderen van Macassar, nog ook geene van de onderdanen, die haer verootmoedigen en om genade versoeken, niet afgewesen, maer aengenomen werden, mits de Koning en de Regeringe van Tello, voornamentlyk gene luyden van staet of conditie sullen inlaten, sonder daer van t' elkens prompte advertentie te laten doen.

5. Dat ingevalle Cronron, als pure oorsake van het verbroken Bonayse verbond, sig in 't byzonder niet t' eenemael ongewapent komt te vernederen, en bidden om genade, sig stellende ter volle dispositie van de Hoge Regeringe op Batavia, (onder versekeringe, dog ongevergt, dat den selven aen lyf en leeven onbeschadigt sal blyven) dat sy hem als dan, in sulken gevalle, sullen helpen vervolgen, vangen of dooden, nae gelegentheyt, en alle goederen, welke van hem geattrapeert werden, stellen in handen van de Compagnie, tot afkortinge van 't geen aen de Compagnie volgens 't contract voorsz, betaeld moet werden.

6. Dat de hoogstgemelde Koning, ter begeerte van de Compagnie, sal gehouden syn tot versekeringe van dese nieuwe vereniginge, of selve, of ymand van syne Grooten, welke de Compagnie komt te vorderen, het zy dan voor altyd, ofte voor eenige tyd, by en onder ons, op een bequame plaets sal komen woonen.

7. Ten laesten belooft de hoogstgemelde Regeringe en Crain Linques, om alle quade bedenkingen, diffidentien en misvertrouwen weg te nemen, dat se naevolgens de costumen onder de Nederlanders, allerwegen gebruikelyk, nooit binnen Compagnies vastigheden sullen komen, als met weynig geselschap, dog dezelve on-

ongewapent, moetende de verdere ſuite buyten blyven, ten ware om byſondere voorvallende redenen anders wierde toegelaten.

Tot ſolemnele beveſtinge van dit alles, ſoo hebben Daeyen Mangappa, halve broeder van den Koning van Tello, de Galerans, of Ryksraaden van wegen hoogge-melde Koning, vermogens haren credentiael aen deſen orginelen geannexeert. Item Crain Linques voor ſig ſelven en wederom de bovengenoemde Daeyen Mangappa, de Ryksraden Manſchie-love, ende de Patto, yder voor ſig ſelven, deſen op den Alcoran ſolemneel beſworen: ende tot te meerder bekragtinge van dien, nog gedronken het water, over haere kriſſen gegoten, betekenende naer des lands wyſe, dat, indien 't verbond quamen te verbreken, ſy als dan van haere eygen geweren moeten vernielt werden. Aldus gedaen ende beſworen, in 't quartier Jacatra, op den zoom van de veſt van 't veroverde caſteel Sanboubo, ter preſentie van de nevenſtaende bondgenoten, die deſen ſoo verſegelt, als ondertekent hebben, ſoo wel als de gene, welke als leden van den Raed, by deſe negotiatie ſyn tegenwoordig geweeſt, op den 15. July 1669. binnen 't logement van den Admirael.

De bovenſtaende nadere poincten zyn geſchreven, aen de eene zyde in 't nederlandts, en aen de andere zyde in 't maleyts, ende waren getekent, onder 't nederlands, by Maximiliaen de Jongh, Pieter Koopman, Joan van Oppynen, Joannes Franſſen, Leendert Rus, onder 't maleyts, het zegel van Crain Linques, met de naem daer by, voorts Daingh Mangappa, Galeran Mantſiloe, Galeran Carre Pano, ende Daing Telolo. Het volgende ſyn de bondgenoten, die preſent waren, 't zegel van den Koning van Ternaten, waer onder ſtaet, Majuda Jurotulles; 't zegel van den Koning van Soping, en ſyn naem daer by, Radja Palacca, Arou Vaecque Paſſa Poja, Radja Cajo, Palimpe Daing, Sitabe, Arou Pite Touſawa en Arou Pite Laompo (*m*). BIJ-

(*m*) Men vindt bij SILVIUS, van wien wij deze verdragen hebben overgenomen, noch andere verbonds-brieven, en ſchriften, in dewelken de Vorſten diergelijke betuigingen en onderwerpingen, als de Koning, de Galerans en de geheele Regering van Tello, doen, met belofte om zich te Batavia te komen verootmoedigen

BIJLAAGE F.

ARTIKELEN en voorwaerden, op welke den Opperkoopman, SIMON COS, provisioneel 't gezag voerende, in absentie van de E. Heer Gouverneur en den Raed in Amboina, wegens en in den naem van de Hoog. Mog. Heeren Staeten Generael der Vrye Verenigde Nederlanden, zyn Hoogheid den Prince van Orangie, &c. ende de Bewindhebberen der vereenigde Oost-Indische Compagnie, met ORANGKAJA, MALIM, BORI en OELEBATTA, gedeputeerden en expresse gemagtigden van 't eyland, en de volkeren van *Goram*, is overeengekomen.

Eerstelyk verklaren en belyden wy gemagtigden, genen Prins ofte Staet subject te zyn, of oit subject geweest te zyn; maer ons te aller tyd erneerd te hebben als vrye volkeren, die zonder bepaling van imand, verbonden, en contracten met andere volkeren hebben aengegaen, tot dat ons nu niet meer magtig kennende te beschermen, als onse geallieerden volkomen onderdanen door 't regt der oorlogen van den Nederlandschen Staet geworden zynde, ons ook onder de zelve, gelyk op volgende voorwaerden volkomen doen, by dezen vrywillig begeven.

2.

2.

Mits welke dan beloven met gene natien, wie 't ook zoude mogen wezen, voornamentlyk Europiaense, eenige contracten of verbonden, als zynde door deze daer van versteken, te maken, maer imand der zelven by onze stranden ten dien einde verschynende, tot de Ed. Heer Gouverneur in Amboina te wyzen.

3.

Met alle volkeren, daer de Ed. Compagnie mede in vreede leefd, belooven wy ook vriendschap te zullen houden, daer mede te handelen, gelyk ware bondgenoten ende geconfœdereerden betaemt.

4.

By gevolge wy daer en tegen ook weder verklaren onze vyanden te weesen, wie in ommune met de E. Compagnie leeven, als zynde dan specialyk de roofzugtige Papouwen, Tidoresen ende andre, die 't met de E. Compagnie niet houden, welke wy alle beloven te vervolgen, beschadigen ende als vyanden te tracteeren.

5.

En gene vreemdelingen, van wat natie, conditie of qualiteyten die zyn, zullen wy aen onze stranden gedogen, veel min handel verlenen, als alleenlyk die gene, welke met pascedels, ofte vrygelyde brieven van den Nederlandschen Staet zyn voorzien, ende wie daer van geen vertooning doen kan, beloven wy als vyanden aen te tasten, ende met de eerste gelegentheyt aen den Ed. Heer Gouverneur alhier te komen overleveren.

6.

Naer gene plaetzen, bewesten dit kasteel gelegen, zullenwe varen, ofte zullen daer toe alvooren speciale licentie ende schriftelyk bescheit van de Ed. Heer Gouverneur komen versoeken, ende verwerven, edog om de Oost gelegen landen als zynde Banda, de kust van Ceram, Uliasser, Noessalaoet, &c. blyven ons gelicentieerd zonder pas, tot ons genoegen te mogen bevaren, daer handelen, wandelen, gelyk vrienden betaemd

7.

Eens 's jares ten minsten, beloven wy onze gecommitteerden naer 't kasteel Victoria aen de E. Heer Gouverneur, om aen zyn Ed. homagie te doen, te zullen zenden, mits zo wy daer van in gebreke blyven, daer

vooren t'elkens verbeuren zullen een boete van 200 Ryksdaalders van agten.

8.

Ten allen tyden, als wy door de Ed. Heer Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed. met de Hongi te volgen, ofte om eenige andere hofdienstigheden te plegen, beloven wy zonder vertoeven naer 't kasteel te zullen opkomen.

9.

Alle slaven ofte andere personen, hoedanig die zouden mogen wezen, die tot ons uit het gebiet van de Ed Compagnie, of van den Ternataensen Koning naer dese gewesten geloopen komen, zullen wy straks naer haer overkomste, zonder enige redenen van haer tot excuse aen te nemen, aentasten, ende met de eerste gelegentheid, aen en tot de Ed. Heer Gouverneur aen 't kasteel brengen, mits voor ider, voor bergloon genietende een somma van 20 ryxdaalders courant, daer mede onder begrepen zyn, de gene die alrede (des niet en weeten) aldaer mogten gevlugt zyn.

Alle welke bovenstaende artikelen beloven wy ondergesz. in onze voorsz. qualiteit deugdelyk te onderhouden ende te doen onderhouden, bekragtigende dieshalven 't zelve met onzen hoogsten eed op den Moshâf. Amboina in 't kasteel Victoria, dezen laetsten November 1650. Was getekent Simon Cos, Jacob Verheiden, J. van den Briel, Cornelis Danen, Cornelis van Andrichem, 't merk van Pati Oessen, 't merk van X. Bakker Bessi, Jan Tembessy, Marcus de Roy, Secretaris.

BIJLAAGE G.

ARTIKELEN ende voorwaerden, op de welke de Ed. Heer, WILLEM VAN DER BEEK, Raed extraordinaris van India, Gouverneur ende Directeur over de Provincie van *Amboina*, met de landen en volkeren daer onder ſorterende, wegens ende in den name van den Nederlandſchen Staet, voor de generale Orientaelſche Compagnie verdragen ende overeengekomen is met de ORANGKAJEN, COLIBA, OTIK, SEWAS, MOTIR, SAMMA TOPI, ende KILLOEWE, Hoofden van de Negeryen *Laulata*, *Papoeti*, *Hatelen*, *Toelesſey*, *Noeroebeſſi*, *Noeroelatoe* en *Saleman*, anders *Hatoewe* en *Ptolematta* genaemd, als der ſelven expreſſe en ſpeciale gemagtigden daer toe zynde.

1.

Eerſtelyk verklaren wy gemagtigden, zedert den ſchelmzen afval van den verrader Madjira, met de zynen deszelfs zyde, als niet beter konnende, gehouden te hebben, maer nu by verſchyninge van enige der Nederlandſe magt omtrent hare negeryen verkoren te zyn, om ons neffens andere onderdanen van haer Ed. Ed. Staet, volkomen met bede van vergiffeniſſe, onder den ſelven te onderwerpen.

2.

Vervolgens dan beloven wy, dat met alle de genen, waer

waer mede de Compagnie vreede heeft, met de selve ook zullen vrientschap houden; en in der minne ommegaan, handelen ende wandelen, zoo dat tusschen geconfedereerden ende bondgenoten betaemd.

3.

Gelyk wy dan daer en tegen ook weder verklaren onze vyanden te wesen alle de gene, wie met de Compagnie in onminne zyn levende, ende dat wy daer onder specialyk beloven als onse vyanden te vervolgen, en te beledigen, waer datze enigzints komen, die van des verraders Ma ljira's aenhang, als zyne Macassaren, Titodereesen, ende hare onderhorende, daer onder de roofzugtige Papoewas niet uytgesloten zyn, ende voort alle anderen, als voorsz: die het met de E. Compagnie niet zyn houdende.

4.

Dat wy gene vreemdelingen, van wat natien, qualiteiten ofte condition die zyn, aen onze stranden ofte havens handel zullen verlenen, als dewelke met een vrygelyde van den Nederlandschen Staet zyn geprovideert, ende wie daer af niet versien zyn, dat wy die alle als vyanden sullen aentasten, ende met den eersten aen den Heere Gouverneur komen overleveren.

5.

Dat wy eenige plaetsen bewesten ofte beoosten dit kasteel gelegen, als eyndelyk dienende tot onse reysen, herwaerds sullen varen, ofte zullen daer toe alvorens speciale licentie ende schriftelyk bescheyt, van den Heere Gouverneur komen overleveren.

6.

Dat wy ten minsten alle jaren gecommitteerden aen den Heere Gouverneur nae 't kasteel zullen zenden, om aen sijn Ed hommagie te doen, mits zoo wy daer af in gebreke blyven, dat wy daer vooren telkens sullen verbeuren een boete van 200 ryxdaelders van agten.

7.

Dat wy ten allen tyden, als door den Heere Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed. met hongi te volgen, ofte om enige hofdienstigheden te plegen, zonder vertoeven naer 't kasteel zullen opkomen.

8.

Dat wy alle de slaven die van elders uit het gebied van de Compagnie, ofte van den Ternataense Koning, 't de

zy uyt Banda, of Amboina, &c. tot ons vlugten ende overkomen, ſtrax naer haer overkomſte, ſonder enige redenen van haer tot excuſe aen te nemen, ſullen aentaſten, ende met de eerſte gelegentheid tot den Heere Gouverneur, aen 't kaſteel, brengen, mits voor ieder, als tot bergloon, genietende een ſomma van vyſtien courante ryxdaelders van agten.

9.

Dat wy geen van allen oit in onſe religie ſullen werden geturbeerd, maer daer by ongemoleſteerd, zoo als wy die regtevoort belyden, verblyven mogen (*a*).

10.

Alle welke bovenſtaende artikelen en voorwaerden hebben wy by deſen in onze voorſz. qualiteit op de Moshâf, naer onze moorſe wyze, zynde onze hoogſte eed, bekragtigd.

Aldus gedaen, verdragen, overeen gekomen, bezworen, ende met ſignature bekragtigd. Onder ſtond Amboina, in 't kaſteel Victoria, dezen 6 December 1653. Was getekent Willem Verbeek, 't merk geſteld by Sewas, 't merk geſteld by Coliba, 't merk geſteld by Otik, 't merk geſteld by Cewas, 't merk geſteld by Topie, 't merk geſteld by Motir, 't merk geſteld by Sommia, 't merk van Topie. Ter zyde ſtond; Ons preſent. Was getekent Simon Cos, François Combebere, Cornelis Hauw, 't merk geſteld by X den Radja Soya, 't merk geſteld X by Louis Gomas, Gnatohoedi, 't merk geſteld by Jan Cambeſſi, ter zyde Compagnies zegel gedrukt in rooden lack. Lager ſtond, t' Oirkonde, was getekent, Jacobus Manteau, Secretaris.

B IJ-

(*a*) Vryheid van godsdienst word hier uitdruklijk voorbehouden: men vind dit beding ook in andere Verdragen en Verbonden met de indiaanſche Vorſten gemaakt. Echter men ziet niet dat de Maatſchappij immer de overwonnen Indiaanen, wegens geloof en godsdienst ontrust hebben. In dit opzicht hebben de onzen een geheel anderen ſtaatregel, dan de Portugeeſen en Spanjaarden, gevolgd: deeſe gaven voor, dat zij hunne veroveringen deden om de verdoolde en blinde volken te verligten, tot betere kennis en tot het christendom te brengen. Zij gebruikten tegen de onwilligen, die bij hunnen godsdienst en geloof wilden blijven, vuur en zwaard; en moeſten derhalven bij dien Landaart, niet minder dan bij de onzen, in den haat geraaken.

BIJLAAGE H.

Artikelen ende vrede gemaekt tusschen de Heer Jacob Hustaart, Gouverneur der Provincie *Amboina*, nevens die van zynen Rade, uyt den name van de Verenigde Nederlandse Oost-Indische Compagnie met de Orangkajen van *Ceram Laoet*, *Goram*, *Kessing*, ende alle de Negeryen benoorden ende bewesten *Goeli Goeli*, die in de voorleden oorlog zyn begrepen geweest.

Eerstelyk, de Orang-Kajen bidden ootmoedelyk om vergiffenis van 't geen zy in den vorigen oorlog bekennen tegens de E. Compagnie misdaen te hebben.

2.

Waar op gemelde Heer Gouverneur in den name als vooren, om verdere bloedstortinge te myden, haer al te zamen nevens hare onderhorige, pardonneert.

3.

Mits zullen zy Orang-Kajen ende hare onderhorige, voortaen de E. Compagnie als haren Souverainen Heere erkennen ende gehoorsamen, gelyk de ingesetenen van Leytimor, Hitoe ende Uliassers.

4.

Ende na de publicatie deses zullen de inwoonderen van alle de bovengenoemde plaetsen, en jegenwoordig sig by den anderen tot Solitay onderhoudende, wederom woonen gaen op zodanige plaetsen, als zy voor den oorlog hebben bewoond, gelyk die van Goram tot Goram, die van Kessing tot Kessing, ende zoo voort.

5

5.

Waar op dan de vestinge tot Solatay geslegt sal moeten werden, ende niemand toegestaen aldaer te woonen.

6.

Ende by aldien eenig Orang-Kay of negery, jegenwoordig in dezen begrepen, den inhoud van die artikelen weigerd na te komen, zullen de andere Orang-Kayen ende negeryen gehouden zyn de zelve daer toe te dwingen.

7.

Aan de Radja Kellemoeri, ende Capitein David, zal geen leed gedaen moeten werden, om dat zy niet begeerd hebben zig met dezen oorlog te vermengen.

8.

Alle de Orang-Kajen ende negeryen, jegenwoordig in dit accoort begrepen, zoo wel als hare onderhorige, zullen niet vermogen elders verder om de West te vaeren, als nae Amboina en Banda.

9

Zullen ook alle handelingen met de Maccassaren, Javanen, Malyers, ende andere vreemdelingen, gehouden zyn af te schaffen, zonder de zelve op hare stranden te admitteren.

10.

Ende na Banda of Amboina varen willende, zullen die van Goram, Ceram Laoet, ende andere negeryen om de Noord van Goeli Goeli woonende, daer toe schriftelyke licentie vorderen by den Sergeant tot Goeli Goeli commanderende.

11.

Zullen ook uit Banda of Amboina geene speceryen mogen vervoeren, van nagelen of nooten, op lyfstraffe.

12.

Ten welken einde van daer t'huiskeerende, hare vaertuigen zullen moeten laten visiteren.

13.

In het district van Amboina zullen zy met haer vaertuigen nergens mogen blyven leggen, als aen 't kasteel, ende de vesting Hollandia tot Honimoa.

14.

Ende dewyle de Orang-Kajen klagen, dat mits 't verbod van handeling met vreemdelingen, zy geen raed wee-

weeten met haren maſſoy, die tot hare groote ſchade onverkogt zoude moeten blyven, zoo neemt de Heer Gouverneur aen, de Ed. Heer Gouverneur Generael, en de Raden van India harent wegen te verzoeken, dat dezelve moſſoy in ruiling van kleeden by de E Compagnie zal werden ingekogt tot zodanige pryſen, als dezelve aen de vreemdelingen plagt verkogt te werden.

15.

Alle de ſlaven uyt Amboina, Banda en Ternate, de E Compagnie, of hare onderdanen, toebehorende, ende tot Ceram, Ceram Lavet of Gorain overlopende, zullen door de Orang-Kajen terſtond aan de Sergeant tot Goeli Goeli gereſtitueert moeten werden.

16.

Tot erkentenis ſullen de Orang-Kajen, in dezen gemeld, jegenwoordig aen de E. Compagnie uitkeren, vyf en twintig kloeke ſlaven, ende alle jaren in de maand April 30000 Atappen, aen 't Fort tot Goeli Goeli leveren, waer van zy lieden de repartitie ondermalkanderen zullen mogen maken.

17.

Ende vermits bevonden werd, dat zommige van 's Compagnies onderdanen in Amboina, wegens geborge kledinge, in handelinge van Sagoe, voor den oorlog, eenige ſchulden by de Cerammers hebben uitſtaende, zullen de Orang-Kajen ordere ſtellen, dat aen ſulke luyden betalinge zal geſchieden, gelyk de Heer Gouverneur aenneemt regt te doen aen de Cerammers, die van ſchulden, voor den Oorlog gemaekt, iets op de Ambonſche ingeſetenen hebben te pretenderen.

18.

Ende nemen de Orang-Kajen ook aen te verſorgen, dat die van Kelibon reſtitutie doen van 't gelt en goet, voor deſen in 't doodſlaen van den Bandaſen borger, Simon genaamd, geborgen.

18.

Aldus gedaen, ende geaccordeert in 't jagt Blommendael, den 10. February Ao. 1661. Was getekent, Jacob Huſtaard, Didlof Verbeek, Luitenant Pieterſz, Govert Danielſz, Steven Foran, Klaas Rutgens, Karel Louyſz, Jan Nierman, Willem van Zyl Secretaris. Ter zyde 't merk geſteld by Oya, Hoofd Orang-Kaja van

van Kelebia Mahoeda, Orang-Kay Keleboe Kayra van Imam van Coak, Tjili Orang-Kay van Kelewaroe, Giroe Orang-Kay van Day. In 't midden stond Compagnies zegel gedrukt in rooden lacke.

BIJLAAGE I. 1. 1.

RAPPORT van den Lieutenant Generaal SCHOPPE, wegens den staat en toestand van *Brazil*, in den jaare 1654, aan Haar Hoog Mogenden, de Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden* gedaan (*a*).

ILLUSTRE HOOGE MOG. HEEREN!

Uwe Hooge Mog. sullen niet onbekent wesen, dat ick sedert den Jare agt en veertig, uwe Ho. Mog. den Raet van State, ende andere die aensienlykste Heeren, part ende deel aen de Regeringe hebbende, geduriglyck en van tydt tot tydt soo schriftelyk, als door speciale Gecommitteerde naektelyk voorgedragen, ende als door eene groten yver tot den dienst ende staet deser landen gedreven, de regte beschapentheyt en constitutie van den staet, ende gelegentheyt van Brazyl, de ongeluckige successen, verloop naer den vyandt, verswackinge, ende verval van de militie aldaer, de disgousteringe, ende onwilligheyt van de selve, gecauseert door quade tractementen, sobere rantsoenen, wanbetalinge, ende weygeringe van aflossinge der uytgediende soldaten, ook aengewesen, ende iterativelyk voorgedragen de middelen tot behoudenisse ende restauratie van soo diergekogte ende waerdige conquesten, waer van

(*a*) ARTZMA, D. III. blz. 1117.

van de menigvuldige remonſtrantien verſoeken, ende devoiren tot dien eynde aengewendt, ſoo veelvoudig ende overvloedig zyn, dat deſelve by nae ontelbaer moeten geoordeelt worden, daer van wel enige by U Hoogh Mogende billyk, conſiderabel, ende voor den dienſt van den lande dienſtelyk geoordeelt ſyn, ook over den innehouden van dien bewoogen ſyn geworden, ende daer uyt oorſaeke genomen de reſpective Provincien, iterativelyk met veel ſerieuſe brieven aen te manen, omme de nodige geldtmiddelen (ſynde de zenuwen van de Oorloge) te furneren, tot betalinge van de uytgeleefde, ende desgouſteerde militie, aenhoudinge van ſchepen totte zee-kuſten aldaer, en de beſorginge van 't gene tot behoudeniſſe ende conſervatie, ende reſtauratie van Brazyl, vereyſt, ende hoognodig is geweeſt; zynde veele van de remonſtrantien vertogen ende verſoeken, met middelen ende beweegredenen gefundeert, U Hoogh Mog. by de gemagtigde van de voorſz. militie, als door ſpeciale beſendinge van de reſpective Gecommitteerde voorgebragt, die of wel aen de reſpective Provincien afgeſonden, of in handen van U Hoogh Mogende Gecomitteerden ſyn geſtelt, ſonder dat de nodige effecten daer van uytgebragt ſyn geworden, ſulks dat U Ho. Mog. door manquement van dien, ſoo klaer als de ſonne aen den Hemel, den ondergang van Brazyl te gemoet hebben konnen ſien, gelyk U Hoogh Mog. by iterative brieven aen de geſamentlyke Provintien, al op den elfden December negen en veertigh, en andre tyden geſchiet, het ſelve voorſeyt, voor oogen geſteldt hebben, verklarende U Ho. Mog. voor Godt, nog voor de wereldt niet te beantwoorden te zyn, dat die gene ſoo van den Staet wel hebben gemeriteert, ſoo qualyk ſouden worden getracteert, 't ſedert welken tydt ſynde nae verloop van vier jaren, weynig ordere op de betalinge geſteldt, ende niet boven de vyf hondert vyftig tot recrueten in Brazyl aengekomen, veel weyniger de uytgediende, ende de gemiscontenteerde ſoldaten afgeloſt, waer door den vyant enige jaren groote adventagie tot incorporeringe der meergemelde conqueſten van Brazyl hebben gehad, ende dat ſy de ſelve niet eerder geëmporteert hebben, meer aen blootheyt ofte diſcouragie, als aen de magt

ofte

ofte wille heeft gemanqueert, dat sy lieden eyndelyk onderstaen, ende (niet tegenstaende deselve met desen Staet in nabuurschap leven) by de handt genomen hebben, het welke Godt betert een quade uytslag genomen heeft. Alles te repeteren, ende de circumstantien van dien te verhalen, soude U Hoogh Mog. in derselver swaerwigtige besoignes vervelen, ende den vertoonder den tydt daer toe ontbreken, sullende hem daerom gedragen tot de wydtlopige rapporten, van de heeren derselver opper Regeringe in Brazyl, nu mede te lande alhier gearriveert, welkers order den vertoonder, (ende 't gene by haer goedgevonden is, in het bedingen van favorabelste conditien, tot conservatie van veel duysende zielen) heeft moeten pareren ende obedieren; sullende alhier aenroeren ende U Hoogh. Mog. voorbrengen, de necessiteyten, en de aendringende noot, die de Hooge Regeringe geperst ende bewogen hebben, tot het maken van de conditien en capitulatien, met de trouwloose en meyneedige Portugesen (onder schyn van vrienden, vyanden van desen Staet) daer inne bestaende, dat aen desen Staet het gemanqueert heeft aen krysvolk, tot besettinge van de forten ende sterckten, ende nog veel meer aen krygsvolk, omme de belegeringe te lande te defenderen, ende den vyant af te keren en op te houden.

Ten tweede, dattet krygsvolk aldaer in dienst, doen in kleyn getal zynde, ten eenemaale als voorschreve door quade rantsoen, wanbetalinge, en sobere tractementen, soodanig gedesgousteert, onwillig ende desperaet syn geweest, dat deselve rondelyk verklaerde, op de aenkomste van de Portugeesche vloote, den tydt harer verlossinge voor handen ende geboren te wesen, omme uyt de tirannye en slavernye verlost te worden, roepende dat zy lieden veel liever de vrye lieden huysen wilden plundren, ende haer selven betalen, dan in soodanigen slaafagtigen dienst te continueren.

Ten derden, is de geheele zeekust van schepen van oorloge, ende andere vaertuygen soo ontbloot geweest, dat op de aenkomste der Portugesche vloote bestaende in agt en sestig zeylen, niet meer als een schip, genaemt Brazyl, aldaer is geweest; het welke opontbooden, ende versogt synde binnen te komen, om van 't volk 't gene daer in was, gedient te worden, heeft het selve

ſchip in contrarie van dien, zee, ende naer de Weſt-Indiſche overgeſteken, ſulks dat gene de minſte defenſien te water gedaen konde worden.

De magaſynen der artillerye waren van verſcheyden nodige ſpecien ende requiſiten, ende byſonderlyk van loot onverſien, ende ſoo ontbloot datter op eenen dag tot defenſie van 't fort Altera (ten tyde den vyant daer voor was) meer wierdt verſogt, als 't gehele magaſyn uytleveren konde, de oorſake hier van is gecauſeert door dat de jongſt geſondene ſchuyten met loot, voor de Camer van de Maro ons toegekomen, van binnen ganſch yſer en van buyten met loot de dikte van een mes omtogen ſyn geweeſt, op welk bedrog U Hog. Mog. (onder correctie) enqueſten gelieven te doen.

Wat vorder in 't gemelde magaſyn geweeſt ofte gemanqueert heeft, ſullen U Hoogh Mog van de Commiſſaris Stricht, mede overgekomen, by afvorderinge van den ſtaet der magaſyns, gelieven te vernemen.

Dit dan in 't generael gemanqueert hebbende, komt hier by, dat de ſchaersheyt van de caſſa, ende gebrek van geltmiddelen verboden heeft, dat de fortificatien ſoo daer alrede waren gemaekt, niet ſwaer, ofte ſuffiſant genoeg ſyn geweeſt, om enige force van canon te konnen lyden of verdragen, nog ook naer behoren niet onderhouden ofte gerepareert konnen worden, gelyk mede geen werk-meeſters tot onderhoudinge en opmakinge der vervallene werken, door foute van geldmiddelen gevonden zyn, ſoo dat alles in onmagt en buyten middelen van defenſie, langen tydt geſtaen ende gebleven is, waer van veele notificatien ende laeſtelyck door de gecommitteerden Capiteyns, Cornelis Caroen en Otho Keye, U Hoogh Mog. toegebragt, ende voor oogen geſtelt ſyn geweeſt, als nog ter Griffie van U. Ho. Mog. of onder de Heeren haer Ho. Mog. Gecommitteerden beruſtende, tot de welke om kortsheyt wille wert gerefereert, ſonder dat van wegen den Staet of Bewindhebbers van de Weſt-Indiſche Compagnie, die dat alles tydelyk, ende over veele jaren geadverteert, en voorgedragen, bekent is gemaekt, eenig ordere geſtelt, ofte daer inne voorſien is geworden.

Wat nu dan alle de onheylen en lang gedreygde, ja, genoegſame voorſeyde ſwarigheden ſoo hoog geſteygert ende geklommen ſyn, dat deſelve de overhandt genomen,

er-

ende meester syn geworden, van het goedt en bloet der ingesetenen van den Staet deser landen, waer toe de Hooge Regeringe eyndelyk genoot saekt is geweest te consenteren, en de favorabelste conditien die doenlyk waren, als voorschreve tot conservatie van veele duysent zielen te bedingen, door 't overgeven van de meergemelde conquesten van Brazyl, tot hooge bedroeffenisse van de vertoonder, die overbodig is ter requisitie van Uwe Hoogh Mog. naerder ouverture, ende omstandig verhael te doen.

BIJLAAGE I. 2. l.

RAPPORT van SCHONENBURG en HAECKS, wegens den staet en toestand van *Brazil*, aan Haar Hoog Mogenden, de Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden*, in den jaare 1654. gedaan (*a*).

ILLUSTRE HO. MOG. HEEREN!

NAer een seer moeylyke reyse van vier maenden, op den drie en twintigsten July in Zeelandt, ende op den laetsten derselver maent alhier synde gearriveert, hebben ons onderdanig devoir geagt, ons t' addresseren aen de illustre vergaderinge van U Ho. Mog. rapport te doen, van het gepasseerde gedurende onse administratie in Brasyl, ende specialyk van het ongeluckig verlies van de voorsz. conquesten, te meer, dewyle ons niet onbekent is, dat alhier te lande daer van verscheydentlyck, ende in veelen deelen niet na de regte waerheyt werd gediscoureert, ten eynde U Ho Mog. van de regte geschapentheyt der saeken onderregt synde,

(*a*) AITZEMA D. III. blz. 1116.

de, daer van nae hare hooge wysheyt mogen oordeelen, vertrouwende dat klaerlyk sullen doen blyken, dat dit verlies menschelyker wyse niet heeft konnen werden geeviteert, nogte het selve ons, uwe Illustre Ho. Mog. getrouwe ende onderdanige dienaers, geimputeert.

Wy agten onnodig, U Illustre Ho. Mog. in haere wigtige besoignes op te houden, met een langwylig verhael van de constitutie van Brasyl, hoedanig de selve op onse aenkomste aldaer hebben gevonden, ende hoe deselve van tydt tot tydt haer hebben toegedragen, dewyle sulks soo door menigvuldige missiven by alle gelegentheden van vertreckende schepen, U Illustre Ho. Mog. toegesonden als door besendingen soo uyt de Regeringe selfs, als mede uyt de gemeente ende militie, ende specialyk nu laest door onsen Collega, den Heer van Goch, U Illustre Ho. Mog. is bekent gemaekt: waer uyt notoirlyk kan worden bespeurt, dat wy met dit droevig ongeval, al voor lange syn gedreygt, dog hebben miserien, soo van gebrek van levensmiddelen, ende andre lyfnootdruft, beneffens daer uyt ontstane onverduldigheyt, ende disrespectueuse bejegeningen van allerhande soorte van menschen, geduldig op ons genomen, op hope dat ingevolge van de beloften, soo van U Ho. Mog. ende bysonderlyk by de laeste missive in dato den dertigsten July, sestien hondert drie en vyftigh, als mede van de Ed. vergaderinge der negentienen soo iteratively ck aen ons gedaen, promptelyck mogten werden gesecoureert, het welke door verscheydene swarе voorvallende ongelegentheden alhier in 't Vaderlandt, ende specialyk door de ongeluckige oorloge met Engelandt, soo lange blyckt te hebben geretardeert, dat wy endlyk in dese sware extremiteyt syn gevallen, welke ongelegentheyt by de Portugesche waergenomen synde, hebben ons met een magtige vloote, sterck in de festig zeylen, te water op den twintigsten lestleden, ende korts daer nae met een considerable magt te lande, bestaende soo uyt de soldaten, Moradores, Mulatten, Mamalucquen, Brasilianen als Negros belegert, die tot dien eynde uyt de gemelde vloote van alles wel voorsien ende wel gearriveert waren.

Wat nu verders, gedurende dese belegeringe tot den dag van het overgaan is gepasseert, wat devoiren by

de

de Regeringe syn aengewent, om de forten ende Advenues soo veel doenlyck te versien, hoedanig de militie maritime in dienst van den lande ende Compagnie synde, sig hebben gecomporteert, soude al te lange vallen om hier te verhalen, sullen ons daeromme refereren tot de notulen dien aengaende van dag tot dag gehouden, die mitsdesen aen U Illustre Ho. Mog. reverentelyk worden gepresenteert, en niettemin kortelyk remonstreren de reden, waeromme de Regeringe is bewogen geworden, om met den vyandt in acoort te treden, en dat met advys van den H. Luytenant Generael, met wien de gesamentlyke Officieren sig hadden geconformeert ende daer van schriftelyke acte gepasseert, die in de notulen zyn geinsereert, als mede met eenparige toestemminge van alle de Gecommitteerden uyt de respective Collegien, ende die van de Joodsche natie synde.

Eerstelyk: de generale onlust ende onwilligheyt van 't volck van oorloge soo te water als te lande, mitsgaders trains-persoonen die sig sonder ophouden tegens de Regering beklaegden, dat tegens wille, niet tegenstaende haren verbonden tydt, driemael ende meeerder hadden gedient, wierden opgehouden, mitsgaders het groot manquement soo van vivres als kledinge ende andersins, langen tydt voor dese belegeringe uytgestaen, als mede quade betalinge, waer door veele uyt desperatie nae den vyant sijn overgelopen, andere in de vertreckende schepen sig heymelyk hebben versteken, waer over enige geattrappeert synde by de hooge krygsraet ter galge verwesen, ende onder de verblyvende in plaetse van sig tot behoorlyk tegenweer te stellen, een gemeen seggen was, dat als nu haer verlossinge voor oogen sagen, over de aenkomste van de Portugesche vloote haer verheugende. Ook de overgeblevene Landts en Compagnies schepen, sijnde drie in 't getal, buyten consent ende buyten ordre van de Regeringe, van de kust syn verloopen.

Hier by komt de schaersheyt van gelt-middelen, ende ten ware door 't opbrengen van prinsen by particuliere Commissie-Vaerders ende de weinige Compagnies vaertuygen, de Casse enigsints ware gesoulageert (synde nogtans het selfde op verre na niet bestant om de dagelyksche voorvallende sware lasten te konnen dra-

dragen) hadde dese conquesten al voor lange jaren in handen van den vyant moeten vervallen, gelyk mede de magasy en der artillerye ende stuck goederen, van verscheide behoeften ontbloot synde, hebben de selve tot groote kosten aldaer soo nu soo dan moeten worden ingekogt, ende daer mede gesuppleert.

Ende alhoewel met de aenkomste van de laeste victualie schepen ten tyde van de belegeringe, de magasynen van vivres redelyk waren versien, soo is 't nogtans dat wy ons tot meermalen van te vooren in soo een extremiteyt hebben gevonden, door manquement van alle soorten van vivres, dat men in de derde maent tot voetsel niet anders heeft gehad als Farinsa Wortel, die van 't eylandt Tamaraka tot excessive prysen van dertien guldens d'Alquer, die anders tot dertig a veertig stuyvers wierd verkogt, met contant gelt heeft moeten worden betaelt, waer vooren nae ons kleyn vermogen ons eigen credit hebben moeten engageren, ende hebben de reste van het wekentlyk rantsoen met gelt gesuppleert, waer mede nogtans het volk geen contentement konde worden gedaen, die daer vooren niet te koope konden krygen, verklarende geen gelt te konnen eten.

Ende alwaert schoon dat Godt hadde gelieft voor dese reyse dit ongeval van ons af te wenden, soo hadde men nogtans in korten het selve wederom te gemoete gesien, door dien 't volk met verlossinge iterativelyk vertroost synde, geen effecten daer op sijn gevolgt, jae voor desen der selver genegentheyt gesondeert zynde, hebben genoegsaem verklaert indien licentie tot haer vertrek konden bekomen, qualyk souden he ben willen verblyven

Hier toe heeft mede niet weynig geopereert het stroyen van Biljetten, op den name van den Koning van Portugael, gelyk by de Maistre de Campo Generael Francisco Baretto, by de welke aen allen ende een ygelyken van de militie presentatie wierd gedaen, van hondert vyftig guldens aen contant, mitsgaders een nieuw kleedt en vrye passage tot in haer vaderland, gelyck blyckt by de originele Biljetten hier by gevoegt.

Nog is hier by gekomen dese swarigheyt, dat de ingesetenen van 't Reciffo ons tot meermalen klagten hebben

ben toegebragt van haer lyf ende goed niet verſekert te zyn; wegens de drygementen die onder enige van de militie wierden gehoort, van 't Reciffo te ſullen plunderen, gelyk het ſelve ook effectivelyk op Itamaroca is geſchiet, uyt vreſe van 't welke ſyn genootdrukt geweeſt, nagt ende dag in de wapenen te blyven, hier op is gevolgt een generale lamentatie, onder vrouwen ende kinderen die de Regeringe op ſtraten ende wegen met tranen op de wangen perſten, dat tydelyk om een goet accoort mogte werden gedagt eer het te laet wierdt, om alſoo te ontgaan de moordadige handen van ſoo een bloeddorſtig vyant.

Oock is de Regeringe niet weinig bewogen door het onvermydelyk gevaer, daer in de Braſiliaenſche Natie met ſoo veel vrouwen ende kinderen, wiens getrouwigheyt tot den leſten toe genoegſaem is gebleken, noodtſakelyk ſoude hebben moeten vervallen, alſoo by den vyant geen quartier hadden te wagten, exempel daer van aen de Bahia, de Fraicao, ende Cherenhain, alwaer de mans aen de paliſaden van de forten ſijn verworgt, ende de vrouwen en kinderen tot een eeuwige ſlavernye gebragt.

Meer redenen ende omſtandigheden ſoude kunnen werden bygebragt, ten ware vreesden U Illuſtre Ho. Mog. met dit onaengenaem discours te vervelen, ſullende altydt bereit ſtaen om op U Hoogh. Mogende Illuſtre laſt ende bevel, van alles te doen, 't welk wy voor eenigen tydt nog alhier ſullen afwagten met ene ſodanige beden nogtans, dat U Illuſtre Hoogh. Mogende ſoo haeſt der ſelve hoogwigtige occupatien ſulks ſullen konnen lyden, ons gelieven te depeſcheren, alſoo niet ſonder redenen nae een verdrietige agtjarige ballingſchap naer huys ende ruſte verlangen.

Dog konnen ondertuſſchen niet ledig ſtaen, hier by te voegen enige redenen van doleantie ons in 't particulier rakende, namentlyk, dat tegens gemaekte capitulatie, in plaetſe van drie jaren in 't negende jaer ſyn opgehouden, om dat het geſag by commiſſie van U Illuſtre Ho. Mog., ſyn Hoogheyt Hoogloflyker memorie ende de Edele vergaderinge der negentienen aen de Regeringe gedefereert, de ſelve is ontrocken ende by naerder commiſſie aen de perſoon van den Heer Luytenant Generael gegeven, gelyck dan ook volgens de

 ſelve

felve capitulatie was belooft, alle ses maenden precys alhier in 't Vaderlandt betalinge van ons soo suur verdiende tractement te laten gedaen worden, dog is in ses jaren qualyk daer op iets gevolgt.

Wy sullen desen hier mede eyndigen, synde tot in de ziele toe bedroeft, dat wy hebben moeten boodschappers zyn van dit ongeval, van het welke wy korts daer aen by missive van den derden February, en den twaalfden Marty lestleden, over Portugael, onder couverte van een frans koopman, op het Reciffo Uwe Illustre Ho. Mog. hebben geadverteert, de tydinge hier van heeft aen Itamaraco, Paraiba, ende Riogrande, door de onware rapporten van den L. Colonel Niclaus Niclausen, die van 't Reciffo heimelyk en buyten ons weten is vertrocken, mede niet sonder grote verslagentheyt is gecauseert, dat van daer confuselyk naer de West-Indische syn afgeseylt.

Desen hier mede besluytende willen Godt Almagtig bidden, dit verlies van enige andere notable prosperiteiten te willen versagten ende der selver Regeringe voorspoedelyk maken blyven, &c. getekent W. Schonenburgh, H. Haeck.

BIJLAAGE K. l. 1.

Vernieuwd Octroi van de W. I. Maatschappy van den 31 December 1761.

De Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, allen den geenen die deezen zullen zien of hooren leezen, salut: Doen te weten, dat wy in den jare 1674, goedgevonden hebben de oude West-Indische Compagnie deser landen te dissolveren en te vernietigen, en niettemin begeert hebbende dat onze ingesetenen, en specialyk de Participanten en Depositanten van de voorsz. oude Compagnie, niet alleen by hunne voorgaende navigatie, trafique en handteringe, souden worden geconserveerd; maer ook, dat hunne trafique, als mede de zeevaert, en het debit der manufacturen de-

zer landen, zoo veel mogelyk, zoude toenemen (*a*) byzonder in conformiteit van de tractaten, alliantien, verbonden en entrecoursfen, op de trafique en zeevaert, met andere Prinsen, Republiquen en Volkeren, eertyds gemaekt, die wy in allen delen verstaen punctueellyk onderhouden en agtervolgt te moeten worden; en voorts in behoorlyke agtinge genomen hebbende, dat, zonder gemene hulpe, assistentie en middelen van eene generale Compagnie, niet vrugtbaerlyk in de kwartieren, landen en districten, verre afgelegen handel bedreven, die beschermd en gemaintineerd kan worden, vermits de grote avonturen van de zee en anderzins op zoo groote en verre reizen vallende, om die en verscheide meer andere pregnante redenen en consideratien, ons daer toe moveerende, en uit hoogdringende oorzaken, toemaels op nieuws wederom goedgevonden hebben dat de scheepvaert, handelinge en commercie, in de kwartieren van West-Indien en Africa, en andere daer by gedesigneerd, van toen voortaen niet anders en zoude worden gedreven, dan met gemene verenigde magt van de geweezen Participanten en Depositanten van de voorgaende Compagnie, welke daer toe bereitwillig en geëncourageert zouden zyn, en in der gebrekigen plaetsen, die of niet zouden kunnen, of niet zouden willen, hunne gelden furneren, de verdere kooplieden en ingesetenen deser landen, en dat, tot dien einde weder opgeregt zoude worden ene nieuwe generale West-Indische Compagnie, die wy, uit sonderlinge affectie tot den gemeinen welstand deeser landen, en om de goede ingesetenen van dien te conserveeren in goede neringe en welvaert, beloofd hebben te

(*a*) *Zoo veel mogelijk zoude toenemen*] Deze en diergelijke uitdrukkingen, door de Hooge Overheid in verscheiden gunstbrieven en andere stukken gebruikt, doen ons zien, dat het behoud en de bevordering der vaderlandsche manufactuuren en fabrieken wel degelijk onder de oogmerken, welke 's lands Vaderen met het verleenen hunner gunstbrieven ter harte namen, geteld moeten worden. Met rede mag men twijfelen, of 'er aan dit heilzaam inzigt wel naar behooren is voldaan, wanneer men gade slaat, hoe weinig de Oost- en West-Indische Maatschappijen de vaderlandsche fabrieken en manufactuuren schynen te begunstigen.

te zullen maintineren en versterken met onse hulpe, faveur en assistentie, voor zoo veel de staet en gesteltenis der landen enigsints zoude kunnen verdragen, welke nieuwe generale West-Indische Compagnie wij, op den 20 September 1674, voorsien hebben met een behoorlijk octrooy om met de Privilegien en Exemptien, daer in uitgedrukt, te handelen tot het eynde van 't jaar 1700, welk octrooy wy, op den 30 November des selfden jaers 1700, hebben geprolongeert voor den tyd van de tig jaren, die geëindigt zyn geweest met den laesten December van 't jaar 1730, en voorts, op den 8 Augustus des selfden jaars 1730, nader hebben geprolongeert voor den tyd van nog dertig jaren, met die veranderinge nogtans, dat de vrye vaert op de kust van Africa voor de onderdanen dezer verenigde Nederlanden, onder betalinge van recognitie, opengesteld is, onder de conditien, vervat in 't Reglement, op den 8 Augustus 1730 gearresteert, welk Reglement wy met eenige Articulen hebben geamplieert bij ons nader Reglement, den 6 October 1734 gearresteert, en, wyders geëlucideert by onse resolutie van den 31 December des voorleden jaers voor den tyd van een jaer, ingegaen den eersten January deses jaars, op den ouden voet, het nu nog subsisterende octrooy hebben geprolongeert, met continuatie voor gelyken tyd van beide Reglementen op het subject van de vrye vaert op de kusten van Africa, in den jare 1730 en 1734 gearresteert, als mede aen een Bewindhebber by de Provintien van Gelderlandt en Overyssel in de West-Indische Compagnie, by vervolg van tyd te committeren, hebben gepermitteert op eene Provinciale Actie in die Compagnie sessie te nemen, zoo als ten reguarde van de Oost-Indische Compagnie plaets heeft.

Zoo is 't, dat wy, in consideratie genomen hebbende, dat nog subsisteren alle de redenen (*b*), die ons tot het verlenen van 't voorsz. octrooy, en de prolongatien van dien hebben bewogen; en dat, sonder grooten

(*b*) *Alle de redenen*, enz.] Bij gevolg ook het behoud en de bevordering der manufactuuren, fabricken en trafieken.

ten ondienst en nadeel van alle ingesetenen (c) deser landen, de voorsz nieuwe geoctroyeerde West-Indische Compagnie niet wederom gedissolveert zoude kunnen worden, uyt onze regte wetenschap en volle magt, goedgevonden hebben het octrooy, by ons aen de voorsz. West Indische Compagnie op den 20 September 1674 verleend, en eerst den 30 November 1700, en vervolgens op den 8 Augustus 1730, nader geprolongeert, op nieuws te continueren en te prolongeren, gelyk wy het zelve continueren en prolongeren mits dezen, voor den tyd van nog dertig jaren, na expiratie van de voorgaende prolongatien van het jegenwoordig octrooy; en sulks van den 1 Jannuary 1762 (also het nu nog subsisterende en voor den tyd van een jaer op den ouden voet gecontinueerde octrooy op heden staet te expireren) tot den 31 December 1791 incluis, op deselfde conditien, voorregten en exemptien, als het jegenwoordig octrooy is geprolongeert geweest, met continuatie van beide de Regelementen, op het subject van de vrye vaert op de kusten van Africa, in den jare 1730 en 1731 by ons gearresteert; en voorts, met continuatie van onze Resolutie en Publicatie van den 15 February 1754; mits dat, ten reguarde van de schepen en goederen over andere Landen en Staten herwaerts aenkomende, in het octrooy plaets zal hebben deze verandering, dat in plaetse van de woorden, die gevonden worden in de prolongatie van den 30 November 1700. *Ten ware de goederen van den eigenaer, by handelinge, aldaer zy ingevallen zullen zyn, waren verandert, en de regten van de landen, aldaer opgesteld, betaeld hadden, het welk ymand, alleguerende, gehouden zal zyn, ter inkomste van de goederen, suffisantelyk te doen blyken*, gerekent moeten worden gesubintreerd te zyn, de volgende woorden, *mits dat de schippers en kooplieden, waer aen de goederen zyn geaddresseert, aen het Collegie van de Admiraliteit, in welkers district zy zullen invallen, alvoorens te lossen, daer van kennis zullen moeten geven, en (des gerequireerd wordende) onder eede, verklaren dat, voor*

(c) *Alle ingesetenen*] En dus niet slechts van de participanten, en koopluiden; maar ook van alle andere neeringdoende luiden.

voor zoo veel zy weeten, die goederen van den eigenaer, by handeling, aldaer zy ingevallen zullen zyn, niet ſyn verandert, en de regten van den lande, daer opgeſteld, niet betaeld hebben; met dien verſtande, egter, nopens de ſchepen, in Texel invallende, en na Amſterdam gedeſtineerd, dat, by het geven van kennis van het invallen van zoodanig ſchip, het voldoende zal zyn, dat de koopman (des gerequireerd) een eed kome afteleggen, en daer benevens overleveren de verklaring, onder offerte van eede van den ſchipper, met belofte, en onder geboudenis, nogtans, dat de ſchipper, zoo dra hy aen de ſtad van Amſterdam zal gekomen zyn, den gerequireerden eed, met 'er daed, op ſyne voorſz. verklaring in perſoon zal moeten preſteeren En dat, ten einde, zoo wel de kooplieden, als ſchippers, verſtaen mogen waer naer zy ſig hier omtrent te reguleren hebben, de voorſz. verpligting tot het geven van de verklaringe onder eede zal ingaen drie maenden nae dato deſes.

En wyders, met betrekkinge tot de verzoeken van de kooplieden van Rotterdam en in Zeland, hebben wy mede goedgevonden en verſtaen in het octrooy te maken de volgende veranderingen: Dat, voor eerſt, tot de vaert op Africa, ſchepen van allerley lengte zullen mogen werden gebruykt; dat, ten tweden, blyvende de voet en wyze van de metinge der ſchepen, en de daer uit reſulterende calculatie van 't beloop der laſten zoodanig, als die by 't vierde articul van 't Reglement van den 8. Auguſtus 1730. is gearreſteerd, in plaetſe van, ten aenſien van de betalinge der laſt-gelden, te volgen het plan, by 't agtſte articul van het gemelde reglement voorſchreven, de gemelde betaling voortaen zal mogen geſchieden naer de effective quantiteit van laſten, waer op de voorſz. ſchepen, ingevolge de bovengemelde voet van metinge, zullen worden begroot, en gereguleert worden, op twee en veertig guldens, tien ſtuyvers per laſt, zonder enige korting of rabat, by 't voorſz. vierde en agſte articul vermeld, te admitteeren, en dat, ten opſigte van de ſchepen, korter dan ſeventig voeten, wel zal gebleven worden by den tyd, in 't vierde articul van 't Reglement van 1734. bepaeld, en dus by den tyd van zeſtien maenden voor ſchepen, direct van de kuſt van Africa repatrierende, en voor die genen, welken vertrekken op Ame-

America, van twintig maenden, dog dat aen schepen, lang seventig en beneden de tagentig voeten, agtien en twee en twintigh maenden, en aen schepen van tagtig voeten, en daer en boven, twintig en vier en twintig maenden, respective, geaccordeert zullen worden: behoudens dat de schippers, na hun repatriëren, by behoorlyke beëdigde verklaringen zullen moeten doen blyken, dat zy, in 't geheel, of ten deele, direct of indirect, geen twee voyages op een en 't zelfde pasport hebben gedaen.

Eyndelyk, hebben wy goedgevonden dat aen de Heeren, die van wegen de respective Provintien, waer in geene kamers zyn, zullen worden gecommitteert, zal worden gepermiteerd, op een provinciale actie, in de Compagnie sessie te nemen, zoo als sulks ten reguarde van de Oost indische Compagnie plaets heeft.

En, ten einde al 't geen voorsz. is, volkomelyk moge worde geobserveert en onderhouden, ontbieden en verzoeken wy de Heeren Staaten enz.

BIJLAAGE K. 2. l.

Reglement, waer op, onder de navolgende conditien, de vrye vaert op de kust van Africa, aen de onderdanen der *Vereenigde Nederlanden*, onder betaling van recognitie, opengesteld word.

I.

Alle onderdanen van deze Repubicq zullen mogen navigeeren en negotieeren door de geheele limiten van het octrooy van de West-Indische Compagnie in Africa gelegen (*a*), egter met deze bepaling, dat geender-

(*a*) Dit *vaaren en negotieeren*, het welk natuurlyk aan elk der ingezetenen toekwam, was hun bij het octroi in den jaare

derhande negotie zullen mogen dryven, weinig of veel, en hoe genoemt of gepretexeert, langs nog op des Compagnies kasteelen, forten en loges, in Africa gelegen, beginnende van Kaap Appolonia, leggende ontrent negen mylen booven Axim, en zig uitstrekkende tot aen Rio de la Volta, zynde een district van omtrent festig mylen, waer op voor de West-Indische Compagnie de privative negotie wert gereserveert

II. De voorsz. onderdanen van deze Republicq zullen den voorsz. handel, in het bovengenoemde Articul vermelt, niet anders mogen doen, als met schepen en vaertuigen, gemaekt en gebouwt onder het district van dezen Staat, en binnen deze landen geëquipeert, en met inlandsche victualie op haer uitreys alhier voorzien (*b*), en welke voorsz. schepen en vaertuigen alhier te lande op hare uytgevaren plaetsen weder, zonder ergens anders in Europa te lossen, sullen moeten inkomen, op pœne van ses duysend guldens aen de West-Indische Compagnie te verbeuren, indien ter quader trouwe contrarie quamen te doen (*c*).

III. De voorsz navigatie op Africa, zal door de onderdanen van deze Republicq mogen geschieden met soodanige schepen als dezelve goedvinden, dog niet langer

jaare, 1621. aan de W. I. Maatschappije verleend, ontnomen; en aan de W. I. Maatschappije alleen vrij gelaaten. (Zie D. I. Bijl. S. bladz. 128.) De W. I. Maatschappij onmagtig om van deze vrijheid of vergunning gebruik te maaken, of zoodaanig gebruik als het welweezen van den Staat, en het oogmerk, met welk het octroi was verleend, vorderden; hebben hunne Hoog Mogendheden dienstiger gevonden, deze vaart vrij en open te stellen, met uitzondering echter der streeken en plaatsen, alwaar de Maatschappij haare bezittingen heeft

(*b*) Bijzondere oplettenheid van hunne Hoog Mogendheden voor 't behoud der manufactuuren, fabrieken en neeringen van dezen Staat; wier zorg zich niet laat bepaalen bij een bijzonder voordeel van eenige bijzondere lieden, of een enkelen tak van koophandel, maar over het algemeen nut van alle ingezetenen te gelijk gaat.

(*c*) Bijzondere oplettenheid om de vaart aan onze Gewesten te houden, en voor te komen dat die niet tot vreemden overga.

ger als hondert en twintig voeten over steven, en ook niet met fluitschepen.

IV. Die gene dewelke genegen mogten zyn om op Africa te equipeeren, sullen aen de Kamer van de West-Indische Compagnie, in zyn district resideerende, by Request, door de Boekhouders en Rheeders van soodanige schepen getekent, versoeken een paspoort voor één of meerder schepen, by de versoekers aen te wysen en te noemen, met specificatie van de juiste lengte over steven, hoe lang van kiel, de hoogte in 't ruim tusschen deks, onder de schans en bak, de wydte op de uitwatering, en vervolgens hoe veel lasten groot, welke meeting zal moeten geschieden na de volgende methode en regel (*d*).

* * * * *

VIII. Van de schepen dewelke na de kust van Africa, door de onderdanen van deze Republicq, in gevolge het eerste Articul geëquipeerd zullen werden, sal aen de Kamer waer onder de voorsz. equipagie geschied, betaeld werden als volgt:

Van een schip van seventig voet over steven en daer onder. gesteld op vyf en veertig last -		——— *f* 3000·000
De bovenlasten a sestig guldens, ieder last met een vierde rabbat.		
Van een schip van tagtig voet over steven op sestig last.		
Van de eerste vyf en veertig last ———	*f* 3000·0·0	
Van de vyftien last tot de sestig a sestig guldens	*f* 1[illegible]0·0 0	
De bovenlasten boven de sestig last a sestig guldens, ieder last met een vierde rabbat.		——— *f* 3900·0·0
Van een schip van negentig voet over steven gesteld op tagtig last.		
Van de eerste vyf en veertig last ———	*f* 3000·0·0	
Van de vyf en dertig last tot de tagtig a sestig guldens ——— ——— ———	*f* 2100·0·0	
De bovenlasten boven de tagtig lasten a sestig guldens, ieder last met een vierde rabbat.		——— *f* 5100·0·0
Van een schip van honderd voet over steven gesteld op honderd tien lasten.		
Van de eerste vyf en veertig last ———	*f* 3000·0·0	
Van de vyf en sestig tot de honderd tien a sestig guldens ——— ——— ———	*f* 3900·0·0	
De		——— *f* 6900·0·0

(*d*) Wij hebben gemeend het geen ten aanzien van het maaksel der schepen in dit reglement voorkomt, te kunnen weglaaten. Die begerig zijn om het te leezen, kunnen te recht komen in de *Nederlandsche Jaarboeken* 1761. bladz. 1205.

De bovenlaſten boven de honderd tien laſt a ſeſtig guldens, ieder laſt met een vierde rabbat.		
Van een ſchip van honderd tien voet over ſteven geſteld op honderd vyf en twintig laſt.		
Van de eerſte vyf en veertig laſten ———	f 3000 - 0 - 0	
Van de tagtig laſten tot de honderd vyf en twintig a ſeſtig guldens ——— ———	f 4800 - 0 - 0	
De bovenlaſten boven de honderd vyf en twintig, ieder laſt a ſeſtig guldens met een vierde rabbat.	———	f 7800 - 0 - 0
Van een ſchip van honderd twintig voet over ſteven geſteld op honderd vyftig laſt.		
Van de eerſte vyf en veertig laſten ———	f 3000 - 0 - 0	
Van de honderd vyf laſten tot honderd vyftig a ſeſtig guldens ——— ——— ———	f 6300 - 0 - 0	
De bovenlaſten boven de honderd vyftig, ieder laſt a ſeſtig guldens, met een vierde rabbat.	———	f 9300 - 0 - 0

IX. De voorſz. ſchepen zullen door de betaling, articul 8. vermelt, vry zyn van alle uitgaende en inkomende regten, gelyk mede van het verhoogde laſt- en veylgeld (*e*); met dien verſtande nogtans, dat de bovengemelde betaling in 't geheel zal moeten geſchieden, voor dat de nodige laadcedulien, conform aen de ordres, gepraćtiſeert omtrent de aengeving op America, uytgegeven ſal worden.

X. Dog dien onverminderd, ſullen de ſchippers van ſodanige ſchepen, of wel hare plaetſe repreſenterende, op haar arrivement hier te land, in handen van Bewindhebberen van die Kamer, waer onder de ſelve ſchepen uitgevaren zyn, onder ſolemnelen eede, verklaren wat goederen door haer in America (by aldien daer aen geweeſt zyn) op vragt mede genomen zyn, met ſpecificatie van derſelver quantiteit en qualiteyt, van welke voorſz. vragtgoederen aen de Weſt-Indiſche Compagnie betaeld zal worden de recognitie van drie percento, zoo als de zelve aen de Compagnie volgens het oćtrooy competeert (*f*).

XVII.

(*e*) Niet alleen dat de vaart vrij en open geſteld word; maar dezelve word nog begunſtigd met een voorrecht boven verſcheide andere takken van koophandel en zeevaart.

(*f*) Wij laaten de XI, XII, XIII, XIV, XV, en XVI. artikelen, welke het geen de paspoorten betreft inhouden, weg, als niet zoo zeer betrekkelijk tot ons beſtek.

* * * * *

XVII. De voorſz ſchepen, met het nodige pasport voorſien, zullen mogen varen en negotieren overal binnen de voorſz. limiten, articul een gemeld, het diſtrict uytgeſondert waer op voor de Compagnie by 't voorſz. eerſte articul de privative negotie is gereſerveert, (dog ten reſpecte van vreemde Natien tot haer eigen pericul en riſico).

XVIII. Dezelve Negocianten zullen dan ook vermogen te handelen en te vernegotieren alle ſoorten van goederen en koopmanſchappen, daer ter plaatſe vallende, als ſlaven, goud, olyfants tanden, crevellen, guineeſch waſch, ryſt, mallegetten, roothout, en wat verder gevonden word (g).

XIX. De voorſz Naviganten zullen hare ingehandelde ſlaven vermogen te brengen aen Curaçao en verdere plaetſen in America, dog geenſints in de Colonie van Suriname, Iſequebo en de Berbice, alwaer de West Indiſche Compagnie alleen in gevolge het octroy en de conventien daer toe relatif, gequalificeert zal blyven, met de privative invoer van ſlaven, ſoo als tot nog toe is geſchied, mits dat de Weſt-Indiſche Compagnie gehouden zal wezen om alle jaren, gedurende de tyd van dertig jaren, waer voor het octroy voor gemelde Compagnie werd geprolongeert, het gantſche jaer door, en van tyd tot tyd, aen de Colonie van Suriname aen te brengen, en aldaer by publicque veylinge aen de meeſtbiedende te verkoopen, een getal van ten minſten twee duyſent vyf hondert ſlaven, en by verdere extenſie van deſelve Colonie of nieuwen aenleg, een geproportioneert meerder getal (h).

Ook zal de voorſz. Compagnie by verongelukking van ſchepen, ſterfte onder de ſlaven, eer dezelve aengebragt en verkogt zyn, of ander toeval, het zelve min-

(g) Niet alleen dat de vaart vrij en open geſteld word, maar de ſoorten der goederen worden ook vrij gelaaten.

(h) Het geen hier ten voordeele van de W. I. Compagnie voorbehouden word is in ongebruik geraakt, en men heeft aan de Colonien de vrijheid moeten laaten om zich elders van ſlaaven te voorzien, vermits de Maatſchappij zich onmagtig beeft bevonden om aan haare verplichting te voldoen.

minder getal ten eersten moeten suppleeren. Dog indien de West-Indische Compagnie niet genegen mogte wezen de nodige Equipagien ten eynde voorsz. te doen, of ook wel aen 't gene voorsz. is in een half jaer in gebreken quam te blyven, sullen als dan de Directeuren van de Societeit van Suriname op de eerste kennisse en bewys, die zy daer van zullen krygen, of zelve door de Planters, of door enige andere particuliere Negotianten, de manquerende slaven moeten halen of laten halen en aenvoeren, op deselve recognitien, als alle particuliere ingesetenen van den Staet gehouden zyn aen de West-Indische Compagnie te betalen, op den voet van dit Reglement.

Van gelyken zal in de Colonie van Isequebo jaerlyks door gemelde Compagnie moeten werden aengebragt zo veele slaven als door de Coloniers en Planters zullen werden gepetitioneert, welke aldaer publiquelyk aan de meestbiedende zullen moeten werden verkogt, en voorts ten aensien van den aenvoer en verkoop der selve behandelt op den selven voet, conditie en ordre, als omtrent de Colonie van Suriname of Berbices is gereguleert en vastgesteld, of namaels gereguleert en vastgesteld sal werden. En ten dien opsigte genieten alle zodanige avantages, en voorregten, als aen andere zyn of zullen werden toegestaen en geaccordeert.

XX. Alle de voorsz schepen met de nodige pasporten voorsien, sullen mogen komen in alle havenen, baeyen en rheeden, in het distrift van 't octroy geleegen, en onder de directie van de W. Indische Compagnie staende, zoo als articulo een is gesteld, zonder het betalen van eenig zeehavengeld of enigerlei andere regten, nog aen de West-Indische Compagnie, nog aen hare bediendens, hoe die regten en invordering genaemt zoude mogen werden, gelyk het ook aen een yder gepermitteert zal zyn, zig met 'er woon daer neer te zetten.

XXI. De Rheeders van yder schip sullen gehouden zyn suffisante borgen en cautie, ten genoegen van de West-Indische Compagnie ter Kamere daer zy uytvaren, te stellen, ter somme van ses duysent guldens aen de Compagnie te betalen, voor alle de overtreding tegens de articulen van verbod of contraventie, met dien verstande, dat de voorsz. borgen sig sullen submitteren aen de judicature van de Hoven van Hollandt en Zeelandt in den Haeg.

XXII.

XXII. De Rheeders en Boekhouders van alle onvrye schepen, 't zy dezelve genomen worden of niet, sullen, na dat de voorsz. contraventie ontdekt zal weesen, geconveniëert worden voor haeren domicilisiren Regter, dewelke die zaek binnen een jaer, indien door de Compagnie behoorlyk vervolgt word, sal termineren (*i*), en in cas d'appel aen den Hoogen Raed, voor wien, na verloop van 't jaer, indien by den domicilisiren Regter niet getermineert is, sal mogen geëvoceert worden. En zullen de zelve ten behoeve van de Compagnie gemulcteert worden in een boete van twintig duysent guldens, waer van de Compagnie de eene helft, en den aenbrenger de andre helft genieten zal, en by aldien het tegens alle verwagtinge gebeuren mogt, dat aen de executie van de sententie door den geregte of Hoogen Raed geslagen, in de eene of andere Provintie verhindering toegebragt mogte werden, sullen aen de ingesetenen van sodanigen stad, waer in de executie gestremt word, geen pasporten verleend worden, voor dat aen de Compagnie het effect van de geslage sententie gegeven is.

XXIII. Dat voorts, wanneer enig schip of schepen in Africa of America quamen genomen te werden, tot voorkoming van alle abuisen, de commanderende officieren gehouden zullen zyn te sorgen, dat immediaet na de neming worden gemaekt twee pertinente inventarissen, by de drie eerste officieren, soo van de nemer, als van 't genomen schip, of schepen, ondertekent, omme by den nemer en genomene ider een behouden, en des noods, geconfronteert te worden, op pœne van drie duysent guldens te verbeuren, indien de genome officieren, die niet aen de neemer, benevens de cargasoen-boeken en de handeltekeningen, onder recepisse overgeven en ses duysent guldens, indien den neemer die niet by behouden arrivement in 't Vaderland behoorlyk mogt overbrengen, en welke voorsz. pœnaliteyt, soo in 't een, als in 't ander geval, ten profyte van de West-Indische Compagnie zal zyn.

XXIV.

(*i*) *Binnen een jaer*] Hoe zeer de zaken van verschillende natuur en omslag kunnen zijn, schynt men liever het ongemak van eene bepaling van tyd te hebben willen dragen, dan voet te geeven aan 't sleepen van processen:

XXIV. De schippers en officieren, tot de derde waeken incluis, gelyk ook de super-cargaes, dewelke sig laten gebruyken, op onvrye schepen in de limiten van 't octrooy, het zy in Africa, het zy in America genomen wordende, sullen, by aldien deselve sig tegens den neemer verweeren mogten, met de dood door 't Opperhoofd aldaer gestraft worden; ja selfs schoon maer een schoot tot haer defensie gedaen mogten hebben, maer by aldien deselve sig vrywillig overgeven, sullen als dan niet beschadigt worden, en de cargasoenen voor hare particuliere reekening mede genomen, benevens hare maendgelden behouden.

XXV. Dit reglement sal met alle de geinsereerde articulen niet eerder in practyk gebragt worden als een maend na dato deses.

XXVI. Onder beneficie van dit reglement zal het octrooy van de West-Indische Compagnie geprolongeert worden, voor den tyd van dertig jaren, dog dien onverminderт zal de vrye vaert ten allen tyden revocabel zyn, by aldien de Compagnie ten genoege van haer Hoog Mog. kan aentonen, dat de naviganten niet na behoren aen 't zelve reglement voldoen, dog alleen met relatie tot de contravenierende naviganten, zonder dat de ingesetenen van de eene provintie of stad, voor de contraventie van de andere provincie of stad gehouden zullen zyn te responderen; strekkende vervolgens dit artikel eenvoudig om de respective naviganten te meer in haer pligt en devoir te houden.

XXVII. Gedurende den voorsz. tyd van dertig jaren zal geen geld of goederen op de bodemerye, of eenig gedeelte van winst gegeven, nog enige assurantie gedaen mogen werden, op schepen of goedren, gedestineert na Africa, welke niet zyn gemunieert met een pasport van Haer Hoog Mog., op pœne van een confiscatie van deselve gelden, schepen en goederen, ten profyte van de West-Indische Compagnie, sonder onderscheid van onderdanen van den staet of van vreemde, en by aldien sodanige contracten met of voor vreemden aengegaan mogten werden, zullen de ingesetenen van den Staet, welke soodanige contracten met of zonder vreemden aengegaen mogten hebben, geëxecuteert worden, voor de somme, die 't capitael van de voorsz. contracten bevonden zal werden te beloopen.

Al-

Aldus gedaen en gearresteert, ter vergaderinge van de Hoog Mogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, in den Hage den 8. Augusty 1730. was geparapheert, J. v. Waeyen. Onder stond, ter ordonnantie van dezelve. Geteekent F. Fagel.

BIJLAAGE K. 3. I.

NAADER REGLEMENT op 't subject van de *vrye vaart* op de kust van *Africa*, voor de onderdanen der *Vereenigde Nederlanden*, onder betaling van recognitie, opengesteld, by 't reglement van haar Hoog Mog. van den 8. Augusty 1730.

I. Alle onderdanen van deze Republicq, sullen gedurende den tyd van twintig agter een volgende jaren, en zulks tot den jare 1754. incluis, ook moogen navigeren en negotieren, op en langs het district van omtrent sestig mylen, waar op de West-Indische Compagnie by 't eerste articul van het reglement van den 8. Augusty 1730. de privative negotie voor haar hadde gereserveert, welke reserve of uitsondering hier mede in zoo verre word vernietigt (*a*).

II. Dog zullen de voorsz. onderdanen van deze Republicq, binnen 't voorsz. district van omtrent sestig mylen, niet mogen handelen of negotieren met eenige schepen, die volgens de ordres van de Compagnie op de voorsz. kust niet moogen navigeren of negotieren, nog ook

(*a*) De ondervinding had wederom geleerd, dat de ingezetenen dezer landen in de vaart en handel op de Amerikaansche en Afrikaansche gewesten belemmerd werden, door het octroi aan de W. I. Maatschappij verleend, zonder dat de Maatschappij daar van eenig genot of vrucht trok.

ook met andere schepen, die volgens deselve ordres, sonder alvoorens vertolt te hebben, aldaar niet moogen handelen, ten sy deselve alvoorens behoorlyk aan het kasteel Delmina, of solanige andre plaatsen, als door de Bewindhebberen in der tyd nader mogte worden geordonneert zullen zyn vertolt, en daar van haar pasport sullen hebben getoont, sullende de acte van cautie by de Rheeders van ider schip, ingevolge van 't een en twintigste articul van 't reglement van den 8. Augusty 1730. te stellen, ook daar mede moeten werden geamplieert (*b*).

III. De Bewindhebberen, Rekenmeesteren, Suppoosten of Bediendens van de West-Indische Compagnie sullen op gene plaatsen in Africa, onder de limiten van het octrooy, aan deselve Compagnie verleend, gelegen, mogen navigeeren of negotieeren, nog voor haar, nog voor anderen, het zy direct of indirect in geenerley manieren, op de poene daar tegens by het een en dertigste articul van 't octrooy gesteld; des sal 't intrest, dat by eenige der voorsz. Bewindhebberen, Reekenmeesteren, Suppoosten of Bediendens, reeds in de voorsz. vaart of handel zoude mogen zyn genomen, mogen continueeren en afloopen tot en met de t'huis komst van de schepen, waar in zy geinteresseert souden mogen zyn; en voor zoo verre enige Bewindhebberen, Reekenmeesteren, Suppoosten of Bediendens, als vooren, tegenwoordig op de voorsz. kust souden mogen of willen equipeeren, sullen dezelve binnen den tyd van ses weeken daar van moeten kennisse geven, met de reedenen daar toe dienende, aan die Kamer van de Compagnie, onder welke zy zyn ressorteerende, om vervolgens na voorgaande communicatie aan alle de Kameren by deselve daar op in reedelykheit gedisponeert te worden, soo als sal worden bevonden te behooren.

IV. Om de vaart op de kust van Africa voor de onderdanen van dese Republicq te faciliteeren, sal de tyd van twaalf maenden, welke de schepen volgens het veer-

(*b*) De vrijheid van vaart en handel krijgt hier een bezwaar, het welk haar sterk belemmeren moet, en dat alleen schijnt ingevoerd, om de W. I. Maatschappij aan eenigen onderstand te helpen.

veertiende articul van het Reglement van den 8 Augusty 1730. mogen uytblyven, worden verlengt, gelyk deselve verlengt word by desen, tot festien maanden, ten ware dezelve zouden mogen oversteeken op America, als wanneer se zullen mogen uit blyven twintig maanden, te reekenen van den dag dat de schepen uit de havens deser Landen sullen vertrekken (*c*), en sullen vervolgens de napræmien van de schepen die langer als de voorsz. sestien en twintig maanden respectivelyk souden mogen uit blyven, ook moeten gereguleert worden tot een geregt sestiende of twintigste part respective voor yder voltrokken maand, die zy langer als de voorsz. tyd zouden mogen uyt blyven, blyvende voor 't overige het voorsz. veertiende articul in zyn geheel, sonder ook te derogueeren aan het negentiende articul van 't Reglement, waar by de handel op de Colonie van Suriname, Isequebo, en de Berbice, aan de Compagnie alleen is gereserveert.

V. Uit aanmerking van de napræmien, welke in gevolge van 't voorsz. veertiende articul door de Rheeders zyn betaald, en de schade, welke zy door het lang uitblyven haarer schepen hebben geleden, sullen door de Bewindhebberen van de West Indische Compagnie aan de respective Rheeders en Naviganten worden gerestitueert twee maanden van de betaalde napræmien, des dat deswegens onder de Rheeders en Naviganten sal mogen worden gemaakt een verdeeling pro rato van de tyd, die het eene schip langer als het andere uitgebleven is.

VI. Om de voorsz. Navigatie te encourageeren, zullen de Naviganten hare ingehandelde slaven aan des Compagnies Gouverneur op de kust van Africa vermogen te vernegotieren tot sodanige prysen, als aldaar met des Compagnies bediendens sal konnen worden geaccordeert.

VII. Aan de respective Naviganten sal het wesen gepermitteert om in eenige havenen deser Landen te mogen repatrieeren, sonder precise gebonden te zyn aan de haven daer zy uitgevaren zyn, wordende hier mede in soo ver-

(*c*) Men had het nadeel der bepaalinge van tijd omtrent het uitblijven der schepen al mede bij ondervinding geleerd.

verre het tweede Articul van 't Reglement van den 8 Augustus 1730 verandert.

VIII. In opsigt van de meeting der schepen die op de kust van Africa geëquipeert sullen worden, sal gebleven werden by het Reglement of Resolutie door Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, ter vergadering van Tienen, gearresteert den 14. October 1730. het welk dien aangaande in allen deelen sal moeten werden agtervolgt.

IX. Alle het gene hier boven is ter neer gesteld, sal ook plaatse hebben ten reguarde van de schepen, die sig reeds op de reys of op de kust zouden mogen bevinden, sodanig dat deselve op gelyke voet sullen worden gehandelt, als de schepen, die na desen op de kust geëquipeert zullen worden.

X. Alle de Articulen, vervat in het Reglement by haar Hoog Mogende gearresteert den 8 Augusty 1730 sullen blyven in haar geheel, en oversulks nagekomen moeten worden, uitgenomen alleen voor soo verre dit nader Reglement daar aan is contrarieerende of deroguëerende.

En op dat een ygelyk, dien het soude mogen aan. gaan, enz.

BIJLAAGE K. 4. l.

EXTRACT uit het Register der Resolutien van de Hoog. Mog. Heeren Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden.*

Veneris den 15 February 1754.

By resumtie gedelibereert zynde op een Requeste den 26 September laestleden, aen haer Hoo Mog. gepresenteert door Directeuren van de Commercie-Compagnie en particuliere Kooplieden te Middelburg en Vlissin-

ſingen, navigeerende en handel dryvende op de kuſten van Africa, onder de limiten van 't octrooy van de Weſt-Indiſche Compagnie, waer by deſelve hebben verſogt, dat de conceſſie, welke door haer Hoog. Mog. in den jare 1734 aen haer voor den tyd van twintig agter een volgende jaren is vergunt geworden, om te mogen navigeeren en negotieeren op en langs 't diſtrict van omtrent ſeſtig mylen, beginnende van de Kaep Appolonia, en ſig uytſtrekkende tot aen Rio de la Volta, mogte worden geprolongeert tot den eynde van den jare 1760. wanneer het octrooy, aen de Weſt-Indiſche Compagnie verleent, ſtaet te eindigen, als mede dat tot dien tyd toe ook mogte werden toegeſtaen, dat de laſtgelden, welke in gevolge het agſte en negende Articul van haer Hoog Mog. Reglement van den 8 Auguſty 1730 aen de Weſt-Indiſche Compagnie in 't geheel moeten betaald worden, alvoorens de Laedcedullen uytgegeven werden, betaeld werden met een derde by het uytgaan, en met twee derden by het t'huys koomen der ſchepen, ſoo als reeds aen haer by de Reſolutien van haer Hoog. Mog van den 15 Juny 1752 en 21 Maert 1753, dog telkens maer voor een jaer was geaccordeert geworden; en by welk Requeſt de Supplianten voorts nog declareeren wel te mogen lyden, dat de Bediendens van de Compagnie ter kuſte van Africa vergunt werde de vrye ſlaef handel, onder betaling van agt engelſen goud, of de waerde van dien in tanden, voor yder verhandelde ſlaef, mits de vergadering van Tienen ſeer ſtrict ordonneere, dat altoos de ſchepen, in deze Republicq t'huys hoorende, boven alle andere Natien in alle gevallen zullen zyn en blyven geprefereert.

Mitsgaders nog gedelibereert zynde op een Miſſive van Bewindhebberen van de geoctroyeerde Weſt-Indiſche Compagnie ter præſidiale Kamer in Zeelandt, geſchreven te Middelburg den 24 December, en alhier ter Vergaderinge ingekomen den 2 January laeſtleden, houdende der ſelver berigt op de voorſz Requeſte.

Is goedgevonden en verſtaen, dat zal werden geſtatueert, ſoo als geſtatueert word mits dezen:

Eerſtelyk, dat alle onderdanen van deze Republicq, gedurende het octrooy aen de Weſt-Indiſche Compagnie verleent, en ſulks tot den jare 1760 incluſive,

by continuatie zullen mogen navigeeren en negotieeren op en langs 't district van de sestig mylen, beginnende van Caep Appolonia, en sig uitstrekkende tot aen Rio de la Volta, op de zelfde voet en wyse als sulks, by haer Hoog. Mog. nader Reglement op het subject van de vrye vaert op de kust van Africa van den 6 October 1734, is geconcedeert geworden.

Ten tweeden, dat de lastgelden of recognitien, welke volgens het agste en negende Articul van haer Hoog. Mog. Reglement van den 8 Augusty 1730 aen de W. I. Compagnie in het geheel voor 't uitgeven van de nodige Laedcedullen hebben moeten betaeld worden, gedurende het voorsz. octrooy, en sulks mede tot den jare 1760 incluys, sullen mogen betaeld werden met een derde by het uitgaan van de schepen na Africa gedestineert, en de twee resterende derden na expiratie van ses weeken nae derselver arrivement binnen deze Landen, ten opzigte van de schepen, welke direct van Africa hier te lande retourneeren, en ten aensien van de schepen welke na America oversteken, na verloop van ses weeken, na dat de tyding van der selver arrivement ter plaetse hunner destinatie in America hier zal zyn aengekomen, met dien verstande nogtans, dat gemelde verschuldigde twee derden aen de Compagnie voldaen sullen moeten werden, offschoon de schepen op de uit- of t'huis reisen mogten komen te verongelukken, en wel binnen den tyd van ses weeken, nae dat hier te lande tydinge van der selver verongelukken zal zyn gehoort, en by gebrek van tydinge, op sodanige tyd als alle zulke schepen, volgens de usantien hier te lande gebruykelyk, voor verongelukt moeten worden gerekent, en dat zulks ook plaets sal hebben niet alleen in opsigte van schepen, die in het vervolg na de kusten van Africa sullen komen uyt te vaeren, maer ook omtrent alle soodanige, welke reeds vertrokken zyn, en dat die te stellen borgtogten daer mede zullen moeten werden geamplieert.

Ten derden, dat het voortaen aen de West-Indische Compagnie, gedurende desselfs octrooy sal vry staen, om hare bediendens ter kuste van Africa de nodige permissie te geven, om den vryen handel in slaven aldaer te mogen exerceeren, onder betalinge aen de Compagnie van agt engelsen, gout, of de waerde van dien in tan-

tanden, voor yder slaef die door hun verkogt zal werden; in verwagtinge dat door gemelde Compagnie soodanige stricte ordres sullen worden gesteld, dat geen quaed gebruyk van de voorsz. te verleenen permissie door gemelde bediendens sal werden gemaekt, maer in tegendeel door de gemelde Compagnie sodanige attentie sal werden geadhibeert als de naeuwe connexie van der selver belangen met het bevorderen van den particulieren handel en navigatie ter voorsz. kuste komt te vereyssehen, en insonderheit stiptelyk te doen observeren en nakomen, dat de particuliere schepen, in dese Republicq t'huys horende, altoos boven die van andre Natien zullen zyn en blyven gepreferereert.

En eyndelyk, dat alle de Articulen, vervat in de Reglementen op 't subject van de vrye vaert op de kust van Africa, by haer Hoog. Mog. op den 8 Augusty 1730 en op den 6 October 1734 gearresteert, sullen blyven in haer geheel, en oversulks naegekomen moeten worden, uytgenomen alleen voor soo verre dese Resolutie daer aen is contrarierende of derogerende. En dat hier van by publicatie kennisse sal worden gegeven, om te strekken tot een yders narigt. Zullende ten dien eynde een publicatie, in forma gedepecheert, gedrukt en afgesonden worden, om gepubliceert en geaffigeert te worden, daer sulks gebruykelyk is.

En zal extract van deze haer Hoog Mog. Resolutie gesonden worden aen de Bewindhebberen van de geoctroyeerde West-Indische Compagnie ter præsidiale Kamer in Zeelandt, om te strekken tot der zelver narigtinge.

BIJLAAGE L.

ORDRE voor de *West-Indische Compagnie*, raekende de limitscheydinge in *Nieuw-Nederlandt*. In dato den 23 January 1664.

De Staten Generael der vereenigde Nederlanden, allen den geenen die desen sullen sien ofte hooren lesen, saluyt. Doen te weten, Alsoo wy in den jare 1621. om veele ende considerable redenen goetgevonden hebben, in onse landen op te regten ende te formeren een Compagnie, om door de selve alleen, ende met uytsluytinge van alle andren te doen bevaren ende handelen de kusten ende landen van Africa, van den Tropico Cancri tot Cabo de bona Esperance, ende de landen van America ofte West-Indien, beginnende van 't zuydeynde van Terra Nova door de straten Magellanes, ende le Maire, ofte andre passagien ende straten daer ontrent gelegen, tot de strate van Anjan, zoo op de noort- als zuyd-zee, ende alle eylanden, aen de eene ende andre zyde, ende tusschen beyde gelegen, mitsgaders op de austraelsche of zuyder landen streckende, ende leggende tusschen beyde de Meridianen, rakende in 't oosten Cabo de bona Esperance ende in het westen het oosteinde van Nova Guinea incluys, octroyerende by 't tweede artikel van den octroye op den 3 Juny 1621. onder onzen grooten zegel aen haer verleent verder ende expresselyk, dat de zelve op onse name ende authoriteyt binnen de voorsz. limiten souden mogen maken contracten, verbintenissen ende alliantien met de Princen ende naturellen van de landen daer in begrepen, mitsgaders aldaer enige fortressen ende versekertheden bouwen, Gouverneurs, volck van oorloge ende officiers van justitie, ende tot andre nootelyke diensten tot conservatie van de plaetsen, onderhoudinge van goede ordere, policie ende justitie, eensamentlyk

lyk tot vorderinge van de neeringe ſtellen, deporteren ende afſtellen, ende wedrom andre in haere plaetſe ſurrogeren, naer ſyluyden naer gelegentheit van zaken zullen bevinden te behoren, ende ſpecialyk dat de ſelve ſoude mogen bevorderen populatien van vrugtbare ende onbewoonde quartieren. Ende de voorſz. Compagnie uyt kragte van 't voorſz. Octroy, conform onze ſincere intentie hare populatien ende bevolckingen al in den beginne heeft voortgeſet op de Kuſte van Amerika, in de contrye genaemt Nieuw Nederlandt; Ende des niet tegenſtaende eenige qualyk geaffectioneerde van onſen Staet, ende de voorſz. Compagnie onſe ſincere ende goede meninge in den voorſz octroye begrepen, tragten te misduyden, even als of wy de voorſz. Compagnie alleen hadden geoctroyeert, negotie te dryven binnen de voorſz limiten, ende niet om populatie ende bevolcking te doen, ende de landen in poſſeſſie te nemen, disputerende aen de voorſz. Compagnie daeromme haer regt. Soo IS'T, dat wy by deſen allen ende een ygelyk die 't enigſints raekt, van onſe intentie in 't voorſz. Octroy hebbende willen verſekeren, verklaren onſe meninge wel expreſſelyk geweeſt te zyn, ende nog te zyn, dat voornoemde Compagnie in conformité van 't voorſz. octroy heeft vermogen en nog vermag Colonien ende bevolkingen te ſtabileren op landen die van anderen niet en zyn geoccupeert, ſoo verre, als de limiten hier voren verhaelt haer extenderen, ende ſpecialyke dat de ſelve voort behoudens het regt, 't welk haer uyt kragte van 't voorſz. octroy door ontdeckinge ende occupatie op de verſche riviere ende andere plaetſen, ooſtelyker aen Nieuw - Nederlandt gelegen tot Cabo Cod toe, ende van Cabo Hinloopen ende vyftien mylen zuydelyker beyde langs de kuſt competeert, by proviſie ende tot nader accord, over de vaſte limiten tusſchen den Coningh van Groot - Brittannien ende ons te adjuſteren, als boven uyt kragte van het gegeven octroy hare limien in conformite van de proviſionele limit - ſcheidinge tuſſchen wederſyds Regeringe in den jare 1650. in Ameria vaſtgeſteld, ende by ons den twee en twintigſten February 1656 geapprobeert ende geratificeert, ſullen ſtellen, als volgt, te weten aen 't vaſte landt, van de weſtzyde van Grenwits Bay, zynde om-

omtrent vier mylen van Stanfort, ende alſo te lopen te landewaert in op ene noordelyke linie twintig mylen, behoudens dattet op tien mylen nae aen de Noord-rivier niet ſal komen, ende voorts op 't lange eyland van 't weſterſche gedeelte van de Ooſter-bay af mede in een directe linie regt zuyden aen tot aen de zee, blyvende by proviſie ende in conformité als voren 't ooſterlyke gedeelte van 't voorſz. eylandt voor de Engelſchen, ende het weſterlyke voor de gemelde Weſt-Indiſche Compagnie, ende de ingeſetenen deſer landen, waeromme wy verſoeken alle Keyſeren, Coningen, Republycken, Princen ende Potentaten, Vrienden ende Geallieerden van deſen Staet, of met de ſelve neutraliteyt onderhoudende, de meergemelde Weſt-Indiſche Compagnie de voorſz. limiten ruſtelyk ende vredelyk te laten gauderen ende poſſideren, 't welk wy jegens de ſelve by voorvallende occaſien ſeer geerne ſullen verſchuldigen. Laſten ende bevelen voorts wel expreſſelyk ende ſcherpelyk allen ende enen yegelyken in onſen dienſt ende onder onſe gehoorſaemheit ſtaende ende gehorende, ende ſpecialyk de ingeſetenen van de voorſz. limiten, haer naer den inhouden van deſe onſe Acte punctuelyk ende preciſelyk te reguleren, ſonder oppoſitie ter contrarie te doen ofte te laten geſchieden, op pœne van 't incurreren onſe hoogſte indignatie ende ongenade, ende dien volgende geſtraft te werden als wederhoorige van onſe bevelen, ſoo als naer exigentie van ſaken bevonden ſal werden te behoren. Gegeven in den Hage onder onſen grooten zegel, paraphure ende de ſignature van onſen Griffier, op den 23. January 1664.

BYLAAGE M.

EXTRACT uyt het Regifter der Refolutien van de Hoogh Mog. Heeren Staten Generaal der *Vereenigde Nederlanden.*

Martis den 10. *October* 1684.

Is gehoort het rapport van de Heeren Verbolt, en andere haer Ho. Mo. gedeputeerdens tot de faken van de Weft-Indifche Compagnie, hebbende in gevolge van derfelver Refolutie, van den 3. defer maend, geexamineert de miffive van de Raden van Politie, en Juftitie, voor de Colonie van Suriname, gefchreven aldaer den 6. July laeftleden, en daer nevens twee bylagen, houdende advertentie, en onder anderen, dat fy by den Heer van Sommelsdyk Gouverneur van Suriname voornoemt, tegens den 1. Mey befchreven fynde, om volgens het 31. articul van 't Octroy, den eed af te leggen, het felve was gefchied; en dat fy dien volgende, zitplaetfe genomen hebbende, nevens den gemelde Heer van Sommelsdyk in den Raed, onder andere Placcaten, die den felven Heer van Sommelsdyk hadde laten affigeren, ook in deliberatie gebragt was, het Placcaet gepubliceert den 7. April defes jaers, nopende het 4. articul van 't Octroy, door haer Ho. Mo. aen de Colonie vergunt, copielyk nevens de voorfchreve miffive gevoegt, dat fy fuftineerden onmogelyk te fyn, dat het voorfchreve placcaet, foo het aldaer was geexpreffeert, door de inwoonders geobferveert foude konnen werden, fonder dagelyks in pœnen, en boeten te vervallen, en dat fy niet anders aen de Weft-Indifche Compagnie fchuldig waeren, voor de eerftkomende tien jaeren, volgens het voorfchreve Octroy, dan twee en een half percento, over uytgaende fuykeren, voor alles wat afgefcheept word, en niets van eenige andere goederen,

in-

ingebragt of aldaer verkogt, dat ter contrarie by den gemelde Heer van Sommelsdyk wierde gesustineert, dat twee en een half percento behoorde te worden betaelt, van alle goederen aldaer gebragt, of verkogt; en telkens, en soo menigmael, als verkogt worden, het waeggelt van twee en een half percento subject soude syn; dat sy genoodsackt waeren geweest, veel liever de oude lasten te continueeren, ter tyd en wylen sy haer Ho. Mo. nader explicatie over het voorschreve Articul souden verstaen, versoekende uyt den naem van alle de Planters en Inwoonders der voorschreve Colonie, dat deselve favorable en spoedige explicatie dien aengaende gelieven te verleenen; Waer op gedelibereert, ook gehoort *synde eenige Gecommitteerdens van de Bewinthebberen van de voorschreve West-Indische Compagnie herwaerts expresselyk beschreven, en de consideratien by deselve desen aengaende gemoveert*; Is goed gevonden, ende verstaen, dat de gemelde Heer van Sommelsdyk sal worden aengeschreven, dat haer Ho. Mo. niet kunnen verbergen, dat sy uyt de voorschreve missive met bevreemding sien, dat den gemelde Heer van Sommelsdyk op den 24. November 1683. aldaer aengekomen synde, eerst in January daer aen volgende heeft geconvoceert de Coloniers en Planters, om in conformité van het 19 articul van het voorschreve Octroy te procederen tot nominatie van die geene, die nevens hem den Politiquen Raed souden bekleeden, en sulx ook effectief gedaen synde, hy de voorschreve persoonen daer toe geëligeert, niet voor den eerste Mey daer aen volgende in eed en functie heeft gebragt, daer nogtans de Regeeringe der voorschreve Colonie by het voorschreve Octroy niet is toevertrouwt aen den Gouverneur alleen, maer specialyk aen den Gouverneur en een Politiquen Raed, ook sodanig, dat het 20 articul van het voorschreve Octroy wel expresselyk heeft geprecaveert, dat al hoewel den voorschreve Gouverneur in alle saken, soo politicq als militair soude hebben het oppergesag, deselve evenwel daer omtrent, in saken van eenig aenbelang, gehouden soude syn, den voorschreve Politique Raed te convoceeren, de saken aldaer voordragen, en in deliberatie leggen, het besluyt formeeren, na de pluraliteyt van stemmen, en sodanigh besluyt getrouwelyk opvolgen, en uytvoeren: dat mits dien haer Ho.

Ho. Mo. niet kunnen verstaen, hoe hy sedert syn arrivement aldaer eenige placcaten heeft konnen doen emaneeren, en publiceeren, sonder kennisse en goetvinden van den voorschreve Politique Raed, en op syn naem alleen; en namentlyk het voorschreve placcaet van den 7. April deeses lopende jaers; en dat deselve niet konnen begrypen, hoe hy Heer van Sommelsdyk van sig heeft kunnen verkrygen, eygener authoriteyt en alleen, sodanig placcaet te doen emaneren; daer hy voor eerst de belastinge daer uytgedrukt retraheert tot meer als een jaer voor dato van het voorschreve placcaet, daer nogtans alle placcaten maer kunnen plaets hebben voor toekomende, en niet mede getrokken worden op saken, voor het emaneren van dien voorgevallen; dat hy dan voorts de belastinge van twee en een half percento by het voorschreve placcaet heeft willen appliceren op alderhande verkopingen, en contractatien die aldaer soude werden gedaen, daer haer Ho. Mo. voor eerst de belastinge van twee en een half percento in het 4. articul van het voorschreve octroy gemelt, alleen hebben geappliceert, op goederen de waege subject, en die voorschreve belastingen dan nog hebben gereguleert, alleen ten opsigte van de goederen de waege onderhevig, die van daer herwaerts souden worden versonden, de eygendom aen den versender blyvende, of die verkogt souden worden, 't sy dat den kooper die alsoo voor sig selven, of voor imand anders soude koopen, soo wanneer hy die maer soude versenden, en dat mitsdien, niet alleen soude wesen tegens de intentie van haer Ho. Mo. vervat in het voorschreve articul, dat van alle verkopinge of verhandelinge der voorschreve goederen soude worden betaelt twee en een half percento, soo menigmael, als sulks soude komen voor te vallen, maer dat het ook soude wesen een ondragelyke last, en wel specialyk ten opsigte der suykeren, daer mede voor, of in plaetse van geld gehandelt word, soo als het mede ongehoort soude syn in een plaetse van commercie, en voor deselve commercie ruineus, dat alle tractaten gemaekt over verkopingen van suykeren, en andere waren, daer mede dagelyks handel gedreven word, telkens soude moeten aengegeven worden en geregistreert, dat haer Ho. Mo. derhalven wel expresselyk begeeren, dat hy Heer van Sommelsdyk gene an-

 ders

dere lasten of impositien op de commercie, of ook tot laste van den handel of van de ingesetenen aldaer sal heffen, trekken, of genieten, immers gedurende de eerste tien jaeren, dan het lastgelt en waeggelt, vervat in het voorschreve 4. articul van het voorschreve octroy, te weten drie guldens van ieder last, dat een schip groot is, voor inkomen, en gelyke drie guldens voor ieder last voor uytgaen, en wegens waeggelt van de goederen die de waege subject syn, en uytgevoert worden, 't sy dat den eygenaer die daer uyt voere voor syn eyge reekeninge, 't sy dat hy die aen andere verkoopt om uytgevoert te werden, eens twee en een half percento, soo wanneer die uytgevoert worden, en dat hy Heer van Sommelsdyk in het heffen van die voorschreve lasten zig daer na precieselyk sal hebben te reguleren, sonder verder iets te vorderen, en by aldien hy soude meynen, dat hy of de West-Indische Compagnie bevoegt souden syn, om meerder lasten te heffen, dat deselve sulks sullen hebben te remonstreren aen haer Ho. Mo. sonder egter onder pretext van die voorschreve remonstrantie, of ook onder eenig hoedanig pretext het soude moge wesen, eenige andere of meerdere lasten te heffen sonder nadere en nieuwe ordre van haer Ho. Mo. en dat de gemelde Raden by rescriptie sal worden bekent gemaakt, niet alleen wat haer Ho. Mo. desen aangaende den gemelde Heer van Sommelsdyk hebben aengeschreven, maer ook dat haer Ho. Mo. verwondert syn, dat deselve Raden van haer hebben kunnen verkrygen, om de trafiquanten ende handelaers, mitsgaders ingesetenen van de voorschreve Colonie met de voorschreve lasten in de voorschreve missive vermelt, directelyk jegens den teneur van het 2. articul van het voorschreve octroy te beswaren.

Dat haer Ho. Mo. niet alleen in kragte van het voorschreve octroy; maar ook specialyk in kragte van de magt aen haer by het 30. articul van het voorschreve octroy gereserveert, die voorschreve lasten improberen, en wel expresselyk begeren, dat soo wel den gemelde Heer van Sommelsdyk als de voorschreve Raden, de voorschreve belastingen in het voorschreve 4. articul vermelt, (te weten, de voorschreve drie guldens op het last van ieder schip voor inkomen, en drie gelyke guldens op het last van uytgaen, mitsgaders eens de voorschree-

schreve twee en een half percento van alle de goederen de waege subject, die van daer uytgevoert worden, 't sy dan, dat den eygenaer van dien deselve doet uytvoeren, sonder die te verkopen, of dat den kooper die deselve gekogt heeft, die komt uyt te voeren) soude mogen syn of worden gevordert, effectivelyken en metter daat, aenstonts op de receptie deses sullen doen cesseeren en ophouden, en haer onthouden van deselve of diergelyke meer te vorderen, sonder nader specialyke schriftelyke ordre van haer Ho. Mo.

Dat den voornoemde Heer van Sommelsdyk en de voorschreve Raden daar en boven sal worden bekent gemaekt, dat haer Ho. Mo. worden geinformeert dat den voornoemde Heer van Sommelsdyk soude hebben doen heffen twee en een half percento van alle goederen die aldaer gebragt soude worden, dat hy de slaven die aldaer syn gebragt door schepen der West-Indische Compagnie deser landen toe behorende, soude hebben doen verkopen op termynen van twee maenden, en een boete van 25 guldens ten hondert soude hebben gestelt, ten lasten van die geene, die de voorschreve slaven op de gesette termynen niet souden betalen &c.

Dat hy de voorschreve suykeren ter wage gebragt en gekeurt wordende, soude taxeren op meerder en minder prys, te weten, sommige op een blank, of ses duyten, andere op een stuyver, en andere op tien duyten het pond. &c.

Dat hy daer en boven uyt de præface van het voorschreve octroy wel heeft konnen sien, *dat het voorschreve octroy principalyk en voornamentlyk is gegeven, tot proffyt en voordeel van die geene die haer op de voorschreve Colonie hadden ter neder gestelt, en van die geene die daer souden trafiqueeren en handelen, en niet om die geene die de directie daer op souden hebben eeniglyk te benificeeren en bevorderen*; dat het voorschreve octroy daer om de magt ende voordeelen van de Directeuren van dien particulierlyk heeft gereguleert; dat het voorschreve 4. articul van het voorschreve octroy uytdrukkelyk mede brengt, dat voor inkomende regten niet meer mag worden genoten dan 3. guldens op ieder last over inkomende schepen, sonder meer.

Dat het 7. en 1. articul van 't voorschreve octroy eyschen, dat de voorschreve slaven publik moeten wer-

den verkogt, en ſpecialyk, dat de termynen van betalinge der voorſchreve ſlaven moeten ſyn drie, en worden genomen ieder op ſes maenden, en die maenden dan nog gereguleert na den tyd, dat de ſuykeren bequamelyk gelevert kunnen worden, dat het ſelve 8 articul wel luydt, dat de betalinge der voorſchreve ſlaven op de voorſchreve termynen preciſe ſal moeten worden gedaen, maer de gebrekige niet condemneert in 25. ten hondert meer, als de voorſchreve betalinge niet gedaen ſoude worden op de geſtelde termynen, en de kopers in dat geval alleen ſubject maekt het regt om by wegen van parate executie, ſonder forme van regtspleeginge tot de voorſchreve betalinge gecompelleert te worde. &c.

Dat by het voorſchreve 4. articul wel word geſeyt dat de ſuyker gekeurt ſal moeten worden wanneer deſelve ter waege worden gebragt, of die bequaem ſyn afgelevert te werden of niet, maer niet dat de Keurmeeſter of den Gouverneur of Raden de magt ſoude hebben de waerdye der voorſchreve ſuykeren by de voorſchreve keure te reguleren of taxeren; dat haer Ho. Mo. vervolgens begeren en verwagten, dat de gemelde Heer van Sommelsdyk en de gemelde Raden haer Ho. Mo. ten ſpoedigſten over de poincten rakende de voorſchreve &c. de belaſtinge op de inkomende goederen, het verkopen der voorſchreve ſlaven op andere termynen of conditien als hier vooren is gemelt. &c.

En het taxeeren van de voorſchreve ſuykeren by de voorſchreve keure exactelyk en pertinentelyk ſullen informeren en doen informeren; en indien iets diergelyks ſoude mogen ſyn geſchiet of gepleegt, dat ſy het ſelve niet alleen ſullen repareren, en herſtellen, maer voor al wel beſorgen, dat in het toekomende diergelyks niet meer mag komen te geſchieden, *en dat het voorſchreve octroy in alle ſyne poincten en articulen wel en præciſelyk mag worden geobſerveert en nagekomen, ſonder onder pretext. van dat daer in eenige duyſterheyt ſoude mogen reſideren, eygener authoriteyt iets te ondernemen, maer dat ſy in ſulken gevallen daer over ſullen verſoeken haer Ho. Ms. interpretatie en welmeenige te verſtaen en af te wagten, wat die daer op ſullen goed vinden te reſolveren. &c.*

Dat voorts copie van de voorſchreve reſolutie ſal worden geſonden aen de voorſchreve Weſt-indiſche Com-

Compagnie, om die voor soo veel haer aengaet na te komen, en de voorschreve Heer van Sommelsdyk, en de voornoemde Raden te doen nakomen, en specialyk om haer op alles te informeren. &c.

BIJLAAGE N.

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoog Mogende Heeren Staten Generael der *Vereenigde Nederlanden.*

Veneris den 2 October 1733.

Is gehoort het rapport van de Heeren van Leyden, en andere haer Hoog. Mog. Gedeputeerden tot de saken van de West-Indische Compagnie, hebbende, in gevolge en tot voldoeninge van derselver Resolutie commissoriael van den 21 der voorleden maent, geëxamineert de Requesten van de Raden van Politie van de Colonie Suriname, en onderhorige districten van dien, als principale geintereſſeerdens in deselve Colonie, mitsgaders veele voorname en meest gedistingueerde Ingeseтenen en Eygenaers van de Plantagien aldaer; waer by deselve aen haer Hoog Mog. overleveren hare grieven, concernerende 't onderhoudt van fortificatien of 't maken van nieuwe of meerdre versterkinge tot securiteyt van gemelde Colonie.

En daer nevens geëxamineert hebbende de Requeste van de Directeurs van de Societeyt van Suriname, daer by overleverende haer berigt en belang op de voorsz. grieven. Waer op gedelibereert zynde, is goedgevonden en verstaen, dat, om voor als nog niet te komen in 't ondersoek en detail van de voorsz. grieven, en of, en in hoe verre, nae den tegenwoordigen toestand van de Colonie, het octroy in haer Hoog Mog.

Resolutien van den 28 July en 28 December 1713. als nog in desen tot een rigtsnoer moeten dienen, de Directeuren van de gemelde Colonie van Surinamen sal werden aengeschreven dat haer Ho. Mog. gevonden hebben, dat gemelde Directeuren by haer gedrukte berigt, pag. 30, 31 en 32, een Plan hebben voorgestelt, tot versterkinge van de Colonie dienende, en de middelen waer door het selve werkstellig gemaekt soude kunnen werden; met aenbiedinge om ook andere voorstellingen te hooren: Ende daer by gevoegt hebben een Advys van enen Isaacq Tourton, het selve subject concernerende; dat zy derhalven het voorsz Plan by haer berigt voorgeslagen, en Advys van Tourton zullen communiceren aen de Gemagtigden van de gemelde Raden van Politie ende de verdere geintresseerdens; de welke mits desen gelast werden, de voorsz communicatie bekomen hebbende, met gemelde Directeuren nader te spreken, en te tragten te samen te convenieren over 't maken en onderhouden van de nodige fortificatiewerken, met den aenkleven van dien, tot securiteit van de Colonie, daer toe van wederzyden alle redelyke faciliteyt toebrengende; en in gevalle zy het eens kunnen werden de gemaekte conventie aen haer Hoog Mog. te presenteren, om by dezelve geëxamineert en geanprobeert te werden, en by aldien onverhopentlyk het niet eens kunnen werden, dat als dan, zoo de gemelde Directeuren, als de gemelde Raden van Politie, hare gemagtigden alhier sullen senden, tegens den sesden November eerstkomende; om door de Heeren haer Ho. Mog. Gedeputeerden nader gehoort, en vervolgens op dese sake by haer Ho. Mog. nader gedelibereert en geresolveert te werden.

B IJ-

BIJLAAGE O.

EXTRACT uit het Register der Resolutien van de Ho. Mog. Heeren Staten Generael der *Vereenigde Nederlanden.*

Sabbathi den 19 Decemb. 1733.

Is ter vergaderinge gelesen de Requeste van de Directeuren van de geoctroyeerde Societeit van Suriname, ter eenre, en de Gemagtigden van de Raden van Policie der voorschreve Colonie, mitsgaders van veele voorname en meest gedistingueerde Ingesetenen en Geïnteresseerdens in dezelve Colonie, volgens procuratie van dato den 9 October 1731, en Acte van Assumptie, van dato den 18 November 1733, beyde nevens de voorschreve Requeste gevoegt, ter andere zyde; houdende, dat de voornoemde gemagtigden de eere hebben gehad, om, in gevolge en tot voldoeninge van haer Hoog. Mog. Resolutie van den 2 October deses jaers 1733 na bekomene communicatie van het Plan tot versterkinge van de Colonie dienende, in der minne te confereren met welgemelde Directeuren, over het maken van de nodige fortificatie-werken, met den aenkleven van dien, tot securiteit van de Colonie, het selve was geweest van dat gewenst effect, dat de welgemelde Directeuren, ter eenre, en de voorschreve Gemagtigden, ter andere zyde, na verscheidene conferentien, nopende het maken der nodige fortificatie-werken, met den aenkleven van dien, onder approbatie van haer Hoog Mog. in der minne hadden aengegaen een verdrag en conventie, onder overgifte ter wederzyden, dat dezelve conventie aen haer Ho. Mog. zoude werden gepresenteert, en versogt, dat haer Hoog Mog., tot meerder versterkinge van dien, dezelve ge-

lieven te converteeren in een Resolutie, waer aen gemelde Directeuren, den Gouverneur en Raden van Politie, mitsgaders alle de Coloniers en Planters sig stiptelyk zullen hebben te gedragen; en alzoo de voorschreve conventie tot wederzyds genoegen niet alleen reeds was geëxtendeert, maer ook by welgemelde Directeuren en de voorschreve Gemagtigden, op den 8 deser lopende maand, respectivelyk geteekent; versoekende derhalven de voornoemde Directeuren en de voorsz. Gemagtigden, dat haer Hoog Mog. de geteekende conventie gelieven te approbeeren, mitsgaders tot meerder versterkinge van dien deselve te converteeren in een Resolutie van haer Hoog Mog., waer aen voorgemelde Directeuren, den Gouverneur en Raden van Politie, mitsgaders alle de respective Coloniers en Planters sig stiptelyk sullen hebben te gedragen.

Waer op gedelibereert synde, is goedgevonden en verstaen, dat de voorsz. conventie zal werden geapprobeert en geconfirmeert, zoo als die geapprobeert en geconfirmeert werd mits desen, in diervoegen als aen 't einde deses staet geïnsereert; werdende dese haer Hoog Mog. Resolutie, de Directeuren van de Colonie van Suriname, mitsgaders den Gouverneur en Raden van Policie, als mede alle de Coloniers en Planters gelast en geordonneert, haer stiptelyk nae den inhoude van dien te gedragen, sonder daer aen in eenigen delen te contravenieren.

* * * * *

Nademael de Hoog. Mog. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, by Resolutie van den 2 October deses jaers 1733, hebben gelieven goet te vinden en te verstaen, dat de Gemagtigden van de Raden van Politie en verdre Geinteresseerdens, nae bekomene communicatie van het Plan, tot versterking van de Colonie dienende, nader met de Heeren Directeuren van de Societeyt van Suriname souden spreeken, en tragten te zamen te convenieren over het maken en onderhouden van de nodige fortificatie-werken met den aenkleven van dien, tot securiteit van de Colonie; zoo zyn op den 21 October daer aen volgende, de Heeren Directeuren van de geoctroyeerde Societeit van Suriname, ter eenre, en de Gemagtigdens van de Heeren

Ra-

Raden van Policie der voornoemde Colonie, mitsgaders van veele voorname en meeſt gediſtingueerde Ingeſetenen en Geintreſſeerdens in dezelve Colonie, ter andere zyde, na verſcheide conferentien en beſoignes, in der minne, op approbatie van haer Hoog. Mog., met den anderen geconvenieert en verdragen, in voegen en manieren hier na volgende:

I.

Dat de voorſz. Colonie, in den tyd van ſeven agter een volgende jaren, tegens alle zoo buiten- als binnenlandſche vyanden, (zoo veel mogelyk) op een behoorlyke wyſe zal werden gefortificeert en verſterkt; en en dat dienvolgende in den voorſz tyd, in de voorſz. Colonie zullen werden gemaekt en voltooit de noodige fortificatie-werken, met den aenkleven van dien, tot de ſecuriteit der voorſz. Colonie, des dat in gevalle het gene voorſchreven is, in de voorſz. ſeven jaren door impedimenten en toevallen, dewelke voor het tegenwoordige niet kunnen werden voorſien, niet zouden kunnen werden geperfectioneert, uit het voorenſtaende geen argument of illatien ten laſten van de Heeren Directeuren zal kunnen werden gemaekt, gelyk mede niet ten laſte van de ingeſetenen, om in de contributie door haer daer toe in kragte deſes te doen, langer dan de voorſz. ſeven jaren te continueren; alſoo de voorſz. contributie door de ingeſetenen daar toe te doen in alle gevallen, met de expiratie van de voorſz. ſeven jaren, zal komen te ceſſeren.

II.

Dat tot dat eynde (zoo ras mogelyk) door de Heeren Directeuren nae de voorſz. Colonie zullen werden geſonden twee Ingenieurs, kundig in allerhande ſoorten van fortificatie-werken, dienende tegens vyandelyke ondernemingen te water.

III.

Dat aen de gemelde Ingenieurs, voor hun vertrek van hier, terſtont zullen werden ter hand geſtelt de reſpective Concepten of Plans der te makene Fortificatien, dewelke voornoemde Heeren Directeuren, en de voorſz. Gemagtigdens van de Raden van Policie, of andere geintreſſeerdens hier te lande zullen ſuppediteeren.

IV.

Dat wyders aen de voornoemde Ingenieurs door de

Heeren Directeuren zal werden gegeven een schriftelyke Instructie, en Copye van dien aen de voorsz. Gemagtigden hier te lande, welke Instructie onder andere, specialyk sal inhouden, dat zy Ingenieurs in de Colonie gekomen zynde, sig ten spoedigsten sullen addresseeren aen den Gouverneur en Raden, om door deselve te samen met alle mogelyke exactitude te worden geinformeert van de constitutie van de Colonie in het generael, en van de respective rivieren, die in deselve geloopen zyn, en in het bysonder ook van de bequaemheit van de grond, tot den aenleg der Fortificatien; en verder dat zy Ingenieurs, die informatien bekomen en oculaire inspectie genomen hebbende, daer op hun Plan zullen formeren, en het zelve, na dat het in 't Collegie van Gouverneur en Raden, daer toe behoorlyk geconvoceert, zal wesen gebragt, en aldaer door de pluraliteyt van het voorsz. Collegie geapprobeert, over te zenden aen de Heeren Directeuren; en dien onvermindert het zelve aenstonts werkstellig maken, des dat ingevalle de pluraliteyt van 't voorsz. Collegie van Gouverneur en Raden sig met het sentiment dier Ingenieurs niet zoude mogen conformeren, in dat geval het voorsz. Plan zal werden overgezonden aen de Heeren Directeuren, om daer op, na alvooren ingenomen te hebben de consideratien van de voorsz. Gemagtigdens, hier te lande te worden geresolveert, zoo als bevonden zalwerden te behooren.

V.

Dat immiddels door de Heeren Directeuren met het meeste menagement zal werden gesorgt voor de werklieden, de materialen en verdre noodwendigheden, en de behoefters tot het maken en voltoyen der Fortificatien met den aenkleven van dien gerequireert en benoodigt.

V I.

Dat tot dat einde te gelyk, en met advys van de voornoemde Ingenieurs, nae de Colonie zullen werden gesonden zoo veel bequame timmerlieden, metselaers en steenbakkers, als dezelve oordelen te behooren, met ordere, om in de Colonie gekomen zynde, aldaer onder 't opzigte van den Gouverneur en Raden aen te leggen de noodige steenbakkeryen, en te maken de lootzen daer toe gerequireert, en verder alles te doen het

het gene tot bevorderinge der fortificatien zal kunnen dienen.

V I I.

Dat verders den Gouverneur en Raden van Politie zal werden aengeschreven, dat door henlieden insgelyks met de meeste menagement zal werden gesorgt voor een bequaam getal slaven, om eerst tot het opregten der steenbakkeryen, het maken van lootzen, het prepareren van hout, en verder tot het werk der fortificatien te worden geëmployeert; dat wyders door de Heeren Directeuren van de Societeit, zal werden vergunt een bequaem stuk gronds, ten eynde het zelve door Gouverneur en Raden, met kost te doen beplanten, om de voorsz slaven daer door te voeden en te alimenteren.

V I I I.

Dat nog meede respective contrahenten, op de convenabelste wyse doendelyk, zullen tragten te effectueren, dat de tien eerste schepen, dewelke, na dat dese conventie door haer Hoog Mog. zal wesen geapprobeert, van hier na de voorsz. Colonie zullen vertrekken, vragtvry derwaerds mede zullen nemen een getal van een hondert en vyftig duysent steenen; te weten, yeder van de voorsz. tien schepen vyftien duysent, tot aenleg en opbouwinge van de voorsz. steenbakkeryen, des dat de zelve tien schepen daer en tegen by hun retour na dese landen, werden gefavoriseert boven alle andere schepen met de bevragtinge der suykeren en andere producten, zoo van de Heeren van de Societeyt, als van den Gouverneur en Raden van Policie en verdere Planters.

I X.

Dat laestelyk, middelerwyl op middelen zal werden gedagt, omme de Colonie zoo ras mogelyk, en met de meeste menage, van de benodigde kalk te voorsien.

X.

Dat ter uitvoeringe van alle het gene voorschreven is, en sulks ter betalinge van alle het gene tot de voorsz. versterkinge der Colonie met den aenkleven van dien enigsints word vereyst, de Heeren Directeuren van de Societeyt, gedurende seven jaren, aenvang zullende nemen met primo January 1734, yder jaer sullen fourneren en contribueren een somma van twintig

tig duysent guldens Hollands geld, bedragende dit hun te doene furnissement in seven jaren tyds, een somma van een hondert en veertig duysent guldens.

X I.

Dat daerentegen de respective Coloniers en Planters, mede ter uitvoeringe van alle het geene voorsz is, uit een fonds te vinden, zoo als nader by Articul XV. zal werden gedefinieert, gedurende gelyke seven jaren, yder jaer zullen furneren en contribueren een somma van seftig duysent guldens Hollands gelt, bedragende dit hun furnissement in seven jaren tyds, een somme van viermael hondert en twintig duisent guldens.

X I I.

Dat de voorsz. respective te contribueren somme van twintig duisent en seftig duysent guldens 's jaers, zullen werden gefurneert, onder een particuliere ontfanger, daer toe specialyk door de Heeren Directeuren in Suriname te committeren op een commissie, inhoudende, dat hy, boven den eed van getrouwigheid, aen de Societeit te doen, gehouden zal wesen om ook in handen van Gouverneur en Raden te doen een behoorlyken eed, van de voorsz. onder hem te furneren penningen tot geen ander eynde te zullen employeren ofte besteden als tot voorsz. fortificatien, en ook geen andere betalingen uyt de voorsz. te furneren penningen te zullen doen, als op ordonnantien gedepescheert door Gouverneur en Raden, en welke zullen wesen ter sake van de voorsz. fortificatien met den aenkleven van dien.

X I I I.

Dat den voorsz. te committeren Ontfanger by sijne instructie ook specialyk zal worden gelast, om jaerlyks gedurende de voorsz. seven jaren, op een præcisen dag, daer toe door Gouverneur en Raden eens voor al te fixeren, aen Gouverneur en Raden, met opene deuren te doen behoorlyke en pertinente rekening van synen ontfangst en uitgaaf, en aen Gouverneur en Raden, ten minsten vier weken voor den dag tot het doen der rekeninge gefixeert, te geven behoorlyke copye van sijne te doene rekeninge, mitsgaders aan deselve Gouverneur en Raden, gedurende de voorsz. vier weken voor het doen der rekeninge, te geven acces en visie tot en van alle de bescheyden,

tot de te doene rekeninge specterende; en vervolgens copye van dien jaerlyks aen de Heeren Directeuren van de Societeit van Suriname herwaerds over te zenden.

X I V.

Dat laestelyk de voorz. ontfanger, na voltoyinge der geprojecteerde werken, met den aenkleven van dien, van 't gene hy gedurende de voorsz. seven jaren, uit kragt deses sal hebben ontfangen, zal doen syne laeste en conclusive rekeninge, en daer van ten minsten vier weken bevoorens, aen den Gouverneur en Raden mede geven behoorlyke copye, mitsgaders gedurende de voorsz. vier weeken, aen deselve als boven acces en visie van de bescheyden tot deselve rekeninge behorende, met dat gevolg, dat het gene by het slot der voorsz. conclusive rekeninge, na voltoyinge der geprojecteerde werken, met den aankleven van dien, minder soude mogen bevonden worden te wesen geëmployeert aen de gemaekte fortificatien met den aenkleven, als de voorsz. respective te doene furnissementen in de voorsz. seven jaren zullen hebben bedragen, zynde een somma van vyfmael hondert en sestig duysent guldens, en sulks het reliquum, of het overschot van de voorsz. te furneren vyfmaal hondert en sestig duysent guldens, aen de Heeren Directeuren zal werden gerestitueert voor een vierdepart, en aen de respective Coloniers en Planters voor drie-vierdeparten.

X V.

Dat omme te vinden het fonds, waer uyt, gedurende de vooorsz. seven jaren, zal kunnen geschieden het furnissement van sestig duysent guldens 's jaers, door de respective Coloniers en Planters te doen, den Gouverneur en Raden van Policie zullen werden geauthoriseert en gequalificeert, gelyk sy lieden werden gequalificeert en geauthoriseert by desen, om gedurende de voorsz. seven jaren, op de respective producten van de Colonie, dewelke herwaerds zullen werden gesonden; waer onder egter de producten, welke de Societeyt uit hoofde van hare gemene inkomsten, of hare revenuës, of wegens agterstallige slaefschulden, die nog onbetaelt mogten zyn, mitsgaders die de West Indische Compagnie, ten respecte van haer aengebragte of nog aen te brengen slaven, of wegens schulden, welke nog onbetaelt

mog-

mogten zyn, komen te ontfangen en genieten, niet begrepen zyn, te leggen sodanigen last of lasten, dewelke egalyk by alle die gene, die de voorsz. producten genieten, zullen worden gedragen, als mede de inwoonderen van Paramaribo en elders in de Colonie, dewelke gene Plantagien besitten, maer een ander bestaen hebben in de Colonie, ter opbrenginge van de voorsz. te furneren somma van sestig duysent guldens 's jaers, te tauxeren, zo als zylieden op den eed in den aenvang van hunne respective bedieningen gedaen, zullen bevinden te behooren; dog ten eynde de ingesetenen en Coloniers gerust mogten zyn, dat in de tauxatie ten haren opzigte geen exces werd gepleegt, zal deselve ongeprejudicieert de executie van dien, herwaerds werden overgesonden, omme door de Heeren Directeuren van de Societeit te werden geëxamineert, en de reden daer toe dienende in 't volgende jaer gedresseert, zoo als bevonden zal werden te behoren.

XVI.

Dat de Resolutie tot heffinge, mitsgaders de Lyste van de tauxatie, dewelke den Gouverneur en Raden, gedurende de voorsz. seven jaren, zullen nemen en doen, jaerlyks in de maent van January, of uyterlyk, voor ultimo February, en ten opzigte van 't eerste der voorsz. seven jaren, te weten het jaer van 1734, zoo ras zulks mogelyk zal zyn, zullen werden gestelt in handen van den voorsz. te committeren specialen Ontfanger, om door hem ingevordert en geëxecuteert te werden na behooren.

XVII.

Dat het gene de voorsz. te doene heffingen en tauxatien in een jaer minder zouden mogen opbrengen, als de voorsz. te furneren sestig duysent guldens 's jaers, by verhoginge van de heffinge en tauxatie in het volgende jaer zal werden gesuppleert; des dat daer en tegens het gene deselve heffinge en tauxatie in een jaer meerder zoude mogen renderen als de voorsz. sestig duysent guldens 's jaers, zulks sal strekken tot afslag en in minderinge van de voorsz. sestig duysent guldens te furneren in het volgende jaer.

XVIII.

Dat verder den voorsz te committeren Ontfanger voor alle de moeiten, dewelke hy in de uytvoeringe van

alle

alle het gene voorsz is, zal komen te adhibeeren, niet meer zal mogen genieten als een en een half per cent van den ontfangst, dewelke hy in voegen voorsz. jaerlyks zal komen te doen.

X I X.

Dat voor 't overige, door de Heeren Directeuren op hunne privé kosten, sonder dat daer toe door henlieden ooit enige contributie van de Coloniers en Planters zal mogen werden gevordert, in de voorsz. Colonie continueellyk zullen werden versorgt en onderhouden vier Compagnien geoeffende soldaten, yder met de Officieren vyf en twintig koppen, sonder de trainsgasten, mitsgaders het geweer en ammunitie van oorlog na advenant, zonder dat uit dit Articul enig argument of illatie ten nadele van de Coloniers en Planters zal kunnen werden gemaekt.

X X.

Dat de voorsz. militie, ten eynde alle onbehoorlykheden dien aengaende (zoo veel mogelyk) mogen werden geweert, sesmael in 't jaer, door den Gouverneur, ten overstaen van de twee oudste Raden, (buyten den Commandeur) daer van telkens bevoorens behoorlyk geadverteert, zal werden gemonstert, en dat in het toekomende geen monster-rollen door de Heeren Directeuren zullen werden aengenomen, als zodanige, dewelke door den Gouverneur en de voorsz. twee Raden, met de gewone Certificatie, of Declaratoir zullen zyn bekragtigt.

X X I.

Dat nog mede, wanneer ter eniger tyd, eenige goud- of silver mynen in de voorsz. Colonie zouden mogen werden gevonden of ondekt, het geregte derdedeel van 't voordeel het gene de Heeren Directeuren, na aftrek van alle gemaekte kosten dieswegens suyver sullen komen te genieten, door welgemelde Heeren Directeuren zal werden gefurneert in de Cassa der modique lasten van de voorsz Colonie, tot zoo lange de respective Coloniers en Planters, of hare Erfgenamen zullen zyn gededommageert van 't gunt uit kragte deses door haer sal wesen gedebourseert, en langer niet.

X X I I.

Dat de Heeren Directeuren, door het gene in kragte deses, door de Coloniers en Planters tot de versekering

van

van de Colonie zal werden gecontribueert, zullen houden voldaen, gelyk zy doen by en mits desen, haer Hoog Mog. Resolutie van den 28 December 1713 voor zoo verre haer Hoog Mog. daer by hebben gelieven te ordonneren, dat zy Raden en Coloniers hunne Gemagtigden zullen hebben te qualificeren, om in cas sy meerder beschermingе zouden nodig hebben of dienstig agten, over die verdre en meerdre middelen van securiteyt van het Land aldaer, met de gemelde Directeuren te concerteren; als mede over het gene sy Raden en Coloniers tot die hunne meerdere securiteyt souden hebben te contribueren, en dat over sulks met het expireren van de seven jaren, by deze conventie te meermalen gemeld, de contributie door de Coloniers en Planters in kragte deses te doen, zal ophouden en cesseren, en het octroy door haer Hoog Mog. aen de Coloniers en Planters verleent, zoo aen de zyde van de Heeren Directeuren, als aen de kant van de respective Coloniers en Planters, alomme exactelyk werden nagekomen en geobserveert; blyvende de voorsz. Resolutie van den 28 December 1713 exempt het poinct der fortificatien, en zulks voor het overige in het geheel.

XXIII.

Dat laestelyk, de heeren Directeuren, voor dese reyse, zullen overgeven, gelyk zylieden overgeven by desen, dat de respective onkosten door de Raden en Planters gemaekt, ter zake van de verschillen over het poinct der versterkinge der Colonie geresen, naer voorgaande opgave aan de Heeren Directeuren, sonder oppositie van den Gouverneur ten spoedigsten sullen werden voldaen uit de cassa der ingesetenen, genaemt de cassa der modique lasten, en dat daer toe ter eerster gelegentheid de nodige ordres door Heeren Directeuren aen den Gouverneur zullen werden gesonden; des dat uyt deze overgifte nooyt nogte ooyt in het toekomende zal kunnen of mogen werden getrokken eenige consequentie.

Alle het gene voorsz. staet, verklaren wy ondergesz. Directeuren van de Societeit van Suriname ter eenre, en de Gemagtigden van de Raden van Politie der voorsz. Colonie, en van vele voorname en meest gedistingueerde Ingesetenen en Geintresseerdens in deselve Colonie, ter andre zyde, alzoo te zamen te hebben geconvenieert en verdragen, met onderwerpinge aen de goedkeuringe

en

en aggreatie van Haer Hoog Mog.; belovende in onse respective qualiteyten, de voorsz. approbatie door Haer Hoog Mog. daer op verleent zynde, den anderen daer van reciproquelyk het effect te zullen laten genieten; waer toe wy ondergeschreven Directeurs verbinden alle de regten, goederen en inkomsten van de Societeit, en wy ondergeschreven gemagtigdens de persoonen en goederen van de Raden, en de respective Coloniers en Planters met verdere overgifte ten wederzyde, dat deze conventie aen Haer Hoog Mog. werde gepresenteert, en versogt, dat het Haer Hoog Mog. gelieve, tot meerder versterkinge van dien, deselve te converteren in een resolutie, waer aen de Heeren Directeuren en Gouverneur en Raden mitsgaders alle de respective Coloniers en Planters sig stiptelyk zullen hebben te gedragen.

Aldus gedaen en gepasseert binnen Amsterdam den 8. December 1733.

(Was getekent,)

Egidius van den Bempden, H. R. van de Poll. Trip, Ferdinand van Collen, de Jonge, P. Haak, W. Bakker, Dirkz., F. van Aarssen van Sommelsdyk, J. C. Hartsink, Anth. van Wesel, Cornelis Denys, F. Greenwood, Daniel Verlet, Frans Schas.

Geassumeert door de bovengemelde Heeren, volgens acte in dato den 18. November 1733.

BIJLAAGE P.

Missive van Z. D. H. den Heere PRINSE van ORANJE en NASSAU, aan de Hoog Mog. Heeren STAATEN GENERAAL der *Vereenigde Nederlanden*, van den 16. Septemb. 1774.

HOOG MOGENDE HEEREN!

De Collonel Fourgeoud commanderende de troupes van den Staat, die op verfoek van de Directeuren van de Societeit van Surinaame ende van de Gecommitteerden van verfcheide der voornaamfte ingefetenen ende geintreffeerden in de gem. Colonie, ingevolge uwer Hoog Mog resolutie van den 6. Nov. 1772. tot fecours tegens de invafien der bofchneegers derwaerts zyn gefonden, heeft ons by zyne rapporten fucceffivelyk berigt, dat het hem voorquam, dat 'er geen ander middel ware om de Colonie van Suriname tegens de invafien te dekken, en te bevryden, dan om door continueele en langduurige tochten in de boffchen die weglopers te harceleeren, derfelver dorpen en koftgronden te ruineeren, hen te verftrooyen, en dus mogelyk met 'er tyd geheel uit te roejen: dat die neegers in differente partyen verdeelt zynde, zo gevaarlyk niet zullen weefen en minder in ftaat zullen zyn, om groote ondernemingen te kunnen doen, die anderfints, wanneer zy zullen aangroeyen, en formidabeler worden, vroeg of laat de ruine van de geheele Colonie zullen kunnen veroorzaaken: dat zy van tyd tot tyd ontruft wordende, en geen vafte etabliffementen kunnende maken, de flaaven der plantagien, die in het vervolg zouden willen deferteeren, niet gemakkelyk eenige fchuylplaats zullen kunnen vinden; het geen zeekerlyk de defertie zal moeten doen verminderen.

Dat hy Collonel op die wyfe reets verfcheide koftgronden had gevonden, en geruineert, welke op zyn

aannadering waren verlaaten; dog dat de troupes op die togten, die agt maanden lang geduurt hadden, aan oneindige fatigues waren geexponeert geweest, als hebbende dagelyks door diepe swampen en moerassen, in donkere bosschen, langs ongebaande wegen, over stronken en doornen moeten marcheeren, sonder ooit onder dak of tenten te kunnen komen, hebbende genoegsaam altyd met natte kleederen in natte hangmatten moeten slaapen, zonder andere spys of drank, dan die zy hebben moeten mede draagen: hebbende hy Collonel ons teffens kennis gegeven, dat door die penible marchen, en ongemakken, in een zo heet climaat, zyne troupes zodanig waren afgemat en verminderd, dat hy zonder een goed renfort zig buyten staat zoude bevinden, die manier van oorlogen te kunnen continueeren: uit welk relaas men ligtelyk kan opmaken, dat hy met zyn nog overige manschap, die meest alle door ziekten en kwaalen veel soufreeren, de Colonie van weinige dienst zal kunnen zyn, indien deselve niet worden gerenfoceert.

Wy geeven derhalven in bedenken, of niet de reeden en billikheit eysschen, dat men deese troupes, die reeds zo veel hebben geleeden, zo men ze niet geheel wil sacrifieeren, te rug roepe.

Wy wenschten gaarne zulks met alle gerustheid, tot menagement van volk en van kosten te kunnen doen; dog apprehenderende, dat de boschneegers, door het vertrek der troupes van den Staat, stouter zouden kunnen worden, en mogelyk nieuwe ondernemingen zouden kunnen doen, en dat dus dit rappel der troupes voor de Colonie van nadelige gevolgen zoude kunnen zyn, indien dezelve niet door andere wierden geremplaceert, of dat de troupes van de Societeit daar tegens niet sufficient mogten worden bevonden, zo hebben wy nodig geoordeelt, zulks onder het oog van uwe Hoog Mogenden te moeten brengen, met ernstig versoek, dat uwe Hoog Mog. hier omtrent zodanige hulpsame resolutie gelieven te nemen, als deselve tot welweesen van den Staat, van die van de Colonie, en van zo meenige ingesetenen en geintresseerden in den welvaart der selver, zullen oordeelen te behooren, waer mede, enz.

BIJLAAGE Q.

Miſſive van den Collonel FOURGEOUD, commandeerende de troupen van den Staat in *Suriname*, aan . . . . . van den 28 Aug. 1775.

WEL-EDELE HEER EN VRINDT,

Met even ſo veel genoegе als ſatisfactie heb ik my vereert gevonden met U Wel-Edele aengenaeme miſſive van aendenken, waer voor U Wel-Edele zeer geoblgieert zyn, gelyk mede voor het bygevoegde paterſtuk dat my ſeer wel gaaf en goed ter hand is gekomen: het is my veel plaiſier, myn Heer, als dat ik gelegentheyd en occaſie hebbende aan U Wel-Edele te ſchryven, een weinig ſtofs heb om te melden, het welke beſtaet in, dat ik op den 20 Aug. 1775 na lang ſoeken den vyand in hunne Etabliſſementen het geluk heb gehad te ontmoeten, en waer van ik het plaiſier heb U Wel-Edele een kleyn detail toe te zenden; en om in 't kort tot de zaak te komen, den 20 Auguſtus des morgens ten 10 uuren, vervolgende het padt der boschneegers (in drie collonnes, die beſtonden de eerſte uit Troepes van den Staat, de twede uit die der Societeyt, en de derde uit een detachement Vry-Negers,) door de avantguardes eenige boschnegers wierden beſpeurt, en van dewelke een zyn geweer op de avantguardes van my loſte, ſonder egter iets te raken als door een calbas, die een der Negers voor kappers op ſyn borſt hadt hangen; ik gaf ordre aen de drie Collonnes om te avanceeren, en wy marcheerden met een geforceerde mars byna een half uur, hebbende de negers, die beſpeurt waren, het geen ſy droegen, weggeſmeten, beſtaende in een Pagael of Warinbos of drie met ryſt, en ſig op de loop begeven: na dan een half uur gemarcheert, quamen wy aen een koſtgrond, alwaer eenige wagtnegers, en waerſchynlyk de gevlugte, ons onder het

het lossen van hunne geweren verwellekomde, en waer op wy niet inpoliet genoeg waren hun deselvde honneurs niet te bewysen, en het duurde niet lang also het volk seer sterk en hoogmoedig op hun aendrong, of sy cedeerden ons dien grond, en retireerden na een twede, dewelke van de eerste was afgesneden, door een moeras en kleyn bosje: aen de uytkomst van dat bosje stonden aen de regter zyde, onse vrienden wederom gewendet, een redelyk sterk vuur makende, dog een paer decharges en de troepes die 'er op in forceerde, deed hun wel haest wyken, en wy quamen met de drie Collonnes in de kostgrond; (ter grootte van 1010 passen en 100 breed aen de beide zyden, door een diepe swamp of moeras afgesneden) omtrent in het midde van deselve synde, stonden sy gerangeert agter grote gekapte boomen, zo in het front als aen beide de flanken: onze attaque, die altoos in drie Collones was, formeerde sig insensibel in een manœuvre, by de oude seer in gebruik, *tête du Porc*, chargeerende, en met de sterkste marsch die na de omstandigheden van het terreyn over struyk, bos en boom mogelyk was, forceerden, tot dat wy digt voor hun dorpen quamen; als doen siende dat het niet te houden was, retireerde hun 'er agter, en met veel geswintheit was het van vooren in den brand, door welke moye coup sy hunne retraite dekten, dewyl de vlam van hunne (meest uit ligt brandende stoffe bestaande) huysen over de gantsche breedte van de hoogte sloeg, en dus geen mogelykheid was hen wyder te vervolgen; gelukkig voor hun is het in brand steken van het dorp gelukt, want daer was veel apparentie, dat zy 't sterk te verantwoorden zouden hebben gehad.

Om half vyf uuren quamen enige haentjes, die het geval nog niet konden vergeten, en lieten sig zien: ik liet de piketten voortrukken, die hun verjaegden en teffens so wyt als de laetheid van den dag toeliet hun vervolgden.

Om tien uuren quamen weer enigte, doende een schot of twintig of dertig, dog sonder vrugt, na het welke zy met de vrynegers een gesprek begonnen, dan eens als vrienden, en dan eens als weder malkandren wat scheltwoorden toevoegende onder hunne *idiomes.* Zo zeide ene in goed Hollands, *doet zatans kinderen wat*

gy wilt, binnen drie jaer zyn ik dog Gouverneur over de gantsche Colonie.

Wat dunkt u myn Vriend over hunne stoutheid: het geval sag er lang niet na uit, en ik geloof zyn hart dagt wel anders als de mond sprak, dog dit is seker, men stelt by sommige menschen in Europa de ziekte van deze gevaerlyke Colonie zo ligt; daer hy de allerkragtigste middelen tot genesing nodig heeft: en wil men die middelen niet aenwenden, zo is het zeker, dat de kanker die so ingewortelt is, wyder de overhand zal nemen, en de ziekte onherstelbaer maken, en zo den Propheet zyn zeggen bewaerheden. Het kan U Wel-Edle, gelyk het my gedaen heeft, niet anders dan verwonderenswaerdig voorkomen, na het leesen van het bovenstaende, dat gelyk men in den voorleden jaere, in een der Haerlemse Couranten heeft gelieven te zetten, als dat de onpartydige berigters van hier de dangereusheid der vyanden maer weinig agten; ik wenste dat die goede menschen in dit geval by my waren geweest, misschien souden sy seggen, dat zy het niet en kenden en van andre gevoelens worden.

Ik heb gelukkiglyk, mag ik wel seggen, by de gansche affaire niet meer dan 1 soldaet en 3 vry-negers ligtelyk geblesseert gehad.

Hun groot dorp dat afgebrant is was van drie en tagtig huysen, meest met twee verdiepingen en verscheide met kleyne appartementjes, en alle op in de grond geheyde palen gebout, een twede dorp, ook in een der kostgronden, was van drie en dertig huysen, en alles konde men zien dat bewoont was geweest. Vyf kostgronden met allerhande vrugten (als ryst, cassavo, mais, boontjes, teyers, en meer andere voor een gedeelte rein) syn gevonden te zamen een terrein makende van circa 3000 passen en 100 breet, aen de zyde van de twede kostgrond, hebben wy een mooye dooden bosneger gevonden, zynde met coralen omringt: voor het overige kan ik hun verlies niet bepalen, alsoo sy sig altoos verstoppen en zy in kleyn hout hebben gestaen, dog op hunne retraiteweg hebben wy considerabel veel bloed gevonden, zo dat het zeker is dat er onder zyn, die met de vrees er niet van vry zyn gekomen; het is zeer waerschynlyk dat hun meeste goed in

het

het groote dorp is verbrand, alſoo zy daer hun ſchat uytmaken; en 't geen door het vuur niet is kunnen verteert worden, door ons is gevonden, beſtaende in axen, bylen, houwers, geweer, lopen en ſloten, yſere potten, en kopere ketels, en meer andere kleynigheden; ik ben hier gearriveert; laet myn gefatigeerde troepes enige dagen ruſten, en gaen als dan onſen vyand weder opzoeken, en vervolgen; inmiddels hoop ik te ontfangen de arrangementen die genomen zyn op onſe berigten, geſonden in de maend van February, die ik hoop zullen wezen tot afroejing der onheilen die deze Colonie boven 't hoofdt zyn hangende, of dat ik ſoo gelukkig zal zyn myn rapel te krygen, om my by U Wel Edle, op Uw buite eenige tyd paſſerende, van myne fatiges te herſtellen, en te betuygen, hoe zeer dat ik de eer heb van te zyn, Wel-Edele Heer en Vrind, U Wel-Edle onderdanige en ootmoedige Dienaer. Was getekent, L. H. Fourgeau, in de Boſſchen van de Colonie van Suriname den 28 Aug. 1775.

P. S. Myn groeteniſſe aen alle goede Vrienden, en principael aen de Wel-Edle Geſtrenge Heer Marſelis.

BIJLAAGE R.

Memorie voor Directeuren der Colonie de Barbice, houdende redenen, waaromme de Heeren Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie niet behooren op te houden het Octrooy, dat door dezelve Directeuren word verzogt, om de voorschreve Colonie door Particulieren te laten bevaaren, onder de Protectie van Haar Hoog-Mogenden.

Directeuren neemen tot haar voordeel, dat de Hrn. Bewindh. van de W. I. C. by hun berigt aan H. H. Mog. van 23 Maart deeses jaars, advouëren, dat het een nuttige zaak zoude zyn, indien de Colonie de Barbice, voor allen open gestelt mogte worden.

Ook zouden ze ongelyk hebben, van anders te denken, alzoo het van de uiterste evidentie is, dat een Colonie, door veelen bevaaren wordende, meer nut doed aan het gemeen, en zig ook eer, en meer uytzet, als gedaan kan worden door eene Commercie, die alleen door weynige Persoonen word gedaan.

En was het noodig, daar nog ietwes by te doen, men hadde alleen het oog te slaan op de Colonie van Suriname, en hoe considerabel de Vaart en Commercie daar op toegenomen heeft.

Gevolgelyk redigeert zig de quæstie althans hier toe, of de Grieven en Remarques, door de W. I. C. by het berigt van 23 Maart laastleden geallegeert, en by derzelver missive van 28 July daar aan volgende gemaakt, gefondeert zyn dan niet.

En reduceren dezelve Remarques zig wederom tot de drie navolgende.

1 Dat

1 Dat Directeuren, en andere particuliere Reeders op de Colonie varende, gehouden zouden werden de *Commissie* van hunne Schepen te halen by de W. I. C.

2 Dat yder Schip, zoo door Particulieren, als door Directeuren na de Barbice gezonden werdende, zouden moeten betalen *f* 300 *aan recognitie.*

3 Dat yder Schip gehouden zoude zyn, *cautie te stellen* ten behoeve van de W. I. C. waar by de Reeders, en Schippers, zig verbinden zouden moeten, zoo de heen, als thuys reyze, directelyk te doen, en voor al, van geen andere kusten of landen van Africa, of America, aan te doen, op pœne van confiscatie.

Van de voorsz. 3 Remarques admitteren Directeuren de laaste, en zyn geneegen zig te verbinden, om alle Reeders en Schippers, die naar de Barbice zullen willen vaaren, tweederley cautie te doen stellen; *eene ten behoeve van Directeuren der Colonie*, dat de heen en thuys reyze, uyt, en naar deze Landen, zal moeten geschieden directelyk, en zonder andere havens aan te doen; en eene tweede, ten behoeven van de Westind. Comp., tot zodanige somme, als van de scheepen, varende op Suriname, of America, by de Comp. in gebruyk is, tegens het bevaaren van andere plaatzen in America of Africa.

Maar wat de 2 andere Remarques aangaat, namenlyk het neemen van commissie van de W. I. C., en het betaalen van *f* 300 per schip, daar in zyn Directeuren van een ander begrip, als zyn Bewindh. van de W. I. C.

Alvoorens evenwel, zig in te laaten op de waarde, of onwaarde, van de bovenstaande twee Remarques, moeten Directeuren verzoeken, dat attentie gemaakt werde.

Eensdeels, dat het geeven of afwyzen van dezelve commissien, aan de W. I. C. geen het minste voordeel geeven of ontneemen kan; het geeven van commissie alleen het pluympje rakende, en niet de beurs of kasse.

En anderdeels, dat het vorderen van de *f* 300 's jaars per schip, aan de W. I. C. zoo weynig voordeel zoude komen toe te brengen, dat het niet te begrypen is, dat dezelve zig daar aan zoude willen laaten kennen, en om zoo een gering profyt, difficiel zoude willen maaken het etablissement van een Colonie, waar van zo veel voordeel voor 't gemeen genooten kan worden; nog ook,

waarom dezelve W. I. C. deeze Colonie onvriendelyker zoude willen handelen, als ze die van Suriname doed, waar van geen recognitie aan de Comp betaald word.

Directeuren vertrouwen, dat hun niet qualyk zal werden afgenomen, hier op een weinig te blyven ſtaan, en moeten tot meerder bekragting van het voorſz laatſte argument hier by voegen, dat de zaaken en feiten, in dezen gepoſeert, door hen niet geoutreert werden: want, dat zeedert Directeuren aan de Colonie gekomen zyn, niet meer dan twee ſcheepen jaarlyks van hier uytgevaaren zyn, waar van alleen *f* 600 by de Comp. genooten zyn, zonder meer; en wanneer men dan verder agt geeft, hoe veel jaaren gerequireert worden, eer men van zyne Plantagie vrugten trekken kan, en hoe difficiel alle nieuwe etabliſſementen by haaren aanvang zyn, is ligt op te maaken, dat 'er veele jaaren verloopen zullen moeten, eer 10 ſchepen op een jaar van de Colonie verwagt zullen konnen werden; En welke 10 ſchepen, yder gerekent op *f* 300, egter niet meer zouden uytleveren dan *f* 3000. Een profyt waarlyk, dat aan de W. I. C., of liever aan de Participanten van dezelve, geen relief zoude konnen geeven, en egter aan het Etabliſſement van de Colonie een eſſentieel grieff zoude toebrengen; aan een ieder bekent weezende, dat de Coopman altoos heen wil, daar de minſte laſten geheeven worden, en hoe weinig daar en boven in den man wil, dat men zyn fortuyn gaa zoeken op eene plaatſe daar men meer laſten moet betaalen, als men in de nabuurſchap, dat is, in Suriname doet.

Dit dan aldus in 't generael gepremitteert weezende, verhoopen directeuren, dat de Hrn. Bewindh. van de W. I. C. (zig nader bedenkende) op de voorſz. Remarques, als daar zyn het haalen van commiſſien, en het heffen van recognitien, niet langer zullen blyven ſtaan, maar daar van wel zullen willen afzien; en zo niet, meenen Directeuren in ſtaat te zyn, om de ongefondeertheit daar van ten vollen te konnen aantoonen, fonderende zig, ten voorſz. einde, op de nagemelte zeeven hooft reedenen.

Eerſte Reeden.

Dat de Colonie de Barbice ten eenemaale independent is van de W. I. C., en de laaſte op deeze Colonie geen zeggen heeft.

Want

Want of wel de Colonie bevoorens door de van Peerens van de W. I. C. ter leen genoomen, en gehouden zy, zo is het nogtans bekent, dat het daar by niet is gebleeven.

Maar dat de Francen die Colonie, gedurende den laatsten oorlog op de van Peeres gewonnen, en gerantzoeneert hebbende voor een somme van *f* 300000, by acte van 8. Decemb. 1612. de van Peeres die brandschattinge hebben geweigert te betaalen, en de Colonie aan de Francen geabandonneert.

Dat H. H. Mog. daar mede bemoeid zynde geworden, door derzelver goede officien de zaake in die termen is gebragt, eensdeels, dat de van Hoorns en Schuurmans *cum suis* gedisponeert zyn geworden, die Colonie over te neemen op zekere conditien, en anderdeels dat de Francen daar aan hebben geacquiescceert.

Zodanig dat de Koning van Vrankryk de gemaakte transactie ter somme van *f* 108000 hebbende geapprobeert,

De voorsz. Colonie daar op aan de gemelde van Hoorns en Schuurmans gecedeert is geworden door de Francen, by acte van 24. Octob. 1714, om nog te zwygen van de acte van abandon, en is 't noods, van cessie op den 14 November 1714 daar aan volgende gedaan door de van Peres ten profyte van dezelve van Hoorns en Schuurmans.

Nu is notabel, dat by alle de voorsz. acten, zo van H. H. Mog. als van de Francen, geen de minste mentie gemaakt is, van eenige leenroerigheyt, of andere dependentie van de W. I. C.

Ja niet alleen dit, maar ook zelfs, dat wanneer met de W. I. C. over dit alles gesproken, en geconsuleert is geworden, de W. I. C. van haar voorig regt niet heeft gesprooken, en gedoogt dat de Colonie aan de van Hoorns en Schuurmans *plenissime* en zonder eenige reserve afgestaan is geworden.

Tot zo verre, dat de W. I. C. copye ontfangen hebbende van H. H. Mog. Rezol. van 10 Sept. 1714, en zig daar over ten zekere respectens beklagende, de overgifte van de Colonie aan de van Hoorns en Schuurmans, zonder eenige leenroerigheit, ofte reserve, niet tegen gesprooken, maar gedoogt heeft, en alleen eeni-

ge-

ge weinige verzagtinge gevraagt, omtrent de condi-tien, waar op haar gevergt wierd de ſlaven te leveren.

Tweede Reeden.

Dat de W. I. C. geen recognitie, of andere zaaken, vraagen mag, dan conform haar octrooy, en dat dezelve abſolut onbevoegt is zulks te vraagen van eenige ſcheepen, die niet vaaren uit kragt van derzelver conſent, maar uit kragt eener ſpeciale concesſie van H. H. Mog., vervolgens mede niet van de ſcheepen, vaarende op de Barbice, als vaarende uit krachte van acten en conventien, met weeten en concurrentie van H. H. Mog. als even hier boven aangeweezen.

Tot juſtificatie van 't voorſz. raiſonnement, beroepen Directeuren zig op het octrooy, aan de W. I. C. verleent, want daar uit te zien is:

Eensdeels, dat H. H. Mog. aan zig behouden de faculteyt, om ook andere particuliere ingezetenen te octroijeeren, om buyten de Comp. te vaaren, op plaatſen, alwaar de W. I. C geene daadelyke posſesſie heeft.

En anderdeels, dat aan de Comp. geen andere recognitien worden gepermitteert, als ten laſten van de zulken, die zonder particulier octrooy van H. H. Mog., en met conſent van dezelve Comp. zullen beſtaan te vaaren.

Waar voor daar en boven te grooter redenen zyn, om dat het de incongruityt zelve zoude zyn, dat een ſchip, vaarende met conſent van H. H. Mog. als repreſenterende de 7 Provintien, en dus den Souverain van den Lande, daar en boven eene tweede permisſie zoude moeten vraagen van eene particuliere Compagnie, en aan H. H. Mog. geſubordineerd.

Derde Reeden.

Dat nooyt eenige recognitien, (zo veel men ter goeder trouwe weet) aan de Comp. betaalt zyn, van eenige plaatſen, die *Jure belli* geoccupeert zyn geweeſt.

Dus is van *den vyand genomen.*

1 Suriname, in den Engelſchen oorlog van A°. 1666.
2 Tabago in den oorlog van d. 1672.
3 Guajana ut Supra.

En gelooft men niet, dat de Comp. ooyt toonen zal, eenige recognitien daar van genooten te hebben.

Vier-

Vierde Reeden.

Dat men, tot wederlegging van het gesustineerde der W. I. C., geen overtuygender preuve allegeeren kan, als 't geen dezelve, nog ten deezen daage practizeert omtrent de Societeit van Suriname: Want, (na dat Suriname eerst gecedeerd was geworden aan de W. I. C., en door dezelve Comp. weder ingenomen zyn, de stad Amsterdam, en het huys van Sommelsdyk,) blyven allen op, en uit die Colonie vaaren, zonder eenige recognitie te betaalen, of ook eenige commissie te haalen van de W. I. C., geen redenen zynde, waaromme de Colonie de Barbice min favorabel behandelt zoude moeten worden, als Suriname behandelt word, of behandelt is geweest, *eer dezelve laatste Colonie door Zeeland aan de W. I. C. gecedeert is geworden.*

Vyfde Reeden.

Dat (alles tegen den anderen in de balance gestelt) het intrest van 't gemeen prevaleren moet, boven dat van de W. I. C. alleen. En nu is het buyten tegenspraake, dat *f* 3000 min of meer, die na verloop van veele jaaren, en by het opneemen van de Colonie, [als hier boven in den aanvang is gezegt] by de West-Ind. Comp. gewonnen zouden kunnen werden, een gering soulaas is voor de participanten van dezelve Comp., en ganschelyk niet te vergelyken met het voordeel, dat door het aanleggen en aanqueeken van dit nieuwe etablissement voor de Republyk genooten zal konnen werden. Dog welk etablissement meede hier boven aangeweezen is, dat zeer verflauwen, zoo niet verdwynen zal, indien deeze Colonie anders dan Suriname behandelt mogte werden.

Sesde Reeden.

Dat de W. I. C. by het wel opneemen van deeze Colonie meer staat te winnen, als zy, door het missen van deeze recognitie, zoude verliezen. Alzoo, naar mate van het succes, meer slaven gerequireert, en by de W. I. C. gehaalt zullen moeten werden.

Sevende Reeden.

Dat het heffen van de gepretendeerde recognitie voor de Colonie te harder zoude moeten vallen, om dat ze aldus tweemaal een en dezelve last zoude moeten betalen, eens aan de W. I. C., en andermaal aan Directeuren, 't geen ongerymt ware, en nogtans onvermy-

de-

delyk zoude zyn; want het aan Directeuren niet te vergen is, dat zy eene Colonie, by hun niet ten geringe pryze gekogt, voor een ieder zoude open stellen, en het voordeel daar van laaten bekeeren ten profyte van de W. I. C., en zonder eenig genot voor hun zelven.

Al wat de Hrn. Bewindh. van de W. I. C., (zo veel aan Directeuren is bekent) hier tegen hebben ingebragt, zo publyk, als onder de hand, redigeert zich tot de navolgende objectien.

1 Dat de Hrn. van Peres de Colonie van de Barbice van de W. I. C. hebben overgenomen gehad, eerst in den jaare 1678, en daarna wederom op 14 Decemb. 1703, als een leen.

2 Dat het zelve regt, schoon geïnterrumpeert en verlooren, door de invasie van de Francen in den jaare 1712, zoude zyn komen te herleven door de vreede van Utrecht, of liever door de overdragt van de Fransen aan de van Hoorns en Schuurmans.

3 Dat althans aan Directeuren niet meer gevergt zoude werden, als aan de Hrn van Peres, gedurende hunne bezittinge gevergt is geweest; want dat dezelven tot den jare 1712. incluis, altoos eene acte van commissie, of hout en zeebriev, van de W. I. C. genoomen, en eene recognitie daar boven betaalt hebben gehad.

4 Dat althans aan Directeuren dezen aangaande al meede niets meer gevergt zoude werden, dan waar toe ze zig zelve vrywillig zouden hebben verbonden gehad, namentlyk van Hoorn en Schuurmans, by rezol. van H. H. Mog. van 10 Sept. 1714, en de tegenswoordige Directeuren by acte van 27 Nov. 1730, zynde pas 3 maanden naar 't laatste octrooy van de W. I. C.

Maar sustineren Directeuren daar tegens, dat wanneer de voorsch. 4 objectien wat nader ingezien zullen zyn, dezelve bevonden zullen werden gants ongefondeert te weezen. Want wat de voorsz. eerste objectie aangaat, genomen van de leenroerigheyt, zoo dient tot solutie.

Dat de Heeren van Peeres die Colonie ontvangen hebben uyt handen van de Comp., en vervolgens zig niet hebben kunnen beklagen, dat de Comp. daar op kwam te leggen zodanige conditien, als dezelve be-

begeerde, en yder op zyn goed vermag te leggen, maar dat die conditien niemand hebben kunnen verbinden, dan de van Peres alleen, of wie die Colonie uyt derzelver handen kwamen over te nemen, en dat al het zelve notoir is komen op te houden, na dat de Colonie door de Francen *Jure belli* geacquireert, en door dezelven aan de van Hoorns en Schuurmans wederom overgedragen is geworden, zodanig als zy Francen dezelve, by wegen van conqueſt, en door het abandonnement van de van Peres, dies tyds bezeeten hadden.

En wat de tweede Objectie aangaat, rakende het pretenſelyk herleeven van het bovenſtaande regt van leenroerigheit, zedert de vrede, en de overdragt der Colonie aan de van Hoorns en Schuurmans, zoo is peremptoir.

1 Dat het *Jus Poſtliminii* zig niet extendeert over eenige plaatſen, die op den vyand niet herwonnen, of by Tractaat van Vreede niet weder gegeeven worden.

2 Dat het zelve regt vooral ceſſeren moet, wanneer dat geconqueſteerde goederen by beding aan een ander overgaan, als in dezen door de Francen is gedaan. *En voor al* kan het voorſz. *Jus Poſtliminii* niet ſubſiſteren, na dat het een en ander met interventie van H. H. Mog. is geſchied, gelyk in deeze is gedaan.

3 Dat de W. I. C. haar zelve ter contrarie geconvinceert moet vinden door haar eygen gedrag; Alzo dezelve nog ten tyde van de handeling met de Francen in den jaare 1714, nog ook daar naar, wanneer zy met de van Hoorns en Schuurmans, of nu met de Directeuren, deze en geenen contracten hebben aangegaan, van deze Leenroerigheit eenige meldinge hebben gedaan.

Belangende de derde Objectie, of het haalen van commiſſien by de W. I. C., en het betalen van recognitien aan dezelve Comp.; zoo erkent men, dat de van Peres zig aan het een en ander, hebben geſubmitteert, maar dat Directeuren daarom tot al het zelve geobligeert zoude konnen werden, word ontkent.

Eensdeels, om dat Directeuren van een geheel anderen aard zyn of conditien, als de van Peres zyn geweeſt,

want de laaste de Colonie overgenomen hadden van de Comp., die van haar eygen goed konde disponeeren naar hun zeggen, dog de eerste hebben ze niet bekomen van de Comp , maar van de Francen.

Anderdeels, om dat voor Directeuren het ten eenenmalen indifferent moet zyn, wat de van Peres overgegeven mogten hebben, dan niet, alzoo Directeuren de Colonie (als reeds gezegt is) niet overgenomen hebben van de van Peres, maar van de Françoissen, zo dat, aan de Hrn. Bewindh. van de W. I. C. wederom obsteeren zoude moeten de gemeene regel van Regten, dat een beding, met een derde aangegaan, nog voordeel, nog nadeel, toebrengen kan.

En wat laastelyk de vierde Objectie betreft, zoo advouëren Directeuren, dat de van Hoorns en Schuurmans geacquiesceert hebben gehad aan het 13 Art. der Rezol. van H. H. Mog. de dato 10 Sept. 1714, houdende een last van betalinge van ƒ300 voor yder schip, en de wyze hoe, te weten ƒ 100 op het uytgaan, nevens de extraditie van Commissie, en ƒ 200 by retour van het selve schip; dog wat nadeel, of præjuditie voor Directeuren in deeze Periode mag weezen opgeslooten, ignoreren zy ter goeder trouwe tot dus verre, want

(Boven en behalven dat het waereldkundig genoeg is, dat de van Hoorns en Schuurmans de Colonie de Barbice nooyt zouden hebben aanvaart, zo lang aan de W. I. C. ten lasten van dezelve gereserveert bleef 't minste regt, op, of aanspraake, hoe ook genaemt, gelyk mede, hoe H. H. Mog., (hier van niet onbewust) alle middelen van persuasie gebruikt hebben, om dien koop aan dezelven smaakelyk te maaken, en uyt dien hoofde aan haar (zo veel den inkoop of aanvoer van slaven betreft) veel favorabelder conditien hebben gegunt, als aan eenige anderen ooyt vergunt zyn, uytwyzens de voorsz. evengemelde Rezol. van 10 Sept. 1714, en de klagten van Bewindhebberen op het zelve subject; te vinden by derzelver rescriptie of berigt aan H. H. Mog. van 1 Octob. 1714; en ter dier reede dan ook niet te denken is, dat 'er iets gepasseert kan zyn by eenige onderhandelingen, 't geen aan gem. van Hoorns en Schuurman, of derzelver regt verkrygende in der tyd, enigermate zoude kunnen præjudicieren) zal 'er ook te minder bedenkinge vallen kunnen, waarom men ten deezen

zou-

zoude willen maken een geheel verkeerde confequentie, of fustineren, dat, (gelyk by de oude Eygenaars voorheen, en ook laaft by Directeuren zelfs vrywillig is betaalt geworden de bewufte recognitie, en alzoo by ordre verkregen eene daar op volgende commiffie) men even daarom voor altoos verpligt zoude zyn daar by te moeten blyven, zonder daar van af te kunnen in eeniger wyze. Een fuftenu waarlyk, die niet minder dan procedeert, wyl het bekent is, ja van zelve fpreekt, dat, zoo lange als de oude Eygenaars voorheen, en zy Directeuren prefent, by H. H. Mog. niet fpeciaal waren geoctroyeert, dezelven bygevolge, op eygener authoriteit niet door zee varen, nog vry uytgaan, of thuys komen konden, en dat het dienthalven noodzakelyk was, dat men zig adrefferen moeft, of aan de Admiraliteyt, of aan de W. I. C., welk laafte, zoo wel by H. H. Mog. volgens mergem Rezol., als by de Directeuren in der tyd, is gepræfereert geworden, als het naafte en gereedfte; de Admiraliteit met de diftricten in America præcife niets te doen hebbende: maar wat engageert hen daar by te blyven, of wat belet hen zig te adrefferen aan H. H. Mog., en permiffie te verzoeken, om naar 't exempel van Suriname, onder H. H. Mog. immediate protectie te varen?

Genomen, 't ware zoo, dat het voorige geconvenieerde aan Directeuren zoude kunnen obfteren, des nogtans neen, wat raakt dit andere particulieren, die met de W. I. C. niet hebben gehandelt, en door Directeuren nooyt vervangen zyn, of vervangen hebben kunnen werden?

Wat equiteyt fteekt 'er in, dat de W. I. C., die feedert het overneemen van de Colonie door derdens uyt handen van de Francen, en zulks feedert het jaar 1714, niet meer dan *f* 600, jaar door jaar gereekent, aan recognitie van Directeuren genooten heeft, voor het zenden van naauwlyks twee fcheepen jaarlyks, althans, by het openftellen van de Colonie, van de meerdere navigatie en commercie profiteren zoude willen, tot fchade van Directeuren, en tot zoo groot een discouragement voor allen, die anders geneegen mogten zyn zig op de Colonie neder te zetten?

BIJLAAGE S. 1. l.

MEMORIEN van de vrye Planters in de Colonie de Berbice, door haare Geauthoriseerden aan de Ed. Agtbaare Heeren Directeuren van dezelfde Colonie, gepresenteerd, in dato 23 Maart 1736.

De vrye Planters, &c.

Art. 6.

Dat de vrye Planters niet kunnen nalaten, de Heeren Directeuren nogmaals indagtig te maken de groote noodzaaklykheit die 'er is, om met den eersten op een meerder versterkinge van de Colonie te denken, terwyl daar toe door 't genot van de vreede tegenwoordig de bequaamste tyt is.

Op het 6de Articul hebben gemelde Geauthoriseerden nog by te voegen, dat Directeuren gelieven te considereren, wat zware onkosten eenige Planters reeds gedaan hebben tot aanleggen van Plantagien, dat die nogh dagelyks accresceren, dat een ofte twee Rovers in staat zyn, om de Colonie met de defensie, die dezelve nu heeft, te rantsoeneren, dat de geene, die met bedaartheit over de zaak raisoneeren: en niet wel tegens verlies kunnen, zig zullen wagten, om iets van belang aanteleggen, zoo lang de Colonie voor geen vyandelyke aanval gesecureert is; dat wanneer de Colonie in staat van defensie zal zyn gestelt, en eenige producten uit dezelve aan Particulieren zullen komen, de toeloop en liefhebbery van Plantagien aanteleggen, zal vermeerderen, en zig persoonen van goede familie derwaards zullen begeeven, gelyk reets begint, en dat dienvolgens in korte jaaren de Colonie in een aanzienlyke staat zal geraken. Dat het zenden van een bequaam Ingenieur, op wien men het kan laa-

ten aankomen, het bezorgen van 300 ſlaven, die dog eerſt over ruym 9. maanden behoeven betaald te worden, en den aanvoer van de noodige materialen het werk zeer zoude abregeeren.

Dat het aan geen middelen ontbreekt, om dit werkſtellig te maken, dat de Planters reeds gepreſenteert hebben om daar in te contribueeren. enz.

BIJLAAGE S. 2. l.

EXTRACT RESOLUTIE, om te ſtrekken tot narigt voor de Eygenaars der vrye Plantagien.

By reſumptie gedelibereert zynde over twee Memorien door de Heeren Hartſing, van Eys en Verneſoore, als Gecommitteerden van de Eygenaars der vrye Plantagien, overgegeven en in deliberatie gebragt op 26 Maart en 5 May deezes jaars, en waar op dezelve Heeren Gecommitteerden verzogt hebben, ſchriftelyk antwoord, is gereſolveert aan dezelve Heeren tot antwoord toetevoegen:

Dat aan Directeuren altoos aangenaam zal zyn, de conſideratien en voorſlagen van de Heeren Eygenaars of van derzelver Heeren Gecommitteerden te ontfangen, maar zig om redenen niet verbinden konnen alle dezelve ſchriftelyk te beantwoorden, en voor ditmaal egter aan dat gerequireerde van de Heeren Eygenaars wel hebben willen voldoen.

En verklaaren Directeuren dienvolgende op alle de overgegevene Pointen in dezelve ordre als ze in de overgegevene twee Memorien begrepen zyn als volgt.

Op de klagten, enz.

Rakende de verſterking der Colonie.

Dat Directeuren daar voor geporteert zyn zoo veel als imand, maar dat de concepten daar toe overgeſonden, aan Directeuren niet hebben voldaan, en nader elucidatie op alles zal moeten worden afgewagt.

BIJLAAGE S. 3. l.

MEMORIE aan de Edele Heeren Directeuren van de Colonie de Berbices.

De Gecommitteerdens der vrye Planters hebben aan haar meede Intereſſanten geparticipeert, het Extract, 't welk UE. aan haar hebben laaten ter hand ſtellen, ter beantwoording van haar Memorien in dato 6 Maart en 5 May deezes jaars, waar op gezamentlyke vrye Planters noodig gedagt hebben, door haar Gecommitteerden aan UE. voor te dragen.

1. Dat zy met veel genoegen en dankbaarheid beſpeuren, dat Uw Ed. voor aangenaam willen nemen de vertoogen dewelke zy tot bevordering en ſecuriteit van haar intereſt en die der Colonie zig van tyd tot tyd verpligt agten te preſenteeren.

2. Dat haar intentie geenſints is door onnodige ofte herhaalde vertogen Uw Ed. laſtig te vallen, nogte veel min om zig te willen ingereeren in zaaken, dewelke van haar departement niet zouden mogen wezen, ofte het beſtier der Colonie zouden mogen raken, en dat zy derhalven eenigzints verwondert zyn, dat Uw Ed. zig niet zouden kunnen verbinden, om alle hare Memorien ſchriftelyk te beantwoorden: dat zulks haar des te vreemder is voorgekomen, terwyl voor dezen op haar verzoek, om een conferentie met Uw Ed. te hebben, zulks met veel difficulteiten maar voor eens aan haar is toegeſtaan.

3. Dat zy Uw Ed. op 't vriendelykſte verzoeken in deze te willen reflecteeren, dat het welzyn, voorſpoed, en ſecuriteyt der Eygenaars van de Colonie wel meeſt zullen dependeeren van het ſucces, 't welk de vrye Planters in haar onderneminge in de Colonie zullen hebben, en dat dezelve nooyt meerder, voornaamentlyk in haar beginzelen kan werden bevordert, als in een unanimiteyt tuſſchen Uw Ed. en de vrye Planters,

om

om alles te overleggen 't geen dienſtig kan wezen om de Colonie floriſſant te maken, en dat Uw Ed. daar in alle condescendentie gebruykende het meeſt voordeel der Eygenaars der Colonie zullen opereeren.

4. Dat Uw Ed. in deezen nogh gelieven te conſidereeren, dat het met het aanleggen van Plantagien in deze Colonie geheel anders, als met die in Suriname ter eerſter inſtantie gelegen is, terwyl in deze laaſte ondernemingen door menſchen van weynig of geen middelen, die zig derwaards begeven hadden, voor eygene rekening zyn geſchied, daar in tegendeel 't werk in de Colonie de Berbices by de meeſte met zware onkoſten, en met kragt door bediendens, die zy derwaards gezonden hebben, werd ondernomen, en dus door haar aan vreemden moet aanbetrouwt werden, en dat het derhalven, om de zelven in haar pligt te houden, en tot een ſtipte nakominge zoo veel doenlyk te bepalen, niets meerder importeert, dan dat zy mogen zien en ondervinden, dat Uw Ed. in al het geene, dat tot generaal welzyn van de Colonie ſtrekt, met de vrye Planters een lyn trekken, deſelve protegeren, op haar memorien reflectie maken, dezelve beantwoorden, het geen zy tot reciproque belang van de Colonie en der vrye planters bevinden te behooren, met alle haar kragt en authoriteyt bevorderen.

5. Dat het gene zy in dezen komen te verzoeken, zoo redelyk en noodzakelyk zynde, zy niet willen twyfelen, of Uw Ed. zullen daar in gelieven te condeſcendeeren, in 't geen dat zy op dien voet aan Uw Ed. hebben voor te dragen.

6. Dat zy gezien hebben, dat by de aflevering der ſlaven en ontfang der zelven, een Chirurgyn van wegen de vrye Planters tot het examineren der ſlaven zal werden geadmitteert.

7. Dat zy in 't vervolg geen klagten zullen voordragen, dan die met behoorlyke bewyzen zyn geſtaaft, en ook aan hare bedienden geſchreven hebben met geen andere ten voorſchyn te komen.

8. Dat zy, ten opzigte van 't bouwen van huizen in de nabyheid van 't Fort, nogmaals verzoeken en inſiſteeren op de volkomen eigendom van de grond, dewelke tot dien einde aan haar zal werden geconcedeert, met die exceptie egter van die te moeten cederen, wanneer de-

dezelve tot aanleg van de fortificatien ofte defensie van 't Fort mogten werden gerequireert, wanneer zy dezelve op haar eygen kosten zullen wegnemen.

9. Dat het haar ten uyter sten aangenaam is, dat UWEd. mede ten hoogsten geporteert zyt, om de Colonie in meerder staat van defensie te brengen, en dat zy hoopen dat dit in 't korte zyn voortgang zal nemen, en dat zy alsdan gaarne van UE. zullen vernemen in wat form zy oordelen, dat vrye Planters daar in behooren te contribueren en zig na regtmatigheit bereitwillig zullen toonen, om dit noodzakelyk werk te bevorderen.

BIJLAAGE S. 41.

Apostillen op de voorgaande Memorie.

Apostille op Art. 1, 2 en 3.

Dat Directeuren altoos genegentlyk zullen aannemen alle representatien, welke aan hen gefourneert zullen worden door de Heeren Gecommitterdens van de vrye Planters, ende ook daar op altoos attentie zullen nemen, zoo veel als dat behooren zal, met dezelve Gecommitteerdens het volkomen eens zynde, dat het succes van de Colonie dependeert van 't succes der nieuwe aanplantingen, en dat daar toe eene volkomene eenstemmigheid tusschen Directeuren en Planters word gerequireerd.

Op Articul 4, 5, 6 en 7.

Dat Directeuren nooyt reeden gegeven hebben, om te doen denken, dat zy en de vrye Planters niet eene lyn quamen te trekken. Dat Directeuren weeten het goed effect dat te wagten is, wanneer de vrye Planters de hand gelieven te doen houden aan de beveelen van Directeuren, maar dat de vrye Planters misschien niet altoos genoeg in 't oog hebben, dat de Colonie bestaat uit twederley soort van persoonen, als van Hoofdparticipanten en vrye Planters: dat aan de eerste de be-

handeling van 't Gouvernement gegeven is, en uit derzelver naam aan Directeuren, en dan daar uit volgen moet, dat de Regeringe met de vrye Planters niet kan worden gedeelt, en aan Directeuren gelaten moet worden, hoe verre zy Hoofdparticipan en in enige zaken vervangen mogen dan niet.

Op 't 8 Articul.

Dat Directeuren daar over *recta via* geschreven hebben, en genoegen nemen met de overgifte van de vrye Planters, om wanneer de gecedeerde grond aan de Fortificatien ofte defensie van 't Fort schadelyk mogte zyn, den opstal op haar eigen kosten weg te nemen. En dat daar van ten overvloed nader kennisse gegeven zal worden aan Gouverneur en Raden, en dezelve versogt met de vrye Planters af te spreeken, wat tot embellissement van de te doene aantimmering best gedaan zal kunnen worden.

Op 't 9 Articul.

Dat Directeuren op den 27 Augusti 1736 geresolveert hebben eene instructie te zenden aan hunnen Ingenieur, waar na hy zig gedragen zal moeten in 't opnemen van de Colonie, en in 't uitzien naar de plaatse en wyze van versterking, waar op 't berigt als nog niet ingekomen is, zynde 't geen nu overgezonden is, aan Directeuren weinig voldoende voorgekomen.

BIJLAAGE S. 5. l.

EXTRACT uit een Memorie overgegeeven aan Directeuren van de Colonie de *Berbice*, door ofte van wegens Geauthoriseerden van Planters in dezelfde Colonie, te *Amsterdam*, den 13. November 1737.

De Geauthoriseerden &c.

I.

Dat &c.

X I I.

Dat zy meer als eens Uwel Ed. hebben vertoont de *noodzakelykheid die 'er is om de Colonie in meerdere staat van defensie te stellen*, zynde zo wel het belang der Eygenaars derzelve, als dat der Planters, dog dat *daar toe tot nog toe geen dispositie schynt gemaakt te worden: dat egter alle uitstel in deezen ten uiterste nadeelig is en de Colonie in gevaar stelt:* dat zy derhalve Uwel Ed. verzoeken over deeze zaak serieuselyk te denken en ten minsten met den eersten dispositie te willen maaken *om het inkoomen van de Rivier en die van Canje buiten gevaar te stellen van door de minste Rover te werden geinsulteerd; terwyl een Rover alleen in staat zoude zyn om een goed gedeelte der Plantagien te kunnen ruineeren en van hare slaaven te beroven*: 't geen faciel kan voorgekoomen werden door middel van een kleyne schans, met eenige stukken Canon, en 8 à 10. Soldaaten aan de mond van de Rivier te leggen, als meede een diergelyke schans aan de mond van de Rivier Canje.

X I I I.

Eindelyk &c.

Wy hebben d'Eer van met veel agting te zyn.

Amst. 13 *Novemb.* 1737.

BIJLAAGE S. 6. l.

EXTRACT uit de Resolutien van de Edele Agtbare Heeren Directeuren der geoctroyeerde Colonie de Berbice. In dato 28. November 1737.

Verders &c.

Op het 12. en laatste Art. raakende de Fortificatien der Colonie.

Dat daar mede zal worden gewagt, tot dat Directeuren met *Thomas Bruce*, en uiterlyk met *Corn. Leyen*, het nader berigt uit de Colonie bekomen zullen hebben, op de consideratien van den Hr. *Hartel* van 20. Juny laastleeden.

Waar op &c.

(*onder stond*)

Accordeert met de voorsz. Resolutie.

(*is geteekent*)

DAVID CAUDRI.

BIJLAAGE S. 7. l.

EXTRACT uit een Memorie overgegeeven aan Directeuren van de Colonie de *Berbice*, door ofte van wegens Geauthoriseerden van Planters in dezelfde Colonie, te *Amsterdam*.

Eerstelyk dat &c.

I V.

Dat vermits de deliberatien over de fortificatien en versterking, mogelyk nog wel eenige tyd souden konnen aanloopen, of UEdl. Agtb. noodig zouden oor-

deelen dat inmiddels in de mont van de rivier en van Canje, een kleyne batterye soude konnen gelegt of een gewaapend vaartuig gehouden worden, welke by onvermoeden den eersten aanval soude konnen weederstaan en de planters door dezelve van diergelyke geval verwittigt worden.

BIJLAAGE S. 8. l.

EXTRACT uit de Resolutien van de Edele Agtbaare Heeren Directeuren der geoctroyeerde Colonie de Berbice.
In dato 3 April 1738.

Dat op de Memorien, &c.
Op het 4. Artikel raakende het opregten van een batterye op Canje.

Dat Directeuren aan de Societeyt van Suriname hebben versogt, dat wilden permitteeren dat *Paul Dominique des Marets*, hun Ingenieur, van Suriname na Berbice mogte gaan, dat de Directeuren sig flateeren van 't succes; dat het selve neffens 't berigt van dien *des Marets* sal moeten werden afgewacht, aan de Requiranten gepermitteerd blyvende om aan hun Planters te gelasten van aan gemelde *des Marets*, op syne komste in de Colonie, alle noodige aanwysinge en vertoogen te doen.

BIJLAAGE S. 9. l.

Extract uit een Memorie overgegeeven aan Directeuren van de Colonie de *Berbice*, door ofte van wegens Geauthoriseerden van Planters in dezelfde Colonie, te *Amsterdam*, den 10 Nov. 1738.

Ten 1. Dat &c.

Ten 3. Of in deeze omstandigheeden van tyd UEd. Agtb. ook zouden willen bedagt zyn op middelen, *om by provisie de Colonie te stellen in zo veel staat van defensie, als het mogelyk is.*

Ten 4. Dat, &c.

Waar naar blyven

BIJLAAGE S. 10. l.

Extract uit de Resolutien van de Edele Agtbare Heeren Directeuren der geoctroyeerde Colonie de Berbice. In dato 2 December 1738.

By &c.

Op het 1. Art. &c.

Op het 3. rakende de provisioneele defensie van de Colonie.

Dat Directeuren, met approbatie van de Heeren Directeuren van de Societeit van Suriname, in gesprek zyn met den Ingenieur *des Maretz*, op Suriname, om naar de Colonie overtegaan, en nog laast met *Hendrik*

drik Weynboom aan hem daar over geschreeven hebben; dat de laatste resolutie van hem *des Maretz* daar op moet worden afgewagt, en dat tot zo lange toe niets met effect kan worden gedaan; *Directeuren 't met de Heeren Eygenaars eens zynde, dat daar op hoe eer zo beeter zal dienen gedisponeert te werden.*

Op het 4de. &c.

(*onder stond*)

Accordeert met de voorsz. Resolutie.

(*is geteekent*)

DAVID CAUDRI.

BIJLAAGE T. 1. 1.

CONDITIEN en VOORWAARDEN, waar op de Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeelandt, de Colonie van *Essequebo* wederom overgeven ter dispositie van de West-Indische Kamer, alhier in Zeelandt.

I.

IN den eersten, zullen de Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeelandt, de noodige ordre geven, en met de eerste gelegentheit afzenden, ten eynde het Fort, en Colonie van Essequebo, met het canon en ammunitie van oorlog, dat aldaar zal gevonden werden, werde overgegeven, en ingeruymt aan de Kamer van de geoctroyeerde West-Indische Compagnie alhier in Zeelandt, in handen van de geenen, die daar toe by dezelve Kamer behoorlyk zal wezen geauthoriseert, met de slaaven die aldaar nog mogten gevonden werden te wezen, in de magt van welgemelde Heeren Gecommitteerde Raaden, de voornoemde Kamer toebehoorende.

II.

Die van de voornoemde Kamer, zullen in Essequebo voorsz. zoodanigen Commandeur en andere Officieren stellen, als dezelve zullen goedvinden: En hebben de Hee-

Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeelandt, op het versoek van de voornoemde Kamer, aangenomen, aldaar continueelyk te houden, de nombre van tien soldaten, uyt het Guarnisoen van Suriname, buyten soldy van voornoemde Kamer, mits dat dezelve aan de voornoemde soldaten behoorlyke mondkosten versorge.

I I I.

De welgemelde Heeren Gecommitteerde Raaden, hebben haar laaten persuaderen, by desen te remitteeren alle de kosten by haar Ed. Mog. tot versekeringe en bewaringe van het voornoemde Fort en Colonie aangewent, in voegen, dat daar van niet en zal worden gebragt tot laste van de voornoemde Kamer, als alleene, dat deselve gehouden zal weesen, te betaalen de vivres, die 't sedert het vertrek van Capiteyn Barelandt, van daer aan 't Guarnisoen in Essequebo, zyn verstrekt geworden, die den Commandeur, indien hy dezen aangaande eenige onkosten heeft gesupporteert, in alle gevalle, niet hooger en zal mogen rekenen, als ten advenante van ses stuivers daags voor yder man.

I V.

Die van de voornoemde Kamer, hebben daar en tegens belooft, gelyk dezelve beloven by dezen, jaarlyks in de Colonie van Suriname, in een ofte meer reysen, te zullen brengen de nombre van vyf hondert slaven, ofte zoo veel meer als den verhoopten aanwas van voornoemde Colonie zal komen te requireeren, en die voorts publykelyke voor een yder opveylen; op conditie dat de Koopers zullen gehouden syn, van haare beloofde Kooppenningen een derdepart te betalen contant, en het andere derdepart een jaar daar aan, en het laatste derdepart ses maanden daar na, in voegen dat de beloofde Kooppenningen binnen agttien maanden tyds, aldaar in Suriname zullen moeten voldaan en betaald zyn; dog indien eenige Planters of andere Ingesetenen genegen mogten weesen, eenige slaven contant, en sonder de voorsz termynen in te koopen en te betaalen, zal het de voornoemde Kamer vry staan, haar daar mede te accommoderen.

V.

En gelyk de schulden over inkoop van slaven gemaakt, voor alle andre schulden præferabel zyn, zoo zullen die van voornoemde Kamer, over het verkoopen

pen van hare ſlaven nog præferabel weſen, voor alle andere particuliere die voortaan mede aldaar in Suriname, over verkoop van eenige ſlaven iets te eyſchen zullen hebben; als mede dat gene particuliere in Suriname eenige ſlaven zullen vermogen te verkoopen, zoo lange de voornoemde Kamer aldaar met het verkoopen van hare aangebragte ſlaven beſig is, die dezelve voorts niet gehouden en zal zyn aan eenige te verkoopen, als die zy oordeelt ſuffiſant te weſen; en zal daar en boven, altoos op dezelve ſlaven houden legaal hypotheecq, ſchoon den eerſten Kooper, die aan andere wederom hadde verkogt, ofte anderſints overgegeven, ofte getransporteert, in wat manieren het zoude mogen weeſen; zullende voorts den Gouverneur gehouden zyn de behulpige handt te bieden, dat die van de voornoemde Kamer hare behoorlyke betaalinge mogen erlangen.

VI.

De ſchepen van de voornoemde Kamer, die de ſlaven in Suriname zullen brengen, ofte hare retouren, geſprooten uit de verkogte ſlaven, van daar af halen, zullen vry en exempt zyn van 't Laſtgeldt, dat alle andre ſchepen, de Colonie van Suriname bevarende, gehouden zullen zyn alhier aan de Provincie te betaalen; dog in gevalle den Gouverneur, op het arrivement van een ſchip met ſlaven, eenige ſlaven voor 't Landt van nooden zoude mogen hebben, zal hy jaarlyks eens daar uit vermogen te kieſen, een getal van ſes ſlaven ofte minder, mits daar voor, na ontfange kenniſſe alhier, door de Heeren Gecommitteerde Raaden, aan de voornoemde Kamer contant voldaan en betaald zal werden vyf en twintig ponden vlaams voor yder ſlave.

VII.

De Colonie van Eſſequebo ſal voortaan by alle en een yder van de Ingeſetenen van Zeelandt mogen bevaren, als mede door het opregten van Plantagien gecultiveert en bewoond worden; en ſullen overſulks de vryheid hebben, hare koopmanſchappen met eygen ſchepen daar te brengen, van hare retouren, wederom daar en tegens van daar te haalen, mits aan de Compagnie betalende de gewoonlyke recognitie over de grootte van hare ſchepen; uitgenomen dat de handel van oriane verwe alleen by die van de voornoemde Kamer

ge-

gedreeven, en dienvolgende voor alle andere geslooten, gehouden zal werden op pœne van confiscatie.

Aldus met de voorgemelde West-Indische Kamer overeengekome , geaccordeert en geslooten. In 't Hof van Zeeland, tot Middelburg den 11 April 1670.

(Onderteykent,)

A. Ingels, Johan van Grypskerke, Leonardt Thyssen, Johan Lampsius.

(Lager stont,)

Accordeert met het voorsz. Register.

(Was getekent,)

J. P. Recxstoot.

BIJLAAGE T. 2. l.

Copie-Resolutie, genomen by de Vergaderinge van X, gehouden binnen Amsterdam.

Den 11 Augustus 1750.

By lecture van de Missiven, ingekomen van Rio Essequebo, geremarqueert zynde, dat veelmaalen de suykeren, en verdere producten, zoo van dese Compagnie, als van particuliere Planters, in de voorsz. Colonie moeten blyven liggen, ten merkelyken nadeele van de Compagnie en particuliere Planters, en zulks by gebrek van schepen op de gemelde Colonie navigerende: Is, na voorgaande deliberatie; goedgevonden en verstaan, alle de respective Kameren te versoeken, ten eynde ieder in de Provincie en Steden hunner residentie, de particuliere Naviganten te animeeren en encourageren, omme op meergemelde Colonie op Rio Essequebo te navigeren en trafiqueren, ten eynde alsoo aan de Compagnie en particuliere Planters, occasie moge werden gegeven om hunne producten na dese Landen te verzenden. De Heeren Gedeputeerden wegens de Kamer

mer van Zeeland hebben verklaard, op het subject van de voornoemde Resolutie niet te wesen gelast, en mitsdien zig daar niet te kunnen inlaten, maar deselve te moeten tegenspreeken.

BIJLAAGE T. 3. l.

Extract uit het Register van de Resolutien der Heeren Staten van Zeelandt.

Den 11 September 1750.

Is gelesen het Request van de Hoofd-Participanten van alle de Cohieren der generale West-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland: Waar op zynde gedelibereert, is goedgevonden en verstaan, het voorsz. Request met de Bylagen, copielyk te zenden aan de Heeren hunne Edele Mogende ordinaris Gedeputeerdens ter Generaliteyt, en deselve Heeren aan te schryven en gelasten, ter vergaderinge van Hun Hoog Mog., op de gronden daar in vervat, voor te dragen het regt dat de ingesetenen van dese Provincie competeert, om op de Colonie van Essequebo te mogen navigeren, gegrond op de conditien en voorwaarden, waar op ten jare 1670 de Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, de Colonie van Essequebo hebben overgegeven aan de West-Indische Compagnie alhier in Zeeland privative, en niet aan de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie deser Landen, welk accoort Hun Hoog Mogende by de opgevolgde Resolutie van den 15 October desselven jaars is geapprobeert, en vervolgens de ingesetenen van Zeeland, daar van gedurende den tyd van 80 jaren, zyn gebleven in de geruste en vredige possessie: dat ook by het verlenen van continuatie van octroy, aan de voorsz. Compagnie noyt eenige veranderinge daar in is gemaakt, maar de voorsz conditien zyn ge-

gelaten in haar geheel; dat vervolgens de Vergadering van Tienen ten eenemaal onbevoegt is geweest tot het nemen deser Resolutie, buyten voorweten en consent van Hunne Hoog Mogende, en de Heeren Staten deser Provincie: dat voorsz. Resolutie is genomen zonder voorgaande beschryving, op frivoole gronden, en tegens protestatie van de Gecommitteerdens wegens de Hoofd-Participanten van de West-Indische Kamer alhier, daar tegenwoordig, en vervolgens moet werden geconsidereert, als ten enemaale ongegrond en onbestaanbaar; dat derhalven met allen ernst sullen insteren, dat Bewindhebberen van de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, door Hun Hoog Mog. mogen werden geordonneert, de meergemelde Resolutie in te trekken, en te stellen buyten effect; en by zo ver Hun Hoog Mog mogten goedvinden, alvorens daar op af te wagten het gerequireerde berigt van Bewindhebberen van de Geoctroyeerde West-Indische Compagnie ter præsidiale Kamer te Amsterdam; als dan zullen insteren, en tragten te effectueren, dat de voorsz. Resolutie werde gehouden buyten executie; op dat niet, hangende de deliberatien, de saak werde gebragt buyten syn geheel. Zullende ten fine voorsz. extract dezer Resolutie werden gesonden aan de Heeren ordinaris Gedeputeerdens ter Generaliteit.

Accordeert met het voorsz. Register.

BIJLAAGE T. 4. l.

EXTRACT uyt het Regifter van de Refolutien der Heeren Staaten van Zeeland.

Den 11. September 1750.

Is goedgevonden en verftaan, Bewindhebberen van de Weft-Indifche Compagnie ter Kamer Zeelandt te gelaften, gelyk gelaft worden by deefen; hunnen Commandeur op Effequebo, of die den zelven reprefenteert, te ordonneeren, geen fchepen, komende uit de havenen defer landen, die niet voorfien fyn met een hout en zout-brief, afgegeven by de Kamer Zeelandt, op Effequebo, of andere rivieren, te admitteeren, om te laaden, of te loffen: zullende ten fine voorfz. extract dezer refolutie werden gefonden aan Bewindhebberen van de Weft-Indifche Compagnie alhier.

Accordeert met 't voorfz. Regifter.

BIJLAAGE T. 5. l.

EXTRACT uyt het Regifter der Refolutien van de Ho. Mog. Heeren Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden*; relatyf tot de Staaten Refolutien van den 8. Maart 1751.

Lunae den 25. January 1751.

Ontfangen een miffive van de Reprefentanten van fyn Hoogheid, en verdre Bewindhebberen van de Geoctroyeerde Weft-Indifche Compagnie ter præfidiale Kamer

mer Amſterdam, geſchreven aldaar, den 19. deeſer; houdende, ingevolge, en ter voldoeninge van Haar Hoog Mog. Reſolutien van den 31. Auguſtus, en den 30. September laaſtleeden, na daar op ingenomen te hebben, de conſideratien van de reſpective Kameren, derſelver berigt en advys, op de requeſte van de Hoofdparticipanten van alle de Cohieren der generale geoctroyeerde Weſt Indiſche Compagnie ter Kamer Zeeland; waer by dezelve klagten hadden geformeert, over ſeekere den 11. Auguſtus laatſtleden in de Vergadering van Tienen genomene Reſolutie, als of daar door, voor alle ingeſetenen van den Staat, zoude zyn opengezet de vaart op de rivier van Eſſequebo.

Waar op gedelibereert zynde, enz.

(Getekent,) H. Fagel.

BIJLAAGE V.

EXTRACT uit de *Pro-memoria*, van de remarques der Zeeuwſche hoofd-participanten, op de propoſitie door den Heer Brantſen, in 't beſogne van den 7. Maart 1769 gedaan, met derzelver nadere propoſitie daar tegen aan de Heeren Gecommitteerde Bewindhebberen voorgeſteld, in het volgende beſogne den 9. daar aan gehouden, concernerende de differenten over de Colonie van *Eſſequebo* en annexe Rivieren.

De Propoſitie door H. Hoog Mog., of wel den Heer Præſident Brantſen, in 't voorz. beſogne van den 7. Maart laaſtleden gedaan, beſtondt, zoo wy ondergeſchrevene dezelve wel hadden begrepen, hoofd-

zakelyk daar in, dat de vaart en handel op de Colonie van Essequebo en annexe of onderhorige Rivieren, van nu af aan, uit alle havenen en voor alle ingezetenen van den Staat, zoude worden vry en opengesteld: dat dit tot een basis voor af vastgesteld zynde, men vervolgens zoude reguleren de nodige bepalingen, waar door zoude worden benomen de vrees, die wy waren hebbende, dat zodanige openstellinge een merkelyk præjudicie voor de Provintie van Zeeland en hare Ingezetenen omtrent de vaart en handel zoude met zig brengen, en dat ten dien einde zoude worden beraamd eene zekere proportie, volgens welke de schepen uit de meergemelde Colonie naar deeze landen retournerende, gedeeltelyk in Zeeland zouden moeten t' huis komen.

De remarques die wy ondergeschrevene op deze propositie voortbragten, en dus ook de redenen, waarom wy tot ons leedwezen moeten declareren, in dezelve niet te kunnen condescenderen, waren kortelyk de volgende; voor eerst: dat wy niet zonder reden vreesden, dat wy nimmer met Heeren Bewindhebberen van Amsterdam over de voorsz. vast te stellene proportie zouden eens worden; ten tweden: dat zulks al gereguleerd zynde, het nog zeer moeyelyk zoude vallen, met wederzyds genoegen, eene proportie te bepalen, omtrent de te doene equipagien van schepen, naar de gemelde Colonie, 't gene nogtans, naar onze gedagten, niet minder noodzakelyk zoude zyn, dan omtrent de vaart uit de Colonie naar deze landen; ten derden: dat voorondersteld zynde, dat dit al mede zoude kunnen worden gereguleerd, nog boven dien jaarlyks zoude dienen bepaald te worden 't getal der schepen, die uit deze landen naar de voorsz. Colonie zouden moeten gezonden worden, 't gene mede zeer difficil, en aan veele inconvenienten onderhevig zoude zyn, en boven dien een eeuwig disput, tusschen de Zeeuwsche en Amsterdamsche kooplieden, zoude veroorzaken, dewyl de laastgemelde zekerlyk het getal der schepen veel grooter zouden stellen dan de eerstgemelde, om alzoo, door hunne schepen, de gansche Colonie van noodwendigheden te kunnen voorzien, en door het laagstellen der pryfen te effectuëren, dat de Zeeuwsche kooplieden, die door gebrek aan andere sources van gewin, zodanige ver-

verliezen niet zouden kunnen lyden, met hunne goederen zouden moeten blyven zitten, daar door de Colonisten van hunne comptoiren verliezen, en dus eindelyk zig genoodzaakt zouden vinden, alle navigatie en handel op deze Colonie van zelve te laten varen; ten vierden: dat al eens gesupponeert zynde, dat men dit poinct van het getal der schepen naer genoegen konde reguleren, waer toe zig egter, zoo 't ons voorquam, weinig apparentie opdeed, en dat men selfs, dat meer is, met malkanderen over een quam, dat alle de schepen, gene uitgezondert, van Zeeland zouden uitvaren, en wederom uit de Colonie aldaar retourneren, 't gene zekerlyk ingevalle van ene opene en vrye vaart de aller favorabelste schikking voor de Provintie van Zeeland zoude zyn, die men zoude kunnen uitdenken, als dan nog niet zoude weggenomen zyn, onze hier vooren opgegeven regtmatige vrees, wegens de præjudiciabele gevolgen, uit de openstelling van voorsz. vaart en handel, voor meergedagte Provintie en hare ingesetenen noodwendig te resulteren, alzo wy zeer klaar voorzagen, dat de Amsterdamsche kooplieden, schoon hunne schepen uit Zeeland moetende verzenden, de negotie om reden hier voren gemeld, niet minder zouden dwingen, en daar door binnen weinige jaren de Zeeuwen noodzaken, van alle navigatie en commercie op de voorsz. Colonie af te zien, en dus binnen korten tyd de Provincie van Zeeland, uit zodanig eene in schyn favorable schikking, geen andre voordelen zouden trekken, dan dat alle de waren en koopmanschappen, die naar de Colonie zouden worden versonden, aldaar van Amsterdam en elders zouden worden aangebragt, en in de schepen naar de Colonie gedestineerd, overgescheept, en wederom de retouren aldaar uit de Colonie aankomende, illico naar Amsterdam en elders verzonden zouden worden, zoo dat alles alleen transito de Provintie van Zeeland zoude passeren, zonder dat hare Ingesetenen enig debiet, of vertier van hunne goedren en koopmanschappen, waar in genoegzaam het eenig voordeel van de Provincie in dezen gelegen is, uit de voorsz. navigatie en handel zouden kunnen verwagten.

Aldus deze pro-memorie opgesteld, en aan de Heeren H. Ho. Mog. Gedeputeeereen overgegeven, in

's Hage den 10 Maart 1769. door Hun Edle Mogende.
Onderdanige en Gehoorzaame Dienaren,
(Geteekend,) B. Mathias Pous,
J. M. Chalmers,
Isaac Hurgronje.

BIJLAAGE W. 1. l.

REQUEST van de Hoofd-Participanten van alle de Cohieren der generale West-Indische Compagnie, ter Kamer Zeelandt.

Aan hun Edele Mogende de Heeren Staaten van Zeelandt.

Geven zeer ootmoedig te kennen, de Hoofd-Participanten van alle de Cohieren der Generale West-Indische Compagnie, ter Kamer Zeelandt, hoe ter Vergadering van Tienen, laast gehouden binnen Amsterdam, op den elfden der maand Augustus deses jaars, is geconcludeert de vaart op de Riviere van Essequebo, voor alle Ingesetenen van dezen Staat open te stellen, en dat op prætens fundament, dat veel maalen de suykeren en verdere producten, zoo van de Compagnie, als van de particuliere Planters in de voornoemde Colonie zouden moeten blyven leggen, en dat volgens voorgeven, by gebrek van schepen, op gemelde Colonie navigeerende.

Dat de voorsz. Resolutie merkelyk is strekkende tot præjuditie van het regt van de Ingesetenen dezer Provintie Zeelandt; vermits zoo als U Edele Mogende niet onbekent kan zyn, de Colonie van Essequebo voornoemt in den jare 1670, door de Heeren Gecommitteerde Raaden van deze Provincie, wedrom is overgegeven ter dispositie van de West-Indische Kamer alhier in Zeelandt; met expres beding, dat het aan de Ingesetenen van Zeelandt vry zoude staan op die Colonie privativelyk en alleen te navigeren.

En

En welke conditie door hun Ed. Mog. in die tyt ten nutte en voordeele van hunne Ingesetenen, zoo sterk is aangedrongen, dat hun Ed. Mog., volgens Resolutie van den 28 July 1670, niet hebben willen consenteren in het Octroy, ten zy het Contract en Conditie hier boven gemeld, door de Vergadering van Negentienen en door Hun Hoog Mog. werde geapprobeert, gelyk dan ook het voorsz. Contract by Hooggedagte Hun Hoog Mog. geapprobeert is, by Resolutie van den 15 October 1670, zedert welken tyt de Ingezetenen van deze Provintie, zonder interruptie van imand, daar van hebben gejouïsseert, en dus tagtig jaren in de rustige en vredige possessie zyn geweest, om privativelyk en alleen op Essequebo te navigeren, tot dat zy door het nemen van voorsz. Resolutie, daar in zyn geinterrumpeert en gestoort geworden.

Dog welke Resolutie de Supplianten (onder ootmoedige correctie) vermenen dat geheel onbestaanbaar is, en de Leden van gemelde Vergadering van Tienen onbevoegt zyn geweest, tot het nemen van zodanigen læsieven Resolutie, niet alleen uit consideratie, dat in de Poincten van beschryving, waar op de voorsz. vergadering was beschreven, niet heeft gemeld gestaan, dat ter gemelde vergadering over zoo een notabel poinct zoude gehandelt worden: waar door veroorzaakt is, dat de Gecommitteerdens wegens de Supplianten ter voorn. vergadering, op dat subject niet hebben kunnen gelast worden, zoo als zy ook ter gemelde vergadering hebben gedeclareert op het subject van die Resolutie niet te wezen gelast, en mitsdien zig daar over niet te kunnen inlaten, maar dezelve te moeten tegenspreken, zoo als zy ook met veel empressement hebben gedaan; dog vrugteloos.

Maar ook, in de tweede plaats, uit aanmerking, dat de prætense reden waar op de Resolutie genomen is, geheel is abusif en deviërende van de waarheit, en dus niet anders als voor een louter prætext te houden is.

Want wel verre dat 'er ooyt gebrek zoude geweest zyn aan schepen op de voorsz Colonie, om de suykeren en verdere producten, zoo van de Compagnie, als particulieren na herwaards over te brengen; zoo is het in tegendeel, dat altoos overvloet van schepen geweest is; in zoo ver, dat 'er menigmaal met fautvragt hebben

 moe-

moeten retourneren, en andere lang boven hunne ordinaire legdagen moeten vertoeven, tot merkelyk nadeel der eygenaren van gemelde schepen. En vermenen eyndelyk de Suppliancen, dat de voorsz. Resolutie is onbestaanbaar, en de respective Leeden van de Vergadering van Tienen onbevoegt tot het nemen van dezelve zyn, om dat het Contract door U. Ed. Mog. met de West-Indische Compagnie in voegen voorsz. gemaakt, door Hun Hoog Mog. zynde geapprobeert, het Octroy naderhand nooyt met eenige restrictie is geprolongeert geworden, en dus de zaaken moeten blyven in *statu quo*; ten minsten tot dat den tyd van het Octroy zal zyn geëxpireert, sonder dat enige verandering daar in gemaakt kan worden, als met consent van yder particuliere Provintie en Participanten van alle de Kameren.

En alsoo de Supplianten gegronde reeden hebben, om te vertrouwen, dat U Ed. Mogende in deze tyden niet minder waakzaam zullen zyn, om het regt van hunne Ingesetenen te maintineeren; dan dezelve voor hun gunstiglyk hebben gelieven te vigileren, om het zelve voor hun te obtineren en te verzorgen; en dat U Ed. Mog. ook wel sorge zullen dragen, dat niets werd ondernomen in præjuditie en vilipendie van een Contract en Conditie, met zoo veel soigneusheit voor 't welwezen der zelver Ingesetenen gemaakt en gestipuleert: zoo nemen de Supplianten de vryheit zig in alle ootmoet te keeren tot U Ed. Mogende; verzoekende, dat het U Ed. Mog. behagen mag, het regt van de Ingezetenen dezer Provintie te maintineeren, en hen te doen erlangen het effect van het Contract door U Ed. Mog. zelve gemaakt, en waar van zy nu reets tagtig jaren in de ongestoorde possessie zyn geweest.

En dat U Ed. Mog. by provisie de Heeren ordinaris Gedeputeerdens ter vergadering van Hun Hoog Mog., gelieven aan te schryven, om te effectueren, dat de meergemelde Resolutie, ter Vergadering van Tienen genomen, by provisie buyten executie mag werden gehouden.

En eyndeling, dat het U Ed. Mog. welbehagen mag zyn, de West-Indische Kamer Zeelandt te gelasten, hunnen Commandeur op Essequebo, of die den zelven representeert, te ordonneren, geen schepen komende uyt eenige Havens dezer Landen, die niet voorsien zyn

met

met een Hout- en Zoutbrief, afgegeven by de Kamer Zeelandt, op Essequebo, of annexe Rivieren, te admitteren om te laden of te lossen.

Alles tot tyd en wylen by hooggedagte H. Hoog Mog., op het subject van de voorsz. Resolutie ter meergemelde Vergadering van Tienen genomen, nader zal zyn gedisponeert.

't Welk doende, &c.

Uyt naam van de gesamentlyke Hoofd-Participanten van de Geoctroyeerde West-Indische Compagnie ter Kamer Zeelandt, als daar toe speciaal gecommitteert.

(Getekent,) N. C. van Hoorn,
Jan Guepin,
Jk. Parker.

BIJLAAGE W. 2. 1.

EXTRACT uyt het Register van de Resolutien der Heeren Staten van Zeeland.

Den 11. September 1750.

Is gelesen het Request van de Hoofdparticipanten van alle de Cohieren der gemelde West-Indische Compagnie ter Kamer Zeelandt: waar op zynde gedelibereert; is goedgevonden en verstaan, het voorsz. Request met de bylagen, copielyk te zenden aan de Heeren Hunne Edele Mogende ordinaris Gedeputeerdens ter Generaliteyt, en dezelve Heeren aan te schryven, en gelasten, ter vergaderinge van Hun Hoog Mog. op de gronden daar in vervat, voor te dragen, het regt dat de ingesetenen van deze Provincie competeert, om op de Colonie van Essequebo te mogen navigeren, gegrond op de conditien en voorwaarden, waar op ten jare 1670., de Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland, de Colonie van Essequebo hebben overgegeven aan de West-Indische Compagnie alhier in Zeeland, privative, en niet

aan de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie deser landen; welk accoort door Hun Hoog Mogende, by de opgevolgde resolutie van den 15. October des zelven jaars is geapprobeert, en vervolgens de Ingesetenen van Zeelandt, daar van, gedurende den tyd van 80. jaren, zyn gebleven in de geruste en vredige possessie: Dat ook by het verlenen van continuatie van octroy, aan de voorsz. Compagnie, nooyt eenige Veranderinge daar in is gemaakt, maar de voorsz. conditien zyn gelaten in haar geheel; Dat vervolgens de Vergadering ven X. ten eenemaal onbevoegd is geweest, tot het nemen deser resolutie, buyten voorweten en consent van Hunne Hoog Mogende, en de Heeren Staten deser Provincie, dat voorsz. resolutie is genomen, zonder voorgaande beschryving, op frivoole gronden, en tegens protestatie van de Gecommitteerdens weegens de Hoofdparticipanten van de West-Indische Kamer alhier, daar tegenwoordig, en vervolgens moet werden geconsidereert, als ten eenemaal ongegrond en onbestaanbaar; dat derhalven met allen ernst zullen insteren, dat Bewindhebberen van de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, door Hun Hoog Mog. mogen werden geordonneert, de meergemelde Resolutie in te trekken, en te stellen buiten effect; en by zoo ver Hun Hoog Moogende mogten goedvinden, alvorens daar op af te wagten het gerequireerde berigt van Bewindhebberen van de geoctroyeerde West Indische Compagnie ter præsidiale Kamer te Amsterdam; als dan zullen insteren, en tragten te effectueren, dat de voorsz. resolutie worde gehouden buiten executie; op dat niet, hangende de deliberatien, de zaak werde gebragt buiten zyn geheel. Zullende ten fine voorsz. extract deser resolutie werden gezonden aan de Heeren Ordinaris Gedeputeerdens ter Generaliteyt.

Accordeert met het voorsz. regifter.

B IJ-

BIJLAAGE X.

Rapport van H. Ho. Mog. Gedeputeerden tot de zaaken der West-Indische Compagnie den 9. Juny 1769. ter Generaliteit uitgebragt over de verschillen, weegens de vaart op de Colonie van *Essequebo* en annexe rivieren, tusschen Bewindhebberen der Generale West-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam, en de Hoofdparticipanten van dezelve Compagnie ter Kamer Zeeland subsisterende. Relatif tot de Staaten Notulen van den 27. July 1769.

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden.*

Veneris den 9. Juny 1769.

De Heeren Brantsen, en andere, H. Ho. Mog Gedeputeerden tot de zaaken van de West-Indische Compagnie, hebben ter vergaderinge gerapporteert, dat zy, in gevolge en ter voldoeninge van H. Ho Mog. resolutie commissoriaal van den 5. April des jaars 1765. en diversche andere daar op gevolgt, met Gecommitteerde Bewindhebberen van de Generale West-Indische Compagnie ter presidiale Kamer Amsterdam, en met gecommitteerde Hoofdparticipanten van gemelde Compagnie ter Kamer Zeeland, in conferentie geweest waren over de con-

conditien en voorwaarden, waar op de Colonie Essequebo aan de Zeeuwsche Hoofdparticipanten in hun particulier zoude kunnen worden overgegeven.

Dat gemelde Gecommitteerde Bewindhebberen, en Hoofdparticipanten, na het houden van verscheide besognes, zoo ten overstaan van haar Heeren Gedeputeerden, als met elkanderen appart, in zoo verre met den anderen eens waren geworden:

1. Dat (ingevalle men omtrent alle de poincten, die nog differentiaal waren gebleven, insgelyks zoude zyn over een gekoomen en anders niet) de Colonie Essequebo door de Generale West-Indische Compagnie zoude worden gecedeert op den voet, zoo als in het berigt van den 4. April des voorsz. jaars 1765. is vervat, aan voornoemde Hoofdparticipanten, niet in gemelde qualiteit, maar in haar particulier, en dat mitsdien geen gemeenschap, hoe genaamd, zoude blyven subsisteeren tusschen de gemelde Compagnie en Colonie; dat van de huisen, pakhuisen en verdere gebouwen en vaartuigen van de gemelde Compagnie, geen gebruik zoude mogen werden gemaakt door de Directie of ten dienste van deze Colonie.

Dat geene van 's Compagnies bediendens, op andere Comptoiren buiten 's lands zouden mogen worden geëmployeerd in dienst van de Colonie, en dat ten opzigte van het deel nemen in dezelve, het zoo geschikt zoude worden, dat zulks in geenen deele verknogt zoude zyn, met de actien van de West-Indische Compagnie ter Kamer Zeelandt, zoo dat het een en ander voortaan separaat zoude worden geacquireerd en bezeten.

Terwyl nader met den anderen zoude worden gesproken, of Bewindhebberen en Bediendens hier te lande, ter evengemelde Kamer in de directie deser Colonie, zouden mogen werden geëmployeerd of niet.

Dat de gemelde Colonie, met relatie tot de West-Indische Compagnie, zoude worden bezeten op den voet, zoo als de Colonie de Berbice door hare eigenaren word gepossideert; en gevolglyk dat alle schepen derwaards navigeerende, cautie zouden moeten stellen, gelyk in het gemelde berigt breeder is vervat, met deeze verandering egter, dat in plaats van de woorden *van en naar deze landen*, zoude worden gezet, *van en naar de Provincie van Zeelandt*, en dat, ten opzig-

te

te van de schepen gedestineert, om in dezelve Colonie slaaven aan te brengen, de noodige mitigatie in de voorsz. cautie nopens hare uytreizen, zouden werden gemaakt.

Dat op de commissien, door de Compagnie ter Kamer Zeelandt, zoude moeten werden attache gegeven.

Dat de pasporten voor schip en goederen, by de Compagnie ter Kamer Zeelandt, zouden moeten worden gehaald, als mede de pasporten en los-cedullen voor de t' huis komende schepen.

Dat aan de Compagnie zoude worden betaald, voor recognitie van ieder schip, dat derwaards vertrekken, of van daar retourneren zoude, na proportie van de grootte, zodanige somme, als actueel in gebruik is, of by nadere schikking, zoude kunnen worden geconvenieert.

3. Dat de Plantagien, aan de Compagnie toebehoorende, volgens het berigt, aan dezelve Compagnie in eygendom zouden blyven.

4. Dat het profyt der soldy van tien man uit de quote van de Provincie van Zeeland, in de twee hondert mannen van oorlog, door H. Hoog Mog. by octroy aan de Compagnie toegestaan, zoude blyven ten behoeve van de Compagnie, zonder dat de Colonie daar van iets zoude mogen profiteeren.

Dog dat ten opzigte van de twee resteerende Poincten; Namentlyk, of de Rivier Demerary onder Essequebo en deszelfs overgave zoude werden begreepen of niet, en of de Compagnie zoude werden gededommageert, zoo voor 't geen zy tot verbetering der Colonie heeft geimpendeert, als van alle de penningen, welke bevonden zouden worden uit de casse van de Compagnie, ten dienste van de voorsz. Colonie, na den 11 September 1750 tot de finale afdoening der zweevende verschillen, meerder uitgegeven als ontfangen te zyn, men het niet eens had kunnen worden, en dat zy Heeren Gedeputeerden mitsdien hadden voorgeslagen, of, in plaats van deze conferentien af te breeken, het niet best zoude zyn, dat de Gecommitteerde Bewindhebberen en Hoofd Participanten respective, een keer na Amsterdam en Zeeland deeden, om nader en meerder toereikende last, omtrent die twee poincten te bekomen, ten einde een finale afkomst van deze zaak te kunnen maken.

Dat

Dat zulks, over en weder geäggreëerd zynde, Gecommitteerde Bewindhebberen vervolgens hadden aangenomen, om inmiddels aan de Hoofd-Participanten te communiceren een begrooting van het dedommagement, 't geen zy pretendeeren met of zonder de overgifte van Demerary, en dat alsdan, tegen den eersten October daar aan volgende, wederom herwaards zouden retourneren, tot het reëntameren der voorsz. conferentien.

Dat daar na, op den 23 September, was ingekomen een Missive van Hoofd-Participanten ter Kamer Zeeland, waar by dezelve, om verscheide redenen daar by geallegeert, aan H. Hoog Mog. quamen te verzoeken, dat Hoogstdezelve, de voornoemde besognes nog eenen convenabelen tyd geliefden te prolongeren, op dat zy in staat mogten worden gesteld, om de door Bewindhebberen aan haar toegezonden generalen eisch, tegens de Boeken der Compagnie te konnen confronteeren, en teffens eene Memorie te formeeren tot betoog van de ongegrondheit van de sustenue van voorsz. Bewindhebberen over de separatie van Demerary.

Dat H. Hoog Mog., na hier op alvoorens ingenomen te hebben het berigt van voorsz Bewindhebberen, dit verzoek geaccordeert, en den termyn van byeenkomst, tot den eersten December geprolongeerd hebbende, zy Heeren Gedeputeerden vervolgens op voorsz. tyd, de besognes wederom hadden by de hand gevat.

Dat Gecommitteerde Bewindhebberen in dezelve hadden voorgedragen, dat zy tot de voldoeninge van de afspraak in het voorjaar, ten overstaan van haar Heeren Gedeputeerden gemaakt, uit de Administratie-Boeken hadden geformeerd een begrooting van de kosten die zy zoo voor als na 't jaar 1750 hadden geimpendeert, dat die te zamen quamen te bedragen een somme van 677000 guldens, en dat zy aan Hoofdparticipanten hadden geschreven, niet ongenegen te zyn, om tegens restitutie van de voorschreve somme aan dezelve in hun privé, de Colonie Essequebo te cedeeren en over te geven, of daar over in onderhandeling te treeden, dog dat te gelyk egter daar by hadden gevoegd, dat het aan haar was voorgekomen met de belangens van de Compagnie niet te convenieren, om zig van de Colonie Demerary, welke zy altyd als een separate Colonie,

nie, en niet als onderhorig aan Eſſequebo hadden aangezien, te ontdoen.

Dat daar en tegens de Gecommitteerde Hoofdparticipanten zig hadden beklaagd; voor eerſt, dat voorſz. Bewindhebberen, als nog bleven urgeren hare ſuſtenue, dat Demerary van Eſſequebo zoude moeten worden geſepareert; en ten anderen, dat in plaats van eene ſpecifique opgave te doen van hare uytgeſchotene penningen, zoo als zy ſuſtineerden onderling afgeſproken te zyn, aan haar enen generalen eiſch hadden gedaan, die boven dien zoo exorbitant was, dat met geen redelykheid van haar konde worden gevergt, om op den voet van deſelve, tot eenige minnelyke ſchikkingen te komen.

Dat zig daarom op de voorſz. twee Poincten ook niet verder hadden willen inlaten, maar in het beſogne hadden overgegeven de hier annexe Miſſive ſub Num. 1. waar in zy meenden aangetoond te hebben, niet alleen het privative regt van de ingezetenen van de Provincie van Zeeland, tot de navigatie op Eſſequebo, en de onmogelykheid, om Demerary van dezelve af te ſcheiden, maar ook hare volkomene ongehoudentheit tot eenige vergoeding van ſchade of reſtitutie van penningen, zoo voor als na den jare 1750, uit de generale kaſſe van de Compagnie uitgegeven, met verzoek, dat dezelve Miſſive ter Tafel van H. Hoog Mog. overgegeven, en de ſubſiſteerende geſchillen daar op mogten werden afgedaan.

Dat de gecommitteerde Bewindhebberen daar op wederom zynde gehoort, deze aan haar Heeren Gedeputeerden hadden gedeclareert, dat, hoe zeer zy zig niet en detail op die Miſſive konden inlaaten, dewyl dezelve wegens hare volumineusheid niet hadde kunnen worden geleezen, het hun niet te min uit het klaar en kort mondeling gedaan narré van de Poincten daar in vervat, en van de wyze hoe die waren behandeld, was voorgekomen, dat, indien Hoofdparticipanten niet genegen waren af te gaan van hun gevoelen, ten opzigte van de onafſcheidelykheid van de Colonie Eſſequebo en Demerary, als dan alle onderhandeling niet anders als infructueus konde afloopen, en van de continuatie van het beſogne niets goeds te wagten was.

Dat zy Heeren Gedeputeerden egter, om niet alle

hoop

hoop tot een accommodement geheel af te snyden, en aan Bewindhebberen de gelegentheid te geven, om met bedaardheid en na behooren, de merites van de meergemelde Memorie te konnen examineren, het veiligst hadden geoordeeld, om copie van dezelve aan voorsz. Gecommitteerde Bewindhebberen ter hand te doen stellen, ten einde daar op haar belang te zeggen, en vervolgens de besognes, zonder eenige bepaling van tyd, hadden gecontinueerd; dat ten gevolge van dien, op den 28 July des jaars 1767, aan de Leeden van het besogne was toegekomen een Deductie van Represéntant en Bewindhebberen van de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, die zy Gedeputeerden de eer hadden daar nevens te exhiberen sub Num. 2, en waar uit H. Hoog Mog. zouden zien de gronden, waar op de voorsz. Compagnie haar regt tot Navigatie en Traficqueringe op de Colonien Essequebo en Demerary kwam te vestigen, en de middelen waar door zy hadden getragt, op eene voldoende wyze, te rescontreren de argumenten, by Hoofdparticipanten ter Kamer Zeeland, in voorschreeve hare Memorie tot stavinge van hare sustenue, ter nedergesteld.

Dat het aan H. Hoog Mog. bekend was, dat na dien tyd, zig ook by Requeste aan haar hadden geaddresseert verscheide ingesetenen van de Provincie van Holland en West-Vriesland, en Kooplieden binnen de Stad Amsterdam, mitsgaders Hoofdparticipanten, als represénterende de gesaamentlyke Geintereffeerdens van de Generale West-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam, waar by de eerstgemelde ootmoediglyk quamen te verzoeken, dat H. Hoog Mog. hun en alle verdere 's Lands ingesetenen zouden gelieven te handhaven by hunne natuurlyke vryheid, en het daar uit voortvloyende goed regt, om, in conformité van de verleende octroyen, vry en onverhindert uit alle de havenen van dezen Staat op de voorsz Colonien Essequebo en Demerary te mogen navigeren, handelen en traficqueren.

En de laastgemelde met veel empressement quamen te insteren, dat het H. Hoog Mog. mogte behagen, om tot meerder uitbreidinge van de scheepvaart en favorisering van de commercie, de Generale West-Indische Compagnie te stellen in het besit dezer Colonien, en de

nog

nog subsisterende geschillen door eene vrugtbare Resolutie ten einde te brengen.

Dat daar na op den 11 Augustus des jaars 1768, ter vergaderinge ingekomen zynde eene Missive van den Representant van zyne doorlugtige Hoogheid en Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie ter præsidiale Kamer Amsterdam, waar by dezelve quamen te verzoeken, dat de besognes, rakende de Essequebosche en Demerarische geschillen, eerlang mogten worden gereëntameerd, en een afkomst van zaken gemaakt, H. Hoog Mog. dien conform hadden goedgevonden voorsz. Representant en Bewindhebberen, als mede Hoofdparticipanten ter Kamer Zeeland aan te schryven, om, op den 16 November daar aan volgende, eenige Gecommitteerdens uit den haren, op het voorsz subject geïnstrueerd, herwaards te zenden, om de voorsz besognes weder by de hand te vatten, en een einde te maken van de zoo lang gesubsisteerd hebbende verschillen.

Dat eer en alvorens dien gestelden tyd was gekomen, al mede aan Haar Hoog Mog. was gepresenteert een Request van verscheide Ingesetenen, alle Kooplieden van de Provincie van Zeelandt, waar by dezelve eerbiedig quamen te verzoeken, dat H. Hoog Mog. de zaken op den ouden voet geliefden te laten, of wel by eene finale decisie, haar Supplianten te wettigen in hunne possessie, om privative, met exclusie van alle andere, op Essequebo, Demerary en onderhoorige Rivieren, met hare schepen te mogen navigeren en traficqueren; gelyk ook al verder, op den 16 September daar aan volgende, een Missive van de Heeren Staten van Zeeland, mede ten zelve einde tenderende, en eindelyk op den 7. November, nog ene ample Deductie van de Hoofdparticipanten van Zeeland was ingekomen, dienende tot wederlegging van de twee voorgemelde Requesten, door eenige Ingesetenen van de Provincie van Holland, en Hoofdparticipanten ter Kamer Amsterdam, aan Haar Hoog Mog. gepresenteert, dog dat op alle dezelve geen finale dispositie gevallen, en de gedecerneerde conferentien, op den 18 November des evengemelde jaars 1768. wederom waren aangevangen.

Dat zy Heeren Gedeputeerden, by ouverture van de

zelve, aan beide partyen van al 't gunt voorsz., hadden informatie gegeven, en voorts getragt, om dezelve op den voet van het gene in de besognes van den jare 1765. was verhandeld, op nieuws in onderhandeling te doen treeden.

Dog dat zy aanstonds hadden ontmoet de zwarigheden, die zig te vooren over de separatie van Demerary en Essequebo, en over het quantum van het te geven dedomagement hadden opgedaan, en Gecommitteerde Hoofdparticipanten zoo wel als Bewindhebberen, telkens hadden aangedrongen op het doen van rapport, en ene finale decisie van de questie ten principalen.

Dat zy Heeren Gedeputeerden daar op met gepaste en niet min dringende redenen, aan haar hadden voorgehouden, de dangereuse gevolgen. die uit eene zodanige decisie, hoe die ook mogt vallen, van de eene of de andere party te wagten waren, en vervolgens na verscheiden gehouden besognes en een ample discussie van een ider zyn gepretendeert regt, aan haar by weegen van een expediënt, tot het vinden van een minzaam vergelyk hadden voorgeslagen, om te bepalen een sekere proportie in 't getal der schepen, die jaarlyks uit de Republicq nae de Colonien zouden uitvaren, en van daar weder herwaards retourneren, of wel in 't generaal tot een grondslag leggen deze twee zaaken.

Voor eerst, dat de beide Colonien souden blyven ongesepareert; en ten anderen, dat voor het interest en de belangens van de Ingesetenen der Respective Provincien zoude behooren te worden gezorgt; als dan, op den voet van dezelve, over en weder eenige articulen van accommodement te projecteren, en die onvervangkelyk, en zonder daar uit eenige de minste præjudicie voor wederzydsche sustenuen te eliciëren, door eene vriendelyke te houden correspondentie aan elkanderen te communiceren, ten einde door dat middel, zoo mogelyk, de zaaken by provisie tot eenige consistentie gebragt, en als dan de nog overgebleven differentien in een nader besogne, ten overstaan van Heeren Gedeputeerden, welke met veel nadruk aan partyen hadden betoond, hare goede officien in alles te willen employeren, tot onderling genoegen geapplaneerd zouden kunnen worden.

Dat

Dat deze voorſlag aan beide zyden aangenomen zynde, Gecommitteerde Bewindhebberen en Hoofdparticipanten wyders waren verſogt, om het gene de eerſtgemelde tegens de overgegevene deductie van Hoofdparticipanten, waar van haar, gedurende den loop van deſe beſognes, een afſchrift was ter handen geſteld, mondeling hadden ingebragt, en de laaſt gemelde daar tegens wederom hadden gerepliceert, by eene ſuccincte memorie in geſchrift te willen vervatten, en aan de leden van het beſogne te doen toekomen, om daar van, zoo noodig, haar gebruik te kunnen maken, en voorts om op den 6 Maart weder herwaards te keeren, om, des daags daar aan, de voorſz. conferentien te hervatten.

Dat beide partyen op zyn tyd daar aan hebbende voldaan, zy Heeren Gedeputeerden eerſt, by forme van miſſive, hadden ontfangen, de memorien, die zy de vryheit namen daar by over te leggen ſub. num. 3. en 4, en daar na de beſognes op den beſtemden dag weder hadden aangevangen.

Na dat by de ouverture van de zelve, Gecommitteerde Bewindhebberen verzogt zynde, om informatie te willen geven van de middelen van accommodement, welke by haar waren geprojecteert; en van den ſtaat, waar in de zaken zig thans quamen te bevinden, dezelve daar op aan haar Gedeputeerden hadden te gemoet gevoert, dat zy aanſtonds na 't ſcheiden van de beſognes in de maand van November, met elkandren op 't voorſz. ſubject hadden gedelibereert, en, in conformité van de gemaakte afſpraak met Gecommitteerde Hoofdparticipanten, in de maand January daar aan volgende, aan dezelve hadden toegeſonden, een voorſtel van eenige gronden en hoofdarticulen, waar op zy meenden, dat een nadre ſchikking zoude kunnen worden geformeerd, en welke hier in waren beſtaande:

1. Dat de navigatie en handel op en na de meergemelde Colonie, vry en onverlet behoorden te worden gelaaten aan alle Ingeſetenen, en uit alle de havenen van deze Republicq, zo wel direct als over Africa, onder betaling van de gewoonlyke recognitien en laſtgelden aan de Weſt-Indiſche Compagnie ter Kamer, alwaar of onder wiens reſſort de ſchepen zouden uitvaren.

2. Dat ten opzigte van de navigatie en verzending der producten en andere goederen, van en uit de voorsz. Colonien na deze landen, zoude behooren te worden bepaald en vastgesteld, dat dezelve zouden moeten geschieden, gedeeltelyk met Zeeuwsche schepen na de Provincie van Zeeland, na proportie van 't aandeel, dat de Kamer Zeeland in de West-Indische Compagnie is herederende, ten welken opzigte men vaste tourbeurten zoude kunnen reguleren.

3. Dat ten opzigte van de vaart en handel uit de Engelsche Colonien in America en van elders, zo, er enige andere plaats mogt hebben, op een van de meergemelde Colonien, zoude behoren te worden vastgesteld, dat geen vreemde vaartuigen, van wat natie dezelve zouden mogen zyn, aldaar zouden worden geadmitteerd, om te lossen of te laden, als in zoo verre dezelve zoude komen aan te voeren goederen en noodwendigheden, die men uit deeze landen niet aanvoeren konde, en egter onontbeerlyk zouden zyn, en dat zodanige schepen ook geene producten of andere goederen, van daar zouden mogen vervoeren, als dezulke, die hier te lande niet zouden kunnen worden vertierd, nogte van hier na elders zonder merkelyk nadeel zouden kunnen worden verzonden.

4. Dat het ter spoediger en meerder bevolking en cultivering dier Colonien, behoorde te worden vrygelaten aan een ider, mits uyt deze landen derwaarts vertrekkende, zig in dezelve ter neder te zetten, zoo wel tot het dryven van negotie, als om aldaar Etablissementen te formeren.

5. Dat ook in allen opzigte, op gelyke voet, alle vaart, handel en inwoning op Boumerona, aan een ider uit deze landen zoude behoren te worden vrygelaten.

Dat zy Bewindhebberen zig hadden verbeeld, dat alle deze articulen zoo æquitabel waren, en overeenkomende met de intentie van haar Heeren Gedeputeerden, dat Hoofdparticipanten met haar zouden hebben geeoöpereerd, om op de gronden van dien, een nader plan te formeren.

Dat zy egter in tegendeel tot haar leetwezen, uit derzelver rescriptie, waar van al mede copie daar nevens was gevoegd sub num. 5 hadden bevonden, dat voorsz.

voorſz. Hoofdparticipanten deze conditien hadden geoordeeld geheel onaannemelyk te zyn, en niet te conveniëren met de belangens van de Provintie van Zeeland en derzelver Ingeſetenen.

Dat voorts door haar Heeren Gedeputeerden een gelyk verſoek, om opening te willen geven aan de Gecommitteerde Hoofdparticipanten, gedaan zynde, die op haar beurt hadden te kennen gegeven, dat zy aanſtonds na haar retour in de Provincie met geen minder empreſſement als Gecommitteerde Bewindhebberen, hare gedagten hadden laten gaan, over enige middelen tot accommodement, en daar van insgelyks in de maand January aan Bewindhebberen, een project hadden gezonden, vervattende de naarvolgende articulen.

1. Dat de Colonie van Eſſequebo, met deszelfs annexe en onderhorige rivieren, daar onder ſpeciaal mede begrepen Demerary, ten allen tyde zoude zyn en blyven, gelyk te voren, in den boeſem van de Generale Weſt-Indiſche Compagnie, mitsgaders onder de directie en verſorging van de Kamer Zeeland.

2. Dat de vaart en handel op de voorſz. Colonie en Rivieren, gedurende den loop der jegenswoordige prolongatie van het Octroy van gemelde Compagnie, als zynde den 31. December 1761. door H. H. Mog. op den ouden voet, voor den tyd van dertig jaren geprolongeert, met ſecluſie van alle andere, zoude geſchieden uit de Provintie van Zeeland en door deſſelfs ingeſetenen, op deſelfde voet en op deſelfde wyze, als voor de bekende Reſolutie van de Vergadering van Tienen, van den 11 Auguſtus, en van de Heeren Staten van Zeeland, van den 11 September 1750, had plaats gehad; dog dat, om zulks zoo veel mogelyk te faciliteren, de Coloniſten in of aan voorſz. Colonie en Rivieren Plantagien hebbende, als Zeeuwſche Ingeſetenen zouden worden geconſidereerd, en ook in de Zeeuwſche ſchepen zouden mogen herederen.

3 Dat Hoofdparticipanten van voorſz. Compagnie ter Kamer Zeeland, zoo veel hun aanging zouden conſenteren, dat, na de expiratie van de voornoemde jegenswoordige prolongatie, de vaart en handel op de gemelde Colonie en Rivieren, voor alle de Ingeſetenen van den Staat, indiſtinctelyk vry en open zouden zyn, met deze bepaling nogtans, dat alle de ſchepen der-

waards navigeerende, in Zeeland zouden moeten worden geëquipeerd, van daar uytvaren, en wederom aldaar t'huis komen.

4. Dat het aan iegelyk, van welke Provintie of plaats het zoude mogen wezen, gepermiteerd zoude zyn, zig in en aan de voorſz. Colonie en Rivieren te mogen nederzetten, en aldaar etabliſſementen aanleggen en oprigten, en zulks zo wel gedurende de thans loopende prolongatie van het octroy, als daar na, en eyndelyk

5. Dat op dit accord zoude behooren te worden verzogt de approbatie van H. Ho. Mogende.

Dat de Gecommitteerde Hoofdparticipanten zig billyk hadden gevleid, dat deze project-articulen by Bewindhebberen allezints redelyk zouden zyn gevonden, immers, dat dezelve zig niet zouden hebben ontrokken, om die tot een baſis van verdere onderhandeling te leggen; dan dat zy uit de reſcriptie van voorſz. Bewindhebberen, waar van al mede een afſchrift daar by was gaande ſub Num. 6, met veel onaangenaamheid hadden gezien, dat dezelve hadden geoordeeld, die Propoſitien niet alleen niet aannemelyk te zyn, maar zelfs ook niet te vervatten zodanige gronden, waar op eenige nadere ſchikking van algemene convenientie zouden kunnen worden gefundeert.

Dat zy Heeren Gedeputeerden daar op al wederom wel hadden getragt de reſpective partyen op te wekken, tot het toebrengen van alle faciliteit, en derſelver discreperende gevoelens, door middel van een gevoeglyk temperament te verenigen, met een herhaald voorſtel van de nadelige gevolgen ener deciſie, dog dat zulks geen ander ſucces hadde gehad, dan dat Hoofdparticipanten hadden voorgeſlagen, dat haar Project Accoord zoude blyven tot een grondſlag van nadere onderhandeling, en zy als dan zouden afzien van de bepaling, by het derde Articul van hare geconcipieerde conventie vervat, ten effecte, dat na expiratie van het jegenswoordig octroy, de vaart en handel op Eſſequebo en Demerary ſonder enig accrochement zouden worden opengeſteld.

Dog dat Gecommitteerde Bewindhebberen daar op al weder hadden geantwoord, dat, hoe genegen zy ook waren tot het aannemen van gepaſte voorſlagen, en hoe zeer zy by haar zelven overtuigt bleven van de nuttigheid

heid van een accommodement, het egter voor haar onmogelyk was, om die propositie te accepteren, terwyl deselve niet alleen geheel strydig was met de belangens van de Compagnie, die zonder eenig voordeel te trekken, gedurende een tyd van byna drie en twintig jaren, met zware kosten zoude blyven gechargeerd, en met der zelver goede oogmerken, om de Colonie door eene meerdere navigatie en commercie, tot een beeter en florisanter staat te brengen, maar ook in genen deele zoude kunnen strekken tot bevordering van het belang der Ingesetenen van de respective Provincien, waar voor nogtans ten dezen opzigte mede diende te worden gezorgt.

Dat door dit een en ander byna alle hoop tot het vinden van een minnelyk vergelyk geheel verdwenen zynde, en zy Heeren Gedeputeerden geen mogelykheid ziende om iets meerder te vorderen, als toen eyndlyk nog door den eersten Heer van het besogne, om niets onbeproefd te willen hebben gelaten, eene nieuwe voorslag was gedaan, hier in bestaande.

Dat de vaart en handel op de Colonie van Essequebo, Demerary en annexe Rivieren nog, gedurende den tyd van tien jaren, by continuatie alleen en met seclusie van alle andre zouden geschieden uit de Provintie van Zeeland, en door desselfs Ingesetenen.

Dat gedurende dien tyd de kosten tot onderhoud der Colonie, voor de eene helft door de West Indische Compagnie, en voor de wederhelft, of door de Heeren Staten van Zeelandt, of door een of meer Steden van dezelve Provintie, of door Hoofdparticipanten, zoude worden gedragen, en dat vervolgens, na expiratie van de tien jaren, de voorsz. vaart en handel voor alle Ingesetenen, en uit alle havenen van den Staat zoude vry en open staan.

Dat Gecommitteerde Bewindhebberen en Hoofdparticipanten beide zig niet bevoegd oordelende, om, zonder speciale last van hare Committenten, zig daar op in te laaten, veel min finaal te expliceren, en de laastgemelde in het bysonder insterende, dat hun een convenable tyd mogt worden vergund, om deze propositie, welke zy meenden niet geheel en al te moeten verwerpen, te brengen ter kennisse van de Heeren Staten van hare Provintie; zy Heeren Gedeputeerden tot

voldoeninge aan dat verzoek, de besognes al weder hadden gecontinueerd tot den 11. April laastleeden.

Dat ondertusſen de Heeren Staten van Zeeland, zig aan de H. Ho. Mog. geaddresſeert, en om prolongatie van de voorsz besognes, waar van den termyn voor haar al te naauw bepaald was, verzogt hebbende Hoogstdezelve, ter betoninge van hare deference en bereidwilligheid, om wel alles te willen contribueren, wat enigzints dienen konde tot facilitering van de deliberatien, die het welzyn van hare Ingesetenen tot onderwerp hadden, dit aanstonds hadden geaccordeerd, en den tyd tot het hervatten van de voorsz. besognes geprolongeerd tot den 16 Mey daar aan volgende.

De partyen in conformité van de nadre aanschryving, op den geprefigeerden dag weder herwaards gekomen, de conferentien hervat, en opening van derzelver nader instructie gevraagd zynde, Gecommitteerde Hoofdparticipanten hadden te kennen gegeven, dat de Heeren Staten van Zeeland, aan wien zy zig hadden verpligt gevonden rapport te doen van den tegenswoordigen toestand der zaken, en Hoogstderzelver specialen last daar toe te verzoeken, op het voorsz. subject gedelibereerd hebbende, met die attentie, als het gewigt der zake quam te vereischen, hare Principalen by eene ample Resolutie, waar van zy eene Copie hadden overgegeven, die ook al mede hier by was geappliceerd sub Num. 7. hadden gelast, om de laaste gedane propositie te declineren, en in gene andre te komen dan de zulke, welke tot haar grondslag hadden de overgifte van Esſequebo en Demerary.

Dat Gecommitteerde Bewindhebberen daar op hadden verklaard, dat hunne Principalen haar hadden geinstrueerd en in staat gesteld, om op de gronden van de laastgedane propositie in onderhandeling te konnen treden, dog dat zy ziende, dat Gecommitteerde Hoofdparticipanten, door zulke precise ordres geborneerd waren, het van geen de minste nuttigheid agteden, om daar omtrent nadere ouverture te doen, en dat, voor zooveel aanbelangde de overgifte van Esſequebo en Demerary, zy al meermalen hadden gedeclareert, en als nog moesten declareren, dat het de Compagnie niet convenieerde zig van de Colonie van Demerary te ontdoen, en dat om die reden hare Committenten, by iterative

Re-

Resolutien, hun hadden gelast om daar toe nooit te komen.

Dat zy Heeren Gedeputeerden, hoe welmenende en ieverig ook hare pogingen waren geweest, door zodanige Declaratoiren over en weder gedaan, zig buyten staat gesteld vindende, om verder met enige hoop van succes op het voorgeslagene expedient te kunnen werken, zig eindlyk tot die noodzakelykheid gebragt hadden gesien, om de conferentien af te breken, en met betuiging van haar leedwezen, dat het ongeluk hadden gehad, om in hare goede intentie niet te kunnen reusseren, aan beide partyen te kennen te geven, dat zy niet zouden nalaten, om aan H. Ho. Mog. een gedetailleerd rapport te doen, van al het geen successivelyk in de gehoudene besognes was voorgevallen en verhandelt.

Dat vervolgens met elkanderen afzonderlyk over dit werk hebbende gedelibereert, zy Heeren Gedeputeerden deze materie, in deszelfs omstandigheden beschouwd, hadden gevonden susceptibel te wezen, zo wel van ene politique als rigtelyke beslissing.

Dan dat zy in agting hebbende genomen, dat partyen zelve zig nu en dan op haar goed regt hadden beroepen, en in 't byzonder, dat de Hoofdparticipanten ter Kamer Zeelandt, zig niet alleen hadden getoond van een juridicq onderzoek dezer differenten, zig liever hadden willen onthouden, om daar op enige politique reflectien te maken, en het veiligste geoordeelt, om voor derzelver advis aan H. Ho. Mog. uit te brengen, dat zy van gedagten zouden zyn, dat H. Ho. Mog., in geval Hoogstdezelve niet mogen goedvinden deze differenten door hare eyge uytspraak te termineren, als dan de questie ten principalen, of namentlyk de ingezetenen van de Provintie van Zeeland, uit kragt van ene by hun gepretendeerde primitive occupatie, en het daar op gevolgde bekende contract van den jare 1670. mitsgaders op fundament van ene gesustineerde ongestoorde possessie, het regt hebben en bevoegt zyn, om privative, en met seclusie van alle andre, te mogen navigeren, handelen en traficqueren, op de Colonie Essequebo, Demerary en onderhorige Rivieren, met alle gevolgen en aankleven van dien, zouden behoren te renvoyeren aan een onpartydig Geregtshof, of wel te stel-

len ter arbitrage van eenige Leeden uit een of meer Hoven van Justitie uit deze geunieerde Provintien, of wel zodanige andre kundige en onpartydige Leeden van Regering of Regtsgeleerden, als daar toe door zyne Doorlugtige Hoogheid, den Heer Prins Erfstadhouder, die tot het gunt voorsz. door H. Ho. Mog. zoude behoren te worden versogt, zouden worden genomineert en gekoren, ten einde om in dit singuliere geval, daar inne uit name en van wegens H. Ho. Mog. te decideren of arbitreren, zoo als zy in goede justitie of na den aart en omstandigheden van saken zouden oordelen te behoren, zonder dat tegens het zelve verder eenige regtelyke middelen of politicque addressen zullen werden geadmitteerd.

Dat voorts, in geval het voorsz. Advis by H. Ho. Mog. mogt worden geaggreëerd, tot affnydinge van alle trainissementen, en speciaal tot voorkominge van de abuisen, die dikwils door het in het werk stellen van regtelyke chicanes worden gepleegt, en den voortgang der procedures komen te stremmen, het voorsz. te benoemene Geregtshof of Arbiters zouden dienen te worden geauthoriseerd, om partyen Litiganten voor haar te ontbieden, om ten haren overstaan, en, zoo nodig, door derselver mediatie en intercessie te doen reguleren, de styl en manier van procederen, waar na de voorsz. zake zal worden behandeld, of by ontstentenisse van dien, aan haar zodanige korte en expedite manier en forme te prescriberen, als zy na den aart der questie en de merites van de zaak meest convenabel zullen vinden.

Waar op gedelibereert zynde, hebben de Heeren Gedeputeerden van de respective Provintien, het voorsz. gerapporteerde met de Bylagen van dien, copielyk overgenomen, om in den haren breeder gecommuniceerd te worden.

Accordeert met het voorsz Register.

BIJLAAGE Y.

RESOLUTIE van 1. Juny 1770. dicterende, hoe verre Hoofdparticipanten der West-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland, zig door derzelvet Gecommitteerden tot de nadere conferentien, ten overstaan van H. Ho. Mog. Gedeputeerden met Gecommitteerde Bewindhebberen derzelver Compagnie ter Kamer Amsterdam, ten fine van accommodement der differenten, over de vaart op *Essequebo* cum annexis, zullen hebben in te laten.

Extract uit het Regiser van de Resolutien der Heeren Staten van *Zeeland*.

Den 1. Juny 1770.

By resumtie gedelibereerd zynde, op het uitgebragt Rapport den 24 der voorleden maand, door Heeren Commissarissen van Staat, hebbende, ingevolge en ter voldoening aan H. Ed. Mog. Resolutien commissoriaal van den 25. April jongstleeden, mitsgaders 10 en 17 derzelver maand, geëxamineerd, de successivelyk ingekomene missives.

Van de Heeren Raden des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen, geschreven te Arnhem:

Van de Heeren Gedeputeerden van de Staten der Provin-

vincie van Overyssel, geschreven te Zwolle; beide den 7. April.

Van de Heeren Staten der Provincie van Friesland, geschreven te Leeuwaarden den 30. April, alle laastleden: en laastelyk die van de Heeren Staten van den Lande van Utrecht, geschreven te Utrecht den 9. der laast voorgaande maand, houdende voorsz. missives het antwoord van de Heeren Staten dier Provincien respective, op de missive van de Heeren Staten deser Provincie, van den 19 Maart deses jaars, aan ider van develve met betrekking tot het stuk der vaart op Essequebo en onderhorige rivieren afgezonden.

Als mede ter voldoening aan haar Ed. Mog. Resolutien commissoriaal van den 26, 27 en 30 April, alle jongstleden, en 17 der voorgaande maand, de successivelyk ter kennis van H. Ed. Mogende gebragte resolutien van de Heeren Staten der Provincien van Friesland, van Over-Yssel, van Utrecht, van Stad en Lande, en van Gelderland, op het rapport den 9 Juny des voorleden jaars ter Vergadering van H. Ho. Mog. uitgebragt; mitsgaders op de resolutie van de Heeren Staten der Provincie van Holland en West-Friesland, van dato 26 Jannuary deses jaars, den 29. daar aan volgende ter hooggemelde Vergadering ingebragt, dezelve materie concernerende.

Wyders, ingevolge en ter voldoening aan H. Ed. Mog. Resolutie commissoriaal van den 27 en 30 April jongstleden, de onderscheidene berigten, vervattende de consideratien van de Collegien der Kooplieden binnen de steden Middelburg en Vlissingen, respective by resolutie van den 19 Maart te voren gerequireerd, op het plan door de Provincie van Holland by derzelver evengemelde resolutie en advis, gevoegd ter schikking van de differenten over de gemelde vaart, en eyndelyk nog ingevolge H. Ed. Mog. Resolutie commissoriaal, van den 27 derzelver maand April, de requeste van Dekens en Beleders der respective Gilden en Trafiquanten binnen de stad Middelburg, waar by, om voorgestelde redenen, H. Ed. Mog. kragtdadige voorziening ter preservatie van voorsz. vaart zyn implorerende.

Mitsgaders by resumtie op voorsz. Missives, Resolutien, Berigten en Requesten respective, gelyk ook op de ouverture den 28. der jongstledene maand door den Se-

Secretaris van 't Land gegeven, dat de Præſident van Hoofdparticipanten der Weſt-Indiſche Compagnie ter Kamer alhier, Mr. B. Matthias Pous, hem had gecommuniceert, de bekomene aanſchryving Hunner H. Mog. by Hoofdparticipanten voorſz., tot het afzenden op den 6 Juny eerſtkomende, van eenige Gecommitteerdens *cum plena* geinſtrueerd en voorzien, omme, ten overſtaan van Hoogſtderzelver Gedeputeerden, de afgebrokene conferentien over voorſz. quæſticuſe vaart weder te hervatten en te onderſtaan, of door middel van dezelve, de ſubſiſterende differenten, in het vriendelyke bygelegd, en zo doende eene afkomſt van zaaken zoude kunnen worden gemaakt: is goedgevonden en verſtaan te declareren, dat aan H. Ed. Mog. in de voorſz. ingekomene adviſen en reſcriptien der Heeren Staten van Gelderland, Utrecht, Frieſland en Stad en Lande, gene argumenten zyn voorgekomen, die H. Ed. Mog. zouden kunnen perſuaderen, van derſelver geresolveerde van den 19 Maart jongſtleden, om namentlyk de voorſz. verſchillen aan ene regtelyke deciſie over te laten, af te gaan; maar dat H. Ed. Mog. in tegendeel met de Heeren Staten van Over-Yſſel, volgens Hoogſtderſelver geadviſeerde van den 5 April dezes jaars, als nog ter goeder trouw vermenen, dat deze zaak aan zoo een regtelyk onderzoek en deciſie kan worden gedemandeert, zonder dat de ſouveraine regten van H. Ho. Mog. daar door eenige inbreuk zouden lyden of gecompromitteerd worden, en daarom als het æquitabelſt en heilſaamſt middel diend in geſlagen te worden en ſelfs verre præferabel aan het op eene politicque wyze termineren deſer verſchillen; wordende daar omtrent te meermalen de regulen van conveniëntie veel eerder, dan die van regten gevolgd.

Dat egter uit de voorſz. Provinciale adviſen de eenparige inclinatie der 5 andere Provincien geremarqueerd zynde, om ware het mogelyk, deze verſchillen in der minne tuſſchen de Provincien van Holland en Zeeland, tot voorkoming van hier uit te vrezen verwydering, als nog te ſchikken, en uit H. Ho. Mog. Reſolutie van den 22 Mey jongſtleden, op den 28. daar aan, ter dezer Vergadering ingekomen, geſien, dat Bewindhebberen der Weſt-Indiſche Compagnie ter Kamer Amſterdam, en Hoofdparticipanten van dezelve Compagnie ter Kamer

mer Zeeland reeds zyn beſchreven, om zig in 's Hage op den 6 dezer lopende maand, ter minnelyke conferentie ten overſtaan van Heeren H. Ho. Mog. Gedeputeerden te laten vinden, H. Ed. Mog. om zo veel doenlyk preuves van toegeventheid te geven, en aan de voorſz. geneigdheid der Bondgenoten tot ſchikking te beantwoorden, Hoofdparticipanten voornoemd authoriſeren, gelyk geſchied by dezen, om, door hunne Gecommitteerdens in de te houdene beſognes te laten aanhoren, wat nadere plans van accomodement, het zy door Heeren H. Ho. Mog. Gecommitteerden, of door Bewindhebberen zullen worden voorgeſteld, en dezelve over te nemen, om aan H. Ed. Mog. te worden gecommuniceerd, om daar op nader te delibereren, zo als bevonden zal worden te behoren; met recommandatie aan dezelve Hoofdparticipanten, omme van hunne zyde gene voorſlagen te doen, als zynde aan H. Ed. Mog. nog gene voorgekomen, die niet gepaard gaan met de evidenſte waarſchynlykheid, ja genoegzame zekerheid, dat deze Provincie en derzelver Ingezetenen, aanſtonds gedeeltelyk en binnen korten geheel zullen worden ontzet, van deze aan hun nog eenig overgeblevene branche van commercie en welvaart, en 't welke, naar 't oordeel Hunner Ed. Mog. ook niet zal kunnen worden geprævenieerd, door den voorſlag by de onderſcheide gerequireerde, en den 27 en 30 April jongſtleden ingekomene berigten van de Collegien der kooplieden te Middelburg en Vliſſingen gedaan, ten einde de quæſtieuſe vaart op Eſſequebo *cum annexis*, onder zekere nader te reguleren poinčten en conditien, finaal open te ſtellen voor alle de Ingeſetenen van den Staat, mits hier uitvarende, en met de produčten van daar op deſe Provincie retournerende, en veel minder door Plans by de Provincie van Holland en Weſt-Vrieſland, nevens H. Ed. Gr. Mog. geadviſeerde, van den 26. January dezes jaars, om, namentlyk twee negenden in de ſchepen of in de retouren aan de Zeeuwſche Ingeſetenen te laten geſuppediteerd.

Welke Plans de Hoofdparticipanten voornoemd insgelyks word aanbevolen, als geheel onaannemelyk te declineren, zoo op de gronden by hunne conſideratien den 8. Maart jongſtleden aan Heeren Commiſſariſſen in een Staats Beſognie opgegeven, vermeld, als op de rede-

denen en motiven by de beide voornoemde Collegien van kooplieden in hunne berigten geallegeerd.

Ten welken einde Extract deser Resolutie aan Hoofdparticipanten der West-Indische Compagnie ter Kamer alhier, om zig daar naar te reguleren, zal worden gezonden.

(Onder stond)
Accordeerd met het voorsz. Register.
(Was geteekend,)
J. M. Chalmers.

BIJLAAGE Z.

EXTRACT uit het Register der Resolutien van de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der *Vereenigde Nederlanden.*

Jovis den 14. Juny 1770.

De Heeren Brantsen en andere H. Ho. Mog. Gedeputeerden tot de zaken van de West Indische Compagnie, hebben ter Vergadering gerapporteerd, dat zy, ingevolge en tot voldoeninge van H. Ho. Mog. Resolutie commissoriaal van den 11 dezer lopende maand, geexamineerd hadden de Resolutien van de Heeren Staaten der respective Provincien, op het subject der differenten over de vaart en handel op de Colonie Essequebo en Demerary, successivelyk ter Vergadering ingebragt den 29 January, 27. Maart, 2, 12, 18, 27 April en 10 Mey 1770., dat by die examinatie hadden bevonden, dat de Heeren Staten van Gelderland van gedagten waren, dat zyne Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder, door de Provincien van Holland en Zeeland behoorde te worden verzogt, om tot applaneringe van de voorsz. differenten, desselfs goede en veel vermogende officiën te willen aanwenden, en zulks onverho-

hopentlyk van geen ſucces zynde, d'arbitrage en deciſie daar van op zig te willen nemen.

Dat de Heeren Staten van Holland en Weſt-Friesland by derzelver Provinciaal advis hadden verklaard van opinie te zyn, dat H. Ho. Mog. de aanſchryvinge van Bewindhebberen van de Weſt-Indiſche Compagnie ter Kamer Zeeland, aan den Directeur van Eſſequebo gedaan, om geen ſchepen komende uit de Havenen dezer Landen, die niet voorzien waren met een Hout- of Zoutbrief van de Kamer Zeeland, op Eſſequebo of andere Rivieren, te admitteren om te laden of te loſſen, zouden behooren te ſtellen buiten effect, en dienvolgende te verklaren, dat de vaart en handel op de voorſz Rivieren in conformiteit van de concesſien daar toe door de generale Weſt-Indiſche Compagnie, uit kragte van hun gekregen octroy verleend, voor alle de Ingeſetenen van deze Republicq is open geſteld, mitsgaders aanſchryvinge daar van aan Directeur en Raden van gemelde Colonie, en publicatie binnen de Verenigde Provincien te laten doen, met dien verſtande nogtans, dat de navigatie en verzendinge der Producten en andere goederen, van en uit de voorſz Colonie na deze Landen op den voorſz. voet aldus ſoude kunnen worden gereguleerd, dat dezelve zoude geſchieden met Zeeuwſche ſchepen na de Provincie van Zeeland, in proportie van het aandeel dat de Kamer Zeeland in de Weſt-Indiſche Compagnie is hæredeerende, en dat om de voorſz. navigatie en verzendinge voor de Provincie van Zeeland in de voorſz proportie te verſekeren, Hooggemelde Heeren Staten van Holland zig engageren om daar toe te helpen vaſt ſtellen, zulke of diergelyke præcautien als ten opzigte van des Compagnies Etabliſſementen op de kuſt van Africa plaats hebben gehad of actueel nog plaats hebben, volgens een Memorie by die Reſolutie geannexeerd.

Dat de Heeren Staten van de Provincie van Zeeland daar en tegens by derzelver Reſolutie hadden verklaard gene zwarigheid te zullen maken, om, zo de overige Bondgenoten zulks mede mogten goedvinden, zig met de concluſie van het Rapport door haar Heeren Gedeputeerden op den 9 Juny des afgelopen jaars 1769, op het voorſz. ſubject ter Vergadering uitgebragt, in zoo verre te conformeren, dat de queſtie ten principalen

by

by 't voorsz Rapport vervat, wierde gerenvoyeerd aan een onpartydig Geregtshof, gene particuliere relatie tot de Provincien van Holland of Zeeland hebbende, ten einde om in dit singulier geval, daar inne uit naam en van wegens H. Ho. Mog. te decideren of arbitreren, zo als in goede justitie zal oordeelen te behoren.

Dat de Heeren Staten van Utrecht zig voor als nog op de zelve niet geëxpliceerd, maar gemeend hadden, dat de Resolutien van de Provincien van Holland en Zeeland vooraf zouden behoren gesteld te worden in handen van haar Heeren Gedeputeerden, met verzoek, om voorsz. zaak als nog eens te willen aanvatten, om middelen van accommodement te beramen en voor te slaan, en te tragten op zoo ene wyze dit verschil tot onderling genoegen te vereffenen, en indien zulks onverhopentlyk niet mogt konnen worden gevonden, als dan H. Hoog Mog. op de geheele zaak te dienen van derzelver consideratien en gemotiveerd Advis, volgens welke dit verschil door H. Ho. Mog. zoude behooren te worden gedecideerd.

Dat de Heeren Staten van Friesland en van Stad en Lande, hare Gedeputeerden ter Generaliteit hadden geauthoriseert, de eerstgemelde om met de Gecommitteerden van Holland en de overige Bondgenoten, en de laastgemelde om by ontstentenisse van een convenabel vergelyk, het geen voor af nog zoude behooren getendeert te worden, deze zaak met Gedeputeerden der overige Provincien zoodanig te helpen reguleeren, inschikken en finaal afdoen, zoo als zy zullen oordelen te behoren.

En eindelyk, dat de Heeren Staten van Over-Yssel deze zaak hadden gevonden meerder susceptibel te wezen aan een regterlyk, dan een politicq onderzoek; en mitsdien van oordeel waren, dat dezelve behoorde te worden verbleven aan een onpartydig Hof van Justitie binnen de geunieerde Provincien, om daar in te decideren, zoo als na regten en in goede Justitie zal vinden te behooren.

Dat deze verdeeldheid in de gevoelens der respective Bondgenoten, haar Heeren Gedeputeerden wel enigzints in verlegentheid hadde gebragt, welke weg zy aan H. Ho. Mog. zouden voorslaan als de bequaamste om deze differenten te termineren.

Dat zy by derselver rapport op den 9. Juny des afgelopene jaars 1769, ter vergadering uitgebragt, wel hadden verklaard van advis te zyn, dat ingevalle H. H. Mog. deze geschillen niet door hare eigen uitspraak zouden willen termineren, als dan de questie ten principalen, zoo als die daar by was voorgesteld, zouden behoren te stellen, ter decisie van een onpartydig geregtshof, of ter arbitrage van eenige daar toe door Zyne Hoogheid te verkiezen scheidsmannen.

Dat ook, deze zaak op haar zelven beschoud synde, geen reden zouden vinden om daar van af te gaan, maar dat dezelve sedert den loop van een jaar, zoo door desselfs behandeling, als de omstandigheden die dit verzeld hadden, zodanig van gedaante was verandert, dat zy vreesden, dat zy in 't doen adopteren van die twee voorgeslagene middelen gene geringe zwarigheden zouden ontmoeten.

Dat verscheyde van de Provincien reeds hadden getoont, meerder te inclineren, om deze voorsz. subsisterende geschillen, niet op ene regtelyke wyze af te doen.

Dat andere wederom hadden begrepen, dat dezelve niet zeer susceptibel waren van een politicq onderzoek, en alzoo ook weynig geschikt, om by H. Ho. Mog. te worden afgedaan: behalven, dat ook de Heeren Staten van Holland en van Zeeland, zig over en weder als geintresseerde partyen komende aan te zien, dit misschien de overige Provincien scrupuleus zoude maken om haar deel te geven in de deliberatien over ene sodanige decisie, en zulks dan wederom gelegentheid zoude kunnen verschaffen tot onaangename discussien, en een merkelyk en onvermydelyk ongenoegen.

Dat zy daarom hadden gemeent te moeten bedagt zyn op een middel, dat van de vorige verschillende, dog in zulke omstandigheden, en onder ene zoo gelukkige forme van Regering als de tegenwoordige, zeer gepast schynt voor te komen; om namentlyk Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder als Arbiter, tot nederlegging van deze ontstane differenten in te roepen.

En dat mitsdien van advis zouden zyn, dat Hooggemelde Zyne Hoogheid door H. Ho. Mog. zoude behoho-

horen te worden verſogt, om wel op zig te willen nemen om deze zaak met alle gevolgen en aankleven van dien, door zyne hooge uitſpraak te termineren, of wel daar omtrent zodanige ſchikkingen te beramen, als Hoogſtdezelve om tot ene convenable afkomſt van zaken te geraken, na zyne hoge wysheid meeſt dienſtig en gevoeglyk zal oordelen.

Dat zy Heeren Gedeputeerden aan de eene zyde te veel blyken hebben gezien van den yver, die Zyne Hoogheid by alle voorvallende occaſiën heeft getoond, om alles te willen contribueren, het geen tot bevordering van het gemene welzyn kan ſtrekken, dan dat zy een ogenblik zouden twyfelen, dat Hoogſtdezelve, hoeveel het ook mogt gevergt zyn, thans deze laſt niet zoude op zig nemen; en dat zy aan de andere kant niet minder vertrouwen, dat alle de Bondgenoten met haar wel zullen willen conveniëren, dat deſe voorſlag geheel onzydig, en volkomen gefundeerd is op de gronden van de Unie, en dat mitsdien geen zwarigheid zullen maken om zig daar in met haar te voegen.

Dat zy voorts van gedagten zouden wezen, dat de Heeren Staten van de Provincien, welker Gedeputeerden op dit ſubjeɛt niet genoegzaam mogten geinſtruëerd zyn, door H. Ho. Mog. behoorden te worden geëxhorteerd, om zoo ras doendelyk, derzelver Reſolutien daar op aan H. Ho. Mog. te willen laten toekomen.

En dat in 't byzonder de Heeren Staten van Holland en van Zeeland behoorden te worden verſogt, om midlerwyl de zaken te laten in die ſtaat, als dezelve zig thans bevinden, en zig zonder eenige præoccupatie voor de particuliere belangens van hare Ingeſetenen te willen voor ogen ſtellen, de gevolgen die uit ene tegengeſtelde onderneming zouden kunnen profluëren; de verwydering, die daar uit tuſſchen twee zoo naauw verbondene Provincien zoude ontſtaan, het diſcredit, dat daar door, zoo binnen als buiten 's lands, aan de Republicq zoude werden toegebragt, en de onaangename deliberatien, waer toe de overige Provincien, welke dit zekerlyk met geen onverſchilligheid zouden kunnen aanzien, tot behoud van haar gemeen gezag in zaken die de ſouverainiteyt van het gemene land zyn concernerende, genoodzaakt zouden zyn, te moeten komen.

Waar op gedelibereerd zynde, hebben de Heeren Gedeputeerden van de Provincien van Gelderland, van Over-Yssel en van Stad en Lande, haar met het rapport en advis geconformeerd: En is voorts goedgevonden en verstaan, dat copie van 't voorsz. rapport en advis by missive gezonden zal worden aan de Heeren Staten van Holland en West-Friesland, van Zeeland, van Utrecht, en van Friesland, en dezelve zullen worden verzogt en aangemaand, om soo ras doendelyk derselver Resolutien daar op aan H. Ho. Mog. te willen laten toekomen, en dat in 't byzonder de Heeren Staten van Holland en van Zeeland zullen worden verzogt, om middelerwyl de zaken te laten in die staat, als dezelve ve zig thans bevinden, en, zonder eenige præoccupatie voor de particuliere belangen van hare Ingesetenen, zig te willen voor oogen stellen, de gevolgen, die uit een tegengestelde onderneming zouden kunnen proflueren, de verwydering, die daar uit tusschen twee zoo naauw verbonden Provincien zoude ontstaan, het discredit, dat daar door, zoo binnen als buiten 's lands aan de Republicq zoude worden toegebragt, en de onaangename deliberatien, waar toe de overige Provincien, welke dit zekerlyk met geen onverschilligheid zouden kunnen aanzien, tot behoud van haar gemeen gezag, in zaken die de souverainiteit van het Gemene Land, zyn concernerende, genoodzaakt zouden zyn, te moeten komen.

Accordeert met het voorsz. Register.

B IJ-

BIJLAAGE Aa.

RESOLUTIE van H. Ho. Mog. de dato 17. Augustus 1770, zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder verzoekende, om de dus lang geventileerd hebbende verschillen over de vaart op *Essequebo*, *cum annexis*, door zyne hooge uitspraak te willen termineren.

EXTRACT uit het Register der Resolutien van de Hoog Moogende Heeren Staten Generaal der *Verenigde Nederlanden.*

Veneris den 17. Augustus 1770.

De Heeren Brantsen en andere H. Ho. Mog. Gedeputeerden tot de zaken van de West-Indische Compagnie, hebben ter Vergadering gerapporteerd, dat zy, ingevolge en tot voldoeninge van H. Ho. Mog. Resolutien commissoriaal van den 20 Juny, 2 en 4 July en 13 Augustus laatstleden, geëxamineerd hadden de Resolutien van de Heeren Staten van Holland en West-Friesland, van Zeeland, van Utrecht en van Friesland, genomen op het Rapport door Haar Ho. Mog. Gedeputeerden op den 14 Juny daar te vooren ter hooggemelde Vergadering uitgebragt, over de wyze op welke zy meenden, dat de geschillen over de navigatie en handel op de Colonie van Essequebo en Demerary het gevoeglykst zouden kunnen worden getermineerd.

Dat zy daar uit met veel genoegen hadden vernomen, dat de Heeren Staten der voorsz Provincien, zoo wel als de Heeren Staten van Gelderland, Over-Yssel en Stad en Lande, welker Gedeputeerden zig aanstonds met dat rapport hadden geconformeerd, als zeer convenabel en gepast hadden aangezien het middel daar by voorgeslagen, om Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder als Arbiter tot nederlegging van de ontstane differenten in te roepen: dat daar door thans deze zaak in die termen zynde gebragt, dat 'er eene finale afkomst van zaaken zoude kunnen gemaakt worden, en alle de Bondgenoten eenparig verklaard hebbende van eene volkomene confiance te stellen in de onzydige, allezins æquitable en hoogverligte denkenswyze van hooggemelde Zyne Hoogheid, zy Heeren Gedeputeerden mitsdien van gedagten zouden zyn, dat H. Ho. Mog. aan die gevoelens niet zouden behoren te kort te doen, maar by het versoek aan zyne Hoogheid om de Arbitrage van deze differenten wel op zig te willen nemen, de geheele verdere behandeling dezer zake aan Hoogstdenzelven zouden behooren over te laten.

Waar op gedelibereerd zynde is goedgevonden en verstaan, dat copie van het voorsz rapport en de daar op ingebragte resolutien gesonden zal worden aan Zyne Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder, en Hoogstdezelve daar benevens op 't instantelykste zal worden versogt, zoo als verzogt word mits dezen, om in de omstandigheden waar in zig thans de voorsz zaak is bevindende, als nog zyne veel vermogende officien tot applanering van de ontstane differenten te willen aanwenden, en in gevalle zulks onverhooptelyk van geen effect zoude mogen zyn, als dan deze geheele zaak met alle gevolgen en aankleven van dien, door zyne hooge uitspraak te willen termineeren, reguleren en daar omtrent te handelen, zoo als meer Hooggemelde zyne Hoogheid naar zyne hooge wysheid meest dienstig en convenabel zal oordelen.

De Heeren Gedeputeerden van de Provincie van Zeeland, hebben zig met het voorsz rapport geconformeerd, met inhæsie van de resolutie van de Heeren Staten hunne Principalen op die materie uitgebragt.

Accordeert met het voorsz Registers.

B IJ-

BIJLAAGE Bb. 1. l.

MISSIVE van zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer Prince Erfstadhouder, van den 20 Augustus 1770, waar by in Antwoord op H: Ho: Mog: Resolutie van den 17 te voren, zig bereid verklaard, de Arbitrage over de Essequebosche differenten op zig te nemen.

HOOG MOGENDE HEEREN!

Wy vinden Ons vereerd met Uwer Ho: Mog: Missive en Resolutie van den 17 dezer loopende Maand, waar by Uw Ho: Mog: aan Ons hebben gelieven te defereren de Arbitrage en Decisie over de differenten, rakende de Navigatie en Handel op de Colonie van Essequebo en Demerary. Wy zyn, Ho: Mog: Heeren! veel te gevoelig aan de gedistingueerde blyken van vertrouwen, welke Wy van Uw Ho: Mog: en van de gezamentlyke Bondgenooten by deze gelegentheid mogen genieten, en te zeer overtuigt van het gewigt der redenen en motiven, die Uw Ho: Mog: de inroepinge van Onze Arbitrage, als een gepast en met de gronden van de Unie, allezins overeenkomstig middel tot applaneringe van deze verschillen hebben doen aanzien, dan dat Wy Ons aan het verlangen van Uw Ho: Mog:, en aan Onze verpligtingen

gen tegens over het Bondgenootschap zouden willen ontrekken: en hoe zeer dan ook de beslissinge van de voorsz: differenten om verscheide redenen en oorzaken Ons niet minder lastig als epineus moet voorkomen, zyn Wy egter ten vollen bereid om dezen last op Ons te nemen; van welke Onze bereidwillige acceptatie Wy niet hebben willen afzyn, Uw Ho: Mog: mits dezen de vereischte kennisse te doen erlangen.

Waar mede:

Hoog Mogende Heeren, &c.

In 's Gravenhage den 20 Augustus 1770.

(Geteekend,)

W. PR. V. ORANGE.

BIJLAAGE Bb. 2. l.

EXTRACT uit het Regifter der Refolutien van de Ho. Mog. Heeren Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden.*

Lunae den 15 October 1770.

Ontfangen een Miffive van fijne Hoogheid den Heere Prince van Orange en Naffau, gefchreeven alhier in den Hage, op heeden dato deefes, houdende, dat, na dat haar Hoog Mog. by der felver Refolutie van den 17 Auguftus deefes jaars goedgevonden hadden aan hoogftgemelde fijne Hoogheid te defereeren de Arbitrage en Decifie, over de differenten, raakende de Colonie van Effequebo en Demerary, en fijn Hoogheid de laft hem opgedraagen, hoe ongaarne ook, egter, ter beantwoording aan het vertrouwen door haar Hoog. Mog., en de gefamentlyke Bondgenooten in hem gefteld, en ter betragting van de pligten fijn Hoogheid ook ten deefen incumbeerende, met betaamelyke bereidwilligheid hadde aanvaart, hoogftdefelve niet getardeert had van terftond eene preparatoire voorfieninge te doen, waar door in ftaat konde geraaken om met foo veel fpoed, als den aart deefer gewigtige en importante faak eenigfints toeliet aan het verlangen van haar Hoog Mog. te voldoen.

Dat ten dien einde by hoogft deffelfs Miffives van den 20 der felve maand aan de Heeren Staaten van Holland en Weftvriesland, als meede aan de Heeren Staaten van Zeeland, een kort termyn, uiterlyk van fes weeken, gefixeert hebbende, binnen welken fijne Hoogheid foude inwagten foodanige Memorien of Deductien, als tot nadere adftructie van het wederzyds gefuftineerde fouden moogen ftrekken, en na verloop van welke tyd hoogftdefelve deefe geheele faak voor voldongen foude houden; fijn Hoogheid daags daar aan

ontfangen hadde een Refcriptie van de Heeren Staaten der eerstgemelde Provincie, waar by aan hoogstgedagte sijne Hoogheid hadden gedeclareert, dat in verbeelding waren, dat haar gesustineerde noopens het regt van vrye Vaart en Handel op de gemelde Colonie by Resolutie van den 29 January laatstleeden, ter Vergaderinge van haar Hoog Mog. ingebragt, seer klaar en convincant te hebben geadstrueert en betoogd, dat overboodig oordeelden sijne Hoogheid met verdere Memorien of Deductien te incommodeeren.

En van weegens de Heeren Staaten van Zeeland, hoogstdeselve op den 2 deeser loopende maand eene Missive was geworden, by welke gemelde Heeren Staaten, onder een niet min ernstig declaratoir van hun uiterste vertrouwen op de gefundeertheid van het gesustineert regt van privative vaart en handel voor hunne Ingezeetenen op de voorsz Colonie, nog ten overvloede eene Memorie tot succincte recapitulatie der Argumenten in de anterieure Schriftuuren vervat aan sijne Hoogheid hadden geëxhibeert en overgesonden.

Dat die saak alsoo geinstrueert en voldongen zynde, hoogstgedagte sijne Hoogheid gaarne hadde gewenscht, in gevolge het eerste lid der delatie van haar Hoog Mog. hoogst deffelfs goede officie tot applaneering der ontstaane differenten, door middel van het een of ander gepast expedient te konnen adhibeeren, dan het geen sijne Hoogheid, aangaande de sentimenten en dispositien van de beide hooge Parthyen ten volle bekend was, daar toe geene de minste hoope geevende, terwyl ook het object van twee soo seer geopposeerde, en tegens elkanderen regtsdraats strydende sustenuen, als was die van de privative en exclusive Vaart der Ingezeetenen van Zeeland op de gemelde Colonie, aan de eene, en die van de vrye en algemeene Vaart voor de gesaamentlyke Ingezeetenen van de Republicq aan de andere syde, geen gevoeglyk temperament of conciliatoir scheen te admitteeren, sijne Hoogheid vermeend hadde hem niet te konnen houden buiten de voor hem onaangenaame noodsaakelykheid, om dat hoofdverschil door eene peremptoire decisie te moeten termineeren.

Dat het vervolgens was, na eene seer rype overweeging, dat sijne Hoogheid met soo veel bedaardheid als onzydigheid, de merites van de wedersydsche sustenuen

nauw-

nauwkeurig pondereerende, geoordeeld hadde tot een grondslag van hoogst desselfs deliberatien te moeten leggen, deese onwrikbaare waarheid, dat het regt tot de privative vaart en handel op eene Colonie, die over en weeder erkend wierd onder de Souverainiteit van het Bondgenootschap gesaamentlyk te behooren, door geen Lid van het selve affonderlyk en met uitsluiting der verdere Leeden, anders dan uit kragte van eene Wet, Privilegie of Concessie van haar Hoog Mogende wettiglyk verkreegen, en deugdelyk geexerceert konde worden.

Dat op die grond voortgaande, en het gesustineerde der Heeren Staaten van Zeeland insiende, sijne Hoogheid betuigende was, dat hem geene soodanige Wet, Privilegie of Concessie was voorgekoomen, waar by het regt van privative of exclusive Navigatie en Commercie aan de Ingezeetenen van die Provincie vergunt of toegekent soude zyn.

Terwyl hoogstgedagte sijne Hoogheid het soo verre van daar gevonden had, dat het Octroy, door haar Hoog Mog. in den jaare 1674 aan de generaale Westindische Compagnie der Vereenigde Nederlanden verleent, en seedert successivelyk geprolongeert, of eenige anterieure dispositie van haar Hoog Mog., als namentlyk de Ratificatie van haar Hoog Mog. op de Conventie van 11 April 1670. deese Colonie concerneerende, het gesustineerde regt van privative vaart en handel, in het minste soude begunstigen, of de aanschryving by de Heeren Staaten van Zeeland, den 11 September 1750 aan het Gouvernement der gemelde Colonie gearresteert, eenigsints soude konnen wettigen, dat daarentegens de klaare letter en expresse text van het selve Octroy, de gefundeertheid van de sustenue der Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, soo wel als de volstrekte nulliteit van die gedaane aanschryving, ten duidelykften evinceerde.

Dat derhalven hoogstgedagte sijne Hoogheid, die het maintien der hooge Regten van haar Hoog Mog. en de handhaving der fundamenteele Wetten van den Staat, onder hoogstdesselfs allergewigtigste en dierbaarste pligten moeste stellen, sijn besluit op de voorsz. geindigiteerde gronden inrigtende, na rype deliberatie goedgevonden hadde, vermoogens de authorisatie door haar Hoog Mog., in naam van de gesaamentlyke Bondgenoo-

nooten, op hem verleent, by weege van uitspraak te verstaan en te verklaaren, soo als sijn Hoogheid was doende.

Dat aan alle de Ingezeetenen deeser Republicq competeerde het regt, om op de Colonie van Essequebo en Demerary, vry en onverhindert te moogen vaaren en handelen, in gevolge van de Concessien, daar toe door de generaale Westindische Compagnie deeser Landen, uit kragte van haar verkreegen Octroy, te verleenen; en dat dienvolgende de aanschryvinge door Bewindhebberen van de Westindische Compagnie ter Kamer Zeeland, aan het Gouvernement van de gemelde Colonie gedaan, *om geene schepen, koomende uit de Havenen deeser Landen, die niet voorsien zyn met een Hout- of Zoutbrief, afgegeeven by de Kamer Zeeland, op Essequebo of annexe Rievieren te admitteeren om te laaden of te lossen*, behoorde te worden geannulleert en gesteld buiten effect.

Dat hoogstgedagte sijne Hoogheid daar meede deese geheele saak soude konnen houden voor afgedaan: edog in overweeging genoomen hebbende het heilsaam oogmerk van de soo ampele delatie, die haar Hoog Mog., met betrekking tot de gemelde differenten, aan hoogstdeselve hadden gelieven te doen, welke delatie sig tot het onderwerp van eene juridique decisie geensints bepaalde, en teffens het oog vestigende op het gewigt en de billykheid der reedenen en motiven daar voor militeerende, dat aan de Ingezeetenen van de Provincie van Zeeland een convenabel en reedelyk aandeel in de vrye vaart en handel op de Colonie van Essequebo en Demerary wierde geassecureert; sijn Hoogheid dienstig geoordeelt hadde, het volkoomen effect en de volle executie van hoogst deffelfs voorenstaande uitspraak te suspendeeren en op te schorten, ter tyd toe, dat de middelen en maatregulen, welke tot vaste verseekering van soodanig aandeel, voor en ten behoeven van de Ingezeetenen van Zeeland, op de beste wyse souden kunnen strekken, door sijn Hoogheid souden weesen beraamt, en hoogstgedagte sijne Hoogheid, sijne intentie des aangaande aan haar Hoog Mog. nader soude hebben verklaart.

Dan, dat dewyl het overleg van die middelen, eenige meerdere tyd quam te vereisschen, en de Ingezeetenen

nen der overige Provincien inmiddels niet langer gepriveert behoorden te blyven van de exercitie van hun incontestabel regt van vaart en handel op de voorsz Colonie, sijn Hoogheid verder had goedgevonden te permitteeren, soo als was permitteerende by de voorsz Missive, dat by provisie en tot nader ordre, een getal van drie schepen uit andere havenen van de Republicq, buiten die van Zeeland, en niet voorsien met een Hout-of Zoutbrief, afgegeven by de Kamer van Zeeland, na de Colonie van Essequebo sal mogen worden afgesonden: Versoekende sijne Hoogheid, ten dien einde, dat door haar Hoog Mog., by aanschryving, soo aan hoogstdesselfs Representant en Bewindhebberen van de generaale geoctroyeerde Westindische Compagnie ter Kamer Amsterdam, als aan Directeur en Raaden van gemelde Colonie, de noodige ordres moogen worden den gesteld.

Waar op gedelibereert zynde, is goedgevonden en verstaan, dat sijn Hoogheid voor desselfs yver en moeiten in deesen genoomen, en voor het formeeren van de voorsz arbitrage en decisie, by Missive sal worden bedankt, en dat Copie van de voorsz arbitrage en decisie gesonden sal worden aan Representant en Bewindhebberen van de Westindische Compagnie ter Kamer Amsterdam, en aan Hoofdparticipanten van deselve Compagnie ter Kamer Zeeland, om te strekken tot der selver narigtinge, en ieder, soo veel haar aangaat, haar daar na exactelyk te reguleeren.

Dat voorts den Directeur en Raaden van de Colonie Essequebo sal worden aangeschreeven by provisie een getal van drie scheepen, uit andere Havenen van de Republicq, buiten die van Zeeland, en niet voorsien met een Hout- of Zoutbrief, afgegeeven by de Kamer van Zeeland in de voorschreeve Colonie te admitteeren.

Was geparapheert,

d'Ablaing - Giessenburg, vt.

Onder stond,

Accordeert met voorsz. Register.

Geteekent,

H. Fagel.

BIJ-

BIJLAAGE Cc. 1. l.

Missive van Zyne Hoogheid aan H. Ho. Mog. met een Reglement omtrent de Vaart en Handel op *Essequebo* en *Demerary*.

Hoog Mogende Heeren!

By onze uitspraak en decisie, rakende de differenten over de Colonie van Essequebo en Demerary, door ons, op den 15 October laatstleeden, ter Tafel van Uw Hoog Mogende gebragt, onze nadere verklaringe gereserveerd hebbende nopens de middelen, waar door aan de Ingesetenen van de Provincie van Zeeland een convenabel en redelyk aandeel in de vrye vaart en handel op de voorsz. Colonie zoude kunnen worden verzekerd, hebben wy vermeend, dit gewigtig werk, hoe eerder zoo beter, by de hand te moeten nemen; en wy geven ons thans de eer, het Resultat onzer deliberatien des aangaande aan Uwe Hoog Mogende by dezen te exhiberen, in de form van het nevens gevoegde Reglement geredigeerdt, en continerende zodanige voorzieningen, als door ons, op gronden van æquiteit, en met conciliatie, zo veel doenlyk, van de verscheidene objecten, omtrent deze materie voorkomende, ter bereikinge van ons gemanifesteerd oogmerk volstrekt dienstig zyn geoordeeld, terwyl wy voorts onze bovengemelde uitspraak en decisie, tot opstelling der vrye navigatie op de voorzeide Colonie, onder de restrictien en bepalingen, by ons nevensgaande Reglement gestatueerd, wel uitdrukkelyk inhærerende, niets meer voor het tegenwoordige overig vinden, dan Uwe Hoog Mog. te verzoeken, dat de nodige ordres ter executie van

van dit alles, door Uw Hoog Mog. ten spoedigsten mogen worden gesteld:

Waar mede, &c.

Hoog Mogende Heeren! &c.

In 's Gravenhage den 5 December 1770.

(Getekend,)

W. Pr. v. Orange.

BIJLAAGE Cc. 2. l.

Reglement, continerende restrictien en bepaalingen, onder welken de vaart en handel op de Colonie van *Essequebo* en *Demerary*, voor alle de commercierende Ingezeetenen van den Staat met den 1. January van het aanstaande jaar 1771, zal worden opengesteld: by Zyne Hoogheid, uit kragte der delatie van de Heeren Staten Generaal der *Vereenigde Nederlanden* gearresteerd.

Art. 1.

Dat de Bewindhebberen in de respective Kamers van de Generale West-Indische Compagnie dezer Landen, buiten de Provincie van Zeeland residerende, geene permissien of Paspoorten tot de vaart op de voorsz. Colonie zullen mogen verleenen, dan na dat, t'elkens in het voorjaar van ieder jaar, aan dezelven behoorlyk zal zyn gebleken, dat een getal van sestien schepen in de havenen van de Provincie van Zeeland uitgerust, en met Hout- en Zout-Brieven van de Kamer van Zeeland voorzien, in equipagie zal wezen gebragt om naar de gemelde Colonie geëxpedieert te worden.

Dat

2.

Dat by aldien het voorzeide getal van festien fchepen t'elkens in het voorjaar, uit de eige navigatie der Ingezeetenen van Zeeland niet te vinden mogte zyn, het aan de Ingezeetenen van de andere Provincien zal vryftaan, tot fuppletie van dit getal, hunne fchepen by het fchip of de fchepen van Zeeland te voegen, of wel, by defect van Zeeuwfche fchepen, het gehele voorzeide getal te moogen uitmaaken: met dien verftande nogtans, dat dezelve Ingezeetenen, met opzigt tot de vaart van deze hunne fchepen, aan de volgende reftrictien en bepaalingen onderworpen zullen zyn:

Eerftelyk, dat zy de voorfz. hunne fchepen, ballaftfcheeps naar eene der havenen in de Provincie van Zeeland zullen moeten doen zeylen, om aldaar met de benodigde koopmanfchappen en vivres, 't zy by inkoop in die Provincie, 't zy van elders, door het binnenlandsch Tranfport, naar welgevallen, geladen en gevictualieert te worden.

Ten tweeden, dat deze fchepen in de Colonie gearriveert, en wederom, by hun vertrek van daar, met retouren van dezelve Colonie volladen zynde, hunne lading in gene andere havenen dan bepaaldelyk in die van Zeeland zullen mogen loffen of inbrengen.

En ten derden, dat voor de præftatie en nakominge van de zoo even gemelde bepaaling, door de Eigenaars, Reeders, of Boekhouders van dezelve fchepen, by het ligten van de Hout- en Zout-Brieven ter Kamer Zeeland, fuffifante cautie, ter fomme van feeven duizend guldens, zal moeten worden gefteld. Dog zal de bovengeftatueerde verpligting tot loffen en inbrengen van de lading in eene der havenen van Zeeland geen plaats hebben, omtrent zoodanig fchip of fchepen, welke zig op hun vertrek uit de Colonie, in het geval mogten bevinden, van door te weinig voor handen zynde retouren, of door een te groot aantal van fchepen, niet behoorlyk bevragt te konnen worden, in hoedanig geval, het aan zoodanig fchip of fchepen zal vry ftaan, wederom uit de Colonie te vertrekken, en naar elders af te zeilen, om aldaar de nodige retouren ingenomen hebbende, na andere havenen van den Staat, buiten de Provincie van Zeeland, te repatrieren: mits egter dat het in dier voegen van de Colonie

afzei-

afzeilend schip of schepen met generhande koopmanschappen of producten van de Colonie, hoe ook genaamd, zal of zullen mogen geladen worden: wordende de Directeur-Generaal van de Colonie mits dezen gelast hier op exactelyk te vigileren.

3.

Dat voorts alle verdere of andere schepen, toebehorende aan de Ingezeetenen van den Staat, welke het bepaald getal van seltien schepen excederende, zig tot de vaart op de meergedagte Colonie zullen opdoen, in het generaal, en zonder enig onderscheid, waar dezelve binnen deze landen t'huys hooren, mits gemunieert met de vereischte Pasporten van Bewindhebberen in de respective kamers van hun ressort, eene vrye en ongelimiteerde navigatie en handel op de voorsz. Colonie zullen mogen dryven en exerceren, zonder aan eenige der hier boven vastgestelde restrictien of bepalingen onderhevig te zyn.

4.

Dat, ter executie van het geen voorsz is, de Bewindhebbers van de West-Indische Compagnie, ter Kamer Zeeland, verpligt en gehouden zullen zyn, jaarlyks vroegtydig en wel uiterlyk voor den 15 Maart van ider jaar, aan Bewindhebberen van de andere Kamers, by circulaire missives, behoorlyke opgave te doen van het getal der Zeeuwsche schepen, gedestineerd, om in dat voorjaar naar de meergenoemde Colonie te navigeren, op dat daar van, door Bewindhebberen in dezelve Kamers, aan de Geïntresseerden onder hun district, de nodige advertentie, ten einde als by het 1. Articul is vermeld, worde gegeven. En, in geval Bewindhebberen ter Kamer Zeeland van het doen dezer opgave in gebreke mogten blyven, of dat de equipagie der opgegeven schepen door de Ingezeetenen van Zeeland, onder het een of ander prætext, mogte worden geretardeerd, zal door Bewindhebberen van de andere Kamers, ider in hun ressort, tot het verleenen en afgeven der concessien of pasporten tot de vrye en ongelimiteerde vaart en handel, gedurende dat jaar, waar in het voorsz. verzuym of retardement gepleegd of veroorzaakt zoude mogen zyn, aan alle en een igelyk, die deselve verzoeken, terstond en zonder dilay, geprocedeert moeten worden.

5.

Dat laaſtelyk, van nu voortaan, alle de Ingezeetenen van de Republicq gepermitteerd en geoorloofd zal zyn, om in de reederye der ſchepen op de voorzeide Colonie handel dryvende, zonder eenige diſtinctie, waar de ſchepen hier te lande t'huys hooren, of uit welke havenen dezer landen geëxpedieerd worden, te mogen participeren, in zoo verre zelfs, dat een, uit de Provincie van Zeeland, naar de Colonie vertrekkend ſchip, geheel en al aan reeders, onderdanen van den Staat, ſchoon geen Ingezeetenen van Zeeland zynde, zal mogen toebehoren, zoo als het byzonder mede aan de Ingezeetenen van Zeeland zal vry ſtaan, om te mogen hærideren in zodanige ſchepen, welke op den voet en onder de bepalingen, hier boven by het 2. Articul geëxprimeerd, uit de havenen van Zeeland zullen varen; wordende dienvolgens de contrarie ordres by de Kamer Zeeland, ten jare 1750. nopens het exhiberen der reeder-cedullen genomen, mits dezen gecaſſeert en vernietigt.

6.

En dit alles, voor zoo veel de bepaling van het getal van ſeſtien ſchepen aangaat, by proviſie, en tot nadere diſpoſitie van Zyne Hoogheid; reſerverende Zyne Hoogheid aan zig, om het voorſz. getal in 't vervolg te vermeerderen of te verminderen, naar mate dat het meerder of minder accres van deze Colonie, en de ſtaat der navigatie op dezelve zulks mogte komen te vereisſchen.

Gedaan in 's Gravenhage den 5 December 1770.

(Getekend,)

W. PR. V. ORANGE.

(Lager ſtond,)

Ter Ordonnantie van

Zyne Hoogheid.

(L. S.) (Getekent,)

P. J. de Larrey.

BIJLAAGE Dd. 1. l.

Missive van Zyne D. Hoogheid aan H. Ho. Mog., met nadere Pointen tot alteratie van het Reglement in dato 5. December 1770, omtrent de Vaart en Handel op *Essequebo* en *Demerary*, door Hoogst denzelven provisionelyk bepaald en vastgesteld.

Hoog Mogende Heeren!

Het was by onze Missive van den 15. October des jaars 1770. dat wy de eere hadden ter Tafel van Uwe Hoog Mogende te brengen onze Uitspraak en Decisie over de differenten rakende de vaart en handel op de Colonie van Essequebo en Demerary, by welke wy het point van Regten, in de voorsz. differenten geconcerneerd, wel finalyk en onherroepelyk termineerden, dan te gelyk aan U Hoog Mogende te kennen gaven:

„ Dat wy in overweging nemende het heilzaam oog-
„ merk van de zoo ample delatie, die Uwe Hoog Mo-
„ gende, met betrekking tot deze differenten, aan
„ ons hadden gelieven te doen, welke delatie zig tot
„ het onderwerp van eene juridique decisie geensins
„ bepaalde; en teffens ons oog vestigende op het ge-
„ wigt en de billykheid der redenen en motiven, daar
„ voor militerende, dat aan de Ingezetenen van de
„ Provincie van Zeelandt een convenabel en redelyk
„ aandeel in de vrye vaart en handel op de voorsz. Co-
„ lonie wierde geassecureerd, dienstig hadden geoor-
„ deeld het volkomen effect en de volkomen executie
„ van onze uitspraak te susperderen en op te schor-
„ ten, ter tyd toe, dat de middelen en maatregulen,

„ dewelke tot vaste verzekering van zoodanig aandeel „ voor en ten behoeve van de Ingezetenen van Zeelandt op de beste wyse konden strekken, door ons „ zouden wezen beraamd, en wy onze intentie des „ aangaande aan Uwe Hoog Mogende nader zouden „ hebben verklaard Het behaagde Uwe Hoog Mogende, by Hoogstderzelver rescriptie, in dezen onse „ dispositie te lauderen, en niet lang daar na, op den „ 5. December van dat zelve jaar, exhibeerden wy „ aan Uwe Hoog Mogende het resultat van onze nadere deliberatien, in de form van een reglement geredigeerd, behelzende zoodanige voorzieningen, als „ wy, ter bereiking van het opgemelde salutair oogmerk, meest dienstig en bequaam oordeelden. By „ het arresteeren van dit ons reglement mogten wy „ ons flatteren, dat, gelyk aan de eene zyde de introductie van eene transitoire vaart over de Provincie „ van Zeelandt, op den voet van het tweede Articul „ van het zelve reglement, voor eene der kragtigste „ en efficacieuste middelen moest worden gehouden, „ waar door aan de Ingezetenen van die Provincie een „ convenabel aandeel in de navigatie en commercie op „ deze Colonie konde worden verfekert, zoo ook aan „ de andere zyde het meer of min wezentlyke bezwaar wegens de kosten op dit transitoir vallende, „ door onderlinge arrangementem tusschen de handeldryvende Ingezetenen van meer dan eene Provincie „ zeer merkelyk verligt en vermindert zoude zyn geworden, en wy mogten ons vleyen met de hoop „ van de mercantile belangens op dit stuk, door den „ weg van voordeelige associatien, geconcilieerd en vereenigd te zien.

Edog, Hoog Mogende Heeren! deze by ons ter dier tyd, niet zonder grond opgevatte hoop is voor het tegenwoordige genoegsaam verdwenen: het gewenscht tydstip tot die gelukkige vereeniging schynd nog niet gebooren, en de betoonde weerzin tegen de voorgemelde transitoire vaart aan de zyde der commercierende onderfaten van eene der in dezen meest geïntresseerde Provincie, is de hinderpaal, waar door het verlangen ven Uwe Hoog Mogende en van ons, tot hier toe gefrustreerd word: Intusschen vordert het belang van de meergedagte Colonie, dat de zaaken niet lan-

langer blyven in hare presente situatie, en onze welmenende yver tot aanmoediging van de vaart en handel der Ingezetenen van den Staat op deze volkplanting is veel te groot, dan dat wy eenig middel onbeproeft zouden laaten, het welke, onder den zeegen van Godt Almagtig strekken kan, om aan de generale commercie en Navigatie van de Republicq de voordeelige uitwerking van onse bovengemelde uitspraak en decisie te doen genieten, en teffens aan de Ingezetenen van de Provincie van Zeelandt een billyk en wel versekert aandeel in de navigatie en handel op deze Colonie te adsecureren. Het is tot deze eindens, dat wy dienstig gevonden hebben, by alteratie en derogatie van ons vorig Reglement, als nu provisioneelyk te beramen en vast te stellen de nadere pointen en articulen, welke wy de eere hebben by deze ter kennisse van U Hoog Mogende te brengen, met verzoek, dat Uwe Hoog Mogende de nodige voorzieninge ter executie van de ordre daar in vervat, by aanschryving aan onzen Repræsentant en verdere Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie ter Præsidiale Kamer van Amsterdam, en aan de Hoofdparticipanten van dezelve Compagnie ter Kamer Zeelandt, mitsgaders aan de Directeuren en Raden van de Colonie van Essequebo geheven te doen.

Waar meede, &c.

Hoog Mogende Heeren, &c. Wy Uwe Hoog Mogende bevelen in Gods heilige protectie, 's Hage den 15 January 1772.

(Getekent)

W. Pr. van Orange.

BIJLAAGE Dd. 2. l.

NADERE POINTEN, rakende de Vaart en Handel op de Colonie van *Essequebo* en *Demerary* door ZIJNE D. HOOGHEID, by alteratie van Hoogstdesselfs *Reglement* op het voorsz. subject, in dato den 5. December 1770, provisionelyk beraamd en vastgesteld.

1.

Dat de Actens van permissie of Pasporten tot de vaart en handel op de gemelde Colonie jaarlyks, gedurende de zes eerste maanden van yder jaar, by de Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie, ter Kamer van Zeeland, alleen en privativelyk verleend en uitgegeven zullen worden, en dat daar en tegen, gedurende de zes laatste maanden van yder jaar, de voorsz Actens of Pasporten, zoo by de Bewindhebberen ter Kamer van Zeeland voornoemd, als by de Bewindhebberen van alle de andere Kamers van de West-Indische Compagnie, aan allen en een ygelyk der Ingezetenen onder hun ressort geaccordeert en geëxpedicert zullen mogen worden.

2.

Dat het aan de schepen van de commercierende onderdanen van den Staat, buiten de Provincie van Zeeland te huis hoorende, insgelyks vry zal staan, om in de zes eerste maanden van het jaar op de voorsz. Colonie te mogen navigeren, mits voorzien wezende met Pasporten of Hout- en Zout-Brieven, by de Bewindhebberen ter Kamer van Zeeland afgegeven, en hunne navigatie naar en uit de Colonie transitoir over de laastgemelde Provincie dirigerende, op den voet en in conformiteit van het gestatueerde by het 2. Articul van het bovengemelde reglement.

3.

Dat met opzigt tot het innemen van de retouren, en

en de te rug reise der schepen, deze regul zal moeten worden geobserveert, dat de schepen met Pasporten, of Hout- en Zout-Brieven van Bewindhebberen ter Kamer van Zeeland voorzien, eerst en voor alle andere tot het laden en innemen hunner retouren geadmitteerd zullen moeten worden, met dien verstande nogtans, dat deze præferentie zig niet verder als tot een bepaald getal van negen schepen jaarlyks zal uitstrekken, en voorts onder deze bepaling, dat van die præferentie alleen zullen jouisseren zodanige schepen, op Pasporten of Hout- en Zout-Brieven van de Kamer van Zeeland navigerende, welke voor het uiteinde van de maand November van ider jaar in de Colonie zullen wezen aangeland, en dat overzulks, zoo wanneer het voorzeide getal van zodanige schepen, op de expiratie van den bovengemelden tyd in de Colonie bevonden mogt worden te deficieren, alle de verdere schepen, elders buiten de Provincie van Zeeland t'huis horende, en op de Pasporten van eenige der andere Kameren van de West-Indische Compagnie deser landen uitgegeven, immediaat daar op tot het laden en innemen hunner retouren toegelaten zullen worden.

4.

Dat laastelyk de schepen, welke in de laaste maanden van het jaar uit deze landen naar de voorsz. Colonie vertrekkende, niet eerder als in het volgende jaar aldaar aanlanden, hunne retouren niet zullen mogen innemen, voor en aleer alle de schepen, gedurende het vorige jaar in de Colonie gearriveert, volladen zullen zyn.

Wordende hier mede, en door het gunt voorsz. is, de dispositie van het bovengemelde Reglement, voor zoo veel het zelve met de teneur dezer nadere Articulen is contrarierende, mits dezen gehouden voor gealtereerd en gederogeerd.

Gedaan in 's Gravenhage den 15 January 1772.

(Geteekend,)

W. Pr. v. Orange.

(Onder stond)

Ter Ordonnantie van Zyne Hoogheid.

(L. S.) (Gecontrasigneerd,)

J. P. de Larrey.

BIJLAAGE Ee.

Ordre en Reglement, *Byde Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden gearresteert, Waer op, ende waer naer alle* ghemonteerde Schepen *uyt dese respective Provincien*, sullen vermoghen te varen in seecker ghedeelte vande Limiten van 't Octroy vande West-Indische Compaignie, *hier nae geexprimeert.* 15. Julij, Anno 1633.

I.

Eerstelijck sal niemand vande selve schepen vermogen te seylen naer de kusten van *Africa*, noch *Nieu-Nederlandt*, ofte elders daer de Compaignie negotie soude mogen hebben, om geenderley oorsake, maer sullen vermogen te seylen na de kusten van *Brasil*: Item in *West-Indien*, te weten de Riviere *Oronocque* westwaerts langs de kuste van *Cartagena*, *Porto bello*, *Honduras*, *Campeche*, de *Golfo van Mexico*, ende de kuste van *Florida*, mitsgaders alle de eylanden binnen de limiten ghelegen, omme aldaer den Koningh van Hispanien, sijne onderdanen ende adherenten alle hostiliteyt ende afbreuck te doen, te water ende te lande.

II.

Mits daer voren (boven 't recht van Sijn Excell. den Heere Prince van Orangie competerende) aende Compagnie tot een recognitie betalende festhien van 't hondert, ende dat van 't provenu by verkoopinghe te proce-

cederen, van alle Prinſen die ſy op den vyandt ſullen doen, beſuyden ofte benoorden den *Tropicus Cancri*, 't zy in 't gaen ofte keeren; ende dat ſoo wel vande ſchepen, gheſchut, als ingheladen goederen, dieſe veroveren ſullen, niet uytgeſondert.

III.

Ende dat ſuyver, ſonder af te trecken eenighe onkoſten van equipagie, of anderſints: Ende ſal de verkoopinghe vande veroverde ſchepen, munitien van oorloghe, met den aenkleven van dien, als ook vande ladinghe, door de Compaignie moeten gheſchieden, tot koſte vande veroveraers.

IV.

De voorſz ſchepen ſullen oock vermogen hout, ende zout te laden op conditie ende recognitie, allen Ingheſetenen deſer Geunicerde Provintien voor deſen geaccordeert.

V.

Alle ſchepen die op deſe conditien in de limiten van het octroy haer ſullen willen begheven, ſullen albevoorens aengeven ter Kamer van de Weſt-Indiſche Compaignie daer ſy uyt-varen willen, hare perſoonen, ende namen der ſchepen mette monture van dien, ende ſuffiſante borge ſtellen, dat ſy geen Geallieerde ofte Ingheſetenen vande Geunieerde Provincien ſullen beſchadigen, ende haer ſtrictelijck te houden aen de Commisſie van Sijn Princel. Excell. ende dat ſy de Prinſen ofte goederen die ſy ſullen komen te veroveren ofte in te laden, onderweghen niet en ſullen verminderen, vervoeren, ofte vervreemden, directelijck ofte indirectelijck, maer alle de ſelve, naer haer vermogen, getrouwelijck ſtellen in handen van de Bewinthebberen ter Kamer daer ſy uyt-ghevaren zijn, omme by de ſelve ghebracht te werden in haer packhuyſen, ende datelijck aengheſlaghen, ende ghebeneficieert tot bate ende ſchade van de veroveraers, ende aen de ſelve uyt-ghekeert te worden, onder behoorlijcke quitantie, afgetogen de voorſz recognitie ende proviſie van een per cento voor de Compagnie, blijvende de judicature over de Prinſen aen de Collegien ter Admiraliteyt reſpective.

VI.

Sullen oock gehouden weſen, de ſchepen vande Weſt-

Indische Compaignie ontmoetende, te strijcken, hare commissien ende brieven te verthoonen, ende soo lange sy by de selve blijven, 't voeren vande vlagghe moeten toelaten, sonder dat de selve aenpart of deel moghen pretenderen inde Prinsen die in haer bywesen souden moghen verovert werden, ten ware sy door den Admirael, Generael, of Commandeur der selver schepen van de Compaignie expresselijck tot hulpe waren versocht, in welcken ghevalle alle de Prinsen die by de schepen vande Compaignie ende haer gesamentlijcker handt verovert worden, sullen ghelijckelijcken, naer advenant de schepen, equipagien, monture, ende volck verdeelt werden, ende daer-en-boven uyt haer portie het recht van Sijn Princel. Excell. ende de Compaignie nae rate dat sy van sodanige Prinsen sullen komen te proffijteren.

VII.

Ende ingevalle de schepen vande Compaignie op eenige plaetsen ofte schepen van den vyandt yet wilden exploicteren, ende eenige Commissie-vaerders daer op de slagh quamen, die sulcx mede wilde by de handt nemen, soo sullen de selve Commissie-vaerders moeten afstaen, ende de schepen vande Compaignie haer werck onverhindert laten doen, ofte ter contrarie doende, vervallen in een breuck van schip ende goedt te verliesen.

VIII.

Sullen oock ghehouden zijn op yder schip een Supra Cargo te nemen van de Compaignie, ende in de cajuyte de kost te geven, blijvende de maendt-gelden tot laste vande Compaignie.

IX.

Welcke Supra Cargo alle secrete ende andere resolutien by sal woonen, van de selve, ende van alle besoignes pertinente notitie houden, om t'haren overkomste daer van neffens overleveringhe harer Journalen behoorlijck rapport te komen doen aen die van de Compaignie.

X.

Alle schepen komende van *Pharnambucq*, ofte op eenighe andere plaetsen daer de Compaignie hare Garnisoenen ende Regieringhe heeft, en sullen niet vermoghen eenigh volck, goederen ofte geldt, van daer te

voo-

voeren, sonder speciael consent ende acte vande Heeren gedelegueerde Bewint-hebberen, Raden, of Commandeurs, inder tijdt zijnde, op pene van te verbeuren voor elck persoon, die sy alsoo sonder consent sullen overbrengen ses maenden gagie, gelijck sy aende Compagnie laest hebben verdient, ende voor al het geldt ofte goederen, boven de verbeurte van al het selve, noch een boete van de halve weerde van dien.

X I.

Sullen oock niet vermoghen aldaer te brengen eenighe koopmanschappen, klederen, kouſſens, ſchoenen, hemden ofte andere behouften, als oock mede geenige vivres, het zy natte ofte drooghe, om aldaer tot *Pharnambucq*, ofte de plaetsen daer omtrent te verhandelen, ofte verkoopen aen soldaten ofte matrosen, opte verbeurte van alle de selve.

X I I.

Edoch soo sy eenighe vivres overich hadden, ende de selve aldaer wilden laten, sullen die vermogen te presenteren aen de Heeren Gedelegueerde Bewint-hebberen ofte Raden aldaer zijnde, die deselve alsdan sullen aennemen ten prijse, als sy die binnen dese landen sullen hebben ingekocht.

X I I I.

Sullen oock alle de schippers en matrosen van Commissie-vaerders, bevrachte, ofte ghehuerde schepen, gelijck als die van de Compaignie onderworpen zijn, de judicature ende justitie byde Compaignie gestabiliseert in *Phernambucq* ende andere plaetsen, over alle questien, ende misdragingen by eenighe van hun te doen, geduerende haer verblijven op de custen aldaer.

X I V.

Ende of het ghebeurde dat eenige der voorsz schepen Prinsen quamen te veroveren, sullen vermogen die te brengen binnen *Phernambucq*, ende de selve aldaer te verkoopen aende Compaignie, daer van de penninghen in dese landen haer sullen werden betaelt, overbrengende behoorlijcke wisselbrieven, ofte ander bescheet van de Heeren gedelegueerde Bewint-hebberen, ofte Raden aldaer zijnde.

X V.

Ende ingevalle sy de veroverde goederen aen de voornoem-

noemde Heeren Bewint-hebberen niet en wilden verkoopen, sullen vermogen de selve te leveren in handen van de Compaignie, onder behoorlijcke recepisse, om door de selve mette eerste, ende seeckerste ghelegentheyt nae dese landen ghesonden te worden, mits betalende voor de vracht van yder kiste suyckers, de somme van dertich guldens, ende alle andere goederen nae advenant.

XVI.

Ende indien de veroveraers hare suyckeren gelevert hebbende aen de Compaignie, begeeren te verasseureren, ofte versekeren om naer dese landen gevoert te worder, sullen dat vermogen te doen, mits betalende voor eene premio twaelf ten hondert, ende dat in specie van de goederen die alsoo overgesonden sullen worden.

XVII.

Indien eenighe bevrachte ofte gehuerde schepen, met hare ingheladen goederen op de reyse gaende naer *Pharnambucq* eenighe prijsen quamen te veroveren, sullen daer van aende Compaignie moeten uyt-keeren vijftich ten hondert, in conformiteyt van de resolutie der Negenthiene, in date den vijfden November 1632. ende en sullen de selve niet vermoghen uyt haren cours te loopen, ofte by te houden.

XVIII.

Maer hare goederen ghelost hebbende, sal haer vry staen te kruyssen, midts hebbende behoorlijcke commissie van Sijn Excell. den Heere Prince van Orangie, ende dat op de conditien, de Commissie-vaerders vergunt. 't Selve werdt mede verstaen vande schepen die om hout, ende zout loopen, ende commissie mede nemen.

XIX.

Indien oock eenige schepen quamen te veroveren eenige Prinsen, geladen met olye, wijnen, meel, ofte andere vivres, ende niet gheraden vondt daer mede te keeren na dese landen, sullen die mogen in *Pharnambucq* brengen, ende de selve verkoopen aende Compaignie op soo redelijcke conditien, als sy mette Heeren ghedeleguеerde Bewint-hebberen, ofte Raden aldaer zijnde, sullen konnen accorderen.

XX.

X X.

Ende ſullen alle voorgaende conditien voor deſen by de reſpective Kameren met yemanden ghemaeckt, blijven in haer geheel, ſonder ten aenſien van dit Reglement yets te pretenderen.

X X I.

Ende en ſullen geen Bewinthebbers, noch yemandt in den eedt van de Compaignie zijnde, vermogen part of deel te hebben in eenige Commiſſie-vaerders op den beut alleen uytgaende.

X X I I.

Ende dit alles by proviſie, tot dat anders ſal werden geordonneert.

Aldus ghedaen ende gearreſteert ter vergaderinge van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, in 's Graven-Haghe, den vijfthienden Julij 1633. *H. van Nyeveen* vt. Onder ſtondt, ter ordonnantie vande ſelve. Geteeckent *Cornelis Muſch.*

BIJLAAGE Ff 1.1.

Nader Ordre, ende Reglement, *vande Hooghe Moghende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, ghearresteert by advijs ende deliberatie vande Bewinthebberen vande Generale geoctroyeerde West-Indische Compaignie, ter Vergaderinghe van de Negenthiene, waer nae alle ende een yder der Inghesetenen van de Geunieerde Provintien, sullen vermoghen* te halen Hout, Tobacq, Cottoen, *ende allerhande Waren ende Koopmanschappen, vallende in seeckere ghedeelte van de Limiten van 't Octroy der voornoemde Compagnie hier na geexprimeert.* 6. Januar. Anno 1635.

I.

Eerstelick sullen de schepen der voorsz Inghesetenen, vermoghen te seylen naer West-Indien, te weten, de riviere *Orenocque* west-waerts langs de Custe van *Cartagena*, *Porto Bello*, *Honduras*, *Campesche*, de *Golfo* van *Mexico*, ende de Cust van *Florida*, mitsgaders alle de Eylanden binnen die limiten gelegghen, maer en sullen om gheenderley oorsaecken vermoghen te varen nae de cust van *Africa*, noch *Nieu Nederlandt*, of elders daer de ghemelte Compagnie negotie heeft.

II.

I I.

De schepen willende varen nae de boven-verhaelde gepermitteerde plaetsen, sullen versien moeten worden met commissie ende schriftelicke authorisatie vande Kamer der meer-genoemde Compagnie, ter plaetse daer die voorsz schepen uytgherust ende geequipeert werden.

I I I.

Ende ghehouden zijn op te nemen een *Super-Carga*, de welcke sijn tafel ende plaetse hebben sal in de cajuyt, tot laste van 't schip ende reeders vandien, neffens andere die aldaer by den Schipper ofte Reeders geordonneert zijn, ende sal de voorsz *super Carga* met alle respect ende redelickheyt bejegent werden, blijvende sijne maendt-gelden tot laste van de Compagnie.

I V.

Doch van de schepen alleen om sout varende, sullen in plaetse van dien de Schipper, Stierman, ende Hoogh-Bootsman, met eenighe hare principale Reeders, by ware woorden respectivelick belooven, in plaetse van eede, die sy t'allen tijden (des versocht zijnde) ghehouden blijven te doen, dat sy perfect journael sullen houden, ende doen houden van haer reyse, ende waer sy sullen ghevaren hebben, wat sy ingeladen ende ghehandelt hebben, ende de selve journalen ofte autentijcque copien vandien, tot haren kosten t'haerder weder-komste aen de Compagnie moeten overleveren.

V.

Ende sal de Schipper, als oock sijne Reeders, specialijck belooven dat sy, boven de convoyen van alle haer ingheladen of ghehandelde goederen, de nae-volghende recognitie trouwelick betalen sullen, ten minsten namptiseren in handen van de Compagnie, voor ende al eer sy sullen beginnen te lossen, op pene van haer vrijheit te verbeuren, als in den octroye Articulo 1.

V I.

Welcke schepen, behalven het recht van convoy ende licent, ten behoeve van 't Landt, daer en-boven dien onverminderst aen de Compagnie ter Kamere daerse uytgevaren zijn, sullen betalen thien ten hondert van allerhande stockvisch-hout, rootverf-hout, ende cam-

campesche-hout, van letter-hout, seven ende een half ten hondert, van pock-hout ende geel-hout vijf ten hondert, van tabacq, cottoen, huyden ende alle andere koopmanschappen ende vruchten die in West-Indien vallen, al waren die verhandelt, acht ten hondert, alles in specie, of in gelde, tot keure van de Compagnie.

V I I.

Welverstaende dat de Compagnie het hout, koopmanschappen, gewassen, vruchten &c. vallende ter plaetse daer de selve hare forten heeft, aen haer behout.

V I I I.

Ende sullen gelijcke recognitie betalen, alle vreemden ende uytheemsche de voorsz waren met ghehuerde of bevrachte schepen van dese landen inbrenghende, 't zy die a droiture kommen, ofte dat sy in andere landen haer last mochten ghebroocken hebben, uyt wat oorsaecke sulcx oock soude moghen zijn gheschiet.

I X.

Welcke sullen moeten lossen, ten overstaen van de Gecommitteerde uytte respective Kameren, ende de recognitie in specie van goederen betalen.

X.

Maer met haer eygen uytheemsche schepen a droiture kommende, sonder last ghebroocken te hebben, en sullen niet betalen.

X I.

Ende op dat alles getrouwelick naer gekomen werde, sullen alle de Schippers, de schepen uyt dese landen in West-Indien varende, voor haer vertreck belooven, dat sy mette voorsz schepen ende ladinghe, hier te lande wederom kommen sullen, onder verbandt van hare schepen ende goederen.

X I I.

Sullen oock gheen goederen uyt hare schepen mogen lichten, als nae datse aende Kamer daerse in kommen ende haer last breecken, sich hebben aengegeven, ende der selver consent bekommen om te mogen lossen.

X I I I.

Ende reserveren aen ons d'interpretatie vande voorgaende articulen, voor soo veel daer eenige duysterheyt in mochte worden bevonden.

X I V.

XIV.

Ende op dat een yder hier van kenniſſe ende wetenſchap mach bekommen, hebben hare Ho. Mog. 't ſelve by aenplackinghe alomme daer 't behoort doen notificeren.

Aldus gedaen ende gearreſteert ter Vergaderinghe van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, in den Haghe, den ſeſten Januarij ſeſtien-hondert vijf ende dertich. Was geparapheert *A. Ploos* v^t. Onder ſtondt, Ter Ordonnantie van de ſelve. Getekent *Cornelis Muſch.* Zijnde op 't ſpatium ghedruckt het Cachet der ſelver Hoogh gemelte Heeren Staten Generael, in rooden Waſſche.

BIJLAAGE Ff. 2. I.

Nader Ordre *ende Reglement van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, gearreſteert by advijs ende deliberatie van de Bewindt-hebberen van de Generale Geoctroyeerde Weſt-Indiſche Compagnie, ter Vergaderinghe van de Negenthiene, waer nae alle ende een yeder der Ingheſetenen van de Geunieerde Provintien, ſullen vermoghen te halen* Hout, Tabacq, Cattoen, ende allerhande Waren ende Koopmanſchappen, *vallende in ſeeckere ghedeelte van de Limiten van 't Octroy der voornoemde Compagnie hier nae geexprimeert.* 16. Octob. 1637.

I.

Eerſtelijck ſullen de ſchepen der voorſz Ingheſetenen vermoghen te ſeylen naer Weſt-Indien: Te weeten, de Riviere *Oranocque*, weſt-waerts langs de kuſte

van *Cartagena*, *Porto bello*, *Honduras*, *Campesche de Golfo van Mexico*, ende de cust van *Florida*, midtsgaders alle die eylanden binnen die limiten gheleghen, maer en sullen om geenderley oorsaken vermogen te varen nae de kust van Africa noch nieuw Nederlandt, oft elders daer de gemelte Compagnie negotie heeft.

I I.

De schepen willende varen nae de boven verhaelde gepermitteerde plaetsen, sullen versien moeten worden met commissie ende schriftelijcke authorisatie van de Kamer der meer-ghenoemde Compagnie, ter plaetse daer de voorsz schepen uytgerust ende geëquipeert werden.

I I I.

Ende gehouden zijn op te nemen een *super Carga*, de welcke sijn tafel ende plaetse hebben sal in de cajuyt tot last van 't schip ende reders van dien, neffens andere die aldaer by de schipper oft reders gheordonneert zijn, ende sal de voorsz *super Carga* met alle respect ende redelijckheydt bejegent worden, blijvende sijne maent-gelden tot laste van de Compagnie.

I V.

Doch van de schepen alleen om zout varende, sullen in plaetse van dien den schipper, stierman, ende hooghbootsman, met eenige hare principale reders by ware woorden respectivelijck belooven, in plaetse van eede, die sy t'allen tijde (des versocht zijnde) ghehouden blijven te doen, dat sy perfect journael sullen houden, ende doen houden van haer reyse, ende waer sy sullen gevaren hebben, wat sy ingeladen ende ghehandelt hebben, ende de selve journalen ofte autenticque copien van dien tot haren koste t'haerder wederkomste aen de Compagnie moeten overleveren.

V.

Ende sal de schipper, als oock sijne reeders specialijck belooven dat sy boven de convoyen van alle haer ingheladen of ghehandelde goederen, de navolghende recognitien teduwelijck betalen sullen, ten minsten namptiseren in handen van de Compagnie voor ende al eer sy sullen beginnen te lossen, op pene van haer vryheydt te verbeuren, als in den octroye articulo primo.

V I.

Welcke schepen behalven het recht van convoy ende licent

licent van wegen het Landt de Compagnie vergunt, daer-en-boven dien onvermindert aen de Compagnie ter Kamere daer zij uytgevaren zijn, sullen betalen thien ten hondert van allerhande stockvisch hout, rootverfhout ende campesche-hout, van letter-hout, seven ende een half ten hondert, van pock-hout, ende geelhout vijf ten hondert, van tabacq, cattoen, huyden ende alle andere koopmanschappen ende vruchten die in West-Indien vallen, al waren die verhandelt, acht ten hondert, alles in specie of in gelde, tot keure van de Compagnie.

V I I.

Welverstaende dat de Compagnie het hout, koopmanschappen, gewassen, vruchten, &c. vallende ter plaetse daer de selve hare forten heeft, aen haer behout.

V I I I.

Ende sullen gelijcke recognitie betalen alle vreembde ende uytheemsche, de voorsz waren met eyghen ghehuyrde schepen of bevrachte schepen van dese Landen inbrenghende, 't sy die a droiture komen, ofte dat sy in andere landen haer last mochten ghebroken hebben, uyt wat oorsake sulcx oock soude mogen zijn ghescheidt.

I X.

Welcke sullen moeten lossen ten overstaen van de Gecommitteerde uyt de respective Kameren, ende de recognitie in specie van goederen betalen.

X.

Ende op dat alles ghetrouwelick naerghekomen werde, sullen alle de schippers, de schepen uyt dese landen in West-Indien varende, voor haer vertreck belooven, dat sy met de voorsz schepen ende ladinge hier te lande wederom komen sullen, onder verbandt van hare schepen ende goederen.

X I.

Sullen oock geen goederen uyt hare schepen moghen lichten, als nae darse aen de Kamer, daer zij inkomen ende haer last breecken, sich hebben aenghegeven, ende der selver consent bekomen om te mogen lossen.

X I I.

Ende reserveren aen ons d'interpretatie van de voorgaende articulen, voor soo veel daer eenighe duysterheyt in mochte worden bevonden.

XIII.

Ende op dat een yeder hier van kenniſſe ende wetenſchap mach bekomen, hebben haer Ho. Mo. 't ſelve by aenplackinge alomme, daer 't behoort, doen notificeren.

Aldus gedaen ende gearreſteert ter Vergaderinge van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, in den Haghe den ſeſthienden October ſeſtien-hondert ſeven-ende-dertich. Was geparapheert, *C. Tereſteyn* v^t. Onder ſtondt, Ter Ordonnantie van de ſelve, in abſentie van den Griffier. Geteeckent, *G. van Aernhem*. Sijnde op 't ſpatium ghedruckt het Cachet der ſelver Hoogh-gemelte Heeren Staten Generael, in rooden Waſſche.

BIJLAAGE Gg.

Reglement by de Weſt-Indiſche Compagnie, ter Vergaderinghe van de Negentiene, met approbatie van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael, over het opſtellen van den handel op Braſil proviſioneel gearreſteert. 29. April, ANNO 1638.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, doorgheſien ende overwogen hebbende het accoort ende verdrach hier nae geinſereert, hebben nae voorgaende deliberatie goet ghevonden ende verſtaen 't ſelfde mids deeſen te approberen ende ratificeren nae ſijne forme ende inhout, ſulcks het ſelve accoort ende verdrach leyt, op approbatie van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, proviſionelijck beſlooten by Bewint-hebberen van de Generale Geoctroyeerde Weſt-Indiſche Compagnie, ter Vergaderinghe van de Negentiene, over het openen ende vryſtellen van den handel ende negotie op de ſtadt *Olinda de Pharnambuco*, ende kuſten van *Brazil*.

I.

I.

Alle Inwoonders deser Geunieerde Provintien, onderdanen van hare welghemelte Ho. Mo. Participanten zijnde, of die 't recht van negotie daer van verkreghen hebben, sullen vermoghen *pro rato*, ende naer proportie van haer capitael jaerlijks eens (het gaen ende komen voor een vojagie ghereeckent) te handelen selfs ofte door hare Factoors ende Commisen, op de kuste van Brazil, al ghereets by de ghemelte Compagnie door Godes ghenade bemachtight, ofte noch te bemachtighen; als mede op de aenlegghende landen daer den Koningh van Spaengien gheen ghebiedt en heeft, ende andere luyden die deselve handelinghe soecken ende ghedooghen, alderhande koopmanschappen van hier derwaerts, ende van daer herwaerts, uytghesondert de neger-handel, amunitie van oorlogh ende brazilie-hout, welcke de Compagnie met uytsluytinghe van alle andere in 't gheheel aen haer reserveert. Ende ten regarde van de Portugesen ende de *S. Sis. d'Ingenbos* ende andere Inghesetenen van Brazil, hare middelen die syluyden tot onderhouden van hare suyckermolens, rietvelden, coralen, ende andersints hebben te employeren, niet toe en laet soo notabele capitalen in de Compagnie te herideren, als syluyden hebben te verhandelen, sullen syluyden, hoewel gheen Participanten zijn, mede vermogen van Brazil herwaerts, ende van hier derwaerts te handelen, ter waerdije van de goederen die sy herwaerts senden sullen, mits verklarende dat de selve haer eyghen goederen zijn.

II.

Egheen Bewindt-hebberen, Item gheen dienaren die in Brazil in eedt, dienst en gagie van de Compagnie zijn, sullen aldaer vermoghen part ofte deel te hebben in eenighe particuliere negotie over zee, verpachtinghe van generale middelen of impost, directelijck of indirectelijck.

III.

Alle uytgaende goederen alhier te lande by de Eyghenaers ofte hare Factoors, sullen aenghegeven worden in de respective Kameren ende in hare Magasijnen ghebrocht, om aldaer door Commissarissen van de Compagnie ghevisiteert, en by der selver ordre, onder behoorlijck cognossement, in des Compagnies eyghen ofte

bevrachte schepen, op behoorlijck vracht ende avarie hier nae te specificeeren, ingeladen, ende in Brazil in de haven van *Olinda de Pharnambuco*, in 't publijcq Magasijn weder ontladen, en naer gedaen reveu, door Commissarissen ghelevert te worden aen soodanigh persoon of persoonen, de welcke deselve door de Beladers van dien gheconsigneert ende toeghesonden sullen wesen, ofte volghens de cognoscementen daer toe gherechticht sullen zijn.

I V.

Gelijck mede alle goederen van daer herwaerts aen te schepen, in *Pharnambuco* op ghelijcke maniere aenghegheven, gevisiteert, geregistreert, ende gheladen sullen moeten worden.

V.

Ende hier te Lande gearriveert zijnde, sal men deselve op ghelijcke wijse in de Magasijnen van de Compagnie opslaen, ende naer ghedaene visitatie, uytleveren den gheenen aen den welcken die gheconsigneert overkomen.

V I.

Welverstaende, dat noch Bewinthebberen alhier, noch hare Ministers aldaer, sullen vermoghen eenighe leverantie te doen, voor ende aleer de Compagnie weghen haer recht van recognitie ende bedonghen vracht volkomentlijcken sal wesen betaelt, op peyne van confiscatie van de goederen, ende het pack ofte packen daer inne die verswegen ofte qualijck aenghegheven goederen sullen werden bevonden, ten behoeve van de Compagnie.

V I I.

Ende of het ghebeurde dat de Eyghenaers, Facteurs ofte Commisen, eenighe goederen alsoo van hier in *Pharnambuco* ghebracht ende ontladen, elders binnen de limiten voornoemt begeerden te vervoeren ende te verhandelen, soo sullen sy het selve op ghelijcke maniere in de schepen van de Compagnie vermoghen te doen, mits alvorens met de Regeerders aldaer weghen de te betalene vracht behoorlijcken accorderende, met pertinente verklaringhe werwaerts sy deselve van meeninghe zijn te vervoeren, ende suffisante cautie stellende datse die nerghens anders of buyten de voorsz limiten sullen vervoeren, op de verbeurte van de selve goederen, ende pro-

provenu van dien, indien ſy ter contrarie quamen te doen, doch gheenderhande Ammunitie en ſal moghen vervoert worden.

V I I I.

Alle de goederen die van hier nae *Pharnambuco* in de ſchepen van de Compagnie ſullen worden overgevoert, ſullen alhier aen de Compagnie voor tol betalen thien ten hondert, nae advenant die alhier verklaert ſullen worden waerdigh te zijn, ende die van daer herwaerts worden overgheſonden twintigh van 't hondert aldaer in ſpecie ofte ghelde, tot keure van de Compagnie, blijvende tachtigh voor den Eyghenaer, ende daer en-boven hier te Lande een groote van yeder pondt ſuycker van alle ſoorten.

I X.

Ende indien yemandt ſich in het waerderen van ſijne goederen quame te misgrijpen, ſal de Compagnie vry ſtaen de goederen te aenvaerden, mits een ſeſte-part meer ghevende.

X.

Over de vrachten van de goederen die van hier derwaerts gaen, ſullen de Eyghenaers ofte Facteurs alvooren hier te Lande met de Compagnie accorderen naer de waerdije ende gheleghentheyt van de goederen, ende de ſelve vracht ende avarije betalen aldaer in gelde ofte ſuyckeren, tot ſulcken prijſe als deſelve daer in der tijdt waerdigh ſullen weſen, tot keure van de beladers: maer van gelden die derwaerts geſonden ſullen worden, ſullen alleen betalen drie ten hondert voor recognitie, ende twee ten hondert voor vracht ende avarije, op verbeurte van het ſelve geldt aen de Compagnie.

X I.

De goederen die van *Pharnambuco* herwaerts komen, ſullen voor vracht ende ordinaris avarije betalen voor yder vat ofte tonnelado honderdt en thien guldens, te reeckenen 54. aroben ſuyver ſuyckeren voor een tonnelado, ende alle andere waren te reduceren nae advenant.

X I I.

Ende op dat een yeder wel gheriefe werde int verſenden van ſijne goederen, ende de Kameren in haer gherechticheden ongheprejudicieert blijven: ſoo is goet

ghevonden met fucceffive beurten bequame fchepen aen te doen leggen, aen de welcke die ghene die eenige goederen willen affchepen, haer in tijdts fullen aengeven, ende leveren in de packhuyfen der kameren welckers beurte is een fchip af te laden, met dien verftande, dat foo de felve foude moeten hare goederen van d'een Kamer in d'ander ter ladinghe brenghen, de affchepende Kamers de onkoften van de lichters tot aen fcheeps-boort fullen draghen, gelijck fy mede fullen draghen de onkoften om de retouren te leveren in de refpective Kameren, daer onder die t'huys hooren.

X I I I.

Alle welcke fchepen in Brazil ontloft ende weder gheladen zijnde, fullen moeten inkomen ter Kamere van de welcke fy bevracht ofte uytgevaren zijn.

X I V.

Voorts indien eenighe perfoonen of familien oock geen participanten zijnde, haer metter woon nae Brazil fouden willen tranfporteren, om hun aldaer te gheneeren met koophandel, hant-wercken, en eerlijck ambacht, bouwen van ingenhos, landt-neeringen ende dierghelijcke, 't zy met haer induftrie ende gheleertheyt, van wat qualiteyt die oock mocht zijn, alle de foodanighen fullen by de Compagnie, met de behoeften tot haren profeffie noodich, op recognitie als vooren, ende haer eygen koften overgevoert worden, mits dat fy aenwijfinghe doen waer mede fy aldaer haer meynen te generen.

X V.

Ende foo yemandt in dienfte van de Compagnie daer te lande zijnde, fijnen dienft conform den Articulbrief op den welcken hy overgegaen is volbracht hebbende, ontflagen begeert te wefen, fal het felve by den Raet mogen verfoecken, ende aldaer mogen blijven woonen als Borger.

X V I.

Eyndelijck fal de Compagnie goede ordre ftellen, dat niemandt van de Inwoonderen aldaer te Lande in fijne confcientie werde befwaert, mits dat hy hem ftil drage, ende geen publijcq fchandael, het zy met woorden of wercken en gheve, ende verforghe dat alle ende een yder in borgherlijcke rufte werde onderhouden: Tot welcken eynde alreede eene politijcquen Raedt is inghe-

ghesteldt, ende sullen van tijdt tot tijdt Magistraten, naer de forme van Regieringhe daer te Lande noodich, geordonneert worden.

XVII.

Ende op dat een yder hier van wetenschap mach bekomen, sullen haer Ho. Mo. het selve by affixie soo hier als in Brasil laten notificeren, waer nae een yder hem sal hebben te reguleren.

Aldus ghedaen, geapprobeert ende geratificeert ter Vergaderinghe van de Hoogh-gemelte Staten Generael, den neghen-en-twintichsten April sesthien-honderd acht-en-dertich. Was geparapheert *A. Ploos van Amstel* vt. Onder stont. Ter Ordonnantie van de selve. Geteeckent, *Cornelis Musch.* Zijnde op 't spatium gedruckt het cachet van de selve Heeren Staten, in rooden Wassche.

BIJLAAGE Hh.

EXTRACT uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, in haar Ed. Gr. Mog. Vergadering genoomen op

Woensdag den 10 Maart 1779.

Zyne Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder, ter Vergadering verscheenen zynde, heeft aan hun Ed. Gr. Mog. gedaan de volgende *Propositie.*

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN!

Ik agte my verpligt U Edele Groot Mog. myne sentimenten omtrent het gewigtig onderwerp van derzelver Deliberatien te openbaaren, naamelyk; dat ik verre geëloigneert ben van te oordeelen, dat dit Gemeenebest,

om geen oorlog te waagen, behoorde te renuntieeren aan de wettige rechten aan derselver Ingezeetenen by solemneele Tractaaten competeerende: in tegendeel begrype ik, dat dezelve moeten worden gemaintineert, door alle middelen, die de voorsienigheid in handen van deese Republiek heeft gestelt; maar dat het aan niemand, dan aan U Ed Gr. Mog. en de Ed. Mog. Heeren Staaten der andere Provincien competeert, om te decideeren wanneer het tydstip daar is, dat haar Hoog Mog. behooren te resolveeren, om eene ongelimiteerde protectie aan derzelver commercieerende Ingezeetenen te verleenen, en dat haar H. M. door geen Tractaat, hoe genaamt, met eene buitenlandsche Mogendheid, zig verbonden hebbende, om alle takken van commercie zonder distinctie te protegeeren, niemand het recht heeft, om van dezelve te vorderen, dat zy, protectie verleenende, zulks aan alle scheepen zonder distinctie moeten verleenen, *zonder aan derzelver voorzigtigheid over te laaten, om te decideeren, of zy in staat zyn alle takken van commercie te protegeeren, en of zy in dit tydstip het konnen doen, zonder gewigtige belangens in de waagschaal te stellen, en zig aan het grootste gevaar te exponeeren.*

Ik ben dan van begrip, dat in deezen op niets behoorde te worden gezien, dan op de waare belangens van de Republiek; en derhalven, dat alvorens eene finaale resolutie genoomen werde omtrent het convoyeeren der houtscheepen, geëxamineert werde, de staat, waar in dit Gemeenebest zig bevind, zoo te lande als te water.

Myns bedunkens convenieert niets meer aan deese Republiek dan eene stipte en exacte Neutraliteit, onverminderd de Tractaten, die zy met buitenlandsche Mogendheden heeft; maar ik denke dat, om dezelve met effect, en niet alleen tot zoo lange dat het aan eene der belligereerende Mogentheeden behaagt, om van de Republiek op eene dwingende en dreigende wyze te eisschen, dat zy party kieze, te maintineeren en te handhaaven, de Republiek in eene gewaapende staat behoorde te worden gebragt.

Dat daar toe noodig zoude zyn het equipeeren van ten minsten vyftig a sestig scheepen, waar onder niet minder dan twintig a dertig van Linie, en het vermeerde-

deren van de Landmagt tot een aantal van vyftig a zestig duyzend man, en dat de frontierplaatſen in behoorlyken ſtaat van defenſie behoorden te worden gebragt, en de Magazynen met de vereiſchte ammunitie van oorlog voorzien.

In welk geval ik van oordeel ben, dat de Republiek van alle Mogentheden zoude werden ontzien, en dat dezelve niet verhindert zoude werden te doen, het geen aan haar volgens Tractaaten competeert, of belet zoude worden, zoodanig te doen en te handelen, als zy overeenkomſtig met haare waare belangens zoude oordeelen.

Derhalve oordeele ik, dat de trouwe, die ik aan het lieve Vaderland verſchuldigt ben, van my vordert deeſe conſideratien onder het verligte oog van U Ed. Gr. Mog. te brengen, en aan U Ed. Gr. Mog. in bedenken te geeven om eene reſolutie te neemen, ten einde door aanbouw van een merkelyk aantal ſcheepen, byzonder van ſcheepen van linie, de Zeemacht verſterkt werde, en dat door verhooginge der maantgelden of premien, of door zoodaanige andere ſchikking, als U Ed. Gr. Mog. en de Heeren Staaten der andere Provincien zullen beeter oordeelen geëffectueert werde, om dezelve te bemannen, en dat te gelyk door U Ed. Gr. Mog. conſent gedraagen werde in de noodige augmentatie, om de Landmagt te brengen tot een aantal van vyftig a zeſtig duyzend Man, en in de petitien tot de fortificatien en de magazynen.

Wanneer zulks, zoo door U Ed. Gr. Mog. als door de Heeren Staaten der andere Provincien zal zyn gedaan, en dat deeſe verſterkinge, zoo der Zee- als Landmagt werkſtellig zal zyn gemaakt, denke ik dat het tydſtip daar is, waar in de Republiek met vrugte als een independent Geweſt kan reſolveeren, om te maintineeren de rechten aan haare Ingezeetenen, volgens Tractaten, en naamelyk dat van Marine van 1674 competeerende.

Maar voor dat de Republick in eenen reſpectabelen ſtaat van defenſie is gebragt, zoude ik vreeſen, dat eene reſolutie om indiſtincte volgens den letter van voorſ. Tractaât, en naamelyk houtſcheepen onder convoy te neemen, van zeer kwaade gevolgen voor de waare belangens van deeſen Staat zoude konnen

zyn,

zyn, en de eer van deſſelfs vlag aan een affront zoude exponeeren.

En derhalve ben ik van oordeel, dat by nadere deliberatie zoude dienen te worden gereſolveert, dat de ſcheepen, belaaden met maſten, knien, krommers, zwaare balken en diergelyke houtwaaren, tot aanbouw van oorlogſcheepen benoodigt, niet meede onder convoy zullen werden genoomen, tot dat eene equipage zal zyn in gereedheid gebragt van vyftig a zestig ſcheepen, waar onder niet minder dan twintig a dertig ſcheepen van linie, en dat de Landmacht zal zyn verſterkt tot vyftig a zeſtig duiſend effective manſchappen; dog dat immiddels om de generaale commercie deeſer Landen, zoo veel doenlyk te protegeeren, zonder de gewigtige belangens van den Staat in de waagſchaal te ſtellen, de noodige convoyen zoo als zy geannonceert waaren, zullen worden verleent aan alle verdere ſcheepen, met geene contrabande waaren belaaden zynde, op dat alle de takken van de commercie niet geſuſpendeert en zonder protectie gelaaten werden, geduurende den tyd, dat over de protectie van een enkelde tak werde gedelibereert.

Ik verwagte, dat als de Republiek tot dien gewapende ſtaat zal zyn gebragt, alle Mogentheeden aan dezelve zullen overlaaten, om eene ſtipte onzydigheyd te houden, het recht aan dezelve volgens Tractaten competeerende te exerceeren, en ook van haare kant zich te houden aan het geene de Tractaten, die zy gemaakt heeft, van haar konnen vergen.

Waar op gedelibereert zynde, hebben hun Ed. Gr. Mog. hoogſt gedagte Zyne Hoogheid, voor de gediſtingueerde preuves van hoogſt deſſelfs aanhoudende iever voor de veiligheid en zeekerheid van de Republiek bedankt, en voorts Copie van het voorſz geproponeerde verzogt zynde door de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, om het zelve in de ordre nader te examineeren, en door de verdere Leeden om daar op te verſtaan de intentie van de Heeren hunne principaalen, is de finale Reſolutie uitgeſtelt tot nadere deliberatie.

Accordeert met de voorſz. Reſolutie.

R E-

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAAKEN.

A.

F.

G.

H.

J.

K.

O.

P.

R.

T.

W.

